

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

EDİTÖRLER
PROF. DR. HASAN KAVRUK
DOÇ. DR. SALİM DURUKOĞLU
ARŞ. GRV. TUĞRUL GÖKMEN ŞAHİN
UZM. ELİF MERVE KOÇ

SAYI-7

YIL / YEAR 3 SAYI / ISSUE 7 ARALIK / DECEMBER 2021

Yayıncı / Publisher

Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU

Editörler / Editors

Prof. Dr.	Hasan KAVRUK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Salim DURUKOĞLU	İnönü Üniversitesi
Arş. Grv.	Tuğrul Gökmen ŞAHİN	İnönü Üniversitesi
Uzm.	Elif Merve KOÇ	Yeditepe Üniversitesi

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İktisadi İdari Bilimler
Dr.	Esra MACİT	İlköğretim Ana Bilim Dalı
Dr.	Gökçen DURUKOĞLU	Türk Dili ve Edebiyatı

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board

Yurtdışı-Yurtiçi Alfabetik Sıra İle / Abroad-Domestic Alphabetical Order

Prof. Dr.	Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet KARA	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali AYHAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali DUMAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ESGİN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayşe YÜCEL ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Baktygul KULZHANOVA	Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi
Doç. Dr.	Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Bilal GENÇ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Cemile KINACI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru ŞENOCAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ERSOY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fatih ARSLAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fuzuli BAYAT	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof. Dr.	Gürer GÜLSEVİN	Ege Ün. Türk Dünyası Arşt. Enstitüsü
Prof. Dr.	Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr.	Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Ass. Prof.	Ljubica Jovic KNEZEVIĆ	Belgrade University – Serbia

Doç. Dr.	Mahmut AÇAK	İnönü Üniversitesi
Dr.	Margareta ASLAN	Universitatea Babeş – Bolyai
Doç. Dr.	Marufjon YULDASHEV	Özbekistan Devlet Sanat ve Medeniyet Enst.
Prof. Dr.	Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr.	Neslihan DURAK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nesrin SİS	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz HACİYEV	Naheivan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr.	Süleyman Kaan YALÇIN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Turgut BAYDAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr.	Ülker MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr.	Yelena ÇEKUŞKİNA	Churagh Devlet Üniversitesi
Prof. Dr.	Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü Üniversitesi

Yabancı Dil Sorumlusu / Responsible for Foreign Language

Doç. Dr.	Bilal Genç	İnönü Üniversitesi
----------	------------	--------------------

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Prof. Dr. Sayın DALKIRAN
Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Mahmut ACAK
İnönü Üniversitesi

Dr. Şeyhmus DEMİR
Dicle Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sertaç DALGALIDERE
Trakya Üniversitesi

Sevinç KAHVECİ
Girne Amerikan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL
İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sibel YILMAZ
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep VARLI GÜRER
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Haldun NARMANLIOĞLU
Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sema NOYAN
Karabük Üniversitesi

Doç. Dr. Elif Hatun KILIÇBEYLİ
Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Araş. Gör. Dr. Nazlı ALTUNSOY

Kırklareli Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Elif TATLI

İstanbul Esenyurt Üniversitesi

Dr. Süleyman ÇAM

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Araş. Gör. Kübra KÜÇÜK

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Ömür YILDIRIM

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Salih TELLİOĞLU

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BALCI

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selçuk URAL

Sakarya Üniversitesi

Mehmet Fatih HALATCI

Gazi Üniversitesi

Araş. Gör. Dr. Sinem ÇELİK

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Mücahit AYRA

Milli Eğitim Bakanlığı

Doç. Dr. Özgür KILINÇ

İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Senem GENÇTÜRK HIZAL

Başkent Üniversitesi

Dr. Gülşah AYDIN

Yeditepe Üniversitesi

Doç. Dr. Şen YÜKSEL

Beykent Üniversitesi

Dr. Hande ATMACA ÇETİN

İzmir Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU

İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Emine KARASU AVCI

Kastamonu Üniversitesi

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Index Copernicus, Google Scholar, İdealonline, İsam, Academic Resource Index, Base, CiteFactor,
Asos indeks, kaynakça.info

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Abdulkadir BÜYÜKBİNGÖL

- SOSYAL BİLİMLERE DENEY VE GÖZLEM
İMKÂNI SUNAN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ:
ACP
AND OBSERVATION TO SOCIAL
SCIENCES: ACP
1500-1539

Osman ORAL

- MÂTÜRÎDÎ VE KÂDÎ ABDÛLCEBBÂR'A
GÖRE İMANIN VAROLUŞSAL DUYGU
TEMELİ
THE EXISTENTIAL EMOTION BASIS OF
FAITH ACCORDING TO MATURIDI AND
QADI ABD AL-JABBAR
1540-1569

Gamze ALP

- MEDİKAL TURİSTLERİN TIBBİ TEDAVİ
TERCİHLERİ: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ
MEDICAL TREATMENT PREFERENCES OF
MEDICAL TOURISTS: ANTALYA CASE
1570-1586

Efe Can GÜRCAN

- DÜNYA SİSTEMLERİ ANALİZİ
ÜZERİNDEN KÜRESEL MÜLTECİ KRİZİNİ
ANLAMLANDIRMAK: SURİYE VE
AFGANİSTAN ÖRNEKLERİ
MAKING SENSE OF THE GLOBAL
REFUGEE CRISIS: A WORLD-SYSTEMS
PERSPECTIVE ON SYRIA AND
AFGHANISTAN
1587-1614

Ayşe DEMİR

- BİR SOSYAL MEDYA ARACI OLAN
INSTAGRAM VE ALGILANAN
SOSYALLEŞME: BOKSÖR ÖRNEĞİ
INSTAGRAM AND PERCEIVED
SOCIALIZATION: THE CASE OF A BOXER
1615-1638

Şengül KORKUT - Hatice MEMİŞOĞLU

- SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİ VE
ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE
UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİ
DISTANCE EDUCATION PROCESS
ACCORDING TO THE OPINIONS OF
SOCIAL STUDIES TEACHERS AND
STUDENT
1639-1682

Betül BİLGE ÖZDAMAR - Soufi MOAZEMİ GOUDARZİ

İÇ MİMARLIK ÜÇÜNCÜ EVRE TASARIM
STÜDYOSU: KAZANILAN BİLGİNİN
DÜŞÜNSEL AKTARIMI

INTELLECTUAL TRANSFER OF THE
KNOWLEDGE GAINED IN INTERIOR
ARCHITECTURE THIRD PHASE DESIGN
STUDIO

1683-1705

Merve ÇETİN DAĞDELEN

PREKARYA'NIN PANDEMİ DÖNEMİNDE
YAŞADIKLARINA DAİR BİR ÖRNEK
ÇALIŞMA

A CASE STUDY ON PRECARIA'S LIVES
DURING THE PANDEMIC PERIOD

1706-1739

İsmail KOCABAŞ

COVID-19 KRİZİNİN KÜRESEL
MARKALARIN FARKINDALIK
OLUŞTURMADA KULLANDIĞI SOSYAL
MEDYA REKLAM FİMLERİNE
YANSIMASI

REFLECTION OF THE COVID-19 CRISIS
ON SOCIAL MEDIA ADVERTISING FILMS
USED BY GLOBAL BRANDS TO
CREATING AWARENESS

1740-1776

Müslüm ENGİN

ATTİLA İLHAN ŞİİRLERİNDE EV VE AİLE
BAĞLAMINDA MEKÂN

SPACE IN THE CONTEXT OF HOME AND
FAMILY IN ATTİLA İLHAN POEMS

1777-1801

Hayri ALKAN

İBNÜ'L-ADİM VE BUGYETÜ'T-TALEB FÎ
TARIHI HALEB-I

IBN AL-ADİM AND BUGHYAT AT-TALAB
FI TARIKH HALAB-I

1802-1820

Selma KAHRAMAN - Suzan HAVLİOĞLU

PANDEMİ SÜRECİNDE ORTAOKUL KIZ
ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL VE SOSYAL
UYUM DÜZEYLERİ VE OKULU BIRAKMA
DURUMLARI

PERSONAL AND SOCIAL ADAPTATION
LEVELS AND SCHOOL DROPOUT
SITUATIONS OF SECONDARY SCHOOL
GIRL STUDENTS DURING THE PANDEMIC
PROCESS

1821-1834

İbrahim AKBOĞA

SÜPER AKILLI TOPLUM: FÜTÜRİZM VE | SUPER SMART SOCIETY: FUTURISM AND
DİJİTAL KÜLTÜR | DIGITAL CULTURE
1835-1864

Tunay ŞENDAL

KİTAP İNCELEMESİ | BİLÂ, FİKRET. (2020). CHP NASIL İKTİDAR
OLUR?. İSTANBUL: DOĞAN KİTAP.
1865-1869

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

SOSYAL BİLİMLERE DENEY VE GÖZLEM İMKÂNI SUNAN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ: ACP*

A Method Proposal That Offers the Opportunity of Experiment and
Observation to Social Sciences: ACP

Abdulkadir BÜYÜKBİNGÖL

Dr., Marmara Üniversitesi, Gazetecilik, Bilişim,
PhD., Marmara University, Journalism, Informatics,
abdulkadir.buyukbingol@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2411-9500

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1004236

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 04.10.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 05.11.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Büyükbingöl, A. (2021). Sosyal Bilimlere Deney ve Gözlem İmkânı Sunan Bir Yöntem Önerisi: ACP. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1500-1539.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu makale yazarın doktora tezinin araştırma bölümüne dayanmaktadır.

Öz: Endüstri 4.0 ile sanayide üretime yönelik verimliliğe odaklanılırken bireyin göz ardı edildiği belirtilmektedir. Birey merkeze alınarak geliştirilen Toplum 5.0 planına göre ise Endüstri 4.0'ın yarattığı hasarın da giderildiği mutlu ve müreffeh bir toplum oluşturulmak istenmektedir. Bu geleceğin inşasına yönelik kararlı bazı çalışmalar mevcuttur. Fakat Toplum 5.0'ın nasıl inşa edileceğine dair literatürde tatmin edici bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu da Toplum 5.0'a ulaştırabilecek bir yöntem önerisinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Hali hazırdaki çalışmada sosyal bilişim bilimi sınırları içinde kalınarak bu geleceğe ulaştırabilecek bu yöntem açıklanmak istenmektedir. Analitik bir yaklaşımla ve nitel araştırma teknikleri kullanılarak yapılan araştırma sonucunda, ACP yaklaşımın üç farklı sistemin birleştirilmesiyle oluşturulan CPSS'in alt yapısını kullanarak yönetim ve kontrol sorunlarında etkili bilimsel çözümler sunduğu anlaşılmaktadır. Burada toplumsal etkileşimler modellenerek mikro görünümde gözlemlenebilmektedir. Ortamdaki işbirlikçi zekâ ile insanın ortak yönetimi ile bireysel, kurumsal ve yönetsel yetenekler geliştirilebilmektedir. Bu durum tasarlanarak inşa edilmek istenen Toplum 5.0 gibi akıllı toplumlara ve ötesine ulaşmanın bu yöntemle mümkün olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan sosyal sistemlerin modellenerek sosyal hesaplamanın mümkün olduğunu veren bu sonuç aynı zamanda, ACP'nin sosyal bilimler alanına deney ve gözlem yapabilme imkânı tanıdığı da ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplum 5.0, Akıllı Toplum, Sosyal Bilişim, ACP, CPSS, Sosyal Hesaplama

Abstract: It is stated that with Industry 4.0, the individual is ignored while focusing on productivity for production in the industry. According to the Society 5.0 plan, which was developed with the individual centered, it is desired to create a happy and prosperous society in which the damage caused by Industry 4.0 is also eliminated. There are some determined studies for the construction of this future. However, there is no satisfactory study in the literature on how to build Society 5.0. This reveals the necessity of a method proposal that can lead to Society 5.0. In the current study, it is desired to explain this method that can reach this future by staying within the boundaries of social information science. As a result of the research conducted with an analytical approach and using qualitative research techniques, it is understood that the ACP approach offers effective scientific solutions in management and control problems by using the infrastructure of CPSS, which is created by combining three different systems. Here, social interactions can be modeled and observed in the micro view. Individual, institutional and managerial abilities can be developed with the collaborative intelligence in the environment and the joint management of people. This situation shows that it is possible to reach smart societies such as Society 5.0, which is intended to be designed and built, and beyond with this method. On the other hand, this result, which shows that social calculation is possible by modeling social systems, also reveals that ACP provides the opportunity to make experiments and observations in the field of social sciences.

Key Words: Society 5.0, Smart Society, Social Informatics, ACP, CPSS, Social Computing

GİRİŞ

1768'de James Watt tarafından buhar makinesinin bulunmasıyla başlayan sanayi dönemiyle birlikte yaşanan gelişmeler, önceki dönemlerden bariz bir biçimde farklılaştıran özellik değişim hızıdır. Toffler, insanlığın gelişimini üçe bölerken yeni değişim dalgasının birkaç 10 yılda tamamlanacağını ifade etmesi (Toffler, 2008: 16), bu olgunun şiddetini göstermesi bakımından önemlidir. Toplumsal gelişmelerin, geçim biçimlerine göre çağlara ayrılmasından (Bell, 2012: 18) doğan avcı toplum, kırsal toplum, tarım toplumu ve ticari topluma bakıldığında çağ anlayışının aletlere göre şekillendiğinin görülmesi, bakışları teknolojik araçlara çevirmektedir. Yapılan yeni bir çalışmada (Keidanren, 2016) toplumsal aşamalar teknolojik aletlere uygun olarak numaralandırılmıştır. Buna göre Toplum 1.0'da insanların doğal bir hayat sürdürdüğü ve ana geçim kaynağının avcılık olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde farklı amaçlarla bazı bitkiler de tanınmış ve birtakım tekniklerle yetiştirilmeye de başlanmıştır. Bir zaman sonra yetiştiriciliğin ilerlemesi nedeniyle toplum tarım ile uğraşmaya başlamıştır. Bu dönem, insanlık gelişiminin ikinci aşamasını, yani Toplum 2.0 olarak adlandırılmıştır. İlk olarak İngiltere'de patlayan sanayi devrimiyle birlikte Toplum 3.0 dönemine girilmiştir. Buhar gücünden faydalanılması ile başlayan bu dönemin ikinci yarısından itibaren elektrik gücünün kullanılmasıyla ortaya çıkan teknoloji, insanların çalışma ve yaşam şekillerini önceki dönemlere göre daha derinden etkilemiştir. Bu dönemin sonunda geliştirilen bilgisayarlarla birlikte toplumsal gelişme aşamasının sonuncusu olan Toplum 4.0'a girilmiştir (Öztürk F., 2021: 32). Birinci endüstri devrimiyle birlikte inşa edilmeye başlanan modern uygarlığın yeni evresinde, sanayi toplumunun paradigmasından bilgi toplumunun (information society) paradigmasına doğru bir kayış yaşanmaktadır (Tonta ve Küçük, 2005: 8). Birleşmiş Milletler (BM) tarafından da 2003 yılında bilgi toplumu kavramı ilan edilerek yeni paradigmaya netlik kazandırılmıştır (DPT, 2008, s. 19). Burada günümüz insanı sahip olduğu nitelikli bilgiyi etkin siyasal, ekonomik ve sosyal örgütlenme ile doğru biçimde kullanarak yüksek bir refah seviyesine erişmeyi amaç edinmektedir (Nair, 2018: 42). Bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) alanındaki birikim, üretim, telekomünikasyon alt yapıları ve ar-ge için ayrılan bütçelere göre bir toplum bilgi toplumu nitelmesi yapılmaktadır. Bu anlamda Japonya, G. Kore, Çin gibi uzak doğu ülkelerinin yanı sıra ABD, Fransa, Kanada, Almanya, İngiltere, İsveç vb. ülkeler bu tür bilgi toplumlarına örnek gösterilebilir. Bilgi, bilişim ve yönetim bu toplumların temel uğraş alanlarıdır ve bilgi

giderek sanayi toplumundaki ağır sanayi ve petrol gibi üretim faktörlerinin yerini almaktadır (Yeşilorman ve Koç, 2014: 130).

Gelişimini bilginin işlenmesi üzerine kuran bilgi toplumunun temelini BİT'en oluşması bilgi güvenliğini ve siber suçlar başta olmak üzere yeni tehditlere de zemin hazırlamıştır. Bu nedenle yeni olanaklardan faydalanılırken tehditlerin de bertaraf edilmesi için uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesi, internetin mevcut güvenliliği ve devamlılığında ödün vermeden, "çok taraflı, meşru, şeffaf ve katılımcı" bir yapı inşasına dönük yeni mekanizmaların geliştirilmesi zaruri hale gelmiştir (DPT, 2008: 2). Yeni BİTle birlikte bu mekanizma işlemeye başlamıştır. Castells yeni mekanizmanın etkilerini açıklarken kalkınma ve üretkenliğin kaynağının bilgiyi üretme, işleme ve sembollerle iletişim teknolojisinde olduğunu ve buna bağlı olarak ikinci bin yılın sonlarına doğru, tarihsel önemde birkaç olayın insanın hayatını ve toplumsal görünümünü şekillendirdiğini anlatmaktadır. Ona göre dünyanın dört bir köşesindeki ekonomi, iş dünyası, devlet ve toplum arasında kurulan değişken bir geometri sistemiyle bu kurumlar küresel olarak birbirlerine bağlanmıştır. Böylece bu büyük ekonomilerin en değerli bölümleri birleştirilmiş ve gerçek zamanda tek bir birim gibi işleyen karşılıklı bağımlı bir sistem haline almıştır. Ayrıca giderek evrensel, sayısal bir dili konuşan yeni bir iletişim sistemi de hem kültürümüzün sözcükleri, sesleri ve imgelerinin üretimini ve dağıtımını küresel olarak entegre hale getirmekte hem de onları bireylerin kimliklerinin ve halet-i ruhiyelerine uygun kılmaktadır. Diğer yandan interaktif bilgisayar ağları da yeni iletişim biçimleri ve kanalları yaratarak hayatı şekillendirmekte ve aynı zamanda hayat tarafından şekillendirilip katlanarak büyümektedir (Castells, 2003: 1-4). Her şeyi küresel Information, Türkçede veri ile bilgi arasında bir aşamayı temsil etmektedir. Türkçeye, enformasyon olarak çevrilmiştir fakat information society, Türkçe literatürde yoğunluklu olarak bilgi toplumu şeklinde kullanılmaktadır. Biz de bu kullanımı takip edeceğimiz olarak entegre hale getiren bu dil sayesinde ortak beğenileri keşfedenler, bir yandan kendilerini güncellerken, öte yandan interaktif bilgisayar ağlarında buluşup hayatı şekillendirebilmektedirler.

Yeni BİT'in etkilerini "dalga Teorisi" çerçevesinde açıklayan Toffler'ın, yaklaşık 40 yıl sonrası için beklediği gelişmeler Castells'i destekler niteliktedir. Burada artık yepyeni bir yaşam tarzını haber veren Toffler, çeşitli ve yenilenebilir enerji kaynakları bulunacak, eski fabrika düzenlerini etkisiz hale getiren yeni üretim süreçleri geliştirilecek, aile yapısı dahil birçok kurum değişecektir. Şimdiye ortaya atılan terimlerle ifade edilmesinde yetersiz kalınacağı bu gelecekte, derin sosyal çalkantılar ve yeniden yapılanma süreçleri gerçekleştirilecektir. Yepyeni bir uygarlığı

temelden yaratma süreci olan bu geleceğe insanlık hazır olmazsa, büyük yıkımlar yaşanacaktır (Toffler, 2008: 16-17). Buna karşılık tarih boyunca insanın her türlü eyleminin mutluluk odaklı olduğunu bildiren Harari, yeni teknoloji ile bugün için olağan üstü olarak görülen bazı sonuçların elde edilmesini beklemektedir (Harari, 2016: 41). Harari'ye göre modern insan yeni dönemde, ölümü doğaüstü bir olay olarak yorumlamaktan ziyade teknik bir arıza olarak değerlendirecektir. Kurzweil ve Grey gibi fütüristlerle aynı görüşü paylaşarak 2050'de sağlıklı bir bedene ve sağlam bir banka hesabına sahip herkesin, her on yılda bir ölümsüzlük şansını yakalayabileceğini ummaktadır. Gelecekte patlayan bir bomba ya da çarpan bir kamyonun altında beden parçalanmadıkça, insanların sonsuza dek yaşayabileceklerinin işaretlerini görmektedir. Silikon Vadisi yatırımcılarından Peter Thiel'in, sonsuza kadar yaşama planı ve bir kısım uzmanların 2100 yılında insanların ölümü yeneceğine dair inancıyla görüşlerini desteklemektedir (Harari, 2016: 33-37).

Bu görüşler, her ne kadar More'un Ütopya'da, "bilim ve sanatla zenginleşen insan düşüncesinin özgürce gelişmesi" olarak tarif ettiği düşünce ile paralellik gösterse de (More, 2000: 128), süper akıllı toplumun inşa edilmek istendiği bir proje ile insanların hayallerini gerçekleştirebileceklerine dair bir dayanak belirmiştir. Mutlu ve müreffeh bir toplum oluşturmanın bir yolu olarak sunulan ve Japon İş Federasyonu Keidanren tarafından hazırlanan Toplum 5.0 projesi ile sürdürülebilirlik anlayışı içinde bu hedefin gerçekleştirilebileceği mümkün görülmektedir (KEIDANREN, 2016), Endüstri 4.0'ın olanaklar üzerine bina edilmek istenen bu gelecekte toplumun insan, doğa ve teknoloji ile kurduğu yeni ilişki biçimi ve toplumsal eğilim ve örgütlenmelere bilgisayarlar ve DNA'ların mantığının yüklenmesiyle birlikte meydana gelen hızlı değişim yeni bir çağa girilmesini yakınlaştırmaktadır (Castells, 2003: 4). Fakat Toplum 5.0 olarak kavramlaştırılan (KEIDANREN, 2016; Wang vd., 2016; BM, 2018 vs.) bu geleceğin inşa edilmesine yönelik kapsamlı bir yöntem analizi yapılmamıştır. Bu nedenle sosyal bilişim bilimi sınırları içinde kalınarak ACP yaklaşımı tartışılmaktadır.

Geniş bir literatürün titizlikle tarandığı bu çalışmada siber-fiziksel sistemler (CPS; Cyber - Physical Systems) ve siber-fiziksel-sosyal sistemler (CPSS; Cyber - Physical - Social - Systems) gibi yapay toplum - bilişimsel deneyler - paralel yürütme şeklinde ifade edilebilen ACP (Artificial Society-Computational Experiment-Parallel Execution) yaklaşımına alt yapı oluşturan teknolojiler incelenmektedir. Çalışmanın sonucunda Merton yasası, sosyal bilişim ve paralel zekâ üçgeninde insan-bilgisayar etkileşiminin ACP yaklaşımıyla siber-fiziksel dünyadaki etkisi görünür hale

getirilmektedir. Transhumanizm, dijitalleşme ve Endüstri 4.0 kavramlara eşdeğer bir kavram olabilecek nitelikteki Toplum 5.0'la ilgili yapılan bu katkı, hem sosyal bilimlerde yaşanan deney ve gözlem yapabilme sıkıntısına bir çözüm sunmakta hem de disiplinlerarası bilimsel çalışmalar ve uluslararası stratejik adımlara kavramsal bir köprü oluşturmaktadır.

1. Toplum 5.0'ın Teknolojik Alt Yapısı

Bütün düşüncelerin ve inançların doğru koşullar altında tutuşmak için bir kıvılcımı beklediğine tarih şahit gösterilmektedir (Castells, 2003: 29). Yeni bir fikir olarak geleceği birlikte inşa etmenin bir yolu şeklinde lanse edilen Toplum 5.0'da (KEIDANREN, 2016; 2017; Harayama, 2017, ITU-D, 2017; Fukuyama, 2018; Nakanishi ve Kitano, 2018; B20, 2019), kronik toplumsal sorunların çözülmüş olacağı beklentisi, bu geleceğe hazır olunmasını değerli kılmaktadır. Bu nedenle hem Toplum 5.0'a ulaşılmasına aracılık etmesi hem de bu döneme ulaşıldığında da etkili bir biçimde kullanılması beklenen CPS ve CPSS teknolojileri ile bunların üzerine oturtulan ACP yaklaşımı aşağıda tahlil edilerek Toplum 5.0'a ulaştırabilirliği tartışılmaktadır.

Savunma, enerji, altyapı, sağlık hizmetleri, üretim ve ulaşım gibi fiziksel sistemlere uygulanan BİT, bu sistemlerin kontrol, uyarlanabilirlik, özerklik, verimlilik, işlevsellik, korunurluk, güvenlik ve kullanılabilirlik özelliklerini de önemli ölçüde artırmıştır. Bununla birlikte söz konusu fiziksel sistemlerin, gelecekte daha da gelişecek olan nesnelere interneti, sosyal ağlar, bulut bilişim, büyük veri ve akıllı sistemler gibi teknolojilerin yardımıyla siber ortamda kontrol ve yönetimle ilgili büyük olanaklar sağlaması da beklenmektedir (Xiong vd., 2105: 320). Verilerin büyük ölçeklerde toplanıp iletilmesi, depolanarak analizi ve tüm dünya ile paylaşım maliyeti düştükçe, yeni inovasyonların önü açılacaktır (Nakanishi ve Kitano, 2018: 2-3).

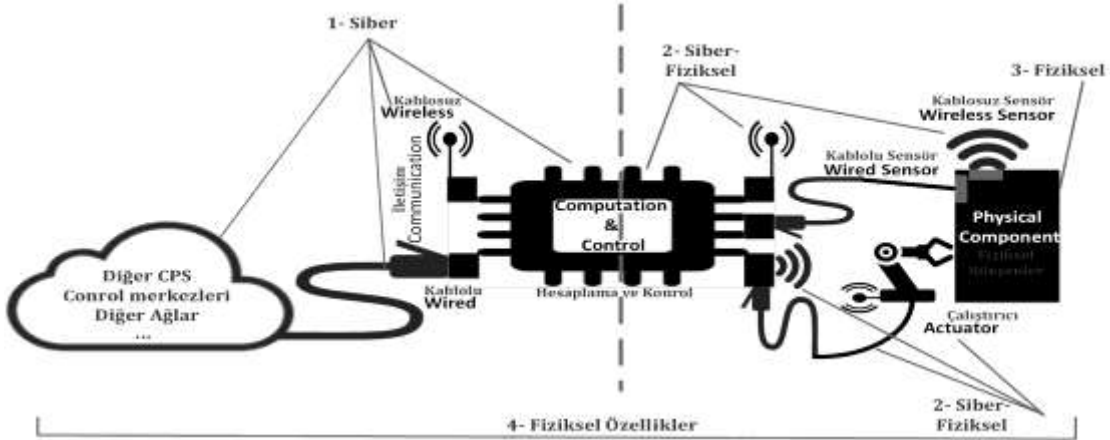
Günümüzde doğal kaynakların tükenmesi, küresel ısınma, artan ekonomik eşitsizlik ve terörizm gibi küresel ölçekte zorluklar bu kabiliyetleri daha da önemli hale getirmiştir. Her düzeyde karmaşıklığın arttığı bu belirsizlik çağındaki dünyada, toplumsal sorunları çözenin etkili ve verimli bir yolu olarak bu kabiliyetler kullanılabilir. Bu nedenle hem yeni bilgilerin sisteme eklenmesi hem de insan ve nesne ile gerçek ve siber dünya arasında bağlantılar kurulmasına aracılık ederek yeni değerlerin üretilmesini mümkün kılan BİT'in kullanımı önemsenmelidir. Endüstri 4.0 çıktıları da göstermektedir ki arka planında BİT ile desteklenen CPS yoluyla bilişsel ve fiziksel yeteneklerin artırılmasıyla yeni değerlerin üretilmesi mümkündür (Fukuyama, 2018: 47).

1.1. CPS (Cyber- Physical-Systems) Teknolojisi

İlk olarak 1970'lerde hava kuvvetleri mühendisleri tarafından "gerçek uzaydan farklı, bilgisayar ortamında üretilen sanal alan"ı tanımlamak için kullanılan siber uzay, günümüzde fiziksel dünyamızla birleştirilerek yeni bir alan oluşturmuştur (Wang vd., 2016: 380). Bankacılık, imalat ve lojistik gibi endüstriyel altyapılarda 1990'lardan itibaren kullanımı gerekli görülen BİT, akıllı şehirler veya topluluklar gibi sosyal projelerde 2000'li yılların başından itibaren kullanılmaya başlanmıştır (CRDS, 2016: 66). İki sistemler bütünü (siber sistemler ve fiziksel sistemler) birleştirilmesiyle oluşturulan CPS'te, siber alan sibernetiğin uğraş alanındaki genel niteliği bildirmektedir (Işıklı ve Küçükvardar, 2016: 76). Fizik kanunlarına göre yönetilen ve sürekli çalışan fiziksel, doğal ve insan yapımı fiziksel sistemler siber alan tüm ölçek ve seviyelerde sıkı bir şekilde entegre edilmiştir (Gill, 2008: 4). CPS bileşenlerinin her ölçekte ağa bağlı olması ve bilişim araçlarının da tüm materyallere gömülü olması nedeniyle bu sistem, bilgisayarlı ve fiziksel eylemin hibritleşmesini temsil etmektedir. Hali hazırda mikro ve nano ölçekli siber ve fiziksel malzemeler, kontrollü bileşenler, iş birliği yapan tıbbi cihazlar ve sistemler, yeni nesil elektrik şebekesi, geleceğin savunma sistemleri, yeni nesil otomobiller ve akıllı otoyollar, esnek robotik üretim, yeni nesil hava araçları, hava sahası yönetimi gibi alanlarda bu sistemler kullanılmaktadır (Gill, 2008: 3).

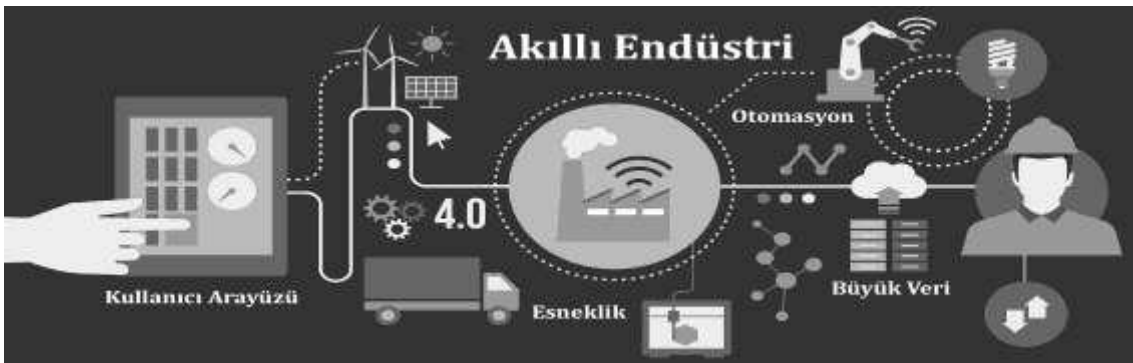
CPS'lerin günlük yaşamda her yerde bulunabilmesi; kazadan önce müdahale, robotik cerrahi ve nano düzeyde kesin sonuç alma, savaş alanı, arama ve kurtarma, yangınla mücadele, trafik kontrolü, derin deniz keşifleri gibi erişilemez ortamlarda operasyon, enerji alanında verimlilik ve sağlık hizmetlerinin izlenmesi veya sunulması ile ilgili insan yeteneklerinin artırılmasına yardımcı olabilmektedir (Xiong vd., 2015: 321). Döngüsel bir iletişim vizyonunu ifade eden geribildirim kavramıyla da ilişkilendirildiği için CPS'e mekatronik ve bilişimi birleştiren bir sınır bilimi de denebilmektedir. Buradaki çalışmalar, insanların robotlarla entegre edilerek hibrit yardımcı uzuv dış iskeleti gibi araçlarla artırılmış insana ulaşılabilir (Salgues, 2018: 7).

Şekil 1: Bir CPS'in Genel Şeması (Humayed vd., 2017: 4).

Bir CPS'in genel bir özetinin verildiği şekil 1'deki şemada sistemin temelde üç bileşenden oluştuğu anlaşılmaktadır: 1'de siber olarak belirtilen yönlerle iletişim özelliği gösterilmektedir. Kablosuz veya kablolu olabilen iletişim CPS'i, kontrol merkezleri gibi yüksek seviyeli sistemlere veya fiziksel dünyadaki daha düşük seviyeli bileşenlere bağlayabilmektedir. Siber-fiziksel yönleri belirten 2'de bilgisayarlı zekanın yerleştirildiği, kontrol komutlarının gönderildiği ve algılanan ölçümlerin alındığı yer olan hesaplama ve kontrol alanıdır. İzleme ve manipülasyon alanı olarak belirtilen 3'teki özellik ise fiziksel bileşenleri izlemek için sensörler aracılığıyla CPS'i fiziksel dünyaya ve bunları manipüle etmek için çalıştırıcılara bağlamaktadır. 1 ve 2'yi ayıran kesikli çizgi, fiziksel dünya ile etkileşimin varlığına veya yokluğuna bağlı olarak aynı bileşenin aynı anda hem siber hem de siber-fiziksel özellikler gösterebildiğini anlatmaktadır. Ek bilgi olarak verilen 4'te ise bir CPS sisteminin herhangi bir parçasının fiziksel özelliklerinin yol açabileceği güvenlik sorunlarına dikkat çekilmektedir (Humayed vd., 2017: 4).

Şekil 2: Akıllı Endüstri'de kullanılan CPS şeması (Jørgensen, 2021).

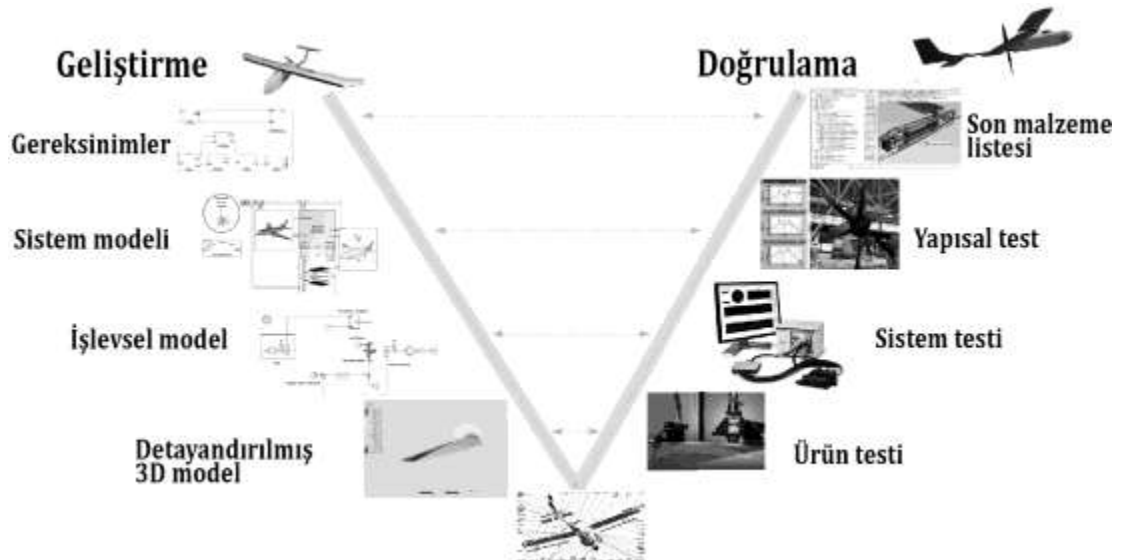

Şekil 2'deki şemada bir akıllı fabrikada CPS'in, kullanıcı ara yüzü tarafından harekete geçirilmesiyle toplanan büyük veri sayesinde sağlanan üretim esnekliği ve otomasyon özellikleri gösterilmektedir. Fabrika

ortamında akıllı makineler, depolama sistemleri, otonom bilgi alışverişi yaparak eylemleri başlatan ve bağımsız kontrolü sağlayan üretim sistemleri CPS içermektedirler (Pereira vd., 2020: 3306). CPS teknolojisi ile sosyal üretimin mümkün olduğu anlatılan bir çalışmada müşterinin üretim sürecini izleyebildiği ve üreticiye gerçek zamanlı geri bildirimde bulunabildiği belirtilmektedir. Bu şekilde nihai ürünün özellikleri müşterinin isteklerine göre şekillenebilmektedir (Ding ve Jiang, 2016: 367-369). Ayrıca sosyal veriler ve ağ bağlantılı CPS aracılığıyla şehirle ilgili tüm verilerden yararlanarak geliştirilebilen uygulamalarla teknik işlemlerle hizmetin birlikte yürütülebildiği akıllı şehirlerde sürücüler ve yayalar hareket halindeyken sisteme trafik verilerini sağlayabilmektedirler (Costanzo vd., 2016).

Bir CPS’te yer alan alt düzey veri toplama ve üst düzey bilme işlevlerini birbirine bağlayan siber düzey ile bir grup makineden toplanan verilere dayanarak sistem bilgisinin özetlenmesiyle olası çalışma sistemleri, makine durumu, arıza modları ve bozulma bilgileri bir araya getirilerek bir modelleme yapılabilmektedir. Fiziksel bir nesnenin veya sistemin sanal kopyası olarak da adlandırılabilen bu dijital ikiz sayesinde edilen bilgiler gerçek nesneye uygulanarak maliyetler düşürülebilmektedir. Formula 1 otomobillerinin baştan sona sanal ortamda tasarlanmakta, sanal yarış pistlerinde test edilmekte ve gerçek otomobillerden elde edilen farklı veriler analiz edilerek sanal model yeniden tasarlanabilmektedir (Caner, 2020: 44).

Şekil 3: Sistem Odaklı Ürün Geliştirme Biçimi: Dijital ikiz (Nikolaev vd., 2018: 196)

Şekil 3’teki v diyagramında bir uçak üretim fabrikasındaki sistem odaklı ürün geliştirme biçimi gösterilmektedir. Burada geliştirme ve doğrulama geliştirilen sanal ikiz yardımıyla eş zamanlı olarak ilerlemektedir. Bu şekilde gerçek ortam sanal ikizinde test edilerek elde edilen bilgiler ağ

üzerinden senkronize olarak siber ikizle paylaşılmaktadır. Özellikle büyük veri ve YZ yardımıyla ürünün iyileştirilmesi, yeni ortamlara adapte edilmesi ve gelecekte ortaya çıkabilecek ihtimallerin tahmin edilmesi gibi konularda dijital ikiz kullanılabilir. Bu yöntemle toplanan verilerle bir şehrin bile çok gerçekçi dijital ikizi artık kolaylıkla yapılabilmektedir (Bagheri vd., 2015: 1625).

Özetle siber ve fiziksel alanları kapsayan her türlü modelleme, iletişim, hesaplama, güvenlik ve kontrolle ilgili olan CPS teorisi sayesinde yeni paradigmlar, kavramlar ve platformlar geliştirilebilmektedir. CPS'in yukarıda anlatılan ilerlemeleriyle birlikte hala gelişiminin ilk aşamasında olduğunun belirtilmesi (Xiong vd., 2105: 323), sonraki aşamalara dair ilgi uyandırmaktadır. Bu da Toplum 5.0'in gereklerinden olan esneklik, otomasyon, veri üretimi, depolanması, işlenmesi ve kişiler ile kurumlar arasında sorunsuz bir bağlantı kurularak optimizasyonların sağlanması için gerekli alt yapının CPS ile elde edilebileceği anlamına gelmektedir.

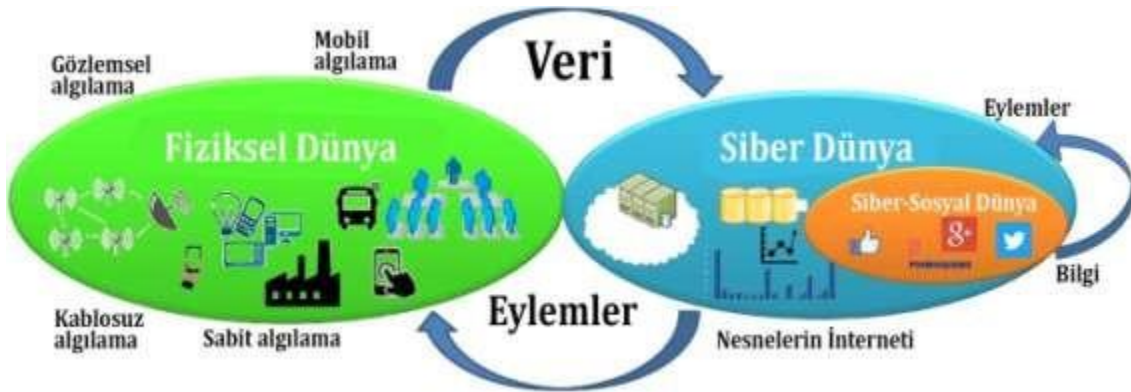
1.2. Yeni Nesil Yapay Zekâ: CPSS (Cyber- Physical- Social- Systems)

Her ne kadar CPS karmaşık sistemlere dair ar-ge çalışmalarında verimli sonuçlar verse de enerji, ulaşım, askeri, imalat, yenilikçi sosyal yönetim vb. alanlarla sınırlı kalmaktadır. Ancak bu teknoloji, insanlar gibi karmaşık organizasyonlardan ve toplumlardan gelen çeşitli, belirsiz ve büyük hacimli verilerin işlenmesinde yetersiz kalmaktadır. Bu durum kesin nicel sonuçlara ulaşabilmede CPS'in tüm çalışma biçimlerine uyum sağlayamayabileceği ya da birtakım şartlarda eksik kalabileceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle sosyal faktörlerin geri bildirimine açık, sosyal davranışların kaydedildiği, analiz edilebildiği, internet ve büyük veri teknolojilerine dayanalı bir karmaşık sistemler aracına ihtiyaç duyulmuştur. Buradan yola çıkılarak geleneksel matematiksel modelleme yöntemine sahip CPS'lere, insanların davranışlarını ve zihni durumları ile hava durumu, çevre vb. sistemlerin modellenmesine yardımcı olabilecek yeni özellikler eklenerek CPSS'ler geliştirilmiştir (Xiong vd., 2015: 323). Böylece fiziksel bir sistem, insanları içeren sosyal bir sistem ve her ikisini birbirine bağlayan siber sistemlerin birbirini anlayabilmesi, etkileşimleriyle birbirlerini geliştirebilmesi ve etkin, kontrollü, güvenilir ve verimli şekilde birlikte çalışabilmesi sağlanmıştır.

İnsanın döngüye katılmasıyla mekansal-zamansal, davranışsal ve kolektif kamu görüşleri dahil olmak üzere üretilen verilerin tipik karmaşık sistemlerin temel özelliklerinden biri haline gelmesi aynı zamanda CPS'ten CPSS seviyesine doğru bir paradigma kaymasını temsil etmektedir. Burada

fiziksel ve siber olanın birleştirilmesinden öte işlemlerinde ve yönlendirilmiş görev ortamındaki etkileşimlerinde daha sıkı bir entegrasyon bulunmaktadır. Bu entegrasyon, siber alanda deneyimlenen sosyal etkileşimleri ve buna bağlı olarak gelişen davranış şekillerini, fiziksel alan seviyesinde gerçek bir alana dönüştürmektedir. Burada sosyal yaşam alanı ağ içinde genişletilerek mobil uygulamaların ve sosyal medya aracılığıyla sosyal dinamiklerin etkin olduğu yeni bir alan açılmaktadır (Wang vd., 2016: 379- 380).

Şekil 4: Bir CPSS'in ana unsurları (De vd., 2017)

Bir CPSS'in geliştirilebilmesi için CPS'teki iki katman ile sosyal katmanın birbiriyle etkileşime girmesinin gerekliliği Şekil 4'te gösterilmektedir. Burada Fiziksel dünyadan alınan veriler siber dünyada işlenmekte, siber alandaki sosyal verilerle birleştirilerek çıkarılan yeni eylemsel sonuçlar tekrar fiziksel alana iletilmektedir. Böylece sonsuz biçimde sürüp giden bu döngüsel sistemde sosyal faktörün ana rolü oynaması sorunludur. Aksi takdirde CPSS özelliğini kaybetmektedir. Çünkü CPSS teknolojisi, bir sosyal boyut etrafında inşa edilmektedir. Diğer eklentiler onun eylemleri etrafında konumlandırılmaktadır (Sabou ve Musil, 2018: 28). Kategorik olarak ifade edilmek istendiğinde insanlardan toplanan sosyal veriler kullanıcının ilgi alanları, tercihleri, bilgileri ve davranışlarını kapsarken fiziksel veriler ise kaza raporları, trafik durumu, hava koşulları vb. bilgileri içermektedir. Bir CPSS'te sosyal sensöre dönüşen kullanıcılar hem sisteme sosyal verileri sağlamakta hem de sistemin önerilerine tepki vererek onu beslemektedirler. Burada bir konuda daha verimli karar almak isteyen kullanıcılar benzer ilgilere sahip kullanıcıların davranışlarından faydalanmaktadır (Sabou ve Musil, 2018: 37-38). Bütün bu özellikleriyle hesaplama, depolama, ağ oluşturma vb. işlemleri eşzamanlı yapabilen bir CPSS, kaynakların optimum şekilde kullanılması ve kullanıcıların taleplerinin zamanında karşılanması sürecinde CPS'in yerini almaya başlamıştır (Islam vd., 2017: 1). Farkın daha iyi anlaşılabilmesi açısından şu örnek verilebilir: Sensör hesaplarına dayalı olarak yorgun sürücü tespiti yapan CPS

teknolojisinde insanın sistemle gerçek bir etkileşimi ve aktif biçimde bir rolü yoktur. Fakat görme engellilere yardımcı olan bir sistemde kullanıcı, sosyal medya üzerinden veri elde edebilmekte ve işlem sırasında CPSS'le direkt etkileşime girebilmektedir. Kullanıcı sonuçlardan yararlanıp hem hedefe ulaşırken sisteme veri de sağlamaktadırlar (Sabou ve Musil, 2018: 31).

Sosyal veriler sadece kişisel bilgisayarlardan değil artık cep telefonları, tabletler, akıllı cihazlar yoluyla ve her yerde ağa bağlı kalınabilmesi gerçeğiyle kolaylıkla sağlanabilmektedir. Öyleyse bir CPSS'te siber-fiziksel alan ve insanın bir arada olması insanın sosyo- psikolojik davranışlarının kaynağı olan zihinsel alana da ulaşılabilirdiği söylenebilir. Çünkü bu tür oluşan veriler sadece siber uzay ve fiziksel mekân ile ilgili değil, aynı zamanda insanın bilgisi, zihinsel yetenekleri ve diğer sosyo-kültürel unsurlarından oluşmaktadır. Bu da siber uzaydan gelen bilgilerin, fiziksel alan ve zihinsel alanla etkileşime girmesiyle kişisel ve sosyal kullanımı konusunda CPSS'e hesaplama kolaylığı sunmaktadır. Böylece bir işbirlikçi zekâ olarak insanların veri sağlama, işleme ve veri çıktılarına göre karar almaları mümkün hale gelmektedir. Sonuçta bütün bu bileşenler sayesinde bir CPSS'te insanlar sistemlerin zekâsına, durum farkındalığına, sistem ölçeklenebilirliğine vb. katkıda bulunurken kontrol ve yönetim yeteneklerini de arttırabilmektedirler (Smirnov vd., 2015: 124). Öte yandan siber alanda organize olan iletişim temelinde birleşen, çeşitli veri ve hesaplamaları içeren cihazlar vasıtasıyla CPSS teknolojisi, sistemler ve insanlar arasındaki koordinasyonu sağlarken eşzamanlı karar verilebilme gibi organizasyonel bir zekâyı gerektiren çoklu danışma ve uyarlanabilir organizasyon yapısını da mümkün hale getirmektedir.

2. CPSS Teknolojisinde Sosyal Veri Kaynakları

Dünyanın her yerinden milyonlarca kullanıcı tek bir sosyal medya platformu üzerinden siber uzayda toplanarak büyük bir bilgi ve enerjiyi reel alanlarda birleştirebilmektedirler. Ocak 2021 verilerine göre dünya çapında 4,66 milyar aktif internet kullanıcılarından %92,6'sı (4,32 milyar), internete mobil cihazlar üzerinden erişmektedir. Dünya çapında aktif küresel sosyal medya nüfusu ise 4,2 milyar civarında, aktif mobil sosyal medya nüfusunun ise 4,15 milyar olarak kaydedilmesi (Tankovska, 2021), internetin ve sosyal medyanın şimdiden dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturduğunu göstermektedir. Sosyal ağlarının, olabilecek gizlilik gibi çeşitli kısıtlamalara takılmadan resmi haber kanallarından önce ve daha kolay bir şekilde verilere ulaşması, bu kaynakların tercih edilmesinin nedeni sayılabilir. Bu durum sosyal ağlardan kullanıcının tercihlerine, katılacağı etkinliklere ve diğer verilere erişmeyi mümkün kılmaktadır.

Karar verme veya davranış tanıma gibi işlemleri gerçekleştirmek için büyük miktarda veriyle uğraşmak zorunda olan CPSS'lerin en iyi sonuçları sağlaması için verilerin nereden toplandığının bilinmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında,

- a. Trafik bilgisi, hava durumu vb. hakkındaki ortam durumu
- b. Posta kutusu verileri gibi kullanıcının duygusal ve fizyolojik durumu
- c. Hizmet sağlayıcıların, kullanıcılardan aldığı hizmet derecelendirmeleri
- d. Kullanıcının kontrol, onaylama, tweetler ve kabul edilen sosyal etkinlikleri
- e. Tahliye süreçleri, montaj hattındaki işçiler ve yayalar hakkındaki fiziksel davranışlar ve faaliyetler
- f. Çağrı merkezlerine yapılan şikâyet ve taleplerle araç ve yolcu kayıtları, yol bilgileri, sürüş hızları gibi ölçülebilir bilgiler (Sabou ve Musil, 2018: 41).

Verileri toplayıp işlenmesine yardımcı olan sosyo-teknik sistemlerin örnekleri arasında Facebook, Twitter, Yelp, YouTube gibi paylaşım sistemleri ve Amazon Mechanical Turk, Crowd Flower gibi kitle kaynak sistemleri sayılabilir. Ayrıca birçok CPSS'in daha geniş bilgi edinmek, etkinliklerini artırması, yeni stratejiler geliştirmek amacıyla farklı veri ontolojilerini de kullanabilmektedir. Bu doğrultuda, anlamsal webin, heterojen nesnelere aynı anlama gelmesine izin veren anahtar teknoloji olarak ontoloji ve arayüz gibi akıllı ajan teknolojisi sayesinde insan olmayan kaynaklarla iletişim sağlanarak sonuca varılabilmektedir (Smirnov vd., 2015: 124). Bir CPSS'te veri toplama ve birleştirme süreci olarak tanımlanan sosyal algılama süreci şu şekilde işlemektedir:

- a. Fiziksel sensör ortam verisini, uygulamalar ise sosyal verileri toplamakta
- b. Bir işleme birimi verileri temizleyip aktarım için hazırlamakta
- c. Aktarım birimi verileri buluta göndermekte
- d. Yardımcı birimlerle veriler geri çağrılmaktadır (Xiong vd., 2015: 327).

Sonuç olarak ilkin 1990'larda başladığı anlaşılan karmaşık sistem çalışmaları (Xiong vd., 2015: 323), günümüzde bilgi alanındaki siber ağlar, bilişsel alandaki zihinsel öğeler ve sosyal alandaki sosyal ağlar iş birliğiyle insan zihniyetinden fiziksel sistemlere kadar bir zincirin etkili bir şekilde kontrol edebileceği bir aşamaya geldiği görülmektedir. CPSS'in multidisipliner yaklaşımla çalışılması, YZ tabanlı akıllı sistemler ve buna bağlı alanlardaki başarılı inşaa ve dağıtımın yeni anahtarı olabilir. Böylece BİT'ten en iyi şekilde yararlanılmasının bir yolu olarak CPSS'in sosyal refah

ve istikrara yönelik toplumsal yönetim, koordinasyon ve hizmetlerin düzenlenmesini sağlamada önemli rol üstlenebileceği söylenebilir. Öyleyse Endürstri 4.0'ın teknolojisi olan CPS'lerin üst versiyonu olarak CPSS teknolojisinin, Toplum 5.0 benzeri bir akıllı toplum için kullanışlı olduğu, ancak bu teknolojinin uygun bir biçimde kullanılmasını sağlayacak bir yönetime ihtiyaç bulunduğu sonucuna varılabilir.

3. Sosyal Bilimlere Deney İmanı Sunan ve Toplum 5.0'ı İnşa Edebilecek Bir Yöntem Olarak ACP Yaklaşımı

Sosyal bilimlerin bir bilim olarak kabul görülmesi için deney ve gözleme dayalı istatistiki verilere ve kesin sonuçlara dayalı olmasının gerekliliği üzerinde uzun süre durulmuştur. Mantıkçı pozitivist akımın kurucularından Comte ve J. S. Mill tarafından savunulan bu görüş, "yöntem birliği" kapsamında sosyal bilimlerin doğa bilimlerinin çalışma yöntemini nesnellik ölçütlerini yerine getirmesi bakımından aynılığını savunmaktadır. Bu görüşün karşısına çıkan yorumcu (hermenuetik) yaklaşıma göre ise hem konu ve içerik hem de yöntem ve elde ettiği bilginin niteliği bakımından doğa bilimlerinden oldukça farklı olması dolayısıyla sosyal bilimlerin, doğa bilimleri mantığına göre ele alınamaz. Çünkü sosyal bilimlerinin konusunu teşkil eden kültür, ideoloji, kurallar, inançlar ve değerler sabit ve değişmez değildirler. Öte yandan, karmaşık ilişkiler ağı içinde sosyal bilimlerin görevi insan davranışlarının nesnel yasalarını ortaya çıkarmak değil, insan davranışını ait olduğu gelenek ve öznel değerler bağlamında anlamak ve kendi rasyonalitesini kavramaktır. Bunun için sosyal bilimci kimi kez parçayı veya bireysel olayı anlamak için genel olguya, genel olguyu veya teoriyi kanıtlamak için de tek tek olaylara veya parçalara başvurur (Yılmaz ve Yazıcı, 2017: 59-63).

Sayfa | 1513

Sosyal bilimlerin alanında deney ve gözlem yapabilmenin sorunlu olduğundan kaynaklanan bu tartışmada günümüzde bir aşamaya gelindiği söylenebilir. Hem doğa hem de toplumsal yaşama ait bilginin oluşumunda insan belirleyici olması nedeniyle bilimin, kesinliği ve nesnelliği ifade eden sembollerle değil olası sonuçlarla işlemesinin gerekliliği büyük ölçüde kabul görmektedir. Ancak deney ve gözlem bilimdeki önemini hala korumaktadır. Bu nedenle "Artificial society - computational experiment - parallel execution" şeklinde kavramlaştırılan ve ACP olarak kısaltılan yaklaşım, söz konusu yorumsamacı görüşü desteklemekle birlikte doğa bilimlerinin bilimsellik anlayışlarına uygun biçimde deneysel ve gözleme dayalı bir bilim özelliğini de sosyal bilimlere eklemektedir. Bu başlık altında bu yaklaşımın işleyiş biçimi tahlil edilmektedir. ACP yaklaşımına Türkçe kaynaklarda rastlanmamasından dolayı İngilizce metinlerden yararlanılarak bu çalışma

yapılmıştır. Bu nedenle ilk kez bu çalışmada Türkçe literatür için çevrilen kavramın yapay toplum-bilişimsel deney- paralel yürütme şeklinde ifadesi uygun görülmüştür. Ancak dünya literatürüyle uyumu sürdürmek için bu çalışmada, İngilizce kısaltma olan ACP ifadesi kullanılmaktadır.

4. Sosyal Hesaplamanın Tarihi Arka Planı

A-C-P'nin her birinin ayrı birer bilimsel alan olduğu göz önüne alındığında (Wang, 2007: 65) tarihi arka planın belirlenmesi için her bölüme ayrı ayrı bakılması gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak A'nın temsil ettiği bilgisayarların, sosyal laboratuvarlar olarak ele alınabileceğini ifade eden yapay toplum tartışmalarının ilk olarak Epstein ve Axtell tarafından ortaya atıldığı görülmektedir (Epstein ve Axtell, 1996: 2). Bu şekilde sosyal hesaplama problemlerindeki çeşitli faktörlerin değerlendirilip ve niceliksel olarak analiz edebileceğini savunan yazarlar, oluşturulan yapay bir sistemle karşılaştırma, değerlendirme ve etkileşim yoluyla karmaşık sosyal sistemlerde kontrol ve yönetim mekanizması sağlanabildiğini ifade etmektedirler. Böylece gerçek sistemlerde gerçek zamanlı iyileştirmeler yapılarak doğru kontrol ve yönetim yapılabilmektedir.

Sacks vd. tarafından yapılan çalışmada da C'nin temsil ettiği bilişimsel deneylerle ilgili ilk izlere rastlanmaktadır. Yazarlar, istatistiğin, fiziksel deneyler için bile yetersiz olduğu düşünülenlere karşı bilişimsel deneylere uyguladıkları rastlantısal modellerle, gözlemin yapılamadığı alanlardaki yanıtların belirsizliğini ölçerek tasarım ve analiz için uygun bir çerçeve sağlamışlardır. Böylece bilinmeyen, deterministik bir bilgisayar modeline, istatistiksel bir yaklaşımla ilginç ve okunabilir bir açıklama sunabilmişlerdir (Sacks vd., 1989: 423). Kydland ve Prescott ise ekonomi alanında geliştirdikleri modelde bilişimsel deneyi kullanmışlardır. Deneye araştırmacının öncelikle iyi tanımlanmış nicel bir soru sorarak başladığını belirtene yazarlar, daha sonra ulusal bir ekonominin bilgisayar temsili olan model bir ekonomi oluşturmak için hem teori hem de istatistiği kullanmışlardır (Kydland ve Prescott, 1996).

Microsoft tarafından yapılan çalışmada (Microsoft, 2007), P'i temsil eden paralel yürütme ile ilgili olarak bu kavramın, uygulamaların paralel yürütülmesi, sistem mimarisi ve yazılım sorunları ile ilgilenen bilgisayar disiplini ile ilgili olduğu anlatılmaktadır. 1950'li yılların ortalarında eşzamanlı bilgisayarlı hesaplamalara kadar dayandırılabilen bu kavram, terimsel kullanımlarda farklılık göstermesi nedeniyle kökeni ile ilgili tam bir tarihi tespit yapılamamaktadır. Bu nedenle onlarca yıldır aktif bir araştırma ve uygulama alanı olduğu anlatılan paralel hesaplamanın, esas olarak yüksek performanslı bilişimin odak noktası olduğu, ancak yarı iletken endüstrinin

çok çekirdekli işlemcilerle geçişle birlikte yaygın bilgi işlem paradigması olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Adjepon-Yamoah, 2012: 8-9).

Temel olarak bu şekilde anlatılabilen ACP'nin tarihi arka planına bağlı olarak, fakat farklı felsefi dayanak noktaları da alarak yeni bir bilim alanının ilk açıklamasını yapan Wang, bilişimsel bir sosyal hesaplama yöntemini sunmuştur (Wang, 2007: 65). Bu bilimin kökenlerini 1945-1950'lerdeki Vannevar Bush'un Memex'ine², Engelbart'ın psikoloji ve örgütsel gelişimi bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerle bütünleştirme vizyonuna³ ve Licklider'in⁴ bilgisayarları makine değil, iletişim cihazları olarak algıladığı çalışmalarına dayandırmaktadır. Sosyal bilişim araştırmalarını etkileyen bu öncülerin ürünleri, bilgi teknolojilerindeki uygulamaların ilk prototipleri olarak değerlendirilmeye değerlidir (Wang, 2007: 65). Bunların dışında Popper'in üç dünya teorisi de Wang'ın çalışmasını destekler niteliktedir. Buradaki fiziksel (birinci dünya), zihinsel (ikinci dünya) ve yapay (üçüncü dünya) evren (İyigüngör, 2015: 51), internetten önceki fiziksel ve zihinsel dünyaları içeren fakat sadece fiziksel alanda somutlaşmış yaşam alanıyla uyumludur. Bu alan günümüzde internet, nesnelere interneti, bulut bilişim ve büyük verinin varlığıyla yapay dünyayı da içine alacak şekilde genişlemiştir. Yani ağ ve bilgi teknolojilerinin gelişmesi nedeniyle siber uzay, fiziksel alanla sorunsuz bir şekilde bağlantılı hale gelişmiştir. Böylece fiziksel ve sosyal alanın birleştiği yapay siber dünya, felsefi soyutlamadan gündelik uygulamalara dönüştürülmüştür (Wang vd., 2016: 380). Bu genişleme ile daha da karmaşıklaşan sosyal sistemlerle ilgili çalışmalar için yeni bir yöntem ihtiyacı duyulduğu açıktır.

Sayfa | 1515

Bilginin ışık hızıyla yayıldığı ve dünyanın her köşesine ulaştığı günümüzde sosyal bilişim için ACP yaklaşımının mantıksal temeli şu şekilde açıklanmaktadır:

Webe bağlanan herhangi bir kişi güçlü bir hükümetle eşit veya hatta daha büyük bir sese sahip olabilmektedir. Kullanıcılar bu imkânı iyiye ya da kötüye kullanabilmektedirler... Bu yeni bilim, gerçek zamanlı dinamikleri, kapalı döngü geri bildirim ve yürütülebilir karar desteğini arkasına alarak istenmeyen durumlarla başa çıkabilmenin bir yöntemidir (Wang, 2007: 65).

² Tüm kitapların, kayıtların ve iletişimlerin sıkıştırıp saklanabildiği, aşırı hız ve esneklikle danışılacağı öngörülen mekanize edilmiş bir cihaz (wikipedia.org, 2020).

³ Douglas Engelbart, hypertext, bağlantılı bilgisayarlar ve bilgisayar arabirimlerinin ilk örneklerini geliştirmiştir (wikipedia.org, 2021).

⁴ Modern tarzda etkileşimli hesaplamayı ve bunun her tür faaliyete uygulanmasını öngören ilk kişilerden biri olduğu gibi dünya çapında bir bilgisayar ağının erken vizyonuna sahip bir internet öncüsü olarak bilinmektedir (wikipedia.org, 2021).

Anlaşılan Wang bu bilimi sosyal alanlarda hesaplamaya dair bir kontrol yönetim biçimini açıklamaktadır. Yeni BİT'le birlikte sosyal bilimler alanında paradigma değişimine ihtiyaç duyulması da bu çalışmanın gerekliliklerinden sayılabilir. Bu nedenle daha önce mühendislik problemlerin çözümünde de kullanılan modelleme, analiz ve kontrol aşamaları sosyal bilimlere de uygulanması, tekrarlanabilir deneylerle aktif testler ve değerlendirmeler yapılabilmektedir. Sübjektif, kontrol edilemeyen ve gözlemlenemeyen faktörlerin fazlalığıyla zorlaşan analitik muhakemeler için ACP'le çözüm sunulabilmektedir. Böylece genellikle pasif düzeyde kalan gözlemler ve istatistiksel yöntemlerin zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Bu yöntem Wang'dan sonra birçok bilişim mühendisi ve sosyal bilişimci tarafından test edilmiştir (Xie, 2010; Adjepon-Yamoah, 2012; Hu vd., 2014 vs.; Xiong vd., 2015; Wang vd., 2016-2018; Pereira vd., 2020 vb.).

5. ACP Yaklaşımının Fonksiyonu

ACP yaklaşımının esas fonksiyonu yapay sistemlerin modellenmesinin yapılarak bireysel, örgütsel ve sosyal davranışların hesaplama modellerinin ortaya çıkarılmasıdır. Bilgisayar ortamında yapay bir benzerinin (siber ikiz) yapılmasıyla toplumlar hesaplamaya uygun hale getirilmektedir. Çok etmenli simülasyona dayanan bilişimsel deneylerde ise çeşitli mekanizma tasarımıyla ortaya çıkan davranışın gözlemlenmesi ve incelenmesiyle sosyal öğrenme ve davranışın çeşitli özellikleri ve örgütsel ilkeleri ortaya çıkarılmaktadır (Xiong vd., 2105: 325). Bunun yanı sıra bilişimsel deneyler; politikalarının nicel etkilerinin tahmini, ticaretin serbestleştirilmesi, vergi sistemindeki değişiklikler, refah sonuçlarının ölçülmesi, farklı şok türlerinin neden olduğu iş döngüsü dalgalanmalarının büyüklüğü ve niteliğinin ölçülmesinde kullanılabilir. Bilişimsel deney ister teori kullanımı ister teori geliştirme ve test etme ile ilgili olsun, kantitatif ekonomi teorisinin bir aracı olarak görülebilir (Kydland ve Prescott, 1996). Son olarak paralel yürütme alanında gerçek dünyadaki fiziksel-sosyal sistemin ve bunun yapay sistemlerdeki sanal karşılığının birlikte evrimini incelenmektedir. Burada sürekli geri bildirimle model iyileştirmeleri sağlanarak gerçek dünya etkileycileri ile sistemler arasında politika değerlendirmesi için bağlantı kurulmakta, yeni uygulama ve uyarlamalar geliştirilmektedir. Paralel yürütme temel olarak yapay sistemlerdeki ajanların diğer ajanlarla etkileşimini ve bilgi alışverişi protokol tasarımı; fiziksel-sosyal ve yapay sistemler arasındaki bilgi ve kontrol sinyali alışverişinin biçimlendirilmesi; gerçek ve yapay sistemler arasındaki etkileşimlerde sistem optimizasyonu ve tasarımı; paralel sistem için siparişe dayalı optimizasyon yöntemleri vb. ile ilgilenmektedir (Xiong vd., 2015). Geniş bir araştırma alanı olduğu anlaşılan ACP yaklaşımının işleyiş biçimine kısaca bakıldığında yazılım

programları aracılığıyla gerçek dünyadaki toplumsal sistemlerin yapay modellenmesinin A bölümünde gerçekleştirilmektedir. Burada bir veya daha fazla yapay toplumsal sistem kurulabilmektedir. Gerçek ve yapay toplumsal sistemlerdeki davranışlar, mekanizmalar ve stratejiler C bölümünde çeşitlendirilmiş bilişimsel deneyler aracılığıyla değerlendirilmektedir. Bu deneyler, "eğer öyleyse ne olurdu" kurallarına dayalı olarak önceden tanımlanmıştır. Çok sayıda bilişimsel deneyle tespit edilen en uygun çözüm kontrol-yönetim için insan ve bilgisayar eş yönetimini ifade eden P kısmındaki paralel (eşzamanlı) yürütmeyle gerçek sistemlere yansıtılmaktadır. Geri bildirimlerle sürekli tekrar edilen bu çalışmalar sonucunda gerçek toplumsal sistemin en iyi yapay benzerlerine ulaşılabilmektedir (Wang vd. 2018: 6). ACP tabanlı paralel kontrol ve yönetim CPSS katmanlarına uygun olarak 4 aşamada gerçekleşmektedir:

- Program bileşenleri için önceden tanımlanmış temel bileşenler seviyesi
- Kontrol ve yönetim modelleri model algoritmalar kitaplığı ve uzman bilgi tabanı olarak ifade edilen çekirdek seviye olan veri ve bilgi seviyesi
- Deney tasarımı, uygulaması ve analizi ile kontrol ve yönetim programlarının değerlendirme ve karar desteğini sağlayabilen fonksiyon gerçekleştirme modülü olan bilişimsel deney seviyesi
- CPSS bilgi alışverişi ve geri bildiriminin kontrolünü ve yönetimini gerçekleştirebilen, işlev ekranı ve kullanıcı arayüzü için bir katman olan paralel yürütme seviyesi (Xiong vd., 2015).

Şekil 5: ACP tabanlı paralel zekânın (Wang vd., 2016: 389)

Şekil 5'te paralel zekânın tanımlayıcı özelliği olduğu paralel toplum veya Toplum 5.0'da temel belirsizlik, çeşitlilik ve karmaşıklık (BÇK) zorlukları sanal yapay sistem kullanılarak basitleştirilmektedirler. Böylece

elde edilebilen çevik, odaklanmış ve yakınsak (ÇOY) yönetim ile karmaşık toplumsal sistemlerin kontrolü sağlanabildiği gösterilmektedir. Hem çevrimiçi platformlar hem de çevrimdışı topluluklara yönelik olan modern BİT tabanlı akıllı yönetim ve kontrol sayesinde toplum üyeleri her zaman her yerde ara yüzler sayesinde etkileşime girebilmektedir. Buradan paylaşılan bilgi ve tecrübelerle eşit haklara sahip bir toplumsal yapı inşa etmek mümkünken yönetim ve rehberlik için de adil bir sosyal yapı inşa edilebilir. Bu yöntem sivil ve hükümet arasında doğrudan bir etkileşimin sağlanmasını, insanların kamu işlerine katılımını kolaylaştırması da sağlamakta, böylece çeşitlendirilmiş, etkileşimli ve hizmet odaklı bir sosyal harita sağlanabilmektedir. Görünen o ki ACP yaklaşımının işleyiş biçimi sayesinde ulaşılabilen gerçek fiziksel toplum ile sanal yapay toplumlar arasındaki paralel zekânın gerçekleştirilmesi zaman, insan, kaynaklar, senaryolar ve organizasyonların sistem unsurlarının bir araya getirilmesiyle akıllı toplumların inşasını mümkün kılarak Toplum 5.0'ın da gerçekleşmesini sağlayabilir (Wang vd., 2016: 389).

6. ACP Yaklaşımıyla İlgili Bazı Uygulama Örnekleri

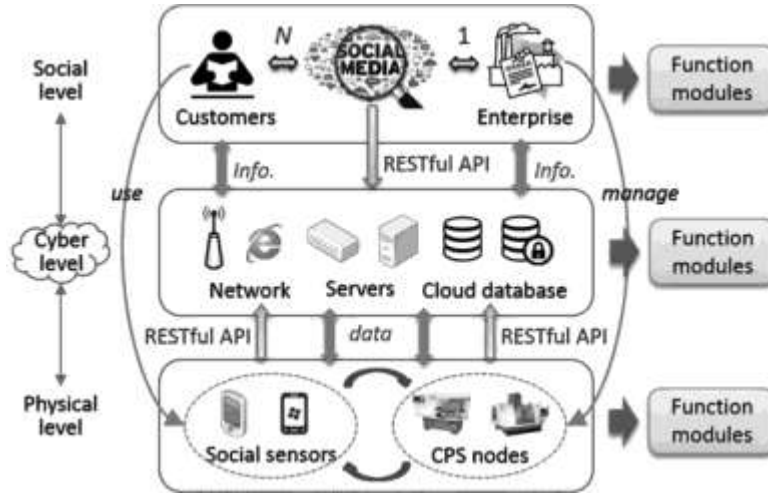
ACP yaklaşımıyla hazırlanan CPSS uygulama örneklerinin toplumsal yönetim ve kontrol kabiliyetlerini geliştirerek Toplum 5.0 gibi akıllı toplumları inşa etmeye yardımcı bir araç olup olmadığının daha net anlaşılması bakımından CPSS taslaklarının amacı ve işleyiş biçimleri aşağıda açıklanmaktadır.

Sayfa | 1518

a. Kişiselleştirilmiş Üretime Yönelik CPSS Taslağı

Sosyal sensörler ve CPS düğümlerinin kişiselleştirilmiş üretimin gerçekleştirilmesi amacıyla Ding ve Jiang tarafından birleştirilerek, gelecekteki kitlesel kişiselleştirilmiş üretim için anlık ve birebir çalışmaya uygun bir CPSS çalışılmıştır. Şekil 6'da görülen taslak unsurların gösterildiği şekilde ilişkilendirilmesiyle kişiselleştirilmiş üretime yönelik iş birliği amacıyla müşteriler, kuruluşlar ve diğer paydaşlar, işletmelere ve onların CPS düğümlerine bağlanabilmektedir.

Şekil 6: Kişiselleştirilmiş üretim CPSS (Ding ve Jiang, 2016)

Burada sosyal sensörler, sosyal medya ile diğer uygulamaları entegre etmek için bir uygulama ara yüzü (API) aracılığıyla CPSS'in ilk katmanı olan fiziksel katmanı geliştirilmiştir. İkinci katman ise sunucuların yer aldığı fiziksel ve sosyal katmanı birbirine bağlamaktadır. Bu sunucular aynı zamanda, sosyal ve endüstriyel büyük verilerin toplanabilmesiyle müşterilere ve işletmelere birlikte çalışma zemini hazırlamakta ve verileri bulut veri tabanına ulaştırmaktadır. Üçüncü katman ise müşteriler ve işletmeler arasındaki etkileşimi kolaylaştıran 3. taraf API aracılığıyla çeşitli sosyal medyadan oluşan sosyal katmandır. Burada sosyal veriler, sosyal sensörler tarafından toplanır ve ön işlemden geçirilerek buluta yönlendirilir. Sosyal imalat ortamında kişiselleştirilmiş üretim için müşteriler, takipçiler ve tedarikçiler de birbirleriyle etkileşim kurması için CPSS platformuna katılmaktadır. Ardından ürün geliştirme aşamasına geçilince girişimci tarafından, sanal sosyal toplulukta belirli işlemlere sahip yeni bir ürün geliştireceği ilan edilir. Çevrimiçi sosyal medyada etkileşimlerini başlatan bu olayla takipçiler, ürün işlevlerini tartışmak, zaman ve konum endişelerini veya fikirlerini açıklamak için etkileşime girmektedirler. Bu arada sosyal sensörlere yüklenen mobil uygulamalar etkileşim olaylarını ve sosyal bağlamları belli aralıklarla taramakta ve bunları biçimlendirilmiş sosyal verilere dönüştürmektedir. Geliştirilen bir model, farklı bölgelerdeki gizli müşteri eğilimlerinin tahmini ve müşteri gereksinimleri ile ürün işlevleri arasındaki eşleştirme ilişkilerini bulmak için sosyal verileri sürekli kullanarak yeni sonuçlar çıkarmakta ve müşterilerle paylaşmaktadır. Son aşamada müşteri ve işletme arasında kurulan bu iş birliği ile üretim dinamik olarak iyileştirilirken gerçek zamanlı olarak da kontrol edilmektedir. Böylece işletme elde ettiği anlık sosyal ve endüstriyel veriye dayanarak üretim

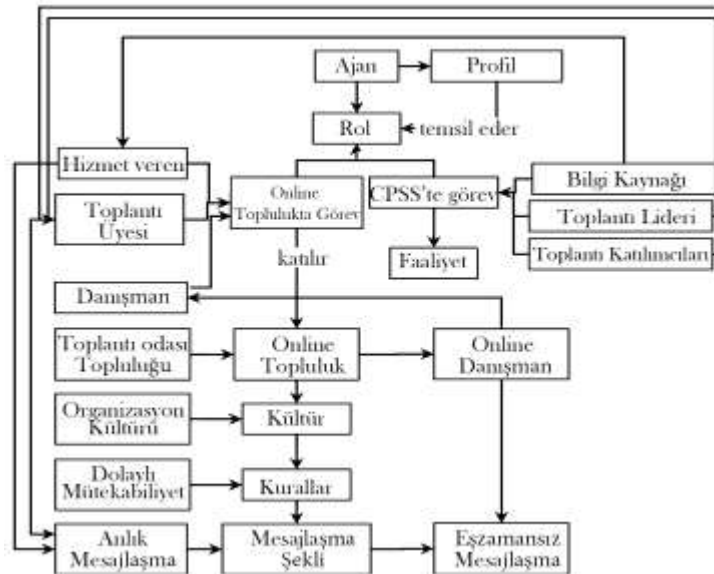
planlarında ayarlamalar yapabilmektedir. Dahası, kurumsal müşteriler geri bildirim alınabilmesi yeni ürünleri piyasaya sürmek için genişletilmiş pazar ihtiyaçlarını bulmada da kullanılabilir (Ding ve Jiang, 2016: 370).

b. Akıllı Toplantı Odası CPSS Taslağı

CPSS kaynaklarının birlikte çalışabilirliğini test etmek için ontolojilerden faydalanılmasına yönelik Smirnov vd. tarafından anlamsal webin ajanı olarak kullanıldığı bir taslak hazırlanmıştır. Buna göre insan ve insan dışı kaynakları içeren bir CPSS’te özerk akıllı ajanlardan faydalanılarak insan olmayan kaynaklarla iletişim sağlanmaktadır. Farklı veri ontolojileri ile ajan iş birliğinin sağlanmasına çalışılan yöntemde iletişim türü eşzamanlı veya eş zamansız olabilmektedir. Çevrimiçi topluluklarda kabul edilen normlara uygun olarak hazırlanan bir protokole göre ajan organizasyonunun temel iş birliği ilkeleri de belirlenmektedir. Bu protokol çerçevesinde:

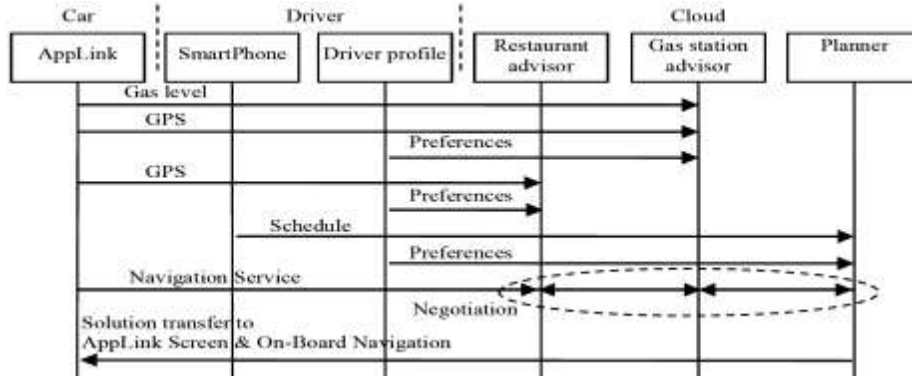
1. Ajanlar, genel sistem faydasına en iyi katkı için iş birliği yapmalıdır.
2. Ana hedef, görev performansını tamamlamaktır, kar elde etmek değildir.
3. Aracısız etkileşimde olan ajanlar merkezi olmayan bir toplulukta çalışır
4. Ajanlar ortak terimler ontolojini kullanırlar.
5. Ajanlar aynı sistemde çalıştıkları için birbirlerine tamamen güvenebilirler.
6. Ajanların iletişimi katıldığı çevrimiçi topluluk normlarına uygundur.

Şekil 7: Akıllı toplantı odası CPSS taslağı (Smirnov vd., 2015: 131)

Bu kurallar göre Şekil 7’de Smirnov vd. tarafından çalışılan akıllı toplantı odası CPSS’inde bir toplantı odasında, iş planı için kullanılan elektronik tablolar ve gerçek zamanlı çeşitli veriler kurumsal bilgi kaynaklarını yetersizliğinde devreye girmektedir. Amaç kurumsal kaynaklarla elde edilemeyen verilerin kurum dışından yardım alınarak elde edilebilmesidir. Burada ajanlar devreye girerek bilgi kaynağı rolünü yerine getirmektedirler. Ajanlar, toplantı odası dışında gerekli verileri sağlayabilmek için toplantı üyesi olmayan çevrimiçi bir danışmana başvurumaktadırlar. Bu danışman, toplantı katılımcılarına verilerin nerede bulunabileceğine dair bir mesaj göndermektedir. İlgili veriler örneğin, yapılan telefon görüşmesinden sonra kullanılabilir hale gelmektedir. Böylece ajan ontolojisi, ajan rolü ve organizasyon kültürüne bağlamında ajan iletişimi gerçekleşmiş olmaktadır (Smirnov vd., 2015: 124-132).

Şekil 8: Akıllı seyahat CPSS taslağı (Smirnov vd., 2015: 134)

c. Akıllı Seyahat CPSS Taslağı

Akıllı ajan ontolojisini, akıllı seyahat CPSS’i için de uygulayan Smirnov vd., burada yakıt alacak birinin aynı zamanda düzgün bir restoranda gitmek istediğinde bir CPSS’ten nasıl yararlanabileceği gösterilmektedir. Şekil 8’de gösterilen taslakta ajanlar, bir restoranın yakınında bulunan ve müşterilerinden iyi bir geri dönüş alan bir yeri veya bu kişinin tercih ettiği markaya ait bir benzin istasyonunu arayıp bulabilmektedirler. Bu tasarımda sürücü rolünü yerine getiren ajan, bir restoranda gitmek ve yakıt ikmali yapmak istediğinde sürücü ajanını ve kaynaklarını temsil eden ajanların yanı sıra, müzakereye üç ajan daha katılmaktadır: Restoran danışmanı, benzin istasyonu danışmanı ve planlamacıdan oluşan bu üç ajanın her birine sürücü için önerilerinin yararlılık derecesini hesaplayan belirli işlevler atanmıştır. Bu aşamada benzin istasyonu danışmanlarından alınan verilerle restoran danışmanından alınan veriler karşılaştırılmaktadır. Planlayıcı tarafından ise sürücünün akıllı telefonundan alınan sürücü tercihlerinden de faydalanılarak sürücü gereksinimlerine göre çözümler sunulmaktadır. Bu aşamada

navigasyon sisteminin de devreye girmesiyle sürücünün AppLink ekranına seçenekler aktarılmaktadır (Smirnov vd., 2015: 134-135).

d. Askeri Kontrol ve Senkronizasyon CPSS Taslağı

Askeri kumanda ve kontrol organizasyonunun kendi kendine senkronizasyonu sağlanmak istenen CPSS’te, bir kuruluşun fiziksel kaynaklarının atanması, sensör ve etkinleştirici ağların kurulması, sosyal ağda komuta ve kontrol ilişkilerinin kurulması ve ilgili bilgilerin gerektiği gibi düzenlenip paylaşılması gibi unsurların otomatik olarak entegre edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece operasyonel kendini organize etmesi ve uyarlanabilirliği sağlanmış olacaktır. Burada yapılacak işler sırasıyla görevlerin tanımlanması, operasyonel planlama, birimlerin ve unsurların dağıtılmış ağ ile kapsamlı entegrasyonu ve dağıtılmış organizasyonel zekâ aracılığıyla bir siber fiziksel organizasyonun görevlerinin hızlı bir şekilde oluşturulması olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Şekil 9’da gösterildiği gibi bilgi ve durum analizi hizmetlerinin yardımıyla, göreve uygun bir sosyal ağ şeklinde düzenlenen komuta ve kontrol ekipleri, savaş alanının ortak operasyonel resmini almaktadır.

Şekil 9: Kontrol ve senkronizasyon CPSS taslağı (Liu vd., 2011: 94)

Daha sonra senaryo keşfi, bilişimsel deneyler ve savaş oyunları yardımıyla hedefler tanımlanmakta ve eylem planları hazırlanmaktadır. Komuta ve kontrol için fiziksel sistemler, bilgi paylaşımı, düşünme ve karar sürecinin, komuta kontrol ve koordinasyon alanlarında ilgili işlemlere entegre edilmesi, insanları ve fiziksel sistemleri gözlem, yönlendirme, karar verme ve harekete geçme döngüsünde birleştirmektedir. Böylece gerçek dünyanın durumu, insanlar ve sensör ağları tarafından durum değişkenlerinin eklendiği yapay toplumlarda izlenebilmektedir. Bilişimsel deneyler ve senaryo araştırmaları yardımıyla bu CPSS, birden çok eylem planını ve ilgili eylemlerin olası sonuçlarını sunabilmektedir. Ayrıca bir komuta ve kontrol organizasyonunun doğasındaki belirsizlik ve karmaşıklığın anlaşılması,

birden fazla olası eğilim tahmininin yapılması ve kesin kontrol yerine kaotik kontrol ile beklenen operasyon durumunu keşfedilmesi için de bu CPSS'in kullanılabilirliği belirtilmektedir. Böylece değişkenlerin duyarlılığı ve boyutları kontrol edilerek büyük felaketlerin üstesinden gelmede yardımcı olmaktadır (Liu vd., 2011: 94-95).

Şekil 10: CPSS tabanlı sosyal ulaşım taslağı (Xiong vd., 2015)

e. Sosyal Ulaşım CPSS Taslağı

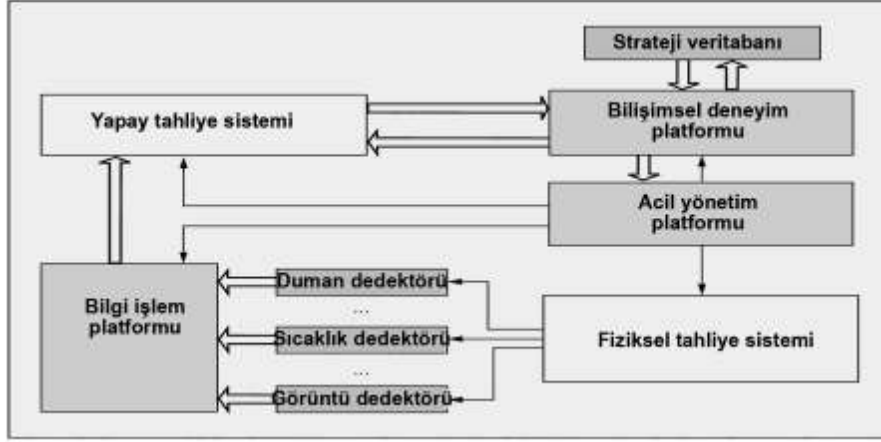
Bir CPSS'te insanların sosyal sensörler olarak oynadığı rolü açıklayan Xiong vd., bir kentsel sosyal ulaşım sistemi olan Ulaşım 5.0'ı tanıtmaktadırlar. Bu sistemde trafik kazaları, trafik sıkışıklığı gibi yönlendirme bilgilerini ile turistlerin ilgisini çekebilecek pazar yerleri ve seyahat ipuçları rehberlikle ilgili bilgileri paylaşabilen bilgiler örneğin, havaalanı rehberliğinde kullanılabilir. Havaalanı ağı tarafından sağlanan hizmetler ve nesnelere etkileşim kurabilen kullanıcı, sistemden bir talepte bulunulduğunda, kullanıcının profilindeki tercihlere göre yardımcı olabilecek mevcut tüm hizmetlerin bir listesi sunulabilmektedir. Şekil 10'da gösterildiği gibi kullanıcı, akıllı telefonu kullanarak her bir nesneyle etkileşime geçebilmektedir. Bir nesne de kullanıcının takvimindeki bir etkinliği veya fiziksel konumuna bağlı olarak uçak biniş saatleri gibi herhangi bir güncellemeyi, hizmet derecelendirmelerini, kullanıcının geçmişi, seyahat hedefi vb. ile iletişimi geçmektedir. Böylece tüm görevlerin birleştirildiği bu CPSS, kullanıcının seyahat kararları, yol veya hangi restoran tercihinin dair karar vermesinde yardımcı olmaktadır (Xiong vd., 2015: 328).

f. Tahliye Davranışını Tahmin Etme CPSS Taslağı

Yangın sırasında binaları tahliye etmeye yardımcı olmadıkça kullanılacak CPSS'te Hu vd., insan davranışlarını modellemektedir. Buradaki modellemedeki sosyal özellik, yangın sırasında tahliye edilenlerin

psikolojik ve fizyolojik davranışlarını odağa almaktadır. Herkesin fiziksel ve psikolojik özellikleri göz önünde bulundurularak kalabalığın tahliye davranışını ve hareketini tahmin edilmesinin büyük bir etkiye sahip olabileceği düşüncesiyle geliştirilen CPSS’te gerçek zamanlı tahliye rehberlik etmek istenmektedir. Şekil 11’deki gibi gerçek dünya uygulamalarında, öğrenme ve eğitim için gerçek tahliye sistemini taklit etmek için yapay tahliye sistemlerinin kullanabileceğini söylemektedirler

Şekil 11: Tahliye davranışı tahmin CPSS taslağı (Hu vd., 2014: 51)

Yapay sistemlere sahip bilgisayarlarda tahliye edilenlerin davranışlarının önceden analiz edilmesi veya değerlendirilmesi yoluyla, gerçek tahliye sürecinde performansın iyileştirilebilirliğini ve aynı zamanda, gerçek sensörlerle toplanan çeşitli verilerle yapay tahliye sistemleri kalibre edilerek gerçek zamanlı, gerçek tahliye süreçlerinde de kullanılabileceğini ortaya koymaktadırlar (Hu vd., 2014: 50-51).

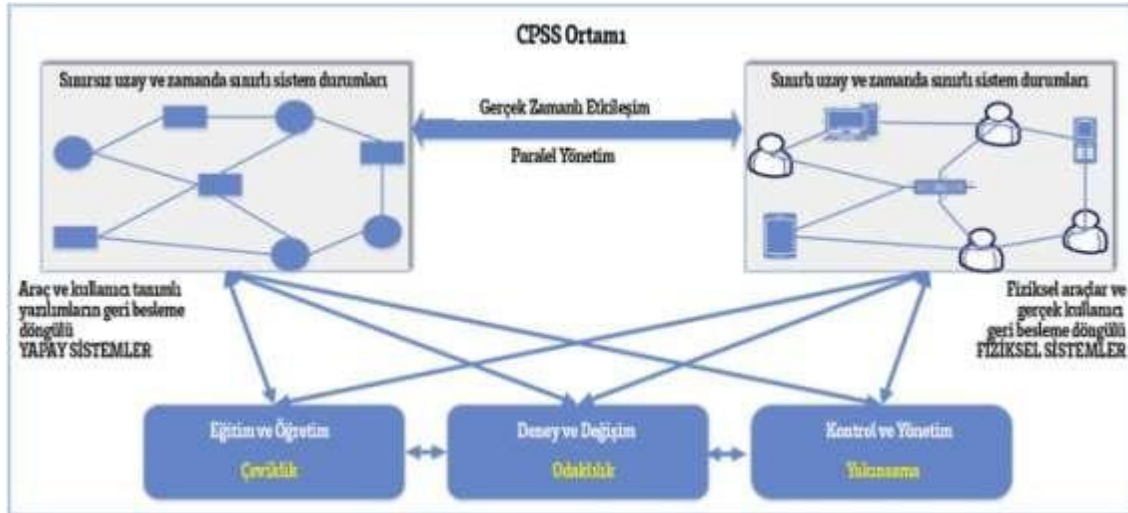
Sayfa | 1524

7. CPSS’in Yönetimsel Yeteneklere Etkisi

Yukarıdaki örneklerden yola çıkarak CPSS’in tüm insan etkileşimleri ile komuta, kontrol ve hesaplama birimlerinin tamamının siber-fiziksel bir ortamda birleştirilmesiyle ortaya çıkarılan sistemler bütünü olduğu söylenebilir şekilde bir tanımlama yapılabilir. Bu sistemde insanlar hem karar verici hem hizmet tüketicisi hem de işbirlikçi olmaktadır. Sensör verilerinden beslenmesinin yanı sıra CPSS'nin ayırt edici bir özelliği de müşteri geri bildirim, sosyal tercihler, duygusal durum veya kişisel program verilerini içeren mobil uygulamalar aracılığıyla da kişiye özel sosyal verileri yakalayabilmesidir. Böyle bir mekanizmanın verimli bir şekilde çalışması, ajan hizmetlerinin sürekli güncellenmesini gerektirmektedir. Bu ise kullanıcı bildirim, sürücü profilleri ve benzer ilgi veya alışkanlıkların kesintisiz toplanmasıyla mümkündür (Ding ve Jiang, 2016; Smirnov vd., 2015; Wang vd., 2016; Sabou ve Musil, 2018). Ağa bağlı bilgisayarların, insanların iletişim kurma ve bilgiyi yönetme şeklini, internetin de insanların bilgiyle

etkileşim biçimini değiştirmesi gibi CPSS de insanların tasarlanmış sistemlerle etkileşim biçimini değiştirdiği açıktır (Murakami, 2013: 20). Bu nedenle bilgi devriminin etkisini gölgede bırakabilecek bir yeniliği beklemek gerekir (Gill, 2008: 3). CPSS'in tipik uygulama alanları akıllı ulaşım, akıllı bina, akıllı şehir ve akıllı fabrikanın yanı sıra sürüş ve sürücünün desteklenmesi, transferler, trafik akışının iyileştirilmesi, binalarda acil durum tahliyesi ve verimli enerji kullanımı, vatandaş yönlendirmeleri, diğer riskleri azaltmak için uyarılarda bulunma ve fabrikada müşteri ve işletmelerin iş birliği için bir araya gelmesi, çalışanların insan- makine etkileşimi ile refahının, sağlığının ve çalışma atmosferinin iyileştirilmesi yönünde desteklenmesi alanlarında insan kabiliyetlerini önemli orana arttırmaktadır (Sabou ve Musil, 2018: 55).

Şekil 12: Karmaşık sistemlerin yönetimi ve kontrolü için CPSS tabanlı paralel yürütme (Wang vd., 2018'den Türkçeye çevrilerek alınmıştır).

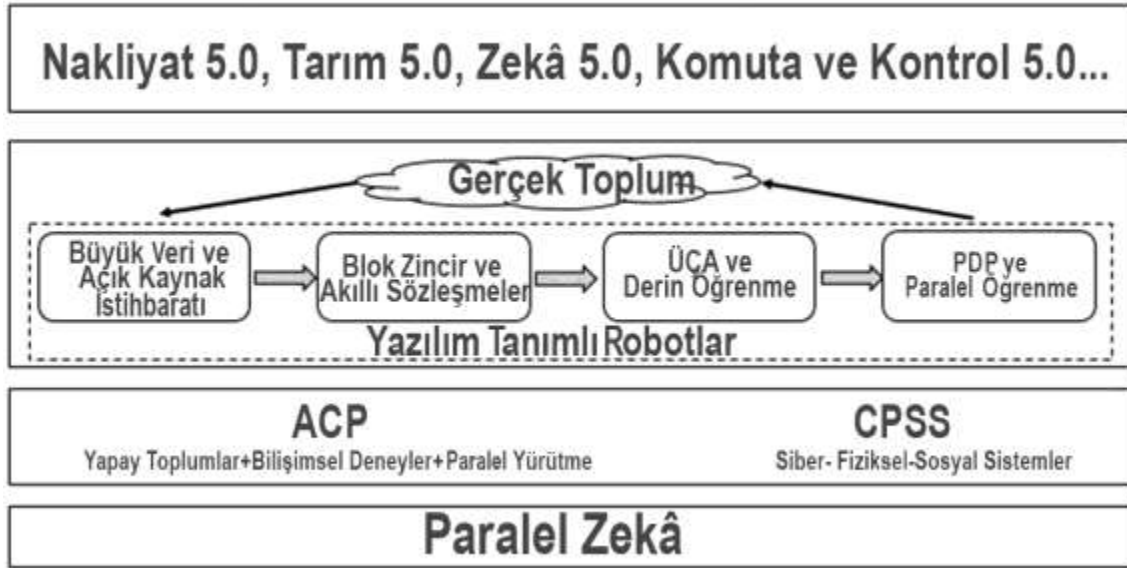
Şekil 12'de CPSS ortamının farklı uzay ve zaman durumlarında yapay ve fiziksel sistemlerin gerçek zamanlı etkileşimi ve paralel yürütülmesi paralel zekâ, sosyal politikalar, ekonomik stratejiler ve hatta askeri operasyonları doğrulamak için bilişimsel deneylerden faydalanabilmesini getirmektedir. Burada yapay sistemlerin kararların fiziksel toplumda yürütülmeden önce hesaplandığı sosyal laboratuvarlar rolünü oynaması (Wang vd., 2016: 378) hem sosyal karmaşıklığa hem de mühendislik karmaşıklığına sahip sorunların üstesinden gelmede etkili çözümler sunmaktadır. Bu haliyle CPSS Newton'un mekanik sistemlerinin geleneksel araştırma perspektifinden kendi kendini uygulayan ve kendi kendini gerçekleştiren Merton'ın karmaşık sistem teorisine doğru bir paradigma değişimini temsil etmektedir. Bu durum dikkate alındığında Merton'ın, karmaşık sistemlerle ilgili olarak kesin sonuçlara varmanın yerine, sınırları belirlenmiş bir alan üzerinden verilere dayanan genellemelerle de empirik

sonuçlara varılabileceğini göstermektedir. Burada küçük verilere dayanan büyük ve evrensel yasalar yerine, büyük verilere dayalı çok sayıda küçük ve özel yasalar devrededir. Ayrıca CPSS, Merton'ın insanı değer yaratan, yarattığı bu değerler paralelinde hedefe götürecek araçları akılcı biçimde seçebilen, yine de hislerinden ayrı düşünilemeyen varlık olarak tanımlamasına uygundur (Erkilet, 2007: 72).

8. ACP Yaklaşımının Sosyal Bilimlere ve Toplum 5.0'a Yönelik Analizi

Yukarıdaki açıklamalar ACP yaklaşımının, geleneksel yöntemlerle başa çıkılmayan sorunların çözümünde etkili olduğunu göstermektedir. Çünkü CPSS'ler modelleme, analiz ve kontrole yönelik koordinatif araştırma ve sistematik çabanın ürünüdür. Matematiksel modellere ve varsayımlara dayanan simülasyon yöntemleri, gerçek sistemlerin çoğu faktörünü yeniden üretip açıklayamazken siber uzay, fiziksel alan, bilişsel yetenekler ve sosyo-kültürel unsurları içeren CPSS paralel kontrol ve yönetim için simülasyon benzeri çözümler sunabilmektedir (Xiong vd., 2015: 328).

Şekil 13: ACP ve CPSS destekli paralel zeka ile ulaşılabilecek öngörülen Toplum 5.0 taslağı (Wang vd. 2018'den Türkçeye çevrilerek alınmıştır).

Şekil 13'te verildiği gibi yazılım tabanlı robotlar, yani büyük veri, açık kaynaklı istihbarat, block zincir, akıllı sözleşmeler, üretken çekişmeli ağlar (ÜÇA) ve paralel dinamik programlama (PDP) ile paralel öğrenme gibi unsurlar gerçek toplum için hem veri sağlama ve bilgiyi uygulama hem de geri bildirim araçları olarak kullanılabilir. Böylece sosyal ihtiyaçları keşfederek veriler zekâya dönüştürülmektedir. Sonuçta açıklayıcı, hesaplanabilir ve yürütülebilir bir yol oluşturmak için ACP tabanlı sosyal

bilişim yöntemiyle CPSS'teki yapay toplumlar ile gerçek fiziksel toplum arasındaki modelleme boşluğu doldurulabilmektedir. Bu şekilde ulaşılan çözüm üreten paralel zekâ siber hareket organizasyonları aracılığıyla fiziksel alan ile siber uzay arasında oluşan etkileşim, insanların görev tabanlı hizmetlere katılmak için yeni kalabalık zekâsı biçimlerini üretmektedir. Bu zekâ insanın geniş çeşitliliğinin ve bireysel etkileşimlerinin mikro bir görünümde gözleme imkânı veren bilişimsel hesaplamalar yoluyla sosyal davranışların analiz edilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Küresel ısınma, doğal kaynakların kıtlığı, terörizm ve ekonomik ayrışma gibi küresel zorluklarla karşı karşıya olan dünyanın bu zekâdan faydalanması kaçınılmazdır.

BİT'teki ilerlemeye paralel olarak sanal-gerçek zekâ teknolojisinin odağında girilen yeni gelişme çağı, ACP yaklaşımıyla oluşturulan bu işbirlikçi zekâyla daha ileriye taşınabilir. Dolayısıyla dijital teknolojinin ve sanal ağların potansiyelinin kullanıldığı bu sistemde farklı sektör, ülke, bölge ve toplumun birbirine bağlanarak belirsiz, çeşitli ve karmaşık sorunlara çevik, odaklanmış ve yakınsak çözümler sunulabilir. YZ teknolojisinin bir sonraki aşaması olarak görülen CPSS'in çeşitli değer türlerini birbirine bağlaması, insanların emniyet, güvenlik ve rahatlık içinde yaşayabildiği sürdürülebilir süper akıllı toplum olan Toplum 5.0'da yönetim ve kontrole dair bir şans olarak görülebilir (Pereira vd., 2020). BİT'in gelişmesiyle birlikte büyük hesaplama imkânlarının oluşması ve mobil akıllı cihazların yaygın kullanımının insanların davranışlarına rehberlik edilebilmesi toplum gibi süper karmaşık sistemlerin modellenmesi sağlamıştır. Temelinde BİT'in ve CPSS teknolojisinin bulunduğu, farklı ontolojiye sahip üç farklı disiplinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan ACP yaklaşımının Toplum 5.0'da biyolojik evrimde tanımlanabilecek yapıların ve süreçlerin taklit edilerek ekonomik ilerlemeyi, sosyal problemleri çözmek veya toplumu dengede tutmak için kullanılması mümkündür. Bu sonuç ACP yaklaşımının hem bilişim araçlarını kullanarak bir toplumun modellenmesi yoluyla deney ve gözlem yapmaya uygun hale getirilebildiğini hem de tasarlanarak oluşturulmak istenen Toplum 5.0'a uygunluğunu göstermektedir.

SONUÇ

Endüstri 4.0'ın etkileri halen devam etmesine rağmen modern dönemin başından beri üretim verimliliğine odaklanılarak bireyin göz ardı edilmesi Toplum 5.0 kapsamında tespit edilen en önemli sorundur. Bu nedenle bireylerin bilişsel ve fiziksel yeteneklerine etki ederek onların ekonomik ve sosyal değer üretiminde aktif rol almaları istenmektedir. Bu kapsamda insani yetenekleri arttıran teknolojiden destek alınarak bireylerin

kendi çözümlerini oluşturması bir çözüm gibi görünmektedir. Böylece bireyler istedikleri tarzda bir yaşam sürdürmeleri mümkün görünmektedir. Üç farklı sistemin birleştirilmesiyle oluşturulan ve yeni nesil YZ olarak da anılan CPSS ile yine üç farklı disiplinin bir araya getirilmesiyle geliştirilen bir bilim alanı olan ACP yaklaşımının yönetim ve kontrol sorunları için etkili bilimsel çözümler sunarak bireylerin kabiliyetlerini desteklemektedir. Yeni geleceğin habercisi sayılabilen bu multidisipliner yaklaşımla oluşturulan sistemde bireysel ve toplumsal etkileşimlerin mikro bir görünümde modellenerek gözlemlenmesi ve bir işbirlikçi zekâ yardımıyla işlenerek Toplum 5.0'ın tasarlanması da sağlanabilir.

Öte yandan bu çalışma, bilişim bilimi alanında sosyal bilimler ile doğa bilimlerinin birçok yönünün iç içe geçmiş olmasından dolayı multidisipliner çalışma ortamlarının oluşturulmasının önceki dönemlerden daha önemli hale geldiğini göstermektedir. Proje bazlı çalışmalarda farklı alanlardan bilim insanları birlikte çalışabilmeleri teşvik edilmelidir. Son olarak ACP yaklaşımının her ne kadar sosyal bilimlere laboratuvar ortamında deney ve gözlem yapabilme imkânını hazırladığı bu çalışmayla ortaya konulmuş olsa da teknik düzlemde geliştirilmesi mühendislik alanının desteğine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal bilimlerle mühendislik bilimi her düzeyde ortaklaşmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adjepon-Yamoah, D. E. (2012). *A Tool to Support Teaching of Concurrent Programming*. Newcastle University.
- Bagheri, B., Yang, S., Kao, H.-A., & Lee, J. (2015). Cyber-physical Systems Architecture for Self-Aware Machines in Industry 4.0 Environment. *ScienceDirect*, 1622–1627.
- Bell, D. (2012). *İdeolojinin Sonu*. Ankara: Sentez Yayınları.
- Caner, G. (2020, Aralık). Dijital İkiz. *Bilim ve Teknik*, 44.
- Castells, M. (2003). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - Cilt 1*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Costanzo, A., Faro, A., Giordano, D., & Spam, C. (2016). An Ontological Ubiquitous City Information Platform Provided with Cyber-Physical- Social-Systems. *13th IEEE Annual Consumer Communications & Networking Conference (CCNC)*, (s. 137–144). Las Vegas: IEEE.
- CRDS. (2016). *Future Services & Societal Systems in Society 5.0*. Tokyo: CRDS: Center for Research and Development Strategy-Japan Science and Technology Agency.

- Ding, K., & Jiang, P. (2016). Incorporating Social Sensors and CPS Nodes for Personalized Production under Social Manufacturing Environment. *ScienceDirect*, 366-371.
- DPT. (2008). *Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilat, Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı.
- Epstein, J. M., & Axtell, R. (1996). *Artificial Societies - Social Science From The Bottom Up*. Washington: The Brookings Institution.
- Erkilet, A. (2007). *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları: Sorokin, Parsons, Dahrendorf, Merton*. Ankara: Hece Yayınları.
- Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a New Human-Centered Society. *SPOTLIGHT*, 47-50.
- Gill, H. (2008). From Vision to Reality: Cyber-Physical Systems. *HCSS National Workshop on New Research Directions for High Confidence Transportation CPS: Automotive, Aviation, and Rail* (s. 1-29). NITRD High Confidence Software and Systems Coordinating Group.
- Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hu, Y., Wang, F.-Y., & Liu, X. (2014). A CPSS Approach for Emergency Evacuation in Building Fires. *IEEE Computer Society*, 48-52.
- Humayed, A., Lin, J., Li, F., & Luo, B. (2017). Cyber-Physical Systems Security – A Survey. *arXiv:cs.CR*, 1-12.
- Işıklı, Ş., & Küçükvardar, M. (2016). *Bilişim Devrimi - Teknolojinin Felsefi ve Sosyolojik Analizi*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- İyigüngör, W. (2015). Karl Popper ve Jürgen Habermas'ın Üç Dünya Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 49-59.
- Jørgensen, J. B. (2021). Erişim Adresi: imm.dtu.dk: <http://www.imm.dtu.dk/~jbjo/cps.html> Erişim Tarihi: 06.01.2021.
- KEIDANREN. (2016). *Toward Realization of the New Economy and Society - Outline*. Tokyo: KEIDANREN.
- Kydland, F. E., & Prescott, E. C. (1996). The Computational Experiment: An Econometric Tool. *Journal of Economic Perspectives*, 69-85.
- Microsoft. (2007, Kasım 12). *Parallel Computing: Background*. Erişim Adresi: <http://www.microsoftpost.com/2409/microsoft-download/the-manycore-shift-white-paper/> Erişim Tarihi: 03.02.2021.
- More, T. (2000). *Ütopia*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Murakami, K. J. (2013). *CPSS (Cyber-Physical-Social System) Initiative – Beyond CPS (Cyber-Physical System) for a Better Future*. Japan: Kyushu University & ISIT/Kyushu.
- Nair, G. (2018). Bilişim Kültürünün Toplum Üzerinde Etkisi ve Yeni İnsan Tipinin Doğuşu. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 42,39-53.
- Nakanishi, H., & Kitano, H. (2018). *Society 5.0 - Co-creating the future*. Tokyo: Keidanren.
- Öztürk, F. (2021). İnsanlık Yararına Teknolojik Dönüşüm: Toplum 5.0. *Bilim ve Teknik*, 30-39.
- Pereira, A. G., Lima, T. M., & Charrua-Santos, F. (2020). Industry 4.0 and Society 5.0: Opportunities and Threats. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 3305-3308.
- Sabou, M., & Musil, A. (2018). *Cyber-Physical Social Systems for City-wide Infrastructures*. FFG.
- Sacks, J., Welch, W. J., Mitchell, T. J., & Wynn, H. P. (1989). Design and Analysis of Computer Experiments. *Statistical Science*, 409-435.
- Salgues, B. (2018). *Society 5.0: Industry of the Future, Technologies, Methods and Tools*. Londra: ISTE.
- Smirnov, A., Levashova, T., & Shilov, N. (2015). *Online Communities for Agent Collaboration in Cyber-Physical-Social Systems*. St. Petersburg: ITMO University.
- Şimşek, A. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tankovska, H. (2021, Şubat 25). Erişim Adresi: [statista.com: https://www.statista.com/topics/1164/social-networks/#dossierSummary](https://www.statista.com/topics/1164/social-networks/#dossierSummary) Erişim Tarihi: 05.05.2021.
- Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga*. İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Wang, F.-Y. (2007). Toward a Paradigm Shift in Social Computing: The ACP Approach. *IEEE Computer Society*, 65-67.
- Wang, F.-Y., Yuan, Y., Wang, X., & Qin, R. (2018). Societies 5.0: A New Paradigm for Computational Social Systems Research. *IEEE Transactions On Computational Social Systems*, 2-8.
- Wang, X., Li, L., Yuan, Y., Ye, P., & Wang, F.-Y. (2016). ACP-Based Social Computing and Parallel Intelligence: Societies 5.0 and Beyond. *ScienceDirect*, 377-393.

Xie, C. (2010). Computational Experiments for Science and Engineering Education. *MODSIM World Conference and Expo* (s. 1-11). Virginia: ResearchGate.

Xiong, G., Zhu, F., Liu, X., Dong, X., & Huang, W. (2015). Cyber-physical-social System in Intelligent Transportation. *IEEE/CAA JOURNAL OF AUTOMATICA SINICA*, 320-333.

Yeşilorman, M., & Koç, F. (2014). Bilgi Toplumunun Teknolojik Temelleri Üzerine Eleştirel Bir Bakış. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 117-133.

Yılmaz, A., & Yazıcı, S. (2017). Sosyal Bilimler Felsefesinde Temel Sorunlar ve Yaklaşımlar. *Liberal Düşünce Dergisi*, 57-68.

Wikipedia (2021). Erişim Adresi: [wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCK_veri](https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCK_veri) Erişim Tarihi: 12.05.2021.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bu araştırma kapsamında süper akıllı toplum olarak tabir edilen Toplum 5.0'ın gerçekleştirilebilirliğini destekleyebilecek bir yaklaşım olan ACP yöntemi analiz edilmektedir. Bunun yanında bir sosyal sistem inşası olan Toplum 5.0'ın tasarlanarak geliştirilmesinin planlanması bu geleceğin deney ve gözleme dayandığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle Toplum 5.0'ın inşasında kullanılacak yöntemin sosyal bilimler alanında da deney ve gözlem yapma imkanını sunacağı düşünülmektedir. Japonya'da bir politika önerisi olarak geliştirildikten sonra süregelen sosyal sorunların global çözüm yolu şeklinde dünyaya tanıtılan Toplum 5.0'ın bu iddiaya sahip olması konuyu araştırmaya değer kılmaktadır. Buna yönelik bilgi ve belgelerin analiz edilerek yardımcı unsurların oluşturulması Toplum 5.0 iddiasının gerçekleştirilebilmesi olasılığına pozitif etkiye bulunacaktır. Bu nedenle söz konusu hedefe ulaştırabildiğini yardımcı olacağı düşünülen ACP yaklaşımını analiz etmek bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Böylece Toplum 5.0'ın inşasına yardımcı olabilecek bir yaklaşım açıklanırken sosyal bilimlerin deney ve gözleme dayalı araştırmalar yapabilmesini sağlayan bir yöntem de ulaşılmaktadır. Geniş bir arka plan araştırması sonucunda şu hipotez geliştirilerek kanıtlanmaya çalışılmıştır: Bireysel kurumsal ve yönetsel yeteneklerin ACP yaklaşımı ile geliştirilebilmesi Toplum 5.0 gibi bir sosyal sistemin tasarımını mümkün kılmaktadır. Günümüzde Endüstri 4.0'ın enstrümanı olan CPS teknolojisinin toplumsal ve ekonomik işleyişin her katmanında kabul edilmesi nedeniyle bir üst versiyonu sayılan CPSS teknolojisinin de toplum tarafından kabul göreceği varsayılmaktadır. Analitik bir yaklaşımla, nitel araştırma teknikleri kullanılarak yapılan bu araştırmada elektronik ve yazılı kaynaklar taranmıştır. Belirlenen anahtar kelimeler yardımıyla ulaşılan kaynaklar incelenerek ilgili veriler ayıklanmış, gerekli alıntılar, uygun atıflar yapılarak alınmıştır. Burada bilgisayar ve internet teknolojisinden, özellikle açık kaynak verilere ulaşılmasında yararlanılmıştır. Geniş bir literatürün titizlikle tarandığı bu çalışmada siber-fiziksel sistemler (CPS; Cyber - Physical Systems) ve siber-fiziksel-sosyal sistemler (CPSS;

Cyber - Physical – Social - Systems) gibi yapay toplum - bilişimsel deneyler - paralel yürütme şeklinde ifade edilebilen ACP (Artificial Society-Computational Experiment-Parallel Execution) yaklaşımına alt yapı oluşturan teknolojiler incelenmektedir. Çalışmanın sonucunda Merton yasası, sosyal bilişim ve paralel zekâ üçgeninde insan- bilgisayar etkileşiminin ACP yaklaşımıyla siber-fiziksel dünyadaki etkisi görünür hale getirilmektedir. Transhumanizm, dijitalleşme ve Endüstri 4.0 kavramlara eşdeğer bir kavram olabilecek nitelikteki Toplum 5.0'la ilgili yapılan bu katkı, hem sosyal bilimlerde yaşanan deney ve gözlem yapabilmek sıkıntısına bir çözüm sunmakta hem de disiplinlerarası bilimsel çalışmalar ve uluslararası stratejik adımlara kavramsal bir köprü oluşturmaktadır. Sonuç olarak ACP yaklaşımı ve CPSS teknolojilerinin Toplum 5.0'ın gerçekleştirilebilirliğine olan etkisinin açıklandığı çalışmada Sosyal Bilişim biliminin sınırları içinde kalınarak ACP yaklaşımının ve CPSS teknolojisinin Toplum 5.0'a ulaşılmasında yararlanılabilecek bir yöntem olarak kullanılabilirliği uygulama örnekleri ile kanıtlanmaktadır. Bu bilimin dışında kalan ekonomik ya da mühendislik alanları konunun kapsamı dışında bırakılmıştır. Öte yandan bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden alan taraması yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla tarama modellerinde genel olarak var olan (Şimşek, 2012: 91) durum ya da gerçekliğin olduğu gibi araştırılıp açıklanarak nesneye, olguya, olaya, bireye vb. ilişkin günümüzdeki ya da geçmişteki verilerin tamamı gözden geçirilmeye çalışılmıştır. Burada araştırılan olguya ilişkin dağınık veriler toplanıp sınıflandırılmış ve düzenlenerek çözümlenmiştir. Böylece Sosyoloji, Sosyal Bilişim ve İletişim alanlarında yapılacak teknolojik toplum çalışmaları için literatüre katkı olarak eklenen bilimsel akademik bir çalışmaya ulaşılmıştır. İnceleyici bir yaklaşımla literatürdeki veriler titiz bir biçimde toplanıp analiz edilerek ulaşılan bulgularda transhumanizm, dijitalleşme ve Endüstri 4.0 kavramlarına eşdeğer, yeni ve güçlü kavramlar olan akıllı toplum ve Toplum 5.0'ın gelecek süper akıllı toplumuna ulaşılması için kullanılabilecek Türkçe literatürde ilk ve tek çalışma olması önemli bir özgün değerdir. Bunun yanında bilişim sistemlerinin sunduğu imkânlarla sosyal bilimlere deney ve gözleme dayalı bir yöntemi açıklaması da önemli bir özgün değer sayılmaktadır. Endüstri 4.0'ın etkileri daha devam etmesine rağmen modern dönemin başından beri üretim verimliliğine odaklanılarak bireyin göz ardı edilmesi Toplum 5.0 kapsamında tespit edilen en önemli sorundur. Bireylerin bilişsel ve fiziksel yeteneklerine etki ederek onların yeni değerleri üretebilmesini sağlayan CPSS teknolojisiyle bireylerin kendi çözümlerini oluşturarak istedikleri tartsa bir yaşam sürdürmeleri mümkün görünmektedir. Yeni nesil YZ olarak da görülen CPSS üç farklı sistemin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yine üç farklı disiplinin bir araya getirilmesiyle geliştirilen bir bilim alanı olan ACP'nin kuralları içinde yönetim ve kontrol sorunları için etkili bilimsel çözümlerin oluşturulabilmektedir. Yeni geleceğin habercisi sayılabilen bu multidisipliner yaklaşımla oluşturulan sistemde bireysel ve toplumsal etkileşimlerin mikro bir görünümde modellenerek gözlemlenmesi ve bir işbirlikçi zekâ yardımıyla işlenerek Toplum 5.0'ın tasarlanması sağlanabilir. Öte yandan bu çalışma sonucunda, bilişim bilimin alanında sosyal bilimlerin ve doğa bilimlerinin birçok yönünün iç içe geçmiş

olmasından dolayı multidisipliner çalışma ortamlarının oluşturulmasının önceki dönemlerden daha önemli hale geldiği anlaşılmaktadır. Proje bazlı araştırmalarda farklı alanlardan bilim insanları birlikte çalışabilmeleri teşvik edilmelidir. Son olarak ACP yaklaşımının her ne kadar sosyal bilimlere laboratuvar ortamında deney ve gözlem yapabileme imkânını hazırladığı bu çalışmayla ortaya konulmuş olsa da teknik düzlemde geliştirilmesi mühendislik alanının desteğine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal bilimlerle mühendislik bilimi her düzeyde ortaklaşmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT: Within the scope of this research, the ACP method, which is an approach that can support the feasibility of Society 5.0, which is called super-smart society, is analyzed. In addition, the design and development of Society 5.0, which is a social system construction, reveals that this future is based on experimentation and observation. For this reason, it is thought that the method that can be used in the construction of Society 5.0 will provide the opportunity to make experiments and observations in the field of social sciences. The fact that Society 5.0, which was introduced to the world as a global solution to ongoing social problems after being developed as a policy proposal in Japan, has this claim makes the subject worth researching. The creation of auxiliary elements by analyzing the information and documents related to this will have a positive effect on the possibility of realizing the claim of Society 5.0. For this reason, it is the subject of this research to analyze the ACP approach, which is thought to help achieve the said goal. Thus, while explaining an approach that can help in the construction of Society 5.0, a method that enables social sciences to conduct research based on experiment and observation is also reached. As a result of extensive background research, the following hypothesis has been developed and tried to be proven: Developing individual institutional and managerial capabilities with the ACP approach makes it possible to design a social system such as Society 5.0. Since CPS technology, which is the instrument of Industry 4.0, is accepted in every layer of social and economic functioning, it is assumed that CPSS technology, which is considered as an upper version, will also be accepted by the society. In this research, which was conducted using qualitative research techniques with an analytical approach, electronic and written sources were scanned. By examining the sources reached with the help of the determined keywords, the relevant data were extracted and the necessary citations were taken by making appropriate citations. Here, computer and internet technology, especially open source data, has been utilized. ACP, which can be expressed as artificial society - computational experiments - parallel execution, such as cyber-physical systems (CPS) and cyber-physical-social systems (CPSS) in this study, in which a wide literature was meticulously scanned. Technologies that form the basis of the (Artificial Society-Computational Experiment-Parallel Execution) approach are examined. As a result of the study, the effect of human-computer interaction in the cyber-physical world in the triangle of Merton's law, social informatics and parallel intelligence is made visible with the ACP approach. This contribution to Society 5.0, which can be an equivalent concept to the concepts of transhumanism, digitalization and Industry

4.0, not only offers a solution to the problem of experimentation and observation in social sciences, but also creates a conceptual bridge to interdisciplinary scientific studies and international strategic steps. As a result, in the study, in which the effect of ACP approach and CPSS technologies on the feasibility of Society 5.0 is explained, the usability of ACP approach and CPSS technology as a method that can be used in reaching Society 5.0, while staying within the limits of Social Informatics science, is proven with application examples. Economic or engineering fields that are outside of this science are excluded from the scope of the subject. On the other hand, this research was carried out according to the field survey method, which is one of the qualitative research methods. Therefore, the situation or reality that exists in general in scanning models (Şimşek, 2012: 91) is investigated and explained as it is, and it can be defined as an object, phenomenon, event, individual, etc. All of the current or past data on the subject has been tried to be reviewed. Here, scattered data on the phenomenon investigated were collected, classified, organized and analyzed. Thus, a scientific academic study added as a contribution to the literature for technological society studies in the fields of Sociology, Social Informatics and Communication has been reached. It is important that smart society and Society 5.0, which are new and powerful concepts equivalent to the concepts of transhumanism, digitalization and Industry 4.0, are the first and only study in the Turkish literature that can be used to reach the future super-intelligent society is the original value. In addition, it is considered an important original value to explain a method based on experiment and observation to social sciences with the possibilities offered by information systems. Although the effects of Industry 4.0 still continue, the most important problem identified within the scope of Society 5.0 is to focus on production efficiency since the beginning of the modern period. With CPSS technology, which enables individuals to produce new values by influencing their cognitive and physical abilities, it seems possible for individuals to create their own solutions and lead a life as they wish. CPSS, which is also seen as a new generation AI, was created by combining three different systems. Effective scientific solutions for management and control problems can be created within the rules of ACP, which is a field of science developed by bringing together three different disciplines. In this system created with a multidisciplinary approach, which can be considered the harbinger of the new future, it is possible to observe individual and social interactions by modeling them in a micro view and to design Society 5.0 by processing them with the help of a collaborative intelligence. On the other hand, as a result of this study, it is understood that the creation of multidisciplinary working environments has become more important than in previous periods, since many aspects of social sciences and natural sciences are intertwined in the field of informatics. Scientists from different fields should be encouraged to work together in project-based research. Finally, although it has been demonstrated in this study that the ACP approach provides the opportunity for social sciences to conduct experiments and observations in a laboratory environment, its development on a

technical level requires the support of the engineering field. For this reason, social sciences and engineering science should be common at all levels.

EKLER

Ekler 1: CPSS sistematik haritalama çalışması, İngilizce belge (Sabou vd., 2018)

FAKULTÄT
FÜR INFORMATIK
Faculty of Informatics

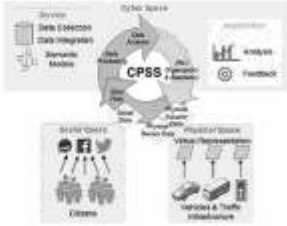
COLLECTIVE INTELLIGENCE 2018, Zurich, Switzerland, July 7-8, 2018

Collective Intelligence Aspects of Cyber-Physical Social Systems: Results of a Systematic Mapping Study

Marta Sabou, Angelika Musil, Juergen Musil, Stefan Biffi
Institute of Information Systems Engineering, TU Wien, Vienna, Austria

Context

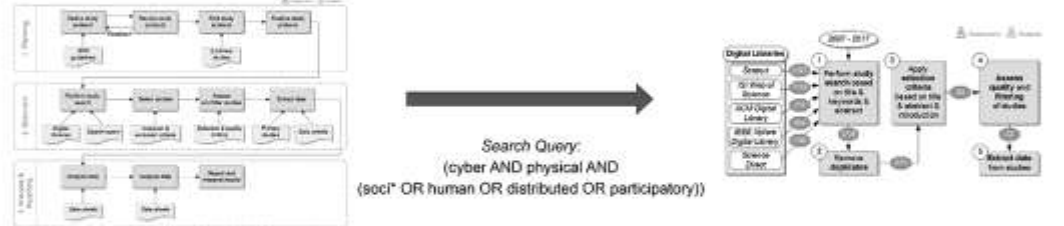
Cyber-Physical Social Systems (CPSS) span the cyber, physical and social space. These systems take into account human behavior and provided social data and aim to influence both the physical and the social space.

Research Questions

RQ 1. CPSS Definition: What is an overarching definition of CPSS?
RQ 2. CPSS Concept: What are the main CPSS characteristics and processes?
RQ 3. CPSS Architecture: What architectural approaches are applied to design and describe CPSS?
RQ 4. CPSS Research: What is the focus of current CPSS research?
RQ 5. CPSS Application: What are typical application domains and concrete examples of CPSS?

Method - Systematic Mapping Study

Search Query:
(cyber AND physical AND
(soci* OR human OR distributed OR participatory))

Preliminary Results & Conclusions

CPSS is a system-of-systems integrating cyber, physical, and social systems

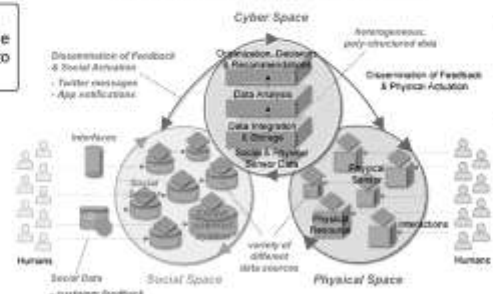
More research needed w.r.t. how dissemination mechanisms can be enhanced with human actuators to close the feedback loop.

Challenge to provide appropriate mixture of crowdsourcing and CI approaches to enhance information collection and coordination.

Application Domains for CPSS

- Smart City
- Smart Energy
- Smart Transport
- Smart Health
- Smart Industry

Most CPSS applications simply enhance typical CPS applications with crowd-powered approaches.

Many CPSS use social platforms only as passive data sources.

Diverse interpretation of the CPSS concept and in particular its 'social' part exist.

There is a lack of methods to analyze and design data integration, dissemination and actuation in the context of orchestrated machine and human interaction.

In existing CPSS feedback is mostly targeted towards physical actuators. Social actuation is rarely used.

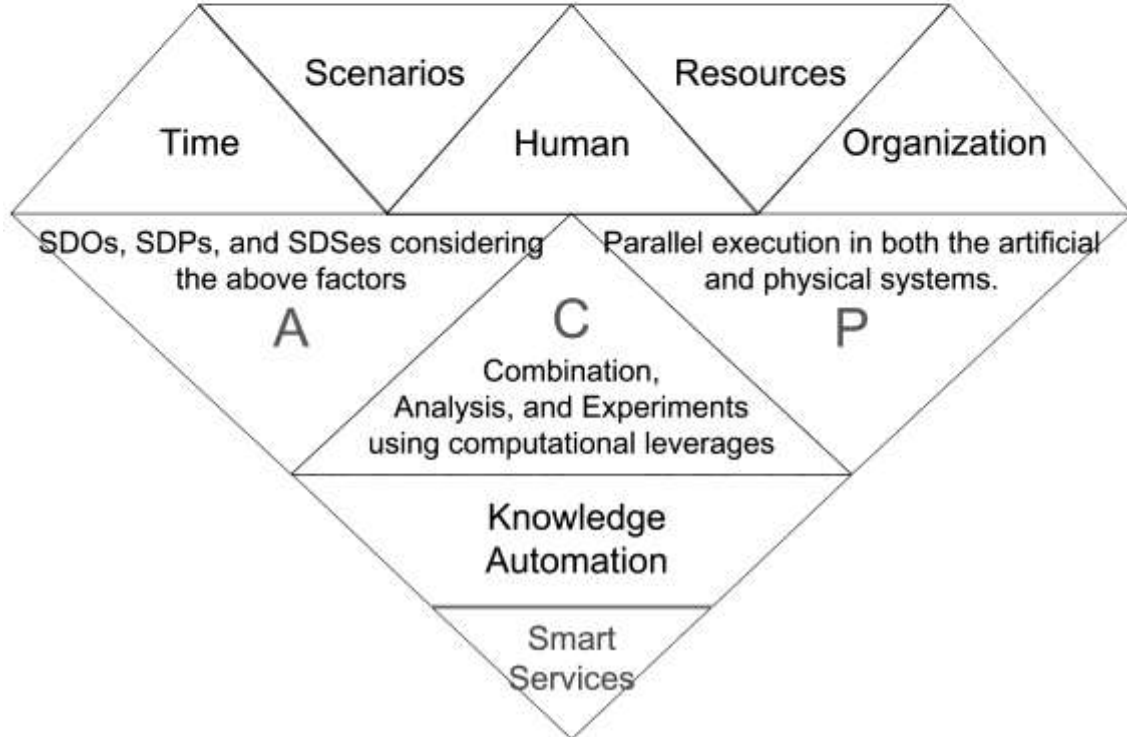
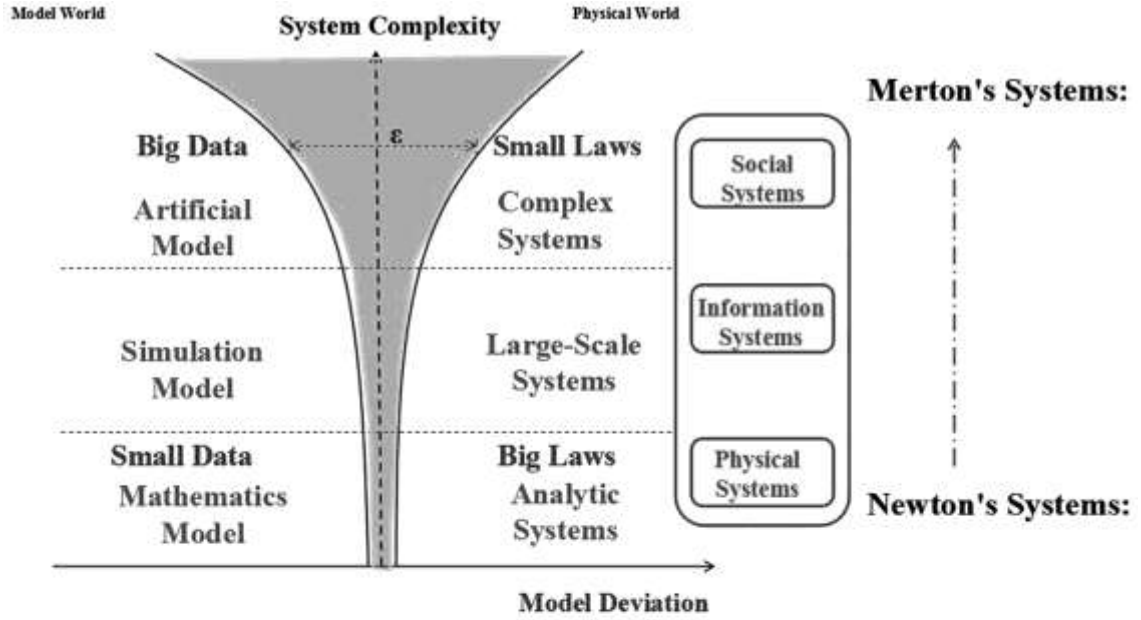
CPSS-related Terms

smart services, artificial systems, cyber physical system, social environment, human-centric computing, human system integration, people-centric computing, human-centered systems, human-in-the-loop, human-centric cyber physical system, cyber physical social sensing, and agent-centric cyber-physical systems, human-oriented computing system, ubiquitous services, human in the loop cyber physical system, cyber-physical social interconnection, self-aware and self-adapting systems, people-centric internet of things, cyber-physical/human space, user centric, distributed physical social system/human-centric framework, cyber physical social space, cyber-physical social systems, decision support systems, mental space, WWW, internet of social space, computing for human, cyber social system, human behavior, productive learning, internet of things

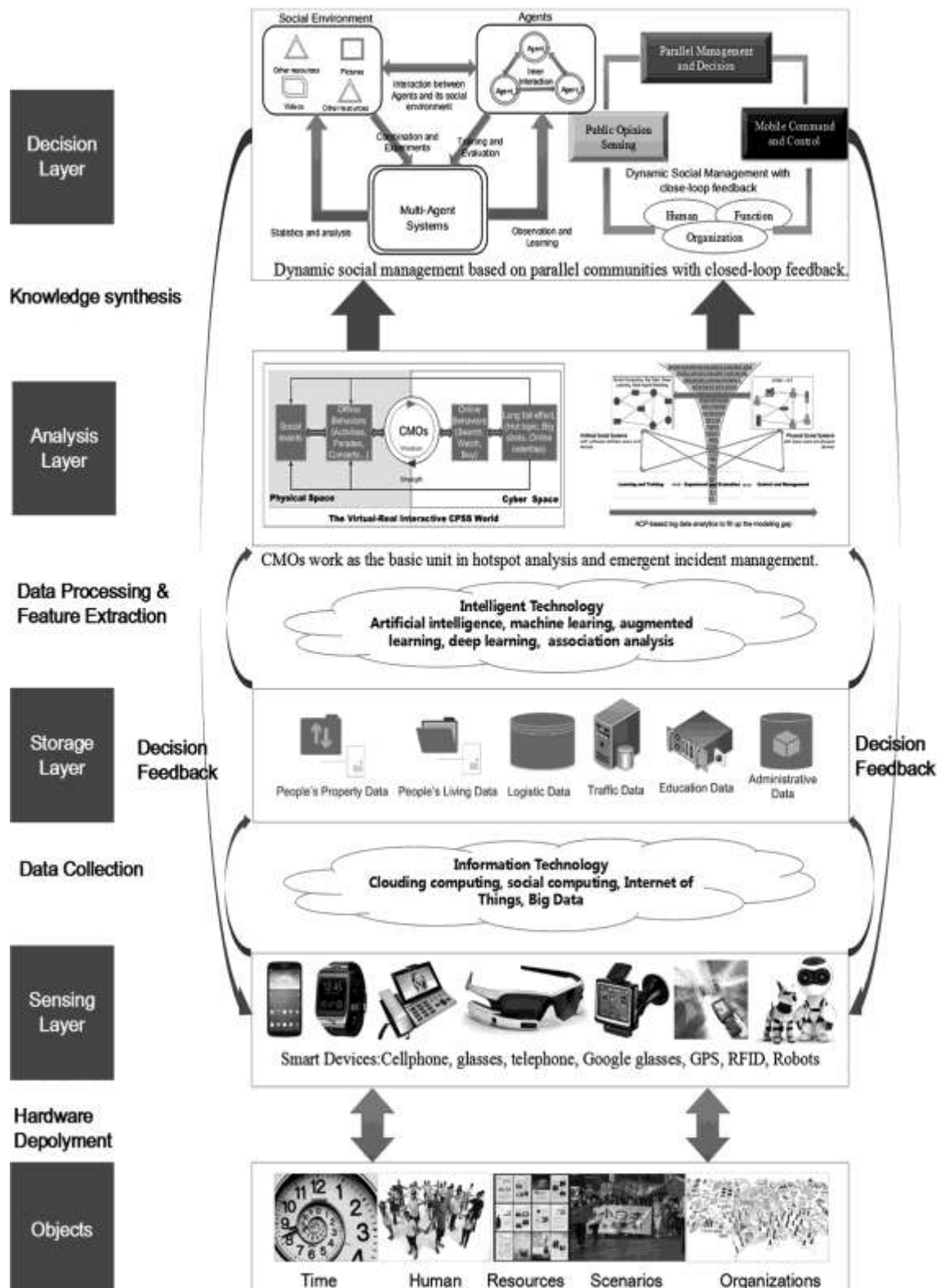
Contact: Marta Sabou
marta.sabou@ifs.tuwien.ac.at

<http://qse.ifs.tuwien.ac.at>

Ek2: ACP yaklaşımına dayalı bilgi otomasyonu ve Newton sistemi ile Merton sistemi bilgi akışı görüntüsü, İngilizce taslak (Wang vd., 2016).

Ek3: CPSS teknolojisi ve ACP yaklaşımın arkaplanındaki kapalı döngü geri bildirim ile yapılandırılabilir sosyal yönetim taslak görüntüsü, İngilizce belge (Wang vd., 2016)

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1:** Toplum 5.0 aşamasının karşılaştırmalı karakteristik özellikleri
Tablo 2: Endüstri 4.0'ı etkileyen teknolojik megatrendler ve alt grupları
Tablo 3: Akıllı toplumun özellikleri için gereksinimler
Tablo 4: Akıllı mutfak CPSS kullanışlılık testi
Tablo 5: Akıllı mutfak CPSS kullanışlılık test sonuçları
Tablo 6: Toplum 5.0 ve 2030'a kadar Japonya'da beklenen gelişmeler

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1** : Bir CPS'in genel şeması
Şekil 3 : Akıllı Endüstri'de kullanılan CPS şeması
Şekil 3 : CPS platformları şeması
Şekil 4 : Sistem odaklı ürün geliştirme biçimi: Dijital ikiz
Şekil 5 : Siber-Fiziksel-Sosyal Sistemin ana unsurları
Şekil 6 : Kişiselleştirilmiş üretim CPSS taslağı
Şekil 7 : Akıllı toplantı odası CPSS taslağı
Şekil 8 : Akıllı Seyahat CPSS taslağı
Şekil 9 : Kontrol ve Senkronizasyon CPSS taslağı
Şekil 10 : CPSS tabanlı akıllı sürüş taslağı
Şekil 11 : Tahliye davranışı tahmin CPSS taslağı
Şekil 12 : Karmaşık sistemlerin yönetimi ve kontrolü için CPSS tabanlı paralel yürütme
Şekil 19 : ACP tabanlı paralel zekâ
Şekil 20 : Paralel zekâ ile öngörülen Toplum 5.0 taslağı

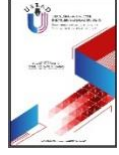
KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ACP : Artificial Society-Computational Experiment-Parallel Execution
Ar-Ge : Araştırma Geliştirme
AG : Arttırılmış Gerçeklik
API : Application Programing Interface/Uygulama Programlama arayüzü
BM : Birleşmiş Milletler
BM-SKH : Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
BİT : Bilgi İletişim Teknolojileri
BT : Bilgi Teknolojileri
CPS : Siber-Fiziksel Sistemler
CPSS : Siber Fiziksel-Sosyal Sistemler
EBA : Eğitim Bilişim Ağı
FAO : Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
IDC : International Data Corporation
KEIDANREN : Japonya İş Federasyonu
KVKK : Kişisel Verileri Koruma Kanunu
RFID : Radyo Frekansı Tanımlama (Radio Frequency Identification)

SDGs : Sustainable Development Goals
SKH : Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
TC : Türkiye Cumhuriyeti
TCK : Türk Ceza Kanunu
UNDF: The United Nations Decade for Family Farming
YZ : Yapay Zeka

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

MÂTÜRÎDÎ VE KÂDÎ ABDÛLCEBBÂR'A GÖRE İMANIN VAROLUŞSAL DUYGU TEMELİ

THE EXISTENTIAL EMOTION BASIS OF FAITH ACCORDING TO MATURIDI
AND QADI ABD AL-JABBAR

Osman ORAL

Dr., Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri, Kelâm ve İslâm
Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı,
Yozgat/Türkiye.

Dr., Bozok University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Kalam and History of Islamic Sects,
Yozgat/Turkey.

osman-oral@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6403-5144

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.962049

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03.07.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 01.10.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Oral, O. (2021). Mâtürîdî ve
Kâdî Abdülcebbâr'a Göre İmanın Varoluşsal Duygu Temeli. *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1540-1569.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu makalenin amacı; Mâtürîdî ile Kâdî Abdülcebbâr'ın imanın varoluşsal duygu temeli hakkındaki görüşlerini incelemektir. İlahî dinlerde psikososyal eylemlerin temeli olan imanın özel öneme sahip olduğu belirtilir. Aklî yetiler ve duygusal tecrübelerle inançların oluştuğu kabul edilir. İmanın mahiyeti, duygusal ve psikolojik varoluşsallığı üzerine farklı yaklaşımlar vardır. İmanın tarifinde "kalbin ameli" veya "gönülden tasdik" ifadesi, imanın varoluşsal duygu boyutunu yani imanın oluşum sürecinde güven, rızâ, sevgi, saygı, irade ve itaat gibi duyguların etkisini anlatır. Buna göre iman, bireyin tüm duyularının Allah'ın rızasına yönelmesi ve ona itaat etmesidir. İman, kalbin fiili tasdik yani bir şeyin doğru olduğunu, güven, rızâ, sevgi ve irade duyguları ile gönülden onaylamak, iyiliklere itaat ile kötülüklerden sakınmak sonucu oluşur. Bu, görünür âlemden hareketle gayb âlemini delillendirmek suretiyle insanın duyu, duygu ve nefisini iknası ile olur. Kur'ân'da iman güzel bir ağaç, güzel bir kelime, sağlıklı bir işitme ve görme duygusu, canlılık, ışık ve memleketin güzel bir bitkisi gibi analogilerle örneklenir. İman, utanmak ve merhamet duyguları ile nitelenir. İman, güzel ve sahibi için süs gibidir denilir. Tüm bunlar imanın duygusal yönünü ortaya koyan nitelik ve benzetmelerdir. Dolayısıyla iman, kalbin yetileri akıl, nefis, duyu ve duygularla oluşan, gelişen ve yaşayan bir süreç olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Duygu, İman, Kalp, Mâtürîdî, Kâdî Abdülcebbâr

Abstract: The purpose of this article is to examine Maturidi and Qâdi Abd al-Jabbâr's views on the existential emotion basis of faith. It is stated that faith, which is the basis of psychosocial actions in divine religions, has special importance. Beliefs are considered to be formed by mental abilities and emotional experiences. There are different approaches to the nature of faith, its emotional and psychological existentialism. In the description of faith the expression "work/action of the heart" or "approval of the heart" can be said to describe the existential dimension of faith, in other words, it also describes the effect of feelings such as trust, consent, love, respect, will and obedience in the process of forming faith. The faith and Islam are the ways in which a person directs all his senses and feelings towards the pleasure of Allah and obeys him. The faith consists of the actual confirmation of the heart, that is, the confirmation of something true from the heart with feelings of trust, consent, love and will, obedience to good and avoiding evil. This happens by trying to convince one's senses, feelings and self by proving the realm of the unseen, moving from the visible realm. In the Qur'an faith is exemplified by analogies such as a beautiful tree, a beautiful word, a healthy sense of hearing and vision, vitality, light, and a beautiful plant of the hometown. Faith is characterized by feelings of shame and compassion. It is said that faith is beautiful and like an adornment for its owner. All these are qualities and parables that reveal the emotional aspect of faith. Therefore faith is a process that develops and lives, consisting of the mind, the soul, the senses and emotions, which are the abilities of the heart.

Key Words: Emotion, Faith, Heart, Maturidi, Qadi Abd al-Jabbar

GİRİŞ

İnsanın iç âlemindeki birçok duygu ve düşünceyle ilişkili olan inançların varoluşsal temelinde duyguların kalp yetilerine kolektif etkisi tartışılır. İnançlar içinde imanın özel bir konumu olduğu, kalbin fiili imanın sevdirmesi ve gönle yerleştirilmesi, insanın küfrü, fıskı ve isyanı da çirkin görmesi (Hucurat 49/7-8), imanın aklî yetiler ve duygusal tecrübelerle oluştuğunun kanıtı kabul edilir (Nesefî, 2004: 2/414; Sabunî, 1998: 91; Türçan, 2011: 69). Allah sevgisi, korkusu ve güveni gibi kalbin varoluşsal duygu temellerini oluşturan unsurları yeterince içermediği gerekçesiyle imanın sadece "kalbî tasdik" ile ifade edilemeyeceği, onun duygusal yönünün de önemli olduğu dile getirilir. İmanın kalple bilmek (marifet), sadece dil ile söyleme (ikrâr) veya kalp ile onaylama (tasdik) olmasına itiraz edenlere göre iman; dil ile ikrâr, kalp ile takdik, farz ve nâfile bütün tâatleri yerine getirmek ve kötülüklerden sakınmaktır. Bunda taatleri yapmayanları ve günah işleyenleri iman kapsamından çıkarma, ötekileştirme ve dışlama endişesi olagelmıştır. İnançlar (itikadat), istekler (iradat), isteksizlikler (kerahat), sanılar (zanlar) ve akıl yürütmeler (nazarlar) tüm bunlar kalbin fiilleridir. İnançların kalp ile onayı da şarttır (Abdülcebâr, 2013: 1/148, 2/630, 768; Zemahşerî, 2016: 1/144; İbn Teymiye, 1985: 110-1).

Sayfa | 1542

İmanın yerinin kalp olması, aklın ve duyguların devre dışı bırakılması anlamında değil aksine imanın merkezini oluşturan kalbin ve aklın, insanın iç duygularını da kapsayan birey ve toplumun değişiminde imanın her konuda temel bir kavram olmasındandır (Kasapoğlu, 1996: 61). Gönüldeki tasdik zihnî kabul noktasında kalmayıp irade gibi duyguların katılımıyla eyleme dönüşen olgu olduğu teziyle iman, insanın manevî iç yapısıyla bağlantılı, onu tümüyle kuşatan, duygularla oluşan, dışa vurumu fiillerle görünen küllî bir haldir (Alper, 2013: 227). İmanın yeri ve merkezine en lâyük yetenek olan kalp inanç ve duyguların hazinesi, ağız kilidi ve dil de anahtarıdır. Psikolojik ve sosyolojik yapısıyla bilgi, duygu, irade ve davranış gibi unsurların temelinde kalbî fiil olarak oluşan imanın dışa vurumu söz (ikrâr) ile olur. Ahlâkî davranışlar da imanın pratik görünümü için dışa yansımaları kabul edilebilir (Mâtürîdî, 2005a: 160, 223, 605-6; 2005b: 2/23, 27, 4/227, 288, 8/295, 13/157, 14/65-7).

İman ile ilişkilendirilen akıldan kinaye olan kalp kelimesi, bedensel niteliklerinin ötesinde ruh, akıl, vicdan, bilgi, kavrayış, irade, niyet, duygular, manevî yapı ve yetenekleri anlatır. Algılayıp doğruya isabet ettikten sonra anlamak ve anladığını muhafaza eder. Akıllı olan doğruyu arar, isabetli olanı bulmaya çalışır, düşünür, akıl yürütür, anlar ve sonucunu ezberler (Mâtürîdî, 2005b: 14/118-9). Gönül veya yürek de denilen kalp için

Farsça'da dil, derûn; Arapça'da kalp, hâtır, sadr kelimeleri kullanılır. Kalp iman nuru ile dolduğu, ulviyete yöneldiğinde "gönül", inkâra ve küfre yöneldiğinde "süflî nefis" olarak isimlendirilir (Tirmizî, 1958: 70; Gazâlî, 1974: 3/25-6, 132-4). Vicdan, bireye yapmaması ve yapması gerekenleri gösteren içeriden gelen uyarı sistemi gibi nasıl bir şekle bürüneceği sosyal ve dini öğretilerle belirlenir (Tarhan, 2010a: 115). Akıl ile kalp eş anlamlı kullanıldığı gibi sadr, fuad ve lüb gibi kelimeler daha çok kalbin derunî, vicdanî ve duygusal dünyasını öne çıkartırlar. İmanın yapısındaki güven duygusu; sabır, sevgi, tevekkül ve rızâ gibi duygularla beslenir. Zihnî ve duygusal unsurlarla oluşan süreçte iman, sahibini içten davranmaya yani ihlâsa iletir. Duygusal nitelikleri yansıtmak için Kur'ân imanı utanma ve rahmet duygusuyla nitelendirir, iman güzeldir, hayırdır, sahibi için bir hidayet vesilesi ve süstür der. Yine bir defasında güzel ağaçla, bir defasında işitmek ve görmekle, bir defa hayatla, güzel memleket ve kandil ile niteler (A'râf 7/58; Hûd 11/24; İbrahim 14/24; Fatır 35/22). Bunlara imanın duygusal yönünü ortaya koyan veya imanın duygular yoluyla anlaşılmasını sağlayan benzetmeler denilebilir. Mü'min, Allah'a iman ve kendisine verilecek sevapların devamını anladıktan sonra onun sevinci mutluluğu artar, hayatı daha mutlu ve huzurlu olur. İnsan, nefret duygusuyla elemi, şehvet duygusuyla da lezzeti idrâk eder. İman, meşietle değil kudretle yani insandaki akıl, duyu ve duygu kudretiyle gerçekleşir (Mâtürîdî, 2005a: 622-3; 2005b: 14/65-7, 78-9; Abdülcebâr, 2013: 1/438, 2/164-6, 170; Çağlayan, 2020: 553).

İmanın oluşumu sürecinde derûnî, duygusal ve psikolojik varoluşsallığı üzerine farklı yaklaşımlar da vardır;

Birincisi; Biyolojik temelli bir yaklaşıma göre iman yaratılıştan gelen tabii bir duygu ama diğer iç duyulardan farklı olup doğrudan ortaya çıkmayan, bazılarında âtil vaziyette kalan bir melekedir. Dinî, ahlâkî değerler yüce bir kaynağa âit olsalar bile artık insana mahsus olup fitratına yer edinmiştir. Amerikalı biyolog Edward Wilson gibi düşünürlerin din ve ahlâk duygusu insanî eylemlerin gen temelinde olduğu şeklindeki görüşü buna örnek verilebilir.

İkincisi; İman bir insanın içgüdülerinin yönlendirilmesi saf hale getirilmesiyle elde edilen iradî gelişme sonucudur. Sürekli arayan, gelişen bir varlık insan tanımlanmasına göre iman, fitrî yapısında olanın geliştirilip mânevî olgunlaşma sonucu ortaya çıkarılmasıdır. Sûfi geleneğin ve felsefî akımların nefis terbiyesi, ahlâkî olgunluk ve kemâl süreci ile imanın yani gönülde aşkın oluşması gibidir.

Üçüncüsü; İman mutlak, sonsuz olanı idrâk çabasıdır. Pozitif bilimlerde önemli ilerleme ve başarılar sağlayan insan metafizik konularda şaşkınlık ve başarısızlık engelini ancak imanla aşabilir. İnsan, sonsuz yaşama arzu ve duygusunun gereği sonucu iman eder.

Dördüncüsü; İman sonlu olanı idrâk sonucu âcizlik ve çaresizliğin yönelmesiyle oluşan bir olgudur. "Kendi nefsinin bilen Rabbinin de bilir" bu tür bakış açısını da gösterebilir. İnsanın sonsuzluğu idrâki aynı şekilde onun fanî olanı yani kendi âcizliğini idrâki olabilmektedir. Bu süreç onu imana da iletir.

Beşincisi; İman varlığı idrâk olup evreni gözlemleyenin duygusal yaşadığı dini tecrübeyle varlık âleminde kendi yerini belirleme ve anlamlandırma çabası sonucu imanı bulmasıdır. Bu bakış açısı dini hakikatlerin delil ve akıl yoluyla değil, iman yoluyla kavranabileceği tezini savunan felsefi-teolojik bir düşünce biçimi İmaniyeye veya Fideizm'i de çağırıştırır (Köse, 2000: 22/214-6; Parlatır, 2006: 732-3).

Bu çalışmada; "Mâtürîdîlik" adlı itikâdî ekolün kurucusu İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) ile Mu'tezile'nin önemli âlimlerinden Basra ekolünün ünlü kelâmcısı ve Şâfiî fakihî Kâdî Abdülcebbar'a (ö. 415/1025) göre imanın varoluşsal duygu temeli incelenmektedir. Türk-İslâm dünyasının yetiştirdiği âlim olan İmam Mâtürîdî, görüşlerini dönemine ve daha sonraki dönemlere aktarmış, Kur'an'ı bütüncül bir metod, rasyonel ve dengeli anlam yorumlarıyla Ehl-i Sünnet çizgisinin oluşumuna katkılar sağlamıştır (Leknevî, 1324: 194-5). Yaşadığı dönemde birçok yabancı inanç akımlarının etkisine ve tehdidine hedef olan müslüman toplumların birlik ve bütünlüğüne önemli katkıları olmuştur (Kureşî, 1993: 2/130). Diğer âlim Kâdî Abdülcebbar ise Büveyhi hükümdarı Müeyyidüddeve'nin (977-983) Veziri âlim, edip ve şâir Sahib b. Abbad (ö. 385/995) zamanında Kâdilkudat olarak görev yapmış, kendisinden önceki Mu'tezile âlimlerinin görüşlerini derleyip incelemiş ve görüşleri seçerek mezhebi sistematik hale getirmiştir (Kehhâle, 1961: 7/78-9). Mu'tezilî çizgiyi sürdüren son temsilcilerden biri kabul edilir. Görevinden azledilmesinden sonra, kalan ömrünü İran'ın Re'y şehrinde eğitim, öğretim ve eser yazma ile geçirerek birçok öğrenci yetiştirdi. 415/1025 yılında burada vefat etti (Abdülcebbar, 1974: 121-2).

Çalışmamızda bu iki âlimin seçilmesinin sebebi, itikâdî ve ahlâk konularını psikolojik ve sosyolojik boyutuyla incelemeleri, birinin "Hanefî-Mâtürîdî", diğerinin de "Şafii-Mu'tezilî" ekolünden olması konu hakkında analitik tartışma ve değerlendirmeyi imkân sağlamasıdır. Nitel bir araştırma tarzındaki bu çalışma doküman analizi metodunu kullanmak suretiyle konuyu araştırmaktadır.

1. DUYGU KAVRAMI

Ruhî bir faaliyet olan duygu, nefsin idrâk etme gücü, ferdin iç ve dış dünyasından etkilenmesi sonucunda genel olarak hoşlanma, haz ya da acı duyma elem biçiminde beliren tepkidir. İnsanın iç dünyasıyla ilgili kullanılan duygu kelimesi, sevgiden nefrete, saadetten hüzne, güvenden korkuya kadar birbirine tamamen zıt anlamlar taşıyan, kendi içinde sayısız tonları bulunan duyguların hepsini kapsayan genel bir isimdir. Duyguları kavramsal olarak tanımlamada güçlüklerle karşılaşılmasına rağmen birçok araştırmacı, insanın temel duygularının neler olduğunu değişik biçimlerde ele alarak kendi anlayışlarına göre duygunun tarifini yapmaya çalışmışlardır. Bunun sebebi; duygunun somut bir kavram olmayıp soyut, şahsî ve sübjektif olmasıdır. Şuurun etkisi olmadan iç ve dış olaylara bir tepki olarak beliren ve çoğunlukla dille anlatılması güç, hoş ya da hoş olmayan ruhsal olgular; insan ruhunda cereyan eden belli süre içinde karakteristik bir gelişme gösteren ve yaşanmakta olan çevreye ya da çevrede yaşanan çeşitli durumlara karşı yönelmeyi gerektiren olumlu ya da olumsuz özel iç yaşayışlar şeklinde tanımlanır (Yavuz, 1987: 29; Alper, 2013: 92).

Türkçe sözlükte duygu kavramına, duyularla algılama, önsezi, his, belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim, nesnelere veya olayları ahlâkî ve estetik yönden değerlendirme yeteneği ile kendine özgü bir ruhsal hareket ve hareketlilik olarak anlam verilmiştir (TDK Sözlük 2011: 729). Türkçede işitme, görme, koklama, tatma, dokunma gibi his organları için "duyu organları", sevmek, nefret etmek, kin bağlamak, acı duymak, lezzet almak, merhamet etmek, şefkat göstermek gibi hissi duygular için de "duygu" kullanılır. Hareket eğilimine göre temel duygular; öfke, tiksinti, cesaret, neşesizlik, arzu, umutsuzluk, korku, nefret, umut, sevgi ve üzüntü olarak ele alınırken fiziksel bağlantıya göre duygular; öfke, dehşet, endişe, küçümseme, nefret, ıstırap, korku, merak, sevinç ve utanç olarak da sıralanır (Bozkurt, 2014: 25). Duyguları dürtüsel ve psikolojik olmak üzere iki kategoride inceleyenlere göre hem insan hem de hayvanlarda olan dürtüsel duygular; açlık, susuzluk, üreme, saldırganlık gibi temel güdüleri ifade ederken psikolojik yüksek duygular ise insana özgüdür. Diğer canlılarda olmayan hafıza, unutmama, utanma ve benzeri duygular insanın yaratılışındaki Yaratıcı'nın lütfettiği hikmetlerindedir. İnsan doğasında olumlu ve olumsuz duygularla birlikte iyiyi, doğruyu ve mükemmeli sevebilme özelliği de mevcuttur. Sevgi, ümit, güven, şefkat, iyimserlik, mutluluk gibi yapıcı duygular insandaki temel duygulardandır. Olumsuz duygular da bencilik, gurur, kibir, üstünlük duygusu, utangaçlık, şüphe, kıskançlık, öfke, kin, nefret ve üzüntü gibi olgulardır (Tarhan, 2010a: 29, 65).

His kavramı hem göz, kulak gibi biyolojik yapıya sahip organlar için, hem de cismanî olmayan acı, lezzet gibi manevî duygular için kullanılır. İşitme, görme, koklama, tatma, dokunma gibi beş duyu ve his organlarına 'havassu'l-hamse' denilir. Filozoflar, "zâhirî duygular" diye nitelenen bu bilgi vasıtalarının yanı sıra bir de havâss-ı bâtine'nin bulunduğunu kabul ederler. Hiss-i müsterek (ortak duyu), hayal (aslı olmayan bir şeyi zihinde kurma), kuvve-i mutassirife (kullanma, idare etme gücü), kuvve-i vahime (zihinde kurma, vehmetme gücü) ve kuvve-i hafıza (hafıza gücü, bellek) oluşmaktadır. Âlimlere göre bâtinî duygular sabit olmayıp hepsinin kaynağı kalp veya akıldır (Topaloğlu-Çelebi, 2010: 121). Dış dünyayı ve özelliklerini bilmesi için insana verilen duygular, bilgi etme yollarından en yücesi kabul edilir. İnsan ilk bilgileri duygular vasıtasıyla elde eder. Sınama dünyasını mutlu ve huzurlu yaşamak isteyenlere Mâtürîdî, bu duyguların insanın kalp yetileri akıl, şuur, bilinç ve irade temelinde iyi yönde kullanımını da önerir (Mâtürîdî, 2005a: 7, 174-5; 2005b: 4/175, 12/240-1; Özcan, 1993: 58).

Ruh konusunda araştırmaları olan Ebûbekir Zekeriyâ er-Râzî (ö. 313/925), insanın duygusal bir varlık olmasından dolayı sevdiği veya nefret ettiklerinde ölçülü ve adaletli davranmakta zorlanabileceğini, akıl ve eğitim ile duyguların kontrolünün gerekli olduğunu söyler (Râzî, 2004: 95-6). İnsanda dinin yaşamasını sağlayan yalnız bilgi şeklinde olması değil, onun beklentileri, duyguları, ümitleri, istekleri, korkuları da inancının bir parçası olmasıdır. İman eden ortak bir duyu âlemine girme, ortak endişeleri paylaşma, ortak beklenti gibi hayat formlarına sahip olur. Korkulardan ve endişelerden kurtulmak, ümitvâr olabilmek, kendini bir grubun parçası gibi hissetmek psikososyal temelli motivasyonlarla inanma ile yüce bir değer ve ağırlığı olur (Düzgün, 2015: 586). Görme, koklama, tatma ve dokunma gibi hisler için duyu denilirken duyu ise; sevgi, güven, tercih, nefret, rıza, hoşlanma, acı, lezzet, merhamet, şefkat gibi hissiyatla alakalı psikolojik duyumlara denilir. Özetle duyu, içinde haz/hoşa giden ve elem/hoşa gitmeyenleri bulunan her türlü psikolojik hal olarak tanımlanabilir.

2. İMAN SÜRECİNDE DUYGULARIN İŞLEVİ

İmanın birtakım unsurlarla ruhanî kalpte oluştuğu tezini ileri süren Mâtürîdî'ye göre iman sürecinde akıl, özgür irade, hafıza, insanî duygular ve tutkular gibi unsurların devamlılık süreci vardır. İman olgusu aklın değerlendirilmesi açısından fiillerin en güzeli, var olan her şeyin en nurlusu en engini ve değerlisi, Allah'ın rızasını en fazla celbedenidir. Her dini itaat imanın bir eseridir. Buna göre iman, her an yenilenmek durumunda mü'min, her bir vakitte küfür hallerinden kaçınmak zorundadır. Bu da hakikî iman ile mümkündür. Zayıf, korku, cebrî, taklîd ve hakikî şeklinde imân çeşitlerini

inceleyen Mâtürîdî hakikî yani aklî, istidlâlî iman dışındaki zayıf, korku, cebrî ve taklidî iman hallerinde özgür iradenin çabası, katkısı olmadığı gerekçesiyle Allah katında geçersiz olduğu kanaatindedir (Mâtürîdî, 2005a: 9, 356, 611-3; 2005b: 1/31-5, 2/373, 4/104, 227). Kâdî'de de aynı düşünce vardır. Tıpkı boynuna takacağı bir kolye gibi başkasının inancını sorgulamadan kabul etmek insan şahsiyet ve onuruna uygun olmadığı gibi teolojik bakımdan taklid kişiyi kesin bilgiye ulaştıran bir vasıta da değildir (Abdülcebâr, 2013: 1/100-4; Işık, 2016: 7; Selim, 2021: 58-9).

Hakikî iman ile kul her bir halde küçük hatalardan dönüş yapar (istiğfar ve tövbe), imanın gereklerini içten gelen samimiyet (ihlâs) ve sevgiyle her an yerine getirir (takvâ). Hayatın devam eden seyrinde imana üç isim verilir; 1-Artma, pekiştirme (Tövbe 9/124). 2-Devam etme, sebat, sağlamlık (İbrahim 14/27). 3-Yenileme (Nisâ 4/136). Mü'min yaşadığı her zaman diliminde küfür ve inkâr hallerinden uzaklaşırsa imanını yeniler diyen Mâtürîdî, insanı iman etmekten uzak tutan âyetler ve deliller üzerinde düşünmekten alıkoyan sebeplerin psikolojik ve sosyolojik tahlilini yapar. Bunların insanları yönetme riyâset sevdası ve Müslüman olmaları halinde psikososyal çıkarlarının kaybolma korkusu olduğunu söyler. Hz. Ali'nin (ö. 40/661) "*iman gönülde küçük bir benek gibi ortaya çıkar. Onun büyümesi sonucu kalbin beyazlığı da artar, iman tamamlandığında kalbin her tarafı bembeyaz olur*" sözünü delil alan Mâtürîdî, bireyi imana ileten sebep ve olaylar ortaya çıktıkça kalbin duygularının ona yönelişi sonunda iman etmiş olur, imanın öncesinde gerçekleşen hallerin her biri zuhûr ettikçe göğüste (sadr) ona karşı bir yatkınlık inşirah belirir ve sonunda da iman oluşur, der. Cehâleti, taassubu yenmekle bilgiye ulaşılabileceğini söyleyen Mâtürîdî'ye göre ilmî bilgi üç esasa dayanır. 1-Akla dayanan istidlâl. 2-Müşahede ve gözleme dayanan duyusal bilgi. 3-İşitme ve haber alma bilgisi. Sem'î nakli gaybî haberler aklî istidlâl ile bilgi haline gelir. Zan iki bilgiden birinin diğerinden ağır basmasıdır diyen Mâtürîdî, galip zan ile amel edilebileceği, çoğu şüpheli bilgi ile amel etmenin ise câiz olmadığı kanaatindedir. Ona göre "*İnanmadıkları halde Allah'a ve âhirete iman ettik*" (Bakara 2/8) diyenlerin yani kalpte özgürce oluşan inancın aksini dile getirmenin psikolojik hastalıklı kalbin (maraz) özelliği olmalıdır (Mâtürîdî, 2005a: 9, 11, 356, 622; 2005b: 1/31-35, 5/238, 10/9, 42, 14/238, 15/133, 143, 17/109-110).

Kalbin ve yetilerinin yaratılış hikmeti dışına çıkması onun perdelenmesi, körelmesi, hastalanması ve mühürlenmesidir (Oral, 2020: 502; 2021: 1). Duyguların önemini ile anlatılan iman; doğru inanç, sâlih amel ve temiz duyguların toplamından ibarettir. İnanç, insanın ahlâkına, amellerine tesir ederse zarardan uzaklaştırıp insanı faydalı şeyler yapmaya yönlendirirse işte o zaman böyle bir itikat geçerli olur (Çam, 2020: 728).

İmanda kesinlik, tam bir güven ve teslimiyet esas olduğundan şek, şüphe söz konusu değildir (Altıntaş, 2013: 37-8). Zan hakikatın yerini tutmaz (Yûnus 10/36; Necm 53/28). Zannî bilgi ile hakikate ulaşılmaz (Mâtürîdî, 2005b: 7/55, 184, 9/35-8, 104). Allah'ın iman eden kalbi rahatlık ve genişlikle, kâfirin kalbini de sıkıntı ve darlıkla nitelemesi Mâtürîdî'ye göre kafirin kalbinin "göğe çıkıyormuş gibi darlık ve sıkıntı" (En'âm 6/125) içinde olması mü'minin kalp ve yetilerinden yararlanması, kafirin ise kalbi ve duygularından yararlanmaması sebebiyledir. Bu kafirin kulağı ve dilinden faydalanmadığı için sağır ve dilsiz olmakla nitelenmesi, hayatından gereği gibi yararlanmadığı için kafire ölü, mü'mine canlı denilmesi gibidir. Kişiye verdiği sıkıntı sebebiyle Kur'ân'da şirkin verdiği psikososyal zarar ve kötülüğü, büyük bir karanlık, zulüm olduğu (Lokman 31/13), neredeyse gökler paramparça olacak, yer yarılacak, dağlar toz bulut gibi paramparça olacak türü benzetmelerle anlatılır (Meryem 19/90). Şirk koşan kişiyi göklerden yere düşüp parçalanan, kuşların yemek için kapıştığı yahut rüzgârın en ücra uzak bir yere sürüklediği değersiz nesnelere farksız gibi nitelenmeler (Hac 22/31), iman ve tevhid karşıtı şirk eylemlerinin insan için büyük, ağır bir sıkıntı stres olduğunu duyu ve duyguların idrâk etmesini sağlamaya yönelik olmalıdır (Mâtürîdî, 2005a: 425; 2005b: 1/285-6; 2/521-2, 5/211, 9/170, 16/93, 115).

Kişinin "müslüman olarak can verme" (Bakara 2/132; A'râf 7/126; Yûsuf 12/101), son nefese kadar sırat-ı müstakîm iman ve tevhid halleri üzere olunması dileği, iman sürecini yok eden şirk, nifak, inkâr, zulüm, gaflet vb. tutum ve hallerden kalbin duyu ve duyguların uzak tutulmasıdır. Kalp bu süreçte içten tövbe eder, ilahi lütufla affedilmesini umar. Allah'ın hoşnud olduğu fiillere hamd eder, aynısını yapmada başarılı olmasını diler. Son nefese kadar yapması gereken imanın her vakit yenilenme özelliği ile mü'min bazı olayların akışı sırasında tekrar iman eder, güven tazeler. Buna "bu onların imanlarını artırır" (Enfâl 8/2) denilir. Mâtürîdî'ye göre mü'min her an inkârdan kaçınmakla yükümlü olduğundan inkârdan kaçınınca zıddını yapıyor demek olur ki bu da imandır. Özgür irade temelinde gönülde şek ve şüphelerden uzak bir şekilde oluşan iman, hayatta psikososyal sıkıntı ve dertleri gidermeye yönelik kalbî sekînet ve inşiraha ulaşır. Kâdî'ye göre iman; cevâz, sıhhat, tevehhüm, itlâk, tahliye, meşîet ve gayr-i memnu' oluşla değil sadece kudretle gerçekleştirilir, rıza, sevgi, irâde kudretiyle devam eder. İmanı duygu temelinde nimet olarak gören Kâdî şöyle der:

"Allah insanı yarattı, diriltti, güç verdi, aklını mükemmel kıldı. Kötüye arzu veya iyiden nefret duygularını yarattı. İnsanı sorumlu kılarak küfre karşılık imanı ve imana karşılık da küfrü seçme duygusuyla muktedir kıldı ve bu şekilde sevap derecesine yükseltti.

Sanki Allah insanın şükredici olması için imanı yaratıp onu insana nimet olarak vermiştir”.

İman ile insanlar dini hükümlere muhatap olurlar yani iman edenlere dünya âhirette müjdelere, imandan uzak kalanlara uyarı, elem ve azap vardır. Mâtürîdî ve Kâdî'ye göre insanın psikolojik, fizyolojik ve biyolojik yapısında bulunan kanıtlar temelindeki iman, onun aklî (zâhirî) ve hissî (bâtınî) algıların karşılıklı etkileşiminden, işlevsel akıl ile irade duygusunun seçimi ve kalbin fiili tasdik sonucu oluşmaktadır (Mâtürîdî, 2005a: 619; 2005b: 2/377, 7/169, 15/37, 45, 16/229, 259, 17/101-2, 318; Abdülcebâr, 2013: 2/172, 366).

Mâtürîdî ile Kâdî'nin bakış açısına göre akıl, duyu ve duygularla oluşan, gelişen iman, her an yenilenen, irade, rızâ, sevgi ve benimseme duyguları ile zorlama olmadan son nefese kadar devam edegelen bir süreç olmasıdır. İman bireyin tüm duyularını ve duygularını Allah'ın rızasına yönlendirmesi ilahî hikmet ve hükümlerine duygularını boyun eğdirip itaat ettirmesidir. İmanın oluşum ve devam sürecinde güven, irade, sabır, rıza, sevgi, korku, fitrat ve nefis vb. gibi duyguların önemli işlevi olmalıdır.

2.1. Güven Duygusu

İman kavramının epistemolojisinde güven duygusu ön plandadır. Emin, güven, güvenilirlik demek olan emn ve emân kökünden "iman", birine ve bir şeye güvenmek, korkulardan uzak güven duygusu içinde birini veya sözünü onaylamak, doğru olduğunu gönülden tasdikdir. Emin olmak, kendisine güvenilir olmak, sözünde durmak (emanet); kurtulmak, güven içerisinde olmak, güvence altına almak, garantilemek (temin); güvenmek, emanet etmek (itimân); güvence istemek; genel güvenlik, genel asayiş (el-emnul-âm); güvenilir, dürüst (emin); inanan, inanmış (mü'min); garantilenmiş, sigorta edilmiş (mustemin) vb. kelimeleri de iman kökündendir. Buna göre iman, esas itibarıyla bir güven kazanmadır (Isfahanî, 2012: 99-100; İbn Manzûr, 1992: 13/21-5). Müslüman ve mü'min güvenilir, insanların canlarını ve mallarını güvende hissettikleri için ona güvendikleri kimsedir (Müslim, 1981: "İman" 64). Bu anlamıyla el-Mü'min (güvenlikte kılan) ismi ve nitelikli Allah, kendisine inananları dünyada ve âhirette güven içinde bırakır. Psikososyal bir varlık olan insan güven duygusu içinde inanma, beslenme, korunma ve barınma vb. gibi ihtiyaçları ile güven içinde inanca her an ihtiyaç hisseder (Fârâbî, 1994: 21). İnsan dışında hiçbir canlı iman duygusuna sahip olmadığı, insanın zayıflık, güçsüzlük, yetersizlik ve belirsizliğe karşı zihinsel sığınağı, tek, mutlak güce, sınırsız ilim, hikmet ve her şeyi kontrol edebilen bir güce inanmak insana rahatlık sağladığı ve onda güven duygusu oluşturduğu söylenir (Tarhan,

2010b: 200). İman olgusu içinde zaman ve mekâna göre birbirinden farklı tonlarda da olsa duyguların varlığı söz konusudur. En zengin unsuru belki de onun duygusal yapısıdır. İnsan, yaratılışından itibaren ihtiyaç duyduğu güvenlik arayışını tatmin ile sığınacağı bir yer olmadığı duygusunun doğurduğu endişeden iman ile kurtularak sarsılmaz bir güven duygusuna kavuşur (Köse, 2000: 22/214-6). Allah'ın istediği tarzda piskososyal eylemler ruha canlılık katar, güven içinde umudu güçlendirir, rahatlama ve mutluluk duyguları verir. Stres ve kaygıya sebep anlayış ve psikolojiyi giderir (Duhâ 93/3). İman edenin hiçbir zaman yalnız ve güvensiz olmayacağı vurgulanır. İslâm, Allah'a itaat, iman, tevhid, ihlâs, takvâ üzerine sağlam bir inançtır ki bireyi dünya ve âhirette huzur ve güvene iletir. "Yuvaların en çürüğü örümceğin evi" (Ankebût 29/41) gibi güvensiz temel ve yapıda değildir (Mâtürîdî, 2005b: 5/211, 6/453-6, 11/123-4, 15/95-6, 17/254-5). Kâdî'ye göre mü'min, güven vermesiyle şeriatla tâzim ve iclâlî hak eden, müslim güven duygusuyla şeriat tarafından medih ve tâzime hak kazanandır (Abdülcebâr, 2013: 2/624). Böylece iman etmek güvenmek olduğundan imanın varoluşsal duygu temeli ile imanın oluşum ve devam sürecinde güven duygusunun önemli bir işlevi olduğu söylenebilir.

2.2. İrade Duygusu

Mâtürîdî ve Kâdî'ye göre imanın oluşumunda seçme hürriyeti özgürlük anlamında irade duygusu önem arz eder. Kul açısından irade; fiillerin kriteri, bir şeyin düşünce boyutunda doğru veya yanlış olduğuna karar verme mekanizmasında önemli psikolojik bir duygu, nefsin yapılması veya yapılmamasına karar verdiği bir işi, amacı gerçekleştirmek istemesi, ona yönelmesi veya bir fayda elde etme inancının ardından doğan duygusal eğilim ve istektir (Isfehanî, 2012: 448). Akli uygulamaya geçiren veya geçirmeyen irade duygusudur, insanın iyi ya da kötü diyerek son kararı vermesini sağlayan irade melekesi, bireyin psikolojik ruh yapısının en önemli karar mekanizmasının öncüsü denilebilir (Tarhan, 2010b: 174). İrade bir işin, bir şeyin olmasını dileme, temenni etme ve arzulama, bir diğer mânasıyla da birilerinin bir şeyi yerine getirmesini emretme ya da birilerini bir şey yapmaya davettir. Arka planında rızâ gösterme ve benimseme de vardır. Dolayısıyla irade, kalpte sadece psikolojik bir işlevi olmayıp aynı zamanda bilinçli bir seçme gücü, eylemlerin neticelerinden bireyi sorumlu hale de getirir. İman ile küfrü "tasdik" veya "reddetme" şeklinde kalbin eylemlerinden kabul eden Mâtürîdî, küfrün de imanın da bir kalp işi olduğunu, iradesiz zorlamayla iman olamayacağını öncelikle belirtir (Mâtürîdî, 2005a: 117-8; 2005b: 3/28, 7/114, 9/171; 11/273, 14/69). İman oluşumunda irâdeye öncelikli değer veren Kâdî'ye göre de irade ve

muhabbet mecazen aynı anlamdadır. Yani muhabbet, rıza ve irade aynı kapağa çıkar (Abdülcebbâr, 1959: 6(2)/52-4; 2013: 1/378, 2/260, 268).

İnsanın fiillerinden sorumlu tutulabilmesinde özgürlüğün, farklı alternatifler karşısında tercih hakkının bulunması insanî bir erdem ve hikmet sayılabilir. İnsan, var olduğunun farkındalığını özgür eylemleriyle ortaya koyar. Dinde zorlama yok yani zorlama altında benimsenecek bir din olmaz, zaten böyle bir benimseyiş de din değildir. Cebir ve zorlama kalbe tesir etmez, iman; istek, irade ile en özgür uzuv kalpte olur. Bunun için zorlama ile yapılan iman özgür irade olmadığı için Allah katında geçerli olmaz. Zorlama, zorlananın fiilini yok eder, hüküm olarak sanki hiçbir şey yapmamış gibidir. İnsana sorumluluk temelinde bahşedilen irade duygusu, sadece kalpte psikolojik bir fonksiyon değil aynı zamanda bilinçli bir seçme gücü olduğundan kalp, göz ve kulak sorumlu olurlar (İsrâ 17/36). Beşere yönelik iradenin yaratılış hikmeti kulu olumlu kalbî yöneliş ve eyleme yöneltmesi, o işin niçin yapıldığını, özgürlük bilinciyle sorumluluğunu bilmesidir. Mâtürîdî ile Kâdî'nin zorlanan ve baskı yapılan bireyin inancının gerçek anlamda ve Allah katında geçerli bir iman olmadığı kanaatini taşımaları sorumluluğu ve insan eylemlerini önemsedikleri söylenebilir. Özgür ve akıyla analiz yapmış birey olarak inandığı takdirde onun imanı geçerlilik kazanır ve ancak o vakit böyle bir kişinin inancına "iman" denir. İmanın varoluşsal unsuru tasdik kesbî ve ihtiyârîdir, imanda asıl, makbul ve geçerli olan tasdikin sevgi, rızâ ile ihtiyârî olmasıdır. İrade faktörü Kâdî'nin fiilden önce bulunur görüşünün aksine Mâtürîdî'de fiille beraber bulunur, fiilden sonra bulunmasının bir anlamı yoktur. Rızâ, gazap, muhabbet vb. kavramlar ise dâima fiilden sonra olur. Kâdî'ye göre sevgi, rızâ ve irade aynı olduğundan birinin "sevdim râzı oldum" demesiyle, "irade ettim" demesi arasında fark görülmez (Mâtürîdî, 2005a: 473; 2005b: 7/114-5, 260, 17/232-3; Abdülcebbâr, 1959: 6(2)/52-4; 2013: 1/378, 2/260, 268).

Mâtürîdî ile Kâdî'nin bakış açısına göre baskı ve zorlama ile gerçek anlamda iman oluşmadığından irade duygusunun imanın varoluşsal temelinde ve özgürce yapılan eylemlerin sorumluluğunun üstlenilmesi ile Allah katında kabûlü ve geçerliliği açısından önemli bir işlevi olmalıdır.

2.3. Sabır Duygusu

İman ile sabır duygusunun aynı anlamda olduğunu belirten Mâtürîdî, Hûd 11 ve Şuarâ 227. âyetlerini buna delil gösterir, "îmân, günahlara dalmamak ve itaat üzere sabretmek, sabır da ilahî emirler karşısında nefsi tutmak, tüm şehvet ve zevklerinden onu alıkoymak, Allah'ın emrettiklerini yerine getirmek yasakladıklarından da sakındırmak" olduğunu söyler. Buna göre sabır, kendisine emanet yani sınama unsuru geçici olarak can, evlat,

mal gibi verilenlerin kaybedilen her türlü şeyden ötürü kalbin şikâyet ve sızlanmaması olduğu gibi günah işlemekten kalbi ve organları tutmada azim ve sebat duygusudur. İman sahipleri sıkıntı ve güçlükle sınırlar (Bakara 2/214; Ankebût 29/1-2). İman sürecinde sınınmayı insanın doğasında olan aceleciliğin eğitilmesi olarak gören Mâtürîdî tabiatı gereği teorik açıdan bunun zor bir şey olmadığını söyler. Yani iman, sadece doğruyu söylemek, gerçeği bilmek ise doğru veya yalan söylemek, hak ile bâtılı bilmek arasında sonuç olarak doğuracağı zorluk açısından büyük bir fark yoktur. Pratik eylemler ve uygulama açısından ise iman, beşerî heves, arzulara ve insan tabiatına hoş gelen şeylere muhalefetten ibaret olduğundan yapılması zor işler arasında sayılır. Buna göre sabreden kuluna Allah bu azm, sabır fiili sayesinde karşılık mükâfat vaat eder; kalbini kötülüklerden arındırır, bağışlar ve hidâyet eder. Musibetten sonra daimi nimet içinde olur, kalbi ferahlar. Nimeti ve güzellikleri şiddetten ayırır, nimet ve lütufların kadrini ve kıymetini daha iyi idrâk etmiş olur. Dolayısıyla iman sahibi bireyin zaman sürecinde sıkıntı ve zorluklara sabretmesi övülür (Bakara 2/177). Stres, sıkıntı ve zorluklara karşı sabredilmesi kul için esas ve önemli kabul edildiğinden azm, ümit ve sabır stresi, zorlukları mutluluğa ve kolaylıklara dönüştüren anahtardır denilir (Mâtürîdî, 2005b: 2/377, 16/203).

Sabır bir yönüyle şükür eylemidir (Hökelekli, 1998: 314, 353). Başa gelen sıkıntılı olaylar, musibetler karşısında tahammül, dirençlilik; nefsin aşırı süfli isteklerini hapsedmek, olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen sabır iman ile aynıdır (İsfehânî, 2012: 576; İbn Manzûr, 1992: 4/437-8). Sabır ile şükür kulluğun asıl hikmetidir. Kâdî'ye göre birey, Allah'ın emirlerini ifade nehiyelerinden kaçınmada sabırla sorumludur (Abdülcebâr, 1969: 199).

Ümit, sebat, azm ve sabır sıkıntıyı stresi mutluluğa dönüştüren anahtar, sabır, diğer erdemlerin üzerinde geliştiği temel değer kabul edilir. Zorluklara tahammül edip sabır gösterenler mükafatını başarı olarak alırlar (Tarhan, 2010a: 129). Karşılaşılan olumsuzluklar karşısında ruhen çöküntüyü engelleyen bir hal olan sabır duygusu; yerilen ahlâkî nitelikleri güzelliklere yani kötülüğü iyiliğe dönüştürür. Takvâ imanın kapısı, yakîn imanın kalbi, sabır imanın direği, ferahlığın anahtarı, ihlâs imanın kemâli denilir (Nesefi, 2019: 1/344, 870). Kalbi zihnî bir eylem iman sürecinde niyet, irade, ihlâs, azim ve sabır gibi olgular önemli kabul edilir. Sabrın irade, azm, sebat gibi kavramlarla yakın anlam alanında inanç ve ahlâk boyutlu psikososyal bir kavramdır (Gasson, 1998: 14-5; Çağrıci, 2008: 35/337). Mâtürîdî'de "*Rabbimiz! Bizleri hidayetden sonra kalplerimizi şirke ve kötülük eylemleri yapmaya kaydırma!*" (Âl-i İmrân 3/8) duâsı ile imanda sabretmek imanın bir gereğidir. Sabrın unsurları da; yapılan kötülüklerle kötülükle karşılık vermemek, tahammülsüzlük göstermemek ve beddua

etmemektir (Mâtürîdî, 2005b: 2/377, 16/203). Kâdî ise sabrın imân ve amel dahil her işte gerekli ve lüzümlü olduğunu, iyi ahlâkî niteliklerin ve tüm başarıların sabırla kazanıldığını söyler (Abdülcebbâr, 1969; 478, 548; 2013: 1/142). Buna göre birey, iman ve tevhid üzere sabır göstermekten, ömrünü hüsrân hallerine girmeden psikososyal iyi işlerde sabırla değerlendirmekten, imanın gereklerini sabırla yapmaktan, küfür, nifak, şirk ve zulüm eylemlerinde sebat ve sabır duygusuyla kendini tutmaktan sorumludur. Dolayısıyla imanın varoluşsal duygu temelinde sabır duygusunun inanç, eylem ve ahlâk konumunda büyük etkisi olduğu da söylenebilir.

2.4. Rızâ Duygusu

Kalbin tasdikiyle oluşan imanın arka planında rızâ duygusu olduğunu söyleyen Mâtürîdî'de iman; güven, kalbin rızâ ile tasdîği iken İslâm ise boyun eğiş, tam teslimiyet, bütünüyle inancını Allah'a özgü kılıp bunda ortak kabul etmemek, ilahî hükümleri gönülden rızâ ile kabul etmektir. İman Allah'ın emir ve hükümlerine gönülden râzılık sonucudur. İslâm ve iman, davranışlarını Allah'ın râzı olduğu eylemleri yapmaya yöneltmektir. Allah ve Rasûlünü râzı etme çabası (Nisâ 4/80; Tövbe 9/62), gerçek imanın varoluşsal sürecidir (Mâtürîdî, 2005b: 1/213, 2/122, 6/399-400). Kâdî'ye göre iman hallerine rızâ iman olurken küfre ve küfür hallerine rızâ ise küfürdür (Abdülcebbâr, 2013: 2/720).

Sayfa | 1553

"Şükrederseniz ben de artırırım" (İbrahim 14/7) ifadesini Mâtürîdî, *'Allah'a gerçekten inanır, ondan râzı olur, inancınızın gereği psikososyal iyi eylemlerde bulunursanız, ben de dünyada âhirette üzerinizdeki lütuf ve ihsanları devam ettirir râzı olur ve artırırım'* şeklinde açıklar. İman, başa gelen olumsuz hallere dayanma gücü, isyan etmeyip haline rızâ göstermesi ve Rabbin rızâsı eylemleri yapabilmesine yardımcı bir faktör olur. Başa gelen ızdırıp, acı ve sıkıntılar karşısında bireyin gelecek hakkında karamsarlık ve ümitsizliğe kapılmaması rızâ duygusu ile mümkündür. Dolayısıyla rızâ duygusu doğal olarak bireyi iyimserliğe yöneltir, bireyi muhtemel olabilecek buhran ve krizlerden de kurtarır. Böylece doğal, sağlıklı bir ruhsal yapının oluşmasını da sağlar. İmanın içinde yer alan güven duygusu, sabır, tevekkül ve rızâ hallerini besler. İman, rızâ, sabır ve tevekkülle de irtibatlı olduğundan kul kötülöklere, inkâra ve küfre girmemeye sabreder. Yaratılış kanunlarına uyar, yaratıcıya güvenir, eylemlerini sabırla yapar. Mü'min imanını koruma yolunda Allah'ın râzı olduğu hâl ve eylemler sergilemekle sorumlu ve kulluk görevidir (Mâtürîdî, 2005b: 6/453-6, 7/181, 419, 461-2, 8/274-5, 11/123-4, 14/39, 15/316-9).

Kâdî'ye göre hem inanç boyutunda hem sosyal ilişkilerde büyük bir öneme hâiz olan rızâ ve irade aynıdır. Birinin "râzı oldum" demesiyle, "irade

ettim" demesi arasında fark yoktur. Tüm ahlâkî eylemlerde hem Allah'ın rızası hem kulların rızasının olması önem arz eder (Abdülcebbâr, 1959: 6(2)/52-4; 2013: 1/378, 2/260, 268). Mâtürîdî ve Kâdî'nin bakış açısına göre imanın varoluşsal duygu temelinde rızâ duygusu önemli bir faktör olduğu gibi iman sahibinin psikososyal açıdan sevgi, huzur ve mutluluğa ulaşmasında rızâ duygusunun ilahî rızâyâ uygun eylemlerde önemli işlevi de olmaktadır.

2.5. Sevgi Duygusu

İmanın varoluşsal temelinden biri de görünmez sağlam bağ kuvve-i cazibe denilen sevgi duygusudur. Mâtürîdî'ye göre sevginin hem Allah'a hem insana nisbeti, güzel eylemler sergileyen iman dolu gönüllerde sevgi yaratılması (Mâide 5/54; Meryem 19/96), Rahmân isim ve nitelik sahibi Allah'ın yarattığı kullarına sınırsız merhamet ve lütufkâr olmasındandır. O, kullarına imanı sevdiren, inkârı ise çirkin gösterir (Hucurât 49/7). Müslüman olmadan önce hidayet verilen kulun kalbinde iman sevgisi yeşerir ve küfrü çirkin görmeye başlar (Mâtürîdî, 2005b: 7/297, 11/273, 14/67,174).

Allah'ı seven kişi onun yaratıklarını da sever. İmanlı kalplerden dışarıya sevgi ve merhamet çıkar. İmana yönelten sevgi duygusu ile sıkı bir bağ vardır (Müslim, 1981: "İman" 93-4). İnkâr nefrete, sempati sevgiye, sevgi de imana yönelir. Eğer bir kalp iman objelerini severse iman ediyor demektir (Izutsu, 2013: 451-2). Birçok âlime göre de sevgi, hem kalp hem de uzuvlar için önemli bir faktördür. Sabır, tövbe, şükür, takvâ, zühd, cömertlik, tevazu, adâlet ve merhamet gibi erdem türü duyguların özü de sevgidir (Kindî, 1998: 7; İbn Miskeveyh, 1985: 111-2). Bu inançla acılar sevgiyle tatlı olur, bakır altına, bulanıklar duruluğa, dertler sevgiyle şifa bulur, ölü dirilir, padişah köle, zindan gül bahçesine dönüşür (Mevlânâ, 1998: 2/1529). Sevginin bu tür olumlu işlevinin yanında aşırıya kaçan sevginin dengeyi sarsacağı, inancı ve akli bozacağı da dile getirilir. Seven birey sevdiğinin gerçek üstü bir tarzda mükemmelliğini düşündüğü için ondan gelebilecek muhtemel zararları kör gibi göremez. Kalbin Allah'tan başka varlıkları Allah'ı sever gibi sevmesi akli, zihni kör ve sağır etmesinden dolayı yerilir. Mâtürîdî, Allah'tan başka herhangi bir varlığı ilah statüsünde sevmenin ta'zim ve hürmet göstermenin kalbi hastalandırıldığını söyler. Gönülde Allah sevgisinden başka sevgi olmaması gerekirken başka şeylerin sevgisi kalbin kararması ve hastalanmasına yol açar. Kur'an'a göre "İman eden kalbin Allah'a olan sevgisi her şeyden daha ileri ve daha kuvvetlidir" (Bakara 2/165). İmanlı kalp, kalbî melekeleri ve duygularını Allah'ın rızası doğrultusuna yönlendirdiği için Allah'ı her şeyden daha kuvvetli sevmeye huzura ulaşır (Mâtürîdî, 2005b: 1/301-2, 2/457, 13/133-4). Rasûlullah'ın

“Bir şeyi aşırı sevmen, seni kör ve sağır eder” sözünü ele alan Kâdî, gerçekte sevgi, körlük ve sağırlık yapmadığını, fakat insan bir şeyi aşırı sevdiğinde onun üzerine yüzüstü kapaklanır, tedbirli davranmaz ve bu yüzden gözleri kör olur. Kulak vermediği için kendisine nasihat edeni de dinlemez, der (Abdülcebbâr, 2017: 638).

Sevgi temelinde Allah'a iman edenin rabbin rızâsı doğrultusunda eylemlerde bulunmaları, nehy ettiklerinden de kaçınmaları arzu edilir. Bu kalbi hal ile Allah her şeyden ona gerçekte daha sevimli gibidir (Ebû Hanîfe, 2011: 18). Sevginin tüm eksiklikleri kapatıp gönlünü inanmaya ve güvenmeye açtığı da söylenebilir. Kalpte Allah'a imanı sürekli hale getiren, imanı canlı tutan işte bu sevgi ve merhamet bağıdır. Mü'minlerin Allah'a olan sevgi ve imanları daha güçlüdür (Zemahşerî, 2016: 1/576). Mâtürîdî, sevgi duygusu ile sınanma aklın hoşlanmayışı veya arzu edişi esası üzerine değil, insan tabiatının ve arzusunun hoşlanmadığı duygular üzerine kurulduğunu belirtir (Mâtürîdî, 2005b: 2/255-7).

“Cennette kalplerinde kinden ne varsa çıkartırız” (A'râf 7/43), “Rabbimiz! Kalplerimizde mü'minlere karşı kin ve kıskançlık gibi duygulara yer verme!” (Haşr 59/10) âyetlerinin te'vilinde Mâtürîdî, sevginin zıddı 'kin, kıskançlık' gibi duyguların kalpteki imana zararı olacağını anlatımı olarak yorumlar. İman sürecinde kinin sevgi duygusuna dönüşeceğini belirtir. Hasan Basri'nin (ö. 110/728) ‘cennet ehli mü'minlerin kalplerinde kin ve haset bulunmaz, çünkü kin ve hased onlara keder ve hüzn verir, dolayısıyla onların kalplerinde ancak iman tezahürü sevgi bulunur’ sözünü delil alan Mâtürîdî, kinin insanın özgür iradesiyle sevgiye ve imana dönüşebilir, der. Halife Osman'ın şehit edilmesi, Cemal, Siffin, Hakem ve Nehrevan gibi olaylarda müslümanların kin ve nefretle savaşmaları imanlı olmaları şartıyla günahlarına tövbe istiğfar yapmak sûretiyle durumlarının âhirette kardeşliğe sevgiye dönüşebilmesidir. Hz. Ali'nin (ö. 40/661) “onların kalplerini kin, nefret, düşmanlık duygularından arındırdık. Artık kardeşler olarak sedirler üzerinde karşılıklı oturacaklar” (Hicr 15/47) âyetine dayanarak “ben Osman, Talha ve Zübeyr'in o insanlardan olacağımızı ümit ediyorum” sözünü delil alan Mâtürîdî, iman ehline duâ ile onlara sevgi beslemenin kendi gönlündeki imanın devamı için gerekli olduğunu, Allah'a ve Rasûlüne kin dolu kalplerde imanın barınmadığı tezini ileri sürer (Mâtürîdî, 2005b: 5/349-350, 15/77, 17/349). Kâdî'ye göre sevgi, rızâ ve irade aynı olduğundan bir kişinin sevdim demesiyle, irade ettim razı oldum demesi aynıdır. İmanın devamı için sevginin zıddı kin, haset ve düşmanlık gibi duyguların sabırla gemlenmesine, iman sürecinde oluşan sevgi olgusu kişiyi Allah'ın rızâsı doğrultusunda içten bir teslimiyetle eylemlerde

bulunmaya onun nehyettiklerinden kaçınmaya da yönlendirmesidir (Abdülcebâr, 1959: 6(2)/52-4; 2013: 1/378, 2/260, 268).

Sevgi duygusunun hem imanın varoluşsal sürecinde hem de imanın dışı tezâhürü davranış ve ahlâk boyutu iyi ve güzel davranışlar yapabilmeye psikolojik ve sosyolojik yaşamsal önemli bir işlevi olmaktadır.

2.6. Korku Duygusu

İmanın varoluşsal duygu temelinden biri de korku duygusudur. İman Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmamayı, sadece Allah'tan korkmayı gerektiren bir süreç olmasıdır. İman "emn" kökünden, güven duygusu içinde korkudan emin olmaktır (İsfehânî, 2012: 99-100; İbn Manzûr, 1992: 13/21 vd). Kur'ân'da haşyet, huşu, havf, rehbet, hazer, vecel, feza, işfak, vecel, ru'b kökünden kelimelerin çeşitli korkular için kullanılırken Allah korkusu ise havf ve haşyet kavramıyla ifade edilir (Bakara 2/150; Âl-i İmrân 3/175). Kâdî'ye göre akıllı kişi, akıl yürütmez ve tefekkür etmezse, helâke düşeceğinden ve uçuruma yuvarlanacağından korkar. Mârifetullah konusunda akıl yürütmek ve tüm korkulardan emin olmak vâciptir. Mü'min haşyetle korkan, kalben saygılı, takvâ ve tevazu sahibi bireydir (Abdülcebâr, 2003: 2/622; 2013: 1/112). Dolayısıyla iman Allah'tan korkmayı, havf ve reca yani ümit ve korku arasında güven içinde olmayı da gerektirir, Allah'tan korkmak durumu hasıl olur. Korkmak duygusu yoksa bir kimse mü'min olmaz. Mü'min için kudretli Allah'tan daha çok korkabileceği hiçbir varlık da esasen yoktur (Ebû Hanîfe, 2011: 28).

Aniden gösterilen duygusal tepki olan korku, korkulan şeyden kaçma eylemiyle sonuçlanır. Kaçmanın aksine Allah'tan korkan ise ona daha çok yaklaşır. Bu yaklaşıma teşbih/yaratıcıyı yaratılmışlara benzetme ve teccim/yaratıcıyı cisimleştirme düşüncelerinde uzak kulun iyi, güzel eylemlere daha çok yönelmesi olarak te'vil edilebilir. Mâtürîdî'ye göre mü'min anlamına da gelen "hâşî" kelimesi; korkan, kalben saygılı, tevazu sahibi müslümandır. Peygamberler küçük günah hata/zelle'ye düştüklerinde korkuya kapılır, duâ ve istiğfar eder, gözyaşı dökerler, isteklerinin kabulünü dilemeleri ile insanlara da mü'min örnekliğini gösterirler (Mâtürîdî, 2005b: 1/116-7, 288).

Hz. Peygamber "*Allahım! Rahmetini umuyor azâbından korkuyorum*" (Buhârî, 1981: "Daavat" 6) demekle Allah'a inanmaya, onu bilmeye dayalı itaate yönlendiren bir korkuyu anlatır gibidir. "*Mü'minseniz Allah'tan korkun*" (Âl-i İmrân 3/175) ifadesini tevhid temelinde yorumlayan Mâtürîdî, "*Allah'ın emirlerine muhalefetten, yasaklarına da uymaktan korkun! Yaratılmışların üzerindeki hâkimiyet yalnız Allah'ta olduğu için sadece O'ndan korkun!*" şeklinde yorumlar. Hz. Peygamber hicrette Ebûbekir'e

“*korkma! Allah bizimle beraberdir*” (Tövbe 9/40) demesini Mâtürîdî, Allah’ın rahmeti, yardımı, lütfuyla hüznün, korku ve endişelerin giderilmesi, iman ile kalbi huzur duyguları bizimle olacaktır, şeklinde yorumlar. Azap korkusu, Allah’ın gazabını celbetme endişesi, rahmetini umma kaygısı gibi his ve duyguların sınaama unsuru olarak rahmete ve sevaba dönüşeceği kanaatini taşır. İmandan gelen Allah karşısında duyulan korku, bir tehlike karşısında duyulandan farklı olup kulluğa lâayık olamama endişesine dayanan, saygı, hürmet ve ümit hisleriyle karışık korku duygusudur (Mâtürîdî, 2005a: 117-8, 579; 2005b: 2/483, 6/363-4).

Takvâ kavramı korku mânâsını içermekle birlikte korkunç ve iğrenç bir şeyden korkma şeklinde değil içten seven bireyin sevdiğinin gönlünü incitmek, yaralanmaktan çekinmesi ve endişesi anlamında hem yaratıcıya hem de yaratılmışlara yönelik saygı, sorumluluk hassasiyeti ve bilincini ifade eden psikososyal bir kavramdır. Allah korkusu ise kötü davranışlardan caydırıcı, hayırlı fiillere yönlendirici iman temelli psikolojik bir endişedir. İman, maddî-manevî sosyolojik-psikolojik korku ve endişelerin giderilmesi, telaş, endişe ve heyecanın kaybolup yerine güven, istikrâr ve inşirahın kalpte yerleşmesi, zorluklara ve acılara karşı tahammül etme yetenek ve gücünün artırılması şeklinde de düşünülebilir (Oral, 2019: 5879 vd). Kâdî’ye göre akıllı kişi, şayet akıl yürütmez (istidlâl) ve tefekkür etmezse, helâke düşeceğinden ve uçuruma yuvarlanacağından korkmalıdır. Çünkü bu hal, gönüldeki imanın oluşması ve devamında farz ve nâfile bütün tâatlar için de esastır (Abdülcebâr, 2013: 1/112, 2/630).

Allah’tan korkan diğer tüm varlıklara merhamet ve vicdan gözüyle baktığından “Kork! Allah’tan korkmayandan” denilir. Buna göre iman her türlü korku duygularını gidermede Allah’tan başka hiçbir şeyden korkmamayı, sadece Allah’tan korkmayı gerektiren takvâ temelinde ilahî rızâyâ uygun psikososyal eylemleri yapabilen bir süreç olması denilebilir.

2.7. Fitrat Duygusu

İmanın varoluşsal temelinden biri de fitrat duygusudur. Yaratılmışların temel yapısını, henüz dış çevre ve tesirlerden etkilenmemiş temiz, saf, doğal ilk hallerini ve karakterini anlatır. Yaratılıştan gelen ahlâkî ve psikolojik bir terim olarak fitrat, insanın hem ruhî hem de fizikî bakımdan yaratılıştan sahip olunan doğal temel özellikleri denilir (Isfahanî, 2012: 800-1; İbn Manzûr, 1992: 5/56-7). Rum sûresi 30.âyette geçen “Allah’ın fitratı” ile kastedilen Mâtürîdî’ye göre Allah’ın yaratılışına koyduğu bilgi olabilir. Bu anlamıyla fitrat, her çocuğun küçüklüğünde anne sütünü emme, acıkma ve doyma gibi gıda ve beslenme duygularının bilgisi gibidir. Bir diğer te’vile de çocuğun temiz akılla Allah’ın varlığı ve birliğine iman edecek şekilde

yaratılmasıdır. Bunun sınama ve sorumluluğu insanların yaratılışına yerleştirilmesi olması da mümkündür. İman duygusu insanın iç yapısı fitratının temel bir niteliği ama bu kendiliğinden oluşup gelişmez. Gerçekte bu imana iletecek kabiliyet, duygular ve imkânlar vardır. Her çocuğun bu temiz fitratı anne babası veya çevresi değiştirdiği belirtilir (Buhârî, 1981: "Cenâiz" 80, 93; Müslim, 1981: "Kader" 22-25). Kâdî'ye göre bu rivâyette her doğanın fitrat üzere doğduğu bildirilir, "anne babası onu Yahudileştirir, Mecûsîleştirir ve Hıristiyanlaştırır" denilir. Burada irade ve sabır duyguları ile eğitimin önemine işaret edildiğini belirten Kâdî, iradesini kullanamayan çocuklar, babalarının iradesiyle seçtiği küfrü sebebiyle yerilemez, onlara babasının suçu dolayısıyla ceza verilemez, der. Ölmeyecekmiş gibi bir hayat anlayışı, içgüdü ve âhirete gitmeyecekmiş gibi fitratta olan duygu ve arzulara kalbin gafleti iradeyi iyi yönde kullanabilmeyi engelleyebilir. Taassup, cehâlet, batılı körü körüne taklit, küfür, nifâk, zulüm, kibir ve zorbalık gibi fiillerin de kalbe etkisi sonucu irade duygusunun kötü eylemlere kalbi meylettirmesi fitrat duygusunu da bozabilir (Abdülcebâr, 2013: 2/292, 340).

Mâtürîdî'ye göre ilk yaratılışta Allah'ın insan tabiatına bahşettiği psikolojik, fizyolojik ve biyolojik eğilimler, duygular, yetkinlikler ve yetenekler olan fitratın zararlı pozisyonlardan korunması ve fitrat gibi duyguların yararlı yollarda kullanılması kulun yerine getirmesi gereken bir ödevdir. Fitratın korunması ve yararlı yollarda kullanılması sonucu insan, öz yapısı kalp gözü, kulağı, basiret veya fitrat duygusuyla iman sürecine girer (Mâtürîdî, 2005a: 159, 208-9; 2005b: 1/36, 10/138, 11/186, 339, 375-6).

Kadî, Allah'ın insanı yaratmasında, yaşatmasında, ona güç ve kudret vermesinde, akıl bahşetmesinde, fitrat duygusunu kötüye karşı arzu, iyiye karşı isteksizlik duyma özelliği koymasında; bütün bunlarda mutlaka bir hikmeti vardır, der. Bunun da kişinin özgür iradesiyle küfrü ve imanı tüm duygularını kullanarak özgürce seçebilmesi, dolayısıyla sorumlu bir varlık olmasıdır (Abdülcebâr, 2013: 2/292, 340).

Her insanda yaratılıştan olan fitrat duygusu, vicdan ve sağduyu ile iman edebilecek güçtedir. Yeter ki dondurulmasın; üzeri heva ve hevesle batıl bağımlılıklarla örtülmesin. Buna göre imanın varoluşsal duygu temelinin yaratılıştan gelen biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve ahlâkî özellikleri olan fitrat duygusu olduğu iman sürecinin bununla devam ettiği söylenebilir.

2.8. Nefis Duygusu

İman ve İslâm nefsi ilahî buyruklar karşısında nefsi tutmak, şehvet ve zevklerinden onu dizginlemektir. Buna göre nefis; insanın özünün, içgüdüünün, kendisinin, bedeni hayatın canlılığında gerekli olan ilahî

latifenin, kötü huyların ve süflî arzuların kaynağıdır. Ayrıca nefis, ruh, can, nefes, hayat, varlık, zat, kişi, arzu, hevâ, heves ve beden gibi kavramlarla da ifade edilir. Nefsin imanla sükûn, göğsün ferahlayıp huzur bulduğu kalbin de mutmain olduğu belirtilir (İsfehâni, 2012: 1076; İbn Manzûr, 1992: 6/233-9; Tarhan, 2010b: 179-181). Kur'ân'da nefis 'ruh' mânasında geçtiği gibi, öz varlık ve zat mânasında da geçer (Âl-i İmrân 3/28, 30; En'âm 6/93).

Mâtürîdî'ye göre nefis, dünyada yeme içmeyle sınanan afet ve kusurlarla iç içe yaşayan bir varlıktır. Onu afetlerden sıyrıp kusurlardan uzaklaştırınca kul büyük bir sevaba ve birçok mükafata nâil olur. Buna göre iman ve İslâm nefsi Allah'a teslim etmek, ilahî emirler karşısında nefsi tutmak, nefsin şehvet ve zevklerinden onu dizginlemektir diyen Mâtürîdî, asıl iman, duyulur, görünür âlemden hareketle görünmeyen gaybî âleme delil getirmek şeklinde olur, bu da duyu ve duyguları, nefsin delillerle aklın işlevselliğinde iknanın adıdır (Mâtürîdî, 2005b: 3/286, 7/105). Mâtürîdî bu tarifleri ile iman sürecinde nefsi arzu ve duyguları öne çıkarttığı söylenebilir.

İman etmeye engel etkenlerden nefsin arzuları ve kalbin olumsuz duyguları olduğu, kalp iman ile ulviyete yöneldiğinde gönül, inkâra ve küfre yöneldiğinde ise süflî nefis denilir (Tirmizi, 1958: 70). Mâtürîdî, kalbin imanı kabul etmesine nefsanî istek ve arzuları ile çeşitli psikosozyal etkenlerin engel olduğundan "*ölüyen canlandırdığımız birey karanlıklar içinde kalan ve ondan hiç çıkmayacak gibi hiç olur mu?*" (En'âm 6/122) denildiği gibi kalp imanı kabul etmekle sahibini canlandırır. Nefsi insanın iç dünyası, biyolojik, fizyolojik ve psikolojik kalbi halleri, eylemlerini ve sonuçlarının ne olduğunu iyi bilmek gerekir ki "kendi öz yapısını tanıyan rabbini de tanır" ilkesi gereğince kalp yaratılış hikmetine uygun bir şekilde değerlendirirse yaratıcısına da iman edebileceğini söyler. Nefis duygusu ancak önüne gelen, gördüğü, bildiği faydalı zararlı nesnelere ve fiilleri tanır, göremediği yani gaipte olanı zaten bilemez. Bunu müşahede âleminden delillendirmek, akletmek, anlamak ancak tefekkür, düşünmek, istidlâl ve kıyas sonucunda mümkün olabilir. Nefis duygusu yapısı itibariyle akletmek, düşünmek ve tefekkür etmekten hoşlanmaz, kafa yormayı, zor halleri ve kendisine ağır gelecek bu işlere girmeyi sevmez. Mâtürîdî, insan nefsinin şehvet ve lezzetlere meyilli bir şekilde yaratıldığını, bencillik, çıkarıcılık, fırsatçılık, çeşitli korku ve endişeler, tutumlar nefret, kin, intikam, düşmanlık his ve duyguları, mal hırsı ve menfaatperestlik vb. gibi psikosozyal nitelikler etkili olunca nefis duygusu akli ve kalbi işlevsiz hale getirebileceği tezini ileri sürer. Buna karşılık ilahî hikmetleri düşünüp tefekkür edip akletse mutlaka hidayeti bulabileceğini, Allah'ı tanıyıp erdemli, değerli konuma gelebileceğini de belirtir (Mâtürîdî, 2005a: 159, 208-9; 2005b: 6/8-9, 12/240-1, 13/157, 335, 14/65-7, 78-9, 203). Bununla nefsi akıl ve irade ile eğitmenin iman

hallerinde önemli olduğu da söylenebilir. İman sürecinde nefsi halleri bilmek ve tanımak önem arz eder. Mâtürîdî, *"nefsini bilen rabbini de tanımış, bilmiş olur, çünkü kendi öz yapısını anlayan, bilen kişi iç yapısının fizyolojik, psikolojik ihtiyaçlarını tam anlamıyla kavrayamaz, bunun yaratan Allah'ın yardımı, peygamberlerin hidayetiyle olduğu idrâk ettiği oranda rabbisini de bilmiş ve tanımış olur"* der. Böylece rabbini yüceliğini idrâk eden nefis duygularıyla kendini tanıdıkça iman etmiş olur. Kötülüklerle meyilli nefis duygusundan ve şeytandan korunma, azap ve cezadan muhafaza ancak peygamber, vahiy ışığındaki ilim, selim kalp ve işlevsel akılla olur. Birey kendi yeteneklerini tanıyıp en iyi biçimde akıl ve gönül duygularını pişme yolunda kullanabilir. Mâtürîdî'ye göre iman ve İslâm nefis duygusunu Allah'a itaat ettirmek, ilahî buyruklar karşısında nefsi tutmak, şehvet ve zevklerinden onu dizginlemektir. Aslında nefis eğitimi imanın oluşma ve hayatiyetini devam yolunda akıl ve duyguların iyi yönde kullanımı mücadelesi olduğu tezini ileri süren Mâtürîdî'ye göre emir ve nehiyden hoşlanmayan nefis, kişiyi fitrat ve tabiatının istemediği duygulara doğru çekmeye çalışırken, sınanmada olduğunu fark eden aklın da yardımıyla üstün gelmeye çalışır. Mü'min duran (vekkâf) ve tartan (vezzân)dir. Yani mü'min nefisine hâkim olup kötülüklerle dalmaktan duran kendini tartıp hesaba çekebilendir (Mâtürîdî, 2005a: 9, 11, 68, 89, 155, 160-1, 236, 271, 356; 2005b: 1/182, 2/173, 216, 230, 262, 5/143, 210-2, 284, 7/200-1).

İnsan, büyük bir âlemin küçük örneği olduğundan, o büyük âlemin içindeki tüm hak, hikmet ve hakikatleri kapsar. Hikmet ve hakikatler perdelenmişliğin kalkması nispetinde anlaşılır. Çünkü insan tüm âlemlerde tasarruf sahibidir. İnsanın mutluluğu yakalamasındaki ilk merhale bireyin öz benliği nefisini yani kendini tanıması, duyu ve duygularını fark edip iyi veya kötüye yönlendirmesi böylece bunlar yardımıyla harekete geçmesi olarak görülür (Tarhan, 2010a: 104). Mâtürîdî'ye göre Allah insanı her ne kadar aceleci ve sabırsız yaratmışsa da ona çok sabırlı ve ağırbaşlı olması için nefisini eğitme imkânı da vermiştir. İnsan nefis terbiyesi sayesinde Allah'ın yarattığı karakterden bir başka hale yani ağırbaşlı ve sabırlı olma haline geçebileceğini gösterir. "İnsanoğlu pek eli sıkıdır" (İsrâ 17/100); "nefisler de cimriliğe meyillidir" (Nisâ 4/128) şeklindeki ifadeler açısından da böyledir. İnsan nefis terbiyesi ve alışkanlıkla cömert ve eli açık hale gelebilir. Allah "nefsinin bencilliğinden kim korunmayı başarırsa kurtuluşa erecekler işte onlardır" (Haşr 59/9) der. Nefis terbiyesi ve alışkanlık kazanmakla sabırlı, tahammüllü usanmayan bir karakter mümkündür. Bu güç, insanda vardır. Allah, insana nefisini terbiyeyi ve emrini yapmaya yasağından kaçınmaya nefisini alıştırmasını emreder. İman ve İslâm nefsi Allah'a teslimin adı olduğundan kişi nefsin arzu ve duyguları ile her an mücadele

(büyük cihad) halindedir. İnsan yaşadığı her zaman diliminde küfür ve inkâr hallerinden nefisini uzaklaştırırsa imanını da yenilemiş imanda kalmış olur (Mâtürîdî, 2005b: 9/281-2, 16/102). İnsan kendini bağlayan nefis, heva ve heves, ön yargı duvarlarını kırıp içindeki özü ortaya çıkarır (Eliaçık, 2014: 512). Kâdî'ye göre iman ile nefsin sukun bulması; göğsün ferahlaması, huzur bulması, kalbin mutmain olmasıdır (Abdülcebbâr, 2013: 1/78).

Mâtürîdî ile Kâdî'nin bakış açısına göre imanın hem varoluşsal duygu temelinde hem de imanın oluşum ve son nefese kadar devam eden sınanma sürecinde nefis duygusunun önemli işlevi bulunmaktadır.

SONUÇ

Mâtürîdî ile Kâdî Abdülcebbâr'a göre iman, kalbin fiili tasdik yani bir şeyin doğru olduğunu, güven, rızâ, sevgi ve irade duyguları ile gönülden onaylamak, iyiliklere itaat ile kötülüklerden sakınmak sonucu oluşur. İman ve İslâm, tüm duyu ve duygularını kişinin Allah'ın rızâsına uygun eylemlere yönlendirmesi, itaati sağlayıp kötülüklerden nefisini sakındırmasıdır. "Kalbin ameli tasdik" şeklindeki iman tarifi, imanın varoluşsal temelinde kalbin yetileri; akıl, özgür irade, hafıza, insanî duygular, nefis ve tutkular gibi unsurların etkili olduğunu da gösterir. Çünkü iman; güven, benimseme, sevgi, rızâ ve tasdik anlamına gelirken İslâm ise boyun eğme, tam teslimiyet, inancını Allah'a özgü kılıp ortak kabul etmemek, ilahî hükümleri kabul edip gönülden râzı olmak anlamına gelir. İslâm ve iman, bütün duygu ve davranışlarını Allah'ın rızâsına yöneltmektir. Allah'ın emir ve hükümlerini gönülden râzılık duygusu ile iman gerçekleşir. Kişinin yalanlaması, reddetmesi olan tekzip, inkâr ve küfrüne karşılık doğrulama, benimseme anlamında tasdik ile imanı özgürce seçmesi, iman üzere yaşaması irade ve sabır duygusu ile olduğu gibi küfre, çirkinlik ve kötülüklerle girmemesi de yine irade ve sabır duygusu ile olur. İman sürecinde Allah korkusu, onun rızâsı ve sevgisini kaybetme endişesi ile sorumluluk duygusu takvâ bilinci oluşmasıdır. Kulun maddî manevî her türlü korku ve endişelerinin giderilmesi, telaş endişe, korku duygularının yok edilmesi, güven, istikrâr ve huzurun kalpte yerleşmesi, zorluklara dayanma gücünün artırılması da yine iman ile olur. Böylece iman her türlü korku duygularını giderme, Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmama, sadece Allah'tan korkmayı, ona güvenmeyi gerektiren bir süreçtir. Stres, sıkıntı ve dertlerle başa çıkmada en büyük psikolojik güç hakikî iman sahibi olmak olduğundan imanın varoluşsal temelinde sabır, güven, sevgi, rızâ ve takvâ vb. duygular önem arz eder.

İnançlar en özgür uzuv kalpte olduğundan kul kendisi özgürce irade duygusuyla bunları seçer, sorumluluğu da üstlenir. Kalbin özgür irade duygusu ve ihtiyarıyla eylemleri tercih etmesi ve her şeyi yaratan Allah'ın

hem kalp eylemlerini hem bu eylemleri yapabilme gücünü kulda yaratması sonucudur. Bunun kulun yaptığı eylemlerini maddî ve manevî psikolojik ve sosyolojik her türlü sorumluluğu üstlenmesi açısından önem arz eder.

İnançlar, hüküm açısından zihnî; teslimiyet, itaat, güven ve sevgi hisleri içermesi yönünden duygusal; niyet ve irade duygusu ile önemli bir özelliğe de sahip olur. Kesinliği, güveni, içtenliği, niyeti ve teslimiyeti ifade eden iman ve İslâm, insanın hayata bakışı, davranışı, ilgisi, hisleri, duyguları, iradesi ve eylemlerini belirleme ve yönlendirme işlevini yerine getirir. İmanın sadece "kalbî tasdik" ile ifade edilemeyeceği amellerin de önemli olduğu dile getiren Kâdî, imanı kalp ile tasdik, dil ikrâr, uzuvlarla amel derken Mâtürîdî ise imanı kalbin eylemi tasdike indirger, dini ve ahlâkî eylemlerin iman sürecinin devamı için önemli olduğunu vurgular. İmanın kalple bilmek (marifet), sadece dil ile söyleme (ikrâr) veya kalp ile onaylama (tasdik) olmasına itiraz edenlere göre iman; dil ile ikrâr, kalp ile takdik, farz ve nâfile bütün tâatleri yerine getirmek ve kötülüklerden sakınmaktır. Kâdî inançla eylem ayrılırsa dinî ahlâkî eylemlerin yapılmaması sonucu iman yok olması endişesi taşırken Mâtürîdî ise taatleri yapmayanları ve günah işleyenleri iman kapsamından çıkarma, ötekileştirme ve dışlama endişesi taşımaktadır. O, her dini itaatin imanın eseri olduğunu, iman her an yenilenmesi gerektiğini, iman sahibi mü'minin her bir vakitte küfür hallerinden kaçınmak zorunda olduğunu belirtir. İman olgusu akıl değerlendirdiği için fiillerin en güzeli, var olan her şeyin en nurlusu en engini ve değerlisi, Allah rızasını en fazla celbedenidir. Buna göre iman, her an yenilenmek durumunda mü'min, her bir vakitte küfür ve şirk hallerinden kaçınmalıdır. Bu da duyguların yardımıyla oluşan hakikî iman süreci ile olur.

Bir gayret, çaba içermeyen iradesizlik olan taklîd kişiye psikolojik ve sosyolojik açıdan bir fayda sağlamadığından inançlarda geçerli ve makbul değildir. Mâtürîdî ile Kâdî'ye göre ahad haber ve zannî bilgi ameli konularda olabilir ama itikadî-inanç konularında geçerli olmaz. Şek, şüpheden uzak olan imanda kesinlik olması gerektiğinden "inşallah mü'minim" cümlesi kalpte iman oluşmadığı izlenimi verdiği için Mâtürîdî'ye göre imanda istisna câiz değil, Kâdî'ye göre ise imanda istisna câiz yani inşallah beytullahı haccedeceğim denilmesi gibi "inşallah mü'minim" denilebilir. İmanı kalpte Allah yaratır ama kötü nitelikli inkâr, şirk, küfür gibi kalbî hal ve eylemleri Allah yaratmaz kul yaratır diyen Kâdî'nin aksine Mâtürîdî, kalbin özgür iradesiyle iyi kötü her tür eylemleri irade duygusuyla tercih ettiğini, iyi-kötü her şeyi yaratan Allah'ın hem kalp eylemlerini hem bu eylemleri yapabilme gücünü kulda yarattığı tezini ileri sürer. Hikmet olarak kötülüğün Allah'ın yaratması uygun değil tarzı Mu'tezilî ve Felsefî görüşlere karşı Mâtürîdî, iyi veya kötüyü, güzeli ve çirkini yaratmak asıl hikmet, hikmetsizlik ve sefehlik

ise kâfirin aklını kullanmadan veya kötüyü, çirkini iyi ve güzel diyerek duyu ve duygularını işlevsiz kılması veya yanlış, abes hallerde kullanmasıdır, der. Kâdî ilahî tenzih prensibiyle kötülüğü yaratıcı yaratmaz kul kendisi yaratır derken Mâtürîdî de yine ilahî tenzih gerekçesiyle Allah'ın yaratma sıfatına halel gelebileceği endişesini taşımaktadır.

Özgür ve akıyla analiz yapmış olarak inandığı takdirde bireyin imanı geçerlilik kazanır ve ancak o vakit böyle bir kişinin imanına "iman" denilir. İmanın varoluşsal unsuru tasdik, kesbî ve ihtiyarîdir, imanda asıl, makbul ve geçerli olan tasdiğin sevgi, rıza ile ihtiyarî duygularla çaba sonucu olmasıdır. Kâdî'de irade duygusu fiilden önce bulunur görüşünün aksine Mâtürîdî'de fiille beraber bulunur, fiilden sonra bulunmasının bir anlamı yoktur. Rızâ, gazap, muhabbet vb. duygular ise daima fiilden sonra olur.

Mâtürîdî ile Kâdî'ye göre psikososyal bir hal olarak iman; teorik anlamda sadece kalp eylemi tasdik ile oluşan bir olgu değil, içinde güven, teslimiyet, sevgi, fitrat, içtenlik, irade, şuur, sorumluluk, benimseme ve rızâ gibi duyguları içeren bilişsel, varoluşsal duygu boyutları ile değişken kalp süreçlerinde her an yenilenen azim ve sabır duygularıyla devam eden aklın işlevselliğinde oluşan ontolojik bir gerçekliktir. Kalpteki hakikî imanın dışa vurumu yani iman tezâhürü, yaratılmışlara yönelik psikososyal iyi eylemler ve ahlâkî niteliklerle anlaşılabilir. Mâtürîdî ile Kâdî Abdülcebbâr'ın imanın varoluşsal duygu temeli hakkındaki bakış açıları ve tezleri günümüzde inanç ve ahlâk problemlerine çözüm önerileri şeklinde de görülebilir.

KAYNAKÇA

- Abdülcebbâr, K. (1957). *el-Muğni fi Ebvabi't-Tevhîd*. (Thk.). İ. Medkur – T. Hüseyin. Kahire.
- Abdülcebbâr, K. (1969). *Müteşâbihu'l-Kur'ân*. (Thk.). A. Zerzur. Dârü't-Türâs, Kahire.
- Abdülcebbâr, K. (2013). *Şerhu'l-Usuli'l-Hamse*. (Çev.). İ. Çelebi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Abdülcebbâr, K. (2017). *Tesbîtu Delâilî'n-Nübüvve*. (Çev.). M. Ş. Eroğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Alper, H. (2013). *İmanın Psikolojik Yapısı*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Altıntaş, R. (2013). "İnsanın Zihin Halleri". *İslâm İnanç Esasları*. (Ed.). Ş. A. Düzgün. ss.37-46. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Buhârî, E. A. (1981). *el-Camiu's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çağlayan, H. (2020). "İmam Mâtürîdî'de Hidayetin Yöntem ve Çeşitleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48, 537-564.
- Çağrı, M. (2008). Sabır. *DİA*. 35/337-9. İstanbul: TDV Yayınları.

- Çam, S. (2020). "Mûsâ Cârullah Bigiyef Efendi ve İman Adlı Makalesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2(20), 724-747.
- Düzcün, Ş. A. (2015). "İnançta Kriz Alanları", *Kelâm El Kitabı*. (Ed.). Ş. A. Düzcün. 583-592. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ebû Hanîfe. (2011). *el-Alim ve'l-Müteallim*. (Trc.). M. Öz. İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri İçinde. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Eliaçık, R. İ. (2014). *Yaşayan Kur'ân*. İstanbul: İnşa Yayınları.
- Fârâbî, E. N. (1994). *Kitabu Ara'î Ehli'l-Medineti'l-Fâdila*. Dâru Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut.
- Gasson, N. H. (1998). *Hayat Yolunda Zorluklarla Mücadele*. (Trc.). R. Ş. Apuhan. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gazâlî, E. H. (1974). *İhyâu Ulumi'd-Din*. (Çev.). A. Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Hökelekli, H. (1998). *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- İsfehanî, R. (2012). *el-Müfredât*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Işık, Ş. (2016). *Kur'ân'da Taklit Anlayışı*. İstanbul: Nuhbe Yayınevi.
- İbn Manzûr, E. F. C. (1992). *Lisânü'l-Arab*. Darü's-Sadr, Beyrut.
- İbn Miskeveyh, E. A. (1983). *Tehzibü'l-Ahlâk*. (Çev.). A. Şener. Ankara.
- İbn Teymiye, E. A. (1985). *İman Üzerine*. (Çev.). S. Uçan. İstanbul: Pınar Yayınları.
- İzutsu, T. (2013). *Kur'ân'da Allah ve İnsan*. (Çev.). S. Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Kasapoğlu, A. (1996). *Kur'ân'da İman Psikolojisi*. (Yüksek Lisans Tezi). *Ulusal Tez Merkezi*. 54386.
- Kayserî, D. (2015). *Mukaddemât Fusûsu'l-Hikeme Giriş*. (Trc.). T. Koç – M. Çetinkaya. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kehhâle, Ö. R. (1961). *Mu'cemu'l-Müellefin*. Dımaşk.
- Kindî, Y. (1998). *Felsefi Risaleler*. (Trc.). M. Kaya. İstanbul.
- Komisyon. *Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köse, A. (2000). İman. *DİA*. 22/214-6. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kureşî, E. V. (1993). *el-Cevâhirü'l-mudiyye fi tabakâti'l-hanefiyye*. (Thk.). A. Muhammed el-Hulv. Darü Hicr, Kahire.
- Leknevî, E. H. (1324). *el-Fevâidü'l-behiyye fi terâcimi'l-hanefiyye*. Matbaatus-Saâde, Kahire.

- Mâtürîdî, E. M. (2005a). *Kitabu't-Tevhid*. (Thk.). B. Topaloğlu – M. Aruçi. İSAM Yayınları, Ankara.
- Mâtürîdî, E. M. (2005b). *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. (Ed.). B. Topaloğlu. İstanbul: Mizan Yayınları.
- Mevlânâ, C. (1998). *Mesnevî*. (Çev.). V. İzbudak. İstanbul: MEB Yayınları.
- Müslim, E. H. (1981). *es-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nesefî, E. N. Ö. (2019). *et-Teysîr fi't-tefsîr*. (Çev.). M. Coşkun. Ömer Neseî Tefsiri. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Nesefî, E. M. (2004). *Tebssiratü'l-Edille fi Usuli'd-Din*. (Thk). H. Atay – Ş. A. Dügün. Ankara: DİB Yayınları.
- Oral, O. (2019). Mâtürîdî'de İman Ahlâkı Takvâ'nın Psikososyal İşlevi. *International Social Sciences Studies Journal* 5(47), 5879-5891.
- Oral, O. (2020). Mâtürîdî'ye Göre Kalp Mühürlenmesinin Psikososyal Sebepleri. *Turkish Studies* 1(15), 499-517.
- Oral, O. (2021). Mâtürîdî'de Kalbin Yaratılış Hikmeti. *Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 33, 1-11.
- Özcan, H. (1993). *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Râzî, E. (2004). *et-Tıbbu'r-Rûhânî*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sâbûnî, N. (1998). *el-Bidâye fi Usulu'd-Din*. Ankara: DİB Yayınları.
- Selim, O. (2021). *Mâtürîdî ile Kâdî Abdülcebbar'a Göre Deizm ve Obskürantizm Sorunu*. İstanbul: KDY Yayıncılık.
- Tarhan, N. (2010a). *Duyguların Dili*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tarhan, N. (2010b). *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tirmizî, H. (1958). *Beyânu'l-Fark beyne's-sadri ve'l-kalb ve'l-fuad ve'l-lübb*. Nşr. N. Heer. Darül-İhya el-Kütübü'l-Arabiyye, Kahire.
- Topaloğlu, B.-Çelebi, İ. (2010). *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Türcan, G. (2011). "Ehl-i Sünnet'in İman Tanımı Hakkında İbn Hazm'ın Eleştirilerinin Değerlendirilmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1(26), 65-79.
- Yavuz, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: DİB Yayınları.
- Zemahşerî, E. K. (2016). *el-Keşşaf*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bu makalenin amacı, Türk-İslam dünyasının önemli âlimi Mâtürîdî ile Kâdî Abdülcebbâr'ın imanın varoluşsal duygu temeli hakkında görüşlerini kendi eserleri çerçevesinde incelemektir. Mâtürîdî'nin "Kitabu't-Tevhid" ile "Te'vilâtü'l-Kur'ân" adlı eserleri ile Kâdî Abdülcebbâr'ın "el-Muğnî", "Şerhu Usul-i Hamse" ve "Müteşâbihu'l-Kur'ân" vb. gibi eserleri çerçevesinde araştırılmaktadır. Bu iki âlimi seçmemizin sebebi, iman sürecinde kalp, akıl ve duygular çerçevesinde konuyu detaylı bir şekilde incelemeleridir. Bir diğer yönüyle de insanı merkeze alarak konuları açıklamaları, insanın kalp, akıl ve duygularına değer vermeleridir. Birinin "Hanefî-Mâtürîdîlik" diğerinin "Şâfiî-Mu'tezile" ekolünden olması analitik tartışma ve değerlendirmeyi imkân sağlamasıdır. Bu çalışma bir nitel araştırmadır. Doküman analizi metodu çerçevesinde konuyla ilgili basılı belgeler kullanılmıştır. Duygunun kavramsal çerçevesi özetle belirlendikten sonra "İman sürecinde duyguların işlevi", "güven duygusu", "irade duygusu", "sabır duygusu", "rıza duygusu", "sevgi duygusu", "korku duygusu", "fitrat duygusu" ve "nefis duygusu" başlıklarıyla konu incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Türk-İslâm dünyasının yetiştirdiği önemli âlim olan İmam Mâtürîdî, görüşlerini dönemine ve daha sonraki dönemlere aktarmış, İslâmı bütüncül bir metod, rasyonel ve dengeli anlam yorumlarıyla Ehl-i Sünnet çizgisinin oluşumuna ve gelişmesine büyük faydalar sağlamıştır. Yaşadığı dönemde birçok yabancı inanç akımların etkisine ve tehdidine hedef olan müslüman toplumların birlik ve bütünlüğüne çok önemli katkıları olmuştur. Diğer âlim Kâdî Abdülcebbâr ise kendisinden önceki Mu'tezile âlimlerinin görüşlerini derleyip incelemiş ve içlerinden seçim yaparak mu'tezile mezhebini sistematik hale getirmiştir. Mu'tezilî çizgiyi sürdüren son temsilcilerden biri kabul edilir. İlmî çevrede "Kâdî Abdülcebbâr" ismi akla gelir. Kâdîlik görevinden azledilmesinden sonra, kalan ömrünü İran'ın Re'y şehrinde eğitim ve öğretimle geçirdi. 415/1025 yılında burada vefat etti. Nitel bir araştırma tarzındaki bu çalışma doküman analizi metodunu kullanmak suretiyle konuyu araştırmaktadır. İnsanlık tarihinde ve düşünce dünyasında en çok tartışılan konulardan biri de inanç ve iman meselesidir. İlahi dinlerde psikososyal eylemlerin temeli imanın özel öneme sahip olduğu belirtilir. Aklî yetiler ve duygusal tecrübelerle inançların oluştuğu kabul edilir. İmanın mahiyeti, duygusal ve psikolojik varoluşsallığı üzerine farklı yaklaşımlar vardır. İmanın tarifinde "kalbin ameli" veya "gönülden tasdik" ifadesi, imanın varoluşsal duygu boyutunu yani imanın oluşumunda güven, rızâ, sevgi, saygı, irade ve itaat gibi duyguların etkisini de anlatır. İman bireyin tüm duyularını ve duygularını Allah'ın rızasına yönlendirmesi ve Allah'a itaat etmesidir. İman, kalbin fiili tasdik yani bir şeyin doğru olduğunu, güven, rızâ, sevgi ve irade duyguları ile gönülden onaylamak, iyiliklere itaat ile kötülüklerden sakınmak sonucu oluşur. Bu, görünür âlemden hareketle gayb âlemini delillendirmek suretiyle insanın duyu, duygu ve nefisini iknası ile olur. İman güzel bir ağaç, güzel bir kelime, sağlıklı bir işitme ve görme duygusu, canlılık, ışık ve memleketin güzel bir bitkisi gibi analogilerle örneklenir. İman, utanmak ve merhamet duyguları ile nitelenir. İman, güzel ve sahibi için süs gibidir denilir. Tüm bunlar imanın duygusal yönünü ortaya koyan nitelik ve benzetmelerdir. Dolayısıyla iman, kalbin yetileri olan akıl, nefis, duyu ve duygularla oluşan, gelişen ve yaşayan bir süreç olmasıdır.

Tartıştığımız ve incelediğimiz konu olan iman, insanın tüm duygu ve davranışlarını Allah'ın rızâsına yöneltmek demektir. Bu da duyu ve duyguların yardımıyla olur. Sözelimi Allah'ın emir ve hükümlerini gönülden râzılık duygusu ile iman gerçekleşir. Kişinin yalanlaması, reddetmesi olan tekzip, inkâr ve küfür duygularla olur. Buna karşılık doğrulama, benimseme anlamında olan tasdik ile imanı seçmesi, iman üzere yaşaması irade ve sabır duygusu ile olur. Yine insanın küfre, çirkinlik ve kötülöklere girmemesi de yine irade ve sabır duygusu ile olur. İman Allah korkusu, onun rızâsı ve sevgisini kaybetme endişesi ile sorumluluk duygusu takvâ bilinci oluşur. Bu da iman süreci demektir. Kulun maddî manevî her türlü korku ve endişelerinin giderilmesi, telaş endişe, korku duygularının yok edilmesi, huzurun kalpte yerleşmesi, zorluklara dayanma gücünün artırılması da yine iman süreci ile olmaktadır. Böylece iman her türlü korku duygularını giderme, Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmama, sadece Allah'tan korkmayı gerektiren bir süreçtir. Dolayısıyla imanın varoluşsal temelinde sabır, güven, sevgi, rızâ ve takvâ vb. birçok duyguların önemli olduğu söylenebilir. İnançlar akıl, duyu ve duyguların yardımıyla kalpte oluşur. Birey ne yapmak istediğini irade duygusuyla seçer, sorumluluğu da üstlenir. İnançlar hüküm açısından zihni; teslimiyet, itaat, güven ve sevgi hisleri içermesi yönünden duygusal; niyet ve irade duygusu ile önemli bir özelliğe sahiptir. Kesinliği, güveni, içtenliği, niyeti ve teslimiyeti ifade eden iman ve İslâm, insanın hayata bakışı, davranışı, ilgisi, hisleri, duyguları, iradesi ve eylemlerini belirleme ve yönlendirme işlevini yerine getirir. Dolayısıyla imanın varoluşsal duygu temelinde duyguların önemli işlevi vardır. Yani imanın oluşum ve

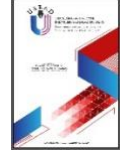
EXTENDED ABSTRACT: The purpose of this article is to refer the important scholar of the Turkish Islamic World, al-Maturidi and Qâdi Abd al-Jabbâr's views to examine on the existential emotion basis of faith within the framework of their own works. Al-Maturidi's works "Kitab al-Tawhid", "Ta'vilat Al-Qur'an" and Qâdi Abd al-Jabbâr's "Al-Mughni", "Sharhu Usul-i Hamse" and "Muteshabih al-Qur'an" etc. such works are explored within the framework. The reason we chose these two scholars is because they examine the subject in detail within the framework of heart, mind and emotions in the process of faith. Another aspect is that they explain the issues by taking the person to the center and value the heart, mind and feelings of the person. The fact that one is from the "Hanafi-Maturidism" and the other is from the "Shafi'i-Mu'tazilah" school allows analytical discussion and evaluation. This study is a qualitative study. As part of the document analysis method, printed documents on the subject were used. After the conceptual framework of emotion is determined in a nutshell, the subject is examined and evaluated under the titles "function of emotions in the process of faith", "sense of trust", "sense of will", "sense of patience", "sense of consent", "sense of love", "sense of fear", "sense of fitrat (natural)" and "sense of yummy". Imam Al-Maturidi, an important scholar raised by the Turkish-Islamic world, transferred his

views to his period and later periods and brought great benefits to the formation and development of the Ahl al-Sunnah line with a holistic method, rational and balanced interpretations of meaning. During his time, he made a very important contribution to the unity and integrity of muslim societies, which were targeted by the influence and threat of many foreign faith currents. He is considered one of the last representatives to continue the mu'tezilah line. In scientific circles, the name "Qādi Abd al-Jabbār" comes to mind. After his dismissal from his post as Qadi, he spent the rest of his life in Re'y, Iran. He died here in 415/1025. In a qualitative research style, this study explores the subject by using the document analysis method. One of the most discussed issues in human history and in the world of thought is the question of faith. It is stated that faith, which is the basis of psychosocial actions in divine religions, has special importance. Beliefs are considered to be formed by mental abilities and emotional experiences. There are different approaches to the nature of faith, its emotional and psychological existentialism. In the description of faith the expression "work/action of the heart" or "approval of the heart" can be said to describe the existential dimension of faith, that is, the effect of feelings such as trust, consent, love, respect, will and obedience in the formation of faith. The faith and Islam are the ways in which a person directs all his senses and feelings towards the pleasure of Allah and obeys him. The faith consists of the actual confirmation of the heart, that is, the confirmation of something true from the heart with feelings of trust, consent, love and will, obedience to good and avoiding evil. This happens by trying to convince one's senses, feelings and self by proving the realm of the unseen, moving from the visible realm. The faith is exemplified by analogies such as a beautiful tree, a beautiful word, a healthy sense of hearing and vision, vitality, light, and a beautiful plant of the hometown. Faith is characterized by feelings of shame and compassion. It is said that faith is beautiful and like an adornment for its owner. All these are qualities and parables that reveal the emotional aspect of faith. Therefore faith is a process that develops and lives, consisting of the mind, the soul, the senses and emotions, which are the abilities of the heart. Faith, which is the subject we discuss and examine, means directing all human emotions and behaviors towards the pleasure of Allah. This happens with the help of feelings and emotions. For example, faith comes true with a sense of wholeheartedly accepting the commandments and provisions of Allah. A person's denial, denial, denial, and blasphemy occur with feelings. In contrast, it is with a sense of Will and patience that he chooses faith with confirmation, which is in the sense of validation, acceptance, and living for faith. Again, the fact that a person does not commit disbelief, ugliness, and evil is also with a sense of Will and patience. Faith consists of a sense of piety with fear of Allah, a sense of responsibility with the worry of losing his consent and love. This means the process of faith. The elimination of all kinds of fears and worries of the servant, anxiety, anxiety, the destruction of feelings of fear, peace settling in the heart, increasing the strength to withstand difficulties is also through the process of faith. In this way, faith is a process that requires eliminating all kinds of feelings of fear, not being afraid of anything but

Allah, and only fear Allah. Therefore, on the existential basis of faith, patience, trust, love, consent and piety, etc. a lot of emotions can be said to be important. Beliefs are formed in the heart with the help of reason, senses and emotions. The individual chooses what he wants to do with a sense of Will, and takes responsibility. Beliefs have an important property with the mind in terms of judgment; emotional in terms of submission, obedience, feelings of trust and love; a sense of intent and will. Faith and Islam, which express certainty, trust, sincerity, intention and submission, perform the function of determining and directing a person's view, behavior, interest, feelings, feelings, will and actions to life. Therefore, faith has an important function of emotions on the basis of existential emotion. In other words, it can be said that emotions such as trust, will, patience, consent, love, fear, fitrat (natural) and yummy have a great effect in the process of forming and continuing faith. Al-Maturidi and Qādi Abd al-Jabbār's views and perspectives on the existential emotion basis of faith can also be considered as solutions to the problems of faith and morality today.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

MEDİKAL TURİSTLERİN TIBBİ TEDAVİ TERCİHLERİ: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ

MEDICAL TREATMENT PREFERENCES OF MEDICAL TOURISTS: ANTALYA
CASE

Gamze ALP

Araştırma Görevlisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Kanık Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu,
Bitlis/Türkiye.

Research Assistant, Bitlis Eren University, Kanık School of Applied
Sciences, Bitlis/Turkey.

gamzeyilmazalp@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6925-280X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.953262

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16.06.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 01.10.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Alp, G. (2021). Medikal
Turistlerin Tıbbi Tedavi Tercihleri: Antalya İli Örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal
Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1570-1586.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Çalışmanın temel amacı Antalya’da medikal tedavi hizmeti almış olan medikal turistlerin demografik profilini anlamak, Antalya’yı medikal tedavi için seçerken hangi kaynaklardan bilgi aldıklarını öğrenmek ve Antalya’da hangi medikal tedavilerden yararlandıklarını araştırmaktır. Bu amaçla Antalya’ya gelen medikal turistlerin yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, gelir düzeyi, Antalya ve Türkiye ziyareti sayıları, gelmeden önce yardım aldıkları bilgi kaynakları ve aldıkları tedavi çeşitleri gibi faktörler incelenmiştir. Bu kapsamda daha önce Antalya’da medikal tedavi hizmeti almış olan veya anketin yapıldığı dönemde medikal tedavi almak için gelmiş olan medikal turistler çalışmaya dahil edilmiştir. Medikal turistlere tedavi aldıkları medikal tesiste ya da konaklama tesisinde ulaşılmıştır. Çalışma Antalya merkezde yürütülmüştür. Çalışma sonunda ulaşılan medikal turist kitlesinin 34-50 yaş aralığında olduğu, eğitim seviyelerinin iyi olduğu, Alman uyrukluların çoğunlukta olduğu ve gelenlerin en çok diş tedavisinden yararlandığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, Antalya’ya gelen medikal turistlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak buna yönelik gelişimler yapılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Medikal, Medikal Turizm, Medikal Tedavi

Abstract: The main purpose of the study is to understand the demographic profile of medical tourists who have received medical treatment in Antalya, to learn from which sources they get information when choosing Antalya for medical treatment and which medical treatments they benefit from in Antalya. For this purpose, various factors related to Antalya medical tourist profile were investigated: age, gender, education, income, number of visits, information sources and types of treatment. In this context, medical tourists who received medical treatment in Antalya before or who came to receive medical treatment at the time of the survey were included in the study. Medical tourists were reached at the medical facility or accommodation facility where they received treatment. The study was carried out in the center of Antalya. At the end of the study, it was concluded that the medical tourist group reached was between the ages of 34-50, their education level was good, German nationals were in the majority, and those who came mostly benefited from dental treatment. The results obtained from the research will provide a better understanding of the medical tourists coming to Antalya and make improvements in this regard.

Key Words: Medical, Medical Tourism, Medical Treatment

GİRİŞ

Medikal turizm, “diş bakımı, kozmetik prosedürler, cerrahi ve doğurganlık tedavileri gibi medikal tedavileri almak için uluslararası sınırların ötesine seyahat etmek” olarak tanımlanmaktadır (Kelley, 2013). Bireylerin kendi ülkelerinde var olana kıyasla daha kaliteli tıbbi, diş ve cerrahi hizmetlere ulaşabilmek adına başka bir ülkeye seyahat etmesi olarak da tanımlanmaktadır (Medical Tourism Association, 2014). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere medikal turizm hem turizmle hem de sağlıkla bağlantılıdır. Turizm ve medikal tedavi alma arasındaki bu bağlantı, bilinen

turizm faaliyetlerinin medikal turizm yoluyla (*ulaşım sektörü, yiyecek ve içecek hizmetleri, konaklama sektörü vb.*) önemli faydalar elde etmesine yardımcı olmuştur. Ek olarak Lunt, Smith, Mannion, Green, Exworthy, Hanefeld, Horsfall, Machin ve King (2014), turizm faaliyetinin medikal turistlerin karar verme sürecinde çevresel bir rol oynadığını, ancak son kararların öncelikle sağlık nedenleriyle alındığına işaret etmektedir.

Altın, Singal ve Kara (2011), medikal turistlerin birincil amacının ihtiyaç duyulan medikal tedaviyi alabilmek adına, düşük maliyetle en iyi destinasyonu seçmek olduğunu belirtmektedir. Akreditasyonlu hastanelerin, medikal tedavi sunan tesislerin ve tanınan medikal uzmanların varlığının, gidilecek medikal destinasyonun seçiminde dikkate alınan unsurlar olduğu belirtilmektedir. Gidilecek destinasyonun, ekonomik, politik, sosyo-kültürel, yasal ve teknolojik gelişmişlikleri de göz önünde bulundurulan diğer faktörlerdir. Yeni deneyimlere açıklık, gidilecek destinasyonun kültür ve diline olan aşinalık gibi kişisel faktörlerinde destinasyonla ilgili karar vermede destekleyici faktörler olduğu görülmektedir. Ayrıca, yaş, gelir düzeyi ve eğitim seviyesi gibi sosyo-demografik özelliklerinde medikal hizmetler için belirli bir ülkeye yapılacak seyahat kararını etkilediği gösterilmiştir (Altın vd., 2011).

Medikal turistleri çekmek isteyen ülkeler arasında görülen bir rekabet bulunmaktadır. Geçmişte, gelişmekte olan ülkelere varlıklı kişiler kaliteli tıbbi bakım almak için gelişmiş ülkelere seyahat etmekteydi. Ancak şu anda, gelişmiş ülkelere bireyler gelişmekte olan ülkelere giderek medikal bakım almak için seyahat etmektedir. Bu da gelişmekte olan ülkeleri medikal turizm için popüler destinasyonlar haline getirmektedir (Hallem ve Barth, 2011; Veerasoontorn vd., 2011). Dünya genelinde tedavi maliyetlerinin düşüklüğü bu dönüşümün temel nedeni olarak görülmektedir (Hadi, 2009; Herrick, 2007). Türkiye'ye gelindiğinde ise bu dönüşümde fiyatın yanı sıra farklı avantajlar da etkili olmaktadır. Örneğin; akredite edilmiş sağlık tesislerinin fazlalığı, yüksek tıbbi teknolojileri, nitelikli insan gücü, elverişli iklimi, gelişmiş medikal cihazları, termal kaynakları, yabancı dil bilen personelleri ile Türkiye lider medikal turizm destinasyonları arasında yerini almıştır (Sağlık Bakanlığı, 2012). Bu nedenle de incelenmesi gereken bir ülke olarak düşünölmüştür. Ancak alışmanın Türkiye çapında yapılması zaman ve maliyet açısından mümkün olmadığından sağlık turistlerinin Türkiye'deki en çok tercih ettikleri şehirler olan İstanbul ve Antalya (Antalya Homes, 2021) arasından Antalya ili tercih edilmiştir. Bu kapsamda Antalya iline gelen medikal turistler evren, Antalya merkezde ulaşılabilen medikal turistler ise örneklem olarak alınmıştır. Çalışma, Antalya'da medikal tedavi hizmeti almış olan medikal turistlerin demografik profilini anlamayı,

Antalya'yı medikal tedavi için seçerken hangi kaynaklardan bilgi aldıklarını ve Antalya'da hangi medikal tedavilerden yararlandıkları gibi bilgileri öğrenmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik olarak oluşturulan sorular sayesinde medikal turistlerin daha iyi anlaşılması ve medikal turistlere hizmet veren kurumların bu konulara dikkat göstermesinin sağlanması beklenmektedir.

1. LİTERATÜR

1.1 Türkiye'de Sağlık ve Medikal Hizmet

Yabancı hastaların son yıllarda seyahat etmesinin kolaylaşması, çoğu ülke için vize anlaşmalarının kalkması, sağlık hizmeti veren kurum ve kuruluşlara internet üzerinden hızlıca ulaşılması, Türkiye dâhil dünyada sağlık turizmi hareketliliğini arttırmıştır (ANSAT, 2014). Ek olarak Türkiye'nin 4 saatlik uçuş mesafesinde yaklaşık 1 milyar insana ve 57 ülkeye hitap eden avantajlı konumu turizm sektörü kadar medikal turizm dalında da ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ülkeyi medikal turizmde ön plana çıkaran özellikler, uzman hekim kadrosu, nitelikli insan kaynağı, coğrafi yapısı, mevsimsel avantajları, kaliteli sağlık hizmetleri, medikal teknolojileri, uygun tedavi maliyetleri, JCI belgeli hastane sayısı ve termal kaynakları olarak sıralanabilmektedir. Türkiye bu özellikler sayesinde her yıl binlerce medikal turiste hizmet vermektedir. Örneğin; Türkiye'de 2019 yılında sağlık turizmi ve turistin sağlığı kapsamında 662 087 sağlık turisti hizmet almıştır. 2020 yılında yaşanan pandemi nedeniyle sayı azalarak 388 150 medikal turiste düşmüştür. 2021 yılının ilk çeyreğinde ise 110 716 medikal turist Türkiye de sağlık hizmeti almıştır (USHAŞ, 2021).

Medikal turistler tarafından en çok tercih edilen işlemlerin saç ekimi, kanser tedavileri, diş tedavileri ve fertilitiy (kısırlık tedavileri) olduğu belirlenmiştir (Wecure, 2021). Medikal turistler tarafından tercih edilen tedavi çeşitlerinin yanı sıra, Türkiye'deki birçok hastane de onkolojik tedaviler, kardiyovasküler cerrahi, ortopedi, beyin cerrahisi, çocuk cerrahisi, estetik cerrahisi, göz ve dişte ileri teknoloji sağlık hizmetleri verilebilmektedir. Ek olarak bu hastanelerde Cyberknife, robotik cerrahi, MR hizmetleri, kemik iliği, organ transplantasyonu da yapılabilmektedir (Türkiye Sağlık Turizmi Derneği, 2016). Türkiye bu farklı medikal branşları ve gelişmiş teknoloji medikal hizmetleri için gelen medikal turistler sayesinde 2020 yılında 548 milyon 882 bin dolar, 2021 yılının ilk çeyreğinde ise 196 milyon 734 bin dolar gelir elde etmiştir (USHAŞ, 2021).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye'nin uluslararası alanda hizmet veren sağlık turizmi merkezlerini İstanbul, Ankara, Bursa, Antalya, Adana, Mersin, Kayseri ve Edirne olarak açıklamıştır (Turizm Günlüğü, 2018). 2019

yılında Türkiye’de sağlık hizmeti almak için en çok Irak, Azerbaycan ve Türkmenistan’dan, 2020 yılında ise Irak, Somali Federal Cumhuriyeti ve Suriye Arap Cumhuriyeti’nden sağlık turisti gelmiştir (TRT Haber, 2021).

1.2 Antalya’da Sağlık ve Medikal Hizmet

Antalya, sağlık turizmindeki sıralaması ve Türkiye’de bulunduğu konum nedeni ile oldukça avantajlı bir bölgededir. Antalya’nın 15 ilçesinde (Akseki, Alanya, Muratpaşa, Demre, Elmalı, Finike, Gazipaşa, Gündoğmuş, Kaş, Kemer, Kepez, Korkuteli, Kumluca, Manavgat, Serik) 17 devlet hastanesi ve 1 üniversite hastanesine (Antalya İl Sağlık Müdürlüğü, 2021) sahiptir. Ayrıca ilde sağlık turizmi yetki belgesi almaya hak kazanan 61 sağlık tesisi (özel hastane, ağız ve diş sağlığı merkezleri, kamu hastaneleri, tıp merkezleri vb.) bulunmaktadır. Bu tesislerin 2 tanesi JCI belgeli iken 3.sü de bu belgeyi alma yolundadır (ANSAT, 2014).

Hem kamu hem de özel sektörün sağlık alanında büyük yatırımlara imza attığı ilde, kamu yatırımları arasında, Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi öne çıkmaktadır. Her türlü tedavinin ve operasyonun yapılabildiği bu hastaneler, 5 yıldızlı oteli aratmayan görünümüleriyle de sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Özellikle Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’nde yapılan ileri düzeyde organ nakli ameliyatlarında yakalanan başarı oranı herkesin dikkatini çekmektedir. Antalya’da, kamu sektörünün yanı sıra, özel sektörün gerçekleştirdiği çok sayıda başarılı hizmetler bulunmaktadır. Tıpkı kamuda olduğu gibi özel sektörde de, organ nakli ve kanser tedavisi alanında dünya çapında öne çıkan kuruluşlar ve eğitimli personelleriyle üst düzeyde hizmet veren sağlık kurumları bulunmaktadır (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Sağlık turizmi kapsamında, medikal turizm, yaşlı ve engelli turizmi alanlarında ön plana çıkan ilde, başta Balkanlar, Ortadoğu, Rusya, Batı Avrupa, Kuzey Afrika, Türk Cumhuriyetleri ve Arap ülkelerinden olmak üzere çok sayıda turist tedavi amaçlı gelmekte; ağırlıklı olarak göz, diş, organ ve kemik iliği nakli, cerrahi, nefroloji ve kadın doğum alanlarında tedavileri tercih etmektedir. Son yıllarda, özellikle Körfez ülkelerinden ziyaretçiler, saç ekimi ve plastik cerrahi gibi zorunlu olmayan tıbbi operasyonlar için de Antalya’yı ve Türkiye’yi tercih etmektedir (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Sağlık potansiyelinin yanı sıra, doğal ve tarihi güzelliklerle bezeli olan Antalya, coğrafi konumu, dört mevsim ılıman iklimi ve ulaşım kolaylığıyla, özellikle düşük sezon döneminde hasta, yaşlı ve engellilerin konaklaması için elverişli koşullar sunan bir kent olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda

il; kış turizmi, spor turizmi, kongre ve fuar turizmi gibi alternatif turizm türlerinde olduğu gibi, sağlık turizminde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle son yıllarda; yüksek yatak ve hizmet kapasiteli konaklama tesislerinin yanı sıra, gelişmiş altyapı ve donanıma sahip sağlık kuruluşları, alanında iyi yetişmiş, yabancı dil bilen uzman doktor ve sağlık personeli ve nitelikli, aynı zamanda diğer ülkelere kıyasla daha az maliyetli hizmet anlayışıyla Antalya'da, sağlık turizmi alanında önemli bir mesafe kat edilmiştir (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

2. YÖNTEM

Çalışma Antalya destinasyonunu medikal tedavi için tercih eden yabancı medikal turistlerin bazı tercihlerini ve demografik özelliklerini anlamak için yapılmıştır. Bu amaçla Antalya destinasyonuna gelen medikal turistler evren, Antalya'da daha önce medikal tedavi hizmeti almış olan veya çalışmanın yapıldığı dönemde medikal tedavi hizmeti almaya gelmiş olan medikal turistler ise örneklem olarak alınmıştır. Örneklem kapsamında 100 medikal turiste ulaşılmıştır. Örneklem sayısı az olarak görülse de örneklem sayısının belirlenmesinde en çok kullanılan yaklaşım araştırmadaki her bir soruya karşılık olarak 5, 10 ya da 20 gözlemin toplanması kuralıdır (İSTMER, 2021; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyükoztürk, 2012; Aksu, Eser ve Güzeller, 2017; Tavşancıl, 2018). Araştırmada demografik değişkenler dahil katılımcılara 10 soru sorulduğu göz önüne alındığında örneklem sayısı yeterli olarak kabul edilebilmektedir. Diğer taraftan TÜİK (2020) tarafından açıklanan verilere göre araştırma verilerinin toplandığı 2020 yılının son çeyreğinde (2.10.2020 - 22.12.2020) Türkiye'ye 144 828 medikal turist (*yabancı ve yurtdışında ikamet eden vatandaşlar*) sağlık ve tıbbi nedenlerle gelmiştir. Bu rakamlardan 125 449'unu ise sadece yabancı uyruklu (*yurtdışında ikamet edip Türkiye vatandaşı olmayan*) medikal turistler oluşturmaktadır. Araştırma için kullanılacak olan rakam 125 449 medikal turisttir. Çünkü, araştırmanın kısıtlarında katılımcıların yabancı uyruklu olması zorunluluğu vardı. Buna göre de Türkiye genelinde %95 güven aralığında örneklem sayısı 383 olarak hesaplanmaktadır (Etik Araştırma, 2016). Araştırmanın yapıldığı dönemde Türkiye geneli 383 olan örneklem sayının Antalya iline indirildiğinde daha az olması beklenen bir durumdur.

Araştırma kapsamında medikal turistlere cinsiyet, yaş, eğitim, uyruk, aylık, gelir gibi değişkenlerin haricinde aşağıdaki sorular yönlendirilmiştir:

- Türkiye'yi daha önce kaç kez ziyaret ettiniz?
- Antalya'yı daha önce kaç kez ziyaret ettiniz?
- Şu an gelişinizdeki temel amacınız nedir?
- Antalya'da aldığınız medikal tedavi nedir?

- Antalya'yı tercih etmeden önce hangi kaynaklardan bilgi topladınız?

Araştırmacılara sorulacak soruların sorulmasında Hwang, Lee ve Kang (2018) ve Shahijan, Rezaei, Preece ve İsmail (2015)'in çalışmalarından yararlanılmıştır. Sorular ve anket formu medikal turistlere sadece İngilizce dilinde uygulanmıştır. Araştırmaya katılacak medikal turistlere ise hastane dışında, kaldıkları tesiste (otel, pansiyon vb.), çarşıda ya da sahilde ulaşılmıştır. Örneklemeye dahil edilecek medikal turistler seçilirken bazı kriterler de belirlenmiştir. Bunlar:

- Antalya ilinde en az bir kere medikal tedavi hizmeti almış olması,
- Yabancı uyruklu olması,
- 18 yaşından büyük olması,
- Türkiye'de ikamet etmemesi.

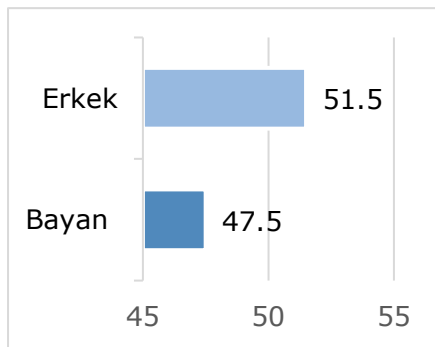
Yukarıdaki kriterleri sağlayan medikal turistlere anket formu verilerek soruları cevaplaması istenmiştir. Anketlerin cevaplanması da ve toplanmasında yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda 2.10.2020 - 22.12.2020 tarihleri arasında 100 medikal turiste ulaşılmıştır. Ulaşılan turistlerden elde edilen sonuçlar betimsel istatistik ile analiz edilmiştir.

3. VERİ ANALİZİ

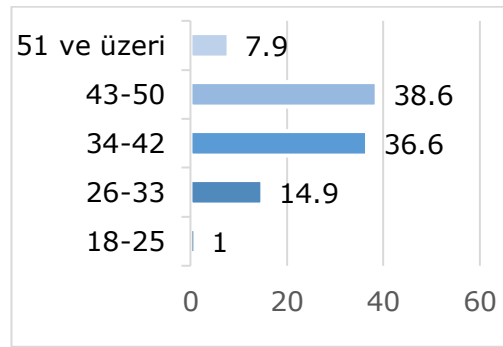
3.1 Ankete Katılan Medikal Turistlerin Profili

Şekil 1 (a) çalışma grubunun %51,5'inin erkek, %47,5'inin kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. Kadın ve erkek medikal turist sayılarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla hem erkek hem de kadınların medikal turizm profili ve görüşlerinden eşit oranda bilgi edinme olasılığı yüksektir.

Şekil 1 (b) yaş gruplarını göstermektedir. %38,6'sı 43-50 yaşında, %36,6'sı 34-42 yaşında, %14,9'u 26-33 yaşında, %7,9'u 51 ve üzeri yaşta, %1'lik bir kısmı 18-25 yaş aralığında bulunmuştur.

(b) Cinsiyet

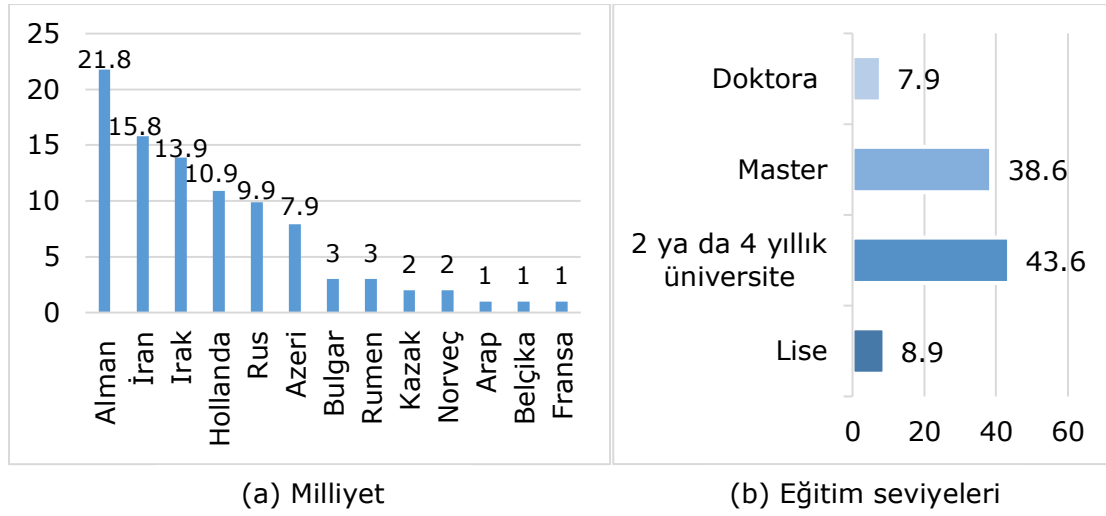

(a) Yaş

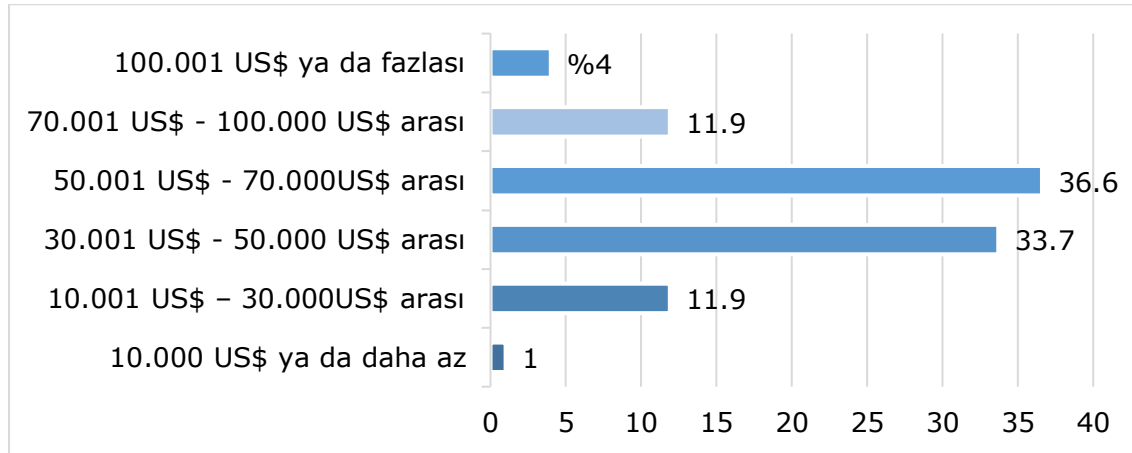
Şekil 1: Medikal Turistlerin (a) Cinsiyet ve (b) Yaş Dağılımları

Şekil 2 (a) örneklemin etnik kökenlerini göstermektedir. Buna göre %21,8 Alman, %7,9 Azeri, %3 Bulgar ve Rumen, %10,9 Hollanda, %13,9 Irak, %15,8 İran, %2 Kazak ve Norveç, %5,9 Libya, %9,9 Rus ve %1 Arap, Belçika ve Fransa vatandaşlarından oluşmaktadır. Bu sonuçlar çeşitli etnik kökenli medikal turistlerin Antalya'ya geldiğini göstermektedir.

Şekil 2 (b) eğitim seviyelerini gruplandırmaktadır. %8,9 lise, %43,6 2 ya da 4 yıllık üniversite, %38,6 master ve %7,9 doktora eğitimlerine sahiptir. Sonuçlar incelendiğinde örneklemin iyi bir eğitim seviyesine sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Medikal Turistlerin (a) Milliyet ve (b) Eğitim seviyeleri

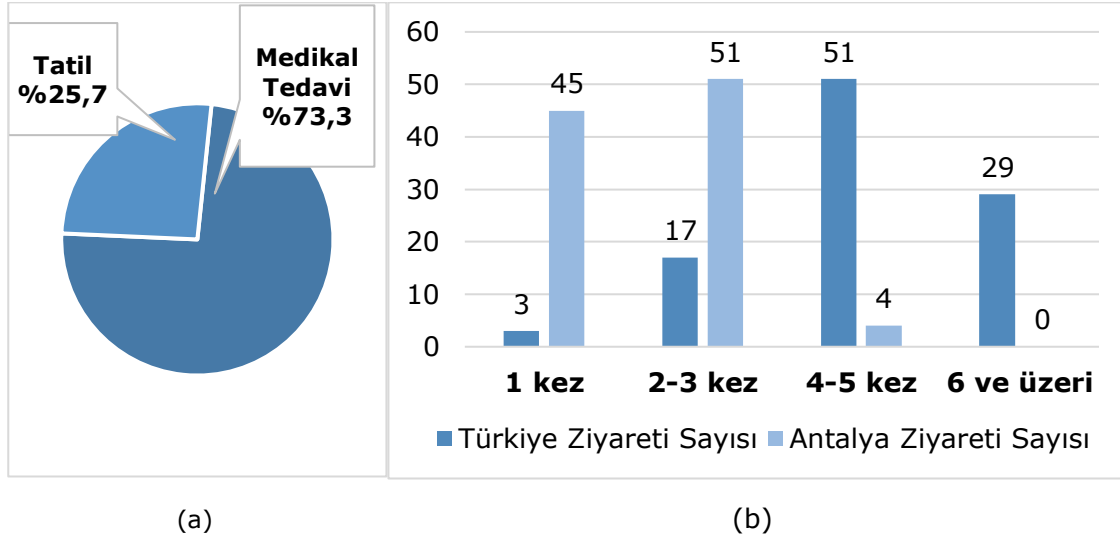

Şekil 3: Medikal Turistlerin Gelir Seviyeleri

Şekil 3'te gelir seviyeleri sıralanmıştır. Buna göre, %1'i 10.000 US\$ ve daha az, %11,9'u 10.001 US\$ – 30.000US\$ arası, %33,7'si 30.001 US\$ to 50.000 US\$ arası, %36,6'sı 50.001 US\$ to 70.000US\$ arası, %11,9'u 70.001 US\$ to 100.000 US\$ arası ve son olarak %4'ünün 100.000 US\$ ve fazlası seviyesinde gelire sahiptir.

3.2 Ankete Katılan Medikal Turistlerin Daha Önceki Ziyaret Sayıları ve Ziyaret Amaçları

Evren grubu Antalya'ya gelen medikal turistler olarak belirlenmişti. Örneklem ise, Antalya'da daha önce medikal tedavi hizmeti almış olan veya çalışmanın yapıldığı dönemde medikal tedavi hizmeti almaya gelmiş olan medikal turistler ise olarak alınmıştır. Daha önce medikal hizmet almış olan medikal turistlerin gruba dahil edilmesi örnekleme genişletmek ve kolaylaştırmak için yapılmıştır. Bu nedenle anketin uygulandığı dönemde turistler tatil için de gelmiş olsalar, daha önceden medikal hizmet almış olanlar örnekleme dâhil edilmiştir.

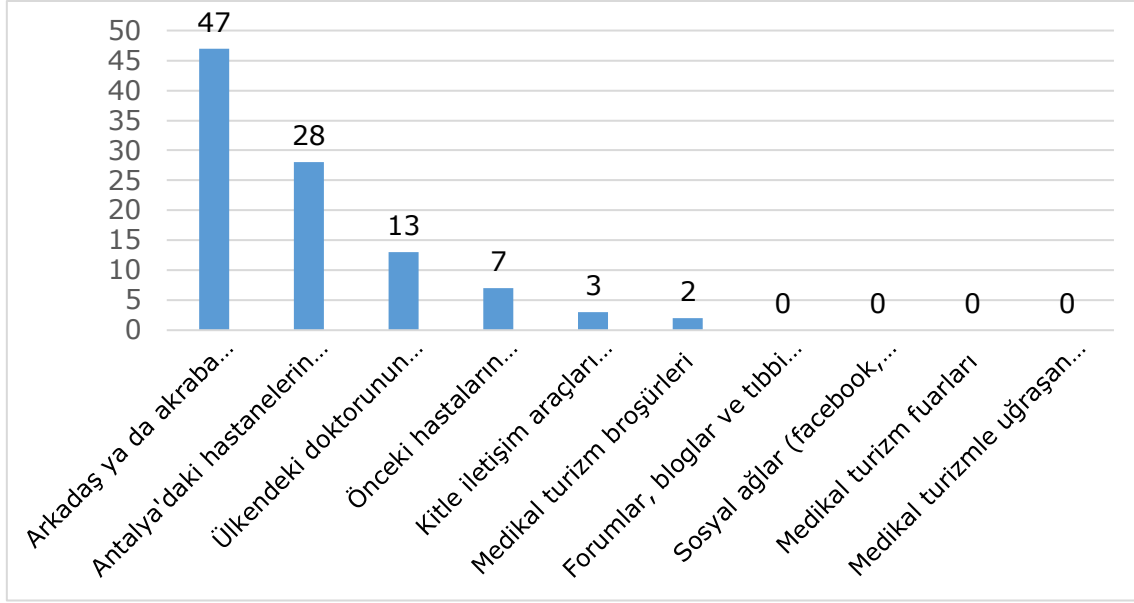

Şekil 4: (a) Ankete Katılan Medikal Turistlerin Antalya'yı Ziyaret Amaçları; (b) Ankete Katılan Medikal Turistlerin Türkiye ve Antalya'yı Ziyaret Sayıları

Şekil 4 (a)'da medikal turistlerin su anki geliş amaçları yer alırken, Şekil 4(b)'de ise daha önceki Antalya ve Türkiye ziyaretleri sayıları sunulmaktadır. Veriler her 10 kişiden 7'sinin medikal tedavi almak (%73,3) amacıyla geldiğini göstermektedir. Gelen medikal turistlerin %51'i daha önce Türkiye'yi 4-5 kez, Antalya'yı ise 2-3 kez ziyaret etmiştir. Örnekleme dâhil edilen her 10 kişiden 5'i Antalya ve Türkiye için deneyim sahibi olarak görülmektedir.

3.3 Anket katılan medikal turistlerin gelmeden önce bilgi aldıkları kaynaklar

Şekil 5 örneklem grubunun Antalya'ya medikal tedavi için gelmeden önce bilgi aldığı kaynakları göstermektedir. Sosyal ağlar (facebook, instagram vb.), forumlar, bloglar ve tıbbi topluluklar, medikal turizm fuarları, medikal turizmle uğraşan seyahat acentaları bilgi kaynakları olarak hiç işaretlenmemiştir. TV, gazete gibi kitle iletişim araçları %3, medikal turizm broşürleri ise %2'lik bir dilime sahiptir.

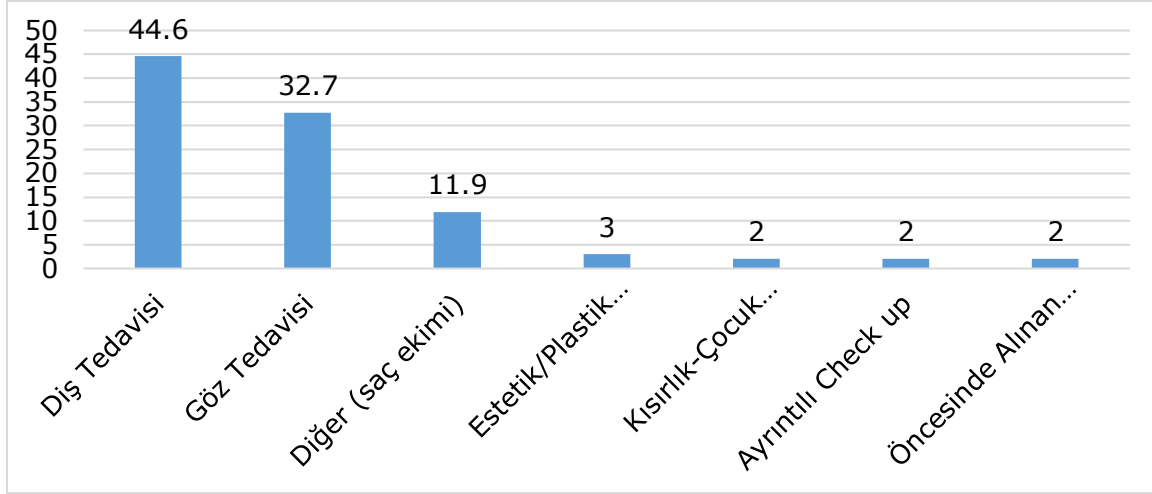

Şekil 5: Ankete Katılan Medikal Turistlerin Antalya'ya Gelmeden Önce Bilgi Aldıkları Kaynaklar

Şekil 5'te çoğunluğun yani %47'lik bir dilimin bu konuda arkadaş ve akraba tavsiyelerine önem verdiği görülmektedir. Bunun nedeni teknolojiyle geç tanışan bir nesil olan 43-50 yaş grubunun fazla olması olabilir. Akraba tavsiyelerini %28'lik bir dilimle Antalya'daki hastanelerin web sitelerinin incelenmesi, %13'le geldikleri ülkedeki doktorun tavsiyesi ve %7 ile de daha önce medikal hizmet alan hastaların forumlardaki yorumları takip etmektedir.

3. 4 Ankete katılan medikal turistlerin aldıkları tedavi çeşitleri

Ankete katılım sağlayan medikal turistlerden hangi medikal tedavi hizmetini aldıklarını işaretlemeleri istenmiştir. 8 seçeneğe tedavi çeşitlerinden hastalık teşhisi (%1) için gelen sadece 1 kişi, estetik/plastik cerrahi (%3) 3 kişi, kısırlık/çocuk tedavileri (%2), check up (%2) ve daha önceki alınan tedaviyi takip eden kontrol muayenesi (%2) için gelen sadece 2 şer kişi bulunmaktadır. Örneklem kapsamında ulaşılan medikal turistlerin en çok aldıkları hizmet diş (%44,6) ve göz tedavileri (%32,7) olarak görülmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyen %11,9'luk kesim ise saç ekimi tedavisi aldığını belirtmiştir.

Şekil 6: Ankete Katılan Medikal Turistlerin Aldıkları Medikal Tedaviler

Şekil 6'da da görüldüğü gibi katılımcıların yaklaşık olarak %75'inin göz ve diş tedavilerinden faydalandığı görülmektedir. %12'ye yakın bir dilim ise saç ekimi hizmeti almıştır. Buna göre katılımcılardan her 2 kişiden biri diş tedavisi, her 3 kişiden biri göz tedavisi ve yaklaşık her 11 kişiden biri de saç ekim hizmeti almıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Önemli bir turizm çeşidi olarak popüler olan medikal turizm, Türkiye için öncelikli kazanç alanları arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmada, Türkiye'de medikal turizm konusunda öncü sayılabilecek Antalya ilinin medikal turist profilini anlamak, Antalya'yı medikal tedavi için seçen medikal turistlerin hangi kaynaklardan bilgi aldıklarını ve Antalya'da hangi medikal tedavilerden yararlandıklarını öğrenmek amaçlanmaktadır. Çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan anket soruları Antalya'da en az bir kere medikal tedavi hizmeti almış olan medikal turistlere uygulanmıştır.

Yaş, gelir düzeyi ve eğitim seviyesi gibi sosyo-demografik özelliklerin medikal hizmetler için belirli bir ülkeye yapılacak seyahat kararını etkilediği bilinmektedir (Altın vd., 2011). Çalışma sonunda elde edilen verilere göre, Antalya'da medikal hizmet almaya çoğunlukla erkeklerin (%51,5) geldiği, 34-50 yaş aralığındaki (%38,6'sı 43-50 yaş grubu; %36,6'sı 34-42 yaş grubu) grubun çoğunlukta olduğu, eğitim düzeyinin (%43,6 2 ya da 4 yıllık üniversite; %38,6 master) üniversite ve master seviyesinde olduğu ve gelir düzeyinin de (%36,6'sı 50.001 US\$ - 70.000US\$ arası) yüksek denilebilecek seviyede olduğu görülmektedir. Yeni deneyimlere açıklık, gidilecek destinasyonun kültür ve diline olan aşinalık gibi kişisel faktörlerinde destinasyonla ilgili karar vermede destekleyici faktörler olduğu açıklanmaktadır (Altın vd., 2011). Bu kapsamda daha önceki ziyaret deneyimleri medikal turistlere bir aşinalık yaratmaktadır. Araştırmaya

katılan medikal turistlerin %51'inin Türkiye'yi daha önce 4-5 kez, Antalya'yı ise 2-3 kez ziyaret etmesinin destinasyon seçim kararlarını kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Geçmişte, gelişmekte olan ülkelerden varlıklı kişiler kaliteli tıbbi bakım almak için gelişmiş ülkelere seyahat etmekteydi. Ancak şu anda, gelişmiş ülkelerden bireyler gelişmekte olan ülkelere giderek medikal bakım almak için seyahat etmektedir. Çalışma sonuçları da gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan (Hallem ve Barth, 2011; Veerasoontorn vd., 2011) Türkiye'nin Antalya ilçesine en çok Almanya (%21,8) gibi gelişmiş bir ülkeden medikal turist geldiği görülmüştür. Sağlık turizmi içinde, medikal turizm, yaşlı ve engelli turizmi alanlarında ön plana çıkan Antalya'da, ağırlıklı olarak göz, diş, organ ve kemik iliği nakli, cerrahi, nefroloji ve kadın doğum alanlarında tedaviler tercih edilmektedir (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021). Araştırma sonuçları da diş (%44,6) ve göz (%32,7) tedavilerine yoğun ilgi gösterildiğini doğrulamaktadır. Diğer sonuçlar kapsamında araştırmaya katılan medikal turistlerin %73,3'ünün medikal hizmet için geldiği, medikal tedavi alacakları destinasyonu belirlemeden önce akraba ve arkadaş tavsiyelerini (%47) dikkate aldıkları ve Antalya'daki hastanelerin web sitelerinden (%28) bilgi edindikleri belirlenmiştir.

Bu çalışma temel olarak, Antalya'ya gelen medikal turistlerin demografik çerçevesini çıkarmaya, aldıkları medikal tedavi türlerini anlamaya ve gelmeden önce bilgi edindikleri kaynakları öğrenmeye odaklanmıştır. Bu amaçla da Antalya'yı tercih eden medikal turistlerin bazı tercih ve özelliklerine dair çeşitli faktörler araştırılmıştır: yaş, cinsiyet, eğitim, gelir, ziyaret sayıları, bilgi kaynakları ve tedavi çeşitleri gibi. Bu ifadelerden ve sorulardan elde edilen sonuçlar, Antalya'ya gelen medikal turistlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak buna yönelik gelişimler yapılmasını sağlayacaktır. Ancak çalışma yorumlanmadan önce bazı sınırlamalara dikkat edilmesi ve gelecekteki çalışmalarında bu sınırlamaları dikkate alması gerekmektedir. İlk olarak çalışma küçük örneklem büyüklüğüne sahiptir. Gelecekteki çalışmalar katılımcı sayısını artırarak daha büyük örnekleme araştırmayı test etmelidir. İkinci olarak bu çalışma Antalya'ya gelen ve araştırma kapsamında ulaşılabilen medikal turistlerden elde edilen verilerle sınırlıdır. Gelecekteki çalışmalar genelleme amacıyla diğer şehirlerdeki medikal turistlerinde cevaplarını araştırmalıdır. Son olarak medikal turistlerin tedavilerinin çeşitlendirilmesi ve demografik özelliklerinin genişletilmesi gelecek çalışmalara farklı sonuçlarla yeni bulgular kazandırılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Antalya Homes. (2021). *Türkiye’de Sağlık Turizmi*. Erişim Adresi: <https://www.antalyahomes.com.tr/turkiyede-saglik-turizmi> Erişim Tarihi: 04.09.2021.
- Aksu, G., Eser, M. T. & Güzeller, C. O. (2017). Açımlayıcı ve Doğrulamayı Faktör Analizi ile Yapısal Eşitlik Modeli Uygulamaları. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altın, M., Singal, M., & Kara, D. (2011). Consumer Decision Components for Medical Tourism: A Stakeholder Approach. *In 16th Graduate Student Research Conference in Hospitality and Tourism*, January 2011. Houston.
- ANSAT. (2014). *Antalya Sağlık Turizmi Derneği*. Erişim Adresi: <https://ansat.org.tr/index/> Erişim Tarihi: 14.06.2021.
- Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021). Sağlık Turizmi, Erişim Adresi: <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-175451/saglik-turizmi.html>, Erişim Tarihi: 14.06.2021.
- Antalya İl Sağlık Müdürlüğü. (2021). Erişim Adresi: <https://www.antalyasm.gov.tr/kamu-hastaneler/tum-kamu-hastaneler>, Erişim Tarihi: 14.06.2021.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi.
- Etik Araştırma. (2016). *Bilgi Merkezi*. Erişim Adresi: <http://etikarastirma.com/tr/icerik/bilgi-merkezi/10> Erişim Tarihi: 05.09.2021.
- Hadi, A. (2009, November). Globalization, Medical Tourism and Health Equity. *In Symposium on Implications of Medical Tourism for Canadian Health and Health Policy 13*, 1-29.
- Hallem, Y. & Barth, I. (2011). Customer-Perceived Value of Medical Tourism: An Exploratory Study – The Case of Cosmetic Surgery in Tunisia. *Journal of Hospitality and Tourism Management 18*, 121–129.
- Herrick, D. (2007). Medical Tourism: Global Competition in Healthcare. National Centre for Policy Analysis (No. 304). Erişim Adresi: <http://w.medretreat.com/templates/UserFiles/Documents/MedicalTourism-NCPA Report.pdf>.
- Hwang, S., Lee, D. & Kang, C. Y. (2018). Medical Tourism: Focusing on Patients’ Prior, Current, and Post Experience. *International Journal of Quality Innovation 4(1)*, 1-22.

İSTMER. (2021). *Örneklem Büyüklüğü Hesaplama Yaklaşımları ve 3 Alternatif Strateji*. Erişim Adresi: <https://www.istmer.com/orneklem-buyuklugu-hesaplama-yaklasimlari/> Erişim Tarihi: 05.09.2021.

Kelley, E. (2013). *Medical Tourism. In WHO Patient Safety Programme* (pp. 1–23). Geneva: World Health Organization.

Lunt, N., Smith, R. D., Mannion, R., Green, S. T., Exworthy, M., Hanefeld, J., Horsfall, D., Machin, L. & King, H. (2014). *Implications for the NHS of Inward and Outward Medical Tourism: A Policy and Economic Analysis Using Literature Review and Mixed-Methods Approaches*. Southampton: NIHR Journals Library.

Medical Tourism Association. (2014). *Medical Tourism FAQ's*. Erişim Adresi: <http://www.medicaltourismassociation.com/en/medical-tourism-faq-s.html> Erişim Tarihi: 18.04.2015.

Koggalage, P. D., Gunawardena, N. S. & De Silva, A. H. (2017). Medical Travellers' Perspectives in Selecting in-Patient Services at Selected Private Hospitals in Sri Lanka. *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 22(7), 747-757.

Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2012). *Sağlık Turizmi El Kitabı*. Ankara: BMS Matbaacılık.

Shahijan, M. K., Rezaei, S., Preece, C. N. & İsmail, W. K. W. (2015). International Medical Travelers' Behavioral Intention: An Empirical Study in Iran. *Journal of Travel & Tourism Marketing* 32(5), 475-502.

Tavşancıl, E. (2018). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

TRT Haber. (2021). *Sağlık Turizminde Tercih Türkiye Oldu*. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/saglik-turizminde-tercih-turkiye-oldu-564865.html> Erişim Tarihi: 02.09.2021.

TUİK. (2021). *İstatistiksel Tablolar*. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2020-37438> Erişim Tarihi: 05.06.2021.

Turizm Günlüğü. (2018). *Türkiyenin 8 Sağlık Turizm Merkezini Seçti*. Erişim Adresi: <https://www.turizmgunlugu.com/2021/05/05/kultur-ve-turizm-bakanligi-turkiye-saglik-turizm-merkezleri/> Erişim Tarihi: 02.09.2021.

Türkiye Sağlık Turizmi Derneği. (2016). *Sağlık Turizmi Genel Bilgi*. Erişim Adresi: <http://www.saglikturizmi.org.tr/tr/saglikturizmi/genel-bilgi> Erişim Tarihi: 01.06.2021.

USHAŞ. (2021). *Sağlık Turizmi Verileri*. Erişim Adresi: <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/> Erişim Tarihi: 14.6.2021.

Veerasoontorn, R., Beise-Zee, R. & Sivayathorn, A. (2011). Service Quality as a Key Driver of Medical Tourism: The Case of Bumrungrad International Hospital in Thailand. *International Journal of Leisure and Tourism Marketing*, 2(2), 140–158.

Wecure. (2021). *Türkiye Sağlık Turizmi İçin Neden İdeal Bir Destinasyondur?*. Erişim Adresi: <https://wecure.co.uk/whyturkeyidealdestinationhealthtourism/#:~:text=Well%2Drounded%20when%20it%20comes%20to%20treatment%20offerings&text=People%20around%20the%20world%20travel,smoking%20and%20mental%20health%20therapy.,eri%C5%9Fim> Erişim Tarihi: 17.03.2021.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Medikal turizm, bireylerin kendi ülkelerinde var olana kıyasla daha kaliteli tıbbi, diş ve cerrahi hizmetlere ulaşabilmek adına başka bir ülkeye seyahat etmesi olarak tanımlanmaktadır. Geçmişte, gelişmekte olan ülkelerden varlıklı kişiler kaliteli tıbbi bakım almak için gelişmiş ülkelere seyahat ederken, yeni dönemde gelişmiş ülkelerden bireyler gelişmekte olan ülkelere giderek medikal bakım almak için seyahat etmektedir. Bu da gelişmekte olan ülkeleri medikal turizm için popüler destinasyonlar haline getirmektedir. Gerçekleşen dönüşüm kapsamında, günümüz lider medikal turizm destinasyonları arasında yer alan Türkiye incelenmesi gereken bir ülke olarak düşünülmüştür. Bunun için seçilen Antalya destinasyonu evren olarak alınmıştır. Antalya'nın seçilmesinde sağlık potansiyelinin yanı sıra, doğal ve tarihi güzelliklerle bezeli olması, coğrafi konumu, dört mevsim ılıman iklimi ve ulaşım kolaylığı gibi avantajları etkili olmuştur. Bunlara ek olarak il; kış turizmi, spor turizmi, kongre ve fuar turizmi gibi alternatif turizm türlerinde olduğu gibi, sağlık turizminde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle son yıllarda; yüksek yatak ve hizmet kapasiteli konaklama tesislerinin yanı sıra, gelişmiş altyapı ve donanıma sahip sağlık kuruluşları, alanında iyi yetişmiş, yabancı dil bilen uzman doktor ve sağlık personeli ve nitelikli, aynı zamanda diğer ülkelere kıyasla daha az maliyetli hizmet anlayışıyla Antalya'da, sağlık turizmi alanında önemli bir mesafe kat edilmiştir. Bu doğrultuda Antalya'da medikal tedavi hizmeti almış olan medikal turistlerin demografik profilini anlamak, medikal turistlerin Antalya'yı medikal tedavi için seçerken hangi kaynaklardan bilgi aldıklarını ve Antalya'da hangi medikal tedavilerden yararlandıklarını öğrenmek için araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla Antalya medikal turist profiline dair çeşitli faktörler araştırılmıştır: yaş, cinsiyet, eğitim, gelir, ziyaret sayıları, bilgi kaynakları ve tedavi çeşitleri gibi. Bu kapsamda Antalya'daki medikal turistler örneklem olarak alınmıştır. Daha önce Antalya'da medikal tedavi hizmeti almış olan veya anketin yapıldığı dönemde medikal tedavi almak için gelmiş olan medikal turistler çalışmaya dâhil edilmiştir. Medikal turistlere tedavi aldıkları medikal tesiste ya da konaklama tesisinde ulaşılmıştır. Çalışma Antalya merkezde yürütülmüştür. Çalışma sonunda elde

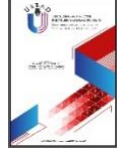
edilen verilere göre, Antalya'da medikal hizmet almaya çoğunlukla erkeklerin (%51,5) geldiği, 34-50 yaş aralığındaki (%38,6'sı 43-50 yaş grubu; %36,6'sı 34-42 yaş grubu) grubun çoğunlukta olduğu, eğitim düzeyinin (%43,6 2 ya da 4 yıllık üniversite; %38,6 master) üniversite ve master seviyesinde olduğu ve gelir düzeyinin de (%36,6'sı 50.001 US\$ - 70.000US\$ arası) yüksek denilebilecek seviyede olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan medikal turistlerin %51'inin Türkiye'yi daha önce 4-5 kez, Antalya'yı ise 2-3 kez ziyaret etmesinin destinasyon seçim kararlarını kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin Antalya ilçesine en çok Almanya (%21,8) gibi gelişmiş bir ülkeden medikal turistin geldiği görülmüştür. Diğer sonuçlar kapsamında araştırmaya katılan medikal turistlerin %73,3'ünün medikal hizmet için geldiği, diş (%44,6) ve göz (%32,7) tedavilerine yoğun ilgi gösterdikleri, medikal tedavi alacakları destinasyonu belirlemeden önce akraba ve arkadaş tavsiyelerini (%47) dikkate aldıkları ve Antalya'daki hastanelerin web sitelerinden (%28) bilgi edindikleri belirlenmiştir.

EXTENDED ABSTRACT: Medical tourism is defined as individuals traveling to another country in order to reach higher quality medical, dental and surgical services compared to the ones available in their own country. In the past, wealthy people from developing countries traveled to developed countries to receive quality medical care, while in the new era, individuals from developed countries travel to developing countries to receive medical care. This makes developing countries popular destinations for medical tourism. Within the scope of the transformation that has taken place, Turkey, which is among the leading medical tourism destinations today, has been considered as a country to be examined. For this, the chosen Antalya destination was taken as the universe. In addition to its health potential, Antalya's advantages such as being adorned with natural and historical beauties, geographical location, mild climate in all seasons and ease of transportation were effective in choosing Antalya. In addition to these, the province; It has a very important place in health tourism as well as in alternative tourism types such as winter tourism, sports tourism, congress and fair tourism. Especially in recent years; In addition to accommodation facilities with high bed and service capacity, health institutions with advanced infrastructure and equipment, well-trained specialist doctors and health personnel who speak foreign languages, and qualified and at the same time less costly service approach in Antalya, in the field of health tourism significant progress has been made. In this direction, research has been carried out to understand the demographic profile of medical tourists who have received medical treatment in Antalya, to learn from which sources medical tourists get information when choosing Antalya for medical treatment, and which medical treatments they benefit from in Antalya. For this purpose, various factors related to Antalya medical tourist profile were investigated: age, gender, education, income, number of visits, information sources and types of treatment. In this context, medical tourists in Antalya were taken as a sample. Medical tourists who received medical treatment in Antalya before or who came to receive medical treatment at the time of the survey were

included in the study. Medical tourists were reached at the medical facility or accommodation facility where they received treatment. The study was carried out in the center of Antalya. According to the data obtained at the end of the study, it was found that mostly men (51.5%) come to receive medical services in Antalya, in the 34-50 age group (38.6% in the 43-50 age group; 36.6% in the 34-42 age group). age group), the education level (43.6% 2- or 4-year university; 38.6% master) is at university and master level, and the income level (36.6% is 50,001 US\$ - 70,000US\$). between) is seen to be at a high level. It is thought that 51% of the medical tourists participating in the research have visited Turkey 4-5 times and Antalya 2-3 times before, which facilitates their destination selection decisions. In addition, it has been observed that most of the medical tourists from a developed country such as Germany (21.8%) come to Antalya district of Turkey, which is among the developing countries. Within the scope of other results, 73.3% of the medical tourists participating in the research came for medical service, showed great interest in dental (44.6%) and eye (32.7%) treatments, and gave recommendations of relatives and friends (%) before determining the destination where they would receive medical treatment. 47) and they obtained information from the websites of the hospitals in Antalya (28%).

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

**DÜNYA SİSTEMLERİ ANALİZİ ÜZERİNDEN KÜRESEL MÜLTECİ
KRİZİNİ ANLAMLANDIRMAK: SURİYE VE AFGANİSTAN ÖRNEKLERİ**
MAKING SENSE OF THE GLOBAL REFUGEE CRISIS: A WORLD-SYSTEMS
PERSPECTIVE ON SYRIA AND AFGHANISTAN

Efe Can GÜRCAN

Doç. Dr., İstinye Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Siyaset,
İstanbul/Türkiye.

Assoc. Prof., Istinye University, International Relations, International Politics,
Istanbul/Turkey.

efe.gurcan@istinye.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5415-3163

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.995723

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.10.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21.11.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Gürcan, E. C. (2021). Dünya Sistemleri Analizi Üzerinden Küresel Mülteci Krizini Anlamlandırmak: Suriye ve Afganistan Örnekleri. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1587-1614.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Günümüz dünyası, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana tarihin en büyük mülteci krizi ile karşı karşıyadır. Bu nedenle, bugün mülteci sorununun daha önce hiç olmadığı kadar uluslararası bir olgu haline geldiği söylenebilir. Mevcut makale, birleşik karşılaştırma yöntemi ve dünya sistemleri kuramına dayanarak küresel mülteci krizinin hangi uluslararası dinamiklere dayandığı sorusu etrafında şekillenmiştir. Bu soruyu açıklamak için küresel mülteci krizine en canlı ve güncel örnekler arasında gösterilen Suriye ve Afganistan'a yoğunlaşmıştır. Birleşik karşılaştırma analizi, Suriye ve Afganistan'da yaşanan mülteci krizlerinin birtakım ortak dinamikler üzerinden yükseldiğini göstermektedir. Politik-ekonomik anlamda, her iki ülke de; çeper coğrafyasına ait ülkeler olarak, dünya sistemi ile bütünleşme (inkorporasyon) dönemlerinde oluşan ciddi yapısal dengesizliklerin etkisi ile küresel mülteci krizinin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Jeopolitik olarak, günümüz dünya sisteminde yaşanmakta olan çok kutuplulaşma ve "hegemonik kriz", söz konusu mülteci krizinin maddi zeminini sağlamıştır. Son olarak, jeo-kültürel dinamiklerin mevcut mülteci krizini daha da ileriye taşımaya hizmet ettiği söylenebilir. Sovyet sonrası dönemde "anti-sistemik hareketler" in ideolojik düzlemde geri çekilmesi ve etnik-dinî temelli akımların ön plana taşınması ile birlikte merkez ülkelerde yaygınlaşan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, "eşitsiz mübadele" mekanizmalarının meşruluğunun yeniden üretilmesini sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Birleşik Karşılaştırma, Dünya Sistemleri, Mülteci Krizi, Suriye

Abstract: The world is facing the largest global refugee crisis since World War II. This prompts one to suggest that the refugee issue has never been as international as it is today. The present article uses incorporated comparison and world-systems theory to investigate the international dynamics of the current global refugee crisis. It focuses on the cases of Syria and Afghanistan as being among the most recent and significant episodes of the global refugee crisis. The findings reveal that the refugee crises in these countries exhibit shared dynamics. In political-economic terms, both cases represent the focal point of the current global refugee crisis, which mainly stems from "structural imbalances" associated with "incorporation" into the world-system. Geopolitically speaking, growing multipolarity and the current phase of "hegemonic crisis" lay the groundwork for this crisis at the international level. Finally, one should also take into account the geo-cultural dynamics of the global refugee crisis. The waning importance of "anti-systemic movements" in the post-Soviet era and the rise in significance of ethno-religious identities in the periphery combine with the growing popularity of racism and xenophobia in core countries to legitimize and consolidate the system of "unequal exchange", which deepens the refugee crisis even further.

Key Words: Afghanistan, Incorporated Comparison, World-Systems, Refugee Crisis, Syria

GİRİŞ

Uluslararası göç olgusu, yaklaşık 4 milyonluk bir sayıyla dünyanın en kalabalık mülteci nüfusuna sahip ülkesi olarak Türkiye'yi son derece yakından ilgilendirmektedir (The World Bank, 2021). Özellikle 2010 yılından itibaren Arap Baharı'nın bölgeye yayılmasıyla Türkiye, yoğun bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Düzensiz göç, "bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak" anlamında kullanılır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Türkiye'de düzensiz göçmen sayısı, yaklaşık %1292'lik bir artışla 2010 yılında 32667'den 2019 yılında 454662'ye erişmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). 2019 yılı verilerine göre Afganlar, 201437 kişi ile Türkiye'ye en fazla düzensiz göç sağlayan kesim konumundadır. Bu sayı ile Afganistan, listede ikinciliğe sahip olan Suriye'nin dahi (55236) açık ara önündedir. Tabii 2020-2021 döneminde bu eğilimlerin daha da keskinleşeceği düşünülmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Düzensiz göç, "çatışma, şiddet ve zulüm sebebiyle zorla yerinden edilen kişiler" olarak tanımlanan mülteci sorunuyla sıkı sıkıya bağlıdır (UNHCR, t.y.). Ocak 2010'da yaklaşık 989000 olduğu tahmin edilen Türkiye'deki mülteci sayısı 2021'e kadar %304'ten fazla bir oranda artmıştır (Oktay, 2010). 4 milyon mültecinin 3,6 milyonunun Suriyeli olduğu tahmin edilmektedir (The World Bank, 2021). Afgan mültecilerin sayısının ise Temmuz 2021'e kadar en fazla 600000 civarında olduğu düşünülmektedir (Dettmer, 2021) ve aynı yılın Ağustos ayında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afganistan'dan çekilmesinden sonra bu sayının hızla katlanacağı beklenmektedir.

Türkiye'de yaşanan tarihi mülteci sorununda Afganistan ve Suriye'nin öne çıkması tesadüf değildir. Arap Baharı konjonktüründe patlak veren Suriye krizi, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri yaşanan en ciddi insanî krize ev sahipliği yapmıştır (Gürcan, 2019b). Günümüzde bu kriz dalgası Afganistan'a kadar genişlemektedir. Türkiye ise, söz konusu göç dalgası kapsamında, Avrupa ile yakınlığı dolayısıyla göçmenler tarafından yoğun olarak tercih edilen bir duraktır. Bununla birlikte, Türkiye'nin hızla transit ülke konumundan hedef ülke konumuna tırmadığı gözlemlenmektedir. Özellikle Afganistan kaynaklı göç ile ilgili olarak, İran'da ekonomik yaptırımlar altında Afgan göçmenlere yönelik baskının artması ve 2014 yılından itibaren Taliban'ın güçlenmesi, bu durumun ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır (Çankara ve Çerez, 2020; Obayd ve Karataş, 2021).

Yukarıda betimlenen mülteci krizinin küresel boyutu ve Türkiye'ye doğrudan etkileri, bu konuyu ele alan akademik çalışmaların önemini artırmaktadır. Uluslararası İlişkiler perspektifinden yola çıkan mevcut makale de, söz konusu bağlamdan güç alarak, 2010 yılından itibaren şiddetlenen küresel mülteci krizinin uluslararası dinamiklerini Suriye ve Afganistan örnekleri üzerinden irdelemektedir. Bu örnekler, birleşik karşılaştırma yöntemi aracılığıyla ve dünya sistemleri kuramının penceresinden incelenecektir.

Birleşik karşılaştırma, tarihsel bir karşılaştırmalı durum analizi yöntemi olarak, küresel bir olguyu açıklayabilmek için birbiriyle tarihsel olarak bağlantılı ve/ya birbirini koşullandıran süreçleri mantıksal bir çerçevede bir arada inceler. Başka bir deyişle, inceleme altındaki süreçler, zamansal ve mekânsal farklılıklarına göre küresel bir çerçeveye oturtulur ve birbiriyle bağlantısı üzerinden kavramsal olarak açıklanır (McMichael, 1990: 391-393; McMichael, 2000: 671). Mevcut makaledeki kavramsal açıklamalar ise dünya sistemleri kuramı üzerine kuruludur. Birleşik karşılaştırma analizi kapsamında dünya sistemleri kuramına yoğunlaşılmasının başlıca iki nedeni bulunmaktadır. İlk olarak bu kuram, araştırma sorusunun kapsamı gereği, Uluslararası İlişkiler disiplininde küresel süreç ve olguları başlıca analiz birimi olarak merkezine oturtan bir yaklaşımdır. Uluslararası ilişkileri açıklarken, realizm ve liberalizmin çeşitli yorumlamaları, ağırlıklı olarak devlet ve kurumları açıklamaya yoğunlaşır. İnşacılık ise arka plandaki sosyal inşa süreçlerinin yanı sıra uluslararası değer, norm ve algılara eğilir (Weber, 2021).

İkinci olarak, dünya sistemleri kuramı, başlıca göç kuramları içerisinde birleşik karşılaştırma yöntemi ile uyumlu tarihsel bir perspektifle küresel dinamikleri merkezine alan çok disiplinli ve bütüncül bir yaklaşıma sahiptir. Makalede böyle bir yaklaşıma dayanarak, incelemenin açıklayıcı gücünün sağlanması umulmaktadır. Uluslararası göç, "kişilerin geçici veya kalıcı olarak ikamet değiştirme amacıyla bir ülkeden diğerine hareketi" olarak tanımlanabilir (Jalilian ve Reyes, 2012: 6). Uluslararası göçü açıklayan kuramlar ise en genel haliyle üç gruba ayrılabilir. Ekonomik yaklaşımlar; neoklasikçilik, yeni hane ekonomisi, ikili emek piyasası, toplumsal ağlar, birikimli nedensellik ve kurumsallık gibi ekonomik kuramlar ağırlıklı olarak ekonomik dönüşümler üzerinden emek göçünü açıklamakla ilgilenirken; psiko-kültürel kuramlar bireysel ve kolektif ölçekte vuku bulan kültürel etkileşim süreçlerine önem verir (Karpestan ve Andersson, 2013; Bornstein vd., 2019). Psiko-kültürel kuramlar kapsamında "kültürleşme" hipotezi öne çıkar. Bu hipoteze göre, göçün aktörleri olarak birey ve topluluklar, kültürel

olarak değişime uğrarken kendi ortamlarını da yine kültürel olarak dönüştürürler. Bu şekilde psiko-kültürel kuramlar, bu aktörlerin birbirleri arasında farklı kültürleşme seviyelerini ve bunların doğurduğu komplikasyonları inceler. Psiko-kültürel inceleme; söz konusu aktörleri yaş, kuşak ve bilişsel gelişim düzeyleri, toplumsal cinsiyet, kişilik, güdülenim ve kültürel çevre düzlemlerinde ele alır (Bornstein vd., 2019). Ekonomik yaklaşımlar ise ağırlıklı olarak emek merkezli açıklamalara dayanır (Karpestam ve Andersson, 2013) ve dolayısıyla Suriye ve Afganistan örneklerindeki gibi yaşanan zoraki göç süreçlerini açıklamakta zorlanır. Öte yandan, Suriye ve Afganistan gibi örneklerdeki ekonomik ve emeğe dayalı mekanizmaların açıklanmasında ekonomik yaklaşımlar kısmen faydalı olacaktır. Bu kapsamda yeni hane ekonomisi, karar verici olarak bireylerden ziyade ailelerin göç sürecindeki rollerine odaklanır. Neoklasik kuramlar göç olgusunu göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki ücret farklılıkları üzerinden mikro-ekonomik bir düzlemde açıklarken, ikili emek piyasası kuramı göç alan ülkelerdeki ucuz emek talebine ve diğer makro-ekonomik etkenlere yoğunlaşır. Ağ yaklaşımı, göç olgusunu kolaylaştırıcı bir unsur olarak etnik köken, akrabalık, din, arkadaşlık ve hemşerilik gibi kişiler arası toplumsal bağların rolüne dikkat çeker. Birikimli nedensellik, göç olgusunun güçlenmesi ile kendi etkisini birikerek artıran gelir, toprak ve insan sermayesi dağılımı, tarımsal yapı, göç kültürünün pekişmesi ve göçmenlikle ilişkilendirilen istihdam alanlarının yaratılması gibi etkenlere parmak basar. Kurumsal kuramlar, özel sektör ve sivil toplumda faaliyet gösteren aktörlerin kamusal düzenlemeler altında gerek yasal gerekse düzensiz göç hareketlerini nasıl kolaylaştırdığını ortaya koyar (Massey, 1993). Tarihsel kuramlar ise genellikle dünya sistemleri kuramı tarafından temsil edilir (Watters, 2019). Bu kuram, vurguyu göç olgusunun uluslararası dinamiklerine yerleştirmesinden ötürü mültecilik gibi bir uluslararası göç sorununa etkili bir yaklaşım sunar. Diğer kuramlarda eksik kalan dış müdahale ve hegemonya mücadelesi gibi jeopolitik rekabet dinamiklerini hem ekonomik hem de kültürel bağlamlarda değerlendirir. Bu kuram, literatürdeki muadillerine göre, özellikle dış dinamiklerin öne çıktığı göç durumlarını incelemede etkili bir işleve sahiptir. Bir sonraki başlıkta daha ayrıntılı olarak tartışılacağı üzere dünya sistemleri kuramı, bütüncül ve kapsayıcı yaklaşımı gereği ekonomik dinamiklere yoğunlaşan kuramların katkılarına açıktır.

Makale, üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım dünya sistemleri kuramının uluslararası göçü nasıl kavramlaştırdığına odaklanacaktır. Bunu takip eden kısımlar ise, sırasıyla Suriye ve Afganistan'da küresel mülteci krizinin

oluşumunu dünya sistemleri kuramının penceresinden birleşik karşılaştırma analizi aracılığıyla ele alacaktır.

Dünya Sistemleri Perspektifinden Uluslararası Göç Olgusu

Dünya sistemleri kuramının kurucusu sayılan Immanuel Wallerstein'a göre 16. yüzyıldan beri uluslararası ilişkiler, kapitalizmin küreselleşmesi ve devletlerin dünya ekonomisine bağımlılıkları altında şekillenmektedir. Wallerstein (2000), dünya sistemini şu şekilde tanımlamıştır: "Merkez, çeper ve yarı çeper arasında eşitsiz bir mübadelenin var olduğu, ama aynı zamanda [söz konusu] kesimlerin [varlığının] bu eşitsiz mübadelenin hem ekonomik hem de siyasal olarak sürdürülmesine bağlı olduğu bir iş bölümüne dayalı" sosyoekonomik sistem. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere Wallerstein, devletler arasındaki hiyerarşiyi sorunsallaştırır ve eşitsizliği analizinin merkezine yerleştirir. Ona göre "eşitsiz mübadele", çeper ülkelerde üretilen değerler haksız yöntemlerle merkez ülkelere aktarılması sayesinde gerçekleşen kâra dayanır. Bu yöntemlerin en bilinenleri arasında hammaddelerin ucuza ele geçirilip işlendikten sonra fahiş fiyatlara satılması yer alır. Bir diğer yöntem ise çeper ülkelerdeki emekçilerin düşük ücretlerle çalıştırılmasına karşın merkezde uygulanan fiyatlara maruz bırakılmalarıdır (Wallerstein, 1983: 31-32).

Sayfa | 1592

Eşitsiz mübadelenin uluslararası göç alanına da uzandığı söylenebilir. Örneğin, çeper ülkelerindeki çarpık gelişme ve olumsuz yaşam koşulları nedeniyle hoşnutsuzluk çeken nitelikli işgücü, merkez ülkelere doğru beyin göçü eğilimi sergiler ve bu olgu çeper ülkelerinde nitelik kaybına yol açar. İşgücünün nitelikli olmayan kesimleri de benzer sebeplerle merkez ülkelere mülteci olarak göçebilir. Her iki durumda, gerçekleşen eşitsiz değer transferinin yanı sıra merkez ülkelerde emek arzının bollaştığı, ücretlerin baskılanıp kârın artırıldığı koşullarda yedek bir işsiz ordusu güçlenir (Cope, 2019). Göç araştırmaları alanındaki önemli dünya sistemi kuramcılarında Saskia Sassen'e göre ise çeper ülkelerinden merkeze doğru akan nitelikli ve nitelikli olmayan işgücü için, çeşitli istihdam ve yüksek kaliteli yaşam olanaklarına sahip New York, Paris, Londra, Tokyo, İstanbul gibi "küresel kentler" önemli çekim merkezleridir. Bu tür kentler, "komuta işlevlerinden ve dış piyasalara yönelik üst düzey üretici hizmet firmalarının buralarda yoğunlaşmasından ötürü küresel ekonomide yer alan stratejik mekânlardır" (Sassen, 1994: 54).

Dünya sistemleri kuramı, uluslararası ilişkilerin yapısındaki önemli değişimlerin dünya sistemlerindeki köklü dönüşümlere koşut bir şekilde gerçekleştiğine işaret eder. Wallerstein'a göre bu dönüşümlerin arkasında

devletler arası hegemonya mücadeleleri yatar. Burada "dünya hegemonu" terimi ile üretim, ticaret ve savunma alanlarında küresel ekonomiye yön veren ve bu ekonominin dinamizminin başını çeken devletler kastedilmektedir. Dünya sistemine bugüne kadar dört farklı hegemon yön vermiştir: Portekiz-Ceneviz ittifakı (15. yüzyıl), Birleşik Eyaletler (16. yüzyılın sonlarından itibaren), İngiltere (18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD, 20. yüzyılın ortalarından itibaren) (Wallerstein, 2000: 255-256; Arrighi, 2010: 6-7).

Dünya hegemonyasındaki geçişler, dünya sistemleri kuramı tarafından "sistemik dönüşümler" kavramıyla açıklanır. Sistemik dönüşümler ise, yeni bir hegemonya sisteminin dünyaya yayılması, hegemonya geçişleri dönemi ile mevcut hegemonyanın gerileme dönemine adım atması ve eski hegemonyanın yerini yeni bir hegemonya düzeninin alması safhalarını içerir (Arrighi, 1999: 29). Söz konusu dönüşümler uluslararası göç açısından son derece önemli dönemlerdir; çünkü bu dönemler küresel kapitalizmin tarihine damgasını vuran göç dalgaları ile şekillenmiştir. Örneğin, "hegemonik kriz" dönemlerinde jeopolitik rekabetin kızışması ve toplumsal çatışmaların hız kazanması kitlesel mülteci krizlerine sebep olmuştur. Modern çağın gerçek anlamda ilk küresel mülteci krizi olarak milyonlarca mülteci yaratan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, söz konusu duruma çarpıcı birer örnek teşkil eder (Arrighi, 1999: 29).

Benzer şekilde, 1450-1850 dönemi, Avrupa'da vuku bulan "sistemik yayılma" dönemleri dahilinde yerleşimciler, zorunlu göç (kölecilik) ve sömürgecilik dalgalarına sahne olmuştur (Wallerstein, 2000: 49). İngiliz hegemonyasından Amerikan hegemonyasına geçiş sürecinde, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'dan Amerikalara doğru yaşanan milyonlarca insanlık göç dalgası da bu şekilde okunabilir (Inghilleri, 2017: 6). 20. yüzyıldan itibaren gelişen Amerikan hegemonyası altında, az gelişmiş çeper ülkeleri ise dünya sistemine "inkorporasyon" (dahil edilme) olgusuna maruz kalırlar. Sermaye ihracı ve ticaret ile sisteme dahil edilme nedeniyle, bu ülkelerde dünya sistemleri kuramının "yapısal dengesizlik" olarak adlandırdığı sorunlar ortaya çıkar. Yapısal dengesizlik tezine göre, çeper ülkelerinde hızlanan metalaşma sürecinin etkisi altında geleneksel yaşam ve çalışma biçimleri yerini mülksüzleşmeye, hayat pahalılığına, derin eşitsizliklere ve keskinleşen toplumsal çatışmalara bırakır. Dahası, çeperleşen ülkeler, metalaşma ile ortaya çıkan emek arzını karşılayacak istihdam altyapısına sahip değildir. Bu koşullar altında ise köyden kente göç, çeperden merkeze göç ile desteklenir (Portes, 2006; Portes ve Walton, 1981).

Dünya sistemleri kuramı, uluslararası ilişkilerin salt ekonomik ve jeopolitik boyutlarıyla ilgilenmez. Bu kuram dahilinde jeo-kültürel dinamikler de dünya sisteminin idamesi ve dönüşümü için önemli bir rol üstlenir. Wallerstein'ın tabiriyle kültür, toplumsal ve jeopolitik mücadelelerin aracı haline gelmiştir. Bir yandan kültür, bir topluluğu diğer topluluklardan ayıran özellikleri vurgulamak ve dünyadaki eşitsizlikleri meşrulaştırmak için araçsallaştırılır. Çeper ülkelerde hâkim sınıflar, ayrıcalıklarını korumak için mikro-milliyetçilik ve aşırıcılık gibi tikelci ideolojiler üzerinden kültürü silah haline getirebilir. Merkez ülkelerde ise medyanın yönlendirici gücünü (Pakkan, 2020: 169) de arkasına alan hâkim sınıflar, ırkçılık gibi ideolojiler üzerinden dünya sistemine yer etmiş hiyerarşileri korumaya yönelir. 11 Eylül saldırılarının ertesinde veya Arap Baharı'nı takiben Suriye ve Libya gibi ülkelere kaynaklı mülteci krizinin patlak vermesiyle ABD ve Avrupa'da ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının artması bu bağlama oturtulabilir (Gürcan, 2019a; d'Appollonia, 2017; Bandhauer, 2015). Tabii, Batıcılık ve cinsiyetçilik gibi akımlar, coğrafi konumlanıştan bağımsız, her yerde hâkim sınıfların aracı olarak kullanıma girebilir (Wallerstein, 2000: 79-82). Öte yandan, sistemik eşitsizlikleri karşısına alan 1848 ve 1968 hareketleri gibi küresel anti-sistemik dalgalar da kültürel mücadele içerisinde yer alır (Wallerstein, 2000: 374). Anti-sistemik hareketler bir ülke veya coğrafyada üstün geldiğinde, Samir Amin'in "bağlantıyı kesmek" (*déconnexion*) olarak adlandırdığı bir yolu seçebilirler. "Kapitalizmin dışına ve daha uzun vadede sosyalizme doğru geçiş" veya dünya sisteminden kopuş olarak tanımlanan "bağlantıyı kesmek", inkorporasyonun zıddı bir anlamda kullanılır (Amin, 1990: 55).

Dünya Sistemleri Perspektifinden Suriye Krizi ve Mülteci Sorunu

Dünya sistemleri analizi, uluslararası göç gibi güncel olguları açıklarken, politik-ekonomik ve kültürel dinamikleri tarihsel gelişimleri içerisinde ele alır. Dolayısıyla, Suriye'deki mülteci sorununun ortaya çıkışını derinlemesine anlayabilmek için incelemeye Arap milliyetçiliği dönemi ile başlanabilir. Suriye'nin günümüzdeki siyasal rejiminin ortaya çıkışı 1950'li yılların ikinci yarısına kadar uzanır. Sömürgelerin bağımsızlaşma dalgasının hız kazandığı 1950 ve 1960'lı yıllar, anti-sistemik bir hareket olarak sosyalist Arap milliyetçiliğinin yükselişe geçtiği bir döneme tekabül etmektedir. Bu durum, dünya sistemleri kuramının terminolojisini kullanmak gerekirse, kimi otarşik eğilimlere rağmen bir tür "bağlantıyı kesme" süreci olarak adlandırılabilir. Mısır'da 1952 Devrimi ile Cemal Abdünnasır, Irak'ta 1958 Devrimi ile Abdülkerim Kasım başa gelmiştir.

Böyle bir ortamda gittikçe güçlenen Baas ("Yeniden Doğuş") hareketi, Suriye'de 1963 yılında düzenlenen bir darbe ile iktidarını sağlamıştır. 1967 yılında ise İsrail ile savaşta Arap tarafının yenilgisi Arap milliyetçiliğinin gücünü eritip İslamî hareketleri kuvvetlendirmiştir. Ancak Suriye'deki sosyalist milliyetçi Baas rejimi, bazı iç karışıklıklar ve ekonomik reformlar geçirmesine karşın iktidarını korumuş ve görece olarak kapitalist dünya sisteminin dışında durarak Sovyetler Birliği ile yakın ilişkilerini sürdürmüştür (Kalouche ve Mielants, 2005: 139-140; Sorenson, 2018: 323; Manfredi Firmian, 2020).

Kuramsal tartışmalara ayrılan bir önceki kısımda, dünya sistemine inkorporasyon sürecinin yapısal dengesizliklere neden olarak kitlesel göçe ortam sağladığından bahsedilmişti. Bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemde Suriye için de geçerli olmuştur. Hafız Esad yönetimi, 1980'li yıllarda yeni bir ekonomik reform süreci başlatarak Suriye'nin dünya sistemine inkorporasyonuna yönelik ilk adımları atmıştır. Bunun öncesinde, Suriye yönetimi, özel sektörün elini rahatlatan ılımlı reformlar benimsemesine karşın kamu merkezli ekonomik kalkınma modelini sürdürmekteydi. 1970'li yıllarda kamu işletmeleri üzerinden kapsamlı yatırımlar ve barajlar, yollar, köprüler ve enerji gibi altyapı alanlarında yürütülen projeler ekonominin belkemiğini oluşturuyordu. Sağlık ve eğitim gibi sosyal harcamalar ön planda tutuluyordu. Rejimin kitlesel desteği kırsal nüfusa dayandığından, ziraat kamu yatırımlarının yanı sıra tarımsal destekler ve vergi muafiyetleri kırsal desteğin sürdürülmesine katkı sağlıyordu. Tabii, 1970'li yıllarda petrol fiyatlarında yaşanan artışlar, Sovyet desteğiyle birleşerek kamu merkezli bir kalkınma modelinin uygulanmasını kolaylaştırmıştı (Gürcan, 2019c).

Ne var ki, 1980'li yıllarda Sovyet ekonomisindeki sorunların iyiden iyiye belirginleşmesi ile sosyalist bloğun çözülmeye başlaması ve gelişmekte olan dünyada yaygın bir şekilde yaşanan borç krizleri ile kamucu kalkınma modeli etkisini yitirmeye başlamış, yerini neoliberalizm adı altında bir inkorporasyon sürecine bırakmıştır. Neoliberalizm; ticarî ve finansal liberalleşme, özelleştirme, emeğin esnekleştirilmesi gibi politikaların, ABD'nin çeşitli baskıları veya ABD merkezli uluslararası kuruluşların etkisi altında dünya ülkelerine dayatılmasını ifade eder (Gürcan ve Mete, 2017: 3). Böyle bir atmosferde Suriye yönetimi, "yapısal dengesizliklere" neden olma pahasına 1986 yılında ekonomik çoğulculuk (ta'addudiyya) sloganı ile bir liberalleşme süreci başlatmıştır. Dereceli olarak fiyatların piyasaya bırakılmasına, bazı devlet desteklerinin sonlandırılması veya azaltılmasına, döviz yasaklarının gevşetilmesine ve gümrüklerin kaldırılmasına yönelik

politikalar benimsenmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı, günümüz Rusya'sının ekonomik güçlükleriyle birleşerek, en sonunda Suriye'yi inkorporasyona yönlendirmiştir. 1990'lı yıllarda vergi tatilleri gibi yatırımı kolaylaştırıcı ve özel sektörü teşvik edici önlemler harekete geçirilmiştir. Yönetimin Beşşar Esad'a geçmesiyle de neoliberal reformlar daha önce hiç olmadığı kadar hızlandırılmıştır. 2005 yılında düzenlenen Baas Partisi 10. Bölgesel Kongresi, "sosyal pazar ekonomisi" sloganıyla, daha çok gayrimenkul, finans ve turizm gibi spekülatif ve üretken olmayan sektörlerle yoğunlaşan yabancı dış yatırımları destekleyici politikalar ilan etmiştir. Gümrük duvarlarının zayıflatılmasıyla Suriye'nin ithalatı 2001-2010 döneminde 4,3 milyar dolardan neredeyse %230 oranında artarak 14,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde, küçük ve orta ölçekli yerli üreticiler büyük yıkıma uğramıştır (Gürcan, 2019c).

Arap Baharı konjonktüründe savaş ve mülteci krizini önceleyen dönemde benimsenen 5 Yıllık Plan (2006-2010), devletin ithalat tekeli ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda bu plan, fiyat serbestisini genişletmiş, gayrimenkul sektörünü liberalleştirmiş, borsa piyasasını tesis etmiş ve tarımsal desteklerle birlikte halka yakıt ve elektrik yardımlarını önemli ölçüde düşürmüştür. Bütün bu gelişmelerin, öncelikle rejimin geleneksel destekçisi ve toplam nüfusun neredeyse yarısını temsil eden kırsal kitleyi kendinden uzaklaştırdığı söylenebilir. Dahası, devlet desteklerinin kaldırılması, 1900'lerden beri yaşanan en uzun kuraklık dönemiyle (2006-2011) birleşerek sadece kırdan kente ve yurtdışına göçü hızlandırmamıştır. Bu etkenler, işsiz ve aşsız kalan kırsal kesimleri de terörizme yönlendirerek mülteci sorununu dolaylı bir şekilde derinleştirmiştir. 2011 yılında sadece kuraklık yüzünden kırdan kente göçen insan sayısının 1,5 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı; neoliberalizm altında tarımın iflası, kentlere doğru yaşanan yoğun göç dalgasıyla istihdam olanaklarının daralması ve savaş ortamının ülkeye hâkim olmasıyla hızlı bir şekilde artmıştır (Gürcan, 2019c).

Dünya sistemleri kuramının tartışıldığı bir önceki kısımda, sistemik dönüşümlerin, özellikle de jeopolitik güç mücadeleleri ve sosyal çatışmaların hız kazandığı "hegemonik kriz" dönemlerinin uluslararası göçü şiddetlendirme potansiyelinden bahsedilmişti. Suriye krizi, söz konusu durum için verilebilecek belki de en güncel ve canlı örnekler arasındadır. ABD'nin ekonomik krizini takiben bu ülkenin ekonomik hegemonyasının simgesi Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'nin (North American Free Trade Agreement veya NAFTA) çöküşü, Giovanni Arrighi'nin betimlediği "hegemonik kriz" tanımını karşılar niteliktedir. Kuzey Atlantik Antlaşması

Örgütü (North Atlantic Treaty Organization veya NATO) üyeleri arasında artan anlaşmazlıklar ve en nihayetinde Barack Obama ve Donald Trump'ın ABD'nin Irak, Afganistan ve Suriye'den çekileceğine yönelik açıklamaları da benzer bir duruma işaret eder (Arrighi, 1999). Hegemonik krizin bir diğer unsuru olarak jeopolitik rekabetin yükselişi ise kendini özellikle de Suriye'de keskinleşen ve Rusya ile İran'ın da bizzat müdahil olduğu vekâlet savaşlarında gösterir. ABD, bütün askerî üstünlüğüne karşın Suriye'de Esad rejimini devirmede başarısızlığa uğramıştır ve savaşta İran ve Rusya üstün gelmiştir (Gürcan, 2019b). Trump'ın, ABD'nin ülkedeki başlıca kara gücü olan Kürt ayrılıkçısı terör örgütlerini savunmasız bırakma pahasına Suriye'den çekilme kararı; ABD'nin güvenilir bir müttefik olarak küresel itibarını sert bir biçimde zedelemiştir (Page, 2019; Gürcan, 2019b). Brookings Institution, "ABD'nin Suriye'deki önemini artık yitirdiği"ni kabul edecek kadar dürüst bir gözlemlerde bulunmuştur (Alaaldin, 2019, par. 1; Gürcan, 2019b). Ancak, ABD'nin yenilgisi bir yana, ABD'ye meydan okuyan ülkelerin Suriye'de vekâlet savaşına dahil olması, çatışmanın şiddetini artırmış ve Suriye'nin göç sorununun büyümesine doğrudan bir katkı sağlamıştır.

En nihayetinde, bugüne kadar ülkede 13,5 milyon insanın, başka bir deyişle ülke nüfusunun yarısından fazlasının yukarıda sıralanan nedenlerle göçe zorlanmış olduğu tahmin edilmektedir. Dünyada göçe zorlanan insan sayısı 2021'e kadar 82,4 milyona erişmiştir. Göçe zorlanan Suriyeliler, tek başına bu nüfusun %16'sından fazlasını teşkil etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri tarihin en büyük mülteci dalgasını yaşadığımız bugünlerde toplam mülteci sayısının da 26,4 milyona eriştiği tahmin edilmektedir. Suriyeli mülteciler ise 6,7 milyonla dünya mülteci nüfusunun %25'inden fazlasını temsil etmektedir (UNHCR, t.y.).

Dünya sistemleri kuramının küresel kentler tezine dayanarak Suriyeli göçmenlerin dağılımını açıklamak mümkündür. Türkiye, en fazla Suriyeli göçmeni ağırlayan ülke konumundadır ve coğrafi konumu gereği Avrupa'nın metropollerine en yakın transit noktası görevini görmektedir. Türkiye'nin küresel kentlere geçiş sağlamasının ötesinde, bir küresel kent olarak İstanbul Suriyeliler için stratejik bir çekim merkezidir. Türkiye'de kayıtlı Suriyeli nüfusun ve Suriye uyrukluların açtığı şirketlerin yoğunlaştığı şehir İstanbul'dur. Ayrıca, başka şehirlere kayıtlı olup kaçak olarak İstanbul'a çalışmaya giden Suriyelilerin sayısının bugün hala artmakta olduğu saptanmıştır (Üst Polat ve Kılınc, 2021; Hamsici, 2019).

Son olarak, dünya sistemleri kuramının jeo-kültürel perspektifinden bakıldığında, Sovyetler Birliği'nin yıkılışı, sosyalist ve sol milliyetçi "anti-

sistemik hareketler”in sönümlenmesi ile sonuçlanarak etnik ve mezhepsel akımların topluma hâkim olmasını doğurmuştur. Tabii, Suriye oldukça parçalı bir etnik ve dinî yapıya sahiptir. Nüfusun %12'sini Aleviler oluştururken, %64'ünü Sünni Arap topluluğu temsil etmektedir. Hıristiyanlar, Kürtler ve Dürziler, Suriye nüfusunun sırasıyla %9, %10 ve %3'ünü oluşturmaktadır (Gürcan, 2020). Ancak, Suriye'de Arap milliyetçiliğinin ve sosyalizmin etkisini kaybetmesiyle Kürt ayrılıkçılığı, Sünni aşırıcılık ve Şii mezhepçiliği, ciddi bir mülteci krizini tetikleyecek ölçüde toplumsal çatışmaları körüklemiştir.

Buna ek olarak, Arap Baharı'nın ertesinde yaşanan kitlesel göçmen krizine koşut Batı dünyasında aşırı sağ ve popülist hareketlerde tarihî bir yükseliş yaşandığı gözlemlenmektedir. Gerçekten de metropollere erişmek için denizlerde boğulmayı bile göze alan çatışma ve iklim mağdurlarını temsil eden yoğun göç dalgası, Batı toplumlarında ciddi bir tepki ile karşılanmıştır. Tabii burada, bu ırkçı ve yabancıdüşmanı tepkinin Batı'nın ekonomik krizinin yarattığı olumsuz koşullar ile birlikte düşünülmesi gerekir. Batı merkezli dünya sistemi, 2007-2008 yılları arasında, 1929 Büyük Buhranı'ndan beri küresel kapitalizmin yaşadığı en derinlikli krize adım atmıştır. Bu krizin şiddeti, Amerikan hegemonyasını tehdit edici bir seviyededir. ABD'de patlak veren kriz, 2009 yılında Avrupa ülkelerini vurmuş ve etkileri bugün hala hissedilen bir bölgesel borç krizine evrilmiştir. Avrupa'da işte böyle bir ortamda, göçmenler yaygın bir şekilde “terörist” ve “tecavüzcü” gibi etiketler ile anılmaya başlanmıştır (Acim, 2019; De Genova, 2018). Sadece 2015 yılında, ırkçılıkla ilintili kayda geçirilen nefret suçlarının sayısı Avusturya, Hırvatistan, dönemin Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Litvanya, Hollanda, Polonya, İspanya, İsveç ve İngiltere'de toplamda 60784'e erişmiştir. Brexit ile Avrupa Birliği'ni terk eden İngiltere'nin, bu ülkeler arasında 49419 gibi bir sayıyla ve %81'i aşan bir oranla başı çektiği gözlemlenmektedir. Sadece 2011-2015 döneminde, İngiltere'nin performansının 35875'ten 49419'a, yaklaşık %38 arttığı anlaşılmaktadır (ENAR, 2015). Dahası, 2020 verilerine göre ABD'de vuku bulan nefret suçlarının %62'ye yakını ırkçılık kaynaklıdır. Bu kategoriye dinsel nefret de eklenirse söz konusu oran %75'in üzerine çıkmaktadır. Aynı yıl işlenen dinsel ve ırkçı nefret suçlarının toplamı ise 6113'tür. Bu sayı, 2010 yılında 4458 olarak kayda geçmiştir. Bu şekilde, sadece 10 yıl içerisinde %37'den fazla bir artış olduğu anlaşılmaktadır (The United States Departments of Justice, 2020).

Benzer tablo, kamuoyu yoklamalarına da yansımıştır. Pew verilerine göre Avrupa kamuoyunun %59'u, mültecilerin ülkelerinde terörizm tehdidini

artıracağını ve bu tehdidin özellikle Suriye ve Irak'tan gelen mültecilerden kaynaklandığını düşünmektedir. Söz konusu Pew yoklamasına Hırvatistan, Polonya, Hollanda, Almanya, İtalya, İsveç, Yunanistan, İngiltere, Fransa ve İspanya dahil edilmiştir (Poushter, 2016). 2018 yılında gerçekleştirilen Eurobarometer yoklamasına göre ise Avrupalıların sadece %51'i göçmenlerin ekonomiye katkı sağladığını düşünmektedir. Yönetici, çalışma arkadaşı, arkadaş, komşu, doktor veya aile mensubu konumundaki herhangi bir göçmen ile sosyal etkileşime geçmekten herhangi bir rahatsızlık duymayacak olanların oranı ise %57'lerde kalmıştır. Göçmenlerin topluma katkısını çok olumlu ve bir şekilde olumlu değerlendirenlerin oranı ise sadece %42'dir. Katılımcılardan %56'si göçmenlerin sosyal yardım sistemine yük olacağını, %55'i de suç sorununu artıracağını düşünmektedir (European Commission, 2018).

Dünya Sistemleri Perspektifinden Afganistan Krizi ve Mülteci Sorunu

Dünya sistemi açısından Afganistan, uzunca bir süre, dış dünyadan yalıtılmış çeper konumu ve askerî olarak tampon bölge işleviyle değerlendirilmiştir. Afganistan'ın yüzölçümünün %80'inin dağlık ve çöl bölgesi olması; tampon bölge işlevini artırmış, bölünmüş etnik yapıların oluşumunu kolaylaştırmış, seyrek nüfus oluşumunu desteklemiş ve bütün bunların etkisi altında asayiş sağlamayı güçleştirerek uluslararası terörizm ve suçun yaygınlaşmasına uygun bir ortam sağlamıştır (Munir ve Safiq, 2018). Afganistan'ın etnik yapısının çeşitliliği bölge ölçeğinde bir karşılaştırma ile kolaylıkla kavranabilir. En basitinden, Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) coğrafyasında yer alan 150 farklı etnik topluluktan 30'u Afganistan'da yaşamaktadır. Bu şekilde Afganistan toplumu, tarih boyunca etnik gerilimlere sahne olmuştur. Ülkenin başlıca etnik toplulukları arasında yer alan Paştunlar ve Tacikler, sırasıyla %42 ve %25 bir nüfus temsiline sahiptir. Özbeklerin ve Afganistan'ın en fazla dışlanmış etnik topluluğu olarak Hazaraların her birinin, nüfusun %10'unu teşkil ettiği düşünülmektedir (Mustafa ve Bhatti, 2020).

Dahası, coğrafi ve etnik parçalanmışlık merkezî yönetim ve asayişin sağlanmasını zorlaştırıcı bir durum yaratmıştır. Kabilecilik ve Sovyetler Birliği döneminde ABD emperyalizminin mücahitlere yoğun desteğinden kalan bir miras olarak savaş ağalarının ülkedeki etkisi sürmektedir. Bütün bu durum ise ülkenin merkezî yönetim ve asayiş yoksunu bölgelere yakın konumu nedeniyle daha da karmaşık bir hal almıştır. İngilizlerin Hindistan'ı Afganistan'dan ayırma amacıyla 1893'te oluşturduğu Durand Hattı ile bu hat çevresindeki Paştun bölgeleri, Afganistan ve Tacikistan arasındaki

Badakistan bölgesi, Afganistan'ın yakınındaki Fergana Vadisi ve İran, Afganistan ve Pakistan arasında yer alan Sistan-Baluçistan bölgesi adeta birer uluslararası suç ve terörizm cenneti haline gelmiştir (Mustafa ve Bhatti, 2020; Munir ve Safiq, 2018; Demir, 2021; Abbas, 2014).

Afganistan, modern jeopolitik düşünceye yön veren Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" eserinde önemli bir jeopolitik alan olarak ele alınmamıştır (Brzezinski, 1998). Literatürde daha ziyade, çeper konumu ve tampon bölge işlevi vesilesiyle Afganistan'dan bahsedilmiştir. Örneğin Nicholas J. Spykman, Afganistan'ın dahil olduğu Kenar Kuşak alanının jeopolitik önemini, deniz ve kara güçleri arasında bir tampon bölgesi teşkil etmesinden ileri geldiğini savlamıştır (Ross, 1999). George F. Kennan'ın Sovyet etki ve potansiyel genişleme alanlarını kontrol altına alma üzerine kurulu "çevreleme doktrini" de, Afganistan'ın kontrolü ile ilişkilendirilmiştir (Powell, 2017).

Her ne kadar dünya hegemonu ABD tarafından çeper bir ülke olarak değerlendirilse de, Afganistan, dünya sisteminin inkorporasyon çabalarından mahrum kalmamıştır. Bu çerçevede 1978 Sevr Devrimi, dünya sistemleri kuramı açısından bir milat olarak kabul edilebilir; çünkü bu devrim ile solcu Afganistan Demokratik Halk Partisi iktidarı ele almış ve dünya sisteminden "bağlantıyı kesme" sürecine ön ayak olmuştur. 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin iç çatışmaları önlemesi için ülkeye davet edilmesiyle bu süreç ivme kazanmıştır. Ancak, dünya hegemonu ABD'nin bu duruma kayıtsız kaldığı söylenemez. ABD'nin iç savaş çıkarma amacıyla Suudi Arabistan, Pakistan ve İran gibi bölge ülkeleriyle birlikte Afganistan'daki aşırı Mücahitlere ve uyuşturucu kaçakçılara destek olduğu bilinmektedir.

Burada uyuşturucu başlığı inkorporasyon açısından son derece önemlidir; çünkü ABD müdahalesiyle Afganistan'ın kapitalist dünya sistemine küresel uyuşturucu trafiği üzerinden bağlanması söz konusudur. Uyuşturucu trafiğinin yönetimi, Soğuk Savaş döneminde ABD açısından özel bir işleve sahipti. Uyuşturucu ticaretinden edinilen gelirler, büyük ölçüde Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele eden güçleri fonlamak için kullanılıyordu. Güneydoğu Asya ise, ABD'nin küresel uyuşturucu trafiği yönetiminde stratejik bir üs işlevine sahipti. Ancak, ABD'nin Vietnam Savaşı'ndaki yenilgisi ve sosyalist akımların bölgeye yayılması ile uyuşturucu üretiminin merkez üssünün Afganistan'a kaydırılması ve dolayısıyla Afganistan'ın dünya sistemine inkorporasyonu söz konusu olmuştur. Bu nedenle, uyuşturucu ağası olarak isim yapmış Gülbeddin Hikmetyar gibi liderler ile yakın işbirliği kurulmuştur (Boyd-Barrett, 2015: 75; Scott, 2003: 27). Hatta, Soğuk Savaş'ın bitiminden bile çok sonraları, Taliban'ın uyuşturucu

üretimini yasaklamasının ardından 2001 yılında düzenlenen ABD işgalinde Kuzey İttifakı üyelerinin arasında Ahmet Şah Mesut gibi uyuşturucu ağalarının yer almış olduğu bilinmektedir (Scott, 2010). Nitekim, ABD işgali altındaki Afganistan'da afyon üretiminin neredeyse beş kat artmış olduğu tahmin edilmektedir (Gürcan, 2021). Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, Afganistan'da afyon üretimine ayrılan alanlar, 1994 yılında 71.000 hektardan 2017 yılında 328.000 hektara, %361'den fazla bir oranda yükselmiştir. ABD işgalinden önce ise, Taliban'ın uyuşturucu yasağı sayesinde afyon üretimine ayrılan alanların 2001 yılında sadece 8.000 hektara tekabül ettiği tahmin edilmektedir (UN News, 2017). Afganistan, küresel üretimin %85'inden fazlasını sağlar hale gelmiştir. 2016 yılına ait Avrupa Uyuşturucu Pazarları Raporuna göre, Afganistan'ın küresel afyon üretimindeki payı 1995 yılında %52'den 2014 yılında %85'e yükselmiştir. 2001 yılında bu oran sadece %11 olarak kayıtlara geçmiştir (European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, 2016: 80). Bu anlamda, ABD'nin 2001 işgali, Afganistan'ın ikinci inkorporasyon süreci olarak pekâlâ yorumlanabilir.

En nihayetinde, Soğuk Savaş dönemine dönülecek olursa, ABD'nin mücahitlere yönelik destek üzerinden Afganistan'ın inkorporasyonunu sağlama çabaları ve Sovyetler Birliği ile bir vekâlet savaşına tutuşması korkunç bir mülteci krizi doğurmuştur. Bu anlamda, Afganistan deneyiminin Suriye mülteci krizinin adeta bir provasını sağladığı pekâlâ düşünülebilir. Uluslararası Af Örgütü'ne göre, ABD'nin 2001 yılında Afganistan'ı işgal etmesinden önceki dönemde, Soğuk Savaş Dönemi'ndeki zorunlu inkorporasyon sürecinin bir sonucu olarak Afganlar dünyadaki en kalabalık mülteci nüfus haline gelmiştir. 1979 ve 1992 yılları arasında toplamda Afganistan'ın nüfusunun en az beşte birini oluşturan 6 milyondan fazla Afgan mültecinin ortaya çıkmış olduğu tahmin edilmektedir (Amnesty, 1999).

ABD'nin Afganistan ile bağları Sovyetler Birliği'nin 1989 yılındaki yenilgisine karşın zayıflamıştır. Bunun en önemli nedeni, Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra ortaya çıkan tek kutupluluk koşulları altında Afganistan gibi az gelişmiş bir tampon bölgeye ihtiyacın ortadan kalkması ve ABD'nin bölgeye ilgisinin dağılmış olmasıdır. Yoğun ABD ve Suudi desteğiyle palazlanan Mücahit geleneği, ABD bölgeyi terk ettikten sonra Taliban'ın 1994 yılından itibaren yükselişinin koşullarını hazırlamıştır. Ancak bu şekilde, yukarıda bahsedilen mülteci sorununun derinleştiği buraya not düşülmelidir. Paştun çoğunluğu temsil eden Taliban; Özbek, Tacik ve Şii Hazara topluluklara yönelik saldırılarına hız vermiştir (Amnesty, 1999).

Örneğin, Taliban, 1998 yılında Mezarı Şerif'i ele geçince Şii'lere yönelik soykırımı andıran ölçüde bir kitlesel katliama girişmiştir. 2001 yılında Bamian Eyaleti'nde 300'den fazla Şii katledilmiştir (Karataş, 2021; Akbarzadeh ve Ibrahim, 2020).

20 yıllık Amerikan işgali dönemi incelendiğinde (2001-2021), Afganistan'ın dünya sistemine yeniden inkorporasyonunun başarıyla sonuçlandığı söylenemez. Dahası, 20 yılın sonunda ABD'nin çekilmesiyle yeni bir mülteci krizinin doğma olasılığı artmıştır. Bu durumun politik-ekonomik arka planını burada hesaba katmak gerekir. İşgalcilerin Afganistan'da sağlıklı bir ekonomik altyapının kurulmasını sağlayamaması nedeniyle 2021 yılında Afgan ekonomisinin %40'ından fazlası yabancı yardımlara dayanmaktaydı. Afganistan'a işgalciler tarafından milyarlarca dolar dış yardım aktarılmasına karşın bugün Afganistan, kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) bakımından dünyanın en fakir 10 ülkesi arasındadır (Asian Development Bank, 2021). Ekonominin %80'i kayıt dışı sektör tarafından ve nüfusun neredeyse %74'ü kırsal nüfus tarafından temsil edilmektedir. Uyuşturucunun ise kayıt dışı ekonominin başını çektiği söylenebilir. ABD işgali altındaki Afganistan'da afyon üretiminin neredeyse beş kat artmış olduğu bu noktada hatırlanmalıdır. Afganistan, küresel üretimin %90'ından fazlasını sağlar hale gelmiştir. Böyle bir ortamda, nüfusun neredeyse yarısı, ulusal ölçütlere göre yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Okuma yazma oranı yalnızca %43'tür (Aydınlık, 2021; Abbas, 2014). Aynı zamanda, bütün bu etkenler ile birlikte dış yardım bağımlılığı, yolsuzluk sorununu kronikleştirmiş ve dünya sistemleri kuramının "yapısal dengesizlik" tezine uygun bir şekilde, yeni bir mülteci sorununa yol açma pahasına Taliban'ın yükselişine zemin hazırlamıştır.

Dünya sistemleri kuramının penceresinden bakıldığında, Suriye krizinde olduğu gibi Afganistan örneğinde de çok kutuplaşma ve hegemonik kriz olgularının öne çıktığı gözlemlenmektedir. Obama yönetimi altında Afganistan'dan çekilme sürecinin başlatılması ve NATO'nun 2014 yılında muharebe operasyonlarını sonlandırması Trump dönemi ve sonrasında ABD'nin ülkeden çekilmesinin yolunu açmıştır (Phillips, 2021). Bu süreç dahilinde ise Çin, Rusya ve İran gibi Avrasya güçlerinin Afganistan'daki etkisini artırması; dünya siyasetinin çok kutuplaşması bağlamında, dünya sistemleri kuramının "hegemonik kriz" diye betimlediği olgunun belki de en keskin yansımalarından biridir. Örneğin Çin, Taliban sonrası hükümetlerle ilişkileri sürdürürsen, istikrar adına ve bölgesel etkisini geliştirme arzusuyla, 2014 yılından itibaren ABD ve NATO'nun askerî çekilme planlarına koşut güç kazanan Taliban ile ilişkilerini geliştirmeye

başlamıştır. Pekin’de düzenlenen 4. Asya’nın Kalbi-İstanbul Süreci’nde Afgan hükûmeti ve Taliban arasındaki görüşmelere bizzat aracılık etmiştir (Erman, 2019; Haider ve Hussain, 2020). Rusya’nın ise Taliban ile ciddi görüşmelerinin 2015 yılında başladığı tahmin edilmektedir. İşgal sonrası dönemde Taliban’ın güçlenmesiyle Rusya’nın arabuluculuk faaliyetleri de hız kazanmıştır. Aralık 2016’da Rus, Pakistan ve Çin temsilcileri Afganistan sorununu tartışma amacıyla Moskova’da toplanmıştır. Şubat 2017’deki zirveye Hindistan, İran ve Afganistan da dahil edilmiştir. Bu zirvelerin kapsamı, Nisan 2017 ve Kasım 2018’de diğer Orta Asya devletlerine doğru genişletilmiştir. En nihayetinde Rusya, Şubat 2019’da Afganistan İçi Diyalog zirvesini gerçekleştirmiştir (Lewis, 2020).

2016 yılında Afganistan’daki NATO güçlerinin komutanı General John Nicholson, Rusya’yı Taliban’a silah ve finansman sağlamakla suçlamıştır. 2017 yılında benzer suçlamalar dönemin Dışişleri Bakanı Rex Tillerson tarafından dillendirilmiştir. CNN ve The Times gibi basın kuruluşlarının haberleri, Rusların Taliban’a yönelik yardım iddialarını güçlendirmiştir (Kaura, 2021). Tabii, ABD ve NATO’nun çekilme sürecinin başladığı 2014 yılından itibaren ve Avrasya güçlerinin Afganistan’a daha fazla müdahil olmasıyla Taliban aşırı ve mezhepçi tonunu törpülemiş, İran ve Şii düşmanlığını azaltmıştır. Hatta, Devlet’ül Irak ve’s Şam’ın (Irak ve Şam İslam Devleti veya DEAS) Şiilere saldırılarını açıktan kınamaya başlamıştır. Böylelikle İran, Taliban ile yakın ilişkiler geliştirmeye başlamıştır (Akbarzadeh ve Ibrahimi, 2020). 2007 yılında ABD’li ve İngiliz yetkililer, İran’ı Taliban’a sofistike silahlar yollamakla suçlamıştır. Aynı yıl, Afganistan’ın Batı eyaleti Herat bölgesinde İran, Çin ve Rus menşeli olduğu iddia edilen silahlar yakalanmıştır. 2010 yılında ise, ABD Hazine Bakanlığı, İran’ın Kudüs Gücü’nün Taliban’a maddî yardım gerçekleştirdiği ve uyuşturucu trafiğinden gelir elde ederek Taliban için silah sağladığı suçlamalarında bulunmuştur. Aynı yıl, dönemin Afganistan Başkanı Hamid Karzai, kabinesindeki bazı Batı karşıtı unsurların İran’dan yüklü miktarda para aldığına yönelik medya raporlarını doğrulamıştır (Akbarzadeh ve Ibrahimi, 2020).

En son tahlilde, ABD’nin hegemonik krizine koşut Afganistan’da çok kutupluluk yanlısı güçlerin yükselişe geçmesi, yine Taliban’ın elini güçlendirip yeni bir göç dalgasına ortam sağlamıştır. Sadece 2021 yılının Ağustos ayında binlerce Afgan mültecinin geçmişten devralınan ekonomik sorunlar ve Taliban baskısıyla ülkeyi terk ettiği tahmin edilmektedir (Sopko, 2019). ABD Afganistan’dan çekilirken geride bırakılanların tahliye uçaklarının peşinden umutsuzca koşması, bazılarının havalanmış uçaklardan

düşüp korkunç bir şekilde can vermesi ve ABD'ye varan tahliye uçaklarında insan vücudundan parçaların bulunması bu sorunun insanî boyutlarını daha en baştan ele vermektedir (George, 2021; Reuters, 2021). Buna ek olarak, dünya sistemleri kuramında çeperden merkeze değer transferi kapsamında değerlendirilen beyin göçünün ABD'nin geri çekilmesiyle hız kazandığı gözlemlenmiştir. Batı ülkelerinin, doktor ve mühendis gibi nitelikli Afganların göçünü kolaylaştırdığı saptamaları basında dahi yer almıştır (Trofimov, 2021; Mehran, 2021; TGRT, 2021).

Tartışma ve Değerlendirme

Günümüz dünyası, Arap Baharı'ndan itibaren tarihin en büyük ikinci mülteci krizi ile karşı karşıyadır. Bu nedenle, bugün mülteci sorununun daha önce hiç olmadığı kadar uluslararası bir olgu haline geldiği söylenebilir. Dünya sistemleri kuramı ise günün meydan okumalarına cevap verebilecek nitelikte bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kuram, küresel mülteci krizinin çeşitli boyutlarını tarihsel bir mercekte ve uluslararası bir düzlemde ele alabilmesi sayesinde, muadilleri olan ekonomik ve psiko-kültürel yaklaşımlara nazaran daha kapsamlı ve bütüncül açıklamalar sağlayabilmektedir.

Mevcut makale, birleşik karşılaştırma yöntemi ve dünya sistemleri kuramına dayanarak küresel mülteci krizinin hangi uluslararası dinamiklere dayandığı sorusu etrafında şekillenmiştir. Bu soruyu açıklamak için küresel mülteci krizine en canlı ve güncel örnekler arasında gösterilen Suriye ve Afganistan'a yoğunlaşmıştır. Birleşik karşılaştırma analizi, Suriye ve Afganistan'da yaşanan mülteci krizlerinin birtakım ortak dinamikler üzerinden yükseldiğini göstermektedir. Söz konusu dinamiklerin özellikle politik-ekonomik, jeopolitik ve kültürel boyutları ağır basmaktadır.

Politik-ekonomik anlamda, her iki ülke de; çeper coğrafyasına ait ülkeler olarak, dünya sistemi ile bütünleşme ("inkorporasyon") dönemlerinde oluşan ciddi yapısal dengesizliklerin etkisi ile küresel mülteci krizinin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Suriye'de 1986 yılından itibaren başlatılan ve 2000'li yıllarda hız kazanan neoliberal dönüşümler altında devlet ve toplumun çözülmesi, Afganistan'da ise ABD işgali altında yaşanan ekonomik başarısızlık ve yolsuzluklar altında Taliban'ın yükselişi mülteci sorununun maddî zeminini hazırlamıştır. Afganistan'ın durumunda, Soğuk Savaş döneminde ABD ve müttefiklerinin mücahitlere destek üzerinden askerî müdahalesi ve uyuşturucu ekonomisinin sürdürülen mirasının, mülteci krizinin tarihsel aralıklarla ve çeşitli dalgalar halinde tekrarını getirdiği de buraya eklenmelidir.

Jeopolitik olarak, günümüz dünya sisteminde yaşanmakta olan "hegemonik kriz", söz konusu maddî zemini pekiştirmiştir. Başka bir deyişle, dünya siyasetinin çok kutuplulaşması ve ABD'nin küresel yönetimdeki başarısızlıkları Suriye'de vekâlet savaşının kızışmasına ortam sağlarken; Afganistan'da 2014'ten itibaren dış destek sayesinde Taliban'ın gücünü yeniden kazanması, şiddet ortamını pekiştirerek mülteci krizini keskinleştirmiştir. Son olarak, jeo-kültürel dinamiklerin mevcut mülteci krizini keskinleştirdiği söylenebilir. Sovyet sonrası dönemde sosyalizm ve sol milliyetçilik gibi "anti-sistemik hareketler" in ideolojik düzlemde geri çekilmesi, Suriye ve Afganistan gibi ülkelerde etnik ve dinî temelli akımları ön plana taşıyarak ilkçi (primordiyalist) çatışmaları körüklemiştir. Dahası, küresel mülteci krizine tepki olarak merkez ülkelerde yaygınlaşan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, merkez-çeper hiyerarşisi ile birlikte eşitsiz mübadele mekanizmalarının meşruluğunun yeniden üretilmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Abbas, H. (2014). *The Taliban Revival*. New Haven: Yale University Press.

Acim, R. (2019). Islamophobia, Racism and the Vilification of the Muslim Diaspora. *Islamophobia Studies Journal* 5(1), 26-44.

Akbarzadeh, S., & Ibrahimi, N. (2020). The Taliban: a new proxy for Iran in Afghanistan?. *Third World Quarterly* 41(5), 764-782. Sayfa | 1605

Amin, S. (1990). *Delinking: Towards a Polycentric World*. London: Zed Books.

Amnesty. (1999). Refugees From Afghanistan: The World's Largest Single Refugee Group. *Amnesty International*. Kasım 1999. Erişim Adresi: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/asa110161999en.pdf>

Arrighi, G. (1999). *Chaos and Governance in the Modern World System* 10. U of Minnesota Press.

Arrighi, G. (2010). *The Long Twentieth Century*. London: Verso.

Asian development Bank. (2021). Poverty Data: Afghanistan. Erişim Adresi: <https://www.adb.org/countries/afghanistan/poverty>

Bandhauer, C. A. (2015). 11 The Post-9/11 Anti-Immigrant Movement. In *Mass Migration in the World-System* (pp. 210-228). Routledge.

Bornstein, M. H., Bernhard, J. K., Bradley, R. H., Chen, X., Farver, J. A. M., Gold, S. J., ... & Yoshikawa, H. (2019). Psychological Acculturation: Perspectives, Principles, Processes, and Prospects. In *Routledge International Handbook of Migration Studies* (pp. 19-31). Routledge.

Brzezinski, Z. (1998). *The Grand Chessboard 1*. New York: Basic Books.

Cankara, Y., & Çerez, O. (2020). Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Göç Sorunu ve Türkiye'ye Yansımaları. *Türk Dünyası Araştırmaları* 124(245), 447-460.

Cope, Z. (2019). *The Wealth of (Some) Nations: Imperialism and the Mechanics of Value Transfer*. London: Pluto Press.

d'Appollonia, A. C. (2017). Xenophobia, Racism and the Securitization of Immigration. In *Handbook on Migration and Security*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

De Genova, N. (2018). The "Migrant Crisis" as Racial Crisis: Do Black Lives Matter in Europe?. *Ethnic and Racial Studies* 41(10), 1765-1782.

Demir, S. (2021). Afganistan'daki Yirmi Yıllık İşgalin Analizi: ABD/NATO ve Barış Çabaları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 5(1), 114-153.

Dettmer, J. (2021). Avrupa'da Afgan Göçmen Endişesi. *Amerika'nın Sesi*. 4 Ağustos 2021. Erişim Adresi: <https://www.amerikaninsesi.com/a/avrupada-afgan-gocmen-endisesi/5989339.html>

ENAR. (2015). Racially Motivated Crimes 2011 – 2015. *European Network Against Racism*. Erişim Adresi: <https://www.enar-eu.org/Racially-motivated-crimes-2011-2015>

Erman, K. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikasında Afganistan. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 42, 154-176.

European Commission. (2020). Integration of Immigrants in the European Union. *Eurobarometer: Integration of Immigrants in the European Union*. Nisan 2018. Erişim Adresi: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2169>

European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction. (2016). 2016 EU Drug Markets Report: In-depth Analysis. 4 Ağustos 2021. Erişim Adresi: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2373/TD021607_2ENN.PDF

George, S. (2021). U.S. Embassy Contractors, Visa Applicants Among Afghans left Behind After one of the Largest Airlifts in History. *The Washington Post*. 5 Eylül 2021. Erişim Adresi: <https://www.washingtonpost.com/world/2021/09/05/afghans-left-behind-us-embassy/>

Gürcan, E. C. (2019a). Avrupa Bölgeciliğinin Krizinin Sosyo-Ekonomik ve Jeopolitik Boyutları. *Sosyologca* 17(1), 31-40.

Gürcan, E. C. (2019b). Building a Fair World Order in a Post-American Age [Amerika Sonrası Dönemde Adil Bir Dünya Düzeni İnşa Etmek]. *Belt & Road Initiative Quarterly* 1(1), 6-16.

Gürcan, E. C. (2019c). Extractivism, Neoliberalism, and the Environment: Revisiting the Syrian Conflict from an Ecological Justice Perspective. *Capitalism Nature Socialism* 30(3), 91-109.

Gürcan, E. C. (2020). Arap Baharı Sonrası Uluslararası Güvenlik: Suriye ve Libya Çatışmalarının Yurtiçi ve Uluslararası Kaynakları (2011-2020). *Belt and Road Initiative Quarterly* 2(1), 67-83.

Gürcan, E. C. (2021). Çin-Taliban İlişkisi. *Aydınlık Gazetesi*. 20 Ağustos 2021. Erişim Adresi: <https://aydinlik.com.tr/asya-tanidi-avrupa-sirada-254518#1>

Gürcan, E. C., & Mete, B. (2017). *Neoliberalism and the Changing Face of Unionism: the Combined and Uneven Development of Class Capacities in Turkey*. New York: Palgrave Macmillan.

Haider, M., & Hussain, N. (2020). The Role of Pakistan and China in Afghanistan: Prospects for Regional Cooperation. *Pakistan Journal of History and Culture* 41(1), 1-18. Sayfa | 1607

Hamsici, M. (2019). Türkiye'de Kaç Suriyeli Var, En Çok Suriyeli Nüfusu Hangi Şehirde Yaşıyor?. BBC Türkçe. 31 Temmuz 2019. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49150143>

Inghilleri, M. (2016). *Translation and Migration*. New York: Routledge.

Jalilian, H., & Reyes, G. (2012). Migrants of the Mekong: Wins and Losses. In *Costs and Benefits of Cross-country Labour Migration in the GMS* (pp. 1-117). Institute of Southeast Asian Studies.

Kalouche, F., & Mielants, E. (2005). Transformations of the World-System and Antisystemic Movements: 1968-2005. *Making Waves: Worldwide Social Movements*, 128-167.

Karataş, İ. (2021). Iran's Use of Afghan Shiite Migrants as Proxies: The Case of Liwa Fatemiyoun. *İran Çalışmaları Dergisi* 5(1), 31-53.

Karpestam, P., & Andersson, F. N. (2013). Economic Perspectives on Migration. In *Routledge International Handbook of Migration Studies* (pp. 29-44). Routledge.

Kaura, V. (2021). Russia's Afghan Policy: Determinants and Outcomes. *Strategic Analysis*, 1-19.

Khalil, A. B. (2021). Afghanistan and the Shanghai Cooperation Organization. *The Diplomat*. 14 Temmuz 2021. Erişim Adresi: <https://thediplomat.com/2021/07/afghanistan-and-the-shanghai-cooperation-organization/>

Lewis, D. G. (2020). Return to Kabul? Russian Policy in Afghanistan.

Manfredi Firmian, F. (2020). The War in Syria: A Longue Durée Perspective. *Asian Affairs* 51(1), 42-70.

Massey, D. S. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19(3), 431-466.

McMichael, P. (1990). Incorporating Comparison within a World-Historical Perspective: An Alternative Comparative Method. *American Sociological Review*, 385-397.

McMichael, P. (2000). World-Systems Analysis, Globalization, and Incorporated Comparison. *Journal of World-Systems Research*, 668-689.

Mehran, W. (2021). Afghan Brain Drain: The best and Brightest Leaving Afghanistan Will Be a Headache for the Taliban. 4 Ağustos 2021. Erişim Adresi: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2021/08/31/afghan-brain-drain-best-brightest-leaving-afghanistan-will-headache/>

Munir, M., & Shafiq, M. (2018). Geostrategic Significance of Wakhan Corridor for Afghanistan, China and Pakistan. *Margalla Papers* 22(1), 203-215.

Mustafa, M. I. G., & Bhatti, M. R. (2020). Geopolitical Dynamics of Afghanistan and Concerns of Regional and Global Actors vis a vis Pakistan. *Pakistan Social Sciences Review* 4(3), 792-806.

Obayd, A. J., & Karataş, A. (2021). Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1(50), 75-91.

Oktay, S. (2010). Mülteciler İçin Cazip Ülke: Türkiye. *Deutsche Welle Türkçe*. 12 Ekim 2010. Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/m%C3%BClteciler-i%C3%A7in-cazip-%C3%BClike-t%C3%BCrkiye/a-14741919>

Pakkan, Ş. (2020). Haberin "İdeolojik" Dönüşümü. *Asos Journal* 8(111), 167-196.

Phillips, J. (2021). Afghanistan/Pakistan. *The Heritage Foundation*. Erişim Adresi: https://www.heritage.org/sites/default/files/2020-11/2021_IndexOfUSMilitaryStrength_ASSESSMENT_THREATS_AF-PAK.pdf

Portes, A. (2006, June). Migration and Development: A Conceptual Review of the Evidence. In *Migration and Development: Perspectives from the South*, Bellagio Study and Conference Centre.

Portes, A., & Walton, J. (1981). *Labor, Class, and the International System*. New York: Academic Press.

Poushter, J. (2016). European Opinions of the Refugee Crisis in 5 Charts. *Pew Research Center* 16.

Powell, B. (2017). *The Origins of George F. Kennan's Theory of Containment: Stalin's Russia and the Failure of US Foreign Policy* (Doctoral dissertation, Rice University). 9 Eylül 2021. Erişim Adresi: https://scholarship.rice.edu/bitstream/handle/1911/95204/BeckyPowell_Thesis-2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ross, R. S. (1999). The Geography of the Peace: East Asia in the Twenty-First Century. *International Security* 23(4), 81-118.

Sassen, S. (1994). *Cities in a World Economy*. Los Angeles: Pine Forge Press.

Sopko, J. F. (2019). Afghanistan Reconstruction. *PRISM* 8(2), 26-39.

Sorenson, D. S. (2018). *An Introduction to the Modern Middle East: History, Religion, Political Economy, Politics*. Routledge.

T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). Düzensiz Göç. 9 Eylül 2021. Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

TGRT. (2021). Tartışılacak iddia: Kanada, meslek sahibi Afganları ülkeye taşıyor. 4 Ağustos 2021. Erişim Adresi: <https://www.tgrthaber.com.tr/dunya/tartisilacak-iddia-kanada-meslek-sahibi-afganlari-ulkeye-tasiyor-2791296>

The United States Departments of Justice. (2020). FBI Releases 2020 Hate Crime Statistics. Erişim Adresi: <https://www.justice.gov/hatecrimes/hate-crime-statistics>

The World Bank. (2021). 10 Years On, Turkey Continues Its Support for an Ever-Growing Number of Syrian Refugees. 22 Haziran 2021. Erişim Adresi: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/06/22/10-years-on-turkey-continues-its-support-for-an-ever-growing-number-of-syrian-refugees>

Trofimov, Y. (2021). *A Generation of Afghan Professionals Flees Ahead of Taliban Advance*. 4 Ağustos 2021. Erişim Adresi:

<https://www.wsj.com/articles/a-generation-of-afghan-youth-afghanistan-american-troops-pullout-taliban-biden-11625667435>

UNHCR. (t.y.). Global Trends At-a-Glance. *Refugee Statistics*. Erişim Adresi: <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/statistics/>

UNHCR. (t.y.). Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar. *Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>

UN News. (2017). Afghanistan Opium Production Jumps 87 Per Cent to Record Level. Erişim Adresi: <https://news.un.org/en/story/2017/11/636182-afghanistan-opium-production-jumps-87-cent-record-level-un-survey>

Üst Polat, G. & Kılınc, D. (2021). Düzensiz Göç Sosyo-Kültürel Ve Ekonomik Yapıyı Değiştiriyor. *Dünya Gazetesi*. 28 Ağustos 2021. Erişim Adresi: <https://www.dunya.com/ekonomi/duzensiz-goc-sosyo-kulturel-ve-ekonomik-yapiyi-degistiriyor-haberi-632119>

Wallerstein, I. M. (2000). *The Essential Wallerstein*. New York: New Press.

Wallerstein, I.M. (1983). *Historical Capitalism*. London: Verso.

Watters, C. (2019). Forced migrants: Exclusion, Incorporation and a Moral Economy of Deservingness. In *Routledge International Handbook of Migration Studies* (pp. 81-89). Routledge.

Weber, C. (2021). *International Relations Theory: A Critical Introduction*. New York: Routledge.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Uluslararası göç olgusu, yaklaşık 4 milyonluk bir sayıyla dünyanın en kalabalık mülteci nüfusuna sahip ülkesi olarak Türkiye'yi son derece yakından ilgilendirmektedir. Özellikle 2010 yılından itibaren Arap Baharı'nın bölgeye yayılmasıyla Türkiye, yoğun bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Türkiye'de düzensiz göçmen sayısı, yaklaşık %1292'lik bir artışla 2010 yılında 32667'den 2019 yılında 454662'ye erişmiştir. Afganlar, 201437 kişi ile Türkiye'ye en fazla düzensiz göç sağlayan kesim konumundadır. Bu sayı ile Afganistan, listede ikinciliğe sahip olan Suriye'nin dahi (55236) açık ara önündedir. Ocak 2010'da yaklaşık 989000 olduğu tahmin edilen Türkiye'deki mülteci sayısı 2021'e kadar %304'ten fazla bir oranda artmıştır. 4 milyon mültecinin 3,6 milyonunun Suriyeli olduğu tahmin edilmektedir. Afgan mültecilerin sayısının ise Temmuz 2021'e kadar en fazla 600000 civarında olduğu düşünülmektedir ve aynı yılın Ağustos ayında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afganistan'dan çekilmesinden sonra bu sayının hızla katlanacağı beklenmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin hızla transit ülke konumundan hedef ülke konumuna tırmandığı gözlemlenmektedir. Makale, üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım dünya sistemleri kuramının uluslararası göçü nasıl kavramlaştırdığına odaklanacaktır. Bunu takip eden kısımlar ise, sırasıyla

Suriye ve Afganistan'da küresel mülteci krizinin oluşumunu dünya sistemleri kuramının penceresinden birleşik karşılaştırma analizi aracılığıyla ele alacaktır. Birleşik karşılaştırma, tarihsel bir karşılaştırmalı durum analizi yöntemi olarak, küresel bir olguyu açıklayabilmek için birbiriyle tarihsel olarak bağlantılı ve/ya birbirini koşullandıran süreçleri mantıksal bir çerçevede bir arada inceler. Başka bir deyişle, inceleme altındaki süreçler, zamansal ve mekânsal farklılıklarına göre küresel bir çerçeveye oturtulur ve birbiriyle bağlantısı üzerinden kavramsal olarak açıklanır. Mevcut makaledeki kavramsal açıklamalar ise dünya sistemleri kuramı üzerine kuruludur. Dünya sistemleri kuramının kurucusu sayılan Immanuel Wallerstein'a göre 16. yüzyıldan beri uluslararası ilişkiler, kapitalizmin küreselleşmesi ve devletlerin dünya ekonomisine bağımlılıkları altında şekillenmektedir. Bu kuram, uluslararası ilişkilerin yapısındaki önemli değişimlerin dünya sistemlerindeki köklü dönüşümlere koşut bir şekilde gerçekleştiğine işaret eder. Söz konusu dönüşümler uluslararası göç açısından son derece önemli dönemlerdir; çünkü bu dönemler küresel kapitalizmin tarihine damgasını vuran göç dalgaları ile şekillenmiştir. Sermaye ihracı ve ticaret ile sisteme dahil edilme nedeniyle, çeper ülkelerinde dünya sistemleri kuramının "yapısal dengesizlik" olarak adlandırdığı sorunlar ortaya çıkar. Yapısal dengesizlik tezine göre, bu tür ülkelerde hızlanan metalaşma sürecinin etkisi altında geleneksel yaşam ve çalışma biçimleri yerini mülksüzleşmeye, hayat pahalılığına, derin eşitsizliklere ve keskinleşen toplumsal çatışmalara bırakır. Dahası, çeperleşen ülkeler, metalaşma ile ortaya çıkan emek arzını karşılayacak istihdam altyapısına sahip değildir. Bu koşullar altında ise köyden kente göç, çeperden merkeze göç ile desteklenir. Dünya sistemleri kuramı dahilinde jeo-kültürel dinamikler de dünya sisteminin idamesi ve dönüşümü için önemli bir rol üstlenir. Çeper ülkelerde hâkim sınıflar, ayrıcalıklarını korumak için mikro-milliyetçilik ve aşırı milliyetçilik gibi tikelci ideolojiler üzerinden kültürü silah haline getirebilir. Merkez ülkelerde ise hâkim sınıflar, ırkçılık gibi ideolojiler üzerinden dünya sistemine yer etmiş hiyerarşileri korumaya yönelir. Anti-sistemik hareketler bir ülke veya coğrafyada üstün geldiğinde, Samir Amin'in "bağlantıyı kesmek" (déconnexion) olarak adlandırdığı bir yolu seçebilirler. Burada "bağlantıyı kesmek", inkorporasyonun zıddı bir anlamda kullanılır. Mevcut makale, birleşik karşılaştırma yöntemi ve dünya sistemleri kuramına dayanarak küresel mülteci krizinin hangi uluslararası dinamiklere dayandığı sorusu etrafında şekillenmiştir. Bu soruyu açıklamak için küresel mülteci krizine en canlı ve güncel örnekler arasında gösterilen Suriye ve Afganistan'a yoğunlaşmıştır. Birleşik karşılaştırma analizi göstermektedir ki Suriye ve Afganistan'da yaşanan mülteci krizleri birtakım ortak dinamikler üzerinden yükselmektedir. Söz konusu dinamiklerin özellikle politik-ekonomik, jeopolitik ve kültürel boyutları ağır basmaktadır. Politik-ekonomik anlamda, her iki ülke de; çeper coğrafyasına ait ülkeler olarak, dünya sistemi ile bütünleşme ("inkorporasyon") dönemlerinde oluşan ciddi yapısal dengesizliklerin etkisi ile küresel mülteci krizinin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Suriye'de 1986 yılından itibaren başlatılan ve 2000'li yıllarda hız kazanan neoliberal dönüşümler altında devlet ve toplumun çözülmesi, Afganistan'da ise ABD işgali

altında yaşanan ekonomik başarısızlık ve yolsuzluklar altında Taliban'ın yükselişi mülteci sorununun maddî zeminini hazırlamıştır. Afganistan'ın durumunda, Soğuk Savaş döneminde ABD ve müttefiklerinin mücahitlere destek üzerinden askerî müdahalesi ve uyuşturucu ekonomisinin sürdürülen mirasının, mülteci krizinin tarihsel aralıklarla ve çeşitli dalgalar halinde tekrarını getirdiği de buraya eklenmelidir. Jeopolitik olarak, günümüz dünya sisteminde yaşanmakta olan "hegemonik kriz", söz konusu maddî zemini pekiştirmiştir. Başka bir deyişle, dünya siyasetinin çok kutuplulaşması ve ABD'nin küresel yönetimdeki başarısızlıkları Suriye'de vekâlet savaşının kızışmasına ortam sağlarken; Afganistan'da 2014'ten itibaren dış destek sayesinde Taliban'ın gücünü yeniden kazanması, şiddet ortamını pekiştirerek mülteci krizini keskinleştirmiştir. Son olarak, jeo-kültürel dinamiklerin mevcut mülteci krizini keskinleştirdiği söylenebilir. Sovyet sonrası dönemde sosyalizm ve sol milliyetçilik gibi "anti-sistemik hareketler" in ideolojik düzlemde geri çekilmesi, Suriye ve Afganistan gibi ülkelerde etnik ve dinî temelli akımları ön plana taşıyarak ilkçi (primordiyalist) çatışmaları körüklemiştir. Dahası, küresel mülteci krizine tepki olarak merkez ülkelerde yaygınlaşan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, merkez-çeper hiyerarşisi ile birlikte eşitsiz mübadele mekanizmalarının meşruluğunun yeniden üretilmesini sağlamıştır.

EXTENDED ABSTRACT: International migration is a phenomenon that strongly affects Turkey as a country hosting the world's largest refugee population, which has reached nearly 4 million. Turkey has been subjected to a migratory wave of unprecedented scale with the rapid diffusion of Arab Spring protests since 2010. The number of irregular migrants in Turkey has soared by nearly 1292% in the period 2010-2019, from 32667 to 454662. Afghans currently represent the largest group of irregular migrants in Turkey with a number of 201437. Their number has already surpassed by a large margin that of Syrians, which represent Turkey's second largest population of irregular migrants with a number of 55236. In a similar vein, Turkey's refugee population has seen a rapid rise between January 2010 and 2021. This corresponds to an over 304% increase from 989000. Syrians account for 3.6 million out of 4 million refugees in Turkey. By July 2021, moreover, the number of Afghan refugees was estimated at 600000. In the meantime, there are strong signs that Turkey rapidly transforms from a transit to a target country for international migration. This article is structured in three sections. The first explores how world-systems theory conceptualizes international migration, which takes on an ever-increasing relevance in view of the above-mentioned depictions. The remaining two sections address the cases of Syria and Afghanistan based on incorporated comparison and world-systems analysis. The conceptual framework guiding this research is based on world-systems theory. According to Immanuel Wallerstein, the founder of the world-systems school, international relations are shaped primarily by the ways in which capitalism is globalized and societies develop dependencies on the world-economy. World-systems theory is thus predicated on the argument that significant transformations in the world-system condition the development of international relations as a whole. This also applies

to the dynamics of international migration, which are affected by world-systemic changes and vice-versa. From a world-systems perspective, the incorporation of periphery countries into the world-system through such mechanisms as capital exports, international trade, and military coercion, may lead to "structural imbalances". These imbalances end up triggering rural-to-urban and international migration under widescale commodification, labor over-supply, and intensified social struggles. World-systems theory does not hinge on an economic-deterministic framework that factors out the role of cultural factors. What this theory calls "geo-culture" is thereby key to the transformation and reproduction of the world-system. For one thing, dominant classes in periphery countries may weaponize culture to preserve their privileges by relying on particularist ideologies such as micro-nationalism and religious fundamentalism. A similar situation goes for dominant classes in core countries, which may legitimize core/periphery hierarchies through Western-centric ideologies of modernization, racism, and sexism. This is in sharp contrast to "anti-systemic movements", which have the potential to reverse systemic incorporation and initiate a "delinking" process. The present article uses incorporated comparison and world-systems analysis to understand the international dynamics of the global refugee issue. This issue is explored based on the cases of Syria and Afghanistan, which are designated as being among the most recent and acute cases of the global refugee crisis. The evidence suggests that the refugee crisis originated in Syria and Afghanistan stems from shared political-economic, geopolitical, and geo-cultural dynamics. In political-economic terms, both countries belonging to the periphery are subjected to sharp "structural imbalances", which are dictated by incorporation conditions leading to a global refugee crisis. The post-1986 liberal economic reforms in Syria –having intensified in the 2000s– have led to the dissolution of the Syrian state and society. In Afghanistan, the US occupation has imposed forced incorporation as a result of which severe economic failures and widescale corruption paved the way for the rise of Taliban and the subsequent refugee crisis. In the case of Afghanistan, the legacy of the US-supported Mujahidin and narco-economics as part of the world-system lies behind the recurrence of refugee waves since the Cold War. In geopolitical terms, the current "hegemonic crisis" of the US-led world-system provides an enabling environment for the global refugee crisis. Put differently, the multipolarization of world politics and the crisis of US-led global governance pave the way for the escalation of proxy warfare in Syria and the resurgence of Taliban thanks to the increasing involvement of US contenders in regional conflicts at the expense of international human security. Finally, geo-cultural factors are also at play in the deepening of the global refugee crisis. The weakening of "anti-systemic" ideologies such as socialism and Arab nationalism following the crisis and collapse of the Soviet Union only serves to bring primordialist ideologies into the mainstream in a way to facilitate ethno-religious tensions as a main trigger of the global refugee crisis. Indeed, the diffusion of

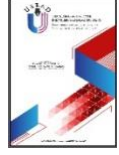
Dünya Sistemleri Analizi Üzerinden Küresel Mülteci Krizini Anlamlandırmak: Suriye ve Afganistan Örnekleri

Efe Can Gürçan

racism and xenophobia in core countries also contribute to the reproduction and consolidation of core-periphery hierarchies in a contemporary context.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

BİR SOSYAL MEDYA ARACI OLAN INSTAGRAM VE ALGILANAN SOSYALLEŞME: BOKSÖR ÖRNEĞİ

INSTAGRAM AND PERCEIVED SOCIALIZATION: THE CASE OF A BOXER

Ayşe DEMİR

Dr., İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor, Spor Bilimleri,
İstanbul/Türkiye.

Dr., Istanbul Ayvansaray University, Physical Education and Sports, Sports
Sciences,
Istanbul/Turkey.

aysedemir@ayvansaray.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3856-0498

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1015069

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 26.10.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21.11.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Demir, A. (2021). Bir Sosyal Medya Aracı olan Instagram ve Algılanan Sosyalleşme: Boksör Örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1615-1638.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Sosyalleşmenin kaynağında ortamda bulunan sosyal etkenler yatmaktadır. Bu etkenler, çevrimiçi öğrenme ortamlarında katılımcıların birbirileri hakkında bilgi sahibi olmalarına ve her bir katılımcıya ilişkin topluluk tarafından paylaşılan kanılar (güvenilir, kızgın, anlayışlı vb.) geliştirilmesine fırsat sağlayan yapılardır. Dolayısıyla sosyal medya platformlarında sosyalleşme her geçen gün önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, boksörlerin demografik özellikleri temelinde bir sosyal medya aracı olan instagramı kullanım sürelerine ve paylaşımlarına ilişkin görüşleri doğrultusunda algıladıkları sosyalleşmenin incelenmesidir. Araştırmaya, İstanbul'da bulunan yıldızlar, gençler ve büyükler kategorisinde yer alan 22'si kadın (%22) ve 78'i erkek (%78) olmak üzere toplam 100 Boksör katılımcı çevrimiçi ankete gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada "Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Algılanan Sosyalleşme" ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipi puanlamaya sahip, 10 madde ve tek alt boyuttan oluşmaktadır. Anket sorularına verilen cevapların dağılımı frekans analizi ile ve algılanan sosyalleşme ölçeğinin demografik bilgilere ve instagram hakkındaki düşüncelere göre değişimi ise bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Analizler %95 güven düzeyinde SPSS 20.0 yazılımı ile incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, katılımcıların instagram ile ilgili düşüncelerine bakıldığında yarısından fazlasının (%64,6) instagramda takipçi sayısının fazlalığının önemli olmadığını ve yine yarısından fazlasının (%56) beğeni almanın önemli olmadığını belirttiği görülmüştür. Katılımcıların %85'inin çevresinde instagramda günlük rutinleri ya da faaliyetleri dışında daha gösterişli paylaşımlar olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %63'ünün instagram hesabının kendisini ve çevresini tam olarak yansıtmadığını düşündüğü; %64'ünün kendisinin ya da çevresindekilerin sahte Instagram hesabı olduğu; %57,6'sının instagramda bazı insanlardan etkilendiğini düşündüğü ve son olarak %71'inin instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğu ve buna inananların algılanan sosyalleşme düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Sosyalleşme, Instagram, Boksör

Abstract: Social factors in an environment lay the ground of socialization. These factors are conceived of structures that allow participants to have information about each other in online learning settings and that initiate developing opinions (reliable, angry, sympathetic, etc.) shared by the community about each participant. In this context, it is not prudent to assert that social media platforms are increasingly becoming hosts for socialization. Ultimately, this study aimed to explore boxers' views on perceived socialization, times spent, and shares on Instagram based on their demographic characteristics. A total of 100 boxers, 22 females (22%) and 78 males (78%), competing in the classes of stars, youth, and adults in Istanbul participated in our study online. We collected the data using the "Scale of Perceived Socialization in Online Learning Environments," which is a 5-point Likert-type scale consisting of 10 items within a single subscale. We examined the distribution of the responses to scale items using frequency analysis while performing an independent samples t-test to analyze the variation in the

scale scores by demographic characteristics of the participants and their opinions on Instagram. All statistical analyses were performed using SPSS 20.0 at a 95% confidence interval. The results revealed that more than half of the participants consider the number of followers (64.6%) and likes (56%) on Instagram negligible. Also, 85% of the participants see more flashy posts on Instagram out of daily routines or activities. Besides, 63% of the participants think that their Instagram account does not fully reflect themselves and their social milieu, while 64% of them or those around them have fake Instagram accounts. Moreover, we determined that 57.6% think being influenced by some people on Instagram. Finally, 71% perceive Instagram to be an effective tool in the publicity of people, and we found that those believing it had higher perceived socialization levels.

Key Words: Perceived Socialization, Instagram, Boxer

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte iletişim ve bilgisayar teknolojisinde yaşanan gelişmeler kullanıcı sayıları ile birlikte iletişim araçları sayısında ciddi bir artış göstermiştir. İnternetin çok geniş kitlelere ulaşması ve buna bağlı olarak birçok yeniliği ve uygulamayı da beraberinde getirmiştir. Yeni medyanın oluşturduğu en önemli yeniliklerden biri de sosyal medya siteleridir. Her kitleye hitap edebilmesi ve kitlelerin duygu, düşüncelerini bu sosyal medya araçları ile paylaşabilmesi bu paylaşımlar sonrası geri dönüşler alabilmesi, fotoğraf ve video paylaşabilmesi gibi özellikleri ile sosyal medya hesapları her geçen gün daha fazla çok tercih edilen bir araç haline gelmiştir.

Sayfa | 1617

Sosyal medya hem erişilebilir hem de ölçeklenebilir iletişim araçları üzerinden meydana gelen sosyal etkileşim ve paylaşım alanıdır. Başka bir ifade ile sosyal medya, bireylerin duygularını, gözlemlerini, düşüncelerini, tecrübelerini aktarabilmek ve bireyler arası iletişim kurmak için kullandıkları çevrimiçi platformlar olarak tanımlanmaktadır (Aydoğan ve Kırık, 2012). Sosyal paylaşım siteleri, aynı zamanda ortak zevklere ya da aynı amaçlara sahip olan kullanıcıların bir araya gelmesine de olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda birbirlerini tanımayan bir grup insanın ilgilendikleri konular ile ilgili görüş yapabilir ve birbirleri ile hızlı ve etkili iletişim kurabilmeyi sağlamaktadır (Bekaroğlu, 2011).

Günümüzde yaygınlığı ve bütüncül olması açısından her geçen gün daha da çok popülerlik kazanan yeni medya araçlarının özellikle instagramın bireylerin sosyalleşme üzerindeki etkisi oldukça önem kazanmaktadır. Instagram, 2010 yılı sonunda Kevin Systrom ve Mike Krieger adlı iki girişimci tarafından bir fotoğraf paylaşım uygulaması olarak kurulmuş ve her geçen gün popüler olması ile Facebook tarafından 2012 yılında 1 milyar

dolar gibi oldukça yüksek bir rakama satın alınmıştır. Sonraki yıllarda instagramın 35 katına çıktığı söylenmektedir (Ergürel, 2015). Kullanıcıların istedikleri fotoğrafları ve videolarını hızlı bir şekilde paylaşılması, bu paylaşımların beğeni ve yorum alması, popüler hashtag'ler ile dikkat çekmesinin yanı sıra son yıllarda canlı yayınlar yapılabilme özelliklerin eklenmesi de instagram kullanım oranını her geçen gün arttırmaktadır. Bugün günlük periyotta yaklaşık 500 milyon aktif kullanıcısı olan Instagramın rakiplerini geride bıraktığı ve hızla büyümeye başladığını söyleyebiliriz (teknoted.com, 2020).

Sosyalleşme kavramı çevrimiçi öğrenme platformlarının bir boyutu olarak ilk defa sosyal etkileşimi ve ortak amaçları bir arada tutan aynı zamanda sosyal ve teknik yapıları tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Preece, 2000). Çevrimiçi öğrenme birliğinin başarısını iki unsur belirlemektedir. Bu unsurlardan birincisi kullanışlılık, katılımcı-arayüz etkileşimini düzenleyen ve ikincisi ise katılımcı-grup etkileşimini düzenleyen sosyalleşmedir (Preece, 2007).

Sosyalleşmenin kaynağında o platformda bulunan sosyal etkenler yer almaktadır (Volet ve Wosnitza, 2004). Sosyal etkenler, çevrimiçi öğrenme ortamlarında katılımcıların birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarına ve her bir katılımcıya ilişkin katılımcılar tarafından paylaşılan fikirlerin geliştirilmesine ve tartışılmasına olanak tanıyan işleyişlerdir. Sosyal etkileşim alanı, kullanıcılar tarafından paylaşılan değerler, normlar, inançlar, kurallar, kabuller, idealler ve kendilerine rol model aldıklarının meydana getirdiği ilişkiler platformudur ve sosyalleşme de bu ortamın alanı oluşturabilen ya da oluşumunu kolaylaştırabilen gücüdür (Kreijns, 2004). Sosyal etkileşim alanının oluşturduğu güç, topluluğun sosyal etkileşim sayısındaki artışı, etkileşimin kalitesini ve sürdürülebilirliğini belirlemektedir (Kreijns vd., 2002).

Sosyal etkileşim alanlarının geniş alanlara yayılması, çevrimiçi öğrenme platformlarında verimlilik ve sürekliliğin artması ile bu ortamlara olan güven, bağlılık, doyum, uyum sağlama ve etkin katılım gibi unsurları yani sosyalleşme boyutunu önemli ilgi alanı olarak ön plana çıkarmaktadır (Bardakçı, 2010). Bu da algılanan sosyalleşmeyi beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı; Instagram kullanan boksörlerin demografik özellikleri temelinde bir sosyal medya aracı olarak Instagramda algılanan sosyalleşme, kullanım sürelerine ve paylaşımlarına ilişkin görüşlerinin incelemesidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, boksörlerin demografik özellikleri temelinde bir sosyal medya aracı olan instagramı kullanım sürelerine ve paylaşımlarına ilişkin görüşleri doğrultusunda algıladıkları sosyalleşmenin incelenmesidir.

Araştırma, hedef kitle açısından boksörlerin, odaklanılan değişken açısından Instagram ve algılanan sosyalleşme ve bunlara ilişkin katılımcı görüşlerini kapsamaktadır. Katılımcıların sosyalleşme unsurlarına yönelik algılarının çevrimiçi öğrenme toplulukları üzerine etkilerinden biri de instagramdır. Son yıllarda kullanıcı sayısında önemli bir artış sağlayarak günden güne popülerliğini arttıran Instagramın bireyin görünürlüğünü artırma ve kendi benliği üzerinden yeni bir imaj oluşturma noktasında aracı olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmada sosyal ağların hayatımızda oldukça yer işgal etmesi nedeniyle Instagram kullanımında algılanan sosyalleşme sürecine odaklanılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Dijitalleşen dünyada sosyal medya bireylerin gündelik yaşamının neredeyse birer parçası haline gelmektedir. Yaşanan gelişmeler dahilinde kimi sosyal ağlar popülerliğini yitirirken kimileri de kullanıcı sayılarını günden güne arttırmaktadır. Bu paylaşımlar Instagramın gün geçtikçe popülerliğini ve kullanıcı sayısını artırdığını da gözler önüne sermektedir. Görünürlüğün popülerlik kazandığı günümüzde kayıt altına alınan fotoğraf ve videoların Instagram sayesinde anında paylaşılabilir olmaları ve yapılan paylaşımlara diğer kullanıcılar tarafından kısa süre içerisinde geri bildirim yapılması ağın kısa sürede sevilmesine katkı sağlamıştır (Karaçelik, 2019). Bir diğer yandan Instagramın fotoğraf ve video paylaşımlarının yorum açılması, doğrudan mesajlaşma ve farklı fotoğraf filtrelerinin kullanıcılara sunulması bireylerin bu ağ içinde kalmasına ve popülerliğinin artmasına neden olan etkenlerdendir. Bu bağlamda bireyler sosyal ağ aracılığı ile algıladıkları sosyalleşme farklı olabilmektedir. Araştırmadan elde edilecek sonuçların bu bağlamda, literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Hipotezleri

H1- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin cinsiyetine göre değişmektedir.

H2- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin yaşına göre değişmektedir.

H3- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin eğitimlerine göre değişmektedir.

H4- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin buldukları kategoriye göre değişmektedir.

H5- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin boks yaptığı yıla göre değişmektedir.

H6- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin instagram kullanma sürelerine göre değişmektedir.

H7- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin paylaşımlarına göre değişmektedir.

H8- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin takipçi sayısına verdiği öneme göre değişmektedir.

H9- Instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisi boksörlerin instagramda beğeni alma sayısına göre değişmektedir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma İstanbul'da bulunan boksörlerin bir sosyal medya aracı olan instagramı kullanım sürelerine ve paylaşımlarına ilişkin görüşleri doğrultusunda algıladıkları sosyalleşmeyi belirlemek ve anlamlandırmak için nicel araştırma yöntemlerinden betimsel nitelikli tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul'da bulunan yıldızlar, gençler ve büyükler kategorisinde yer alan boksörler oluşturmaktadır. Araştırmanın evreninden kolayda örneklem yöntemi ile 22'si kadın ve 78'i erkek olmak üzere toplam 100 Boksör katılımcıya çevrimiçi anket uygulanmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak çevrimiçi anket yöntemi kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünde katılımcılara yönelik demografik sorular yer alırken ikinci bölümde ise "Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Algılanan Sosyalleşme" ölçeği kullanılmıştır. Algılanan Sosyalleşme Ölçeği Kreijns ve arkadaşları (2007) tarafından öğrencilerin BDOÖ ortamlarında sunulan sosyalleşme olanaklarına ilişkin algı düzeylerini ortaya koymak üzere geliştirilen ve Bardakçı (2010) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan ölçek 10 madde ve tek alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekteki maddeler için 5'li likert ölçeği kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Anket sorularına verilen cevapların dağılımı frekans analizi ile incelenmiştir. Algılanan sosyalleşme ölçeğinin demografik bilgilere ve instagram hakkındaki düşüncelere göre değişimi bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Analizler %95 güven düzeyinde SPSS 20.0 yazılımı ile incelenmiştir.

BULGULAR

Katılımcılara ait demografik bilgilerin dağılımı frekans analizi ile incelenmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgilerinin Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Erkek	78	78,0
	Kadın	22	22,0
	Total	100	100,0
Yaş	18 yaş altı	26	26,5
	19-25	34	34,7
	26-35	23	23,5
	35+	15	15,3
	Total*	98	100,0
Eğitim Durumu	İlkokul	1	1,0
	Ortaokul	4	4,0
	Lise	42	42,0
	Üniversite	48	48,0
	Lisansüstü	5	5,0
	Total	100	100,0
Hangi Kategoride Yer Alıyorsunuz?	Gençler	18	18,0
	Yıldızlar	11	11,0
	Büyükler	71	71,0
	Total	100	100,0
Kaç Yıldır Boks Yapıyorsunuz?	1 yıldan az	7	7,0
	1-3 yıl	19	19,0
	4-6 yıl	23	23,0
	7-9 yıl	22	22,0
	10 yıl ve üzeri	29	29,0
	Total	100	100,0
Son bir haftayı dikkate aldığınızda	Haftada 2 saat ve daha az	11	11,0
	Haftada 3-4 saat	12	12,0

* Katılımcılardan sadece 98'i yaşını belirtmiş olup iki tanesi yaş sorusunu cevapsız bırakmıştır.

Instagram kullanma süreniz nedir?	Haftada 5-6 saat	13	13,0
	Günde 1-2 saat	28	28,0
	Günde 3-4 saat	26	26,0
	Günde 5-6 saat	10	10,0
	Total	100	100,0

Kadınların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde erkeklerin oranı %78, kadınların oranı ise %22'dir. Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde 18 yaş altı kişilerin oranı %26,5, 19-25 yaş grubu kişilerin oranı %34,5, 26-35 yaş grubu kişilerin oranı %23,5 olup 35+ yaş grubu kişilerin oranı %15,3'tür. Eğitim durumuna göre dağılım incelendiğinde ilkökul mezunu olanların oranı %1, ortaokul mezunu olanların oranı %4, lise mezunu olanların oranı %42 olup üniversite mezunu olanların oranı %48, lisansüstü mezunu olanların oranı ise %5'tir. Katılımcıların %18'i gençler, %11'i yıldızlar, %71'i ise büyükler kategorisinde yer almaktadır. Boks yapma süresi dağılımı incelendiğinde 1 yıldan az süre ile boks yapanların oranı %7, 1-3 yıl süre ile boks yapanların oranı %19, 4-6 yıl süre ile yapanların oranı %23, 7-9 yıl süre ile yapanların oranı %22, 10 yıl ve üzeri süre ile yapanların oranı %29'dur. Son bir haftalık zaman diliminde instagram kullanma süresi dağılımı incelendiğinde; haftada 2 saat ve daha az süre ile kullananların oranı %11, haftada 3-4 saat kullananların oranı %12, haftada 5-6 saat kullananların oranı %13'tür. Günde 1-2 saat kullananların oranı %28, günde 3-4 saat kullananların oranı %26, günde 5-6 saat kullananların oranı ise %10'dur.

Tablo 2: Katılımcıların Instagram ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
Sizce instagram da takipçi sayısının fazlalığı önemli midir?	35	35,4%	65	65,0%
Sizce instagram da beğeni almak önemli midir?	44	44,0%	56	56,0%
Çevrenizde instagramda günlük rutinlerinin veya faaliyetlerinin dışında daha gösterişli paylaşımlar yapan var mı?	85	85,0%	15	15,0%
Instagram hesabınızın sizi, çevrenizi tam olarak yansıttığını düşünüyor musunuz?	37	37,0%	63	63,0%
Siz ya da çevrenizde sahte instagram hesabı kullanan birileri var mı?	64	64,0%	36	36,0%
Bazı insanların instagram da sizi etkilediğini düşünüyor musunuz?	58	58,0%	42	42,0%

Sizce instagram kişilerin tanınmasında etkili bir araç mıdır?	71	71,0%	29	29,0%
---	----	-------	----	-------

Katılımcıların %35,4'ü instagramda takipçi sayısının fazlalığının önemli olduğunu, %44'ü ise instagramda beğeni almanın önemli olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %85'inin çevresinde instagramda günlük rutinlerinin veya faaliyetlerinin dışında daha gösterişli paylaşımlar yapanların olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %37'si kendi instagram hesaplarının kendilerini tam olarak yansıttığını düşünmektedir. Kendisi ya da çevresinde sahte instagram hesabı kullananların oranı %64, bazı insanların instagramda kendilerini etkilediğini düşünenlerin oranı %58,0 olup, Instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğunu düşünenlerin oranı %71'dir.

Tablo 3: Instagramın Yeni Bir Kimliğin Yaratılmasında Etki Derecesi

		n	%
Sizce instagram yeni bir kimliğin yaratılmasında ne derece etkilidir?	Hiç etkili değildir	3	3,0%
	Etkili değildir	9	9,1%
	Kısmen	43	43,4%
	Etkilidir	20	20,2%
	Oldukça etkilidir	24	24,2%

Katılımcılara göre instagramın yeni bir kimliğin yaratılmasında etki derecesi hakkındaki görüşleri dağılımı incelendiğinde; hiç etkili olmadığını belirtenlerin oranı %3, etkili olmadığını belirtenlerin yerine %9,1, kısmen etkili olduğunu belirtenlerin oranı %43,4'tür.

Tablo 4: Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Algılanan Sosyalleşme Ölçeği Maddelerine Verilen Cevapların Dağılımı

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	n	%	N	%	n	%	n	%	n	%
1. Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) grup arkadaşlarımla kolayca iletişim kurmama	9	9,0	14	14,0	34	34,0	31	31,0	12	12,0

olanak sağlamaktadır.										
2. Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagramda) kendimi yalnız hissetmiyorum.	6	6,1	24	24,2	46	46,5	20	20,2	3	3,0
3. Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) grup arkadaşlarım hakkında iyi bir izlenim edinmeme olanak sağlamaktadır.	4	4,0	19	19,2	51	51,5	23	23,2	2	2,0
4. Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) kendiliğinden gelişen gündelik sohbetlere izin vermektedir.	5	5,0	8	8,0	44	44,0	36	36,0	7	7,0
5. Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) yüksek performanslı bir grup oluşturmamıza olanak sağlamaktadır.	3	3,0	22	22,0	42	42,0	27	27,0	6	6,0
6. Bu çevrimiçi öğrenme ortamı	3	3,0	17	17,0	55	55,0	21	21,0	4	4,0

(Instagram) grup arkadaşlarımla iyi çalışma ilişkileri geliştirmeme olanak sağlamaktadır.										
7. Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) kendimi içerisinde bulunduğum grubun üyesi olarak tanımlamama olanak sağlamaktadır.	6	6,1	13	13,1	50	50,5	24	24,2	6	6,1
8. Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagramda) kendimi rahat hissetmekteyim.	5	5,0	21	21,0	39	39,0	28	28,0	7	7,0
9. Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) ders görevleriyle ilişkili olmayan sohbetlere izin vermektedir.	3	3,0	16	16,0	35	35,0	36	36,0	10	10,0
10. Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) grup üyeleriyle	3	3,0	18	18,0	41	41,0	32	32,0	6	6,0

yakın									
arkadaşlıklar									
kurmama									
olanak									
sağlamaktadır.									

“Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) grup arkadaşlarımla kolayca iletişim kurmama olanak sağlamaktadır.” İfadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %9, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %14, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %34’tür. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %31 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %12’dir.

“Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagram’da) kendimi yalnız hissetmiyorum.” ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %6,1, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %24,2, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %46,5’tir. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %20,2 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %3’tür.

“Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) grup arkadaşlarım hakkında iyi bir izlenim edinmeme olanak sağlamaktadır” ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %4, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %19,2, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %51,5’tir. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %23,2 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %2’dir.

Sayfa | 1626

“Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) kendiliğinden gelişen gündelik sohbetlere izin vermektedir” ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %5, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %8, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %44’tür. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %36 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %7’dir.

“Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) yüksek performanslı bir grup oluşturmamıza olanak sağlamaktadır” ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %3, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %22, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %42’dir. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %27 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %6’dır.

“Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) grup arkadaşlarımla iyi çalışma ilişkileri geliştirmeme olanak sağlamaktadır” ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %3, katılmıyorum cevabı verenlerin

oranı %17, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %55'tir. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %21 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %4'tür.

"Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) kendimi içerisinde bulunduğum grubun üyesi olarak tanımlamama olanak sağlamaktadır" ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %6,1, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %13,1, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %50,5'tir. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %24,2 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %6,1'dir.

"Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagramda) kendimi rahat hissetmekteyim" ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %5, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %21, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %39'dur. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %28 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %7'dir.

"Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) ders görevleriyle ilişkili olmayan sohbetlere izin vermektedir" ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %3, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %16, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %35'tir. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %36 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %10'dur.

"Bu çevrimiçi öğrenme ortamı (Instagram) grup üyeleriyle yakın arkadaşlıklar kurmama olanak sağlamaktadır" ifadesine kesinlikle katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %3, katılmıyorum cevabı verenlerin oranı %18, kısmen katılıyorum cevabı verenlerin oranı %41'dir. Katılıyorum cevabı verenlerin oranı %32 olup kesinlikle katılıyorum cevabı verenlerin oranı %6'dır.

Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Algılanan Sosyalleşme Ölçeğinin Demografik Bilgilere Göre Değişimi

Çevrimiçi öğrenme ortamında algılanan sosyalleşme ölçeğinin demografik bilgilere göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 5: Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Algılanan Sosyalleşme Ölçeğinin Demografik Bilgilere Göre Değişimi

		Algılanan Sosyalleşme		t/p	p
		Ortalama	Std. Sapma		
Cinsiyetiniz?	Erkek	31,73	5,80	1,119	0,266
	Kadın	30,14	6,27		
Yaşınız?	18 yaş altı	33,38	4,81	1,928	0,130
	19-25	31,59	6,77		
	26-35	29,57	5,72		
	35+	30,27	5,62		
Eğitim Durumunuz?	İlkokul	35,00		1,778	0,140
	Ortaokul	25,25	8,66		
	Lise	32,26	5,14		
	Üniversite	31,35	6,11		
	Lisansüstü	28,40	6,19		
Hangi Kategoride Alıyorsunuz?	Gençler	33,28	3,23	1,921	0,152
	Yıldızlar	33,00	6,78		
	Büyükler	30,65	6,20		
Kaç Yıldır Boks Yapıyorsunuz?	1 yıldan az	29,57	6,95	1,018	0,402
	1-3 yıl	33,32	6,42		
	4-6 yıl	31,96	7,08		
	7-9 yıl	31,23	4,92		
	10 yıl ve üzeri	30,21	4,90		
Son bir haftayı dikkate aldığınızda Instagram kullanma süreniz nedir?	Haftada 2 saat ve daha az	30,64	4,99	0,85	0,518
	Haftada 3-4 saat	30,33	4,54		
	Haftada 5-6 saat	29,46	5,59		
	Günde 1-2 saat	31,32	6,10		
	Günde 3-4 saat	32,23	4,98		
	Günde 5-6 saat	33,90	9,61		

Analiz sonuçlarına göre; Çevrimiçi öğrenme ortamında algılanan sosyalleşme ölçeği, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, kategori, boks yapma süresi ve instagram kullanma süresine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Algılanan Sosyalleşme Ölçeğinin Instagram Hakkındaki Düşüncelere Göre Değişimi

Çevrimiçi öğrenme ortamında algılanan sosyalleşme ölçeğinin Instagram hakkındaki düşüncelere göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 6: Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Algılanan Sosyalleşme Ölçeğinin Instagram Hakkındaki Düşüncelere Göre Değişimi

		Algılanan Sosyalleşme		t/p	p
		Ortalama	Std. Sapma		
Sizce instagram da takipçi sayısının fazlalığı önemli midir?	Evet	32,63	5,95	1,506	0,135
	Hayır	30,77	5,85		
Sizce instagram da beğeni almak önemli midir?	Evet	31,80	6,39	0,621	0,536
	Hayır	31,05	5,54		
Çevrenizde instagramda günlük rutinlerinin veya faaliyetlerinin dışında daha gösterişli paylaşımlar yapan var mı?	Evet	31,18	6,16	-0,818	0,415
	Hayır	32,53	4,21		
Instagram hesabınızın sizi, çevrenizi tam olarak yansıttığını düşünüyor musunuz?	Evet	31,43	5,62	0,068	0,946
	Hayır	31,35	6,12		
Siz ya da çevrenizde sahte İstagram hesabı kullanan birileri var mı?	Evet	31,52	6,03	0,305	0,761
	Hayır	31,14	5,76		
Bazı insanların instagram da sizi etkilediğini düşünüyor musunuz?	Evet	32,32	5,47	1,782	0,078
	Hayır	30,19	6,37		
Sizce instagram kişilerin tanınmasında etkili bir araç mıdır?	Evet	32,44	5,69	2,9	0,005*
	Hayır	28,79	5,73		
	Hiç etkili değildir	31,00	1,00	1,797	0,136

Sizce instagram yeni bir kimliğin yaratılmasında ne derece etkilidir?	Etkili değildir	27,56	6,09
	Kısmen	30,81	5,20
	Etkilidir	32,35	4,93
	Oldukça etkilidir	33,21	7,54

Analiz sonuçlarına göre; "Instagram kişilerin tanınmasında etkili bir araçtır" ifadesine katılım durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterirken ($p < 0,05$), diğer ifadelerle katılım düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Instagram kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğunu düşünenlerin ortalaması bu ifadeye katılmayanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada bir sosyal medya aracı olan instagramın algılanan sosyalleşme üzerine etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda boksör örneği seçilmiş; İstanbul'da bulunan boksörlerin bir sosyal medya aracı olan instagramda algılanan sosyalleşme üzerine bazı değişkenler ile ilişkisini belirlemek ve anlamlandırmak için toplam 100 katılımcıya çevrimiçi demografik veri formu ve "Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Algılanan Sosyalleşme" ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek bulgulara ulaşılmıştır.

Sayfa | 1630

Yapılan çalışmada katılımcıların %78'inin erkek, %22'sinin kadın olduğu; %26,5'inin 18 yaş altı, %34,7'sinin 19-25 yaş arası, %23,5'inin 26-35 yaş arası, %15,3'ünün de 35 yaş üstünde olduğu; %1'inin ilköğretim, %4'ünün ortaokul, %42'sinin lise, %48'nin üniversite ve %5'inin lisansüstü mezunu olduğu; %18'inin gençler, %11'inin yıldızlar, %71'inin büyükler kategorisinde olduğu; %7'sinin 1 yıldan az süredir, %19'unun 1-3 yıldır, %23'ünün 4-6 yıldır, %22'sinin 7-9 yıldır ve %29'unun 10 yıl ve üzeri süredir boks yaptığı; son bir haftayı dikkate aldıklarında %11'inin haftada 2 saat ve daha az, %12'sinin haftada 3-4 saat, %13'ünün günde 1-2 saat, %28'inin günde 1-2 saat, %26'sinin günde 3-4 saat ve %10'unun günde 5-6 saat Instagram kullandığı belirlenmiştir.

Katılımcıların instagram ile ilgili düşüncelerine bakıldığında yarısından fazlasının (%64,6) instagramda takipçi sayısının fazlalığının önemli olmadığını ve yine yarısından fazlasının (%56) beğeni almanın önemli olmadığını belirttiği görülmüştür. Katılımcıların %85'inin çevresinde instagramda günlük rutinleri ya da faaliyetleri dışında daha gösterişli paylaşımlar olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %63'ünün instagram hesabının kendisini ve çevresini tam olarak yansıtmadığını düşündüğü; %64'ünün kendisinin ya da çevresindekilerin sahte Instagram hesabı

olduğu; %57,6'sının instagramda bazı insanlardan etkilendiğini düşündüğü ve son olarak %71'inin instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğunu belirttiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmaya paralel olarak aynı ölçeğin kullanıldığı başka bir çalışma olan Büyükoztürk (2021) bir sosyal medya aracı olarak instagramda benlik inşasını ele almıştır. 18 yaş ve üstü 331 kişi üzerinde ölçek uygulayan Büyükoztürk (2021)'de bu çalışmaya paralel olarak katılımcıların yarısından fazlasının (%87,7) instagramda takipçi sayısının fazlalığının önemli olmadığını ve yine yarısından fazlasının (%71,4) beğeni almanın önemli olmadığını belirttiğini saptamıştır. Ayrıca yine bu çalışmaya paralel olarak Katılımcıların %74'ünün çevresinde instagramda günlük rutinleri ya da faaliyetleri dışında daha gösterişli paylaşımlar gördüğü; %49,6'sının instagram hesabının kendisini ve çevresini tam olarak yansıtmadığını düşündüğü; %60,9'unun kendisinin ya da çevresindekilerin sahte Instagram hesabı olduğunu belirlemiştir.

Katılımcılara göre instagramın yeni bir kimliğin yaratılmasında etki derecesi hakkındaki görüşleri dağılımı incelendiğinde çoğunluğu oluşturan grubun (%43,4) kısmen etki ettiğini düşündüğü; %24,2'sinin oldukça etkili olduğunu düşünürken; %3'ünün hiç etkili olmadığını düşündüğü belirlenmiştir. Büyükoztürk (2021) benlik inşası üzerinde durduğu çalışmada katılımcıların %80'inin instagramda yeni bir benlik yarattığını düşündüğünü belirlemiştir.

Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Algılanan Sosyalleşme Ölçeği maddelerine verilen cevaplara bakıldığında her bir maddeye çoğunluğun (madde 1: %34, madde 2: %46,5, madde 3: %51,5, madde 4: %44, madde 5: %42, madde 6: %55, madde 7: %50,5, madde 8: %39, madde 9: %35 ve madde 10 %41) kısmen katıldığı görülmektedir. Yani katılımcıların; Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) grup arkadaşlarıyla kolayca iletişim kurmalarına kısmen olanak sağladığı; Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagramda) kendilerini kısmen yalnız hissettikleri, Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagram) grup arkadaşlarının hakkında iyi bir izlenim edinmesine kısmen olanak sağladığı, Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) kendiliğinden gelişen gündelik sohbetlere kısmen izin verdiği, Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) yüksek performanslı bir grup oluşturmaya kısmen olanak sağladığı ve Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) grup arkadaşlarıyla iyi çalışma ilişkileri geliştirmesine kısmen olanak sağladığı, bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagram) kendini içerisinde bulunduğu grubun üyesi olarak tanımlamasına kısmen olanak sağladığı; bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagramda) kendisini kısmen rahat hissettiği; Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) ders görevleriyle ilişkili olmayan sohbetlere kısmen

izin verdiği; Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagram) grup üyeleriyle yakın arkadaşlıklar kurmasına kısmen olanak sağladığı söylenebilmektedir.

Çevrimiçi öğrenme ortamında algılanan sosyalleşme ölçeğinin instagram hakkındaki düşüncelere göre değişimine dair yapılan analiz sonucunda ise; "instagram kişilerin tanınmasında etkili bir araçtır" ifadesine katılım durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık görülürken diğer ifadelerle katılım düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık olmadığı görülmüştür. Buna göre instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğunu düşünenlerin ortalaması bu ifadeye katılmayanlardan anlamlı derecede daha daha yüksek bulunmuştur. Yani instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğunu düşünenlerin algılanan sosyalleşme düzeyleri, etkili olmadığını düşünenlere göre daha yüksektir.

"Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Algılanan Sosyalleşme Ölçeği" Kreijns, Kirschner, Jochems ve Buuren (2007) tarafından bilgisayar destekli ortaklaşa öğrenme ortamlarına yönelik olarak geliştirilen Algılanan Sosyalleşme Ölçeği'nin Türkçeye ve çevrimiçi öğrenme ortamlarına yönelik uyarlamasıdır. Uyarlama Bardakçı tarafından yapılmıştır (Bardakçı, 2010). Türkçeye uyarlanması sonrasında ölçeğin kullanıldığı çalışmalara rastlamak mevcuttur. Örneğin Yetik (2011), "çevrimiçi öz düzenleyici öğrenme ortamında farklı denetim odaklarına göre sunulan metabilşsel rehberliğin öğretmen adaylarının öz düzenleme becerilerine ve öz yeterlik algılarına etkisi" için ölçeği kullanırken, Özonur (2013), "sanal gerçeklik ortamı olarak ikincil yaşam (second Life) uygulamalarının tasarlanması ve bu Uygulamaların internet tabanlı uzaktan eğitim öğrencilerinin öğrenmeleri üzerindeki etkilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi" hususunda ölçeği kullanmıştır. Ancak bu çalışmaların hiçbirisinde ölçek maddelerine katılımcıların katılma durumu tek tek değerlendirilmemiş ve/veya Instagram kullanma durumu ele alınmamıştır. Öte yandan bu çalışmalarda katılımcıların demografik özellikleri ile algılanan sosyalleşme ölçeği puanları karşılaştırması yapılmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın bulguları literatür için öncül özellik taşımaktadır.

Diğer taraftan bu çalışmada instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğu ve buna inananların algılanan sosyalleşme düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde algılanan sosyalleşme düzeyleri ve bunun sosyal medya araçları ya da doğrudan instagramda kişilerin tanınmasıyla ilgili etkili bir araç olmasını ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Genel olarak instagramı sosyalleşme bağlamında ele alan (Code, 2015; Delafrooz vd., 2019) ya da instagramın ürün tanınırlığı ya da marka adının ön plana çıkmasında etkili bir araç olduğunu belirten (O'Brien,

2016; Ho ve Teo, 2020) çalışmalar olsa da; instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğunu düşünmenin "kişi" bağlamındaki durumunu ele alan ve bunun algılanan sosyalleşme düzeyi ile ilişkisini inceleyen çalışma görülmemiştir. Bu bağlamda bu konuda daha fazla çalışma yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Aydoğan, F. & Kırık, A. M. (2012). Alternatif Medya Olarak Yeni Medya. *Akdeniz İletişim Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 18, 58-69.

Bardakçı, S. (2010). Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Algılanan Sosyalleşme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 43(1), 17-39.

Bekaroğlu, Ş. B. (2011). Doktor-Hasta İlişkilerinde Sosyal Medya Kullanımı. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 13, 145-165.

Büyüköztürk, Ş. I. (2021). *Bir Sosyal Medya Aracı Olan Instagramda Benlik İnşası*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Code, M. (2015). Instagram, Social Media, and the "Like": Exploring Virtual Identity's Role in 21st Century Students' New Socialization Experience.

Delafrooz, N., Rahmati, Y., & Abdi, M. (2019). The Influence of Electronic Word of Mouth on Instagram Users: An Emphasis on Consumer Socialization Framework. *Cogent Business & Management* 6(1), 1606973.

Ergürel, D. (2015). *Instagram Nedir? Nasıl Kullanılır?*. Erişim Adresi: [http://www.denizerguel.net /instagram-nedir-nasil-kullanilir/](http://www.denizerguel.net/instagram-nedir-nasil-kullanilir/). Erişim Tarihi: 01.10.2021

Ho, R. C., & Teo, T. C. (2020). Consumer Socialization Process for the Highly Connected Customers: The Use of Instagram to Gain Product Knowledge. In *Strategies and Tools for Managing Connected Consumers* (pp. 1-19). IGI Global.

Karaçelik, Y. (2019). *Görsel Kültür ve Fotoğrafın İzinde Instagram*. İstanbul: Notabene Yayınları

Kreijns, K., Kirschner, P. A., & Jochems, W. (2002). The Sociability of Computer-Supported Collaborative Learning Environments. *Educational Technology & Society* 5(1), 8-22.

Kreijns, K. (2004). *Sociable CSCL Environments Social Affordances, Sociability, and Social Presence*. Erişim Adresi: [https://www.researchgate.net/publication/254894457 Sociable CSCL Environments Social Affordances Sociability and Social Presence](https://www.researchgate.net/publication/254894457_Sociable_CSCL_Environments_Social_Affordances_Sociability_and_Social_Presence)

Kreijns, K., Kirschner, P. A., Jochems, W., & Van Buuren, H. (2007). Measuring Perceived Sociability of Computer-Supported Collaborative Learning Environments. *Computers & Education* 49(2), 176-192.

O'Brien, K. M. (2016). Effects of Consumer Socialization through Instagram on Purchasing Intentions and Brand Perceptions: A *Systematic Literature Review*.

Özonur, M. (2013). *Sanal Gerçeklik Ortamı Olarak İkincil Yaşam (Second Life) Uygulamalarının Tasarlanması ve Bu Uygulamaların İnternet Tabanlı Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Öğrenmeleri Üzerindeki Etkilerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Preece, J. (2000). Shaping Communities: Emphaty, Holisty, Lurking, Participation. In *Proceedings of CPSRDIA2000, Shaping the Network Society: The Future of the Public Shape in CyberSpace* (pp. 25–34), Seattle: USA.

Preece, J. (2007). Sociability and Usability in Online Spaces (Luncheon Keynote). *Paper presented at the 2007 International Symposium on Collaborative Technologies and Systems (CTS'07)*. Orlando: Florida, USA.

Volet, S., & Wosnitza, M. (2004). *Social Affordances and Students' Engagement in Cross National Online Learning*. *Journal of Research in International Education* 3(1), 5–29. Sayfa | 1634

Yetik, S. S. (2011). *Çevrimiçi Öz Düzenleyici Öğrenme Ortamında Farklı Denetim Odaklarına Göre Sunulan Metabilişsel Rehberliğin Öğretmen Adaylarının Öz Düzenleme Becerilerine ve Öz Yeterlik Algılarına Etkisi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Teknoted (Ekim, 2020). *2020 Yılı Verileri ile Toplam Instagram Kullanıcı Sayısı Kaç?*. Erişim Adresi: <https://teknoted.com/2020-toplam-instagram-kullanici-sayisi/>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Teknolojinin gelişimi ile birlikte iletişim aracı sayılarında ciddi bir artış meydana gelmiş ve buna bağlı olarak internet birçok uygulamayı da hayata kazandırmıştır. Yeni medyanın en fazla kullanılan sosyal medya hesaplarından birisi de instagramdır. Bireylerin kendilerini ifade edebilmesi, fotoğraf veya video paylaşabilmesi, bu paylaşımlara bağlı olarak geri dönüşler alabilmesi hatta artık canlı yayınlar yapılabilme özelliği ile en fazla tercih edilen bir sosyal medya programıdır. Sosyal medyanın kolay erişilebilir bir alan olması aynı zamanda ortak zevklere sahip ya da aynı amaca hizmet eden bireylerin bir araya gelmesini de sağlamaktadır. Birçok yeni medya araçları gibi instagramın da bireylerin sosyalleşmesinde etkisi oldukça fazladır. Sosyalleşme ise yeni medya

araçları ile birlikte çevrimiçi öğrenme platformlarının bir boyutu olarak sosyalleşmeyi de oldukça etkilemektedir. Çevrimiçi öğrenme ortamları bireyler bir araya gelerek birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarına ve her bir katılımcıya ilişkin fikirler ya da bireyler kazanmasına yardımcı olur. Bu platformlarda oluşturulan gücü ise sosyal etkileşimin artış sayısı, kalitesi ve devamlılığı belirlerken bu ortamlara olan güven, bağlılık ve uyum gibi unsurları yani sosyalleşme boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; Instagram kullanan boksörlerin demografik özellikleri temelinde bir sosyal medya aracı olarak Instagramda algılanan sosyalleşme, kullanım sürelerine ve paylaşımlarına ilişkin görüşlerinin incelemesidir. Araştırma, hedef kitle açısından boksörlerin, odaklanılan değişken açısından Instagram ve algılanan sosyalleşme ve bunlara ilişkin katılımcı görüşlerini kapsamaktadır. Katılımcıların sosyalleşme unsurlarına yönelik algılarının çevrimiçi öğrenme toplulukları üzerine etkilerinden biri de instagramdır. Araştırma İstanbul'da bulunan boksörlerin bir sosyal medya aracı olan instagramı kullanım sürelerine ve paylaşımlarına ilişkin görüşleri doğrultusunda algıladıkları sosyalleşmeyi belirlemek ve anlamlandırmak için nicel araştırma yöntemlerinden betimsel nitelikli tarama modeli kullanılırken araştırmanın evrenini İstanbul'da bulunan yıldızlar, gençler ve büyükler kategorisinde yer alan boksörler oluşturmaktadır. Araştırmanın evreninden kolayda örneklem yöntemi ile 22'si kadın ve 78'i erkek olmak üzere toplam 100 Boksör katılımcıya çevrimiçi anket uygulanmıştır. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak çevrimiçi anket yöntemi kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünde katılımcılara yönelik demografik sorular yer alırken ikinci bölümde ise 10 madde ve tek alt boyutu olan "Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Algılanan Sosyalleşme" ölçeği kullanılmıştır. Anket sorularına verilen cevapların dağılımı frekans analizi ile incelenmiştir. Algılanan sosyalleşme ölçeğinin demografik bilgilere ve instagram hakkındaki düşüncelere göre değişimi bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Yapılan çalışmada katılımcıların %78'inin erkek, %22'sinin kadın olduğu; %26,5'inin 18 yaş altı, %34,7'sinin 19-25 yaş arası, %23,5'inin 26-35 yaş arası, %15,3'ünün de 35 yaş üstünde olduğu; %1'inin ilkökul, %4'ünün ortaokul, %42'sinin lise, %48'nin üniversite ve %5'inin lisansüstü mezunu olduğu; %18'inin gençler, %11'inin yıldızlar, %71'inin büyükler kategorisinde olduğu; %7'sinin 1 yıldan az süredir, %19'unun 1-3 yıldır, %23'ünün 4-6 yıldır, %22'sinin 7-9 yıldır ve %29'unun 10 yıl ve üzeri süredir boks yaptığı; son bir haftayı dikkate aldıklarında %11'inin haftada 2 saat ve daha az, %12'sinin haftada 3-4 saat, %13'ünün günde 1-2 saat, %28'inin günde 1-2 saat, %26'sinin günde 3-4 saat ve %10'unun günde 5-6 saat Instagram kullandığı belirlenmiştir. Katılımcıların instagram ile ilgili düşüncelerine bakıldığında yarısından fazlasının (%64,6) instagramda takipçi sayısının fazlalığının önemli olmadığını ve yine yarısından fazlasının (%56) beğeni almanın önemli olmadığını belirttiği görülmüştür. Katılımcıların %85'inin çevresinde instagramda günlük rutinleri ya da faaliyetleri dışında daha gösterişli paylaşımlar olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %63'ünün instagram hesabının kendisini ve çevresini tam olarak yansıtmadığını düşündüğü; %64'ünün kendisinin ya da çevresindekilerin sahte Instagram hesabı

olduğu; %57,6'sının instagramda bazı insanlardan etkilendiğini düşündüğü ve son olarak %71'inin instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğunu belirttiği sonucuna varılmıştır. Katılımcılara göre instagramın yeni bir kimliğin yaratılmasında etki derecesi hakkındaki görüşleri dağılımı incelendiğinde çoğunluğu oluşturan grubun (%43,4) kısmen etki ettiğini düşündüğü; %24,2'sinin oldukça etkili olduğunu düşünürken; %3'ünün hiç etkili olmadığını düşündüğü belirlenmiştir. Katılımcıların; Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) grup arkadaşlarıyla kolayca iletişim kurmalarına kısmen olanak sağladığı; Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagramda) kendilerini kısmen yalnız hissettikleri, Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagram) grup arkadaşlarının hakkında iyi bir izlenim edinmesine kısmen olanak sağladığı, Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) kendiliğinden gelişen gündelik sohbetlere kısmen izin verdiği, Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) yüksek performanslı bir grup oluşturmaya kısmen olanak sağladığı ve Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) grup arkadaşlarıyla iyi çalışma ilişkileri geliştirmesine kısmen olanak sağladığı, bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagram) kendini içerisinde bulunduğu grubun üyesi olarak tanımlamasına kısmen olanak sağladığı; bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagramda) kendisini kısmen rahat hissettiği; Bu çevrimiçi öğrenme ortamının (Instagram) ders görevleriyle ilişkili olmayan sohbetlere kısmen izin verdiği; Bu çevrimiçi öğrenme ortamında (Instagram) grup üyeleriyle yakın arkadaşlıklar kurmasına kısmen olanak sağladığı söylenebilmektedir. Çalışmada instagramın kişilerin tanınmasında etkili bir araç olduğu ve buna inananların algılanan sosyalleşme düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde algılanan sosyalleşme düzeyleri ve bunun sosyal medya araçları ya da doğrudan instagramda kişilerin tanınmasıyla ilgili etkili bir araç olmasını ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu konuda daha fazla çalışma yapılması önerilmektedir.

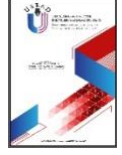
EXTENDED ABSTRACT: Continuous development in technology and the internet has brought a significant increase in the number of communication tools. Accordingly, the internet has introduced many communication applications to daily life. In general, social networking sites are easily accessible media, which enable people with common interests or serving the same purpose to come together. In this context, Instagram can be shown among popular social networking sites. It is the most preferred networking site since it allows people to express themselves, share photos or videos, receive comments on their shares, and even create live streams. Like many new media tools, Instagram has a great impact on the socialization of individuals. Socialization, on the other hand, attracts people more as a dimension of online learning platforms together with new media tools. Online learning environments help individuals come together, learn about each other, and discuss ideas of one another. The power in these platforms is largely determined by the increase in the number, quality, and continuity of social interactions, highlighting the factors such as trust, commitment, and harmony, namely socialization. Ultimately, this study aimed to explore boxers' views on perceived

socialization, times spent, and shares on Instagram based on their demographic characteristics. In other words, the research aimed to uncover the views of boxers (target population) on Instagram and perceived socialization on Instagram (focus-of-interest variables). Instagram can also be conceived as a tool through which participant perceptions may be explored on socialization in online learning communities. The target population of this descriptive survey research consisted of boxers competing in the classes of stars, youth, and adults in Istanbul. We selected the sample using convenience sampling and administered an online questionnaire to a total of 100 boxers (22 females, 78 males). In this study, we collected the data using an online questionnaire booklet. While there was a demographic information form in the first part of the booklet, the second part included the 10-item "Scale of Perceived Socialization in Online Learning Environments." The distribution of the responses was shown as frequency. We compared the groups using an independent samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) by their demographic characteristics and opinions on Instagram, respectively. In the study, 78% of the participants were males. Among them, 26.5% were under 18 years, 34.7% were 19-25 years, 23.5% were 26-35 years, and 15.3% were over 35 years. Regarding educational attainment, 1% had a primary school, 4% had a secondary school, 42% had a high school, 48% had an undergraduate, and 5% had a postgraduate degree. About one-fifth of the participant (18%) were enrolled in youth class, 11% were doing sports in stars class, and 71% were adult athletes. A small part of the participants (7%) had been Sayfa | 1637 boxing for less than one year, 19% for 1-3 years, 23% for 4-6 years, 22% for 7-9 years, and 29% for ten years or more. In the last week, 11% used Instagram for 2 hours or less a week, 12% for 3-4 hours a week, 13% for 1-2 hours a day, 28% for 1-2 hours a day, 26% for 3-4 hours a day, and 10% for -6 hours a day. The results revealed that more than half of the participants consider the number of followers (64.6%) and likes (56%) on Instagram negligible. Also, 85% of the participants see more flashy posts on Instagram out of daily routines or activities. Besides, 63% of the participants think that their Instagram account does not fully reflect themselves and their social milieu, while 64% of them or those around them have fake Instagram accounts. Moreover, we determined that 57.6% think being influenced by some people on Instagram. In addition, 71% perceive Instagram to be an effective tool in the publicity of people, and we found that those believing it had higher perceived socialization levels. Finally, the majority (43.4%) of the participants thought Instagram has an influence on the creation of a new identity. We concluded that this online learning environment (Instagram) partly allows the participants to communicate with their group friends easily; they feel partly alone in this online learning environment; this environment allows their groupmates to get a good impression about them; this environment partly allows spontaneous conversations; this environment partly enables them to form a high-performing group; this environment partly enables them to develop good studying relationships with their group friends; this environment partly enables them to define themselves as a group member; they feel partly comfortable in this

environment; this environment partly allows conversations out of course assignments; this environment partly allows them to establish close friendships with group members. Overall, we discovered that Instagram is an effective tool in getting to know people, and those believing in it have higher perceived socialization levels. To the best of our knowledge, no study has in the literature has explored perceived socialization on social media tools or directly on Instagram. Hence, further research is needed to elaborate on this subject.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİ VE ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE
GÖRE
UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİ***
DISTANCE EDUCATION PROCESS
ACCORDING TO THE OPINIONS OF SOCIAL STUDIES TEACHERS AND
STUDENT

Şengül KORKUT

Bilim Uzm., Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Bolu/Türkiye.
Science Exp., Bolu Abant İzzet Baysal
University, Graduate School of Education
Bolu/Turkey.
sengulkrkt@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5199-4653

Hatice MEMİŞOĞLU

Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Bolu/Türkiye.
Associate Prof., Bolu Abant İzzet Baysal
University, Faculty of Education
Bolu/Turkey.
memisoglu_h@ibu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3987-8454

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.928916

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.11.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Korkut, Ş. & Memişoğlu, H. (2021).
Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Öğrencilerin Görüşlerine Göre Uzaktan Eğitim Süreci.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 3(7), 1639-1682.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma 3. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu'nda (10-11 Nisan 2021) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Öz: Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenleri ve ilkökul-ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Uzaktan eğitime yönelik olumlu ve olumsuz görüşler ele alınmış, sorunlara yönelik çözüm önerileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, farklı okullarda görev yapmakta olan 40 sosyal bilgiler öğretmeni ve 40 ilkökul ve ortaokul düzeyinde eğitim gören 4-7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Araştırma verileri betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, uzaktan eğitime ilişkin olumlu görüşlerden öne çıkanlar, uzaktan eğitimin faydalı, zengin içerikli, ilgi uyandıran, öğrenmeyi hızlandıran etkili bir sistem olduğudur. Uzaktan eğitime ilişkin öne çıkan olumsuz görüşler ise, teknolojik altyapı eksiklikleri, öğrencinin derslere katılımında yaşanan sorunlar, eğitim süresince ekran önünde olmaktan dolayı ortaya çıkan sağlık sorunları, akran öğrenme eksikliğidir. Uzaktan eğitimde yaşanan sorunların çözümlerine yönelik olarak, sosyal bilgiler öğretimi programının güncellenmesi ve uzaktan eğitime yönelik hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, Sosyal Bilgiler, Öğretmen, Öğrenci, Görüş

Abstract: The purpose of this research is to determine the views of social studies teachers and primary and secondary school students about the distance education process. Positive and negative views on distance education were discussed, and solution suggestions for problems were tried to be determined. In this study, the phenomenology design, which is one of the qualitative research methods, was used. The study group of the research consists of 40 social studies teachers working in different schools and 40 primary-secondary schools 4-7. students studying at the grade level. Semi-structured interview form is used in data collection. Descriptive analysis technique is used for the analysis of study data. Study findings reveal that distance education is useful and effective system having a rich content, arousing interest, and accelerating learning, which are some of the significant positive opinions regarding distance education. Some of the significant negative opinions related to distance education, on the other hand, are technological infrastructure deficiencies, problems experienced during the students' participation in lessons, health problems occurring due to staying in front of the screen during education, and peer learning deficiencies. In terms of solving the problems experienced in distance education, some suggestions such as updating the social studies education program and regulating the in-service training for distance education are made.

Key Words: Distance Education, Social Studies, Teacher, Student, Opinion

GİRİŞ

Küresel boyutta yayılan Covid-19 salgınından korunmak için alınan önlemler nedeniyle dünyanın birçok ülkesinde yüz yüze eğitime ara verilerek, uzaktan eğitime geçilmiştir (Yamamoto ve Altun, 2020).

Salgından korunmak amacıyla 2019 yılında, dünyada yaklaşık 770 milyon öğrenci yüz yüze eğitime ara verme durumunda kalmıştır (Zhong, 2020). Uzaktan eğitimin tarihi bir geçmişi olmasına rağmen; küresel boyutta hızlı bir şekilde ivme kazanması uzaktan eğitimin önemini tekrar fark edilmesini sağlamıştır (Fourie, 2001).

Uzaktan eğitim, zaman ve mekân açısından farklı ortamlarda bulunan öğretmen ve öğrenciler arasında oluşan eğitim-öğretim faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanmaktadır (Yalın, 2008). Uzaktan eğitim faaliyetleri, mektupla başlayan yolculuğuna günümüzde bilgisayar, tablet, telefon, yazılım programları, medya havuzları ve internet aracılığıyla, çevrim içi ve çevrim dışı olarak sesli, görüntülü, konuşarak, yazarak yapılmaktadır. Bu faaliyetler, aynı anda canlı diyaloglar ve etkileşimlerle olabileceği gibi çeşitli kayıtlardan da yapılmaktadır. Uzaktan eğitim öğrencileri ve öğrenenleri çeşitli eğitimlere ihtiyaç duyulduğunda daha önce yapılmış olan kayıtlardan yararlanabilmektedir. Teknolojinin hızla gelişmesi, uzaktan eğitim modellerinin de sürekli olarak gelişim ve değişim göstermesini de beraberinde getirdiği söylenebilir. McIendon (1999) tarafından uzaktan eğitim, mektupla eğitim, çoklu ortam modeli, tele öğrenme modeli, esnek öğrenme modeli olarak gruplandırılmıştır (Kırık, 2016).

Uzaktan eğitim terimi ilk olarak, 1892 yılında Wisconsin Üniversitesi'nin kataloğunda William Lighty'in 1906 yazdığı bir yazısında "Distance Education" kullanılmıştır (Kaya, 2002). İngiltere'de Londra Üniversitesi'nde uzaktan eğitim, mektupla öğretim olarak başlamıştır. 1830 yılında üniversiteyi dışarıdan bitirmek isteyen öğrenciler için geliştirilmiş mektupla eğitim sistemi daha sonra telefon, bilgisayar ve videolar ile yoğun olarak kullanılmıştır. 1969 yılında İngiltere'de kurulan Açık Üniversite'de örgün eğitimde yükseköğretime devam edemeyenler için ilk kurumsal yetişkin eğitim programları oluşturulmuş ve uzaktan eğitimle öğretim yapılmıştır (Gülbahar, 2008).

Gelişmeler doğrultusunda 1971 yılında lisans eğitimi vermeye başlayan bu üniversitede iletişim teknolojileri de yaygın olarak kullanılmıştır. Bu üniversitenin uzaktan eğitim uygulamaları birçok ülkeye model oluşturmuştur. Bu uygulamaları kendi uzaktan eğitim sistemlerine uyarlamış olan ülkeler arasında Çin, Kosta Rika, İran, Japonya, Malezya, Nijerya, Polonya, İspanya, Sri Lanka, Tayvan ve Tayland vardır (İşman, 2011).

Türkiye' de uzaktan eğitim ilk olarak 1927 yılında bir toplantıda dile getirilmiştir. Ancak herhangi bir uygulamada kullanılmamıştır. Dewey tarafından yazılarak/mektupla öğrenmenin öğretmen eğitiminde

kullanılabileceğini önermiştir. Gezgin kütüphanelerin kurulması fikri de bu öneriler arasında çok ilgi çekmiştir (Bozkurt, 2017). 1956 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü'nde uzaktan eğitim uygulamalarına başlanmıştır. Bir banka çalışanlarına hizmet içi eğitimlerde mektupla uzaktan eğitim uygulaması yapmıştır. 1958 yılında ise Türk eğitim sisteminde uzaktan eğitim uygulamasında Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde "Mektupla Öğretim Merkezi" kurulmuş ve bu merkez dışarıdan okul bitirmek isteyenlere hazırlık kurslarını mektupla vermiştir (Çallı vd., 2002). 1974 yılında kurulan Mektupla Öğretim Merkezi, Mektupla Öğretim Okulu'na dönüştürülmüş ve 1983 yılında Mesleki ve Teknik Açık Öğretim Okulu adını almıştır. Uzaktan eğitim vermek üzere 1981 yılında yürürlüğe giren bir yasa ile Anadolu Üniversitesi bünyesinde kendi küllerinden doğan bir Açık Öğretim Fakültesi kurulmuştur (Emre, 2002). 2000 yıllarında bilgisayar kullanımı gitgide artınca internete olan talep de artmış hatta ihtiyaç haline gelmiştir (Göktaş ve Kayri, 2005).

Her türlü bilgiye ulaşımı kolaylaştıran ve yaklaştıran bilgisayar sistemleri ve internet ağı, dünyadaki gelişmelerle ilgili haberlere anında ulaşımı sağladığı gibi, kültür ve sanattaki değişimler, siyasi ve ekonomik gelişmeler, bankacılık ve finans, eğitim ve sağlık işleri gibi birçok uygulamayı kullanıcılarına sunmaya başlamıştır (Horzum, 2010; Bozkurt, 2017). Teknolojik devrim niteliğindeki internet ve sosyal medya ağlarını kullanımı insan hayatının önemli bir parçası haline gelmiştir. 1960'ların sonlarından itibaren uzaktan eğitim bir bilim olarak algılanmaya başlamış ve alanında kuramlar oluşturulmaya başlanmıştır (Garrison, 2000).

Uzaktan eğitimdeki "uzaklık" terimini sorgulamaya yönelik çalışmalar yapan Dewey (1949) ve Moore (1973), bunun "yanlış anlama ve psikolojik boşluğa yol açan uzaklık" olduğunu belirterek, transaksiyon kuramı ile temellendirilmiştir (akt. Horzum, 2011). Başka bir ifadeyle; uzaktan eğitimde, öğrenci ve öğretmen arasında bir mesafe olduğu ve bu mesafenin sadece coğrafi olmadığını, eğitsel ve psikolojik yönden de bir uzaklık olduğunu öne sürülmüş ve bu uzaklığın yarattığı boşluğu transaksyonel uzaklık olarak tanımlanabileceğini savunulmuştur (Moore ve Kearsley, 2011).

Uzaktan eğitimde karşılıklı etkileşim söz konusudur. Etkileşimi asgari iki varlık ve bu iki varlığın karşılıklı yarattıkları olaylar bütünü olarak tanımlanmıştır (Wagner, 1994'dan akt. Saykılı, 2019). Öğrencilerin ruhsal yapılarındaki değişimleri sağlayabilmesi, bilgiyi edinmede öz düzenleme yapabilmesi ve elde ettiği bilgileri kendi bilgileri ile birleştirerek yeniden

düzenleyebilmesi için, içerik ile etkileşimde olmaları gerekmektedir. Öğrenci-içerik etkileşimi, öğrencilerin neyi, nasıl, niçin öğreneceklerine karar verdikleri öğrenme içeriklerini incelemeleri ve bu içerikle çalışmalarını neticesinde ortaya çıkan etkileşim türüdür. Öğretmenlerin öğretim planlamalarında öğretecekleri konu içeriklerine hakim olmaları önceden hazırlık yapmaları ve bu içerikleri gerektiren öğeler arasında etkileşim düzeylerini kestirebilmeleri ve etkileşim türlerini daha önceden iyice bilmeleri uzaktan öğrenme ortamının öğrencilere ulaşmasında üst düzey eğitim açısından önemlidir (Karataş vd., 2009). Uzaktan eğitimde etkileşimi sağlayan unsurlar; öğrencilerin iletişimini teşvik etmek; karşılıklılık ve işbirliğini geliştirmek; aktif öğrenmeyle meşgul olma, hızlı geri bildirim sağlamak, bir göreve ayrılan zaman miktarını vurgulamak, yüksek beklentileri aktarmak ve çeşitliliğe saygı duymaktır (Thurmond ve Wambach, 2003).

Uzaktan eğitimde diyalog öğretmen ve öğrenci arasında geçen bir etkileşim türüdür. Uzaktan eğitimlerde merkezde öğretmen değil, öğrenci olmalıdır. Öğrenci ne kadar merkezden uzaklaşırsa diyalogdan kopar ve etkileşimde bulunduğu eğitim ortamıyla transaksiyonel uzaklığı o kadar artar (Moore, 1993). Diyalog, karşılıklı bir şekilde öğrencilerin kavram ve kuramlarla alakalı sorunların ve zıtlıkların farkında olmasını da içerir (Evans ve Nation, 1989). Diyalogların eğitime ilişkin hedefi, öğrencilerdeki kavrama gücünü geliştirmektir (Gorsky vd., 2007).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı yapılandırılırken, dünyada yaşanan değişim ve gelişimler, mevcut programların değerlendirmelerine ilişkin sonuçlar ve ihtiyaç analizleri dikkate alınmaktadır (MEB, 2004). Sosyal Bilgiler dersinde uzaktan eğitim sürecinde oluşabilecek birçok gelişime ayak uydurmak, yenilikçi ve yapılandırmacı bir yaklaşımla öğretim programını tasarlamak, planlamak ve uygulamak öncelikleri arasında yer almaktadır. Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretiminde teknoloji kullanımı hızla ilerlemektedir. Özellikle eğitim-öğretim süreçlerinin içinde ve sosyal bilgiler dersi öğretim uygulamalarında teknolojinin kullanılması, eğitim ve öğretimin devam etmesi açısından önemlidir (Yaylak, 2010).

Sosyal bilgilerde uzaktan eğitimde öğrencilerin ve öğretmenlerin ihtiyaç duyacağı yazılımlar, donanımlar, öğrencide ve öğretmende aranan nitelikler gibi birçok ayrıntılı araştırma yapılmaya devam etmektedir. Uzaktan eğitimde etkileşim ve diyalog alanında açık öğretimde (Horzum, 2010), çevrimiçi uzaktan eğitimde öğretici yeterliliklerinde (Kavrat, 2013), uzaktan eğitim ve tanımı hususunda (Özgül, 1986; İnan, 2010), uzaktan

eğitimin amaçlarına yönelik (Yenal, 2009), uzaktan eğitimde kullanılan eş zamanlı sanal sınıf araçlarının karşılaştırılmasında (Çınar vd., 2011), uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşleri üzerine (Parmaksız ve Sıcak, 2015; Erbil ve Kocabaş, 2019; Fidan, 2020; Alper, 2020; Arslan ve Şumuer, 2020; Dilekçi ve Limon, 2020; Adıgüzel, 2020; Demir ve Özdaş, 2020; Kurnaz vd., 2020 ; Türker ve DüNDAR, 2020; Mengi ve Alpdoğan, 2020; Özgül vd., 2020; Ünal ve Bulunuz, 2020; Gören vd., 2020); velilerin uzakta eğitime ilişkin görüşleri (Erol ve Erol, 2020; İnci Kuzu, 2020; Yılmaz vd., 2020); öğretmen adaylarının görüşlerine ilişkin olarak (Arslan, 2020; Gürel ve Er, 2020; Duman, 2020); okul müdürlerinin görüşlerine yönelik (Keleş vd., 2020; Turan, 2020); öğretmenlerin mesleki gelişimlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinde (Odabaşı, 2003), uzaktan eğitimin öğrencilerin akademik başarısına etkisi üzerine (Karaman ve Akgül, 2015; Çoruk ve Çakır, 2017; Türker ve Yaylak, 2019), paydaş görüşleri (Özdoğan ve Berkant, 2020); eğitimde yeni iletişim teknolojileri internet üzerine (Karasar, 2004) alanyazında araştırmalar yapılmıştır. Görüldüğü gibi; uzaktan eğitimin uygulanmaya başlaması ile son yıllarda bu alanda yapılan araştırmalar artmıştır. Ancak, Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve ilkökul-ortaokul öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin görüşlerini içeren çalışmalar az sayıdadır. Sosyal bilgiler öğretmenleri ve ilkökul-ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri ile, Sosyal bilgiler dersinde online eğitim sürecinin eksiklerinin giderilmesine, sorunların tespit edilmesine ve çözümüne katkı sağlanabileceği düşünülmüştür.

Bu araştırmanın amacı, günümüzde uygulanmakta olan uzaktan sosyal bilgiler öğretiminde, öğretmenleri, ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin karşılaştıkları sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini belirleyebilmektir. Araştırmanın alt problemleri aşağıda sunulmuştur:

Alt Problemleri

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin;

1.1. Uzaktan eğitime bakış açılarına yönelik görüşleri nelerdir?

1.2. Uzaktan eğitimde hazırlık ve uygulama sürecinde dikkat ettikleri hususlara ilişkin görüşleri nelerdir?

1.3. Sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitimde olumlu buldukları yönleri ilişkin görüşleri nelerdir?

1.4. Sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitimde karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir? (Öğrenci, sistem, okul yönetimi, uygulama, materyal, ders işlenişi).

1.5. Sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitimde karşılaşılan sorunlara yönelik önerilere nelerdir?

1.6. Sosyal bilgiler dersinde etkili bir uzaktan öğretimde olması gereken özelliklere yönelik görüşleri nelerdir?

2. İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin;

2.1. Sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitimde olumlu bulunduğu yönleri ilişkin görüşleri nelerdir?

2.2. Sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitimde olumsuz bulunduğu yönleri ilişkin görüşleri nelerdir?

2.3. Sosyal bilgiler dersi açısından nasıl bir uzaktan eğitim olması gerektiğine yönelik görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Bize tamamen yabancı olmayan, aynı zamanda da tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgu bilim uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2011; Creswell, 2013). Sosyal bilgiler öğretmenleri ve ilkokul-ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin deneyimlerini ortaya çıkarmak, yaşanmış deneyimler sonucunda uzaktan eğitimin nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymak için araştırmada olgu bilim deseni kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Malatya merkez ilçede farklı okullarda görev yapmakta olan 40 sosyal bilgiler öğretmeni ve 40 ilkokul-ortaokul düzeyinde öğrenim gören 4-7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında uygulanmıştır. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi çoğu zaman araştırmacının diğer örnekleme yöntemlerini kullanma olanağı bulamadığı durumlarda ve araştırmacıya hız ve pratiklik sağlama amacıyla kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmaya katılan öğretmenlere ait demografik bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmenlere Ait Demografik Özellikler

Cinsiyet	n	%	Mezun Olunan Üniversite	n	%
Kadın	20	50	İnönü Üniversitesi	5	12.5
Erkek	20	50	Balıkesir Üniversitesi	4	10
Kıdem			Afyon Kocatepe Üniversitesi	4	10

1-5 yıl	5	12.5	Trakya Üniversitesi	3	7.5
6-10 yıl	10	25	Atatürk Üniversitesi	3	7.5
11-15 yıl	5	12.5	Marmara Üniversitesi	3	7.5
16-20 yıl	6	15	Anadolu Üniversitesi	3	7.5
21 yıl ve üstü	14	35	Giresun Üniversitesi	2	5
			İstanbul Üniversitesi	2	5
			Bolu Abant İzzet Baysal Üni.	1	2.5
			Ahi Evran Üniversitesi	1	2.5
			Akdeniz Üniversitesi	1	2.5
			Aydın Adnan Menderes Üni.	1	2.5
			Celal Bayar Üniversitesi	1	2.5
			18 Mart Üniversitesi	1	2.5
			Osmangazi Üniversitesi	1	2.5
			Gazi Üniversitesi	1	2.5
			KTÜ Üniversitesi	1	2.5
			Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	2.5
			Toplam	40	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi; araştırmaya 40 Sosyal Bilgiler öğretmeni katılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 20’si kadın 20’si de erkektir. Araştırmaya katılan 40 öğretmenin 14’ü 21 yıl ve üstü öğretmenlik kıdeme sahiptir. Bu öğretmenlerden 10’u 6-10 yıl arasında bir sürede çalışan, 6’sı 16-20 yıl arasında 5’i 16-20 yıl ve 5 öğretmen de 1-5 yılları arasında kıdeme sahip sosyal bilgiler öğretmenleridir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 19 farklı üniversiteden mezun oldukları görülmektedir. İnönü Üniversitesinden 5, Balıkesir Üniversitesinden 4, Afyon Kocatepe Üniversitesinden 4, Trakya Üniversitesinden 3, Atatürk Üniversitesinden 3, Marmara Üniversitesinden 3, İstanbul Üniversitesinden 2, Giresun Üniversitesinden 2, Anadolu Üniversitesinden 3 mezun öğretmen bulunmaktadır. Tabloda görülen diğer üniversitelerden mezun olan 1’er sosyal bilgiler öğretmeni araştırmaya gönüllü olarak katılmışlardır. Araştırmaya katılan ilkökul ve ortaokul öğrencilere ait demografik bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: İlkokul ve Ortaokul öğrencilerin devam ettikleri sınıf seviyelerine göre dağılımı

Sınıf	N	%
4.Sınıf	16	40
5.Sınıf	9	22.5
6.Sınıf	8	20
7.Sınıf	7	17.5
Toplam	40	100

Tablo 2’de özel ve devlet okullarına devam eden öğrencilerin 16’sı ilkokul 4. sınıf, 24’ü ise ortaokul 5-6-7 sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerdir. Bu öğrenciler bu araştırmaya gönüllü olarak katılmışlardır.

2.3. Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Taslak araştırma soruları için uzaktan eğitim üzerine çalışmalar yapılmıştır. Veri toplama araçlarının oluşturulması aşamasında; öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasından sonra araştırma soruları oluşturulmuş ve 3 alan uzmanının görüşleri alınmıştır. Pilot uygulama yapıldıktan sonra yarı yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşme için oluşturulan veri toplama formları Google Formlar web uygulaması aracılığıyla paylaşılarak katılımcılara e-posta yoluyla gönderilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verileri betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2011)’e göre; betimsel analiz önceden belirlenmiş bir çerçeveye bağlı olarak nitel verilerin işlenmesi bulguların tanımlanması, tanımlanan bulguların yorumlanması adımlarını içermektedir. Walcott (1994)’a göre ise, verilerin özgün formuna bağlı kalarak doğrudan alıntılarla ve betimsel bir yaklaşımla okuyucuya sunulmasıdır. Betimsel analiz tekniğinde elde edilen veriler okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış olarak sunulmuştur. Betimsel analiz yönteminde veriler analizi dört aşamada gerçekleştirilir. Öncelikli olarak bir çerçeve oluşturulur, çerçeveye göre veriler işlenir, bulgular tanımlanır ve bulgulardan elde edilen veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır (Altunışık vd., 2010). Araştırmada toplanan veriler, görüşme formlarından doğrudan alıntılar yapılmış ve okuyucuya betimsel bir yaklaşımla, belirlenen temalar ve temalar arası ilişkilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen görüşler tablo haline getirilmiş ve alıntılar sunulmuştur. Tema ve içerik uyumu her iki yazar tarafından da kontrol edilmiştir. Görüşme verilerinin analizinin güvenilirliği için Miles ve Huberman (2015) tarafından geliştirilen güvenilirlik formülü [Güvenirlik=Görüş birliği sayısı / (Toplam görüş birliği + Görüş ayrılığı sayısı)] kullanılmıştır. Güvenirlik formülü sonucunda, güvenilirlik=.90 bulunmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin uzaktan eğitime bakış açıları, olumlu buldukları yönler, sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin bulgular tablo haline getirilerek, alıntılarla gösterilmiştir.

3.1.1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Uzaktan Eğitime Yönelik Bakış Açıklarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerine uzaktan eğitime yönelik bakış açılarına ilişkin görüşleri Tablo 3’ te gösterilmiştir.

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime Bakış Açısına İlişkin Görüşleri

Görüşler	Kıdem					T.G.
	1-5	6-10	11-15	16-20	21+	
Uzaktan eğitimi olumlu buluyorum (rahat, tasarruflu, zengin içerikli, güvenli, kolay).	13	12	14	11	11	61
Uzaktan eğitimi olumsuz buluyorum (altyapı eksik, sağlıksız, asosyal)	4	6	5	5	7	27
Yıllara Göre Toplam Görüş	17	18	19	16	18	88

Tablo 3’te, olumlu görüşlerin kıdem yılına göre dağılımı incelendiğinde 11-15 yıllık öğretmenler en fazla olumlu görüş bildiren grup olduğu görülmektedir. Öğretmenler olumlu bakış açısına sebep olarak, uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yapılamadığı zamanlarda kullanılacak en iyi sistem olduğunu belirtmektedirler.

Uzaktan eğitime yönelik olumlu görüşlerden bazıları şu şekildedir: *Uzaktan eğitim, yüz yüze eğitimden daha kaliteli ve hızlı gerçekleşiyor çünkü zengin içeriklerle eğlenceli bir şekilde yapılıyor. Öğrenciler işitsel, görsel ve yazılı kaynaklardan oldukça iyi bir şekilde yararlanıyorlar. Öğretimin kalitesinde artış olduğunu düşünüyorum (Ö.11). Uzaktan eğitim yüz yüze eğitimlerin uygulanamayacağı her yerde kolaylıkla uygulanabilecek en iyi eğitim sistemidir (Ö.14). Öğrenciler dikkatli dinlemek zorunda kalıyorlar. Söz hakkı almada sıkıntı olmuyor. Öğretmen iyi yönetirse bu durum yüz yüze eğitimden daha adaletli (Ö.12). Evde ders yapılması çok rahatlatıcı. Sabah erken kalkıp gitmiyoruz, okula gitmeden eğitim vermek çok büyük kolaylık (Ö.33). Uzaktan Eğitim zengin içeriklerle öğrencinin merakını arttırıyor, ilgisini çekiyor (Ö.9).*

Uzaktan eğitime yönelik olumsuz görüşlerden bazıları şu şekildedir: *Uzaktan eğitime ilişkin olumlu herhangi bir düşüncem bulunmamaktadır.*

Eğitimi ilerletici değil, duraksatıcı veya geriletici özelliğe sahip. Yüz yüze gibi bir olumlu etkisi olmadı maalesef. Yüz yüze eğitimin yerini tutmuyor. Yok, hiçbir olumlu yönü yok (Ö.4). Altyapı eksikliği ve sıkıntılar motivasyonumu düşürüyor. Bu durum öğrenciyi de olumsuz etkiliyor (Ö.7). Uzaktan eğitimde kullanılan teknolojik bilgiler, metotlar, teknikler konusun da benim gibi öğrencilerim de velilerim de sıkıntılar yaşıyorlar (Ö.34). Öğrenciler sosyalleşme sıkıntıları yaşıyorlar ve bizler de bireysel başarılar üzerinde doyum sağlamaya çalışıyoruz. Çocuklar evde yalnız oldukları için mutsuz olduklarını sık sık ifade ediyorlar bana (Ö.17). Öğrencileri derse katmakta zorluk çekiyorum. Öğrenci motivasyonları sık sık düşüyor, dikkat çekme de sıkıntı yaşıyorum (Ö.29). Uzaktan eğitim benim de öğrencilerimin de sağlığını bozuyor. Sürekli ekran karşısında olunca omurgada, sinir sisteminde ve gözlerde bozukluk ilerliyor (Ö.5). Öğrencilerimden birisi migren atakları geçirmeye başladı, beyaz ışıklı ekrana bakamıyor, 3'ü oyunlara bağımlılık göstermeye başladı, 4 öğrencim ekrana bakarak ders işlenmesine karşı sürekli direnç gösteriyor, derslere katılmakta sıkıntıları var (Ö.28).

3.1.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Hazırlık ve Uygulama Sürecinde Dikkat Edilen Hususlara İlişkin Bulgular

Sayfa | 1649

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin uzaktan eğitimde hazırlık ve uygulama sürecinde özellikle dikkat edilen hususlara ilişkin görüşler gruplanarak Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Hazırlık ve Uygulama Sürecinde Dikkat Edilen Hususlara İlişkin Görüşleri

Görüşler	Kıdem					T.G.
	1-5	6-10	11-15	16-20	21+	
Öğretimi planlama hazırlığı	2	3	3	4	7	19
Dijital eğitim havuzu hazırlığı	1	2	2	4	6	15
Teknolojik altyapı hazırlığı	1	1	2	3	5	12
Müfredata ve sınıf düzeyine göre hazırlık	1	1	2	2	5	11
Yöntem teknik hazırlığı	1	1	1	3	4	10
Motivasyon ve güdüleme h. Değerlendirme hazırlığı	1	2	1	2	4	10
	1	1	1	2	4	9
Toplam Görüş	8	11	12	20	35	86

Tablo 4 incelendiğinde, Sosyal bilgiler öğretmenleri uzaktan eğitimde hazırlık ve uygulama sürecinde, işlenecek dersi ve konuyu öncelikli olarak planladıklarını (19), dijital medya havuzu hazırlığı yaptıklarını (15),

teknolojik alt yapı yeterliliği için ön hazırlık ve kontrolleri her gün yaptıklarını (12) belirtmişlerdir. Öğretmenler derse başlamadan evvel planlama, dijital eğitim havuzu hazırlığı, teknolojik altyapı hazırlığı, müfredata ve sınıf düzeyine göre ders konularının hazırlığı, derste kullanılacak yöntem ve teknik hazırlığı, öğrenci motivasyonu ve güdüleme hazırlığı, işlenen konuların öğrenilip öğrenilmediğine dair değerlendirme hazırlığı yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin uzaktan eğitimde hazırlık ve uygulama sürecinde özellikle dikkat edilen hususlardan öncelikli olanlar; zamanı doğru kullanma, teknolojik altyapı ve eğitim materyali hazırlığı ve öğrencinin derse katılımı olduğu belirlenmiştir. Bunlara sebep olarak uzaktan eğitimin altyapı sağlayıcılarının, medya havuzlarının, eğitimsel dokümanlarının ve katılımcı öğrencilerin olması gerektiği ifade edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin uzaktan eğitimde hazırlık ve uygulama sürecinde özellikle dikkat edilen hususlara ilişkin görüşler şu şekildedir:

Öğretimi planlama: *Zamanı doğru planlıyorum çünkü eğitim bir süreç işidir. Plansız ve zamansız eğitim olmaz (Ö.23). Önceden her şeyi planlıyorum ve süreyi doğru kullanıyorum (Ö.11).*

Dijital eğitim havuzu hazırlığı: *Derse hazırlık boyutunda medya havuzları, sunum ve slaytlar, animasyonlar, yazılı notlar, sınavlar, eğitim sürecinde kullanacak araç gereç ve dokümanları araştırıyorum ve hazırlıyorum çünkü eğitim sürecimde kullanmam gerekiyor (Ö.21). Sosyal Bilgiler öğretimine sanal müzeler, tarihi belge bilgi ve kanıtlara ulaşım çok çok iyi oldu özellikle bunlardan yararlanıyorum (Ö.16).*

Teknolojik altyapı hazırlığı: (pc, web, tablet, derse yönelik araç ve gereçler) *Teknolojik altyapı hazırlığı yapıyorum çünkü uzaktan eğitimin olmazsa olmazlarıdır (Ö.40).*

Müfredata ve sınıf düzeyine göre hazırlığı: *Müfredata ve sınıf düzeyine uygun ders havuz hazırlığı yapıyorum çünkü müfredat dışı internet ortamında gezinmek dijital ortamın en büyük risklerindedir (Ö.33).*

Motivasyon ve güdüleme hazırlığı: *Derse katılımı arttırmak ve dikkat çekmek için esprili ders ortamları hazırlığı yapıyorum. Öğrencilere de hazırlık yaptırıyorum (Ö.27). Dersi ilgi çekici ve eğlenceli yapacak şekilde öğrencileri derse katarak işlemeye çalışıyorum bunun için ön hazırlık yapıyorum (Ö.2).*

Yöntem teknik hazırlığı: *Doğru yöntem ve teknik kullanmaya dikkat ediyorum çünkü doğru etkileşim ve diyalog öğrencinin isteği üzerinde için çok gerekli. Uygulama ağırlıklı çalışıyorum (Ö.35).*

Değerlendirme hazırlığı: *Herkese eşit söz hakkı veriyorum. Adaletli olmak her insan için önemlidir. Uzaktan eğitimde çok iyi oluyor (Ö.8). Değerlendirme için öğrenci ve ödev takibi yapıyorum dijital değerlendirme araç ve gereçlerimi önceden konuya ve seviyeye uygun olarak hazırlamaya özen gösteriyorum (Ö.19).*

3.1.3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Olarak Olumlu Buldukları Yönlere İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin uzaktan eğitime yönelik olarak olumlu buldukları yönler ile ilgili görüşleri Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime İlişkin Olumlu Görüşleri

Görüşler	Kıdem					T. G.
	1-5	6-10	11-15	16-20	21+	
Salgının yayılmasını engelleme	1	2	1	2	3	9
Zamandan kazanım sağlama	1	2	1	2	2	8
Bilgiye erişim kolay ve zengin içerik sunma	1	2	1	2	2	8
Evde, rahat ve güvenli olma	1	2	1	1	2	7
Ailelerin sürece aktif katılımını sağlama	1	1	2	2	2	7
Öğrenciyi araştırmaya sevk etme	1	1	1	1	1	6
Eğlenceli ve ilgi çekici olması	1	1	1	1	1	6
Öğrenmeyi kalıcı hale getirmesi	1	2	1	1	2	5
Daha hızlı öğrenmeyi sağlama	1	3	1	1	1	5
Eşit söz hakkı oluşturma	1	1	1	1	1	5
Toplam Görüş	10	17	12	13	14	66

Tablo 5’te görüldüğü gibi; Sosyal bilgiler öğretmenleri, uzaktan eğitim öğretim süreçlerinde kullanılması gerekli bir sistem olduğu, zamandan tasarruf sağladığı, öğrenmeyi kolaylaştırdığı, ilgi çektiği için motivasyonu arttırdığı yönünde görüş bildirmişlerdir. 40 öğretmenden 9’unun görüşü, uzaktan sosyal bilgiler öğretiminin gerekli olduğu yönündedir. Uzaktan eğitim zamandan kazanım sağlıyor, dijital bilgiye erişim kolay ve zengin içerik sunuyor, evde, rahat ve güvenli oluyor, aileler eğitim öğretim süreçlerine aktif katılım gösteriyorlar, öğrenciyi araştırmaya sevk ediyor, eğlenceli geçiyor, rahattır, dijital içerikler ilgiyi canlı tutuyor, öğrenciyi motive ediyor, eşit söz hakkı oluşturuyor görüşleri ifade edilmiştir. Öğretmenlerin 5’inin görüşü, uzaktan eğitimin öğrencileri araştırmaya sevk ettiği yönündedir. Uzaktan eğitimle ilgili toplam 66 öğretmen görüşünün 7’sinde eğitimin evlerden sürdürülmesine olumlu bakılmaktadır. Ev ortamının rahatlığı ve güvenliği öğrencilerde daha iyi motivasyon sağladığı,

öğrenmeyi daha kalıcı hale getirdiği ifade edilmiştir. Bu görüşlerden olumlu bulunanlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

Uzaktan eğitim gereklidir. Hastalıktan koruyor: *Yaşanılan süreçte yapılabilecek en doğru teknik budur. Öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşıladıkları bir sistemin olması iyi için en iyi çözüm uzaktan eğitimidir (Ö.25).*

Eğitimde zamandan tasarruf sağlıyor: *Zamandan ve maliyetten tasarrufu çok iyi (Ö.15). Pratik, zamandan tasarruflu, tüm dersler kolayca işlenebiliyor. Bilgi çok kolayca kontrol edilebiliyor (Ö.29).*

Dijital bilgiye erişim kolay ve zengin içerik sunuyor: *Çok avantajlı, dijital ortam zenginliği çocuklara sunulunca ders daha ilginç etkili oluyor. Harita ve diğer görselleri ekrandan daha net ve detaylı şekilde görebiliyorum İnterneti daha etkili kullanabiliyoruz. İstedığımız görsele, materyale daha kolay erişebiliyoruz. Dijital ortamdaki birçok materyal herhangi bir kısıtlama olmadan kullanılabilir (film, animasyon, harita vb.) (Ö.25).*

Öğrenciler evde rahat ve güvenli: *Uzaktan eğitimin ev ortamında gerçekleşmesi öğrenci ve öğretmenlerin okula gidiş ve gelişlerinde kaybolan zamanı ortadan kaldırmasıdır (Ö.31). Uzaktan eğitimde öğrenci kendini rahat hissediyor (Ö.4).*

Sayfa | 1652

Ailelerin sürece aktif katılımını sağlıyor: *Sınıfların evlerde olması anne babanın kontrolü ele alması öğrencisini eğitimsel boyutta daha yakından tanıması önemlidir (Ö.22). Sorumluluk benden çok velide oldu. Ayrıca veliler kendi ve çocuklarının eksikliğini, dikkat durumlarını, derse katılımlarını ve eğitimsel durumlarını daha yakından gözlemle imkânı buldu (Ö.40).*

Öğrenciyi araştırmaya sevk ediyor: *Ders içeriklerini zenginleştirmek, için teknolojik imkânların kullanılması olumlu, öğrencilerin araştırmaya ve bilgiye sığacağı sığacağına ulaşması onların motivasyonu olumlu etkiliyor (Ö.33). Öğrencileri araştırmaya ve teknoloji etkin kullanmaya sevk etmiştir. Daha çok kaynak ve görselleri kullanabilme imkânı artmıştır (Ö.21).*

Eğlenceli ve ilgi çekicidir: *Öğrencilerin derse aktif katılımının önemli olduğu derslerden biridir öğrencilerin sosyal sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin derste paylaşılmasıyla derse olan ilgileri olumlu yönde etkilenmiştir (Ö.23).*

Dijital içerikler öğrenmeyi kalıcı hale getiriyor: *Çocukların yaratıcılıkları derse çok yansıdı. Farklı materyaller farklı ortamlar dersi eğlenceli ve kalıcı hale getirdi (Ö.34). Öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki başarısı arttı, özellikle ilgili öğrencilerde uzaktan eğitimde öğrendikleri daha kalıcı oluyor görüşümdedir (Ö.10).*

Daha hızlı öğreniliyor: *Öğrenmeyi hızlandırıyor (Ö.1). Müfredatı yüz yüze eğitimden daha hızlı bir sistem bu, öğretmede hızlı öğrenmeyi sağlıyor (Ö.39). Gezi veya tarihi bir olayı kolayca film, animasyon ya da kanıtlarıyla kolayca sunabilme imkânı tanıyan bir sistem. Bu yönüyle özellikle sosyal bilgiler dersleri için çok iyi ve hızlı öğreten bir sistem (Ö.15).*

Uzaktan eğitim öğrencilere eşit söz hakkı sağlıyor: *Öğrencilerin derse katılım ve eşit söz hakkı sağlamaktadır (Ö.8). Uzaktan eğitimin donanım açısından olmasa da ders işleyişler ve eğitimden yararlanmada öğrencilere eşit fayda sağlıyor (Ö.35). Uzaktan eğitim esnasında söz hakkı alamayan öğrenci tepkisini hemen koyduğu için öğretilmekte bu konuda daha dikkatli ve adil olmak durumunda kaldı. Öğrencilere eşit söz hakkı verilmesi açısından uzaktan eğitimi daha uygun buluyorum (Ö.2).*

3.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Açısından Uzaktan Eğitim Sürecinde Yaşanılan Sorunlara Yönelik Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunlara yönelik görüşleri Tablo 6.'da gruplanarak sunulmuştur.

Tablo 6: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde Ders Açısından Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Görüşleri

Görüşler	Kıdem					T.G.
	1-5	6-10	11-15	16-20	21+	
Alt yapı eksikliği	3	3	2	2	3	13
Derse katılım azlığı-kontrol zorluğu	2	3	2	2	2	11
Etkileşim ve eşit diyalog eksikliği	2	2	2	2	2	10
Değerlendirme yetersizliği	2	2	2	2	2	10
Öğretim süreçlerindeki tutarsızlıklar	1	1	1	2	1	6
Sosyalleşmede eksiklikleri	2	1	1	1	1	6
Esnek eğitimin doğru kullanılmaması	1	1	2	1	1	6
Transaksyonel uzaklık	1	1	1	1	2	6
Grup çalışması yetersizlikler	1	1	1	2	1	6
Fırsat eşitsizliği	1	1	1	2	1	6
Toplam Görüş	16	16	15	17	17	80

Tablo 6'da sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlara bakıldığında; alt yapı yetersizliği en önemli sorun olarak görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi açısından uzaktan eğitim sürecinde araştırmaya katılan 40 öğretmenin 13'i uzaktan eğitimin sorunlarına yönelik olumsuz görüşlerinde teknolojik ve eğitimsel alt yapı eksikliği olduğunu belirtmişlerdir. 11 öğretmen öğrencilerin derse

katılımlarını kontrol edemediklerini belirtmişlerdir. Sosyal Bilgiler dersi açısından uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlara yönelik görüşlerden alıntılardan bazıları aşağıdaki sunulmuştur.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunlara yönelik görüşler şu şekildedir: *Uzaktan eğitim sisteminin olmazsa olmazlarından olan bilgisayar, tablet, dijital medya havuzları ve diğer tüm kaynaklar her öğrencide mevcut değildir (Ö.11). Ekonomik durumu iyi olmayan öğrenci evde kardeşleriyle paylaştığı altyapı kullanımını nöbetleşe yapmaktadır. Bir evde üç öğrenci için üç bilgisayar bulunmuyor maalesef. Bu durumda öğretmen de öğrenciye ulaşamıyor. Alt yapı eksikliği sebebiyle eğitim öğretimden kopan öğrencilerimiz var (Ö.4). Aynı anda bir evde derse bağlanan kişi sayısı fazla olunca sesler birbirine karışıyor. Öğretmen açısından da öğrenci açısından da sıkıntılı süreçler yaşanmaktadır (Ö.23). İnternet sorunu, ses kamera sıkıntısı sorunlarının olması eğitimin kalitesini düşürüyor. Öğrencilerin bağlantı sorunu ve etkinliklerin yapılamaması. Uygulama ve materyal sıkıntısı. İnternet bağlantısı yetersizliklerinin olması yüzünden öğrencinin motivasyonu olmaması (Ö.39). Mikrofon, kamera, linkler vb. teknolojik dili ve donanımları kullanmayı bilmemeleri ilk zamanlar büyük bir sorun oluşturdu. Zayıf internet bağlantıları, telefonda girip ekranı tam algılayamama ve herkesi aynı anda görememe, çoğunlukla ekran üzerinden öğretmen tarafından tek taraflı bir paylaşımın yapılması, konu anlatımında yeterli örneklendirme için vakit kalmaması sistemin gitmesi, internet kesilmesi (Ö.15). Teknik altyapı yetersizliği, öğrencilerin uygulama yaparak dersini işleyebileceği materyal gerektiren konularda bu materyallerle temas halinde olmuyorum ancak uzaktan bakıyorum ve izliyorum (Ö.34).*

Öğrencilerin derslere katılım sıkıntılarına ilişkin görüşler şunlardır: *Öğrencilerin bir kısmına ulaşamamak beni sıkıntıya sokuyor. Her öğrenci erişim sağlayamıyor, öğrencilerin derslere katılımlarındaki kontrolü sağlamada yetersizlikler öğretmen olarak benim de motivasyonumu düşürüyor (Ö.36). Öğrencilerin internete ve teknolojik araç ve gereçlere yeterince ulaşamaması büyük sıkıntı (Ö.12). Derslere giren ancak ekranını açmayan ve kaliteli etkileşimde bulunmayan öğrencilerimin bu sorunlarını aileleriyle ve kendileriyle görüşerek bile çözemedim. Bu öğrenciler derslerde sadece dinleyici kalmayı tercih ediyorlar (Ö.5). Derslere katılan ancak hiç konuşmak istemeyen bir öğrenci yarattık uzaktan eğitimde. Çocukların bazıları suskun bir şekilde ilgisizce ders katılıyorlar ve sessizce dinliyorlar (Ö.17). Soru sorunca cevap alamıyorum. Çok sıkıştırıncaya ekranı kapatıp dersten çıkıyorlar, küçük sınıflarda daha çok oluyor bu davranış (Ö.21). Öğrencilerin derslere katılımları konusunda bir kontrolsüzlük yaşıyorum.*

Dersin başında gelip sonra dersten ayrılan öğrenciler var, onlara sorduğumuzda internet kesildi derslerde bazıları bunu bahane ediyorlar bende fark ediyorum ancak çözüm yolu bulamıyorum (Ö.23). Ekran sebebiyle öğrenci ile yakın ve kaliteli ilişki kuramıyorum, bu sebeple derse ve konuya ilgisi olmayan öğrencileri derse motive etmek zor oluyor. Çocuklar evdeki sanal dersane sistemini ve uzaktan eğitimi benimseyemediler. Öğrencilerin bir kısmına ulaşamamak büyük bir sorun. Dersi anlatırken sınıf ortamında en fazla iki kez tekrar ediyorsam, canlı derslerde bu sayı artabiliyor. Çünkü çocuk anlamamakta ısrar edebiliyor (Ö.2).

Etkileşim ve eşit diyalog eksikliği: Uzaktan eğitim sürecindeki eğitim yüz yüze eğitimdeki kadar etkili olmadığı kanısındayım. Yüz yüze eğitimde etkileşim ve iletişim daha etkiliydi. Motivasyon daha yüksekti (Ö.24). İkili diyalogları yetiştirememek, her öğrenciyle doğru etkileşim sağlayamamak öğrencilerde değersizlik yaratıyor ve psikolojik olarak dersten kopmuş oluyorlar (Ö.16). Uzaktan eğitimde herkese eşit olarak söz hakkı ve ilgi verilmiyor. Çünkü ders süresince derse eşit oranda derslere katmak imkânsız oluyor. Hem süre sıkıntısı hem de derse katılım da isteksizlik buna engel oluyor (Ö.35).

Değerlendirme yetersizliği: Değerlendirme yapamıyoruz ve sürecin nasıl ilerlediğini kestiremiyoruz. Değerlendirme konusunda uzaktan eğitim sadece akademik değerlendirme yapabiliyor ancak kültür, sanat ve beceri eğitimlerini değerlendirecek bir uygulama henüz yok (Ö.1). Uzaktan eğitimde öğrenciyi birebir değerlendiremiyorum. Yaptığı herhangi bir çalışmayı anında düzeltemiyorum. Öğrencinin konuyu anlayıp anlayamadığı konusu geri bildirim alamıyorum. Bu benim için en büyük sorun olmakta. Öğrencinin konuyu ne derece anladığı kestiremiyorum (Ö.16). Öğrencinin defter, kitaba aktardığını kontrol edememe, yazılı bir değerlendirmenin mümkün olmaması. Sınavdan yana olmasam da eğitim süreçlerinin değerlendirilmesi gerektiğine inanıyorum ancak bunu uzaktan eğitimde yapamıyorum. Uzaktan eğitimde çevrimiçi sınavlar dışında başka bir şekilde değerlendirme yapamamak büyük sıkıntı (Ö.33). Gece değerlendirmede soruların uzun cevaplarını okuyorum ancak öğrenciye bu cevaplardaki hatalarını nasıl geri dönüş yapıp düzeltereğimi düşünüyorum. Daha fazla zaman gerekiyor bireysel değerlendirmeler için. Açık uçlu sorular uzaktan eğitimde hiç iyi olmuyor. Daha kolay bir değerlendirme yolu olmalı. Bu çok ve sıkıntılı bir durum (Ö.5). Öğrencide geliştireceğim okuma, araştırma, yazma, sunma becerilerini nasıl ölçeceğim konusunda sıkıntılarım var (Ö.28). Ölçme değerlendirme sadece test yoluyla ölçüm yapabiliyorum şu an başka bir şekilde çocuklara ulaşamıyorum ve onların çalışmalarını

ölçemiyorum. Onların davranışlarını gözlemleyerek hiçbir ölçüm yapılmıyor bu sistemde. Zaten onların neyi nasıl yaptıklarına yönelik bilgi eksikliklerimiz var. Başka bir değerlendirme yolu olmalı (Ö.15).

Eğitim-öğretim süreçlerindeki tutarsızlıklar: Ders programlarının ve derslerin uzaktan eğitime uyarlanması doğru olmadı diye düşünüyorum. Ders saatlerinin çok fazla olması uzaktan eğitimin sorunlarından biridir çünkü yüz yüze eğitimde çocuk hareketli ama ekran karşısında sabit durması gerekiyor. Küçük çocuklar bunu yapamıyorlar maalesef (Ö.24). Sosyal bilgiler dersinden kazanımlar bir anda çok yüzeysel olarak başlıyor ama MEB dışındaki tüm yayınlarda oldukça detaylı ele alınmış. MEB kitapları yüzeysel ve sistemsiz hazırlanmış. Kazanımların derinliği konusu biz öğretmenlere bırakılmış görünüyor. Konuları uzaktan eğitimle zenginleştirmeye ve derinlemesine anlatmaya kalkışırsak öğrencilere ağır geliyor. Ders yükü çok ders saatleri az geliyor (Ö.5). MEB'den gelen anlaşılabilir net olmayan bazı yönetmeliklerin, öğretmenlerin motivasyonunu olumsuz yönde etkilediğini düşünüyorum. Öğretmen olarak grup çalışmalarında yöntem ve alt yapı eksiklikleri sebebiyle sıkıntı çekiyoruz herkes evinde bireysel olduğu için bu konuda zorlukları var. Kurumların çok fazla desteği olmuyor. Öğretmenler bireysel çözüm üretiyorlar (Ö.18). Sürekli değişiklik gösteren bakanlık açıklamaları sıkıntı yaratıyor, sorunlara çözüm üretmiyorlar aksine sorun çıkarıyorlar. Ülkemizdeki eğitim süreçleri konusunda sürekli değişim ve sürekli tutarsız açıklamalar biz öğretmenleri yoruyor ve süreçten uzaklaştırıyor. Eğitimde gelişen olayları öğretmenlerin sorumluluğu gibi gösterilmesi beni öğretmenlik mesleğimden soğutuyor (Ö.22). Nasıl bir eğitim vereceğini maalesef iyi planlanmıyor ve sorumlusu olarak öğretmenleri gösteren açıklamalar yapılıyor. Uzaktan eğitim sürecindeki yapılan uygulamalar tutarsızlıklarla dolu, uzaktan eğitimde başarılı bir eğitim politikası olmalı. Eğitim sisteminde hiçbir uygulama yeterli düzeyde iyi ve kaliteli değil (Ö.3). Öğretmenler uzaktan eğitimde yalnız başlarına eğitim öğretim veriyorlar. Uzaktan eğitim sisteminin öğretmene daha çok sorumluluk ve yük getirdi kanısındayım, bunlara rağmen öğretmenleri emeklerinin hiçe sayıldığı tutarsız açıklamalar beni mesleğimden soğutuyor (Ö.35).

Sosyalleşme eksiklikleri: Sosyal bilgiler dersinin amacı çocuğun sosyalleşmesine aracı olmaktır ancak uzaktan eğitimde sosyalleşme konusunda eksiklik oluşuyor. Çünkü çocuklar bir ekranın arkasında kendilerini yalnız hissediyorlar. Sosyal katılım öğrencilerde henüz gelişmediğinden yalnızlık duygusu öğrencilerin psikolojik sorunlarının oluşmasına sebebiyet vermektedir (Ö.30). Öğrencilerin sosyal katılım duygusunda eksiklikler oluyor. Ders yükü, çok süresi yetersiz kalıyor.

Okuldaki yüz yüze eğitimde öğrenciler sosyal ortamlarda akranlarından da birçok davranışı görür ve öğrenir. Uzaktan eğitimde akran öğrenmesi yerine ekran öğrenmesi olduğu için sosyalleşmede sıkıntılar yaratmaktadır. Bilgisayar başında insanlar nasıl sosyalleşirler ki? Bir öğretmen olarak ben bile buna inanmıyorum (Ö.5).

Esnek Eğitimin Doğru Kullanılmaması: Öğretmen açısından çok sıkıcı olmaya başladı. Esnek eğitim iyi olabilir ama bunun bir süresi sınırları olmalı. Sabahtan akşama kadar uzaktan eğitim veren biz öğretmenlerin dinlenecek zamanı kalmıyor maalesef. İşimizin tüm güne tüm hayatımıza yayılması özel hayatımızı alt üst etti (Ö.25). Okul yönetimi size istediği saatte ders atayabiliyor. Atamalar sabah 8 akşam 9 saatleri arasında değişiyor. Bu durum aile yaşantınızı kötü yönde etkiliyor. Günün her saatinde derse hazır olmanız lazım, evdeki sorumluluklarınızı (ev işi, çocuk bakımı, çamaşır, bulaşık, çocukların eğitimi yerine getirmeniz lazım, ders materyaliniz hazır olması lazım. Çünkü okul programınızda farklı seviyedeki öğrencilere dersiniz vardır. Bunlar büyük sıkıntı oluşturuyor (Ö.3). Eğitim hızı benim elimde. İstedğim zaman telafi edebiliyorum. Esnek zaman olması çok iyi. Ancak kişisel zaman ve özgürlükler açısından olumsuzluk yaratıyor (Ö.18). Dersi aktif olarak işlemek de sizin becerinize kalmış. Tabi tüm bunların yanında kendi psikolojinizi sağlam tutmamız lazım. Yüz yüze eğitim verirken okul ortamı sizi canlı tutuyor, uzaktan eğitim bizi canlı tutmaktan çok uzak. Kişisel bakım, kıyafet, sosyallik, projeler, toplantılar (Ö.9). Uzaktan eğitim öğretmenin özel zamanını almaktadır. Uzaktan eğitimlerinin planlamasındaki eksiklikler, gece gündüz eğitim ve değerlendirme saatleri birbirine girmiş durumda. Aileme zaman ayıramıyorum, çok iş yükü var ve saati belli değil. Öğrencilere her an her saniye cevap verecek öğretmenin yaratılması maalesef esnek eğitim değil özel zaman ihlalidir. Uzaktan eğitim öğretmenin işini ve mesaisini tüm güne yaydı. Uzaktan eğitimde mesai diye bir kavram kalmadı artık. Derse katılamayan öğrencilerimiz için bireysel çözümler üretiyoruz ancak ders saati artıyor ve bizlere özel bir zaman kalmıyor (Ö.36).

Transaksiyonel uzaklığın etkileri (uzaklıktan kaynaklı, boşluk ve yalnızlık hissi): Öğrencilere yeterince ulaşamıyorum, kaliteli diyalog ve etkileşimde bulunamıyorum, gerekli motivasyonu sağlayamıyorum (Ö.14). Öğrenci ekran karşısında yalnızlık duygusunu dile getiriyor. Ben de öğretmen olarak aynı duyguyu sık sık hissediyorum (Ö.19). Okulu seven biri olarak ben uzaktan eğitimde öğrencilerimden çok uzakta gibi hissediyorum. Arada oluşan boşluk asla kapanmıyor. (Ö.5). Öğrenciyle aramda oluşan uzaklık duygusunun üstesinden gelemiyorum. Bu benim eğitim öğretim sürecimi olumsuz etkiliyor (Ö.35).

Grup çalışması yetersizlikler: *Öğrencilerle grup çalışması yapamıyorum Uzaktan eğitimde henüz grup çalışması yapmadım, yapamadım. Grupları bir araya getirmek büyük sıkıntı (Ö.37). Grup çalışması için ödev veriyorum ama öğrenciler kontrol alanı dışında oldukları için bilgisayarda oyuna dalıyorlarmış. Uzaktan eğitimde grup çalışmalarında sıkıntı var (Ö.4).*

3.1.5. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi eğitimine yönelik sorunlarının çözümüne yönelik önerilerine ilişkin bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi eğitimine yönelik sorunların çözümüne ilişkin önerileri Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Uzaktan Sosyal Bilgiler Dersi Eğitimine Yönelik Sorunların Çözümlerine İlişkin Önerileri

Görüşler	Kıdem					T. G.
	1-5	6-10	11-15	16-20	21+	
Alt yapı ücretsiz ve yeterli olmalı	3	4	4	3	5	19
Ders yükü, ders sayısı azaltılmalı	2	4	2	2	2	12
Canlı ders süresi kısaltılmalı	1	2	2	2	3	10
Hizmet içi eğitim alınmalı	1	2	2	1	2	8
Uzaktan eğitim müfredatı olmalı	1	1	1	2	1	6
Öğretmenlere ek ücret verilmeli	1	1	1	1	1	5
Farklı değerlendirmeler olmalı	1	1	1	1	1	5
Uzaktan eğitim hiç olmamalı	1	1	1	1	1	5
Toplam Görüş	11	16	14	13	16	70

Tablo 7’de görüldüğü gibi, görüldüğü gibi, sosyal bilgiler dersi öğretmenlerin 19’u için uzaktan eğitim için kullanılan teknolojik alt yapının ücretsiz ve yeterli olmasını önermişlerdir. Ders yükü, ders sayısı azaltılmalı, canlı uzaktan eğitim süresi kısaltılmalı, öğretmenler hizmet içi eğitim almalı, uzaktan eğitim müfredatı olmalı, öğretmenlere ek ücret verilmeli, sınavlar yerine farklı değerlendirmeler olmalı, uzaktan eğitim hiç olmamalı” şeklinde önerilerde bulunmuşlardır. Ders yükünün ve konuların çok fazla olduğu canlı yayınların bu nedenle arttığını bu durumda öğrencilerde bıkkınlık yarattığını belirten öğretmenlerden alınan görüş sayısı 12’dir. Canlı yayın ile uzaktan eğitim ders saati süresinin 40 dakika olmaması gerektiğini ifade eden 10 sosyal bilgiler dersi öğretmeni olmuştur. Öğretmenlerin hizmet içi programlarına alınması ve ders etkinliklerini kendilerinin oluşturmaları yönünde öneriler 8 görüş ile belirtilmiştir. Uzaktan sosyal bilgiler dersi eğitimine yönelik sorunlarının çözümlerine ilişkin öneriler konusunda yapılan alıntılardan bazıları şu şekildedir:

Alt yapı eksikliği giderilmeli: *Altyapı sistemleri herkese ücretsiz ve yeterli olmalı (Ö. 37). Öğretmen olarak grup çalışmalarında yöntem ve alt yapı eksiklikleri sebebiyle sıkıntı çekiyoruz, herkes evinde bireysel olduğu için bu konuda zorlukları var (Ö.5). Uzaktan eğitimde öğretmenlere eğitim öğretim süresince kurumların çok fazla desteği olmuyor. Öğretmenler bireysel çözüm üretiyorlar. Uzaktan eğitimde öncelikli olarak altyapı sağlam yapılmalıdır (Ö.9). Öğretmenler hizmet içi eğitimlerden yararlanmalılar. Ben kendimi yetiştirmek için zamanla yarışıyorum ama yine de çok büyük eksikliklerim var. Bu konuda herhangi bir eğitim almadım (Ö.16). Öğretmenler alt yapıyı ve eğitimsel materyalleri kendileri sağlıyor. Biz öğretmenler bilgisayarlarımızı, tabletlerimizi, internetimizi ve eğitim materyal havuzumuzu kendimiz sağlıyoruz. Uzaktan eğitimde kullanılacak her şey oldukça pahalı. Bunun vergilerimizle devletin karşılaması daha doğru olur. Eğer yapamayacaksa öğretmenlere bunun için ek ücret ödemelidir (Ö.24).*

Ders yükü ve ders sayısı azaltılmalı: *Günlük ders saatleri çok uzun ve fazla. Ders sayısı en asgariye indirilmeli. Ancak ilgi ve isteğe göre seçmeli derslerin sayıları arttırılmalıdır (Ö.8). Dersler hem uzun hem de sayıları çok fazla. Öğrencileri bu kadar uzun süre ekran karşısında tutmak sakıncalı bu nedenler ders saatleri ve derslerin süreleri azaltılmalı (Ö.21). Öğrencilere uzaktan eğitimde seçmeli derler sunulmalıdır. Öğrenci isterse bu derslere girmelidirler. Mecburi ders saatleri çok fazla ve ders süreleri uzun olunca dikkat ve motivasyonu toplamada sıkıntılar var bunları azaltmak gerekiyor (Ö. 15).*

Canlı uzaktan eğitim süresi kısaltılmalı: *Canlı derler çok uzun bütün gün hem öğretmenler hem öğrenciler büyük sıkıntı çekiyorlar. Ben bu kadar uzun olmasının yararlı olduğuna inanmıyorum (Ö.32). Uzaktan eğitimin en büyük sorunu budur. Canlı ders sayısı ve süreleri konusunda öğretmen olarak çocukları ekran başında tutmaktan dolayı çok zorlanıyorum. Canlı ders süreleri çok uzun 20 dakika olabilir (Ö.26).*

Öğretmenler hizmet içi eğitim almalı: *Öğretmen olarak eksikliklerimiz oluştu. Biz uzaktan eğitim öğretmeni değiliz. Bu farklı bir süreç. Sürece çok zarar vermeden yararlı olmak için bizim bu konuda eğitim almamız gerekmektedir (Ö.24). Ben yüz yüze eğitim öğretme tekniklerini biliyorum. Bu benim işim değil ki, eğitim almadan uzaktan eğitim yapmamızı istemek büyük hata, yapamıyoruz zaten (Ö.25).*

Uzaktan eğitim müfredatı olmalı *Öğretim süreçlerini değerlendirme de sınavların olmaması ancak öğrencilerin öz değerlendirme yayabilmelerine olanak sağlayıcı uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir (Ö.13).*

Öğrencilerin öz düzenleme ve öz değerlendirme yapabilecekleri bir uzaktan eğitim sistemine ihtiyacımız mevcuttur (Ö.34).

Öğretmenlere ek ücret verilmeli: *Uzaktan eğitim öğretmenleri değiliz ve bu sürecin içinde çok çalışıyoruz. Mesai saatlerimiz ortadan kalktı. Bize ek ücret ödemeleri gerekiyor (Ö.15). Tüm gün ve gece çok çalışıyorum ancak aldığımız ücreti bile vermeyi istemiyorlar bunu kabullenmek zorunda bırakıyorlar. Öğretmen olarak uzaktan eğitim fazla mesai gerektirdiği için bizlere ek ödenek vermeleri de gerekiyor (Ö.4).*

Sınavlar yerine farklı değerlendirmeler olmalı: *Yüz yüze eğitim sınavları ile online eğitim sınavları arasında fark çok. Bunları birbirine karıştırmamak gerekiyor. Sınavlar kalkmalıdır (Ö.28). Değerlendirme kriterleri yeniden ele alınmalıdır. Böyle uzaktan değerlendirme olmuyor, sadece test sınavı iyi oluyor gerisi başarısız (Ö.3).*

Uzaktan eğitim hiç olmamalı: *Öğrencilerin ileriki yaşantılarında internet bağımlılığı, göz ve omurga bozukluğu sebebinin uzaktan eğitim eğitimidir, çocuklar sağlık ve sosyal anlamda çok fazla zarar görmektedirler. Bu nedenle uzaktan eğitim hiç yapılmamalıdır (Ö.1). Uzaktan eğitim çocukların psikolojik ve fizyolojik yapısını bozuyor. Çocukları hasta eden bu sistem hiç yapılmamalıydı. (Ö.28). Uzaktan eğitim parayla yapılacak güzel bir sistem ancak fakir ülkeler bunu karşılayamazlar o yüzden uzaktan eğitim fırsat eşitsizliği yaratmaktadır. Bu nedenle bu uygulamanın hiç yapılmaması gerekiyor (Ö.7).*

3.1.6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Etkili Bir Öğretim Olabilmesi İçin Uzaktan Eğitim Önerilerine İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Sosyal bilgiler dersinde etkili bir öğretim olabilmesi için uzaktan eğitim önerilerine ilişkin görüşleri Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dersinde Etkili Bir Öğretim Olabilmesi İçin Uzaktan Eğitim Önerileri

Görüşler	Kıdem					T.G.
	1-5	6-10	11-15	16-20	21+	
Uzaktan eğitim müfredatı olmalı	3	4	4	3	5	19
Dijital derslere uygun yöntem ve teknikler geliştirilmeli	2	4	2	2	2	12
Beceri ağırlıklı sosyal bilgiler olmalı	1	2	2	2	3	10
İçerikler zenginleştirilmeli	1	2	2	1	2	8
Öğretmenler hizmet içi eğitimlere alınmalı	1	1	1	2	2	7

Her öğretmen ve öğrenciye teknik donanım sağlanmalı	1	1	1	1	2	6
Sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılmalı	1	1	1	1	1	5
Ders süreleri azaltılmalı	1	1	1	1	1	5
Toplam Görüş	11	16	14	13	18	73

Tablo 8’da görüldüğü gibi, etkili bir uzaktan sosyal bilgiler öğretimi için dersin yapısına uygun yöntem ve teknik geliştirilmesi gerektiğini ifade edilmiştir (12 görüş). Bilgiye erişimde sıkıntı olmadığını ancak beceri eğitimlerinde uzaktan eğitimin yetersiz kaldığını ifade eden öğretmenler uzaktan eğitiminde beceri eğitimlerini destekleyici bir şekilde yeniden tasarlanması gerektiğini belirtmişlerdir (10). Sosyal bilgiler dersi öğretiminde içerik zenginliği ve derinliği oluşturulması gerektiği önerilmiştir. Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerde uzaktan eğitim öğretmenliği eğitici eğitimlerini almaları önerilmiştir (6). Kalabalık sınıflarda ses kirliliği nedeniyle uzaktan eğitimin kalitesinin düştüğü bu nedenle sınıfların daha az öğrenci sayılarıyla oluşturulması önerisi yapılmıştır (5). Ders sürelerinin azaltılması gerektiği ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde etkili bir öğretim olabilmesi için uzaktan eğitim önerilerine ilişkin görüşlerden bazıları şu şekildedir:

Uzaktan sosyal bilgiler eğitimi müfredatı olmalı: *Uzaktan eğitime uygun sosyal bilgiler müfredat programı olmalı. Bu müfredatta yüz yüze eğitimde uygulanan bazı şeyle uzaktan eğitimde yapılamıyor (Ö.22).*

Dijital derslere uygun yöntem ve teknikler geliştirilmeli: *Yöntem ve tekniklerde uzaktan eğitimde sıkıntı çekiyorum. Dersleri işlemekte olmuyor, daha farklı ve dijital ortamlara uygun tekniklerimiz olmalı (Ö.5).*

Beceri ağırlıklı sosyal bilgiler dersi olmalı: *Sosyal bilgiler dersinde bilgiye ulaşmada sıkıntılarım yok ancak beceri ağırlıklı bir sosyal bilgiler dersi tasarlanmalı çünkü öğretmenler bilgi taşıma işini artık yapmıyorlar, bilgi her yerde, öğrencilerin beceri ağırlıklı eğitim almaları gerekmektedir. Sonuçta çok bilgili çok beceriksiz öğrenciler yetişiyor. Eğitimde amaç bu değil (Ö.37).*

İçerikler zenginleştirilmeli tüm öğretmenler eşit bir şekilde kullanabilmeli: *İçerik çok gibi görünse de aslında her dersin havuzu olmalı. Bu havuzda zengin içerikler olmalı ve kilit sistemi olmamalı, öğretmenler her an her durumda bu içeriklerden yararlanmalı (Ö.16). Bazı öğretmenler zengin içeriklerden yararlanamıyor, bunun nedeni erişim eşitsizliğidir ve ekonomiktir (Ö.28).*

Öğretmenler hizmet içi eğitimlere alınmalı. *Uzaktan eğitime göre yetiştirilmedim. Benden beklenen çok fazla bilmediğim şey var. Öğretmen olarak hizmet içi eğitimlere ihtiyacım var (Ö.15). Uzaktan eğitimi öğrenmek için zamana ve eğitime ihtiyacım var. Teknolojik eğitim farklı bir şey bu kadar hafife alınmamalı (Ö.37).*

Her öğretmen ve öğrenciye teknik donanım sağlanmalı: *Devlet okulundayım ve özel okullardaki gibi zengin ders içeriklerim ve alt yapım yok (Ö.8). Teknolojik alt yapı ve ders içerikleri herkese ücretsiz sunulmalı ve bu konuda eğitimde eşitsizlikler ortadan kalkmalıdır. Bu eğitimden eşit bir şekilde yararlanmada adaletsiz bir durum yaratıyor (Ö.21).*

Sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılmalı: *Sınıfım 42 kişilik bir sınıf ve çok kalabalık. Sesimi duyuramıyorum. Uzaktan eğitim sınıflarında en fazla 15 öğrenci olmalı. Daha fazlası eğitimi aksatmaktadır (Ö.18). Sessizlik çok önemli. Sesler üst üste gelince dersler çekilmez oluyor bu nedenle kalabalık sınıflar yerine en fazla 10 kişilik gruplarla ders işlense daha iyi olabilir, ancak bu da bizim mesai saatlerimizi arttırıyor. Kayıtlardan dinlenebilir dersler (Ö.7).*

Ders süreleri azaltılmalı: *Ders süreleri çok uzun, ders sayıları fazla. Bazı derler mecburiyetten çıkarılmalı, seçmeli olmalı (Ö.29) Sosyal bilgiler ders sayısını az buluyorum. Temel dersler dışında iyi bir zamanlama ve planlama ile seçmeli dersler daha olmalı (Ö.40.) Bu derslerde sosyal bilgiler dersi en az iki saat olmalı ve derse ilgisi olan öğrenciler derslere girmeli. Her öğrenci sosyal bilgiler dersine girmek zorunda bırakılmamalı. Seçmeli kayıtlardan izlenen dersler konulabilir (Ö.3).*

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin Sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitime yönelik görüşlerine ait bulgular tablolaştırılarak, alıntılarla birlikte verilmiştir.

3.2.1. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Açısından Uzaktan Eğitime Yönelik Olumlu Görüşleri

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi açısından uzaktan eğitime yönelik olumlu görüşleri Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Öğrencilerin Uzaktan Eğitime Yönelik Olumlu Görüşleri

Görüşler	Sınıf Düzeyleri				T.G.
	4	5	6	7	
Rahat, güvenli ve kolay olması	3	6	4	6	19
Zamandan tasarruflu olması	1	2	3	4	13
Öğrenmenin daha hızlı olması	2	2	5	3	12
Motivasyon artışını sağlaması	2	2	4	2	10
Zengin görsellerinin olması	3	2	3	2	10
Sınavların daha az yapılması	3	3	2	2	10
Ders kayıtlarına sonradan ulaşılması	2	1	3	3	9
Sınıflara Göre Toplam Görüş	16	18	24	22	77

Tablo 9'a göre; İlkokul ve ortaokul öğrencileri uzaktan eğitimin, sabah erkenden kalkmak zorunda olmaması ve eğitimin evden sürdürülebilmesinin büyük bir rahatlık ve kolaylık sağladığını (19), okula gidişin olmamasının öğrencilere zamandan tasarruf kazandırdığını (13); öğrenmenin daha hızlı olmasını (13), uzaktan eğitimin motivasyonu arttırmasını (12), sınavların daha az sayıda yapılmasını (10), ders kayıtlarına sonradan ulaşarak yeniden izlenebilmesini (9), eğitim açısından olumlu bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik olumlu görüşleri şu şekildedir:

Sayfa | 1663

Rahat, güvenli ve kolay olması: *Uzaktan eğitimin en güzel yanı evde, rahat bir ortamda ve bu konuda kolaylıklar sağlaması (Ö.7). Okula gitme derdi yok, kurallar yok, kişisel sorunlarla başa çıkma yok, arkadaşlarımla sorun yok. Bunlar çok güzel (Ö.35).*

Zamandan tasarruflu olması: *Zamandan tasarruf ediyoruz, servis tok. Evde rahatım. Çok hasta olduğumda derse girmem bile gerekmiyor (Ö.27). Derslere giremediğim zaman ders kayıtları benim yeniden bu dersi dinlemem yarıyor. Bu çok iyi oluyor (Ö.21). Bildiğim konular için derslere girmiyorum ve zaman kaybetmiyorum. Bence bu uzaktan eğitimin en olumlu yanı (Ö.6) Okula giderken de zaman kaybediyorduk, o da bitti (Ö.13). Öğrenmenin daha hızlı oluyor. (Ö.34). Uzaktan eğitim bana çok yarıyor. Daha hızlı öğreniyorum. Benim için iyi oldu bu durum (Ö.39).*

Zengin görsellerinin olması: *Ben görsel okumayı çok seven biriyim ve uzaktan eğitim resimli videolu ve şekilli olduğu için çok iyi öğrenebiliyorum. Dikkatim yüksek oluyor. (Ö.2). Zengin görsellerle ilgim daha çoğaldı, öğretmen ne gösterecek diye merak ediyorum hatta (Ö.32).*

Motivasyon artışını sağlaması: *Uzaktan eğitim ilgimi çekiyor. Ben çok memnunum. Okula gitmekten çok iyidir. Daha iyi ve istekli derslere giriyorum (Ö.37). Evde rahat olunca derslere katılma isteğim de iyi oluyor*

(Ö.34). Zengin görsellerinin olması (Ö.6). *Ders içeriklerinde zengin görseller kullanılıyor ve benim derse motivasyonumuz biraz daha arttı.*

Öğrenmenin hızlı olması: *Bu sistem öğrenmeyi çok iyi sağlıyor ama uygulamayınca unutuluyor. Oysa gerekli tekrarlar yapılırsa öğrenme yüz yüze eğitimden daha hızlı bana göre (Ö.13). Boşa zaman kaybetmiyorum ve daha çok bilgiyi daha az zamanda edinebiliyorum. Uzaktan öğretim benim için çok ideal (Ö.19).*

Sınavların daha az yapılmasına yönelik öğrenci görüşlerinden bazıları: *Bu aralar çok fazla sınav olmayınca rahat ettim. Not korkum azaldı biraz (Ö.19.) Uzaktan eğitimde oluşan bazı sıkıntılarımızı öğretmenler anlıyorlar, bu yüzden çok sınavlarla üstümüze gelip moralimizi bozmuyorlar (Ö.23). Çok fazla sınav benim psikolojimi bozuyordu. Uzaktan eğitimde bizi sınava boğmayan bir sistem. Kendi kendimizi deneme fırsatımız daha fazla. Başkalarının kontrolü yerine kendi kendimi kontrol ederek gelişim sağlamak işime geliyor (Ö.38).*

Ders kayıtlarının olması: *Eğitim sitesindeki dersleri yeniden dinleyebilmek çok yararlı oluyor (Ö.2). Dersleri kaçırdığımda kayıtlardan ders dinleyebiliyorum. Bildiğim derslere de girip zaman kaybetmiyorum (Ö.14). Uzaktan eğitimde eksik kaldığım yerlerde bile internette anında daima zengin içerik buluyorum ve kayıtlardan eksikliklerimi bakıp kontrol edebiliyorum (Ö.26). İşlenen dersin eğitim portalında kayıtlarının olması çok işime yarıyor. Dersleri sonradan izleyebiliyorum. Eksiklerime tekrar bakma şansım olabiliyor (Ö.15).*

3.2.2. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Açısından Uzaktan Eğitimin Olumsuz Bulunan Yönlerine İlişkin Görüşleri

İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin Sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitimin olumsuz bulunan yönlerine ilişkin görüşleri tablo 10'de sunulmuştur.

Tablo 10: Öğrencilerin Uzaktan Eğitime İlişkin Olumsuz Görüşleri

Görüşler	Sınıf Düzeyleri				
	4	5	6	7	T.G.
İnternetin sık sık kesilmesi	4	2	3	3	12
Ders yükünün çok fazla olması	4	3	2	1	10
Seslerin üst üste gelip karışması	3	2	3	2	10
Yalnızlık hissi uyandırması	3	2	2	3	10
Öğretmene ulaşılmaması	3	2	3	2	10
Arkadaşlarımla ilişkilerimin azalması	3	3	2	2	10
Sürekli dinleyici olunması	2	3	2	2	10
Ekranda dersin yorucu olması	2	2	3	2	9

Öğretmenlerin günün her saatinde ders ataması	3	2	2	2	9
Sınıflara Göre Toplam Görüş	27	21	22	19	90

Tablo 10’da görüldüğü gibi, öğrencilerin olumsuz görüşleri içine en fazla görüş, internetin sık sık kesintiye uğraması olmuştur. Ders saatlerinin fazla olması, internette toplu konuşmalarda seslerin üst üste binmesi ve rahatsız etmesi, ders esnasında öğrencilerin yalnızlık hissetmesi, sesler sebebiyle öğretmene ulaşmada sıkıntıların oluşması, arkadaşlık ilişkilerinin azalması, ekran karşısında çoğu kez dinleyici olarak kalınması, ekran ışığının insan gözünü ve beynini yorması, öğretmenlerin esnek zamanı istedikleri şekilde kullanarak günün her saatini derslerle doldurmaları, oyuna, sanat, kültüre ve arkadaşlık yapmaya zamanın kalmamasını birer olumsuzluk olarak ifade edilmiştir. Öğrencilerinden gelen uzaktan eğitime dair olumsuz görüşlerden alıntılar şu şekildedir:

Kesintiler dikkatimi dağıtıyor: *Tam derslere odaklandığımda internetim kopunca moralim bozuluyor. Canım bir şey yapmak istemiyor (Ö.5). En büyük olumsuzluk internetin sık sık kesilmesi bence. İnsan ne yapacağını şaşırıyor (Ö.13). Sistem bizi ve öğretmeni atıyor ve öğretmen son dakika söyleyeceği şeyleri söyleyemiyor. Yüz yüze eğitimde bu zorlukların hiçbirini yok (Ö.14).*

Sayfa | 1665

Ders yükünün çok fazla olması: *Dersleri öğreniyorum ama çok yoruluyorum ve dersler çok fazla, saatleri çok fazla (Ö.23.) Uzaktan eğitim istemiyorum yüz yüze eğitim olmasını istiyorum. Uzaktan eğitimde bir şey anlamıyorum (Ö.9). Dersler çok fazla yoğun geçiyor ve ben kendi başıma olunca odaklanamıyorum. Okulda daha iyi öğreniyorum (Ö.40). Öğretmenler çok hızlı ödev veriyorlar uzaktan eğitimde. Aslında bu onların değil müfredatın sorunu (Ö.11). Çok fazla zaman kaybı ve ödev var. Bıktım uzaktan eğitimden. Eskiden okulu sevmezdim şimdi kıymetini anlıyorum. Tüm günümüz uzaktan eğitimle ödevlerle geçiyor. Çok fazla ödev ve ders var. Yorucu bir şey bu uzaktan eğitim (Ö.9).*

Seslerin üst üste gelip karışması: *Bazen gürültü çok fazla oluyor. Derste hevesim kaçıyor (Ö.25). Sınıf ortamına bakılırsa uzaktan derse girmede sıkıntılar olabiliyor. Biri bir şekilde ya da bir aksaklıktan dolayı geç giriyor, hocanın internet bağlantısı düşüyor ya da kaliteli olmuyor yani bir şekilde ders bölünebiliyor. Benim dikkatimde kayboluyor (Ö.33). Sosyal bilgiler dersini uzaktan pekiyi anlayıp kolay kavrayamıyorum. Gürültü olması, öğretmenin uzaktan eğitimi bilmemesi, dikkatimin kolayca dağılması, internet sorunları gibi sebepler var (Ö.40).*

Yalnızlık hissi uyandırması: *Arkadaşlarımla kavga etmeyi barışmayı ve gülümsemeyi unuttum (Ö.36). Yalnızlık çok kötü ve öğretmenime sarılamamak beni çok üzüyor (Ö.7). Uzaktan eğitimde kendimi çok yalnız hissediyorum ve daha çabuk yoruluyorum. Bazen bıkkınlık geliyor (Ö.28). Derslerde öğreniyorum ama biraz fazla ekran karşısında kalınca başım ağrıyor, boynum tutuluyor ve canım sıkılıyor (Ö.32). Evde uzaktan eğitim sırasında yalnızım ve etrafıma bakınca kimse olmuyor. Yalnız derse girmek çok kötü bir duygu. Bu benim derslere katılma isteğimi yok ediyor (Ö.5).*

Öğretmene ulaşılmaması: *Öğretmenler de hep yüz yüze eğitime alıştığından dolayı internet ortamında daha acemi olabiliyor (Ö.4). Öğretmen de sınıf ortamı olmayınca kendini garip hissediyor ve bu gariplik öğrenciye yansıyor (Ö.1). Öğretmenlerin ders işleme hevesi azaldı uzaktan eğitime geçildikten sonra. Sınıfımızda bir derste %70-80 derse katılım varken artık o katılım %30-40'lara düştü. Bazen de son dakikalara doğru öğretmen tam konuyu toparlayacakken ders süresi bitmiş oluyor ve bir anda o ders ekranından ayrılmak zorunda kalıyoruz (Ö.40).*

Arkadaş ilişkilerimin azalmasına: *Öğretmenimle istediğim şekilde konuşamıyorum bana çok çok uzak geliyor (Ö.16). Uzaktan eğitimde her şey sahte gibi. Gerçekten olmuyormuş gibi. Film gibi. Kafamda oluyormuş gibi. Hiçbir şey inandırıcı değil. Arkadaşlarımdan uzaklaşmak çok üzücü. Uzaktan eğitimi sevmiyorum (Ö.19). Yüz yüze eğitimde teneffüse çıkıp arkadaşlarımla oynuyordum şimdi bunu yapamayınca üzülüyorum (Ö.17).*

Sürekli dinleyici-izleyici olunması: *Bazen gerçek olarak yakından görülmeyince anlamakta zorlanılan dersler vardır. Sosyal Bilgiler dersi ise şahsi görüşüm olarak bu derslerin arasındadır (Ö.2). Sosyal bilgiler dersinde çok güzel şeyler öğrendik kabul ediyorum ancak çok yoğun öğrendiğim bilgiler çabuk siliniyor kafamdan. (Ö.23). Sanal gezilerde müzeler ve tarihi yerleri gezdik ama gerçekten gezmedik ki bazen çok anlamsız geliyor bu uzaktan eğitim (Ö.40). Yüz yüze eğitimde kendimizi anlatıyorduk en azından şimdi ise sadece dinliyoruz (Ö.18).*

Ekranı bakarak ders yapmanın yorucu olması: *Özellikle sosyal bilgiler dersi için olumsuz bir yön yok, her derste olan olumsuz yönler burada da söylenebilir. Mesela beş ders yüz yüze ders gördüğümde uzaktan eğitimde gördüğümde daha az yoruluyorum. Ekran çok yoruyor (Ö.37). Uzaktan eğitimi olumsuz buluyorum. Saatlerce ekran karşısında olmak hem öğrenciler ve hem de öğretmenler için çok yorucu ve zor. Bu durum bir an evvel bitsin yüz yüze eğitim başlasın istiyorum (Ö.9). Beyaz ışıkla ders yapmak bana yaramıyor. Yoruluyorum ve başım ağrıyor. Okulda böyle olmuyorum (Ö.39).*

Öğretmenlerin günün her saatinde ders atamaları: *Öğretmenler bu uzaktan eğitim işini çok abartıyorlar. Sabahtan gece yatana kadar ders olur mu? Onların canı sıkıldıkça bizi derse alıyorlar (Ö.11). Ders atamaları çok fazla zamana yayılarak yapılınc kendime ayıracak zamanım hiç kalmıyorum (Ö.23). Ne zaman oyun oynayacağım ve eğleneceğim ben, hiç bilmiyorum (Ö.32). Ders süreleri çok uzun ve saatleri çok fazla, çok yoruluyorum. Gözlerim yorulunca ışığa bakamaz hale geliyorum (Ö.16).*

3.2.3. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Açısından Uzaktan Eğitime Yönelik Beklentilerine İlişkin Bulgular

İlkokul ve Ortaokul öğrencilerin Sosyal bilgiler dersi açısından nasıl bir uzaktan eğitim dersi olmasını istediklerine ilişkin görüşler aşağıdaki tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: Sosyal Bilgiler Dersi Açısından Uzaktan Eğitimin Nasıl Olması Gerektiğine Yönelik Öğrenci Görüşleri

Görüşler	Sınıf Düzeyi				T.G.
	4	5	6	7	
Yüz yüze+ uzaktan (hibrit) olmalı	2	3	3	3	11
Uzaktan canlı ders yerine kayıtlar olmalı	2	2	3	3	11
Daha çok sosyal bilgiler dersi olmalı	2	3	3	3	11
Sınıflarda öğrenci sayıları az olmalı	2	2	3	3	10
Daha fazla görsel kullanılmalı	3	3	2	2	10
Daha çok öğrenciler ders anlatmalı	3	2	2	3	10
Yüz yüze kameralar açık olsun	2	2	2	3	9
Daha çok test çözümü olsun	1	1	3	3	8
Sınıflara Göre Toplam Görüş	17	18	21	23	80

Tablo 11’de görüldüğü gibi, öğrenciler yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitimi birlikte olması gerektiğini belirtmiştir (11). Öğrencilerin teknik aksaklıklardan dolayı derse giremediği zamanlarda ders kayıtlarının izlenme imkânının olması yönündeki görüşleri bulunmaktadır (11). Sınıf seviyesi arttıkça test çözümünün de artmasını isteyen öğrenciler küçük sınıflara göre daha fazladır. İlkokul öğrencileri test çözümü için 1 görüş belirtirken ortaokul öğrencileri ve özellikle 7.sınıf öğrencileri 3 görüş bildirmiştir. Sosyal bilgiler dersi açısından uzaktan eğitime yönelik öğrenci görüşlerinden yapılan alıntılar şu şekildedir:

Hem yüz yüze ve hem de uzaktan olsun: *İki şekilde eğitim olsa daha iyi. Derslerin özelliklerine göre biz de daha iyi yararlanırsınız (Ö.33). Her dersi uzaktan iyi öğrenemediğimiz gibi her dersi de yüz yüze öğrenemiyorum. İki şekilde olsa bu başarımız arttırabilir (Ö.17). Uzaktan eğitim değil de yüz yüze eğitim olmasını istiyorum. Uzaktan eğitim de canım sıkılıyor hoca 100*

versin hiç önemi kalmıyor, yoruluyorum (Ö.22). İki sistem birbirinden çok farklı ikisi de olursa daha iyi öğrenebilirim (Ö.14). Hiç eğlenceli biz sistem değil uzaktan eğitim. Bu nedenle sosyal bilgiler dersinde gerçekten gezip görmek ve eğlenmek için yüz yüze eğitimi tercih ederim. Ancak haftada bir gün sosyal bilgiler dersi ve diğer dersler uzaktan olabilir. İkisinin birlikte olması en mantıklısı olur (Ö.13).

Uzaktan canlı ders yerine kayıtlar olsun. Temel dersler ve ödevler çok fazla ve öğrenciler seyirci gibi, hiç iyi olmuyor. Canlı yayına giremediğim de kayıtlardan yararlanmak iyi oluyor (Ö.5). Bazı okullarda kayıtlar var, biz de yok, her dersin eğitim siteleri var, bizim okullarında böyle olmasını istiyorum (Ö.12).

Daha çok sosyal bilgiler dersi olsun: Hep matematik ve fen yapıyoruz. Sosyal bilgiler dersine çalışmaya ve ilgilenmeye hiç zaman kalmıyor. Diğer ders sayıları azaltılmalı (Ö.5). Sosyal bilgiler dersin daha da çok görsellerle zenginleştirilmeli ve ders sayısı arttırılmalı. Hatta bir derste eklenmeli ve sosyal bilgiler derslerine ilgi duyanlar için sosyal bilgilerin de seçmeli dersi fazladan konulmalı (Ö.30). Sosyal bilgiler dersleri ve sanat dersleri arttırılmalı (Ö.11). Uzaktan eğitim öğlene kadar olmalı sonra resim, müzik ve diğer yetenek dersleri olmalı ve bunlar seçmeli olmalı. İstemeyen girmesin (Ö.12).

Sınıfta öğrenci sayıları azaltılmalı: Çok fazla öğrenci olunca sosyal bilgiler dersini hiç anlayamıyorum (Ö.2). Öğrenciler çok olunca derler sesli ve anlaşılmaz oluyor (Ö.22). Öğrenciler çok olmazsa uzaktan eğitim daha güzel olurdu, ses çok olunca derste anlaşılmaz oluyor (Ö.35).

Daha çok görsel konulsun: Uzaktan eğitimde kitap takibi, okuma ve sadece seyretme dersin dikkatini düşürüyor. Farklı çalışmalar yapılsa heyecanlı olsa güzel olurdu (Ö.16). Sosyal bilgiler dersini çok sevsem de bazen derste kendimi kaybolmuş gibi hissediyorum. Yoksa öğrenme de sorun yok, sosyal bilgiler dersini çok iyi öğreniyorum, dikkatim dağılıyor daha çok görsel ya da video olsa keşke (Ö.29).

Daha çok öğrenciler ders anlatsın. Hocaların derslerde söz hakkı alamayan öğrencileri eksi atmak yerine niye konuşmuyorsun diye sorup nedenini öğrenmeleri gerekiyor ama sormuyorlar, hocalar öğrencilerden çok uzaklaştılar (Ö.7). Derslerde öğrenciler konuları anlatsalar daha ilgi çekici olur. Hep seyirci olunca sıkılıyoruz. (Ö.23). Sosyal bilgiler dersinde teorik ders anlatımları yerine uygulamalı ders işlenmesi daha iyi olur. Uykumuz geliyor oturup izlemekten (Ö.11).

Yüz yüze kameralar açık olsun: *Kameraların kapalı olması benim dersten kopmamı sağlıyor. İletişim için kameralar açık olmalı (Ö.17). Kameralara alışamadım bir de kapalıysa hiç alışamadım, bir uzaktan eğitimde kapalı kameralar arkasında neler dönüyor diye düşünüyorum ve herkes başka işle uğraşiyor düşüncesi beni çok rahatsız ediyor (Ö.7). Sosyal bilgiler dersine katılım için kameraların açık olması gerekiyor kamera kapalı konuşa kişiyi dinlemekte sıkıntı çekiyorum (Ö.32).*

Daha çok test çözümü olsun: *Ben 7. sınıf öğrencisiyim. Konu anlatımları kayıttan olsun isterim ancak soru çözümleri canlı olmalı. Daha çok soru çözülmesi benim için çok faydalı olur (Ö.29). Konu anlatımlarından belli bir yere geldiğinde tekrarlardan çok sıkılıyorum, soru çözümü için canlı dersler daha çok konulmalı (Ö.33). Testlerin çözümü için ayrı bir saat konulsa çok iyi olacak. İsteyen girsin bu derslere istemeyen girmesin (Ö.26).*

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal bilgiler öğretmenleri, uzaktan eğitimin dijital ortamda zengin içeriklere ulaşmada kolaylık sağladığı, dikkati çektiği ve motivasyonu canlı tuttuğunu belirtmektedir. Ancak, uzaktan eğitimin öğrencilerin sosyalleşmesinde ve öğrenci-öğretmen arasında iletişimde sorunlara da neden olduğu da vurgulanmaktadır. Bu görüşler öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre incelendiğinde; 1-5 yıl mesleki kıdeme sahip sosyal bilgiler öğretmenleri uzaktan eğitimde kullanılan zengin içeriklerin zamandan tasarruf sağlamasından dolayı yararlı olduğunu ve hızlı öğrenmeyi sağladığı belirtmişlerdir. 6-10 yıllık kıdeme sahip sosyal bilgiler öğretmenleri, uzaktan eğitimde beceri ve sanat derslerinin zor yapıldığını, uygulamaya yönelik sorunlar yaşandığını; ancak diğer derslerin işleyişinin daha kolay olduğunu ifade etmişlerdir. 11 yıl ve üstü kıdeme sahip öğretmenler ise; öğrencilerin ders sayısının fazla olmasından dolayı, sağlık ve sosyalleşme açısından olumsuz sonuçlarla karşılaşabileceğini vurgulamışlardır. Sosyal bilgiler öğretmenlerin uzaktan eğitimin salgın hastalığın yayıldığı bu süreçte gerekli ve yerinde bir uygulama olduğuna ilişkin görüşlerini, Erbil ve Kocabaş (2019) tarafından yapılan araştırma sonuçları destekler niteliktedir.

Sosyal bilgiler dersi öğretmenleri uzaktan eğitime hazırlık ve uygulama sürecinde dikkat ettikleri hususlar olarak; öğretimi planlama, sınıf seviyesine uygun eğitim havuzları hazırlama ifade edilmiştir. Alt yapı hazırlıkları arasında teknolojik donanımının büyük bir kısmının öğretmenlerin bireysel çabalarıyla sağladıkları belirtilmiştir. Öğretimi planlama hazırlık aşamasında önemlidir. Mengi ve Alpdoğan (2020), tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin EBA programı üzerinden

uzaktan eğitimi planladıkları belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının ve diğer kurumların uzaktan eğitim sürecinde öğretmen ve öğrencilerin yeterli düzeyde gerekli teknolojik donanımı sağlayamadıkları çeşitli çalışmalarda (Erbil ve Kocabaş 2019) ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin uzaktan eğitime yönelik olumlu görüşlerine bakıldığında; pandemi sürecinde kullanılması gerekli bir sistem olduğu, zamandan tasarruf ve öğrencilere zengin içerik sunulmasını sağladığı belirtilmiştir. Uzaktan eğitimin zaman ve mekândan bağımsız, hayat boyu sürdürülebilir, esnek, işlevsel, daha az maliyetli ve zengin içerikli olması olumlu görülen yönlerdendir. Uzaktan eğitimin evlerde olan öğrenci ve öğretmenlere rahatlık sağladığı uygulanmasının kolay olduğu için gelecekte uzaktan eğitimin daha da yaygınlaşacağını düşünülmektedir (Picciano, 2017). Sosyal bilgiler öğretimi için uzaktan eğitim zengin içeriklerin internet ortamında bulunması, teknolojilerden düşük maliyetlerle hızlı bir şekilde yararlanılması büyük bir avantaj olarak görülmektedir. Çeşitli araştırmalarda da öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik olumlu görüşlerinde benzer sonuçlara ulaşılmıştır: Uzaktan eğitimde internet kullanımı vakit kaybını en aza indirmesi, mekandan bağımsız olma, ders kayıtlarının izlenmesi, pandemi sürecinde ihtiyacı karşılaması, teknolojik beceri gelişimi sağlaması gibi olumlu görüşlerin bulunduğu araştırmalar (Özdoğan ve Berkant, 2020; Keskin ve Kaya, 2020; Fidan, 2020; Alper, 2020; Arslan ve Şumuer, 2020; Dilekçi ve Limon, 2020; Adıgüzel, 2020; Demir ve Özdaş, 2020; Kurnaz vd., 2020; Türker ve Dündar, 2020; Mengi ve Alpdoğan, 2020; Özgül vd., 2020; Ünal ve Bulunuz, 2020; Gören vd., 2020) araştırma sonuçları destekler niteliktedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri uzaktan eğitimle ilgili sorunlar olarak; alt yapı eksikliği (internet kesintisi), derse katılımın yeterli olmaması ve kontrol edilememesi etkileşim ve eşit diyalog eksikliği, değerlendirme yetersizliği, eğitim-öğretim süreçlerindeki tutarsızlıklar, sosyalleşmede eksiklikleri, esnek eğitimin doğru kullanılmaması, transaksyonel uzaklık (boşluk ve yalnızlık hissi), grup çalışması yetersizlikleri, fırsat eşitsizliği belirtmiştir. Çeşitli araştırmalarda da benzer sorunlarla karşılaşılmaktadır: Paydar ve Doğan (2019)'a göre, uzaktan eğitime yönelik olumsuzlukların başında alt yapı eksikliği ve eğitim-öğretim donanımı konusunda yetersizlikler gelmektedir. Öğrencilerin sosyo-ekonomik yapılarının birbirinden farklı olması uzaktan eğitime yansıyan farklılıkları ve eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Turan ve Barış (1999)'in araştırmalarında uzaktan eğitimde gereken donanım ve alt yapı eksikliğinden doğan eğitime erişim, kaynakların verimli kullanılmaması, arz-talep dengesinin olmaması, işlevsel bir eğitim hizmetinin verilmemesi, niteliklerinin düşüklüğü eğitimde fırsat

eşitsizliği yaratması uzaktan eğitimin olumsuz görülen yönlerindedir. Fırsat eşitsizliği, motivasyon kaybı, ölçme ve değerlendirmenin az olması, sosyalleşme yetersizliği, iletişim- etkileşim eksikliği gibi sorunlar birçok araştırmamanın sonuçları arasındadır (Özdoğan ve Berkant, 2020; Alper, 2020; Arslan ve Şumuer, 2020; Dilekçi ve Limon, 2020; Adıgüzel, 2020; Demir ve Özdaş, 2020; Kurnaz vd., 2020; Türker ve Dünder, 2020; Mengi ve Alpdoğan, 2020; Özgül vd., 2020; Ünal ve Bulunuz, 2020; Gören vd., 2020).

21 yıllık ve üstü kıdemde olan öğretmen görüşlerinden, uzaktan eğitimde çeşitli sorunlar yaşadıkları ve bu sisteme daha temkinli yaklaştıkları anlaşılmaktadır. Benson ve Samarawickrema (2009)'nın yaptıkları araştırmada uzaktan eğitim sisteminde hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin uyum sorunları yaşadıkları araştırmamanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Sosyal bilgiler öğretmenleri uzaktan eğitim araçlarını ve altyapısını oluşturmak ve kullanmak için bireysel gayretlerle sorunları çözmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Uygulamalarda eksik kaldıkları durumlarda kendilerini yetersiz gördüklerini ve bu yetersizlikleri sebebiyle ders süresinde zaman kaybettiklerini belirtmişlerdir (Korucu ve Sezer, 2016). Alper (2020)'ın çalışmasında ise, öğretmenlerin uzaktan eğitime, teknolojiye uyum sağladıkları, benimsedikleri vurgulanmaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri uzaktan eğitime yönelik yaşanan sorunları aşabilmek için bazı önerilerde bulunmuşlardır. Bu öneriler; uzaktan sosyal bilgiler eğitimi müfredatı oluşturulması, dijital derslere uygun yöntem ve teknikler geliştirilmesi, online içeriklerin zenginleştirilmesi, öğretmenlerin uzaktan eğitim konusunda hizmet içi eğitim almaları, her öğretmen ve öğrenciye teknik donanım sağlanması, sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılması şeklindedir. Öğretmenlerden alınan görüşlere göre uzaktan eğitim için hizmet içi eğitim talep etmeleri, onların bu konudaki çeşitli desteklere ihtiyaçları olduğunu gösterebilir. Yapılan çeşitli araştırmalarda da, uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin eğitime ihtiyaçları olduğu, bilgi ve becerilerini kurumlarının ve eğitim yöneticilerinin destekleriyle geliştirmek istedikleri anlaşılmaktadır (Polat, 2016; Ünal ve Bulunuz, 2020). Eğitim sisteminin yapı ve işleyişinde meydana gelen bazı değişimler öğretmenlerin hizmet içinde sürekli eğitim almaları zorunluluğu ortaya çıkarmıştır (Çelikten ve Şanal 2005). Değişim ve gelişimin sürekli ve hızlı olduğu günümüz şartlarında öğretmenlerin diğer eğitimlerde olduğu gibi profesyonel olmaları ve sürekli gelişime açık olmalarını gerekmektedir (Braxton, 2000). Çeşitli araştırmalarda çalışmayı destekler nitelikte; altyapının güçlendirilmesi, ders sayısının azaltılması, ölçme ve değerlendirmelere önem verilmesi, etkileşim artırılması gibi önerilerde

bulunulmuştur (Özdoğan ve Berkant, 2020; Arslan ve Şumuer, 2020; Adıgüzel, 2020; Ünal ve Bulunuz, 2020; Mengi ve Alpdoğan, 2020).

İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin olumlu görüşleri; uzaktan eğitimin evden sürdürülebilmesinin büyük bir rahatlık ve kolaylık sağladığı, okula gidişin olmamasının zamandan tasarruf kazandırdığı, öğrenmenin daha hızlı olması, uzaktan eğitimin motivasyonu arttırması, sınavların daha az sayıda yapılmasını, ders kayıtlarına sonradan ulaşarak yeniden izlenebilmesi şeklindedir. Uzaktan eğitime ilişkin öğrenci görüşlerinin alındığı araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Özdoğan ve Berkant, 2020; Gören vd., 2020).

Öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin olumsuz görüşlerine yönelik hususlar, ders esnasında internet kesintisi, ders esnasında öğrencilerin yalnızlık hissetmesi, ders saatlerinin fazla olması, seslerin karışması, öğretmene ulaşmada sıkıntıların oluşması, arkadaşlık ilişkilerinin azalması, ekran karşısında çoğu kez dinleyici olarak kalınması, öğretmenlerin esnek zamanı istedikleri şekilde kullanarak günün her saatini derslerle doldurmaları, oyuna, sanat, kültüre ve arkadaşlık yapmaya zamanın kalmaması olarak öne çıkmaktadır. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrenciler uzaktan eğitim ile sosyalleşmede sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çeşitli araştırmalar bu sonucu destekler niteliktedir (Simonson vd., 2019; Özdoğan ve Berkant, 2020; Gören vd., 2020). Yapılan araştırmalara göre; öğrenciler uzaktan eğitimde iletişim-etkileşim eksikliği, sosyalleşme eksikliği, donanım eksikliği, motivasyon kaybı, internet kesintileri ile karşılaşma ve fırsat eşitsizliği gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Transaksyonel uzaklık sebebiyle, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki uzaklık sadece fiziki olmayıp, duygusal bağlamda da olumsuz sonuçlar meydana getirdiği çeşitli çalışmaların bulgularında yer almaktadır (Oosterhoff vd., 2020).

Öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik önerileri; hem yüz yüze ve hem de uzaktan eğitimin olması gerektiği, uzaktan canlı ders yerine kayıtların olması, daha çok görsel konulması, kameraların açık olması, daha çok test çözümü olması yönündedir. Sosyal bilgiler derslerinin dijital gezi, gözlem ve uygulamaya yönelik yazılımlarının artması da öneriler arasındadır. Özdoğan ve Berkant (2020) tarafından yapılan araştırmada da etkileşimin arttırılması, internet-bilgisayar imkanının sağlanması ve hibrit eğitim olması gibi öneriler araştırmayı destekler niteliktedir.

ÖNERİLER

Uzaktan eğitim sınıfları yetenek ve ilgiye göre yeniden düzenlenebilir. Sosyal bilgiler dersine diğer derslerden daha fazla ilgi duyan öğrenciler bu

derslerin çevrim içi ve çevrim dışı eğitim havuzlarından istedikleri zamanda yararlanmaları sağlanabilir. Uzaktan eğitimin kalitesini arttırmanın bir diğer yolu da öğrencilerin sosyal medya ve herhangi bir arama motoru kullanmaması için tablet ve derslerde dikkat dağıtıcı hiçbir uygulamanın uzaktan eğitim araçlarındaki eğitim ortamında olmamasıdır. Uzaktan sosyal bilgiler eğitim paket programlarının önceden tablet ya da bilgisayarlara yüklenmiş eğitim donanımının olması ve derslerin bu programlara göre işlenmesinin öğrenci dikkatini daha az dağıtacağını ve eğitimin daha kaliteli hale getireceği düşünülebilir. Uzaktan eğitimde yapılan tüm eğitim hizmetlerine öğrencilerin çevrimiçi olmadıkları zamanda da ulaşmalarına imkân sağlayacak kayıtların yaygınlaşmasının eğitime erişim eşitsizliğini ortadan kaldırması açısından yararlı olabilir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin ve bağlı oldukları kurumların uzaktan eğitimi yönetme ve doğru kullanma konusunda programlar düzenleyerek öğretmenleri ve öğrencileri bu programlarla seminer ve hizmet içi eğitime almaları uzaktan eğitimin önceliklerindedir. Bunun yanında çeşitli sebeplerle uzaktan eğitime erişim sağlayamayan öğrencilerin kullanılacak donanım ve altyapının devlet tarafından öğretmen ve öğrencilere ücretsiz sağlanması öneriler arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Sayfa | 1673

Adıgüzel, A. (2020). Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitim ve Öğrenci Başarısını Değerlendirmeye İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 253-271.

Alper, A. (2020). Pandemi Sürecinde K-12 Düzeyinde Uzaktan Eğitim: Durum Çalışması. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 45-67.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. 6. Baskı. Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Arslan, Y. & Şumuer, E. (2020). Covid-19 Döneminde Sanal Sınıflarda Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sınıf Yönetimi Sorunları. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 201-230,

Arslan, A. (2020). Öğretmen Adayları Perspektifinden Pandemi Öncesi ve Sonrası Öğrencilere Kazandırılması Gereken 21. Yüzyıl Becerilerinin Belirlenmesi. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 553-571.

Benson, R. & Samarawickrema, G. (2009). Addressing the Context of E-Learning: Using Transactional Distance Theory to Inform Design. *Distance Education* 30(1), 5-21.

Bozkurt, A. (2017). Açık ve Uzaktan Öğrenme Kapsamında Dijital Bölünme. *Açık ve Uzaktan Öğrenmede Bireysel Farklılıklar*. (Ed.). Volkan Yüzer. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, s. 23-42, Eskişehir.

Braxton, S.N. (2000). Empirical Comparison of Technical and Non-Technical Distance Education Courses to Derive a Refined Transactional Distance Theory as the Framework for a Utilization-Focused Evaluation Tool. Unpublished Dissertation. George Washington University.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev. Ed.). Bütün, M. & Demir, S. B. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çallı, İ., İşman, A. & Torkul, O. (2002). Sakarya Üniversitesi'nde Uzaktan Eğitimin Dünü, Bugünü ve Geleceği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi 0(3)*, 1-8.

Çelikten, M. & Şanal, M. (2005). Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 19*, 207-237

Çınar, M., Tüzün, H., Yıldırım, D., Akıncı, A., Kalaycı, E., Bilgiç, H. & Yüksel, Y. (2011). *Uzaktan Eğitimde Kullanılan Eşzamanlı Sanal Sınıf Araçlarının Karşılaştırılması*. XIII Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri. İnönü Üniversitesi, Malatya.

Çoruk, H. & Çakır, R. (2017). Çoklu Ortam Kullanımının İlkokul Öğrencilerinin Akademik Başarılarına ve Kaygılarına Etkisi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT) 8(1)*, 1-27.

Demir, F. & Özdaş, F. (2020). Covid-19 Sürecindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi 49(1)*, 273-292.

Dewey, J. & Bentley, A. F. (1949). *Knowing and Known*. Beacon Pres. Boston, USA.

Dilekçi, Ü. & Limon, İ. (2020). Covid-19 Salgını Bağlamında Öğretmenlerin Algıladıkları "Aşırı İletişim Yüğü" Düzeylerinin İncelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi 49(1)*, 231-252.

Duman, S. N. (2020). Salgın Döneminde Gerçekleştirilen Uzaktan Eğitim Sürecinin Değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi 49(1)*. 95-112.

Emre, Y. (2002). Kitle İletişim Araçları ve WWW Teknolojilerinin Uzaktan Eğitim Uygulamalarında Kullanılması. *Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu*. 23-25 Mayıs 2002, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

Erbil, D. G. & Kocabaş, A. (2019). Sınıf Öğretmenlerinin Eğitimde Teknoloji Kullanımı, Tersine Çevrilmiş Sınıf ve İşbirlikli Öğrenme Hakkındaki Görüşleri. *İlköğretim Online 18(1)*, 31-51.

- Erol, M. & Erol, A. (2020). Koronavirüs Pandemisi Sürecinde Ebeveynleri Gözünden İlkokul Öğrencileri. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 529-551.
- Evans, T. D. & Nation, D. E. (1989). Dialogue in Practice, Research and Theory in Distance Education. *Open Learning* 4(2), 37-42.
- Fidan, M. (2020). COVID-19 Belirsizliğinde Eğitim: İlkokulda Zorunlu Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 6(2), 24-43.
- Fourie, I. (2001). The Use of CAI for Distance Teaching in the Formulation of Search Strategies. *Library Trends* 50(1), 110-129.
- Garrison, R. (2000). Theoretical Challenges for Distance Education in the 21st Century: A Shift From Structural to Transactional Issues. *International Review of Research in Open and Distance Learning* 1(1), 1-17.
- Gorsky, P., Caspi, A. & Smidt, S. (2007). Use of Instructional Dialogue by University Students in a Difficult Distance Education Physics Course. *Journal of Distance Education* 21(3), 1-22.
- Gökdaş, Y. & Kayri, Ö. (2005). E-Öğrenme ve Türkiye Açısından Sorunlar, Çözüm Önerileri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2(2), 1-20.
- Gören, S. Ç., Gök, F. S., Yalçın, M. T., Göregen, F. & Çalışkan, M. (2020). Küresel Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitimin Değerlendirilmesi: Ankara Örneği. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 69-94.
- Gülbahar, Y. & Guven, I. (2008). A Survey on ICT Usage and the Perceptions of Social Studies Teachers in Turkey. *Educational Technology & Society* 11(3), 37-51.
- Gürel, D. & Er, H. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre Küresel Salgınlar Karşısında Güç Aldığımız Değerler: Covid-19 Örneği. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 573-596.
- Horzum, M. B. (2010). Uzaktan Eğitimde Uzaklığın Boyutları ve Tasarımı: Coğrafi Uzaklığa Karşın Transaksiyonel (Psikolojik ve İletişimsel) Uzaklığın Azaltılması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 20, 95-118.
- İnan, S. (2010). Duvarsız Sınıflara Doğru mu? Çevrimiçi, Eklemlerli Eğitim Üzerine. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28, 227.
- İnci Kuzu, Ç. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Uygulanan İlkokul Uzaktan Eğitim Programı (Eba Tv) ile İlgili Veli Görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 505-527.
- İşman, A., (2011). *Uzaktan Eğitim*. 4. Baskı. Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Karaman, K & Akgül, İ. (2015). İlkokul Öğrencileri İçin Web Tabanlı Değerler Eğitimi Uygulaması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8(3), 87-100.
- Karasar, Ş. (2004). Eğitimde Yeni İletişim Teknolojileri - İnternet ve Sanal Yüksek Eğitim. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET* 3(4), 117-125.
- Karataş, S., Üstündağ, M. T. & Güneş, E. (2009). Parmaklar Klavyede, Peki Ya Zihinler Nerede? E- öğrenmede Etkileşim. *9.th International Educational Technology Conference (IETC2009)*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 6-8 Mayıs 2009.
- Kavrat, B. (2013). *Çevrimiçi Uzaktan Eğitimde Öğretici Yeterliklerinin Belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. 1. Baskı, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Keleş, H. N., Atay, D. & Karanfil, F. (2020). Covid 19 Pandemi Sürecinde Okul Müdürlerinin Öğretim Liderliği Davranışları. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 155-174.
- Keskin, M. & Özer Kaya, D. (2020). Covid-19 Sürecinde Öğrencilerin Web Tabanlı Uzaktan Eğitime Yönelik Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 5(2), 59-67.
- Kırık, A. (2016). Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'deki Durumu. *Marmara İletişim Dergisi* 0(21), 73-94.
- Korucu, A. T. & Sezer, C. (2016). Web 2.0 Teknolojilerini Kullanma Sıklığının Ders Başarısı Üzerindeki Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 5(2), 379-394.
- Kurnaz, A., Kaynar H., Şentürk Barışık, C. & Doğrukök, B. (2020) Öğretmenlerin Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 293-322.
- Mengi, A. & Alpdoğan, Y. (2020). Covid-19 Salgını Sürecinde Özel Eğitim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Süreçlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 413-437.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd ed.). Thousand Oaks, California: SAGE.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı*, Ankara.
- Moore, M. G. (1993). Theoretical Principle of Distance Education. *Theory of Transactional Distance*. In D. Keegan (Ed.), (s. 22-38), London: Routledge.

Moore, M. G. & Kearsley, G. (2011). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Cengage Learning.

Odabaşı, H. (2003). İnternet Tabanlı Uzaktan Eğitim ve Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri. *Türk Kütüphaneciliği* 17(1), 22-36. 1.

Oosterhoff, B., Palmer, C. A., Wilson, J., & Shook, N. (2020). Adolescents' motivations to Engage in Social Distancing During the COVID-19 Pandemic: Associations with Mental and Social Health. *Journal of Adolescent Health*, 67(2), 179-185.

Özdil, İ. (1986). *Uzaktan Öğretiminin Evrensel Çerçevesi ve Türk Eğitim Sisteminde Uzaktan Öğretimin Yeri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özdoğan, A. Ç. & Berkant, H. G. (2020). Covid-19 Pandemi Dönemindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Paydaş Görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 13-43.

Özgül, E., Ceran, D. & Yıldız, D. (2020). Uzaktan Eğitimle Yapılan Türkçe Dersinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 395-412.

Parmaksız, R. & Sıcak, A. (2015). Uzaktan Hizmetçi Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8(4), 187 – 212.

Patton, M. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. SAGE Publications, Inc. *Quarterly Review of Distance Education* 6(1), 1-11.

Paydar, S. & Doğan, A. (2019). Öğretmen Adaylarının Açık ve Uzaktan Öğrenme Ortamlarına Yönelik Görüşleri. *Eğitim ve Teknoloji* 1(2), 154-162.

Picciano, A. G. (2017). Theories and Frameworks for Online Education: Seeking an Integrated Model. *Online Learning* 21(3), 166-190.

Polat, H. (2016). *Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Sınıf Yönetiminin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Saykılı, A. (2019). Etkileşim Eşdeğerliği Kuramı: Alanyazındaki Araştırmalar ve Öneriler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 5(4), 92-104.

Simonson, M., Zvacek, S. M., & Smaldino, S. (2019). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education 7th Edition*. IAP.

Thurmond, V. A. & Wambach, K. (2004). Understanding Interactions in Distance Education: A Review of the Literature. *Journal of Instructional Technology and Distance Learning* 1, 9-33.

Turan, S. (2020). Covid-19 Sürecinde Okul Müdürlerinin Teknolojik Liderliği. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 175-199.

Turan, M. & Gürkan B. (1999). *Uzaktan Eğitim Sistemi. Birinci Uzaktan Eğitim Sempozyumu*, 15-16 Kasım 1999 içinde (153-158). Ankara: Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanlığı.

Türker, A. & DüNDAR, E. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Eğitim Bilişim Ağı (Eba) Üzerinden Yürütülen Uzaktan Eğitimlerle İlgili Lise Öğretmenlerinin Görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 323-342.

Türker, H. & Yaylak, E. (2011). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde İnternet Tabanlı Öğretim Yönteminin Ders Başarısına Etkisi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 29, 153-168.

Ünal, M. & Bulunuz, N. (2020). Covid-19 Salgını Dönemi Uzaktan Eğitim Çalışmaları ve Sonraki Süreçle İlgili Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüş ve Önerileri. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 343-369.

Walcott, H. F. (1994). *Transforming Qualitative Data: Description, Analysis and Interpretation*. London: SAGE Publications.

Yalın, H. Ğ. (2008). *İnternet Temelli Eğitim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yamamoto, G. T. & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 3(1), 25-34.

Yaylak, E. & İnan, S. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitimde Sosyal Medyanın Kullanılmasına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Türkiye Bilimsel Araştırma Dergisi* 3(1), 1-32.

Yenal, A. Ç. (2009). *Uzaktan Eğitim*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E., Güner, B., Mutlu, H. & Arın Yılmaz, D. (2020). Farklı Öğrenim Kademelerindeki Öğrencilere Verilen Uzaktan Eğitim Hizmetinin Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi* 49(1), 477-503.

Zhong, R. (2020). The Coronavirus Exposes Education's Digital Divide. *The New York Times*. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2020/03/17/technology/china-schools-coronavirus.html>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Covid-19 salgını nedeniyle 2020-2021 öğretim yılında, eğitim kurumlarının uzaktan eğitime geçilmesiyle; yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitim arasında karşılaştırma yapılmaya başlanmıştır. Bu karşılaştırmaya göre,

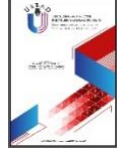
klasik olarak yüz yüze eğitimin bir okul binasına bağlı kalınarak, belli zaman aralıklarında, toplu olarak yapılmasının ne denli gerekli olduğu; öğrencilerin sosyalleşme ihtiyaçlarının ne denli karşılayıp karşılamadığı, sağlık sorunlara sebep olup olmadığı, uzaktan eğitimle nasıl bir nesil yetiştirileceği hususunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenleri ve ilkokul-ortaokul öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Uzaktan eğitime yönelik olumlu ve olumsuz görüşler ele alınmış, yaşanan olumsuzluklara yönelik çözüm yolları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma deseninden olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, farklı okullarda görev yapmakta olan 40 sosyal bilgiler öğretmeni ve sosyal bilgiler dersi alan 4-7. Sınıf seviyesinde öğrenim gören olan 40 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Araştırma verileri betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Bu çalışmada görüşme formlarından doğrudan alıntılar yapılmış ve okuyucuya betimsel bir yaklaşımla, belirlenen temalar ve temalar arası ilişkilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin olumlu görüşlerinde öne çıkanlar; uzaktan eğitimin faydalı, zengin içerikli, ilgi uyandıran, öğrenmeyi hızlandıran etkili bir sistem olduğudur. Zengin içeriklerin internet ortamında bulunması, teknolojilerden düşük maliyetlerle hızlı bir şekilde yararlanılması, ilgi çekici eğitim havuzlarına ulaşılması, slaytlar, sunumlar, animasyonlar ve videolar sağlama açısından büyük kolaylıklar sunması olarak belirtilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenleri uzaktan eğitimle ilgili sorunları alt yapı eksikliği, derse katılım kontrolsüzlüğü, etkileşim ve eşit diyalog eksikliği, değerlendirme yetersizliği, eğitim öğretim süreçlerindeki tutarsızlıklar, sosyalleşmede eksiklikleri, esnek eğitimin doğru kullanılmaması, transaksyonel uzaklık (boşluk ve yalnızlık hissi), grup çalışması yetersizlikleri olarak görmektedirler. Öğrencilerin sosyo-ekonomik yapılarının birbirinden farklı olması alt yapı eksikliğini eğitim-öğretim donanımı konusunda yetersizlikler olarak ifade etmişlerdir. Bu durum uzaktan eğitime yansıyan farklılıkları ve eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Ancak salgın hastalığın yayıldığı bu süreçte uzaktan eğitimin gerekli ve yerinde bir uygulama olduğu görüşleri de belirlenmiştir. Sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin uzaktan eğitimde hazırlık ve uygulama sürecinde dikkat ettikleri hususlara ilişkin görüşler arasında alt yapı temini ve sınıf seviyesine uygun eğitim havuzları hazırladıklarını, önceden bu çalışmalar zaman harcadıkları anlaşılmaktadır. Alt yapı hazırlıkları arasında teknolojik donanımının büyük bir kısmının öğretmenlerin bireysel çabalarıyla sağladıkları, milli eğitim bakanlığının ve diğer kurumların uzaktan eğitim sürecinde öğretmen ve öğrencilerin yeterli düzeyde gerekli teknolojik donanımı sağlayamadıkları ifade etmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenleri uzaktan eğitime yönelik yaşanan sorunları aşabilmek için bazı önerilerinde bulunmuştur. Uzaktan sosyal bilgiler eğitimin bir müfredatı olmalı; dijital derslere uygun yöntem ve teknikler geliştirilmeli; beceri ağırlıklı sosyal bilgiler dersi olmalı, içerikler zenginleştirilmeli tüm öğretmenler eşit bir şekilde kullanabilmeli, öğretmenler hizmet içi eğitimlere alınmalı, her öğretmen ve öğrenciye teknik donanım sağlanmalı, sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılmalı olarak

öne çıkmaktadır. Ders süreleri azaltılması için hem öğrenci hem öğretmen hem de kurum olarak donanımlı olunması birincil önem arz eden hususlardandır. Değişim ve gelişimin sürekli ve hızlı olduğu günümüz şartlarında öğretmenlerin diğer eğitimlerde olduğu gibi profesyonel olmaları ve sürekli gelişime açık olmalarını gerekmektedir. Öğretmenlerin eğitimde kullanacakları teknolojik bilgileri ve zengin içerikleri yaratma bilgi ve becerilerine sahip olması, profesyonel olmaları büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin olumlu görüşleri; uzaktan eğitimin, sabah erkenden kalkmak zorunda olmaması ve eğitimin evden sürdürülebilmesinin büyük bir rahatlık ve kolaylık sağladığını, okula gidişin olmamasının öğrencilere giderleri azaltarak maliyetlerden ve zamandan tasarruf kazandırdığını, öğrenmenin daha hızlı olması, uzaktan eğitimin motivasyonu arttırması, sınavların daha az sayıda yapılmasını, ders kayıtlarına sonradan ulaşılarak yeniden izlenebilmesi yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin olumsuz görüşler, ders esnasında internet kesintisi, öğrencilerin yalnızlık hissetmesi, ders saatlerinin fazla olması, seslerin karışması, öğretmene ulaşmada sıkıntıların oluşması, arkadaşlık ilişkilerinin azalması, ekran karşısında çoğu kez dinleyici olarak kalınması öğretmenlerin esnek zamanı istedikleri şekilde kullanarak günün her saatini derslerle doldurmaları, oyuna, sanata, kültüre ve arkadaşlık yapmaya zamanın kalmaması olarak öne çıkmaktadır. Öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik önerilerine bakıldığında, hem yüz yüze ve hem de uzaktan eğitimin olması gerektiği, uzaktan canlı ders yerine kayıtların konulması, daha çok görsel içermesi, kameraların açık olması, daha çok test çözümü olması, etkileşimli çevrimiçi eğitimsel oyunların olması yönündedir. Sosyal bilgiler derslerinin dijital gezi, gözlem ve uygulamaya yönelik yazılımlarının artması da öneriler arasındadır. Öğretmenlerin ve bağlı buldukları kurumların uzaktan eğitimi yönetme ve doğru kullanma konusunda programlar düzenleyerek öğretmenleri ve öğrencileri bu programlarla seminer ve hizmet içi eğitime almaları uzaktan eğitimin önceliklerindedir. Bunun yanında çeşitli sebeplerle uzaktan eğitime erişim sağlayamayan öğrencilerin kullanılacak donanım ve altyapının öğretmen ve öğrencilere ücretsiz sağlanması öneriler arasında yer almaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Due to the Covid-19 pandemic, a comparison between face-to-face education and distance learning has begun with the transition of educational institutions to distance education in the academic year of 2020 – 2021. With this comparison, some discussions have appeared such as how necessary is to carry out a face-to-face education in a school building at certain times with regular intervals and collectively, how much socialization needs of the students are met, whether these situations cause health problems and how to raise a generation with distance education. The aim of this research is to pass the reviews of social studies teachers and elementary school students about the distance education. Positive and negative approaches on distance education have been discussed, and some solutions have been tried to be determined for the unfavourable conditions. In this study, *phenomenology* method of form of qualitative research has been used. The study group of the research consists of 40 social studies teachers working in different schools and 40 students having social studies class at 4th and

7th grades. During data collection, the semi-structured interview format has been used. The interview forms were directly quoted in the preparation of this research and it was aimed to pass the determined themes and the connections between these themes with a descriptive approach to the reader. According to the outcomes of this research, the prominent findings in positive opinions of the teachers regarding the distance learning show that distance education is an effective system that it is beneficial, rich in content, arousing interest and accelerating learning. It is emphasized that it offers great convenience in terms of finding rich content on the internet, using technologies quickly at low cost, accessing interesting information pools, providing slide shows, presentations, animations and videos. Social studies teachers see the problems related to distance education as lack of technical infrastructure, lack of control of class participation, lack of interaction and equal dialogue, inadequacy of evaluation, inconsistencies between education and training processes, deficiencies in socialization, improper use of flexible education, transactional distance (feeling of emptiness and loneliness) and group work. They have pointed out the various socio-economic backgrounds of the students and insufficient technical infrastructure and have categorized them as the inadequacies in education and training equipment. This situation has uncovered the differences and inequalities reflected within distance education. However, it has also been supported that distance education is a necessary and appropriate procedure during this period of the pandemic. Among the opinions on the issues that social studies teachers have paid attention to during the preparation and implementation process of distance education, it is understood that they have prepared technical infrastructure and information pools according to the levels of grades and spent time on these studies beforehand. It has been stated that among the infrastructure preparations, most of the necessary technological equipment has been provided by the individual efforts of the teachers, and the Ministry of Education and other relevant institutions could not provide sufficient technological equipment neither for teachers nor for students during the distance education process. Social studies teachers have made some suggestions to overcome the troubles experienced during the distance education period. The outstanding ones are distance social studies education must have a curriculum, methods and techniques suitable for digital lessons should be improved, there should be a skill-based social studies class, the contents should be enriched and each teacher should be able to use these contents equally, teachers should be given in-service training, technical equipment should be provided to each teacher and student, and the number of the students in a class should be limited. It is of primary significance to be equipped as a student, as a teacher and as an institution in order to shorten the duration of the lessons. In present conditions, where change and development are constant and rapid, teachers should also be professional and open to continuous progress as in other trainings. It is crucial for teachers to have the knowledge and skills to create technological information and rich the contents so that they can use in education, and to be professional. Positive opinions passed by the students about distance education are distance learning removes the necessity

of getting up early in the morning, it provides great comfort and convenience to continue education from home, it saves costs and time since they do not go to school, the learning process becomes faster and it increases the motivation, the exams are held less frequent, the course registration can be accessed later and reviewed more than once. Most mentioned negative opinions of the students regarding distance education are a drop in internet connection during a class, feeling of loneliness, the long hours of the lessons, crosstalk, having difficulty while addressing to the teacher, the decline in friendship relations, the fact that they remain mostly as listeners in front of the screen, the teachers fill every hour of the day with lessons by using the flexible time as they prefer, lack of time for games, art, culture and friendship. Considering the suggestions of the students for distance education, it is observed that both face-to-face and distance learning should be provided; recordings should be established instead of remote live lessons, more images should be contained, cameras should be turned on, there should be more test practising and there should be online interactive educational games. It is also among the suggestions to increase the software for digital travelling, observation and practice in social studies classes. It is one of the essential priorities of distance education that teachers and their institutions should arrange some schedules on the management and correct use of distance education, and teachers and students must attend the relevant seminars and in-service training within the frame of these schedules. In addition, it is among the suggestions that the hardware and technical infrastructure prepared for the use of the students who cannot attend in distance educations for various reasons should be provided for free of charge to teachers and students.

İÇ MİMARLIK ÜÇÜNCÜ EVRE TASARIM STÜDYOSU: KAZANILAN BİLGİNİN DÜŞÜNSEL AKTARIMI

INTELLECTUAL TRANSFER OF THE KNOWLEDGE GAINED IN INTERIOR
ARCHITECTURE THIRD PHASE DESIGN STUDIO

Betül BİLGE ÖZDAMAR

Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi,
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı,
Ankara/Türkiye.
Asst. Prof. Dr., Başkent University,
Interior Architecture and
Environmental Design,
Ankara/Turkey.
bbilge@baskent.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3897-1596

Soufi MOAZEMİ GOUDARZİ

Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi,
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı,
Ankara/Türkiye.
Asst. Prof. Dr., Başkent University,
Interior Architecture and
Environmental Design,
Ankara/Turkey.
soufi@baskent.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9367-2249

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.932299

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.11.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Özdamar, B. B. & Goudarzi, M. S.
(2021). Temel Tasarımda Eğitimde Kazanılan Bilginin İç Mimarlık İkinci Sınıf Tasarım
Stüdyosuna Düşünsel Aktarımı. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7),
1683-1705.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Tasarım eğitimine yönelik deneyimleyerek öğrenme, öğrenci ile öğretici arasında birebir etkileşim sonucu gerçekleştirilmektedir. Bu süreç; dört yıla yayılan, ardışık evreleri ile aşamalı olarak ele alınan, evresine yönelik farklı öğretim girdileri ile öğrenim çıktılarının alındığı tamamlayıcı bir tasarım eğitimi çalışmasıdır. Bu bağlamda, öğrencilerin 1. ve 2. evre temel tasarım öğretilerinde edindiği temel farkındalık ile yapabilirlikler, 3. ve 4. evre tasarım stüdyosunda; iç mekâna yönelik kavramsal, işlevsel, esnek bir kişisel bilgi sürecine dönüşmekte ve düşünsel aktarım süreci başlamaktadır. Bu çalışma iç mimarlık tasarım stüdyosunun 3. evresine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, ardışık tasarım eğitimi sürecinde edinilen bilginin, 3. evre tasarım stüdyosunda oluşturulan sistem kurgusu içerisinde değerlendirilmesidir. Değerlendirmeler, oluşturulan stüdyo dizgesinin tasarım aşamalarındaki dönüşümlerine yönelik aktarımların incelenmesi temelinde tutulmuştur. Bu çalışmanın odağını üçüncü evre tasarım stüdyosunun tasarım girdileri ve öğrenim çıktıları üzerinden geliştirilen çalışma kurgusu tartışması oluşturmaktadır. Bu çalışmanın kapsamı, iç mimarlık tasarım eğitiminde bütüncül kurgu takibinin öğrenme kazanımları ve öğretim girdilerinin değerlendirilmesi çerçevesinde tutulmuştur. Başkent Üniversitesi 2018-2019 güz dönemi 3. evresinde gerçekleştirilen "Mikrokozmos Oda" örnek çalışmasında; yaşam biçimine ait mekânsal karşılıkların aranması istenmiştir. Çalışmada anlamın biçime aktarımında yöntem arayışına dair bir yaklaşım denenmiştir. İçmimarlık eğitiminde 3. evre tasarım stüdyosunun kazanım değerlerini oluşturan nitelikler işlev, kullanıcı ve kavram gelişimi ekseninde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç Mimarlık Eğitimi, Tasarım Stüdyosu, Kavram Üretimi, Üçüncü Evre Tasarım Stüdyosu

Abstract: Experiential learning for design education is realized as a result of one-to-one interaction between the student and the instructor. This process is a complementary design education study that covers four years in which different teaching inputs and learning outputs are taken for each phase, which is handled gradually with successive phases. The basic awareness and capabilities that students acquire in the first and second stage (first-year) basic design teaching turn into a creative, conceptual, flexible knowledge process in the third stage design studio, and the intellectual transfer process begins. The aim of this study is to evaluate the third stage design studio and to discuss the method. The aim of the study is to evaluate the knowledge gained in the sequential design education process within the system setup created in the 3rd phase design studio. The evaluations were made on the basis of the analysis of the transfers regarding the transformations of the created studio system during the design phases. The focus of this study is the discussion of the work setup developed over the design inputs and learning outputs of the third phase design studio. The scope of this study has been kept within the framework of the evaluation of learning outcomes and teaching inputs of holistic fiction follow-up in interior design education. At third period studio study in the fall term of 2018-2019 was requested to search for the

spatial equivalents of the lifestyle in the "Microcosmos Room" and an approach to search for a method in transferring the meaning to the form has been tried. The qualities that constitute the acquisition values of the 3rd period design studio in interior architecture education are discussed in terms of both basic design education knowledge, function, user and concept development.

Key Words: Interior Design Education, Design Studio, Concept Development, Third Phase Design Studio

GİRİŞ

İçmimarlık disiplini; mekânın işlevsel gereksinimlerine yönelik tasarım ve düzenlemelerin; kullanıcı gereksinimleri paralelinde ergonomik, algısal, estetik ve konfor değerlerini karşılayıcı biçimi ile bütüncül değerlerini oluşturan bir yapılanma yaklaşımını içermektedir. Meslek disiplini içerisinde "organizasyon ilişkisinde bütüncül yaklaşım" olarak adlandırılabilir olan bu ele alış biçimi, karmaşık iki ve üç boyutlu bir ilişki sistemini içermektedir. Sorgulayıcı ve yaratıcı bir oluşum sürecini içinde barındırması gereken tasarım sürecinin temeli, analiz ve tasarımcının ele alış biçim ve değerlendirmesi ile ilişkili olarak gelişmektedir. Bu noktada yenilikçi ve değişen dinamiklere adaptasyonu kuvvetli, sorgulayıcı ve yaratıcı tasarımcıların yetişmesi gerekmektedir. Meslek eğitime yönelik olarak kurgulanması gereken içmimarlık eğitim programları, disiplinin gerekliliği olan ve tasarım üzerinde etkili; kültürel, sosyal, psikolojik, çevresel, teknik ve ekonomik dinamiklerin farklı değerlerini öğrencilere kazandırmaya yönelik hazırlanmalıdır. Elbette bu derece çoklu bir ilişki dinamiğine sahip olunan meslekte, tüm kazanımların aynı değerde ve kapsayıcı biçimde kurgulanması pek olası değildir. Meslek eğitimi, uygulamaya yönelik olarak alan stajları ile desteklenmeye çalışılsa da yeterli olamamaktadır. Bu açıdan bakıldığında mesleki eğitiminin sadece lisans döneminde değil, mezuniyet ile başlayarak, tüm profesyonel hayat boyunca devamlılık gösterdiğinden söz etmek mümkündür. Böyle bir çerçevede eğitim sürecinde öğrenciye sadece temel bilgi ve teknik kazanımların verilmesi yeterli olmamaktadır. Geleceğin meslek profesyonellerinin tasarım ve uygulamada yenilikçi, yaratıcı ve değişen dinamikleri analiz ederek algısal kavrama becerilerini kullanabilen bireyler olabilmesi açısından; aldıkları tasarım eğitiminin bilgiyi çoğaltıcı bir analitik düşünce sistemi kazanımını sağlaması gereklidir. Bunun yanı sıra, sanatsal ve estetik duyarlılıkları kuvvetli bir bakış ile değerlendirme becerisinin kazandırmasını da hedeflenmelidir. Günümüzde hızla gelişen ve değişen iletişim ve teknolojinin, sosyal, toplumsal ve kültürel yansımaları da çok daha hızlı olmakta, yaşam ve davranış biçimlerine de bir o kadar hızlı yansımaktadır. Bu durum hızla değişen

şartlara adapte olan insan yaşamı ve paralelinde farklılaşan gereksinimleri ile tasarım temelli ve ilişkili tüm disiplinleri etkilemektedir. Farklılaşan düşünce ve algılama biçimleri sonucu yeni eğilimlerin doğurduğu ihtiyaçlar, tüm alanlarda olduğu gibi içmimarlık eğitim alanında da farklı arayışların ana nedenini oluşturmaktadır. Tasarım eğitiminde anlam ve biçim arayışındaki ilişkiyi tutarlılıkla kurgulayan, yaratıcı düşünce anlayışına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Yeni bilginin üretimi, paylaşımı ve tartışılması, öğrencilerin bu değişime ve çeşitliliğe cevap verebilecek düşünme yollarının farkında olmasını da sağlayıcı olabilecektir (Garip ve Garip, 2012). İç mimarlık eğitim programlarında yer alan dersler ve ders içeriklerinin kurgusunda, dönemin şartları ve beklentileri değerlendirilerek, öğrencinin algı değişim süreçleri göz ardı edilmeden koşul ve süreçlerin oluşumuna yönelik çalışmaların yapılması gereklidir. Belirlenecek olan yöntem yaklaşımlarında tasarım eğitiminin sadece öğrenme değil, aynı zamanda deneyimleme ve araştırma süreci olduğu düşünüldüğünde; ihtiyaçlara yönelik karşılıkların, eğitime katkı sağlayıcı unsurlar ile ele alınarak çalışılması ön görülmektedir.

Tasarım eğitimi anlayışında farklı dinamiklerin eğitim kurgusu içerisinde yer alması düşüncesi ile eğitim anlayışında da değişen görüşler söz konusudur. "Öğretme" temelli olan eğitim; "öğrenme" temelli yeni stratejilerin geliştirilmesine de odaklanmaktadır. Bu odaklanmanın yansımaları daha çok tasarım stüdyolarında gözlemlenmektedir. Onur ve Zorlu (2017), tasarım stüdyolarında yer alan aktif eğitim sisteminde yaklaşımın "bilginin aktarılması" yerine; "bilgiye ulaşma yollarının öğretilmesi" esasına dönüştüğünden bahsetmektedir. Tasarım ilişkili bilgi, duyumsal değerler ile düşünme biçimlerini geliştirebilme yeteneğinin deneyimlenmesi ile öğrenilmektedir. Tasarım stüdyosu yaklaşımında öğrenciye bilgiyi doğrudan sunmayan, düşünmeye ve sorgulamaya yönlendiren ve yaratıcı potansiyelini geliştiren entelektüel bir süreç ortamı sunulmalıdır. Ayrıca, öğrencinin farkındalık düzeylerinin artması, anlama ve yapabilme becerilerinin gelişmesi de hedeflenmektedir. Aydın ve Yalçın (2007) bu yaklaşımda amacın kesin bilgi yerine "deneyimsel bilginin" (Onur ve Zorlu, 2017) "kavramsal bilgi" ile bütünleştirilerek, esnek bilgi yapılarını geliştirme yönelik beceriyi motive etmek olduğundan bahsetmektedir. Bu sayede "öğrenmek" ve "bilmek" arasında var olan geçişin farkındalığını sağlamak, yorumlama ve anlama becerisini geliştirmek hedeflenebilecektir.

Günümüz iç mimarlık bölümleri lisans programlarında yer alan tasarım derslerinin ortak ve ayrışan içerik ve değerleri, bu çeşitlilik ihtiyacının bir yansıması olarak düşünülebilir. Değişken ve dinamik bir bilgi ve çoklu

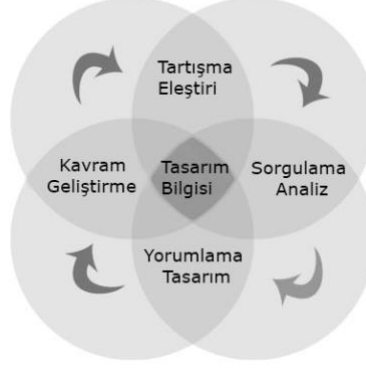
uygulama içeriğine sahip meslek disiplininde kazanılan bilgi ve edinimlerin farklılaşması ve çeşitlenmesi de bu temele dayanacaktır (Garip ve Garip, 2012). Bu açıdan iç mimarlık disiplinine yönelik kurgulanmış lisans eğitim programlarının yatay ve dişey ders yapılarının iyi planlanması gerekmektedir (Manav, 2015). Ders ilişkileri ve birbirleri ile tamamlayıcı içerik ilişkilerinin tanımlanması, aynı şekilde ders beklenti ve kazanım değerlerinin de belirlenmesi açısından önemlidir. Manav (2015), bu yaklaşımda bir yapılanmanın, dersleri hücrenel sistemden çıkararak, bütünleşik bir sisteme yaklaştırdığını ve eğitim planlamasında daha esnek bir yapılanma sağladığından bahsetmektedir.

TASARIM EĞİTİMİ VE TASARIM STÜDYOSU İLİŞKİSİ

Tasarım yaklaşımları, bulunduğu döneminin yaşam biçimi, kullanıcı algısı ve ihtiyaçları paralelinde, çağın gelişmelerine bağlı olarak değişim göstermektedir. Öğrencinin bilgiyi alış ve değerlendirme biçimi farklılık göstermektedir. Tasarım stüdyosu eğitimi, verilen problemi yaratıcı bir çözüme dayalı olarak bilgiyi elde etme, dönüştürme ve tasarıma veri olarak aktarma aşamalarında tüm paydaşların katılımıyla süreklilik gösteren deneysel bir ortamdır. Bu açıdan tasarım stüdyoları ile diğer derslerden kazanılan bilgi ve becerilerin entegrasyonu da önemlidir (Cordan vd., 2012). Schön'e (1985) göre, tasarım eğitimi stüdyo ortamında gerçekleştiren bir öğrenme süreci, mimarlık ve iç mimarlık eğitimi diğer alanlardan ayrıcalıklı kılan ve özelleştiren bir bileşenidir. Tasarım eğitiminde uygulamalı ve teorik bilginin harmanlanarak aktarıldığı ders ortamı tasarım stüdyolarıdır. Tasarım eğitiminin temel bilgi ve anlayışını edinim mantığı, büyük ölçüde bilginin aktarımından çok değerlendirilmesinin yapıldığı stüdyo dersleri ile şekillenmektedir (Yürekli ve Yürekli, 2004). Tasarım stüdyosu çalışması bireysel deneyime olanak sağlayan, tasarım probleminin ele alınış sürecinin kişiselleşmesini sağlayan bir yaklaşım içermekte ve bu anlayış paralelinde ele alınmaktadır (Yıldırım ve Güvenç, 1995). Duyusal ve düşünel pratiklerin ve tasarımı ele alış ve ilişkileniş biçimlerinin öğretildiği yer olan stüdyolar, değişen anlayışların, algıların ve öğrenim biçimlerinin de değişimi yakalamak zorundadır. Yenilenme ihtiyaçları doğrultusunda bir mecburiyete dönüşen bu değişim gereksinimi sebebi ile tasarım stüdyoları sürekli olarak sorgulanmaktadır. Dolayısıyla, tasarım eğitiminin bel kemiğini oluşturan tasarım stüdyoları, günümüz koşullarında benimsenen eğitim anlayışını yakalayabilmek adına değişimlerden en çok etkilenen çalışma alanları olmuş ve yenilenmeye uğramıştır (Onur ve Zorlu, 2017).

Tasarım ve yaratıcılık temelli olan bu eğitim, diğer disiplinlere göre farklı ele alınması gereken, kendi iç dinamiklerini oluşturan bir süreç

çalışmasıdır. Yeni arayışların düşünmeye ve sorgulamaya yönelik ele alınmasının desteklemesi, var olan, alışagelmış olarak tanımlayabileceğimiz yaklaşımların da sorgulanmasını sağlayıcı olabilecektir. Öğrencilerden ilişkilendirme, bağlantı kurma, ele alış biçimini kurgulama arayışları sonucu, farkındalık düzeylerinin artması beklenmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Tasarım Bilgisini Oluşturan Bileşenler (Çelik ve Aslan, 2012)

İnteraktif ve dinamik bir ilişki sürecini kapsayan tasarım stüdyo evrelerinde temel amaç; değişen dinamikler çerçevesinde aynı hızla değişen öğrenci profili algısı ve bilgiyi edinme becerileri dikkate alınarak, bilginin edinim yönteminin kurgulanması olmalıdır. Onur ve Zorlu (2017) tasarım stüdyolarında yaratıcı düşünce tekniklerinin öğretilmesi ve tasarım sürecinin deneyimlenmesi ile tasarımcı adayların yaratıcı sorun çözme becerilerinin de güçleneceğinden bahsetmektedir. Bu açıdan öğrenci ve öğretici arasındaki ilişki önem kazanmaktadır. Çelik ve Aslan (2012) bu ilişkiyi; öğrenme yeni bilgi üretimi ise; bilinenin aktarılması yerine bilinmeyenin beraber aranması olarak tariflemektedir.

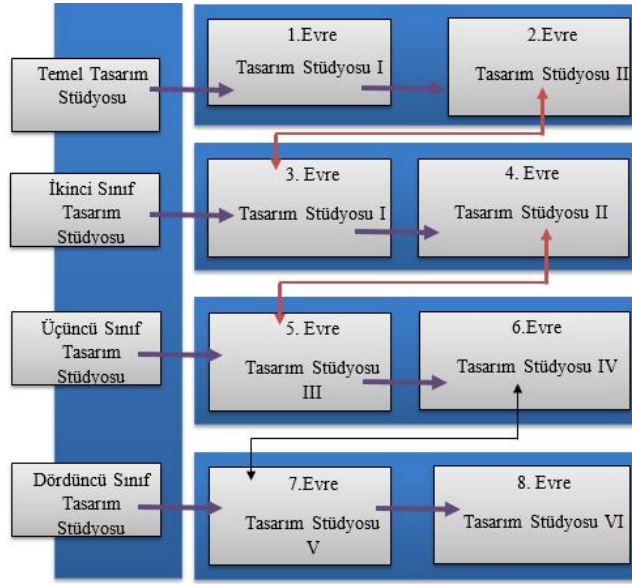
Bu açıdan ele alındığında; bilginin işlenmesi ve pekişerek çoğalması açısından, bir önceki stüdyo evresinde edinilen bilginin öğrenme kazanımlarının, bir sonraki stüdyo evresinin öğretim girdilerini oluşturması; tasarım stüdyoları arasındaki etkileşim ve ilişkinin kurgusunda bütüncül yaklaşımın sağlaması açısından değerli ve gerekli bulunmaktadır. Evreler arası bilginin aktarımında, sürece yönelik sistem kurgusunun, her evrede yeniden ele alınarak öğretim girdilerinin kazanımına yönelik yeni yöntem arayışlarının yapılması sağlanmalıdır. Ardışık tasarım eğitiminde evreler arası edinilen bilginin aktarım kodlarının da oluşturulması, sistem kurgusunun oluşumunda ve bilgi edinim yönteminin belirlenmesinde belirleyici olacaktır.

Bütüncül Tasarım Eğitimi Sürecinde 3. Evre Tasarım Stüdyosu

Tasarım eğitimine yönelik deneyimleyerek öğrenme, tasarım stüdyoları çerçevesinde ele alınarak öğrenci ile birebir etkileşim ile gerçekleştirilmektedir. Tasarım stüdyoları içmimarlık eğitiminin temelini ve deneyimsel odağını oluşturmaktadır. Stüdyo tasarım eğitimi, ardışık ve aşamalı bir eğitim sistemine sahip olduğundan, bütüncül bir yapı içerisinde kurgulanmaktadır. İç mimarlık eğitim programında yer alan iki evre (güz/bahar) yatay stüdyo ve toplamda sekiz evreyi (dört yıl) kapsayan dikey stüdyo eğitimi, öğrenciye kazandırılan farklı öğrenme kazanımları ve öğretim girdi değerleri ile ele alınan bir süreç çalışmasını içermektedir. Bu süreç; dört seneye yayılan ve iki dönemlik tamamlayıcı çalışmalar kapsamında aşamalı olarak ele alınmaktadır. Her stüdyo çalışması evresi, dönemine yönelik farklı girdi ve öğrenime dair kazanımların ön görüldüğü, ardışık ve ilişkili bir eğitim çalışması olarak değerlendirilmelidir. Aşamalı ve takip niteliği taşıyan bir sistemi oluşturacak olan kurgu, iç mimarlık lisans programlarının yaklaşımı ve biçimlenişi ile ilişkilidir. Statik ve kalıba dayalı bir yaklaşımı içermez. Tam tersine, dinamik bir kurguyu içinde barındıran, deneyimlemeye açık bir ortamın var olmasını sağlar. Tasarım eğitiminde çoğulcu yaklaşım ve alternatifli proje çıktısı kazanımlarının sebebi de budur. Bu çeşitliliğin eğitimde statik bir çizgi oluşumunu engellediği ve dinamik bir yapının kazanımına olanak sağladığından bahsetmek mümkündür. Bu noktada iç mimarlık lisans programlarının, tasarım stüdyosunu besleyici farklı yaklaşım ve arayışlar ile eğitimde kaliteyi geliştirmeye yönelik arayışları gerçekleştirmeleri, alana katkı sağlayıcı olacaktır.

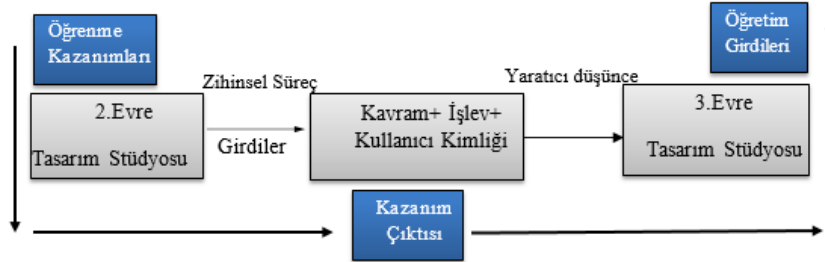
Sayfa | 1689

İç mimarlık öğrencilerine lisan eğitimlerinin ilk yılında iki aşamalı olarak verilen ilk iki evreyi kapsayıcı temel tasarım öğretisinin amacı ve kurgusu; öğrencinin tasarım yaklaşımlarını öğrenmesi, araştırması, deneme ve değerlendirmesi ile yaratıcı düşünce gücünü geliştirmek olmaktadır. Biçimlendirmede temel tasarım öğeleri, temel tasarım ilkelerine bağlı olarak sentezlenmektedir. Edinilen temel farkındalık, anlama ve yapabilirlikler, ikinci sınıf tasarım stüdyosunda yaratıcı, kavramsal, esnek ve kişisel bilgi sürecine dönüşmekte ve düşünsel aktarım süreci başlamaktadır. Öğrencinin 2. Evre tasarım stüdyosu sonunda temel tasarım eğitime yönelik edinmesi beklenen bilgi ve becerilerine sahip olduğu düşünüldüğünde; iç mekâna yönelik tasarım probleminin bütüncül boyutları ile ilk defa ele alındığı üçüncü evre stüdyo çalışması, farklı bir yöntem ve ele alınış biçimini gerektirmektedir. Alan disiplinine yönelik lisans programları incelendiğinde genel yaklaşım bu biçimde ele alınmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: Tasarım Stüdyosu Süreci-Yatay ve Düşey İlişkide Bilginin Aktarımı

İkinci evre tasarım stüdyosu sürecinin sonucu öğrencinin edindiği öğrenme kazanımları ile gelinen üçüncü evre tasarım stüdyo çalışması kurgusunun temel dayanımı ve öğrenci yapabilirlik beklentileri, yine öğrenim kazanım değerleri üzerinden olmaktadır. Başka bir deyişle; temel tasarım stüdyo (1. ve 2. evre) eğitiminde edinilen öğrenim kazanım değerleri, üçüncü evre tasarım stüdyosunun öğretim girdisi değerlerini oluşturacaktır (Şekil 3). Evreler arası bilginin aktarımında öğretim girdi değerlerinin bilgi aktarımına yönelik kodlarının oluşturulması ve bilginin aktarım yönteminin saptanması gerekmektedir.

Şekil 3: 2. ve 3. Evre Tasarım Stüdyosu Öğrenme Kazanımı-Öğretim Girdisi İlişkisi

Bu çalışmada ortaya konmak istenilen evreler arası aktarım süreçleri kurgusuna yönelik bir sistem yaklaşımını, 3. evre tasarım stüdyosu örneği üzerinden sunmaktır. Stüdyo evreleri ara kesitine bakışı sağlayacak bu yaklaşım, tüm dikey ilişki ara kesitleri için geçerli bir yöntem ilişkisini kapsayıcı olacaktır. Dikey ve yatay süreçlerin temel yaklaşım değerleri elbette eğitim programlarının misyon ve vizyon yaklaşımları basamağından başlayan, bilginin edinim ve kazanım değerleri ile temellenen tüm yaklaşımları içermektedir. Bu dinamik değer sistemi içerisinde öğretici,

farklı yöntemlerin arayışları ile bilginin aktarım kodlarını çeşitlendirecek ve tasarım stüdyosunun yöntemini belirleyecektir. Bu sayede kurgulanan ardışık stüdyo eğitiminde içerik ve süreç takibi yapılabilecek, öğrencinin bilgiyi ve düşünel aktarımı farklı biçimlerde görmesi sağlanabilecektir (Şekil 4).

Şekil 4: 2. ve 3. Evre Tasarım Stüdyosu Yöntemi

Deneyerek, sezinleyerek ve çizerek öğrenmekte olan öğrenci; eğitim sürecinde sorgulamaya, akıl yürütmeye, bilgiyi dönüştürme ve düzenlemeye yönelik becerilerini kazanmaya başlar. Tasarım eğitiminin ilk yılında “neyin öğrenilmesi gerektiğini” bilememe durumu ile “öğrencinin bildiğini çizememe ilişkisi ve çizmiş olduğunu ders yürütücüsüne anlatamama paradoksu”, zamanla bu açmazdan kurtulmaya başlar. Her ne kadar zorlu ve karmaşık bir süreç olarak görünse de aslında bu durum tasarım dilinin oluşumunu sağlayan, karmaşayı ortadan kaldıran, çizim aktarım dilini ve üç boyutlu tasarlama becerisinin öğrenciye kazandırılması yöntemi olmaktadır. (Bilgiç vd., 2016’den akt. Özdamar ve Bilge, 2018).

3. Evre Tasarım Stüdyosu Dizgesi

Çalışmanın evrenini; Başkent Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı eğitim programı, 3. Evre Tasarım Stüdyosu oluşturmaktadır. Yöntem kurgusunda evreler arası bilginin aktarımının sağlanmasına yönelik ilk olarak 2. ve 3. Evre tasarım stüdyoları arasında “öğrenme kazanımları”- “öğretim girdileri” ilişkisi kurulmuştur. İlişki kurgusunun 2. Evre öğrenme kazanımları içeriği, ilgili bölümün eğitim programı bilgi paketine temellendirilerek 3. Evre öğretim girdileri oluşturulmuştur.

2. Evre Tasarım Stüdyosu Öğrenme Kazanımları	3. Evre Tasarım Stüdyosu Öğretim Girdileri
Mekân tasarımında temel tasarım ilkelerinden yararlanmak ve kullanabilmek	Tasarım olgusunu anlamak, değerlendirmek ve sentez ilişkisinin kurgulamak

Temel antropometri ve ergonomi bilgisine sahip olmak	Oran, ölçü ve ölçek kullanımı kapsamında ergonomik yaklaşımların farkındalığını kazanmak
Mekân tasarımında biçim-işlev ilişkisini sorgulayabilmek	Mekânın biçim ve fonksiyon analizinin yapılarak verilen tasarım problemini etkili biçimde çözmek
Belirli bir konsept dahilinde ve sınırlılığında çalışma becerisi kazanmak	Kavramsal bilgiyi oluşturma, görsel ve çizgisel bilgiye dönüştürme becerisi
Bir düşünceyi, bir kavramı veya bir olguyu görsel yolla yaratıcı biçimde ifade etme becerisi kazanmak	Analitik düşünce becerisini geliştirmek ve iletişim açısından araştırma ve tasarım problemlerini sunma becerini kazandırmak
Görme ve gördüklerini çizgi ile ifade edebilme becerisi kazanmak	Ders tanımı içerisinde eskiz çalışması, plan, kesit, perspektif, çizim tekniklerinin geliştirilmesi, maket yapma becerisinin kazandırılması

Tablo 1: 2. ve 3. Evre Arası Bilginin Aktarımı (Başkent Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü Bilgi Paketi)

Üçüncü evre tasarım stüdyosunun ele alınış biçiminin değerlendirilmesi ve yöntem kurgusunda bir önceki dönemden elde edilen öğrenim kazanım değerleri üzerine yapılandırılan öğretim girdileri (Tablo 1), evreler arası bilginin aktarım verilerini oluşturmuştur. Bu bağlamda, içmimarlık eğitimi üçüncü evre tasarım stüdyosunun ele alınış biçimi, bir önceki evrenin bilgi ve kazanım verileri ile değerlendirilerek düşünülmekte, Stüdyo içeriği ve yöntemine temel oluşturmaktadır. Yöntem kurgusunun oluşumu için 3. evre tasarım stüdyosu öğretim girdileri kazanım değerleri oluşturulmuştur (Tablo 2).

3. Evre Tasarım Stüdyosu Öğretim Girdileri	3. Evre Öğretim Girdileri Kazanım Değerleri
Tasarım olgusunu anlamak, değerlendirmek ve sentez ilişkisinin kurgulamak	Süreci kontrol etme ve tasarım metotlarının geliştirilmesi becerisi (kavrama seviyesi)
Oran, ölçü ve ölçek kullanımı kapsamında ergonomik yaklaşımların farkındalığını kazanmak	İç mekân organizasyonun kurgulanması (kavrama seviyesi)
Mekânın biçim ve fonksiyon analizinin yapılarak verilen tasarım problemini etkili biçimde çözmek	Fonksiyon geliştirme ve mekânsal ilişkinin kurulması (kavrama seviyesi)
Kavramsal bilgiyi oluşturma, görsel ve çizgisel bilgiye dönüştürme becerisi	Kavramsal bilgiyi dönüştürme ve ifade etme becerisi (kavrama seviyesi)

Analitik düşünce becerisini geliştirmek ve iletişim açısından araştırma ve tasarım problemlerini sunma becerini kazandırmak	Teknik çizim kurallarının kullanımı (yeterlilik seviyesi) Tasarım fikirlerinin görsel sunum teknikleri ile ifadesi (kavrama seviyesi)
Ders tanımı içerisinde eskiz çalışması, plan, kesit, perspektif, çizim tekniklerinin geliştirilmesi, maket yapma becerisinin kazandırılması	Tasarım sürecinde dokümantasyon ve eskiz kullanım alışkanlığı kazanımı (kavrama seviyesi)

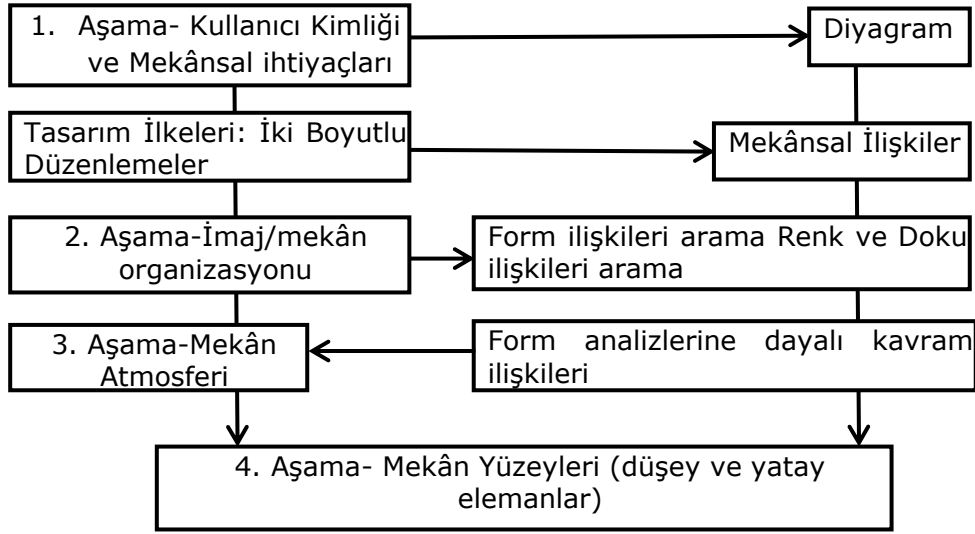
Tablo 2: 3. Evre Tasarım Stüdyosu Öğretim Girdileri Kazanımları (Başkent Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü Bilgi Paketi)

Elde edilen kazanım değerleri üzerinden bilgi aktarımının sağlanmasına yönelik olarak aktarım kodları oluşturulmuştur. Değerler üzerinden elde edilen çıkarım kodları, stüdyo sürecinde izlenecek yöntemin kurgusunu oluşturmaktadır (Tablo 3).

Bilginin Aktarım Kodları	
Yöntem	Veriler
Analiz ve sentez (Analitik Yöntemi)	Kullanıcı Kimliği ve Mekânsal İhtiyaçlar
Görsel analizi ve kavramsal yaklaşım	İmaj-Mekân Organizasyonu İlişkisi
Biçim-fonksiyon ilişkisi kurmak	Mekân Atmosferi
Maket- Eskiz- Diyagram oluşturmak	Mekân Yüzeyleri Tasarımı Düşey ve Yatay Elemanların Tasarımı

Tablo 3: 3. Evre Tasarım Stüdyosu Bilginin Aktarım Kodları

3. evre tasarım stüdyosu dersinin amacı, tasarım olgusunu anlama, değerlendirme ve sentez ilişkisinin kurgulanarak öğrenciye genel bir bakış kazandırılmasıdır. Bu süreçte; mekânın biçim ve fonksiyon analizini yapılarak verilen tasarım problemini etkili biçimde çözümü amaçlanmaktadır. Aktarım kodlarının 1. Aşamasını oluşturan analiz ve sentez becerisi; analitik düşünce becerisini geliştirmek ve iletişim açısından araştırma ve tasarım problemlerini sunma becerini kazandırmak açısından stüdyo çalışmasının alt hedeflerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda verilen mekâna yönelik ihtiyaç ve kullanıcı kimliğinin tanımı, diyagramların kullanımları ve iki boyutlu düzenlemeler araçlığı ile mekânsal ilişkilerin kurgusunda tanımlayıcı olacaktır (Şekil 5).

Şekil 5: Üçüncü Evre Tasarım Stüdyosu Bilgiyi Edinim Yöntem ve Aşamaları

Tasarım eğitimi yapısı gereği geniş kapsamlı, sınırları belirgin olmayan, tanımlanması, sınıflandırılması ve biçimlendirilmesi karmaşık ve çelişkili bir yapıya sahiptir (Yürekli ve Yürekli, 2004). Bilginin edinim aşamalarında soyut ve somut ilişki kurgusunu kapsayıcı olan mekan atmosferinin oluşum kararları da süreç çalışmasına dahil edilmelidir (Şekil 5). Soyut ve somut bir ilişkinin temelinde biçim ve formun birliktelik arayışında olan tasarım eğitimi, bilgi ve donanımların kazanılmasına yönelik öğretimin yanı sıra öğrencilerin yaratıcılıklarını arttırmaya ve yeteneklerine dayalı eylemlerin kaynağı olarak "sözsüz" ifade edilen bilgiyi kazandırmaya odaklı olmaktadır (Hodgkin, 1985: 146). Bu bağlamda, içmimarlık eğitimi birçok farklı bileşenden oluşan bütüncül bir eğitim yaklaşımı olarak kabul edilerek duyumsal ve eleştirel yönler ile öğrencinin görsel, zihinsel ve algısal değerlendirme yeteneğini geliştirmeyi aramaktadır. Bu arayışların amacı; öğrencilerin yaratıcı yönlerini geliştirmek, üç boyutlu düşünce sistematiğini oluşturmak, tasarım geometrisi ve form yaratma becerisi geliştirmek, kalıplaşmış bakış açılarına farklı ve çok yönlü açılar kazandırarak yeni algı ve becerileri kazandırmaktır. Yaratıcılık üzerine yapılan araştırmalara göre bu süreçte yer alan farklı düşünme, imgelem kurma, sezgi, yeniden duyumsama, sınama gibi beceriler, çeşitli teknik ve tasarım iletimi yöntemleri ile geliştirilebilmektedir. Yaratıcı düşünceleri geliştirmeyi amaçlamakta olan farklı metotlar bir bütün olarak ele alındığında ve sürece yayılarak uygulandığında, öğrencinin algısal gelişimi ve farkındalık kazanımlarının üzerinde etkili olmaktadır (Onur ve Zorlu, 2017).

Bu yöntemler aracılığı ile uygulanan stüdyo eğitimi, öğrencide bireysel düşünce becerisini geliştirerek, edinilen bilginin dönüşümünü ve aktarımını

sağlayıcı olacaktır. Böylece öğrenci verilen problemi iyi tarifleyerek kullanıcıyı tanımakla birlikte, kullanıcı ile katılımcı arasındaki iletişimi sağlayacaktır. Dolayısıyla eğitim sürecinde öğrencinin yaratıcı tasarım düşüncesini geliştirecektir. Bu amaçlar üçüncü evre tasarım stüdyosu kazanım değerleri hedefini de tanımlamaktadır.

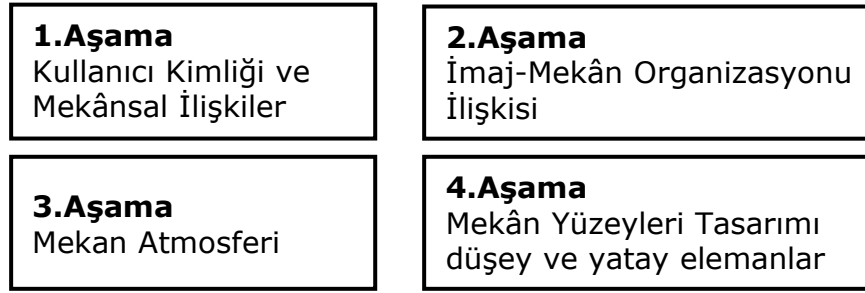
ÖĞRENİLEN BİLGİNİN DÜŞÜNSEL AKTARIMI; “MİKROKOZMOS” YAŞAM BİÇİMİ ÖRNEĞİ

Başkent Üniversitesi İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü 2018-2019 güz döneminde, İÇT 201 ikinci sınıf- 3. Evre Tasarım Stüdyosu dersi kapsamında “yaşam biçimleri karşılıklarının” aranmasına yönelik, aşamalı bir mekân tasarımı projesi deneyimlenmiştir. Üçüncü dönem “İÇT 201 tasarım stüdyosu”, öğrencilerin temel tasarım stüdyosunu tamamlamalarının ardından alınmaktadır. Üçüncü dönem tasarım stüdyosu “kavram kurgusu”, “tasarım geometrisi”, “kullanıcı ve fonksiyon ilişkisi” ile ele alınan ve iç mekân tasarım probleminin çözümlenmesi beklenen ilk proje dönemidir. Bu ara stüdyo dönemi, temel tasarım stüdyosunda kazandırıldığı düşünülen becerilerin temelinde yeni bilgi ve öğrenim değerlerinin yapılandığı mekânsal deneyim alanını oluşturmaktadır. Öğrencinin algısal sürecini tamamlayarak yeni bilginin üretiminin sağlanması ve edinilen bilginin adaptasyonu açısından sancılı bir süreç çalışmasına dönüşebilmektedir.

Sayfa | 1695

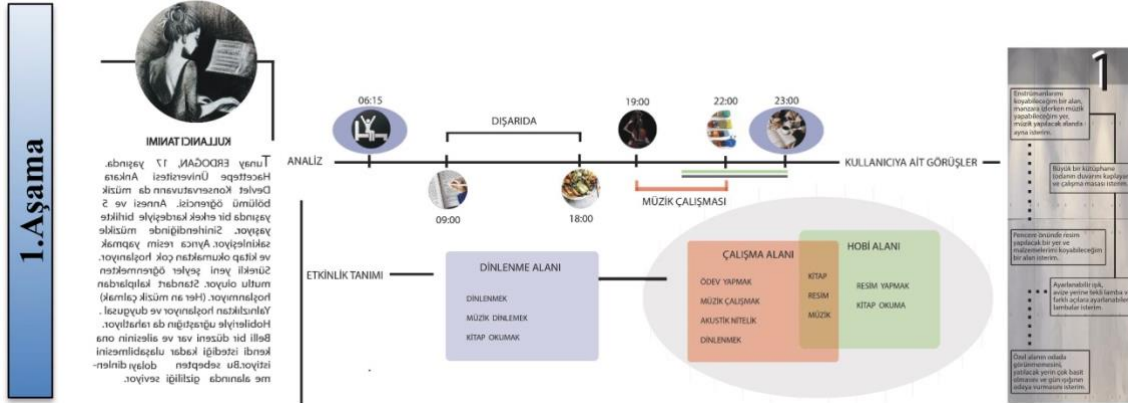
Stüdyo Gündemi: Mekân ve kullanıcı arasındaki yoğun ilişki göz önünde tutularak İÇT201 | Tasarım Stüdyosu I dersi kapsamında kullanıcı analizi üzerinden bir mekân tasarım deneyimi kurgulanmıştır. Mekânın kullanıcı tarafından nasıl anlaşıldığı, farklı gündelik yaşam rutinlerinin nasıl farklı mekânlar oluşturduğunu kavramak, stüdyonun ana amacını tanımlamaktadır. Ayrıca mekân tasarımının bir deneyim vaadi olduğu hatırlatılarak, stüdyo kurgusunda da mekân atmosferi, deneyim ve kullanıcı kavramlarının odak noktasını oluşturduğu belirtilmiştir. Stüdyo kapsamında [3-18 yaş aralığında] seçilen bir kullanıcıya ait olan, 4m*9m [36m²] ölçülerinde bir yaşam alanı [oda: mikrokozmos] tasarlanması beklenmiştir. Ölçüleri verilen bu yaşam alanının mimari bir kabuk içinde konumlandırıldığı varsayılmış, bu konum ve odanın cephe açıklıkları ise öğrencinin geliştireceği tasarım yaklaşımı doğrultusunda belirlenmiştir.

Stüdyo Kurgusu: İÇT 201 Stüdyosu birbirini takip eden aşamalar ile kurgulanmıştır. Kullanıcı ve mekân, bu sürecin iki önemli ögesidir.

Şekil 6: Oda "Mikrokozmos" Projesi Tasarım ve Süreci

Birinci aşamada kullanıcı kimliğinin öğrenci tarafından belirlenmesi ve belirlenen kullanıcının yaşam rutinindeki mekânsal ihtiyaçlarına dair analizlerin yapılması aşamasıdır. Yaşam rutini, bir günlük yaşam akışının tanımlanması ve 24 saatlik zaman çizelgesinin oluşturulması temeline dayanır. İhtiyaçların belirlenmesi, günlük pratiklerin tarifi üzerinden gerçekleştirilerek mekânsal ihtiyaçlar tanımlanmıştır. Bu analiz sonunda tasarımın ana kurgusu ve mekân ilişkilerine dair bir tasarım kararının alınması beklenmektedir.

Şekil 7: İÇT 201 Tasarım Stüdyosu 1. Aşama Çalışması (Öğrenci Tuğrul Karadeniz Projesi)

Kullanıcı, mekân deneyimi ve atmosfere yönelik kavramların oluşumu üzerinden mekân tasarımını ele alan stüdyonun ana hedefi; tasarım sürecinin deneyimlenmesidir. Bu nedenle sonuç üründen daha değerli olan nokta; sürecin kendisidir. Süreç; verili bilgilerin analizi ve bu doğrultuda ulaşılan problemin tanımı ile bu probleme getirilen çözüm önerilerini kapsamaktadır. Sürecin aşamalarında ele alınacak mekânsal ilişkilere dair tanımlar, "stüdyo sözlüğü" ile öğrencilere aktarılmıştır (Tablo 4).

Stüdyo Sözlüğü

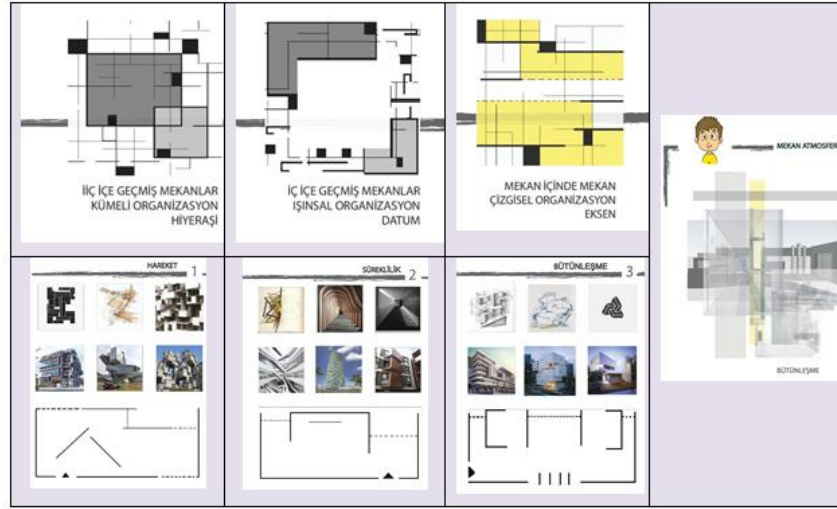
Mekân	İç Mekân Kullanıcı
Mekânsal Elemanlar	Yüzeyler
Mekânsal İlişkiler	Merkezi, Çizgisel, Işınsal, Gridal vb.

Düzenleme İlkeleri	Simetri, Hiyerarşi, Datum, Ritim vb.
Atmosfer	...
Deneyim	...
Mekânsal Algı	...

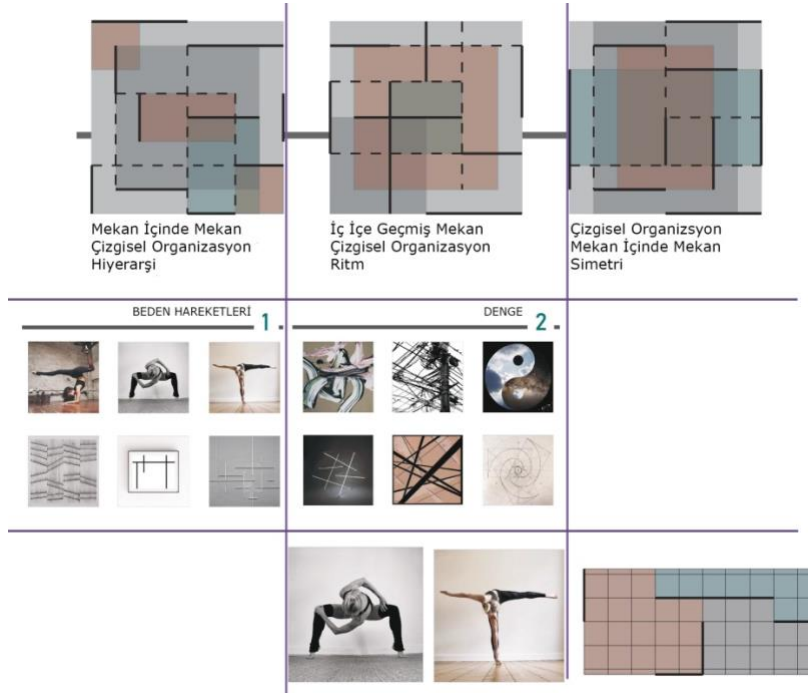
Tablo 4: İÇT 201 Tasarım Stüdyosu Sözlüğü

Tasarım probleminin çözümü için izlenecek yöntem; problemin farklı bakışlarla ele alınması, alternatif düşünceler üretilmesi ve bu çeşitlenme içinde optimal olanın saptanmasıdır. Analiz edilen yaşam döngüsünden ve var olan kullanıcı profilinden edinilen veriler, tasarım süreci içerisinde bir soyutlama işlemine sokulmuş ve zihinde belirlenen tasarım ilkeleri, imajlar ve soyut veriler ile bir araya getirilerek kendi iç dinamiği olan süreci yaşatmıştır. 1. aşama; kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda elde edilen verilerin, üç farklı alternatif oluşturacak tasarım organizasyonu kararlarına yönelik biçim ve leke çalışması ile tamamlanmıştır. Bu aşama sonunda; aynı kullanıcı analizine karşılık, tasarımda farklı organizasyonlar ile çalışabilme farkındalığının öğrencide oluşturulması amaçlanmıştır.

İkinci aşama, kullanıcı analizi ile belirlenen günlük rutin ve ihtiyaçlarına yönelik olarak alınacak alternatifli iki boyutlu mekân organizasyonu kararlarıdır. Bu aşamanın ilk basamağı, kullanıcı analizine göre elde edilen anahtar kelimelerin saptanmasıdır. Her öğrenciden kullanıcılarının kişilik, ihtiyaç, yaşam anlayışı ya da hobilerine yönelik anahtar kelimelerin seçilmesi ve kavramsal görsel karşılıklarının aranması talep edilmiştir. Bu noktada birinci aşama sonunda elde edilen her bir alternatif ile ilişki kuracak biçim ve yaklaşımların gözetilmesi beklenmiştir. Bu bağlamda tasarım bilgisinin öğretilen değil, ancak edinilen bir bilgi süreci olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada beklenen tasarım bilgisi girdi ve çıktısı, her öğrencinin ortaya koyacağı kendine ait bir davranış türünü açığa çıkarmaktadır. İkinci aşama; elde edilen üç farklı kavram ve görsel ilişkisinin, dikey süreci takiben birinci aşamada elde edilen biçim/leke çalışması ile bağlantısı kurularak "tasarım geometrisi" çalışması ile sonlandırılmıştır. Bu aşama ile dikey sürecin ilişkilendirilme durumu üç farklı alternatif çalışması sonlanmıştır.

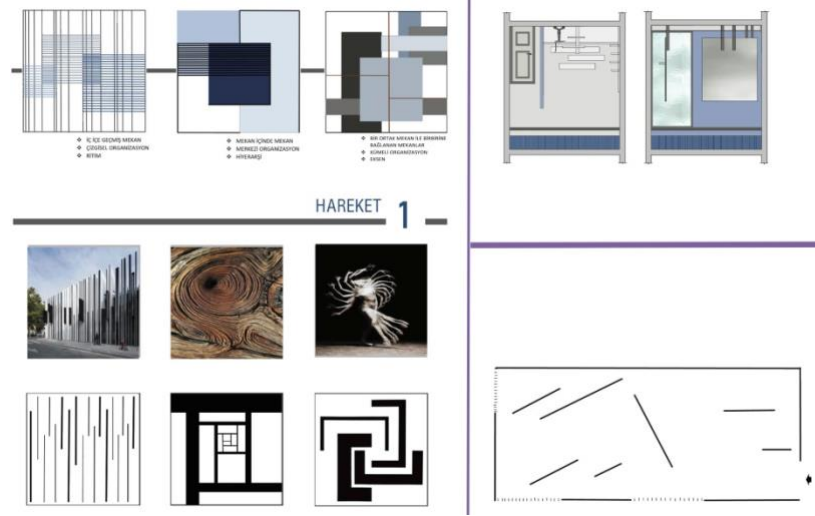

Şekil 8: İÇT 201 Tasarım Stüdyosu 2. Aşama Çalışması (Öğrenci Dilara Güler Projesi)

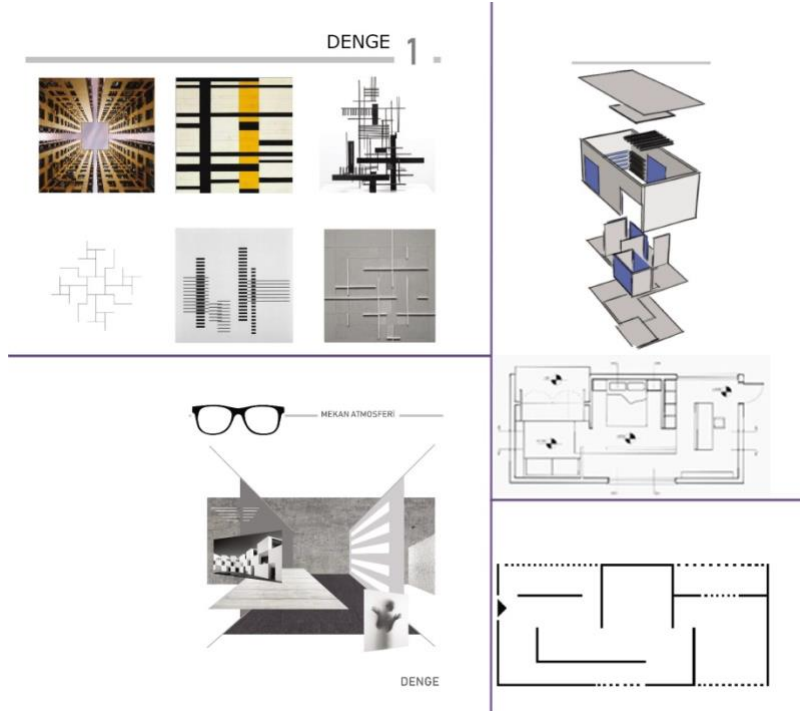
Şekil 9: İÇT 201 Tasarım Stüdyosu 2. Aşama Çalışması (Öğrenci Ece Deniz Kurt Projesi)

Üçüncü aşama; ikinci aşamada alternatifli dikey bağlantıda çalışılan görsel bilgi ve mekânsal organizasyon ilişkisinin, üçüncü boyutta nasıl bir mekânsal deneyim üzerinden tasarlanacağını kararı, yani mekân atmosferinin oluşturulmasıdır. Çalışmanın ikinci aşamasında elde edilen alternatiflerden biri seçilerek üçüncü aşamaya geçiş yapılmıştır. Bu aşamada öğrenciden mekân atmosfer kararı ile "zemin-duvar", "duvar-duvar" ve "duvar-tavan" ilişkilerinin leke çalışmalarının yapılması beklenmiştir.

Şekil 10: İÇT 201 Tasarım Stüdyosu 2. ve 3. Aşama Çalışması (Öğrenci Selin Sude Saraç Projesi)

Dördüncü aşama; oluşturulan mekân atmosferi doğrultusunda mekâna ait tasarım kararlarının plan, kesit, görünüş ve üç boyut teknik çizim aktarımlarının yapılmasıdır.

Şekil 11: İÇT 201 Tasarım Stüdyosu 3. Aşama Çalışması (Öğrenci Sezin Nida Aslan Projesi)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İç mimarlık; farklı tasarım disiplinlerini kapsayıcı, interaktif ilişki biçimlerini içinde barındıran tasarım ve uygulama temelli bir disiplindir. Disiplini gereği; kültürel, sosyal, ekonomik, psikolojik ve teknik gibi verileri,

İhtiyaç ve tanımlamalara göre farklı değerler ile kurgulayarak ele almaktadır. Tasarım ve uygulama temelli olan bu alan, eğitim sistemi içerisinde de farklı değer ve arayışlar ile bir bilim dalı olarak yer almaktadır.

Türkiye’de bulunan üniversitelerin içmimarlık /içmimarlık ve çevre tasarımı bölümlerinde farklı programlar ve içerikler söz konusudur. Program yapıları ve ders içeriklerindeki bu farklılıklar, eğitimde alana yönelik katkı ve kaliteyi geliştirmek üzere yapılan arayışların sonucudur. İçmimarlık lisans eğitimi sistemi alan disiplini gereği yaratıcılığı geliştirici, öğrenci yapabilirlikleri destekleyici, geleceğe yönelik öngörülü, yenilikçi ve besleyici olmalıdır. Eğitim sisteminde farklı yöntemler ile yeni bilginin üretimi, paylaşımı ve tartışılması, değişime ve çeşitliliğe yönelik öğrenimin gelişimini sağlayıcı olacaktır. Bu arayışlar yeni dinamiklere göre cevap verebilecek düşünme yollarını geliştirici ve destekleyici bir değer taşıyacaktır. Yapılan ve yapılacak olan çalışmalar, süreç içerisinde kendi karşılık değerlerini bulacak, ekleme ve çıkarımlar ile yöntem arayışlarının yönünü belirleyecektir.

Tasarım eğitimde yeni yöntem denemeleri sadece öğrenme temelli değil, deneyim ve kullanıcı temelli ihtiyaçlarda yaşanan değişim dinamiklerini de düşünerek kurgulanır ise; bilginin aktarımında etkili olacağı düşünülmektedir. İçmimarlık eğitiminde yeni stratejilerin geliştirilmesinde artık öğretim temelli değil, öğrenme ve araştırma temelli yöntemlerin arayışı, tasarım stüdyoları aracılığı ile daha etkin bir biçimde yapılmaktadır. Stüdyo eğitiminin özünde var olan etkileşimli iletişim, bilgiye ulaşma yollarının öğretilmesinde etkin bir araçtır. Bu sayede “kesin bilgi” aktarımı yerini; “deneyimsel ve kavramsal bilgi” öğretilmesine çevirmekte ve esnek bilgi yapıları oluşturma ve geliştirme becerisine dönüştürebilmektedir. Var olanın kabulü yerine artık yorumlama ve değerlendirerek anlama süreci ön plana taşınmalıdır. Stüdyo eğitimi, bu yaklaşımı destekleyici olarak sonuç odaklı değil, süreç odaklı, bütüncül bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu yaklaşım sadece kendi stüdyosunun çerçevesi içerisinde sınırlarını belirleyerek kalmamalıdır. Bütün bir sistem kurgusu düşünüldüğünde; eğitimin birbirine destek veren, tamamlayan ve aktaran bir yapıya sahip olması önemlidir. Bu aktarım ancak öğretim girdileri ve öğrenci kazanımlarının değerlendirilmesi ve tanımlanması ile daha başarılı olabilecektir.

Bu çalışmada hedeflenen; edinilen bilginin yeni dönüşümünü sağlamak, farklı deneyimler ile alternatif çözüm yollarını aramak ve üretebilmek, mekân kurgusunun kavram-tasarım geometrisi-mekân atmosferi ekseninde, farklı verilerin bir araya getirilişi üzerinden kurgulanmasını sağlamak olmuştur. Yapılan çalışmada öğrenciden

kullanıcısını birebir iletişim kurarak tanımlaması ve problemi tariflemesi beklenmiştir. Yaratıcı tasarım dönüşümünü gerçekleştirmesini desteklemek üzere farklı aşamalar kendi içerisinde değerlendirilmiş ve edinilen bilginin bir sonraki aşamada dönüşümü ve aktarımı beklenmiştir. Bu noktada mekân kurgusu, öğrencinin temel tasarım stüdyosunda edindiği kazanım değerleri üzerine temellendirilerek, ilişkilendirilmiştir. Bu aşamada işleve yönelik ihtiyaçların mekânsal ilişkileri, biçim ve mekân örüntüleri şeklinde örgütlenen temel yaklaşımlar ile ele alınmıştır. İkinci aşamada belirlenen kavram kararları görsel imgeler ile biçimsel dönüşüme aktarım yapılarak elde edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü aşama, üç boyutlu kararların alındığı mekânsal deneyim çalışması ile tamamlanmıştır. Bu çalışmada kurgulanan tasarım stüdyosu proje yöntem çalışması gibi farklı yöntem aktarım ve edinim yaklaşımları ve deneyimlerinin, tasarım eğitimi alan öğrencilerde bilgiyi yeniden üretme becerisini destekleyici ve geliştirici olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aydınlı S., & Yalçın P. (2007). *How to Transform Visual Thinking into Critical Thinking*. International Symposium Entitled Ingenieur des 21. Jahrhunderts, 2, St. Petersburg, 275-283.

Cordan, Ö., Görgül, E., Çinçik, B., & Numan, B., (2012). İç Mimarlık Eğitiminde Günceli Yakalamak: İTÜ Örneği. *İÇMEK/Interior Architecture Education 2nd National Congress*, Istanbul, Turkey, Dec 20-2012, 13.

Çelik M., & Aslan Ş. (2012). Mekan Tasarımı Eğitiminde Temel Tasarım Eğitimi Dersi ve Dersin İzlenebilirliğine Yönelik Bir Yaklaşım. *İÇMEK İçmimarlık Eğitimi 2. Ulusal Kongresi Bildiri Kitabı*, 54-64.

Hodgkin, R. A. (1985). *Playing and Exploring: Education Through the Discovery of Order*. London: Methuen. 146.

Garip, E., & Garip, B. (2012). İç Mimarlık Eğitiminde Yaratıcılık ve Yarışmalar. *İÇMEK İçmimarlık Eğitimi 2. Ulusal Kongresi Bildiri Kitabı*. 24-33

Manav, B. (2015). Renk-Anlam-Mekân İlişkisi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC 5(3)*, 23-27

Onur, D., & Zorlu, T. (2017). Tasarım Stüdyolarında Uygulanan Eğitim Metotları ve Yaratıcılık İlişkisi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC 7(4)*, 542-555.

Özdamar, M., & Bilge, B. (2018). İçmimarlık Eğitiminde Kazandırılan Dijital ve El Çizimi Teknik İfade Biçimlerinin, Profesyonel Yaşam Beklentileri

Çerçevesinde Değerlendirilmesi. 3. *Sanat Tasarım Eğitimi Sempozyumu ve Çalıştayı*, Ankara.

Yıldırım, S., & Güvenç, K. (1995). Mimarlık Eğitiminde Tasarım Atölyeleri. Forum 1: Nasıl Bir Gelecek. *Memos ITU*, 182-186.

Yürekli, İ., & Yürekli, F. (2004). Mimari Tasarım Eğitiminde Enformellik, İTÜ Dergisi, Mimarlık, Planlama. *Tasarım Dergisi 3(1)*, 53-62.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: İletişim ve teknolojinin hızlı gelişimi, küreselleşmenin etkisi ile eğitim alanında yansımalarını bulmakta ve sosyo-kültürel boyutları ile alansal karşılıklarını yeniden oluşturmaktadır. Tasarım eğitime yönelik deneyimleyerek öğrenme, öğrenci ile birebir etkileşim sonucu gerçekleştirilmektedir. Bu süreç; dört seneye yayılan, iki dönemlik tamamlayıcı çalışmalar kapsamında aşamalı olarak ele alınan, dönemine yönelik farklı öğretim girdileri ile öğrenim çıktılarının alındığı, ardışık ve ilişkili bir eğitim çalışmasıdır. Sorgulayıcı ve yaratıcı bir oluşum sürecini içinde barındırması gereken tasarım sürecinin temeli, analiz ve tasarımcının ele alış biçim ve değerlendirmesi ile ilişkili olarak gelişmektedir. Bu noktada yenilikçi ve değişen dinamiklere adaptasyonu kuvvetli, yenilikçi tasarım yaklaşımlarını sunabilecek, sorgulayıcı ve yaratıcı tasarımcıların yetişmesi gerekmektedir. Bu açıdan; içmimarlık eğitim programlarında yer alan dersler ve ders içeriklerinin kurgusunda, dönemin şartları ve beklentileri değerlendirilerek, öğrencinin algı değişim süreçleri göz ardı edilmeden koşul ve süreçlerin oluşumuna yönelik çalışmaların yapılması gereklidir. Tasarım eğitimi anlayışında farklı dinamiklerin eğitim kurgusu içerisinde yer alması düşüncesi ile eğitim anlayışında da değişen görüşler söz konusudur. "Öğretme" temelli olan eğitim; "öğrenme" temelli yeni stratejilerin geliştirilmesine de odaklanmaktadır. Bu odaklanmanın yansımaları daha çok tasarım stüdyolarında gözlemlenmektedir. Tasarım stüdyosunun yaklaşımı; öğrenciye bilgiyi direk sunan değil, onu düşünmeye ve sorgulamaya yönelten, yaratıcı potansiyellerini geliştirici bir düşünel süreç ile deneyim ortamına dönüşmesi olmalıdır. Günümüz içmimarlık bölümleri lisans programlarında yer alan tasarım stüdyosunda; öğrencilerin birinci sene temel tasarım öğretilerinde edindiği temel farkındalık ile yapabilirlikler, ikinci sınıf tasarım stüdyosunda yaratıcı, kavramsal, esnek ve kişisel bilgi sürecine dönüşmekte ve düşünel aktarım süreci başlamaktadır. Bu çalışmanın amacını; üçüncü evre tasarım stüdyosunun ele alış biçiminin değerlendirilmesi ve yöntem tartışması oluşturmaktadır. Bu çalışmanın kapsamı, tasarım eğitimi yöntem ve yaklaşımlarının içmimarlık tasarım stüdyolarının bütüncül kurgusu çerçevesinde ele alınarak, eğitim girdi/aktarımları ve çıktı/kazanımları çerçevesinde tutulmuştur. Bu bağlamda, 2018-2019 güz döneminde Başkent üniversitesi İÇT 201 ders kapsamında gerçekleştirilen "Mikrokozmos Oda" stüdyo çalışmasında yaşam biçimine ait mekânsal karşılıkların aranması istenmiştir. Çalışmada anlamın biçime aktarımında yöntem arayışına dair bir yaklaşım denenmiştir. Birinci aşamada kullanıcı kimliğinin öğrenci tarafından belirlenmesi ve belirlenen kullanıcının yaşam rutinindeki mekânsal ihtiyaçlarına dair analizlerin yapılması aşamasıdır.

İhtiyaçların belirlenmesi, günlük pratiklerin tarifi üzerinden gerçekleştirilerek mekânsal ihtiyaçlar tanımlanmıştır. Bu analiz sonunda tasarımın ana kurgusu ve mekân ilişkilerine dair bir tasarım kararının alınması beklenmektedir. Kullanıcı, mekân deneyimi ve atmosfere yönelik kavramların oluşumu üzerinden mekân tasarımını ele alan stüdyonun ana hedefi; tasarım sürecinin deneyimlenmesidir. Süreç; verili bilgilerin analizi ve bu doğrultuda ulaşılan problemin tanımı ile bu probleme getirilen çözüm önerilerini kapsamaktadır. İkinci aşama, kullanıcı analizi ile belirlenen günlük rutin ve ihtiyaçlarına yönelik olarak alınacak alternatifli iki boyutlu mekân organizasyonu kararlarıdır. Bu aşamanın ilk basamağı, kullanıcı analizine göre elde edilen anahtar kelimelerin saptanmasıdır. Her öğrenciden kullanıcılarının kişilik, ihtiyaç, yaşam anlayışı ya da hobilerine yönelik anahtar kelimelerin seçilmesi ve kavramsal görsel karşılıklarının aranması talep edilmiştir. İkinci aşama; elde edilen üç farklı kavram ve görsel ilişkisinin, dikey süreci takiben birinci aşamada elde edilen biçim/leke çalışması ile bağlantısı kurularak "tasarım geometrisi" çalışması ile sonlandırılmıştır. Bu aşama ile dikey sürecin ilişkilendirilme durumu üç farklı alternatif çalışması sonlanmıştır. Üçüncü aşama; ikinci aşamada alternatifli dikey bağlantıda çalışılan görsel bilgi ve mekânsal organizasyon ilişkisinin, üçüncü boyutta nasıl bir mekânsal deneyim üzerinden tasarlanacağına kararı, yani mekân atmosferinin oluşturulmasıdır. Çalışmanın ikinci aşamasında elde edilen alternatiflerden biri seçilerek üçüncü aşamaya geçiş yapılmıştır. Bu aşamada öğrenciden mekân atmosfer kararı ile "zemin-duvar", "duvar-duvar" ve "duvar-tavan" ilişkilerinin leke çalışmalarının yapılması beklenmiştir. Dördüncü aşama; oluşturulan mekân atmosferi doğrultusunda mekâna ait tasarım kararlarının plan, kesit, görünüş ve üç boyut teknik çizim aktarımlarının yapılmasıdır. Çalışmada İçmimarlık eğitiminde 3. dönem tasarım stüdyosunun kazanım değerlerini oluşturan nitelikler, gerek temel tasarım eğitim bilgileri, gerekse işlev, kullanıcı ve kavram gelişimi ekseninde değerlendirilmiştir. Tasarım eğitimde yeni yöntem denemeleri sadece öğrenme temelli değil, deneyim ve kullanıcı temelli ihtiyaçlarda yaşanan değişim dinamiklerini de düşünerek kurgulanır ise; bilginin aktarımında etkili olacağı düşünülmektedir. Stüdyo eğitiminin özünde var olan etkileşimli iletişim, bilgiye ulaşma yollarının öğretilmesinde etkin bir araçtır. Bu sayede "kesin bilgi" aktarımı yerini; "deneyimsel ve kavramsal bilgi" öğretisine çevirmekte ve esnek bilgi yapıları oluşturma ve geliştirme becerisine dönüştürebilmektedir. Bu çalışmada hedeflenen; edinilen bilginin yeni olana dönüşümünü sağlamak, farklı deneyimler ile alternatif çözüm yollarını aramak ve üretebilmek, mekân kurgusunun kavram-tasarım geometrisi-mekân atmosferi ekseninde, farklı verilerin bir araya getirilişi üzerinden kurgulanmasını sağlamak olmuştur. Bu çalışmada kurgulanan tasarım stüdyosu proje yöntem çalışması gibi farklı yöntem aktarım ve edinim yaklaşımları ve deneyimlerinin, tasarım eğitimi alan öğrencilerde bilgiyi yeniden üretme becerisini destekleyici ve geliştirici olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT: The rapid development of communication and technology finds its reflections in the field of education with the effect of

globalization and recreates its socio-cultural dimensions and spatial equivalents. Experienced learning for design education is achieved through one-to-one interaction with the student. This process is related educational work that spans four years, which is handled within the scope of two-term complementary studies, where different educational inputs and learning outcomes are obtained for the period. The basis of the design process which includes creative formation process develops in relation to analysis and the way the designers handling and evaluation. At this point, it is necessary to train inquisitive and creative designers who are able to offer innovative design approaches with strong adaptation to innovative and changing dynamics. At this point; in the design of the courses and course contents in interior architecture education programs, it is necessary to evaluate the conditions and expectations of the period and to work on the formation of conditions and processes without ignoring the perception change processes of the students. There are different opinions regarding the view that different dynamics in design education should be included in the educational setup. In "teaching" based education, it also focuses on developing new strategies based on "learning". The reflections of these targets are mostly observed in design studios. In the design studio approach, the student should be presented with an intellectual process environment that not directly presents the information, but directs them to think and question, and develops their creative potential. In the design studio courses in the undergraduate programs of interior architecture departments; the basic awareness and capabilities that students acquire in the first-year (first and second phase) basic design teaching turn into a creative, conceptual, flexible knowledge process in the second-year (third and fourth phase) design studio, and the intellectual transfer process begins. The aim of this study is to evaluate the third period design studio and to discuss the method. The discussion framework is the evaluation of design education methods and approaches of all design studios, in line with educational input / transfer and output / gain. At third period studio study in the fall term of 2018-2019 was requested to search for the spatial equivalents of the lifestyle in the "Microcosmos Room" and an approach to search for a method in transferring the meaning to the form has been tried. In the first stage, the user identity was determined by the students and the spatial needs of the user in the life routine were analyzed. Spatial needs are defined by determining the needs through the description of daily practices. As a result of this analysis, it is expected that a design decision will be taken regarding the main fiction and space relations of the design. The main goal of the studio, which deals with space design through the formation of concepts related to the user, space experience and atmosphere, is the student's experience of the design process. This process includes the analysis of the given information, the definition of the problem reached in this direction and the solution suggestions brought to this problem. The second stage is the decisions of alternative two-dimensional space organization to be taken in line with the daily routine and needs determined by user analysis. The first step of this phase is determining the keywords obtained according to user

analysis. Each student was asked to identify the keywords for the users' personality, needs and understanding of life and to search for their visual equivalents for the concept definition. The form/pattern study of three different concepts and visual relations obtained in the second stage was made and ended with the search for "design geometry". In the third stage, the search for the third dimension of the spatial atmosphere of the relation between visual information and spatial organization was carried out. In the third stage the students were expected to design for "floor-wall", "wall-wall" and "wall-ceiling" parallel to the atmosphere. In the fourth stage, plan, section, view and three-dimensional technical drawing transfer of the design decisions of the space were made. The qualities that constitute the acquisition values of the 3rd period design studio in interior architecture education are discussed in terms of basic design education knowledge, function, user and concept development. It is thought that the transfer of knowledge will be effective if the experiments of new methods in design education are not only learning-based, but also considering the dynamics of change in experience and user-based needs. Interactive communication in studio education is an effective tool in accessing information. In this way, the transfer of "exact knowledge" turns into "experiential and conceptual knowledge" teaching and creates flexible knowledge structures. In this study, it is aimed to provide the transformation of the acquired knowledge, to search for and produce alternative solutions with different experiences. It was ensured that the student brought together the spatial setup in the axis of concept-design geometry-place atmosphere. It is thought that the search for methods, such as different method transfer and acquisition approaches designed in the study, will support and develop the ability to reproduce knowledge in design education students.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

PREKARYA'NIN PANDEMİ DÖNEMİNDE YAŞADIKLARINA DAİR BİR ÖRNEK ÇALIŞMA*

A CASE STUDY ON PRECARIA'S LIVES DURING THE PANDEMIC PERIOD

Merve ÇETİN DAĞDELEN

Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyometri/Sosyoloji,
Denizli/Türkiye.

Res. Asst., Pamukkale University, Faculty of Arts and Sciences,
Sociometry/Sociology,
Denizli/Turkey.

mervecetindagdelen@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5950-9600

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.995729

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.09.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29.11.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Çetin Dağdelen, M. (2021).
Prekarya'nın Pandemi Döneminde Yaşadıklarına Dair Bir Örnek Çalışma. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1706-1739.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

*Çalışma 27-29 Ağustos 2021 tarihinde gerçekleştirilen "International Congress on Life, Health and Social Sciences in 21th Century" başlıklı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

Öz: Proletarya'dan farklı olarak prekarya yeni kapitalizmin sunduğu yeni bir sınıf denemesidir. Beyaz yakalı da mavi yakalı da prekaryaya dâhil olabilir. Ölüm riskine rağmen pandemi sürecinde dahi çalışmak zorunda kalmak prekaryanın özelliklerinden sadece biridir. Dünya tarihinde pandemi olarak kabul edilen pek çok hastalık yaşanmıştır. İçinde bulunduğumuz çağda da salgınlardan payımıza Covid-19, korona şeklinde isimlendirilen hastalık düşmüştür. Çalışan bireylerin bazıları günümüz şartları neticesinde sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı günlerde evlerinde çalışabilmişlerdir. Bazı meslekler dezavantajlı konumdadır. Market çalışanları söz konusu dezavantajlı grupta sayılabilir. Zira devasa ülke etkilenimleri dışında, homo economicus olan günümüz bireylerinin sosyal yaşantıları arasında en zaruri olan, hem fiziksel hem sosyal olma özelliğine sahip gıda ihtiyaçlarının karşılanması durumu, pandemi sürecinde gündelik hayatta zihni meşgul eden en önemli konu olmuştur. Bu nedenle marketler pandemi sürecinde sokağa çıkma yasağının olduğu günlerde dahi açık kalmış ve çalışanlar da Covid-19 olma yüksek riskine rağmen çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu çalışma pandemi sürecinde evden çalışma fırsatına sahip olmayan dezavantajlı konumdaki market çalışanlarının süreçte yaşadıklarına yönelik bir çalışma derdiyle ortaya çıkmıştır. Bu anlamda bir durum analizi yapmayı hedeflemektedir. Çalışma halkın en fazla tercih ettiği literatür de "indirim marketi" (discount store) olarak isimlendirilen market türlerinden olan A101, BİM ve ŞOK indirim marketlerinde çalışanlara yönelik olarak oluşturulmuştur. Çalışma yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla Denizli kenti özelinde yapılan nitel bir çalışmadır. Çalışmanın sonucunda indirim marketi çalışanlarının prekaryaya dahil edilebilirlikleri netleştirilmiştir. Öte yandan pandemi sürecinde yaşadıkları mesleki riskler, sosyal haklarındaki belirsizlikler, iş değişikliği, pandemiye sağlık konularına yönelik deneyimleri bütünlük olarak gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Prekarya, İndirim Marketleri, Covid-19

Abstract: Different from the proletariat, the precariat is a new class experiment put forth by the new capitalism. Either white-collar or blue-collar classes can be counted in the precariat. Despite the risk of death, being obliged to work even during the pandemic is just one of the characteristics of the precariat. There have been many diseases that are considered pandemics in the history of the world. In the age we live in, what our share of epidemics is the disease called Covid-19. Some of the workers are able to work in their homes on the days when curfews were imposed in consequence of the present conditions. Some professions are in disadvantageous positions. Market employees can be counted in this disadvantaged group. For, apart from the effects of big countries, meeting the food needs, which is the most essential among the social lives of today's individuals who are homo economicus, with both physical and social characteristics, has been the most important issue that occupies the mind in daily life during the pandemic process. For this reason, the markets remained open even on the days of the curfew during the pandemic process, and the employees had to work despite the high risk of becoming Covid-19 patients. This study has emerged with the problem of studying the experiences of the disadvantaged market employees who do not

have the opportunity to work from home during the pandemic process. In this sense, it aims to make a situation analysis. The study was designed for those working in the A101, BİM, and ŞOK discount stores, which are the types of markets called "discount store" in the literature, which are most preferred by the public. The study is a qualitative study conducted in the city of Denizli through a structured interview form. As a result of the study, the fears and anxieties of the market employees about the pandemic period, their experiences, the difficulties they faced, and solution offers were put forth.

Key Words: Pandemic, Precariat, Discount Stores

GİRİŞ

Postmodern veçhe ile değişim ve dönüşüm geçiren klasik ekonomi yeni kapitalizm olarak anılmaya başlanmıştır. Yeni kapitalizmin küreselleşme ile birlikte uluslararası ekonomi üzerinde yoğun bir etkisi olduğu açıktır. Devletlerin çoğunluğu ekonomik olarak birbiriyle etkileşim ve etkilenim içinde girift bir hale gelmiştir. Özellikle mali kriz dönemleri küresel ekonominin varlığını gözler önüne sermiştir. Yeni kapitalizm hem neoliberal işgücü piyasasını hem de üretim ilişkilerini şekillendirmiştir. Dolayısıyla küresel anlamda çalışanların profilin de de bir değişim yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu değişimi ifade etme amacıyla ortaya çıkan bir terim olan "prekarya" bu anlamda klasik ekonominin dönem özelliklerini taşıyan "proletarya"dan farklılıklar göstermektedir. Ne tam bir sınıf ne tam bir kalabalık olan "prekarya" sürece pandeminin dâhil olması ile birlikte daha da çapraşık bir görünüme bürünmüştür. Zira pandemilerden en fazla etkilenen alanlardan birinin işgücü piyasası olduğu söylenebilir.

Sayfa | 1708

Arkaik dönemlerden günümüze kadar tarih boyunca pek çok salgın hastalık yaşanmıştır. Her dönemde yaşanan pandemi sürecinin etkileri o dönemin özelliklerine göre farklılıklar göstermiştir. Bireylerin salgınlardan hem fiziksel hem de sosyal olarak etkilendikleri bilinmektedir. Öte yandan salgınların savaşlara, biyolojik silahlara konu edildiğine dair pek çok yaşanmış olayın varlığından söz edilebilir. Günümüzde ise Covid-19 olarak isimlendirilmiş olan salgın hastalık vuku bulmuştur. Çeşitli entrikalar ve spesifik tartışmalar olmakla birlikte ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Wuhan'da gerçekleşen vakalara, insanların sokağa çıkma yasakları sonucu evlerinde sürdürdükleri yaşamlarından görüntülere tanıklık edilmiştir. Nitekim hastalığın ülkemizde de görülmeye başlamasıyla ülke olarak pandemi sürecine girilmiş ve yeni bir yaşam tarzı mevzubahis olmaya başlamıştır. Başlangıçta ciddi bir panik havası yaşanmıştır. Hastalığın gelişini takriben oluşan korku atmosferi özellikle sosyal medya aracılığıyla dezenformasyonların oluşmasına neden olmuştur. Pek çok kişi marketlerden stoklar yaparak süreci en sağlam şekilde geçirmeyi planlamıştır. Ülke olarak tanınmayan, bilinmeyen, görülmeyen bir

düşmanla mücadele içinde teyakkuzda olunmuştur. Art arda yaşanan sokağa çıkma yasakları Postmodern çağda yaşayan günümüz bireylerinin yaşamları üzerine düşünme fırsatı elde etmelerini sağlamış ve adeta yalıtılmış bireyler haline gelmiştir. Ana akım medya aracılığıyla günlük olarak yapılan bilgilendirmeler gündemdeki yerini uzun bir süre korumuştur. Zamanla virüsle nasıl mücadele edileceği, enfekte olmamak için neler yapılması gerektiği öğrenilmiş, virüs tanınmaya başlandıkça başlangıçtaki yaşanan korku ve kaygı süreleri yerini olabildiğince tedbire ve makul davranış kalıplarına bırakmıştır.

Salgın bireylerin temel ihtiyaçlarını etkilemenin yanı sıra ülke ekonomilerini, siyasi plan-programlarını, eğitimin işleyişini derinden etkiledi. İnsanlar online olarak çalışmaya, öğrenciler online olarak eğitimlerini devam ettirmeye başladı. Kendini koruma altına alabilenler elbette şanslı konumda idi. Bu süreç, çalışma hayatını da ciddi manada etkiledi. İçinde yaşadığımız dönemde dijitalleşmenin yaygın olması, tarihte yaşanan pandemilerden bizlerin yaşadığı süreci ayıran en temel faktörlerden biri oldu. Online çalışabilenler işlerine devam ettiler. Fakat pandemi sürecinde bu kadar şanslı olmayan, online çalışamayan, sokağa çıkma yasakları yaşanıyor olsa dahi mesleği gereği işe gitmek durumunda kalan dezavantajlı konumda olan çalışanlar vardı. Elbette dezavantajlı konumda olanlar başta sağlık çalışanları idi. Onlara birer nefer gözüyle bakıldı. Öte yandan, sağlık çalışanlarının mesleki etik açısından bakıldığında, zaten görevi hayat kurtarmaktı. Fakat bir de sağlık çalışanları dışında alt gelir seviyesinde bulunan, güvencesiz olmasına karşın çalışmak zorunda olduğu için işine devam eden dezavantajlı gruplardan da bahsetmek gerekmektedir. Söz konusu dezavantajlı gruplardan biri de market çalışanları olmuştur. Marketlerin gıda perakendeciliğinin temel kurumlarından olması hasebiyle yasaklı günlerde dahi açık olması, haliyle çalışanlarının da hemen her an çalışmak zorunda olmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla market çalışanları pandemi sürecinde risk altında olan gruplar arasında nitelendirilebilir. Market çalışanlarının dezavantajlı gruplar arasında sayılması üzerine teorik altyapıyı şekillendirmemizde yardımcı olacak olan perspektif "prekarya" kavramı ile sağlanmıştır. "Prekarya" henüz yeni bir kavram olmakla birlikte klasik anlamda "proletarya"dan çeşitli özelliklerle farklılaşmaktadır. Market çalışanlarının da özellikle pandemi sürecinin şekillenmesiyle birlikte birden fazla prekarya özelliğini taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışma Covid-19 pandemisi sürecinde dezavantajlı grupta yer alan "prekarya"ya dâhil edilebilecek özelliklere sahip olduğu düşünülen market çalışanlarının süreci nasıl yönettiklerine, yaşantılarına, öneri ve

şikâyetlerine yer vermeyi hedefleyen bir durum çalışmasıdır. Çalışmanın örneklemini Denizli kentindeki indirim marketlerinde çalışan kişiler oluşturmaktadır. İndirim marketleri olarak kavramsallaştırılan marketleri özel kılan unsur, yerel halkın bu marketleri daha fazla tercih ediyor olmasıdır. Dolayısıyla pandemi sürecinde indirim marketlerinde çalışan işçiler müşteriler ile yoğun bir şekilde yüz yüze iletişim halinde olmakta, virüsün bulaş riski taşıdığı yüzeylere sıklıkla temas etme gibi risklere maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle çalışma indirim marketlerinde görevli kişilerle yapılan derinlemesine görüşmeler ışığında gerçekleştirilmiştir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesini şekillendirmek üzere "prekarya"ya yönelik kuramsal yaklaşımlardan yardım alınmıştır. İkinci bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesine yönelik olarak indirim marketlerinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın yöntemi, örneklemi ve analiz türüne yönelik bilgiler bulunmaktadır. Dördüncü bölümde çalışmanın bulgularına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise durum analizinden elde edilen veriler yorumlanmıştır.

1. "Prekarya" Yeni Bir Sınıf Denemesi

Pandemi dönemi hangi konum ve statüde olursa olsun tüm insanlığı derinden etkilemiştir. Kişinin alt-orta seviyede ya da üst seviyede ekonomik statüye sahip olması yüksek oranda fark etmemiştir. Fakat yine de klasik sınıf teorilerine atıfta bulunarak denilebilir ki, işçi sınıfından bireyler bu süreci zor şartlarda atlatmışlardır ve hatta atlatmaktadırlar. Beyaz yakalıların, siyasilerin online olarak, sanatçıların günümüz dijital çağın imkanlarından olan sosyal medya üzerinden çalışabiliyor olması, onların hastalığa yakalanma risklerinin gerekli tedbirleri aldıkları sürece daha az olduğu gerçeğini göstermektedir. Fakat dâhil oldukları sektörün yapısı gereği kimi çalışanların aynı şartlara sahip olmadığı ve dezavantajlı konumda oldukları can alıcı bir gerçektir. Dolayısıyla bu süreci onların ne şekilde geçirdiklerinin araştırılması kıymetlidir.

Kapitalist oluşuma ev sahipliği yapan batı modernliği aydınlanma, ulus-devlet ve sonrasında gelişen sanayi kapitalizmi ile tüm dünya genelinde makro düzeyde bir dönüşümü getirmiştir (Özkurt, 2018: 112). Sanayi kapitalizminin insan yaşamındaki etkisini bir ayna görevi gören "proletarya" aracılığıyla görmek mümkündür. Sanayi kapitalizminin daha fazla üretim için kullandığı fordist üretim modeli vb. çeşitli modellerden en fazla etkilenenlerin işçi sınıfı olduğu bilinen bir realitedir. 1950 ile 1970'li yıllar arası kapitalizmin altın çağı yaşanmıştır. Fakat 1970'lerden sonra özellikle aşırı-üretimden kaynaklanan ekonomik bunalım dönemine girilmiştir (Polat ve Basmacı, 2017: 21). Böyle bir bunalımı öngörmeyen hükümetler ilk olarak Keynesçi modelleri uygulamaya koymuş ve altın çağı

sürdürmeyi istemiştir (Harman, 2012: 171). Fakat istenen etki oluşmayınca kapitalist ekonomide bazı spesifik değişiklik ve yeniliklere gitme gerekliliği doğmuştur. 1970'lerin ortalarından itibaren hem makro hem de mikro düzeyde yeni stratejiler uygulanarak sermayenin krizi aşmaya çalışılmıştır. Söz konusu krizlere çözümler kârlılık oranını yükseltmeye yönelik olmuştur. Üretilen her çözüm ise işçilerin daha ağır şartlar altında daha fazla ve yoğun çalışmasını gerektirmiştir (Ercan, 1997: 664). Dolayısıyla bu süreçten de yine en çok etkilenen proletarya olmuştur.

Süreçte yaşanan krizleri aşmak adına yardıma çağırılan farklı stratejilerden özellikle esnek çalışma modeli devrimci bir etki yaratmıştır. Esneklik, makro düzeyde deregülasyon ve globalleşme gibi kavramlarla anılırken mikro düzeyde ise yeni teknolojik gelişmeler ve esnek üretim biçimi şeklindeki uygulamalar ile birlikte anılmıştır. Esneklik kavram olarak kapitalizme özgü bir olgu olmakla birlikte üretim sürecinde işlerin basitleştirilmesi ve bunun yanında iş bölümünün artırılması şeklinde uygulanmıştır (Polat ve Basmacı, 2012: 25-27). İşçilerin evden çalışması, yarı-zamanlı çalışması, fason ve taşeron gibi ayrımlara gidilmesi durumu, işçi sınıfının da yapısal olarak değişim ve dönüşüm yaşamasını (yaşamak zorunda kalmasını) gerektirmiştir. Örneğin; makro düzeyde işçilerin sendikalaşmasını gerileten uygulamalar, günümüzde de iş sürecinin aşırı yoğunlaşmasının rahatlıkla kabul edilmesine zemin hazırlamıştır (Polat ve Basmacı, 2017: 26). Esnek üretim modelinin önlenemez yükselişi prekarya'nın tanımlanmasında kullanılan belirsizlik kavramının oluşumuna önayak olmuştur. Zira esnekleşme ile ekonomik ilişkiler belirsizleşmiş ve piyasa dalgalanmalara göre emeğin kullanımı oluşmuştur. Emek piyasası esnekleştikçe proletaryanın kazandığı bazı sosyal haklar sekteye uğramaya, iş güvencesi zedelenmeye ve dolayısıyla yeni belirsizlikler oluşmuştur (Polat ve Basmacı, 2012: 28). 1970'lerin ortalarından itibaren küresel ekonomi liberal bir yönelime doğru ilerlemeye başlamıştır (Çeştepe ve Bilen, 2001: 56). 1980'lerden sonra kapitalizm şekil değiştirmiş, sınırsız sermaye dolaşımına izin veren uygulamalar ivme kazanmıştır (Karagül, 2020, 33). Bu süreçte finansal serbestleşme uygulamaları ve akabinde sermaye hareketlerinin serbestleşmesi küresel ekonomiyi etkilemiştir (Ekinci, 2011: 72). Ayrıca teknolojik gelişmelerin de büyük payı olduğunu yadsımamak gerekir (Karagül, 2020: 33). 1980'lerden sonra söz konusu neo-liberal politikalar ile net olarak şekillenen dönüşümler işçi sınıfının yeniden ve yeniden şekillenmesine katkı sağlamıştır. Öte yandan -özellikle tarımda- küçük işletmelerin değer kaybetmesi Türkiye'de de yaşandığı şekliyle kırdan kente göçün artmasına sebep olmuş (Öztürk, 2008: 623) ve bu durum ucuz iş gücünün artışı beraberinde getirmiştir. 1980'li yıllarda paralel bir şekilde

kayıtsız işgücünün kullanımında artış yaşanmış ve bu durum işgücü piyasalarındaki esnekleşmenin meşrulaşmasına zemin hazırlamıştır (Köse ve Öncü, 2000: 83). Sonraki süreçlerde yaşanan benzer krizler örneğin 94 krizinde tekrar işçi sınıfının aleyhine uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Onaran, 2000: 205). Küreselleşme ile şekillenen yeni ekonomik modeller artık gündelik ilişkilerimizi ve hatta davranışlarımızı dahi etkiler hale gelmiştir (Duman, 2011: 671). Söz konusu esnekleşmeler ve hak kayıpları da işçi sınıfının yeniden tanımlanması sorununu gündeme getirmiştir. Zira art arda yaşanan krizler ve çözüm süreçleri ile şekillenen yeni ekonomi modelleri işçi sınıfının yapısını da etkilemiştir. 21. yüzyılı deneyimleyen işçiler ile klasik dönem işçi sınıfını aynı şekilde tanımlamak yeterli olmayacaktır. Bahsedildiği gibi günümüz postmodern dönemde hem işçiliğin yapısı hem ülkelerin sosyo-ekonomik yapı hem de bireylerin gündelik hayatlarındaki pratikleri bir düzine değişikliğe uğramıştır. Vatansever (2013)'in ifadesiyle klasik anlamda proletaryanın nicelik olarak küçülmesi, siyasi anlamda etkinliğinin azalması, artık mutlak manada sınıf hareketlerinin var olup olmadığı, varsa değişimler sonucunda bu sınıfsal yapıyı kimlerin temsil edeceğine yönelik tartışmalar devam etmekteydi. Dolayısıyla bunun farkına varan çeşitli düşünürler yeni bir sınıf denemesi içine girmiş ve klasik işçi sınıfını "proletarya" kavramı ile tanımlarken, yeni sınıfı "prekarya" kavramı ile tanımlamaya çalışmıştır. Standing ikisi arasındaki farkı şu şekilde aktarmaktadır: "*Proletarya denildiğinde akla uzun dönemli, istikrarlı, sabit zamanlı ve ileriye dönük olarak işçinin ne kadar ve nasıl ilerleyebileceği açıkça belli olan işlerin bulunduğu, sendikalaşmanın olduğu, kolektif sözleşmelerin yapıldığı, isimleri ve özellikleri bilinen yerel işverenlerin bulunduğu bir toplum akla gelir. Prekaryaya dâhil olanlar işverenlerinin geçmişte kaç kişiyi istihdam ettiğini ya da gelecekte bu sayının kaç olacağını da bilmez. "Orta sınıf" da değildir zira bu sınıftan insanların sahip olması beklenen sabit ya da öngörülebilir bir maaş, statü yahut çeşitli haklara sahip değillerdir*" (Standing, 2020: 20). Yine Standing prekaryayı tanımlarken sözde esnek iş sözleşmeleri, geçici işler, yarı-zamanlı çalışmalar gibi üretim ilişkilerinin belirleyici olduğunu fakat söz konusu koşulların fotoğrafın tamamını değil sadece bir kısmını gösterdiğini ifade etmektedir (Standing, 2014: 10). Standing'e göre prekarya küreselleşmiş kapitalizmin ve buna eşlik eden daha esnek çalışma koşulları stratejilerinin bir yan ürünüdür (Braga, 2016: 148). Prekarya tanımlanırken "güvencesizlik" yardım alınan durumlardan biridir. Genel olarak çalışmanın, meslek sahibi olmanın gün geçtikçe daha da "güvencesiz" hale geldiği düşüncesi ilgi çekici hale gelmiştir ve proletarya yerine kullanılan prekarya kavramı söz konusu düşüncenin içeriğini hem ampirik hem de sosyolojik olarak ifade etmede rol oynayan kavram olarak

seçilmiştir (Frase, 2013: 11). "Güvencesizlik" kavramı olarak "precarious", "precariousness", "precaritization" ve "theprecariat" gibi terimlerle ilişkilendirilmiştir (Çiğdem ve Erdoğan, 2019: 160). Bu nedenle "Prekarya" kavramının atası olarak her ne kadar "güvencesizlik"ten bahsedilse de, kavramı tanımlamakta "güvencesizlik" tek başına yeterli görülmemelidir. "Prekarya" kavramının ilk kullanımı Bourdieu'nün 1960'lı yıllarda sömürge işçi sınıfı ve neoliberal yeniden yapılanmanın yeni bir egemenlik biçimi için kullandığı precarite kavramına kadar götürülmektedir (Jorgensen, 2015: 3). Kavram istikrarsız, çözümsüz anlamlarına gelen precar (prekaer) ile bilindiği üzere kapitalist üretimin sonrasında oluşan işçi kitleyi tanımlayan proletaryat (proletarya) sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır (Standing, 2020: 20; Çakır, 2018: 71). "Prekarya" ile ilgili teorik düzlemde Bourdieu, Foucault, Habermas, Michael Hart, TonyNegri ve HannahArent'in fikirlerini dile getirdikleri bilinmektedir. Ayrıca Marcuse'un Tek Boyutlu İnsan adlı kitabı aracılığıyla Frankfurt Okulu geleneği ile de "prekarya" ile ilgilenenlerin bağlantı kurduğu bilgisi kayda değerdir (Standing, 2020: 13). Gerekli literatür taraması yapıldığında "prekarya" kavramının çok çeşitli şekillerde tanımlandığı, kesin bir oydaşmanın bulunmadığı görülmektedir. Kavramın anlamlandırılması konusunda bir standardın bulunmayışı kavrama yönelik çalışmayı her ne kadar zorlaştırsa da aslında gerekli standardın bulunmayışı dahi kavramı tanımlama niteliğine sahiptir. Zira tanımların sağladığı konsensüse bakıldığında "belirsizlik" üzerine yoğunlaşıldığı görülebilmektedir. Chomsky kavramı toplumun periferisinde belirsizlik içinde yaşayan insanlar olarak tanımlamaktadır (Chomsky, 2012: 33). Munck kavramı güvencesiz proletarya olarak tanımlamaktadır (Munck, 2013: 747). Bora ise Wacquant'ın "prekaryanın bitmeyen doğumu" söylemi üzerine prekaryanın heterojen bir yapıda olmadığı üzerine açıklamalarda bulunurken prekaryayı sabitlik ve güvenlikten yoksunluk, heterojenlik, hareketlilik ve belirsizlik gibi yeni kapitalizmin özelliklerini bünyesinde barındıran bir kavram olarak tanımlamaktadır (Bora, 2011: 36-38). Vatansever prekaryayı yeni kapitalizmle yaşanan sistemsel dönüşümle birlikte, tüm dünyayı sarmış, pek çok vasfı bulunmasına rağmen minimum iş güvencesinden yoksun, iş piyasasındaki rekabetten dolayı her an işsiz kalma korkusundan dolayı, haklarının çiğnenmesi, vasıflarının önemsizleştirilmesi gibi durumlara sessiz kalan, çeşitli sömürüleri içselleştirmeye razı gelen kişilerin oluşturduğu tam olarak bir sınıf özelliği buldurmeyen kalabalıklar olarak tanımlamaktadır (Vatansever, 2013: 7). Tanımlar arasında "Prekarya" kavramının ilk kez İngilizce olarak EuroMayDy3 hareketi aracılığıyla 2004 yılında telaffuz edildiği, yeni kapitalizm sürecinde ihtiyaç sonucu üretilen geçici, kısmi zamanlı, freelance ve sözleşmeli çalışanları kapsayan bir kavram olduğu yer almaktadır

(Şengül ve Erdoğan, 2019: 160). Kavramı en kapsamlı şekilde çalışan ve tanınmasını sağlayan Guy Standing eserinde prekaryaya ait tek bir tanımdan bahsetmemekte ve hatta terimin birden fazla çok çeşitli şekillerde tanımlandığını ifade etmektedir. Bir tanım vermek yerine prekarya olmanın çeşitli özelliklerinden bahsetmektedir. Bu özelliklerden bahsederken prekaryayı emek piyasası güvenliği, istihdam güvenliği, iş güvenliği, çalışma güvenliği, vasıfların yeniden üretiminin güvenliği, gelir güvenliği, temsil güvenliği* şeklindeki yedi tip güvenceden yoksun kişiler olarak tanımlamaktadır (Standing, 2020: 26). Görüldüğü gibi sadece güvencesiz iş değil prekarya olmak bünyesinde birden fazla güvencesizlik barındırmaktadır. Prekaryaya dâhil olanların farkında olsunlar ya da olmasınlar yaşamlarını çepeçevre saran bir güvensizlik durumu söz konusudur. Kariyer yapma hayalleri sınırlıdır ya da yoktur, profesyonelleşme durumları söz konusu değildir, çalıştıkları işler çoğunlukla geçicidir, işte uzun süre kalabilmek amacıyla kendilerine iş tanımlarında yer alan işlerden daha fazlasının verilme riskiyle sıklıkla karşı karşıyadırlar, ya da zaten iş tanımları belirsizdir, yarı-zamanlı çalışma da belirleyici özelliklerden biri olarak ifade edilebilir. Standing'in ifadesiyle: "özetleyecek olursak prekaryayı anlamının bir yolu insanların nasıl olup da, kendilerine arzu edilebilir bir kimlik veya kariyer inşa etme ihtimali olmayan güvencesiz emek biçimlerini yapar hale geldiğine bakmaktan geçiyor" (Standing, 2020: 35). Prekarya'nın tıpkı proletarya gibi yeni bir sınıf olduğunu ifade eden çalışmalarla birlikte, dikotomik bir şekilde prekarya'nın sınıf olma özelliğine sahip olmadığını ve hatta olmasının mümkün görünmediğini ifade eden çalışmaların da varlığı dikkat çekmektedir. Prekarya'nın doğrudan yeni neoliberal politikalar ile ilintili olduğu açıktır. Küresel neoliberal ekonomi bir alt grup olan prekaryayı yüceltmiş, sosyal ve ekonomik çalışma haklarının kısıtlanmasını bulanıklaştırmıştır (Jorgensen, 2015: 3). Yeni neoliberal politikalar ya da yeni kapitalizmin en belirgin özelliği her alanda yaşanan esnekleşmedir. Bu dönem Fordist-Keynesçi üretim, örgütlenme ve regülasyon süreçlerinde yaşanan katılıklar yerini olabildiğine ve alabildiğine esnekleşebilen yeni bir biçime bırakmıştır. Yönetimde artan esneklik, üretimde yaşanan merkezsizleşmeler, dijital çağın etkisiyle ağ tipi örgütlenmelerin çoğalması, ücretlerde düşüş gibi özellikler bu sürecin öğelerindedir. Bunun yanı sıra her türlü kazanılmış işçi haklarının yavaş yavaş azaltılması, bunun karşısında iş gücünün savunmasız kalması, yarı-zamanlı, esnek işe alımın artması ve tüm bunların hukuki platformda engelleyici öğesinin bulunmayışı prekaryayı oluşturmuştur (Vatansever,

* Bahsi geçen güvencesizlik ölçütleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için Guy Standing'in *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf başlıklı* kitabına bakınız.

2013: 6-7). Bir de sürece pandeminin dâhil olması esnekleşmeyi ve beraberinde güvencesizleşmeyi artırmıştır. Dolayısıyla prekarizasyona maruz kalan ve prekarya topluluğuna dâhil olan kişi sayısında çokça artış olduğu ifade edilebilir.

Prekaryalaşmaya prekaryalar gözlüğünden bakıldığında ise, bireylerin içinde buldukları esneklik ve güvencesizlik durumlarının prekaryaya için olan belirsizliğin sosyal hayatlarına da dâhil olduğu görülebilir. Bireyler gelecek kaygısı nedeniyle hedefsiz bir yaşam tarzını benimsemeye başlamıştır. Mesleğinde geçici olduğunun bilincinde olmak, idealist bir perspektifle kariyer yapma, yükselme vb. beklentilere girmemeyi beraberinde getirmektedir. Günü kurtarma telaşı kişinin psikolojik olarak da etkilenmesine ve süreklilik kazanan mutsuzluk ve umutsuzluk haline bürünmesine sebep olabilmektedir. Çağımız insanının dijitalleşmenin de etkisiyle iki kuşak öncesine göre daha az yoksunluk yaşadığı halde, mutsuzluk seviyesinin neden daha yüksek olduğunun "prekarya" kavramı doğrudan cevabı niteliğindedir.

Prekaryaya kimlerin dâhil olduğu ise işin özeti hükmündedir. Kavram her ne kadar öncelikle geçici ve mevsimlik işçileri tanımlamak için kullanılmış olsa da (Standing, 2020: 24) özellikle kadınlar, göçmenler, alt ekonomik gruptakiler vb. gibi kişileri tanımlamak için de kullanılmıştır. Fakat argümanın merkezinde aklımıza gelebilecek hemen hemen herkesin her an prekaryaya dâhil olabileceği kabulü bulunmaktadır. Zira esnekleşme ve güvencesizlik her sektöre ve mesleğe sirayet etmiş durumdadır.

2. Prekarya Alanı: İndirim Marketleri

Modern çağın insanının temel ihtiyaçlarının giderilmesi satın alma davranışına doğru evrildikçe perakendeciliğin önemi de artmıştır. Üreticiler ile tüketiciler arasında aracılık rolüne sahip olan perakendecilik (Yıldırım ve Kurtuluş, 2008: 89) özellikle gıda ürünleri alımında önemli bir yere sahiptir. İndirim marketleri de organize perakendecilik içinde bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. İndirim marketleri diğer marketlerden ayrılan bazı belirgin özelliklere sahiptir. En belirgin özellikleri; piyasa fiyatının altında ürün satışı gayesi ile hareket etmeleridir. Maliyetlerini düşürerek düşük kâr marjıyla ürün satma ön kabulüne sahiptirler. Yüksek oranda satışı amaçlamaktadırlar. Minimum sayıda popüler marka satışına sahiptirler. Onun yerine kendi adlarına ürettikleri market markaları vardır. Düşük personel sayısı, yüksek self-servis özellikleri vardır. Mağaza içi dizayn olabildiğince sade tutulmaktadır, görsel çekicilik önemsenmemektedir. Ölçek ekonomisinin sağladığı ucuza satın almanın avantajını kullanmaktadırlar. Dikey bütünleşmeyi tercih etmektedirler (Yılmaz vd.,

2020: 245; Arslan vd., 2017: 72; Başfıncı vd., 2019: 279-280). Marketlerin konumlanışının da ucuz kira gideri sağlayan, şehir merkezlerinin periferisinde olan yerler olduğu bilinmektedir.

İndirim marketlerinin temelleri endüstri devrimi sonrası üretim ve ulaşım olanaklarının artmaya başladığı 19. yüzyılın sonlarında atılmıştır (Başfıncı vd., 2019: 280). İndirim marketlerinin tarihsel süreci Avrupa, Amerika ve Kanada'da ülkemizdekinden farklı bir şekilde cereyan etmiştir. Klasik kapitalizmin yenice güçlenmeye başladığı bir dönemde Pazar doygunluğu yaşayan Avrupa ülkeleri ve Amerika'da perakendeciler büyüyebilmek için farklı bir tür arayışına girmişlerdir. "İndirim" bir format olarak kullanılmış ve başarılı formatlardan biri olmuştur (Deleersnyder vd., 2007: 309). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra doygun pazar ile karşılaşan marketler küçük kasabalara yönelmişlerdir. Oralarda düşük fiyat, geniş ürün yelpazesi sunulması tüketiciler için cazibe merkezi haline gelmelerini sağlamıştır. Geleneksel marketlerde bulunan yüksek ücret, az ürün yerine indirim marketlerinin sunduğu imkânlar büyük marketlerin de ilgilisi çekmiş ve etkilemiştir. 1960'ların başında sektörün devleri olarak kabul edilen (Başfıncı vd., 2019: 280) Kmart, Wolco, Wal-Mart, Target gibi indirim marketleri benzer etkiler yaratan indirim marketlerinden bazılarıdır (Brennan ve Lundsten, 2000: 155-159). Söz konusu format Avrupa'nın diğer ülkelere de yayılmış ve indirimin önemli ölçüde genişlemesini sağlamıştır. Konseptte büyük ölçüde öncülük eden Aldi ve Lidl, şu anda her biri ondan fazla ülkede binlerce satış noktası işleten yabancı pazarlar haline gelmiştir. Fransa'da Dia, Danimarka'da Netto, Norveçte Rema 1000 ve İspanya'da Mercadona gibi indirim marketleri hizmet vermeye başlamıştır (Deleersnyder vd., 2007: 309). Ülkemizde süreç kısmen farklılık göstermektedir. Önceleri mahalle aralarındaki küçük bakkallar ihtiyaçları karşılarken zamanla market, süpermarket ve hipermarket gibi türler üremiştir. Ülkemizde özellikle 2000'lerden sonra bakkalların mevzu bahis marketler ile yarışamadığı, küçük esnafın yok olmaya yüz tuttuğu gibi yorumlar sıklıkla dile getirilmiştir. Sürecin geldiği son noktada ise gerçekten bakkallar kapanmaya başlamış ve yerini büyük marketlere bırakmıştır. Fakat tam bu sırada indirim marketleri olarak isimlendirilen kendince özgün özelliklere sahip market türü ortaya çıkmıştır ve fiziksel olarak küçük olmasına rağmen büyük marketler ile yarışabilir konuma yükselmiştir. Büyük marketlerin mütehakkim konumunu sarmaya başlamış ve gün geçtikçe ivme kazanmıştır. Organize perakendeciliğin önemli oyuncuları haline gelen indirim marketleri hem geleneksel marketlerle hem de perakendecilikteki büyük oyuncular ile rekabet edebilir hale gelmiştir. Türkiye'de 90'lardan sonra oluşmaya başlayan indirim marketleri 2019

yılında toplumda 30 bin mağaza sayısı ile tüm ülkeye yayılmıştır (Yılmaz, Aykaç vd., 2021: 243). Ülkemizde yaşanan 2001 mali krizi sonrasında indirim marketlerinin önlenemez bir yükselişe geçtikleri ve bu büyümenin ileriki tarihlerdeki büyümeleri de tetiklediği söylenebilir (Arslan ve Yılmaz, 2017: 572-573). Uluslararası düzlemde olduğu gibi ülkemizde de oluşan pazardaki boşluktan hareketle sayıları sürekli artan indirim marketlerinin 2014-2017 yılları arasında market sayısı büyüme hızı %63,94 gibi yüksek bir oranla kaydedilmiştir. Bu durum sektörün önemini anlamak adına fikir vermektedir (Başfıncı vd., 2019: 278). İndirim marketlerinin Türkiye'de en fazla istihdam sağlayan firmalar oldukları da bilinmektedir. Dolayısıyla prekaryalaşma riskine en fazla katkı sağlayan firmalar arasında oldukları da söylenebilir. Ülkemizde bu özelliklere sahip pek çok indirim marketi bulunmaktadır. Fakat bu çalışma en büyük indirim marketi olma özelliğine sahip olan BİM, A101 ve ŞOK marketler üzerinden şekillendirilecektir. Sektöre ilk giriş yapan firma BİM olmuştur. Birleşik Mağazalar Aş'nin kısaltımı olan BİM 1995 yılında 21 Mağaza ile sektöre giriş yapmıştır. BİM'in web sitesinde temel amacının yüksek kaliteyi en uygun fiyatla sunmayı hedeflediği ifadesi indirim marketlerinin özellikleri ile örtüşmektedir. Yine kendi sitesinde indirimli marketlerin Türkiye'deki ilk temsilcisi olduğu ifade edilmektedir. 2019 yılından itibaren yurtdışında da mağaza açan BİM 2018 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de en fazla istihdam sağlayan şirket özelliğine sahip olmuştur (BİM, 2021). BİM'in 2009 yılında bir süpermarket olan Migros'u geçerek Pazar lideri olması da indirim marketlerinin gücünü gösterir niteliktedir (Arslan ve Yavuz Yılmaz, 2017: 574). A101 Yeni Mağazacılık kısaca A101 ise indirim marketleri sektörüne 2008 yılında 121 mağaza ile giriş yapmıştır. BİM'de olduğu gibi A101'in Web sitesinde de ürünlerini en ucuz fiyatla sunma amacının olduğu ifade edilmektedir. A101 2015, 2016 ve 2017 tarihlerinde Türkiye'de en fazla istihdam sağlayan ve 2019 yılında en fazla kadın çalıştıran şirketi olmuştur (A101, 2021). Bir diğer indirim marketi olan ŞOK ise diğer iki marketten biraz farklılık göstermektedir. Başlangıçta süpermarket olarak kurulan ŞOK Marketler 2011 yılında el değiştirmesi ile politikasını güncellemiş, mağazalarını baştan sona yenilemiş ve o tarihten itibaren indirim marketi olarak varlığını devam ettirmiştir. ŞOK'un web sitesinde müşterilere ihtiyaçlarını evlerine en yakın yerden sağlıyoruz ifadesi yine indirim marketlerinin merkezde değil de mahalle aralarında konumlanma özelliği ile örtüşmektedir (ŞOK, 2021).

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmanın evrenini Denizli ilinde şube sayısı bakımından en fazla olan üç indirim marketi (BİM, A101, ŞOK) çalışanları oluşturmaktadır. Çalışma

örneklemini pandemi döneminde söz konusu marketlerde çalışan ve çalışmaya devam eden rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen ve her indirim marketinden eşit sayıda olacak şekilde 15 kişi oluşturmuştur. Verilerin geçerliliğinin sağlanması adına görüşmecilerden her bir indirim marketindeki çalışanların sayısının eşit olmasına özen gösterilmiştir. Çalışma nitel bir çalışma olup yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak hazırlanan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla oluşturulan bir durum analizidir.

4. Araştırmanın Bulguları ve Tartışma

Araştırmaya katılanların kimlik ve işyeri bilgilerine yer verilmemiş, K1,K2,... şeklinde numaralandırılmıştır*. Sorular öncelikle (demografik ve sosyo-ekonomik) ve (pandemi süreci) soruları olmak üzere iki şekilde ayrılmıştır. Görüşmeler sonucu sorulan sorular ve elde edinilen bilgiler çerçevesinde kodlama işlemi yapılmıştır. Bahsi geçen kodların ortak paydaları doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar ışığında yorumlamalara yer verilmiştir†.

4.1. Demografik ve Sosyo-Ekonomik Veriler:

Araştırmaya katılanlardan 9 kişinin 21-26 yaş aralığında, 3 kişinin 31-34 yaş aralığında 3 kişinin ise 40-43 yaş aralığında olduğu, çalışanların büyük bir kısmının yirmili yaşlarda genç bireyler oldukları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla indirim marketi çalışanlarının ekseriyetle genç bireylerden oluştuğu söylenebilir. Araştırmaya katılanların birçoğu çalıştıkları yerin ilk iş deneyimleri olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışma için örneklem oluştururken cinsiyet ayrımı yapılmamıştır. Araştırmaya katılanlardan 9 kişi kadın 6 kişi erkektir. Yaşı daha büyük olan çalışanların da genellikle erkek çalışanlar olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışanlardan eğitim hayatını bitirenlerin lise ya da önlisans mezunu olduğu fakat hali hazırda üniversite öğrencisi olan çalışanların da var olduğu gözlemlenmiştir.

Görüşmecilerden indirim marketi sektöründe en uzun 7 senedir çalışan biri olduğu diğer çalışanların ise 2-4 yıl arasında sektöre devam ettikleri gözlemlenmiştir. Bu durumda indirim marketi sektörünün bireyler tarafından geçici bir iş olarak görüldüğü söylenebilir. Çalışanların bu sektörde çalışmaya nasıl karar verdiklerine yönelik yöneltilen soruya iş bulmanın kolay olduğu, deneyim gerekmeden işe alınabildikleri, işsiz kalınca mecbur kaldıkları, düzenli sigortasının olması gibi prekaryaya özgü cevaplar

* Ek-2: Temalar ve Kodlar kısmına bakılabilir.

† Ek-2: Temalar ve Kodlar kısmına bakılabilir.

verdikleri gözlemlenmiştir. Çalışanların marketteki görevleri sorulduğunda belirli bir görevleri, görev tanımlarının olduğu fakat bu tanıma kurumsal çerçevede uyulmadığı gözlemlenmiştir. Kasiyer, mağaza yöneticisi yardımcısı, mağaza yöneticisi gibi ayrımlar olsa dahi tüm görüşmeciler tarafından her çalışanın her işi yaptığı ifade edilmiştir.

Çalışanlardan 5 kişi evli olduğunu geriye kalan 10 kişi bekar olduğunu ifade etmiştir. Görüşme sorularına pandemi sürecinde ebeveynlere özgü çocukların bakımına yönelik sorular eklenmiş ise de görüşmeler esnasında görülmüştür ki, küçük çocuğu olup da bakım verme zorunluluğu bulunan ve bu özelliği ile işe devam eden hiç kimse bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu sorular ileriki görüşmelerde kaldırılmış, çalışmaya eklenmemiştir. Fakat pandemi döneminde çalışan kadınların en büyük sorunlarından biri olan küçük çocukların bakımı konusunun indirim marketi çalışanlarında bulunmayışı da ayrı bir veri sunmaktadır. Ekseriyetle indirim marketlerinde çalışmanın çalışanlar tarafından geçici bir iş olarak görülmesi nedeniyle ebeveynlik gereği işe ara verme, izin kullanma vb. uygulamaların oluşmayacağı, çalışmaya devam edilmeyeceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Zaten kadın görüşmecilerden birinin hamile olması nedeniyle işi bırakacağını ifade etmiş olması da durumu doğrular niteliktedir.

İndirim marketleri kurumsallıkları gereği çalışanların sigorta primlerini düzenli olarak yatırmaya dikkat etmektedir. Söz konusu durumun indirim marketlerinin çalışma alanı olarak tercih edilme sebeplerinden biri olduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde görüşmecilerin tamamı maaşlarının asgari ücretin üzerinde olduğunu, görevde yükseldikçe maaşlarının arttığını ayrıca ciro primi, envanter primi gibi prim alma haklarının da bulunduğu ifade etmişlerdir. İndirim marketlerinde çalışanların maaşlarının yatırılması hususunda da herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları, bu konuda da düzenli olmaya özen gösterildiği anlaşılmıştır.

Çalışma saatleri sorulduğunda işe alım esnasında imzalanan sözleşmede haftalık 45 saat olarak ifade edildiği, günde ortalama 8 saate tekabül ettiği fakat söz konusu saat uygulamasına gerekli düzeyde riayet edilmediği günlük çalışma saatinin 12 saati bulduğu zamanlar olduğu ifade edilmiştir. Bu tarz durumlarda mesai ücreti uygulaması yerine ertesi gün işe geç gelme gibi uygulamaların varlığı fakat bunun da her zaman uygulanmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla prekanizasyona maruz kalmanın özelliklerinden olan çalışma saatlerindeki esnekliğin ve güvencesizliğin indirim marketlerinde yaşandığı görülmektedir. Pandemi sürecindeki uygulamalar çerçevesinde bakıldığında, işlerin daha da karmaşıklaştığı ifade edilmiştir. İndirim marketi çalışanlarının haftalık saatlerini doldurmaları gerekmektedir. Fakat pandemi döneminde marketlerin geç açıldığı, erken

kapandığı günler olmuştur. Bu günlerde çalışanların her ne kadar market kapalı dahi olsa markete gelmeleri ya da marketten geç çıkmaları gerektiği ifade edilmiştir. Yine pandemi döneminde pazar günü marketlerin kapalı olduğu günlerde ise haftalık izinlerin yönetim tarafından o gün kullandırıldığı ve böylelikle haftalık olarak doldurulması gereken saate uyulmaya zorunlu bırakıldıkları anlaşılmıştır. Standing'in (2020) bahsettiği "çalışma güvenliği"nden indirim marketi çalışanlarının tam olarak faydalanmadığı açıktır. Bu durumu indirim marketlerinde esnekliğin, güvencesizliğin ve doğrudan prekarya olmanın bir diğer ifadesi olarak okumak mümkündür.

4.2. Sektörden Memnuniyet:

Prekarya özelliklerine sahip olduğu düşünülen indirim marketi çalışanlarının iş doyumlarını anlayabilmek amacıyla sektörde çalışmaktan memnuniyet durumları sorgulanmıştır. Görüşmecilerden 9 kişi işini severek yaptığını 6 kişi ise işini sevmeyip mecburen çalıştığını ifade etmiştir. Ekseriyetle çalışanların işlerini severek devam ettikleri görülmektedir. Fakat buna rağmen sektör çalışanlarının mesleğe kısa süreli devam ediyor olması da farklı bir veri sunmaktadır. Paralel bir şekilde görüşmelerden çıkarılan bir veri, işini sevmeyen kişilerin çoğunlukla yönetici kademesine yükselen kişiler oldukları gözlemlenmiştir.

Sayfa | 1720

Prekarya olmanın ortak özelliklerinden biri, mesleki anlamda kariyer fırsatı elde etme, yukarı doğru hareketliliğin sağlanmasına yönelik fırsatlardan yoksunluktur (Standing, 2020: 26). Görüşmelerden anlaşılmaktadır ki indirim marketlerinde çeşitli eğitimler ve sınavlar aracılığıyla kariyer fırsatı sunulmaktadır. Kişiler önce mağaza personeli/kasiyer daha sonra mağaza yöneticisi yardımcısı/müdür yardımcısı ve son olarak mağaza yöneticisi/müdür/ mağaza sorumlusu şeklinde isimlendirilen görevlere gelebilmektedirler. Dikkat çeken bir diğer durum; işini severek yaptığını ifade eden görüşmecilerin aynı zamanda mesleki kariyer planı olan kişiler olmalarıdır. Çalışanlara iş tanımları sorulduğunda görüşenlerin tamamı iş tanımının belli olduğunu fakat buna rağmen herkesin her işi yaptığını ifade etmişlerdir. Çalışanlar belirli eğitimler alıp sınavlara girip görevlerinde yükselmiş olsalar dahi iş tanımlarına mutlak manada uyulmadığı, market içinde her çalışanın her işi yaptığı anlaşılmıştır. Görevinde yükselen kişilerin iş doyumunu sağlayamaması ve işini severek yapmamasında bu durumun etkisinin olabileceği söylenebilir. Söz konusu durum kariyer imkânı sunma uygulamasının, zaten sektörde kısa süreli çalışan kişilerin çalışmaya devam etmelerini sağlamaya yönelik bir uygulama olabileceği izlenimini vermektedir. Dolayısıyla bu uygulamanın mesleki belirsizliği ifade eden bir uygulamaya kapı araladığı söylenebilir.

4.3. Pandemide Sağlık:

Çalışmaya başlandığında indirim marketi çalışanlarının ciddi oranda Covid-19 riski taşıdığı varsayımına sahiptik. Fakat görüşmeler ışığında çalışanların çok az kısmının hastalık geçirdiği anlaşılmıştır. Şunu da ifade etmek gerekir ki; hastalık geçirilmesine yönelik soruya görüşmecilerden 9 kişi "geçirmiş olduğumu ama farkında olmadığımı düşünüyorum" şeklinde cevap vermiştir. Benzer şekilde market çalışanları market çalışanlarının çok fazla hastalandığını düşünmemektedir. Bu durumun temel sebebi olarak kurumların gerekli tedbirlere riayet ettikleri söylenebilir. Zira görüşmecilerin büyük bir kısmı bireysel tedbirden ziyade kurumun tedbirler hususunda titiz davrandıklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu durumun bir miktar zorunluluk olduğu söylenebilir. Markette tek bir çalışanın hasta olması neticesinde tüm market 14 günlük karantina girmektedir. Her bir marketin karantinaya girmesi market kazancının ciddi seviyede düşüş yaşaması anlamına gelmektedir. Hal böyle olunca, kurumların çalışanlarının maske, dezenfektan vb. ihtiyaçlarını karşıladığı, herhangi bir rahatsızlık durumunda ilgilendikleri ve gerektiğinde hastaneye kendileri ulaşım sağladıkları anlaşılmıştır. Dolayısıyla pandemide sağlık konusunun indirim marketleri özelinde ekonomik gerekliliklere içkin olduğu, ekonomik gerekçelerle pandemi dönemindeki sağlık tedbirlerine riayet edildiği ifade edilebilir.

4.4. Pandemide İş Değişikliği:

Pandeminin ülkemizde ilk kez görülmeye başlandığı dönemde indirim marketi çalışanlarının mesleki korku ve panik yaşadıkları fakat zamanla bu duyguların şiddetinin azaldığı anlaşılmıştır. Pandemi döneminde neredeyse hiç kapanmayan sektörlerden olan indirim marketlerinin bu süreci güçlenerek geçirdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Uzun bir süre marketlerden evlere stoklar yapılması, bireylerin temel ihtiyaç olsun olmasın pek çok ürünü fazladan elde etmeye özen göstermesi, evlere servis hizmetinin de başlamasıyla indirim marketlerinden alışverişlerin devasa boyutlara ulaşması ekonomik güçlenmeyi beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla marketlerin kazancında azalma değil aksine artış olduğunu ifade etmek doğru olacaktır. Hal böyle olunca çalışanların mesleğe devam etme ya da meslekten çıkarılma/çıkma kaygısı yaşayıp yaşamadıkları anlamlı bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik kazançlara paralel olarak kurumların ciddi oranda işten çıkarma yolunu tercih etmedikleri aksine bu süreçte işe alımların daha fazla yaşandığı gözlemlenmiştir. Pandeminin ilk günlerinde yaşanan korku ve kaygı nedeniyle kendi isteğiyle işi bırakanların, istifa edenlerin olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte sağlığı için iş değişikliği yapmayı düşünmeyenlerin sayısının da yüksek oranda olduğu görülmektedir. Çalışanların zamanla kendilerini bulaştan korumayı ve

pandemiyle birlikte yaşamayı öğrenmelerinin söz konusu durumda payı büyük olmuştur. Bunun yanı sıra çalışanların işten çıkarılma korkusu yaşamadıkları, pandemi döneminde sektörün güçlenmesine paralel olarak işten çıkarmaya yönelik mobbinglere maruz kalmadıkları anlaşılmıştır. Çalışanların neredeyse tamamı işten çıkarılmaktan korkmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşmeciler pandemi döneminde market sektörünün kapanmayan bir sektör olmasının ve işsiz kalanları gördükçe çalışıyor olmalarının onları teselli ettiğini ifade etmişlerdir. Bu konu özelinde bireylerin sağlıklarından ziyade ekonomik ihtiyaçlarını öncelikledikleri görülebilmektedir.

4.5. Mesleki Riskler:

İndirim marketleri insanların sıklıkla uğradığı, yüzeylerle temas ettiği, elden ele para alış-verişinin yapıldığı, sokağa çıkma yasaklarının yaşandığı günlerde hizmete devam ediyor olmalarıyla ironik bir şekilde müşterilerin vakit geçirmek için gittikleri yerler olmaları vb. sebeplerden dolayı pandemi döneminde çalışmanın riskli olduğu alanlardan biridir. Dolayısıyla çalışanların market içinde gündelik olarak dikkatli ve teyakkuzda olmaları gerekmiştir. Her ne kadar bireysel ya da kurumsal tedbirler alınmış olsa da markete giriş-çıkış yapan müşterilerden de benzer hassasiyetleri göstermeleri gerekmektedir. Fakat görüşmelerden anlaşıldığı üzere maalesef müşteriler gerekli hassasiyeti göstermemektedirler. Görüşmecilerin tamamı müşterileri her gün defalarca uyarmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte müşteriler tarafından tepki almaları da sıklıkla yaşadıkları bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Birkaç örnek olaya değinmek yerinde olacaktır:

“Müşteriye maskesini takmasını söyledim. Hani O anda meyve ve sebze reyonundaydı. Ben ona maskesini takmasını söyledim. Bir anda bana biberleri fırlatarak sen bana karışamazsın deyip böyle küfrederek çıktı mesela. Sürekli küfrederek bütün müşterilerin içinde bana o şekilde çıkıp gitmişti”

“Pandeminin ilk zamanlarında hastalığı çok fazla ciddiye almayan çok müşterimiz oldu. Bi kere tam kapanış saatinde müşterinin maskesiz son dakika geldiği bir dönemde bi tane müşteri gelmişti. Benimle birlikte üç personelde uyardı müşteri bizi dinlemedi. Maskesini takmamıştı. Üniversite hastanesinde hemşire bi arkadaşta alışveriş yapıyordu o anda hastaneye yakın olduğumuz için. Hemşire arkadaş uyardı kızdı biraz onlar aralarında polemiğe girdiler. Biz sizin gibiler yüzünden şu anda çoluğumuzdan çocuğumuzdan uzağımız gibi şeyler söylemişti. Beyefendi çıktı gitti. Ertesi gün hemşire bayan tekrar geldi kamera görüntülerini istedi biz vermedik hemen

beyefendi bulundu çağırıldı uzlaştırıldı alkollüydüm özür dilerim falan dedi. Konuyu tatlıya bağladık.”

“Öğleyin iki de kapattığımız günler vardı o zaman tam son dakika geldi bir müşteri. Beyefendi geldi saat ikiye on var. Maskesiz kapıyı açar açmaz girdi bende uyardım. Beyefendi maskeniz yok diye. Adam bana döndü dedi bi dakika bi dakika dedi benim söylediğimi kale almadan. Ekmek dolabına yöneldi. Ekmek dolabındaki şeffaf poşetlerden aldı ve kafasına geçirdi. Bende böyle olmayacağını hem kendi açısından zararlı olduğunu hem de böyle alamayacağımı yasak olduğunu söylesem de ısrarla market içinde dolaştı bir tane ekmek aldı ve kasaya kadar geldi tartışa tartışa çıktı o şekilde.”

Görüldüğü gibi indirim marketi çalışanları müşterilerin duyarsız davranışlarından dolayı rahatsızlık hissetmişlerdir. Haklarını aramak istediklerinde “müşteri her zaman haklıdır” söylemi ile karşılaştıklarını, yönetim kademesinden olabildiğince müşteri ile anlaşma yoluna giderek uyarmalarının istendiğini ifade etmişlerdir.

Her ne kadar market çalışanları ciddi oranda hastalanmamış olsalar da ailesiyle birlikte yaşayanların ailelerini riske attıklarını düşündükleri görülmüştür. Tedirginliği nedeniyle çalışanlardan bir kişi pandemi döneminde üç ay kadar evini ayırdığını ifade etmiştir. Bununla birlikte mesleğin sağlık açısından riskli olmadığını düşünenlerde bulunmaktadır. Çalışanların neredeyse tamamının genç bireylerden oluşmasının büyük katlısıyla Denizli özelinde indirim marketlerinde Covid-19 nedeniyle ölüm olayı yaşanmadığı fakat entübe olan daha sonra iyileşen kişilerin bulunduğu anlaşılmıştır. Süreç için sevindirici bir durumdur. Çalışanların pandemi döneminde ekonomik nedenleri önceledikleri, hastalığın ölüm riski taşıdığı realitesine rağmen çalışanların kendini çalışmaya mecbur hissettikleri anlaşılmıştır. İndirim marketlerinin pandemi döneminde hizmet vermeye devam eden nadir sektörlerden biri olması çalışanların iş kaybı yerine hayati riskleri göze almasına sebep olmuştur.

4.6. İzinler ve Sosyal Hayat:

İndirim marketlerinde pandemi döneminde market içinde çalışma arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin ciddi anlamda değişmediği ifade edilmiştir. Bireyler her ne kadar pandemi öncesi dönemlere nazaran daha mesafeli olmaya özen gösteriyor olsalar da bu durumun ilişkileri etkilemediği anlaşılmıştır. Sosyal hayat konusunda ise neredeyse tüm görüşmeciler zaten çalışma saatlerinin yoğun olması nedeniyle kendilerine zaman ayırabildikleri bir sosyal hayatlarının bulunmadığını bu nedenle pandeminin bu durumu ekstra etkilemediğini ifade etmişlerdir. İndirim marketi

çalışanları bir diğer konu olan sokağa çıkma yasaklarının yaşandığı günlerde marketlerin açık olmasına ve market çalışanlarının işe devam etmelerine içerlediklerini ve başlangıçta açıkça kızdıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin yarısından fazlası yasaklı günlerde çalışıyor olmalarını başlangıçta doğru bulmadıklarını fakat daha sonra bu duruma alıştıklarını hatta hak verdiklerini söylemişlerdir. Öte yandan pek çok insanın bu süreçte işsiz kalması nedeniyle sokağa çıkma yasağının olduğu günlerde dahi olsa çalışıyor olmalarının onları teselli ettiği anlaşılmıştır. Söz konusu durumu prekanizasyona bir başka örnek olarak okumak mümkündür. Güvencesiz ve belirsiz bir dönemde salt iş sahibi olabilmenin bireyleri güvende hissettirdiği görülebilmektedir.

Prekarya olmanın özelliklerinden olan izinler konusundaki belirsizliklerin indirim marketi çalışanlarında ciddi oranda yaşandığı gözlemlenmiştir. Pandemi döneminde bu durumun daha da vahim belirsizliklere kapı araladığı söylenebilir. İndirim marketi çalışanlarının işe başlarken imzaladıkları sözleşmede haftada bir gün izin olmak suretiyle 45 saati tamamlamaları gerekmekte bu da günlük ortalama 8 saate tekabül etmektedir. Fakat hangi gün izinli olacakları çalışma saatlerinin mutlak manada kaçta başlayıp kaçta biteceği sözleşmede belirsiz bırakılmıştır. Bu belirsizlik işverenlerin gerekli gördüğü durumlarda işe çağırma, izin verme gibi yaptırımlarını kolaylaştırmaktadır. Görüşmelerden anlaşıldığı üzere market çalışanlarının haftalık saatlerini doldurmakla mükellef oldukları bu nedenle pandemi döneminde her ne kadar müşteri olmasa ve marketler erken saatte kapatılsa dahi markete erken geldikleri ya da marketten geç çıktıkları, buna mecbur bırakıldıkları anlaşılmıştır. Pandemi döneminde ülkemizde kısa bir süre Pazar günleri indirim marketleri de kapatılmıştır. Bu dönemde yine haftalık çalışma saatlerini doldurmaları amacıyla indirim marketi çalışanlarının haftalık izinleri marketlerin zaten kapalı olduğu Pazar günlerinde kullandırılmış, kullanmaya mecbur bırakılmıştır. Pandemi döneminde marketlerin daha geç açılıp erken kapandığı günlerde ise ciroyu etkilememesi amacıyla işten çıkarma uygulaması yerine çalışanların mecburi yıllık izne çıkarıldıklarını ifade eden görüşmeciler olmuştur. Daha önceki yıllardan biriken yıllık izni olan çalışanlar mecburi yıllık izne ayrılmaları sağlanarak ekonomik kaybın minimize edilmesi hedeflenmiştir. Bu deneyimler indirim marketi çalışanlarının birer prekarya olarak yaşadıklarını gözler önüne sermektedir.

4.7. Rahatsız Eden Konular:

İndirim marketi çalışanlarına pandemi döneminde en fazla rahatsız oldukları konuların neler olduğu sorulduğunda özellikle müşterilere yönelik rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Cevapları Tablo 1'de aşağıdaki şekildedir:

Müşterilerin pandemi kurallarına uymaması çok rahatsız etti,
Uyarılan müşterilerin tepki göstermesi ve market çalışanlarını küçümseyici tavır takınmaları çok rahatsız etti,
Müşterilerin sokağa çıkma yasaklarında marketleri gezme ihtiyaçlarını gidermek için kullanmaları çok rahatsız etti,
Müşterilerin ihtiyaçlarını almak için marketin kapanmasına yakın son dakikaları tercih etmeleri çok rahatsız etti,
Sokağa çıkma yasağı olduğu günlerde bizim çalışmaya devam etmemiz çok rahatsız etti

Tablo 1: Çalışanların Rahatsız Olduğu Konular

SONUÇ

Yeni kapitalizmin önlenemez yükselişinden doğan yeni bir sınıf denemesi olarak "prekarya" hemen hemen her meslek grubunu içine dâhil edebilecek özelliklere sahip bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik ekonominin temel unsurlarından olan 'proletarya' ile benzer çeşitli özellikleri olmakla birlikte ciddi manada farklılık gösterdiği açıktır. Çalışmada bahsedildiği üzere prekarya ile alakalı çok çeşitli tanımlar bulunuyor olsa da, her tanımın temelinde güvencesizlik ve belirsizliğe vurgu vardır. İnsanlık tarihinde görülmüş çok çeşitli hastalıklardan biri de içinde yaşadığımız dönemde Covid-19, halk dilinde ise korona şeklinde isimlendirilen hastalık olmuştur. Tüm dünya ile birlikte ülkemizde salgın haline gelen hastalık iş yaşamını derinden etkilemiştir. Bu konuda avantajlı konumda olan, online olarak çalışmaya devam eden meslekler olmakla birlikte başta sağlık çalışanları olmakla birlikte dezavantajlı konumda olan, ölüm riskine rağmen çalışmak zorunda kalan meslekler de olmuştur.

Pandemi döneminde sürekli çalışmaya devam eden ve kapanmayan sektörlerden olan market sektörünün çalışanları söz konusu dezavantajlı gruplardan biridir. Gün içinde insanlarla ve yüzeylerle sıklıkla temas halinde olmaları bulaş ve dolayısıyla hastalanma risklerinin yüksek olmasına sebep olmuştur. Yeni kapitalizmden sonra mahalle arası bakkallar yerini marketlere, marketler yerini süpermarket ve hipermarket gibi daha büyük marketlere bırakmıştır. Bunlar arasında hiç umulmadık şekilde güçlenerek çıkan ise "indirim marketleri" (discount stores) olmuştur. Ülkemizde sayıları her geçen gün artan indirim marketlerinde işe alımların yoğunluğu, kolaylığı, yükselme imkânı, sigortalı olması ve asgari ücretin üzerinde maaş sağlaması nedeniyle özellikle üniversite mezunu olup kendi alanında iş

bulamayanların çalışmak için tercih ettiği yerler arasında ilk sıralardadır demek yanlış olmayacaktır. Pandemi sürecinde ise indirim marketlerinin hiç kapanmayan nadir sektörlerden olması çalışanların işine dört elle sarılmasını gerektirmiştir. Spesifik bir süreç olarak tanıklık ettiğimiz pandemi dönemi getirilerinin "prekarya"nın göstergelerinden iş yaşamında güvencesizlik ve belirsizlikleri daha da tetiklediği görülebilmektedir. Çalışma elde edilen veriler ışığında prekaryaya dâhil edilebilecek özelliklere sahip olduğu belirlenen "indirim marketi" çalışanlarının pandemi sürecinde yaşadıkları güvencesizliği ve belirsizliği gözler önüne sermeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda yapılan derinlemesine görüşmeler ışığında indirim marketi çalışanlarının pandemi dönemi deneyimlerine ulaşılmıştır.

Görüşmecilere hem prekarya olmanın özelliklerini taşıyıp taşımadıklarını anlamaya yönelik hem de pandemi sürecinde yaşadıkları deneyimlere yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu nedenle çalışma kapsamında salt pandemi sürecine yönelik değil demografik, sosyo-ekonomik sorulara da yer verilmiştir. İndirim marketi çalışanlarının ekseriyetle genç bireyler olmaları, eğitim durumlarının lise ve üzeri olduğu ve farklı farklı eğitim düzeylerine sahip oldukları, sektör de uzun süre çalışmadıkları, genellikle 2-4 sene sonrasında işi bırakmaya meyilli oldukları, markette iş tanımı belli olsa dahi bu tanıma uyulmadığı, her çalışanın market içi tüm işleri yapabildiği görülmüştür. Bunun dışında haftalık çalışma saatleri belli olsa da günlük olarak mutlak manada uyulmadığı, izinler konusunda belirsizliklerin yaşandığı anlaşılmıştır. Yukarıda bahsedilen durumlar neticesinde indirim marketi çalışanlarının "prekarya" özelliklerini taşıdıkları belirlenmiştir. Öte yandan asgari ücretle çalışmaları, çeşitli primler almaları, meslekte yükselme olanaklarına sahip olmaları ise nadir "prekarya" dışı özelliklerdendir.

İndirim marketi çalışanlarına yönelik sorular ve alınan cevaplar ışığında sektörden memnuniyet, pandemide sağlık, pandemide iş değişikliği, mesleki riskler izinler ve sosyal hayat ve rahatsız eden konular şeklinde temalar oluşturulmuş ve bu temalar aracılığıyla indirim marketi çalışanlarının pandemi dönemine yönelik deneyimleri açıklığa kavuşturulmuştur. İndirim marketi çalışanlarının ekseriyetle sektörden memnun oldukları işlerini severek yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu konuda ilgi çeken husus: işinden memnun olmayanların yönetim kademesinde bulunuyor olmasıdır.

İndirim marketi çalışanlarından varsaydığımız oranda hastalanma sayısının görülmediğini ifade etmek gerekir. Başlangıçta hastalanma riski nedeniyle istifaların yaşandığı fakat çok fazla hastalanan olmadığı anlaşılmıştır. Ama dikkat çeken husus; çalışanların önemli bir kısmı hastalığı

farkında olmadan geçirmiş olabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. İndirim marketi çalışanları da sektörde çok fazla hastalanan olmadığını belirtmişlerdir. Pandemi döneminde başlangıçta çeşitli aksaklıklar yaşanmış olsa da kurumların gerekli tedbirleri aldığı bu konuda çalışanların alınan tedbirleri yeterli bulunduğu gözlemlenmiştir. Market çalışanlarından bir kişinin hastalanması tüm şubenin karantinaya alınması anlamına gelmektedir. Kapitalizmde bireyin kendiliğinden ziyade dönen çarkın kendisinin önemli olduğu düşünülürse, kurumların ekonomik eksenli düşündüğü, çarkın dönmesi için çalışanların hastalanmaması adına gerekli tedbirleri almaya riayet ettiği söylenebilir.

Pandemi döneminde yukarıda ifade edildiği gibi başlangıçta hastalanma yüksek riskine sahip bir meslek olması nedeniyle iş değişikliği yapmak amacıyla işten istifa edenlerin olduğu öğrenilmiştir. Sonraki süreçlerde ise pandemi döneminde hiç kapanmayan sektörlerden olması nedeniyle bireylerin iş değişikliği yapmayı düşünmedikleri ve hatta işsiz kalan kişileri gördükçe iş sahibi olmalarına sevindikleri, teselli oldukları anlaşılmıştır. Sektörün güçlü olması nedeniyle de pandemi sürecinde işten çıkarılma korkusu yaşamadıkları gözlemlenmiştir.

Pandemi döneminde mesleki risklere sahip bir iş kolu olması nedeniyle indirim marketleri bulaş riski taşıyan yerler olmuştur. Salt kurumsal ya da çalışanların bireysel aldıkları tedbirler yeterli olmamış müşterilerin de gerekli hassasiyeti göstermesi gerekmiştir. Fakat maalesef müşterilerin pandemi kurallarına yeterince riayet etmediği bu nedenle zor durumda kalındığı anlaşılmıştır. Yönetim kademesinden müşteriyi sakince uyarın söylemleri, müşteri memnuniyeti politikası nedeniyle hak arama girişiminde bulunmadıkları da görülmüştür. Mesleki riskler sadece müşterilerle alakalı olmamıştır. Pandemi döneminde çalışanlarda ciddi oranda hastalanan olmamışsa da yine de ailelerine bulaştırma korku ve kaygısını taşıdıkları görülmüştür.

İndirim marketi çalışanlarının izinlerine dair düzenlemeler sıradan günlerde dahi karmaşık bir yapıda iken pandemi döneminde bu karmaşıklığın ikiye katlandığı görülmüştür. Çalışmaya başlarken imzaladıkları sözleşme gereği belirli izin günlerine sahip olmayışları, pandemi döneminde bu belirsizliğin rahatlıkla kullanılması ve zorunlu izinlere tabi olmalarını getirmiştir. Çalışma saatlerinin yoğunluğu nedeniyle kendilerine vakit ayıramadıkları bu durumun pandemi dönemine özgü herhangi bir yeni oluşum getirmediği anlaşılmıştır.

İndirim marketi çalışanlarının pandemi sürecinde en fazla rahatsız oldukları durumların müşterilerle ilintili olduğu açıktır. Hemen hemen tüm

görüşmeciler müşterilerin pandemi kurallarına uymayısları, uyarıldıkları zaman tepki göstermeleri, marketleri sokağa çıkma yasağı uygulanan günlerde vakit geçirme yeri olarak kullanmaları gibi durumlardan rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Klasik ekonomiden özellikle işgücü piyasası özelinde farklılaşan yeni kapitalizm bireylerin mesleki belirsizlikler ve güvencesizlikler yaşamalarına sebep olmuştur. Ampirik bir gerçeklik olarak karşımızda duran "prekarya" pek çok iş kolunda görmeye alıştığımız bir durumu ifade eder hale gelmiştir. İndirim marketi çalışanlarının da spesifik olarak "prekarya" özellikleri taşıdıkları açıkça anlaşılmıştır. Bir döneme tanıklık ettiğimiz pandemi süreci ise, yaşanan belirsizlik ve güvencesizliklerin farklı bir veçheye doğru evrilmesini getirmiş ve bireyler ekonomik ihtiyaçlar ile fiziksel çıkarlar arasında sıkışıp kalmıştır. Görüldüğü kadarıyla ekonomik ihtiyaçlar öncelikli konumda olmak zorundadır. Prekarizasyona bir çözüm üretmek güç olsa da bireylerin iş ortamında yaşadıkları belirsizlikleri ve güvencesizlikleri minimize etmek gerekliliği ortadadır. Söz konusu durumun münferit değil makro düzeyde çözülebilecek bir sorun olması mikro düzeyde yapılabilecekleri kısıtlamaktadır.

KAYNAKÇA

Arslan, Y. & Yavuzylmaz, O. (2017). İndirim Marketleri ve Süpermarketlerin Marka Denkliği Algılarının Kıyaslanmasına Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Business ResearchTurk* 9(4), 571-588.

Başfırncı, Ç., Çilingir-Ük, Z. & Gültekin, Y. (2019). Türkiye'deki İndirim Marketlerinin Marka İmajlarının Sosyal Ağ Analizi Yöntemiyle İncelenmesi: A101, BİM ve ŞOK Örneği. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi* 5(2), 277-300.

Bora, T. & Erdoğan, N. (2011). Cüppenin, Kılıcın ve Kalemin Mahcup Yoksulları: Yeni Kapitalizm, Yeni İşsizlik ve Beyaz Yakalılar. *Boşuna mı Okuduk?: Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Braga, R. (2016). On Standing's a Precariat Charter: Confronting the Precarisation of Labour in Brazil and Portugal. *Global Labour Journal* 7(2), 148-159.

Brennan, D. & Lundsten, L. (2000). Impact of Large Discount Stores on Small US Towns: Reasons for Shopping and Retailer Strategies, *International Journal of Retail & Distribution Management* 28, 4(5), 155-161.

Chomsky, N. (2012). *Occupy, Occupied Media Pamphlet Series*. USA: Zuccotti Park Press. Erişim Tarihi: 01.03.2021.

Çeştepe, H. & Bilen, M. (2001). Devletin Ekonomideki Rolü: Finansal Kriz Sonrası Doğu Asya'da Performans Analizi. *İşletme Finans Dergisi Haziran*, 54-71.

Çiğdem, S. & Erdoğan, E. (2019). Medya Endüstrilerinde Yeni Bir Prekanizasyon Süreci Olarak Freelance Çalışma. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 7(2), 159-169.

Deleersnyder, B., Dempe M. vd. (2007). Win-win Strategies at Discount Stores. *Journal of Retailing and Consumer Services* 14(7), 309-318.

Duman, M. Z. (2011). Neo-Liberal Küreselleşmenin Zaferi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8(1), 666-700.

Ekinci, A. (2011). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 6(2), 71-96.

Ercan, F. (1997). Tarihsel ve Toplumsal Bir Süreç Olarak Kapitalizm ve Esneklik, 95'-96 *Petrol-İş Yıllığı*. İstanbul: Türkiye Petrol Kimya Lastik Sanayi İşçileri Sendikası, 661-693.

Frase, P. (2013). The Precariat: A Class or a Condition?. *New Labor Forum* 22(2), 11-14.

Harman, C. (2012). *Zombi Kapitalizm: Küresel Kriz ve Marx'ın Yaklaşımları*. (Çev.). Ali Çakıroğlu. İstanbul: Marx-21 Yayınları.

Jorgensen, M. (2015). Precariat – What it is and isn't – Towards an Understanding of What it Does. *Critical Sociology* 42, 1-16.

Karagül, M. (2020). Neo-Liberal Politikalar ve Ekonomik Krizler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 6(4), 23-38.

Köse, A. & Öncü, A. (2000). İşgücü Piyasaları ve Uluslararası İşbölümünde Uzmanlaşmanın Mekânsal Boyutları: 1980 Sonrası Dönemde Türkiye İmalat Sanayii. *Toplum ve Bilim* 86, 72-90.

Munck, R. (2013). The Precariat: A View from the South, *Third World Quarterly* 34(5), 747-762.

Onaran, Ö. (2000). Türkiye'de Yapısal Uyum Sürecinde Emek Piyasasının Esnekliği. *Toplum ve Bilim* 86, 194-210.

Özkurt, C. (2018). Yeni Krizler Çağı, Çalışmanın İflası ve Prekarya. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 2, 111-122.

Öztürk Ş. (2008). Kırsal Yoksulluk ve Neoliberal Ekonomi Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1(5), 604-634.

Polat, F. & Basmacı, M. (2017). Neoliberalizm Heyulası: Keynesyenizme Saldırı mı? Sermayenin Zorunlu İstikameti mi?. *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* 3(2), 79-128.

Standing, G. (2014). The Precariat. *Contexts* 13(4), 10-12.

Standing, G. (2020). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. (Çev.). Ergin Bulut. (Ed.). Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.

Vatansever, A. (2013). Prekarya Geceleri: 21. Yüzyıl Dünyası'nda Geleceği Olmayan Beyaz Yakalıların Rüyası. *EUL Journal of Social Science* 4(2), 1-20.

Yıldırım, H. & Kurtuluş, S. (2008). Yerli ve Yabancı İndirim Süpermarket Zincirleri Müşterilerinin Bu Marketleri Değerlendirmeleri Üzerine Bir Pilot Araştırma. *KMÜ İİBF Dergisi* 10(14), 88-108.

Yılmaz, A., Aykaç, Ö. vd. (2021). İndirim Marketlerini Kimler Neden Tercih Eder?. *UIİİD-IJEAS* 30, 243-258.

<https://www.a101.com.tr/hakkimizda>. Erişim Tarihi: 07.04.2021.

<https://www.bim.com.tr/Categories/108/hakkimizda.aspx>. Erişim Tarihi: 07.04.2021.

<https://kurumsal.sokmarket.com.tr/hakkimizda>. Erişim Tarihi: 07.04.2021.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Postmodernizm aracılığıyla değişim ve dönüşüm geçiren klasik ekonomi yeni kapitalizm olarak anılmaya başlanmıştır. Yeni kapitalizm hem neoliberal işgücü piyasasını hem de üretim ilişkilerini şekillendirmiştir. Dolayısıyla küresel anlamda çalışanların profilinde de bir değişim yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu değişimi ifade etme amacıyla ortaya çıkan bir terim olan "prekarya" klasik ekonominin dönem özelliklerini taşıyan "proletarya"dan farklılıklar göstermektedir. Proletarya'dan farklı olarak prekarya yeni kapitalizmin sunduğu yeni bir sınıf ya da yeni bir sınıf denemesi olarak ifade edilebilir. Bu sınıfa dâhil edilebilecek çok çeşitli meslekler, çalışanlar vardır. Beyaz yakalı da mavi yakalı da prekaryaya dâhil olabilir. Her türlü riske ve hatta ölüm riskine rağmen pandemi sürecinde dahi mesleğini değiştirememek, çalışmak zorunda kalmak prekaryanın özelliklerinden sadece biridir. Dünya tarihinde pandemi olarak kabul edilen pek çok hastalık yaşanmıştır. İçinde bulunduğumuz çağda da her yüzyılda bir yaşandığı ifade edilen salgınlardan payımıza Covid-19, Korona şeklinde isimlendirilen hastalık düşmüştür. Hastalık tüm dünyayı her anlamda etkisi altına almış ve yeni bir pandemi sürecinin yaşanmasına sebep olmuştur. Sıradan insandan yöneticilere, ülkelerin ekonomi ve siyasi ilişkilerine kadar her şey etkilenmiştir. Çalışan bireylerin bazıları günümüz şartları neticesinde sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı günlerde evlerinde çalışabilmişlerdir. Fakat bazı çalışanlar ya da meslekler bu anlamda dezavantajlı konumda olarak nitelendirilebilir. Çünkü mesleki olarak evden çalışmaları mümkün değildir. Yüz yüze ilişki içinde olmaları ve fiziksel emek harcamaları gerekmektedir. Market çalışanları söz konusu

dezavantajlı grupta sayılabilir. Zira devasa ülke etkilenimleri dışında, homo economicus olan günümüz bireylerinin sosyal yaşantıları arasında en zaruri olan hem fiziksel hem sosyal olma özelliğine sahip gıda ihtiyaçlarının karşılanması durumu pandemi sürecinde gündelik hayatta zihni meşgul eden en önemli konu olmuştur. Bu nedenle marketler pandemi sürecinde sokağa çıkma yasağının olduğu günlerde dahi açık kalmış ve çalışanlar da Covid-19 olma yüksek riskine rağmen insanlarla birebir temas halinde çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu zorunluluk hali dezavantajlı konumda bulunan market çalışanlarının "prekarya"ya dâhil olabilecek özelliklerinden biri olarak okunmuştur. Bu çalışma pandemi sürecinde evden çalışma fırsatına sahip olmayan dezavantajlı konumdaki market çalışanlarının süreçte yaşadıklarına yönelik bir çalışma derdiyle ortaya çıkmıştır. Bu anlamda bir durum analizi yapmayı hedeflemektedir. Perakendecilik sektöründe hizmet veren çok çeşitli market türleri bulunmaktadır. Çalışma halkın en fazla tercih ettiği literatürde "indirim marketi" (discountstore) olarak isimlendirilen market türlerinden olan A101, BİM ve ŞOK indirim marketlerinde çalışanlara yönelik olarak oluşturulmuştur. Çalışma Denizli ilinde pandemi döneminde söz konusu marketlerde çalışmaya devam eden ve rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen toplamda 15 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılarak hazırlanmıştır. Görüşmecilere hem prekarya olmanın özelliklerini taşıyıp taşımadıklarını anlamaya yönelik hem de pandemi sürecinde yaşadıkları deneyimlere yönelik sorular yöneltilmiştir. Çalışma içerisinde sorular ve alınan cevaplar ışığında "sektörden memnuniyet", "pandemide sağlık", "pandemide iş değişikliği", "mesleki riskler", "izinler ve sosyal hayat" ve "rahatsız eden konular" şeklinde temalar oluşturulmuş ve bu temalar aracılığıyla indirim marketi çalışanlarının pandemi dönemine yönelik deneyimleri açıklığa kavuşturulmuştur. İndirim marketi çalışanlarının ekseriyetle sektörden memnun oldukları, işlerini severek yaptıkları gözlemlenmiştir. İndirim marketi çalışanlarından varsaydığımız oranda hastalanma sayısının görülmediğini ifade etmek gerekir. Başlangıçta hastalanma riski nedeniyle istifaların yaşandığı anlaşılmıştır. Ama dikkat çeken husus; çalışanların önemli bir kısmı hastalığı farkında olmadan geçirmiş olabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Pandemi döneminde kurumların gerekli tedbirleri aldığı gözlemlenmiştir. Pandemi döneminde yukarıda ifade edildiği gibi başlangıçta hastalanma yüksek riskine sahip bir meslek olması nedeniyle iş değişikliği yapmak amacıyla işten istifa edenlerin olduğu öğrenilmiştir. Sonraki süreçlerde ise pandemi döneminde hiç kapanmayan sektörlerden olması nedeniyle bireylerin iş değişikliği yapmayı düşünmedikleri ve hatta işsiz kalan kişileri gördükçe iş sahibi olmalarıyla teselli oldukları anlaşılmıştır. İndirim marketi çalışanlarının izinlerine dair düzenlemeler sıradan günlerde dahi karmaşık bir yapıda iken pandemi döneminde bu karmaşıklığın ikiye katlandığı görülmüştür. Çalışmaya başlarken imzaladıkları sözleşme gereği belirli izin günlerine sahip olmayışları, pandemi döneminde bu belirsizliğin rahatlıkla kullanılması ve zorunlu izinlere tabi olmalarını getirmiştir. Çalışma saatlerinin yoğunluğu nedeniyle kendilerine vakit ayıramadıkları bu durumun pandemi dönemine özgü herhangi bir yeni oluşum getirmediği anlaşılmıştır. İndirim marketi çalışanlarının pandemi sürecinde en fazla rahatsız oldukları durumların müşterilerle ilintili olduğu açıktır. Hemen hemen tüm görüşmeciler müşterilerin pandemi

kurallarına uymayışları, uyarıldıkları zaman tepki göstermeleri, marketleri sokağa çıkma yasağı uygulanan günlerde vakit geçirme yeri olarak kullanmaları gibi durumlardan rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. İndirim marketi çalışanlarının ekseriyetle genç bireyler olmaları, eğitim durumlarının lise ve üzeri olduğu ve farklı farklı eğitim düzeylerine sahip oldukları, sektör de uzun süre çalışmadıkları, genellikle 2-4 sene sonrasında işi bırakmaya meyilli oldukları, markette iş tanımı belli olsa dahi bu tanıma uyulmadığı her çalışanın market içi tüm işleri yapabildiği görülmüştür. Bunun dışında haftalık çalışma saatleri belli olsa da günlük olarak mutlak manada uyulmadığı, izinler konusunda belirsizliklerin yaşandığı anlaşılmıştır. Yukarıda bahsedilen durumlar neticesinde indirim marketi çalışanlarının "prekarya" özelliklerini taşıdıkları belirlenmiştir. Öte yandan asgari ücretle çalışmaları, çeşitli primler almaları, meslekte yükselme olanaklarına sahip olmaları ise nadir "prekarya" dışı özelliklerdendir. Pandemi sürecinde mesleki durumlar ile ilgili olarak yapılan çalışmaların genelinin sağlık çalışanlarına yönelik olması bu çalışmanın farklılık sağlayarak bilimsel katkı sunacağını düşündürmüştür. Çalışmanın sonucunda prekarya özellikleri taşıyan indirim marketi çalışanlarının pandemi dönemine dair korku ve kaygıları, tecrübeleri, karşılaştıkları zorluklar ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

EXTENDED ABSTRACT: The classical economy, which has undergone change and transformation through postmodernism, has begun to be called the new capitalism. The new capitalism has shaped both the neoliberal labor market and the relations of production. Therefore, it would not be wrong to say that there has been a change in the profile of employees globally. The term "precariat", which emerged to express this change, differs from the "proletariat", which has the characteristics of the classical economy. Distinctively the proletariat, the precariat can be expressed as a new class or a new class attempt offered by the new capitalism. There are a wide variety of jobs and employees that can be included in this class. White-collar workers and blue-collar workers can be included in the precariat. Despite all kinds of risks and even the risk of death, not being able to change your job and having to work even during the pandemic is just one of the characteristics of the precariat. There have been many diseases that are considered as pandemics in the history of the world. In the era we live in, there is a disease called Covid-19, Corona, which is one of the epidemics that is stated to be experienced once in every century. The disease has affected the whole world in every sense and has caused a new pandemic process. Everything from ordinary people to the economic and political relations of countries has been affected. Some of the working individuals were able to work in their homes on the days when curfews were imposed as a result of today's conditions. However, some employees or jobs can be described as disadvantaged in this sense. Because it is not possible to work from home professionally. They need to be in a face-to-face relationship and spend physical labor. Market employees can be considered in this disadvantaged group. Because, apart from the effects of countries, meeting the food needs, which is the most essential among the social lives of today's individuals who are homo economicus, has been the most important issue that occupies the

mind in daily life during the pandemic process. For this reason, markets have served even on the days of curfew during the pandemic process, and employees had to work in one-on-one contact with people despite the high risk of becoming Covid-19. This obligation has been read as one of the characteristics of the disadvantaged market workers that can be included in the "precariat". This study has emerged with the problem of working towards the experiences of the disadvantaged market employees who do not have the opportunity to work from home during the pandemic process. In this sense, it aims to make a situation analysis. There are many different types of stores serving in the retail sector. The study was created for the employees of A101 BİM and ŞOK markets, one of the market types called "discount stores" in the literature, which is most preferred by the public. The study was prepared by conducting in-depth interviews with a total of 15 people selected by random sampling method, who continued to work in the said markets during the pandemic period in Denizli. The interviewees were asked questions both to understand whether they had the characteristics of being a precariat and about their experiences during the pandemic process. In the light of the questions and the answers received, themes such as "satisfaction with the industry", "health in the pandemic", "job change in the pandemic", "occupational risks", "leaves and social life" and "disturbing issues" were created and through these themes, the discount store employees their experiences during the pandemic period have been clarified. It has been observed that the discount store employees are mostly satisfied with the sector and they do their job with love. It should be noted that the number of patients who were ill at the rate we assumed from the discount market employees was not observed. But the remarkable thing is; A significant part of the employees stated that they thought that they might have had the disease without being aware of it. It has been observed that institutions have taken the necessary measures during the pandemic period. As stated above, during the pandemic period, it was learned that there were people who resigned from their jobs in order to change their jobs due to the fact that it was a profession with a high risk of getting sick at the beginning. In the following processes, it has been understood that individuals do not think of changing jobs, and even they are consoled by having a job when they see people who are unemployed, since they are among the sectors that never closed during the pandemic period. While the regulations regarding the leave of discount store employees are complex even on ordinary days, it has been observed that this complexity has doubled during the pandemic period. The fact that they did not have certain leave days in accordance with the contract they signed at the beginning of their work brought this uncertainty to be easily used during the pandemic period and to be subject to mandatory leaves. It was understood that this situation, which they could not spare time for themselves due to the intensity of their working hours, did not bring any new formations specific to the pandemic period. It is clear that the situations that the discount store employees are most uncomfortable with during the pandemic process are related to the customers. Almost all interviewees stated that they were disturbed by situations such as customers' non-compliance with pandemic rules, their reaction when warned, and their use of markets as a place

to spend time on days when the curfew was imposed. Discount store employees are mostly young individuals, their education level is high school or higher, they have different levels of education, they do not work in the sector for a long time, they tend to quit their job after 2-4 years, and every employee who does not comply with this definition even if the job description is clear in the market. It has been seen that he can do all the work in the market. Apart from this, it has been understood that although the weekly working hours are certain, they are not strictly followed on a daily basis and there are uncertainties about the permits. As a result of the situations mentioned above, it has been determined that the discount store employees have the characteristics of "precariat". On the other hand, working for a minimum wage, receiving various premiums, and having the opportunity to advance in the profession are among the rare non-precariat characteristics. The fact that most of the studies on occupational situations during the pandemic process are aimed at health workers, made us think that this study will make a scientific contribution by making a difference. As a result of the study, the fears and anxieties of the discount store employees, who have precariat characteristics, about the pandemic period, their experiences, the difficulties they faced and solution suggestions were revealed.

EKLER

Ek-1: Katılımcılara Yöneltilen Sorular

SORULAR

Sayfa | 1734

DEMOGRAFİK ve SOSYO-EKONOMİK SORULAR

1. Yaşınız?
2. Cinsiyet?
3. Eğitim durumunuz?
4. Kaç senedir bu sektörde ve burada çalışıyorsunuz?
5. Marketteki göreviniz?
6. Evli misiniz?
7. Sigortanız var mı?
8. Asgari ücretle mi çalışıyorsunuz?
9. Günde kaç saat çalışıyorsunuz?
10. İşinizi seviyor musunuz?
11. Mesleğinizde kariyer planınız var mı?

PANDEMİ SÜRECİNE YÖNELİK SORULAR

1. Covid-19 geçirdiniz mi?
2. Geçirdi iseniz çalıştığınız yerden mi geçtiğini düşünüyorsunuz?
3. Market çalışanlarından hastalananların sayısı çok mu sizce?
4. Pandemi sürecinin çalışma hayatınızda ortaya çıkardığı etkiler nelerdir?
5. Pandemi sürecinde çalışma saatleriniz nasıldı?

6. Gerekli tedbirlerin alındığını düşünüyor musunuz?
7. Bireysel tedbir alma ihtiyacı hissediyor musunuz?
8. Kendinizi eve gidince ailenizi tehlikeye atıyor gibi hissettiğiniz oldu mu?
9. Sağlığınız için iş değişikliği yapmayı düşündünüz mü?
10. Herhangi bir müşteriyi kurallara uymadığından dolayı uyardığınız oldu mu?
11. Müşteriyi uyarmanızdan dolayı tepki aldığınız oldu mu? Bir örnek olay anlatır mısınız?
12. Çalışma arkadaşlarınızla ilişkiniz pandemi sürecinde nasıl idi?
13. İşten çıkarılmalar yaşandı mı?
14. Siz işten çıkarılmaktan korktunuz mu?
15. Pandemi sürecinde işinizde devam edebilmeniz için taviz vermeniz gerektiğini düşündüğünüz konular oldu mu? Çalışma saatleri, sizin iş tanımınızda bulunmayan işleri yapma gibi)
16. Sektörün pandemi sürecinde güçlendiğini düşünürsek işten çıkarılma ile ilintili olarak bir mobbing yaşadınız mı?
17. Market çalışanlarının sokağa çıkma yasağı olduğu günlerde insanların çoğu evinde iken çalışıyor olması size neler düşündürdü?
18. Neden hayati anlamda riskli olduğunu bildiğiniz halde bu işte çalışmaya devam ettiniz?
19. Bu süreçte çalıştığınız yerde sizi en çok ne rahatsız etti?
20. Yaşantınızı, çalıştığınız işi sorgulama ihtiyacı hissettiniz mi?

Ek-2: Temalar ve Kodlar

Prekarya'nın Pandemi Döneminde Yaşadıklarına Dair Bir Örnek Çalışma
Merve Çetin Dağdelen

Temalar ve Kodlar	K 1	K 2	K 3	K 4	K 5	K 6	K 7	K 8	K 9	K 10	K 11	K 12	K 13	K 14	K 15
Sektörden Memnuniyet															
İşimden memnunum severek çalışıyorum		*	*		*		*	*		*	*			*	*
İşimden memnun değilim mecburen çalışıyorum	*			*		*			*			*	*		
Bu işe isteyerek başladım		*		*	*		*			*	*		*		*
Bu işe mecburen başladım	*		*			*		*	*			*	*		*
Markette iş tanımımız bellidir		*					*							*	
Markette iş tanımımız belli olsa da herkes her işi yapar	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Mesleğimde yükselmeyi düşünüyorum		*	*		*		*	*		*	*			*	*
Mesleki anlamda bir kariyer planım yok	*			*		*			*			*	*		
Pandemide Sağlık															
Covid geçirmedim				*	*				*	*		*	*		
Covid geçirmiş olduğumu ama farkında olmadığımı düşünüyorum	*	*	*			*	*	*			*			*	*
Market çalışanlarının çok fazla hastalandığını düşünüyorum					*					*	*				*
Market çalışanlarının çok fazla hastalandığını düşünmüyorum	*	*	*	*	*		*		*		*	*	*	*	
Kurumumuz gerekli tedbirleri yeterince almaktadır.	*	*	*	*	*		*		*			*	*	*	
Bireysel tedbir almam gerektiğini düşünüyorum.						*		*		*	*				*

Prekarya'nın Pandemi Döneminde Yaşadıklarına Dair Bir Örnek Çalışma
Merve Çetin Dağdelen

Pandemide İş değişikliği															
Sağlığım için iş değişikliği yapmayı düşündüm.		*						*				*			*
Pandemi kaynaklı iş değişikliği yapmayı düşünmedim.	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
İşten çıkarılmalar yaşanmadı	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Kendi isteği ile işten çıkanlar oldu	*	*	*			*	*	*				*			*
İşten çıkarılmaktan korktum															
İşten çıkarılmaktan korkmadım	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Pandemide işe devam edebilmek için taviz vermemiz gereken konular oldu		*		*				*				*			
Pandemide işe devam edebilmek için taviz vermemiz gereken konular olmadı	*		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Market sektörünün pandemide kapanmayan sektörlerden biri olması riskli olsa dahi çalışmaya devam etmemi sağladı	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Pandemi sürecinde işimi sorgulama ihtiyacı hissettim			*			*				*			*		
İşsiz kalanları görünce işim olduğu için sevindim ve çalışmaya devam ettim	*	*		*		*		*	*			*	*		*
Mesleki Riskler															
Her gün defalarca müşterileri uyarmak zorunda kalıyoruz	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Uyarıldıkları için müşteriler tepki gösteriyorlar	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

Prekarya'nın Pandemi Döneminde Yaşadıklarına Dair Bir Örnek Çalışma
Merve Çetin Dağdelen

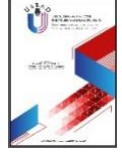
Ailemi riske atıyormuş gibi hissettiğim oldu	*			*			*			*				*	
Mesleğin sağlık açısından riskli olduğunu düşünmüyorum		*	*		*	*		*	*				*		
Hayati anlamda riskli olduğu halde mecbur olduğum için çalıştım	*	*	*		*	*	*	*	*			*	*	*	
İzinler ve Sosyal Hayat															
Market içinde çalışanlarla ilişkilerimizde herhangi bir değişiklik yaşanmadı		*	*	*	*		*	*	*			*	*		*
Market içinde birbirimizle mesafeli idik				*		*					*				*
Sokağa çıma yasaklarının olduğu günlerde çalışıyor olmamıza çok kızdım	*	*		*		*	*				*	*		*	*
Sokağa çıkma yasaklarının olduğu günlerde çalışıyor olmamıza hak verdim			*		*		*	*	*	*	*	*	*		*
Çalışma saatlerimizin yoğunluğu zaten sosyal hayatımızın minimal seviyede olmasını sağlıyor pandemi etkilemedi		*			*		*		*	*				*	
Haftalık izinlerimiz hafta sonu marketlerin kapalı olduğu günlerde kullanıldı	*	*			*					*		*	*		
Marketler erken kapansa dahi haftalık saatimizi doldurmamız için markette kalmaya devam ettik	*	*		*		*	*	*				*	*		*
İşten çıkarmak yerine yıllık izinlerimiz kullanıldı			*	*		*			*	*	*		*	*	*

Prekarya'nın Pandemi Döneminde Yaşadıklarına Dair Bir Örnek Çalışma
Merve Çetin Dağdelen

Rahatsız Eden Konular															
Müşterilerin pandemi kurallarına uymaması çok rahatsız etti	*			*		*	*	*							*
Uyarılan müşterilerin tepki göstermesi ve market çalışanlarını küçümsemesi çok rahatsız etti		*	*	*		*	*			*	*	*		*	
Müşterilerin sokağa çıkma yasaklarında marketleri gezme ihtiyacı kullanması çok rahatsız etti		*	*	*	*	*	*	*	*			*	*	*	*
Müşterilerin ihtiyaçlarını almak için marketin kapanmasına yakın son dakikaları tercih etmesi çok rahatsız etti	*			*			*			*			*		*
Sokağa çıkma yasağı olduğu günlerde bizim çalışmaya devam etmemiz çok rahatsız etti	*	*		*			*			*				*	*

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

COVID-19 KRİZİNİN KÜRESEL MARKALARIN FARKINDALIK OLUŞTURMADA KULLANDIĞI SOSYAL MEDYA REKLAM FİLMLERİNE YANSIMASI

REFLECTION OF THE COVID-19 CRISIS ON SOCIAL MEDIA ADVERTISING
FILMS USED BY GLOBAL BRANDS TO CREATING AWARENESS

İsmail KOCABAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Rumeli Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık
Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema,
İstanbul/Türkiye.

Asst. Prof., Istanbul Rumeli University, Faculty of Art, Design and Architecture
Radio, Television and Cinema,
Istanbul/Turkey.

kcbs.ismail@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4833-9700

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.938978

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11.12.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kocabaş, İ. (2021). Covid-19
Krizinin Küresel Markaların Farkındalık Oluşturmada Kullandığı Sosyal Medya
Reklam Filmlerine Yansıması. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*
3(7), 1740-1776.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Covid-19, salgın olarak ortaya çıkmış ancak sonrasında etki alanları ve yönetiliş tarzıyla küresel kriz haline dönüşmüştür. Etkilenen önemli hedeflerden birisi de tüketiciler olmuştur. Tüketiciler, büyük markaları Covid-19'la mücadelenin merkezi ve artan farkındalığın destekçileri olarak görmektedirler. Bu küresel salgın sürecinde tüketiciler, hem psiko-sosyal hem de tüketim alışkanlık ve eğilimleri açısından değişim gösterirken, diğer taraftan küresel markaların bu değişim ortamında farkındalıklarını ortaya koyabilme sorunsalı doğmuştur. Yeni mesafeli yaşamın sonucu olarak çevrimiçi platformlarda daha çok yer almaya başlayan ve ilgisini, yönelimlerini, tüketimini bu mecraaya kaydıran tüketicinin, dikkatlerinin çekilerek stratejik bir iletişimin kurulması önem arz etmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için sosyal medya reklam filmleri önemli bir araç haline gelmiştir. Bu kapsamda çalışma, küresel markaların sosyal medya reklamlarını nasıl kullandıkları, hangi mesajları sundukları ve ne tür bir imgeleme kullandıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Forbes (2020)'in "Dünyanın en değerli markaları listesinde" ilk 30 içerisinde yer alan ve YouTube mecrasında reklam yayınlamış teknoloji (Apple), otomotiv (Honda) ve gıda (McDonald's) sektöründe yer alan markalar, amaçlı örneklem esas alınarak belirlenmiştir. Covid-19 sürecindeki "youtube reklamlarıyla" markalar tarafından hedef kitleye yönelik hangi mesajların sunulmaya çalışıldığı "göstergebilimsel" teknikte yorumlanarak analize tabi tutulmuştur. Reklam çözümleme modelinin ilk bölümünde reklam filminden sahneler yer alırken, ikinci bölümde "reklamın anlatısı, anlamlar, estetik, reklamın yapısı, mecazlar ve imgeler, kültürel göndermeler, ideolojiye" yer verilmektedir. Üçüncü bölümde reklam filmi içerisinde yer alan "ikili karşıtlıklar ve göstergebilimsel anlam ve mitlere yer verilmekte olup son bölümde çözümleme gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın sonuçları bağlamında, markalar sosyal medya reklamlarıyla krize yönelik eğitici misyonunu ortaya koymuştur. Ayrıca Apple teknoloji, dostluk, samimiyet, birliktelik mitlerini kullanarak herkes için hayatı daha kolay hale getirdiği mesajı vermiştir. Honda, dostluk, samimiyet, çevreci-temiz, başarı-özgürlük mitlerini kullanarak evde kalmanın farklı olanı ortaya koymanın önünde bir engel olmadığı mesajı vermiştir. Son olarak McDonald's başlangıç, bilgelik, çalışkanlık, dostluk, yol gösterici, harekete geçirici, tehlike ve sağlık mitlerini kullanarak ihtiyacınız olduğu her an yanındayız mesajı vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kriz, Covid-19, Farkındalık Oluşturma, Küresel Markalar, Sosyal Medya Reklam Film

Absract: Covid-19 emerged as an epidemic, but then turned into a global crisis with its areas of influence and management style. One of the important targets affected has been consumers. Consumers see big brands as central to the fight against Covid-19 and as supporters of increased awareness. During this global epidemic, while consumers were changing both psycho-social and in terms of consumption habits and trends, on the other hand, global brands encountered the problem with being able to express their awareness in this changing environment. As a result of the new distant life, it is important to establish a strategic communication by attracting the attention of the consumer, who has started to

take more place on online platforms and shifted their interest, orientation and consumption to this medium. In order to achieve this, social media advertising films have become an important tool. In this context, the research aims to reveal how global brands use social media ads, which message they present and what kind of imagination they use. Brands in the technology (Apple), automotive (Honda) and food (McDonald's) sector, which are in the top 30 of Forbes' (2020) "World's Most Valuable Brands list" and have posted ads on YouTube, have been determined based on a targeted sample. In the Covid-19 process, which messages are being offered to the target audience by brands with "youtube ads" have been interpreted and analyzed with the "semiotic" technique. In the first part of the advertising analysis model includes scenes from the advertising film, while the second part includes "the narrative of advertising, meanings, aesthetics, the structure of advertising, metaphors and images, cultural references, ideology". In the third section, "binary contrasts and semiotic meanings and myths are included in the advertising film, and in the last section, analysis is performed. In the context of the results of the study, brands have revealed their educational mission towards the crisis with social media ads. In addition, Apple has given a message that it is making life easier for everyone by using the myths of technology, friendship, intimacy, and togetherness. Honda has given a message that staying at home is not an obstacle to revealing what is different using the myths of friendship, sincerity, environmentalist-clean, success-freedom. Finally, McDonald's has given the message that we are with you at any time you need, using the myths of startup, wisdom, hard work, friendship, guidance, action, danger and health.

Key Words: Global Crisis, Covid-19, Creating Awareness, Global Brands, Social Media Advertising Film

GİRİŞ

Dünya, insanlığın varlığından itibaren farklı dönemlerde bazen bölgesel bazen de küresel olarak adlandırılan çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 2019 yılının sonlarına gelindiğinde ise, bireylerden özel ve kamu kurumlarına kadar tüm dünyayı ağır bir şekilde etkisi altına alan, 2020 yılının Mart ayında küresel bir salgın olarak onaylanan Covid-19 ortaya çıkmıştır (WHO, 2020). Bu salgının sağlık odaklı olması, bulaş hızının yüksek olması, farklı parametrelere göre değişiklik gösterse de genel itibarıyla ağır bir hastalık süreci geçirilmesi (Türk Tabipler Birliği, 2020: 48) kamusal ve özel alandaki yetkili birimleri çeşitli kısıtlayıcı önlemler almaya itmiştir. Bu sürecin bir yansıması olarak, bir taraftan tüketiciler hem psiko-sosyal açıdan hem de tüketim alışkanlık ve eğilimleri açısından değişim gösterirken (Deloitte, 2020) diğer taraftan markaların bu değişim ortamında farkındalıklarını ortaya koyabilme sorunsalını doğurmuştur. Salgın olarak ortaya çıkan ve sonrasında süreç bağlamında küresel krize dönüşen Covid-19'la birlikte yeni mesafeli yaşamın sonucu olarak çevrimiçi platformlarda

daha çok yer almaya başlayan ve ilgisini, yönelimlerini, tüketimini bu mecraaya kaydıran tüketicinin (TWBA, 2020: 20) markalar tarafından dikkatlerinin çekilerek stratejik bir iletişimin kurulması önem arz etmektedir. Salgının etki alanları ve yönetilişi perspektifinden bir krize dönüşmesi, bu sürecin içerisinde yer alan markaların da harekete geçmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle de markaların bu kriz sürecinde, hem kendilerinin gelişmelere uyum sağlayabildiklerini göstermek hem de varlıklarının en önemli parçalarından olan tüketicileri psiko-sosyal açıdan anlayarak mevcut durumun zorlayıcı koşullarında ümitsiz ve kırılğınlıktan soyutlanmalarına yardımcı olmakla birlikte süreci beraber atlatacakları düşüncesiyle farkındalığı sağlamaları gerekmektedir. Bu çerçevede, Covid-19'un neden olduğu kriz döneminde bilgi tüketiminin çevrimiçi mecralarda gerçekleşmesi ve markaların daha geniş kitlelere en kısa sürede bu yolla erişebilme olanağı, sosyal medya reklamlarını önemli bir araç olarak ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda çalışma, küresel markaların sosyal medya reklamlarını nasıl kullandıkları, ne mesaj verdikleri ve ne tür bir imgeleme kullandıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, belirlenen örneklem ve uygulanan yöntem kapsamında etik kurul kararı gerektirmemektedir. Forbes (2020)'in "Dünyanın en değerli markaları listesinde" ilk 30 içerisinde bulunan ve "YouTube" mecrasında Covid-19 sürecinde reklam yayınlamış teknoloji (Apple), otomotiv (Honda) ve gıda (McDonald's) sektöründe yer alan markaların "amaçlı örneklem yoluyla" belirlenip reklam çözümleme modeli üzerinden "göstergebilimsel" tekniklerle yorumlanarak analize tabi tutulması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Hem yerli hem de yabancı kaynaklarda yapılan tarama sınırlılığında, doğrudan yapılan çalışmaya dair bir örnek bulunamamıştır. Cılızoğlu vd. (2020)'nin sosyal pazarlama perspektifinden yerel iletişim operatörlerinin Covid-19 dönemindeki reklamların içerik analizi yöntemiyle incelenmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirmesinin dışında, küresel markaların dışsal kaynaklı küresel bir kriz karşısında sosyal medyada youtube reklamları aracılığıyla nasıl bir iletişim ortaya koyduklarına yönelik çalışma bulunmamaktadır. Çalışma, bu yönüyle önem arz etmekte ve bilimsel anlamda alana bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Küresel Bir Kriz Olarak Covid-19'un Tüketici ve Reklam Sektörüne Yönelik Yansıması

Kriz, beklenmeyen ve ansızın ortaya çıkan, kurumun varlığını tehlikeye sokan ve kurumu hem iç hem de dış hedef kitleleriyle birlikte tüm ilişki içerisinde olduğu birim ve paydaşlarını olumsuz olarak etkileyebilecek olay veya durum olarak ifade edilebilir (Barton, 1993: 2; Boin vd., 2006: 2).

Krizler kurumsal kaynaklı olarak içsel ve çevresel kaynaklı olarak dışsal nedenlerle ortaya çıkabilir (Millburn vd., 1983: 1148). İleride tüm dünyayı etkisi altına alacak olan Covid-19'un ilk insan vakaları, Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentindeki yetkililer tarafından bildirildi. Bilinen en eski vakalardan bazıları, Wuhan toptan gıda pazarı ile ilişkili olduğuna dair kayıtlara geçirildi. Daha sonra bu pazarın, salgının kaynağı olduğu ve yayılmasında önemli bir etken olduğu gerekçesiyle 1 Ocak 2020'de faaliyeti sonlandırıldı (WHO, 2020). İlk tespiti sonrası kısa sürede Asya kıtasında etkili olmasının yanı sıra salgının küresel çerçevede Covid-19 teşhislerinin %40'ı Avrupa ve %36'sı Kuzey Amerika kıtasında görülmüştür. Avrupa'da ortaya çıkan 1,5 milyonun üzerindeki teşhisler, 150 bin civarındaki insanın ölümüyle sonuçlanmıştır (Türk Tabipler Birliği, 2020: 8). Sürekli olarak güncellenen Worldmeter 20 Mart 2021 tarihli verilerine göre, bulaşı gösterenlerin sayısı 122 milyon 994 bin 860 kişiye ulaşmış ve 2 milyon 715 bin 227 bireyin ölümüyle sonuçlanmıştır. Günlük vaka sayısının 800 bin civarı, ölüm sayısının ise 18 bine yakın olduğu göz önünde bulundurulsa küresel bir kriz olarak etkisini sürdürmektedir (Worldmeter, 2021).

Covid-19 nedeniyle ailelerin gelir kaynaklarını kaybetmesi sonucu ev ortamında stres, kaygı, korku gibi psikolojik sorunlarla da yüzleşmek zorunda kalmışlardır (CCSA, 2020: 22). Tüketiciler hem sosyal hayata katılım sağlarken hem de zorunlu bir gereksinim dahilinde sağlık kuruluşlarına başvurma, market alışverişine çıkma ve toplu taşıma kullanımı vb. faaliyetlerini gerçekleştirirken dahi çok ciddi bir endişe ve kaygı duymaktadır (İpsos, 2021: 6). Ayrıca, araştırmalar Covid-19'un tüketicilerin özellikle de Z Kuşağı'nın, günlük eğilimleri üzerinde değişiklikler gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin kriz döneminde hem sosyal medya hem de haber takibi alışkanlığına yönelik süre atarken çevrimiçi ortamlarda geçirilen zaman %20 artış göstermiştir. Mobil oyunlara yönelik zaman geçirme süresinin %44, online gıdaya yönelik alışverişte %80 artış olmasının yanı sıra sağlık uygulamalarına yönelik eğilimin de arttığı görülmektedir (TWBA, 2020). Covid-19'un birçok ekonomi endeksli faaliyet alanına yönelik olumsuz etkileri gözlemlenirken, e-ticaret olumlu olarak ivme kazanan bir sektör olmuştur. Araştırma bu dönemde bireylerin neredeyse üçte birinin daha çok online alışveriş kanalları kullandıklarını ortaya koymaktadır (İpsos, 2021: 6). Markalar, Covid-19 nedeniyle maruz kaldıkları kısıtlamalardan dolayı daha çok evde vakit geçirmek zorunda kalan tüketicilere gereksinimlerini evden temin edip, pratik ve inovatif bir tutum ortaya koyarak tüketici odaklı bir perspektifi kurum felsefesinin merkezine yerleştirmelidir (TWBA, 2020). Diğer taraftan tüketiciler,

özellikle salgının ortaya çıkışından sonraki Nisan ayında fiyata ilişkin bakış açılarını değiştirmekle birlikte harcamalarını kısarak daha alt seviyedeki fiyatlara yönelmişlerdir. Daha fazla ev ortamında yer almadan kaynaklı olarak kaliteli zaman geçirebilme dürtüsüyle hobi ürünlerine, çevrimiçi ve geleneksel içerik üreten kanallara ve çevrimiçi eğitime olan eğilimin arttığı görülmektedir. Sonuç olarak korku halinin daha baskın olduğu Mart ayına nazaran Nisan'da korkunun yerini endişeye bıraktığı bir döneme geçiş yaptıkları, fiyata yönelik hassasiyetin yükseldiği, öncelikli olmayan harcamaların ertelendiği ve birikim yapma eğiliminin ortaya çıktığı görülmektedir (Deloitte, 2020: 3).

Covid-19'un istihdam ve faaliyetlerin sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi elbette sektöre göre farklılık göstermektedir. Sağlık ürün ve hizmetleri sunan özel firmalar ile gıda alanında faaliyet gösteren marka ve firmalar ticaretlerine devam ederken restoranlar, sinemalar, eğlence ve eğitim gibi alanlarda hizmet sunanların faaliyetleri durmaktadır (CCSA, 2020: 20). Covid-19, sosyo-ekonomik açıdan bazı tehditleri beraberinde getirmekle birlikte yeni tedarik zinciri mekanizmaları, online alışverişte yüksek artış, daha fazla dijitalleşme, yeni ticari mekanizmaları ortaya çıkarması, harcama alışkanlıklarının değişmesi, daha fazla kardan ziyade hijyen, güvenlik, temiz bir çevre, yeni ve akıllı teknolojilerin yanı sıra sosyal farkındalık gibi fırsatları da ortaya koymaktadır (Açıkgöz ve Günay, 2020: 525).

Krizle birlikte birçok marka ve firmanın reklama yönelik politikalarında farklılığa gittiği görülmektedir. Bu dönemde SKYN #staythethome hashtagi, Reddit "Evde kalmak hayatı kurtarır" billboard reklamları ile insanları evlerinde kalmaları yönünde motive edici uygulamalar ortaya koymuşlardır. Ayrıca farkındalığı sağlamak için marka logolarında Covid-19 temalı tasarımlar (TimeOut'un "out"un üzerini çizerek "in" olarak değiştirmesi) kullanmışlardır (TWBA, 2020). Bireylerin evde uzun süre geçirmeleri, çevrimiçi ortamlarda ziyarette buldukları site ve sayfalar ile tüketimlerine ilişkin dönüşümler dijital alandaki reklam yatırımları üzerine farklılıkların yaşanacağı yeni bir sürecin habercisi olmuştur (Gençyürek Erdoğan, 2020: 1313). 2020'nin ilk 6 ayını kapsayan süreçte, ev içerisinde dinlenme süresinin artmasıyla dijital alandaki reklam yatırımları da artmıştır. Covid-19'un değişime maruz bıraktığı tüketici davranışları kapsamında, dijital mecranın yeni önemini farkına varan markalar bilgilendirme platformları ve yöntemlerini revize ederek yeni dijital çözümler ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda dijital dönüşüme yönelik strateji ve faaliyetlerin yanı sıra bu alandaki yatırımlarına da ağırlık vermişlerdir. Çevrimiçi alışverişe yönelik ortaya çıkan eğilim oranının yüksekliği ve yeni müşteri kazanımı ile hem e-

ticaret hem de çevrimiçi olarak satış-hizmet sunan firmalar reklam yatırımlarını büyük oranda dijitale yönlendirmişlerdir (Deloitte, 2020).

Covid-19 krizinin reklam verenler açısından etkilerine bakıldığında, 2020'nin Temmuz ayında gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre dijital reklam yatırımlarının hiç etkilenmediğini ifade edenlerin oranı %4'tür. Yılın ikinci yarısına yönelik gelişmeleri ve beklentileri içeren diğer bir araştırmada ise, Covid-19'a yönelik atılan normalleşme adımlarıyla birlikte dijital reklam yatırımları büyüme (%33) öngörülerinde artış gözlemlenmekte olup 2021 yılı için beklentilerin olumlu olduğu ifade edilebilir (İabtr.org, 2020).

Günümüz modern tüketicileri daha önce hiç olmadığı kadar bilinçli, daha güçlü, bağlı ve dijital olarak etkilenmektedir. Ayrıca bu kitleler, pazarlama iletişimini kontrol altına aldıkça (Lee ve Cho, 2019: 8), gerek dijital gerekse de online reklamcılık faaliyetlerinde markalara yönelik istek ve beklentileri, bu alandaki uygulamaların geleceğini öngörmenin önemini aşikar etmektedir.

Marka İletişimi ve Reklam

Marka iletişimi, amaç ve hedefler doğrultusunda gerek içerde gerekse de dışarda ilişki içerisinde olduğu hedef kitleleriyle, pozitif bir zeminde karşılıklı beklentileri karşılayacak bir tasarımda uyumun sağlandığı, halkla ilişkilerden pazarlamaya, kişisel satıştan reklama kadar tüm iletişim kanal ve araçlarının kullanıldığı bütüncül bir yönetim stratejisidir (Babür Tosun, 2010: 192-193). Bu noktada, markanın hedef kitleye en iyi şekilde ifade edilecek iletişim araçlarıyla mesajların iletilmesine ve güçlü bir marka ortaya koymak için iletişimde açıklık-netlik, tutarlılık ve devamlılık gibi üç önemli unsura dikkat edilmelidir (Arruda, 2009: 409). Marka iletişimi uygulamalarında akla ilk gelen araç olan reklam, ürünlerin tutundurulmasında önemli bir yer edinmektedir (Tekin ve Öztürk, 2010). Tüketiciler, internette daha fazla zaman harcayarak interneti, satın alma karar verme sürecinde hem bir bilgi kaynağı hem de doğrudan çevrimiçi mal veya hizmet satın almada kullanmaktadır. Bu da internet üzerinden daha fazla kişiye ulaşılması olanağı sunması nedeniyle dijital kanalları markalar için daha çekici ve ilgili hale getirmektedir (Klapdor, 2012: 11). Diğer taraftan, tüketicilerin çevrimiçi alışveriş sürecinde online ortamlarda karşılaştıkları sorunların başında "aldatıcı ve yanıltıcı reklamlar" gelmektedir. Hatta tüketiciler kendi eğilimlerine yönelik özelleştirilmiş/bireyselleştirilmiş ürün/hizmet reklamlarının dahi devamlı olarak kullandıkları cihazın monitöründe yer kaplamasından rahatsız

olabilmektedirler (Kocabaş, 2020: 218-219). Ancak yine de online ortamlardaki reklamların tüketicilerin satın alma niyetlerini yönlendirme, tutum ve davranışlarına yönelik algı oluşturmada önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

İAB'ın yaptığı araştırmada markanın reklamını dijitalde gördükten sonra sosyal medya da araştırma yapanların oranı %21 iken, televizyonda marka reklamını gördükten sonra araştırma yapanların oranı %6'da kalmıştır. Ayrıca, sosyal medyada görülen reklam sonucunda web site ziyareti gerçekleştirenlerin oranı %20 iken, televizyonda reklamı görenlerin ziyaret oranı %8'de kalmıştır. Dahası markaların reklam faaliyetlerinde televizyon uygulamalarının yanı sıra dijital mecralar da eklendiğinde, imaj unsurlarında ortalama olarak %13 seviyesinde bir artış gözlemlenmiştir (İabtr, 2017). Dolayısıyla sosyal medya reklamlarının yadsınamaz derecede bir etkiye sahip olduğunu apaçık göstermesi, markaların sosyal medya reklamlarını daha planlı, etkili ve olumlu itibarın sürdürülebilirliği konusunun dikkate alınarak ortaya koyma zorunluluğunu gün yüzüne çıkarmıştır.

Kriz Dönemi Farkındalık Oluşturmada Sosyal Medya Reklamı

Reklam, psikolojik, ekonomik ve iletişimin yanı sıra toplumu mevcut çeşitli ürün/hizmetler ile ortaya çıkan yeniliklerden nasıl yararlanabileceği konusunda bilgilendiren ve yaşam içerisinde yer alan tehlikelere karşı eğiten sosyal bir boyutu içermektedir (Khan, 2006: 251). Sosyal medyadan kurumsal web sitelerine kadar çeşitli dijital platformlar aracılığıyla tüketici katılımını kapsamına alan mecralar, son yıllarda giderek daha fazla ilgi gören dijital platformlardan biri olarak, markalar tarafından önemli bir faaliyet alanı olarak görülmektedir (Berlo vd., 2019: 3). Marka bilinirliği ya da farkındalığı, tüketicinin zihninde markanın varlığının gücü olarak, tanınma ya da hatırlanma yeteneği olarak ifade edilebilir (Schivinski ve Dabrowski, 2014: 36). Tam da bu noktada çevrimiçi olan sosyal medya reklamı, marka bilinirliği ve doğrudan yanıtın ikili işlevlerine sahiptir. Sosyal medyada yer alan video reklamı, statik materyallerin aksine, sadece yayılmış bilgi miktarını arttırmakla kalmaz, aynı zamanda etki gücünü de arttırmaktadır. Bu nedenle de çevrimiçi sosyal medya reklamı en önemli trendlerden biri haline gelmiştir (Peng ve Chao, 2020: 10-11). Farkındalık oluşturmada kullanılan sosyal reklamlar, reklam görüntüleyenlerle iletişim kurmanın benzersiz bir yolunu sunmaktadır. Reklam sunan tüm sosyal ağ platformlarında, kitlelere organik olarak ulaşmayı amaçlayan herhangi bir gönderinin sunduğu gibi bir katılım fırsatı içermektedir (Barry, 2015: 178). Reklamcılığın sosyal kullanımları, ağızdan ağıza iletişim ile güçlü bir şekilde

ilgili olmakla beraber bir reklam kampanyasının ömrü ile marka farkındalığını da arttırdığı görülebilmektedir (Mitchell vd., 2007: 200).

Markalar, kriz dönemi farkındalıklarını ortaya koymada sosyal medya faaliyetleriyle, özellikle bireylerin evde vakit geçirmesinden dolayı dış dünyadaki deneyimleri evin içine getirmelidir. Evde geçirilen sürenin bireyler açısından keyifli bir duruma dönüşmesine yardımcı olunmakla birlikte, markanın hedef ve stratejilerinin merkezde olduğu bir yaklaşımla gerçekleştirilmelidir. Dahası dünyaya yönelik sorumluluklarını, gerçekleştireceği faaliyetlerinde göstererek bireyleri aydınlatıcı içeriklerin iletişimini sağlamalıdır. Bununla birlikte güçlü, insan odaklı bir felsefeye sahip olduklarını ispatlamak istiyorlarsa hem tüketici hedef kitlesine hem de çalışanlarına kendisi için ne kadar değerli olduklarını ortaya koyan somut adımlar atmalıdır (TWBA, 2020). GlobalWebIndex'in araştırmasına göre tüketiciler, büyük markaları Covid-19'la mücadelenin merkezi ve artan farkındalığın destekçileri olarak konumlandırmaktadır. Markaların yaptıkları maske dağıtma, küçük işletmeleri destekleme ve yeni iş modelindeki değişimler hakkında sosyal medya üzerinden paylaşımlar yapmaları sonucunda dijital mecranın kullanıcıları özellikle tüketiciler için ortaya konulan çabayı ve kriz döneminde olumlu yanıtları görmüştür. Buradaki önemli nokta, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdiğine inanan yüzde 77'lik bir kesimin krizden sonra bu markalara sadık kalacaklarını ifade etmeleridir. Ayrıca özel çevrimiçi kanallarında marka ve ürünlere ilişkin daha fazla tavsiye edici paylaşımlar yaptıklarını söyleyenlerin oranı yüzde 20'dir. Böylece bu platformların marka etkileşimine nasıl olanak sunduğunu göstererek farkındalığı ortaya koymadaki etkisinin arttığı gerçeği gün yüzüne çıkmaktadır (Brandon Agency, 2021). Bu bağlamda, insanlar sosyalleşmeyi ve birlikte bir şeyler yapmayı sevmektedirler. Sosyal pazarlama ve reklam çabalarının en önemli beklentisi de sosyal bir nesnenin kendisi haline gelmesidir. Ford'un sosyal medya Başkanı Scott Monty'ninde ifade ettiği gibi "bu gerçekleştirilen kampanyalarla ilgili değil, ne taahhüt ettiğinle ilgilidir" (Yakob, 2015: 148). Bu nedenle özellikle kriz dönemlerinde marka tarafından temsil edilen değerlerin, içeriğin her bir parçasında hedef kitlede etki bırakıcı olması zorunludur. Markanın kişiliğini ortaya koyan ses ya da verilen mesaj, karşı tarafla bağıntılı olmalıdır. Örneğin "Apple insanların hayatını daha da kolaylaştırır" mesajı buna güzel bir örnektir. Ayrıca duygusal bağlantılar, izleyici bir rol oynamaya veya bir topluluğa ait olmaya davet edildiğinde içerik aracılığıyla yapılabilir (Barry, 2015: 63-64). Ayrıca sosyal medyadaki marka iletişimi faaliyetlerinin en önemlilerinden birisi olan reklamların, meydana gelen gerek lokal gerekse de global

krizlerde önemli bir işlevi ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya reklamları, kriz dönemlerinde topluluk direncinin oluşturulmasına yardımcı olabilmektedir. Toplumun ya da Covid-19 gibi küresel olaylarda insanlığın, riskler hakkında bilgilendirilmesi ve risklerin nasıl yönetileceğine ilişkin sosyal medya reklam faaliyetleri gerçekleştirilebilir. Ayrıca, nelerin nasıl yapılması gerektiğine dair eğitici-öğretici bir uygulamayla ilişkinin devam ettirilmesi açısından yürütülen sosyal medya kullanım stratejisi (Dutfy, 2012: 42-43), iletişim perspektifinden önemli bir motivasyon sağlayabilecektir (Bekiroğlu ve Balcı, 2014: 167). Bu bilgiler doğrultusunda belki de markalar, tüm insanlığı ilgilendiren küresel sorun dönemlerinde gerçekleştirdikleri faaliyetlerle farkındalıklarını ortaya koyarak hem kendi hedefleri hem de hedef kitlelerin beklentileri açısından olumlu kazanımlar sağlayabilir.

Kriz Dönemi Sosyal Medya Reklamlarına Yönelik Yapılan Çalışmalar

Özellikle 20. yüzyıl ve sonrası ortaya çıkan krizler içsel kaynaklı olmasa dahi, kriz süreçlerinde başarılı bir marka iletişimi ortaya koymanın önemini artırırken, az sayıda araştırma, hedef kitleyle doğrudan iletişim kanalı olan sosyal medya reklamcılığı üzerine inceleme gerçekleştirmiştir.

Küresel bir sorun olan Zika virüsü döneminde sosyal medya paylaşımlarının, takip eden ve mesajlara maruz kalan bireylerin algılarında önemli bir rol oynayarak yapılan hazırlıklardan memnun kaldıklarını ortaya koymaktadır (Avery, 2017: 6). Bir kriz ortamında mesajın tonuna yönelik kullanılan "ciddi, resmi, dürüst, şefkatli, inandırıcı, kesin ve net" dilin olumlu geri dönüşe zemin hazırlayabileceği öngörülmektedir (Göztaş ve Sevingül, 2018: 114). Covid-19 kriz döneminde "duygusal çekiciliğin" kullanıldığı reklamların üstlendiği önemli role dikkat çekilirken, "çevrimiçi ağızdan ağıza iletişimin" (e-wom) arttığını, tüketicilerin hem diğerlerinin marka deneyimlerini daha fazla aradığını hem de kendi deneyimlerini paylaştığını ortaya koymaktadır (Taylor, 2020: 587-588). Diğer bir çalışmada, "sosyal mesafenin/izolasyonun sağlanması için evde kalmanın önemine, birlik/beraberliğe, hijyene, diğer canlıların yaşam haklarına" vurgu yapılmakla birlikte sunulan ürün ve hizmetlerle hedef kitlenin kriz sürecini nasıl daha kolay atlatabileceklerine yönelik mesajlara yer verilmiştir (Cılızoğlu vd., 2020: 296). Bir markanın Covid-19 mağdurları için endişe duyduğunu göstermesi ve krizle mücadelede beklentilere karşılık vermesi, marka kimliğiyle bağlantı kurduğu takdirde marka imajı üzerinde olumlu bir etki bırakmaktadır (Hoekstra ve Leeflang, 2020: 256). En unutulmaz ve başarılı sayılan reklamların sosyal içerikli, sosyal çağrılar içerenlerin

olmasının yanı sıra yüksek seviyede hatırlanmaya sahip olduğu bilinmektedir (Samson vd., 2020: 13).

Marka iletişimi kapsamında farklı çalışmalar olmakla birlikte genel anlamda ortaya konulan kriz temalı çalışmaların, kurum ya da marka içerisinde içsel kaynaklı olarak meydana gelmiş olaylar üzerine bir inceleme gerçekleştirdiği söylenebilir. Covid-19 ve reklam arasındaki ilişkiye dair hem yabancı hem de yerli az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak yabancı kaynaklarda yapılan tarama sınırlılığında doğrudan yapılan çalışmaya dair bir örnek bulunmamaktadır. Cılızoğlu vd. (2020)'nin sosyal pazarlama perspektifinden yerel iletişim operatörlerinin Covid-19 dönemindeki reklamlarına yönelik bir çalışma gerçekleştirmelerinin dışında, küresel markaların küresel bir kriz karşısında sosyal medya reklamları aracılığıyla hangi mesajları sundukları, ne tür bir imgeleme kullandıkları ve nasıl bir iletişim ortaya koyduklarına yönelik çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın bu yönüyle bilimsel anlamda önem arz etmekte olup, alana bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Metodolojisi

Çalışma, belirlenen örneklem ve uygulanan yöntem kapsamında etik kurul kararı gerektirmemektedir. Wearesocial (2020) verilerine göre, Sayfa | 1750 Google'dan sonra en çok ziyaret edilen site olması, Facebook'tan sonra en fazla kullanıcıya sahip olması ve internet kullanıcılarının aktivitelerine bakıldığında en çok çevrimiçi video izleme (%90) gerçekleştirmeleri nedeniyle YouTube reklamları üzerine göstergebilimsel bir çözümlemenin gerçekleştirildiği bu çalışmada, Forbes (2020)'in "Dünyanın en değerli markaları listesinde" ilk 30 içerisinde ve YouTube mecrasında reklam yayınlamış teknoloji (Apple), otomotiv (Honda) ve gıda (McDonald's) sektöründe yer alan markalar amaçlı örneklem esas alınarak belirlenmiştir. Covid-19 sürecindeki "YouTube reklamlarıyla" markalar tarafından hedef kitleye yönelik hangi mesajların sunulmaya çalışıldığı "göstergebilimsel" tekniklerle yorumlanarak analize tabi tutulmuştur.

Gerçekleştirilen çalışmayla, Covid-19 gibi küresel bir kriz döneminde küresel markaların sosyal medya reklamlarıyla nasıl bir iletişim ortaya koyduklarına dair sorulara yanıt alınmaya çalışılacaktır.

Araştırma sorusu: Markalar, reklamlarında Covid-19 sürecine ilişkin hangi mesajları sunmuşlardır?

Araştırma sorusu: Markalar, reklamlarında hedef kitlelerine yönelik nasıl bir yaklaşım ortaya koymuşlardır?

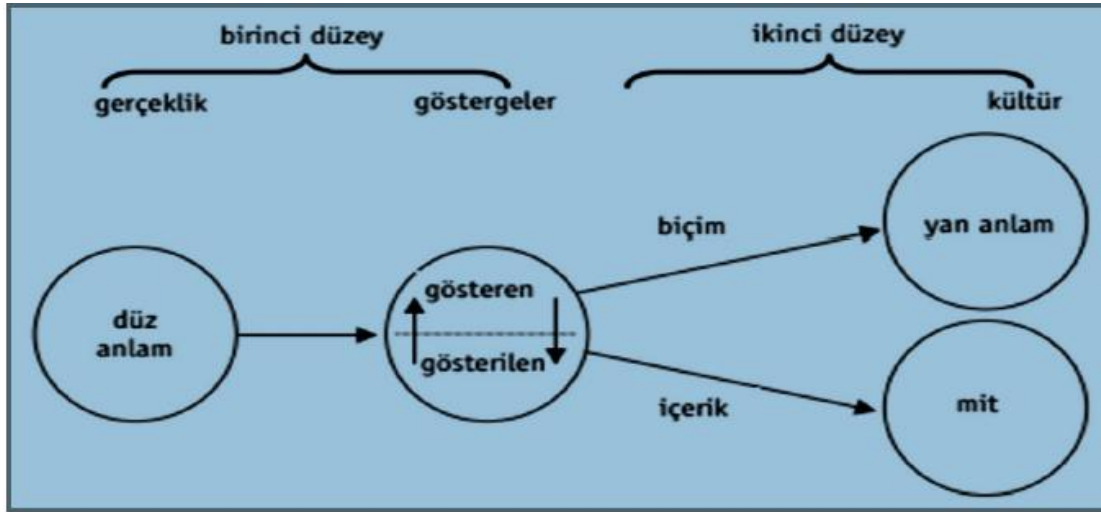
Araştırma sorusu: Markalar, reklamlarında nelere dikkat çekmeye çalışmışlardır?

Araştırma sorusu: Markalar eğitici-öğretici misyonlarını reklamlarına yansıtıyorlar mıdır?

Araştırma sorusu: Markalar reklamlarında hangi imgeleri kullanmışlardır?

Verilerin Analizi

Anlamsal yapının detayları ve gerçekleştirilen gözlemle birlikte, ilişkilendirilebilir betimlemeler aracılığıyla içerik çözümlemesine nazaran daha geniş bir disiplin olan göstergebilim, oluşturulan görsel öğelerin anlamlandırılmasında etkili bir araç olarak görülmektedir (Yücel Bourse ve Bourse, 2012: 211). Gösterge, hedefe ileti gönderen, bir şeyi anımsatan veya bir yoruma olanak sunan iletişim unsurudur. Göstergebilimsel çözümlemede "Ürün göstergesinin göstereni biçim ve biçim özellikleriyken, gösterileni ürünün kullanım fonksiyonu ve ona eklenen kültürel sosyal olgulardan meydana gelmektedir. Bir gösterge olarak her ürün, biçimi aracılığıyla işlevine gönderme yapmaktadır" (Kurak Açıcı ve Bal, 2020: 298-299).

Şekil 1: "Roland Barthes'in Anlamlandırma Modeli" (Fiske, 2015: 186).

Barthes dil sistemini, mitleri üreten toplum ve kültür sistemlerine uygulayarak "mit kuramını" geliştirmiştir. Barthes (1993)'ün "Mythologies" (Mitolojiler) kitabında anlamların, dilsel özelliklerinin de ötesinde bir mite dönüşebileceğini ifade edilmiştir. Barthes'e göre dil, öncelikli anlamlandırma unsuruyken mit, dilinde ötesinde bir anlamlandırma alanı konumundadır (Güngör, 2011: 193). Barthes'in kuramının temelinde "anlamlandırmanın" iki düzeyi vardır. İlki Saussure'nin de üzerinde çalıştığı, göstergenin

göstereni ve gösterilene ile ilişkisini ortaya koymanın yanı sıra göstergenin dışsal gerçeklikte yer alan göndergesiyle olan ilişkisini betimleyen düz anlamdır. İkincisi göstergenin, bireylerin duygu ve heyecanlarıyla birlikte toplumsal-kültürel değerleriyle bir araya geldiğinde ortaya çıkan etkileşimi ifade eden yan anlamdır (Fiske, 2015: 181-182). Düz anlam düzeyinde, film sahnesinde ne ortaya konulursa doğrudan onu anlayarak arkasında başka bir anlam arayışına girmeden verileni almak varken, yan anlam düzeyinde, film sahnesinin öyküsü dahilinde düz anlam kapsamında izlenen görüntü dizinlerini de dikkate alarak yeni bir anlam arayışına girme gayreti vardır. Reklam filminde yansıtılan düz anlamda hem gerçeği, doğrudan verileni, hem de gerçeğin arkasındaki gizem kutusuna saklanmış olanı, yan anlam açısından ne mesaj iletmeye çalışıldığına ilişkin anlama ve yorumlamaya çalışılır (Agocuk, 2014: 9). Ayrıca araştırmacının üzerine çalıştığı şeyi anlamlı hale getirmek için uyguladığı ikili karşıtlıklar (temiz-kirli, modern-geleneksel, zenginlik-fakirlik vb.) "anlamlı kültürel kodları" ortaya koymada kullanılan kodlama yöntemidir. Saussure'un karşıtlıklara ilişkin ortaya koyduğu modeli, Barthes geliştirmiştir ve göstergebilimsel analizlerde uygulanmaktadır (İnan, 2019: 175).

Reklam metinleri, ikili anlamlandırmayla (yan-düz) bir söylemsel bütüncüllük içermektedir. Reklam filmlerinde göstergelerin net bir şekilde görülebilmesi, göstergebilimsel bir çözümleme gerçekleştirilmesindeki asıl nedendir. Gerçekleştirilen çözümleme aracılığıyla göstergelerin anlamları meydana çıkarılıp sorgulanabilir duruma getirilmektedir (Barthes, 1993: 166). Akerson (2016: 22), reklam çözümlemelerine yönelik Barthes'in ortaya koyduğu modelde, göstergelerin farklı bir şeyin yerini aldığı ve bunun olgu, varlık, eylem ya da durum olabileceğini ifade etmektedir. Tam da burada çeşitli medya ortamlarında kendine yer bulmuş içeriklere yönelik ikili karşıtlıklar ortaya konularak göstergebilimin edebiyattan sinemaya, resimlerden reklamlara kadar yazılı, görsel-işitsel alanlarda Barthes'in bu yöntemi aracılığıyla çözümleme yapılabileceğini belirtmektedir. Reklamın ana göstergelerini, "anlamlar, estetik, yapı, mecazlar ve imgeler, ikili mantık kültürel göndermeler, simgeler, ideoloji" olarak belirleyen Rutherford, ortaya koyduğu reklam analiz modelinde öncelikle "anlamlar" unsurunu "amaçlanan (açık amaç)-dönüşüm (gerçeğin ötesindeki diğer anlamlar)" şeklinde ikiye ayırmaktadır. Estetik unsur için, reklama daha haz-keyif verici ve etkin olmayı sağlayan nitelikler toplamıdır denilebilir. Hız ise, farklı çekimlerin sayısına yönelik bilgi ortaya koymakta olup, saniye başına bir çekim hızlı, birden daha az çekimse yavaş olarak kabul edilmektedir. Yapı kısmında reklamın arayışı ve hangi ekoller üzerinden

Anlatı

Reklam, siyah-beyaz olarak küçük bir çocuğun özlemle camdan dışarıyı izlemesiyle başlar. Hemen arkasından renkli bir sahneye geçişle oyuncak bir ayıcığın cam kenarına oturmuş dışarıyı izler konumdaki görüntüsü gelir. Caddeler bomboştur ve bir çalışan, Loft sinemasının "We will get through this together" (bunu birlikte halledeceğiz) ifadesinin yer aldığı tabelasını temizlemektedir. Ev içerisine fotoğraf stüdyosu kurmuş bir anne, bebeğine "merhaba de", der ve bebek kendince bu ifadeyi söylerken fotoğrafı çekilir. Daha sonra "home office" çalışma tarzına geçiş yapmış bir erkeğin gündelik kıyafetiyle evden çalıştığı sahne yer alır. Asyalı küçük bir çocuk, kendi odasında oyuncağının yanında elinde tablet ile çevrimiçi eğitim gerçekleştirmektedir. Uzun ayaklı nota sehпасının arka planında bir kadının piyanosunun üzerindeki diz üstü bilgisayar aracılığıyla yine ev içerisinde olan kadına çevrimiçi müzik eğitimi vermektedir. Hemen arkasından bale egzersizlerini evde gerçekleştiren bir balet görülür. Daha sonra doğum gününü sevdikleriyle birlikte tablet üzerinden çevrimiçi olarak kutlayan küçük bir çocuk karşısındakine kek ikram etmektedir. Bir sonraki sahnede evindeki koltuğuna oturmuş elinde kitap olan Asyalı bir erkek, kalabalık bir şekilde yürüyüşlerin yapılabildiği caddenin kağıttan hareketli bir görselini izlemektedir. Siyahi bir kadın bilgisayar aracılığıyla çevrimiçi bir görüşme gerçekleştirir ve "Uygulama ve ciddiyet bizi bir araya getirme olasılığına sahip, hiç olmadığı kadar birbirimizi korumaya ve saygı göstermeye ihtiyacımız var" der. Daha sonra siyahi bir erkeğin evde Instagram üzerinden telefonda canlı yayın yaptığı görülürken hemen arkasından yine evde bir çocuk, tablet aracılığıyla dedesiyle çevrimiçi satranç oynamaktadır. Bir sonraki sahnede genç bir kadının tablette ikili hikaye diyalogu içeren bir yazılı görsel metni kameraya göstererek metni okuduğu görülür. Sonraki sahnede genç siyahi bir erkek, odasında piyanoyla müzik yapmaktadır. Arkasından evinin salonunda bilgisayar karşısında yoga ya da egzersiz yapan bir kadının yer aldığı sahne gelmektedir. Bir sonraki sahnede büyük bir apartmanda yalnız kendi katının ışıklarının açık olduğu odanın penceresinden keman resitali yapan bir kadın vardır. Daha sonra muhtemelen tatile gidememiş aile bireylerinin yer aldığı sahnede, babanın halıyı deniz dalgası olarak kullandığı ve çocukların da sörf yaptığı sahne gelir. Sonrasında genç bir kadının ayna karşısında bir elinde makyaj fırçası diğer elinde telefon, çevrimiçi sanal makyaj yapmaktadır. Daha sonra evlenme teklifinin yapıldığı parkta sosyal mesafe kurallarına uyan, çevredeki birkaç kişinin alkışlamalarının yer aldığı sahne gelir. Hemen ardından salonun açık penceresinden bilgisayar ve hoparlör düzeneğini

kurmuş, yanında çocuğuyla sokağa ve tek tük balkonlarına çıkmış olanlara saksafon resitali yapan bir baba yer almaktadır. Evinde bilgisayar karşısında çevrimiçi bale eğitimi alan küçük bir kızın yer aldığı sahne gelir. Akabindeki sahnede bir anne, evde çocuklarıyla birlikte aktivite olarak cam kenarındaki mini balkonlarında birlikte gökkuşağı yaparlar. Daha sonra bir apartmanın dış cephesine yansıtılan film gösterimi sırasında bir tarafta evin penceresinden filmi izleyenler diğer tarafta filmde dans sahnesini görüp ev içerisinde dans edenler görülür. Reklamın son sahnesinde ise siyah arka plana beyaz yazıyla "Creativity Goes On" ifadesi gelir ve marka logosunun ekrana gelmesiyle reklam filmi sona erer.

Anlamlar

Amaçlanan: Apple ürünleri hayatınızı daha da kolaylaştırır.

Dönüşüm: İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte telefon, tablet, dizüstü bilgisayar ve diğer elektronik cihazlar aracılığıyla geleneksel olarak yapılan çoğu iş-ekonomi, eğlence, eğitim, kültürel ve sosyal alandaki faaliyetler çevrimiçi olarak gerçekleştirilmektedir. İletişimin önemli ölçüde çevrimiçi platformlarda gerçekleştiği söylenebilir. Reklamda özellikle Covid-19 gibi bir küresel kriz karşısında yüz yüze iletişimin yerini tutmasa da, çoğu faaliyetlerin çevrimiçi gerçekleştirilebileceği ön plana çıkmaktadır.

Sayfa | 1755

Estetik

Süre: 90 saniye

Hız: Orta, 3.46 sn/1 kare

Ses: Erkek, Kadın, Bebek, Nesne

Hedef: Covid-19'dan etkilenen insanlar

Mizah: Yok

Bakış: Yardımsever, umutlu

Karşılaştırma: Var (anlatı üzerinden Covid-19 öncesi ve dönemi)

Doğrudan Seslenme: Var (hem reklam içi karakter ifadesi hem de yazılı olarak son sahnede)

Müzik: Var (Asleep at the Parade-The Young Ebenezers)

Tasarım	Tema	Arayış	Anlatan	Ekol
Dolaylı	Yaşamın içindeki insan	İhtiyaç, yenilik, üretkenlik	Karakterler (görüntüsel)	Özdeci

Tablo 1: Yapı

Siyah-beyaz

Nostalji, geçmiş, hüzün

Oyuncak ayı Satranç Müzik Enstrümanı Gökkuşuğu	Dostluk, güven, arkadaşlık Zeka, strateji, güç Sanat, sanatsal karakter Doğa, özgürlük, eşcinsellik
--	--

Tablo 2: Mecazlar ve İmgeler

Hüzün	Arkadaşlık	Zeka	Sanatsal değer	Özgürlük
-------	------------	------	----------------	----------

Tablo 3: Kültürel Göndermeler

Karakter Sayısı	İnsan	Yaşam Biçimi	Gruplar
43; 17 erkek, 13 kadın, 12 çocuk, 1 oyuncak	Üretken	Modern	Aile, akraba, arkadaşlar

Tablo 4: Simgeler

Gereksinimler	Motifler
Yenilik, Yaratıcılık	İnsanın durağanlık karşısında yenilik arayışı, kısıtlı şartlarda yeni çözüm üretme çabası

Tablo 5: İdeoloji

Siyah-beyaz Bireysel Çocuk Bekleme İç mekan	Renkli Sosyal Yetişkin Harekete geçme Dış mekan
---	---

Tablo 6: İkili Karşıtlıklar

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam	Mit
Küçük çocuk	Hüzünle camdan dışarı bakması	Sokaktaki özgürlüğüne duyduğu özlemin hüznü ile eski günlerin ne zaman geleceğine yönelik ümitsizce bir bekleyiş	Saflık, Masumiyet
Oyuncak ayı	Pencere kenarında n sokağı izlemesi	Cansız bir nesne olan oyuncak ayıcığın bile içinde bulunduğu durumdan sıkılarak arkadaşı olan çocukların sokakta özgürce oynadıkları günleri tekrar görme beklentisi	Arkadaşlık, Dostluk
Metin (We will get	Birlikte başarı	İçinde bulunulan sorun, sadece bireyler, kamu ya da özel kurumlar tarafından	Birliktelik

trough this together)	sağlanabil eceği	tek başına çözülemeyeceği, aksine tüm paydaşların birlik içinde hareket etmeleri neticesinde üstesinden gelinebileceği	
Tablet/tel efon/bilgi sayar	Dijital, görsel-ışitsel ve yazılı iletişim sağlayan araç	Zor günlerde hayatınızı daha kolay ve yaşanır hale getirmede yardımcı olmaktadır	Teknoloji, Çözüm odaklılık

Tablo 7: Apple Reklam Filminin Göstergibilimsel Anlam ve Mit Tablosu

Çözümleme

Reklamda, anlamları güçlendirmek amacıyla ikili karşıtlıklar (Tablo 8) ve Covid-19'un olumsuz yansımalarının yer aldığı ilk üç sahnede daha negatif hisler uyandıracak bir tonun yanı sıra dördüncü sahneden itibaren dinlendirici ve motive edici bir müzik yer almaktadır. Markanın Covid-19'un etkisini hissettirmesi açısından duygusal bir müzik seçimi yaptığı görülmektedir. Marka, bir çocuğun hüznü ve sokağa duyduğu özlemle ümitsizce bakmasını, duygusal çekicilik bağlamında kullanarak saflık-masumiyet miti üzerinden bir konumlandırma yapmıştır. Covid-19, dünyanın en masum varlıkları olan çocukları da etkilemiş, ne dışarı çıkabilmekte ne de ikinci sahnede yer alan "oyuncak ayı" imgesiyle anlamlandırılan, dostları, arkadaşlıklarıyla bir arada olabilmektedirler. Marka, hedef kitlesini herhangi bir müşteri gibi görmekten öte onların dostu olduğu mesajı vermektedir. Caddelerin boş, sinemaların seyircisiz kaldığını gösteren sahnede, sinema panosunda yer alan "metin" imgesiyle, tüm zorlukların üstesinden birlikte geleceklerini ifade etmesi, birliktelik miti üzerinden birlikte daha güçlü oldukları düşüncesiyle Apple'ın bu süreçte hedef kitlesini yalnız bırakmadığı imgelemi oluşturma gayreti içerisinde olduğu söylenebilir. Ayrıca kısıtlamalar nedeniyle eve kapanmak zorunda olan bireylerin kendisinin yaptığı gibi onların da Apple ürünleriyle hüznü ve olumsuzlukları hayatlarından atıp, farkındalıklarını ortaya koyarak mutlu olabilecekleri mesajını iletmektedir. Bir annenin evin bir odasını fotoğraf stüdyosuna çevirerek bebeğinin fotoğrafını çektiği andaki gülücükte, evden çalışmasına devam eden bireyde, okula gidemeyen küçük Doğu Asyalı kızın elinde tabletle uzaktan eğitim gerçekleştirmesinde, piyano üzerindeki bilgisayarla görüntülü müzik eğitimi veren kadında, evinde bale egzersizi yapan balette, bu mesaj görülebilmektedir. Dahası Apple ürünleriyle,

doğum gününde yalnız kalınmak zorunda olunmadığını, çocuğun pastasından tablet aracılığıyla görüntülü konuştuğu aile bireyine ikram etmesiyle bu sürecin yaratıcılığa ve mutluluğa engel olmadığını göstermektedir. Reklamın ilerleyen sahnelerinden birinde siyahi bir kadının bilgisayar aracılığıyla çevrimiçi bir görüşmesinde "Uygulama ve ciddiyet bizi bir araya getirme olasılığına sahip. Hiç olmadığı kadar birbirimizi korumaya ve saygı göstermeye ihtiyacımız var" ifadesiyle marka bu süreçte ne yapılması gerektiğine dair eğitici misyonu çerçevesinde kendi mesajını hedef kitlesine iletmektedir. Ayrıca Apple kendisini tablet/telefon/bilgisayar ürünleri aracılığıyla hedef kitlesini dar bir kalıptan kurtararak sorunlarına kolaylaştırıcı, yenilikçi ve mutlu edici çözümler sunan bir marka olarak konumlandırmaktadır. Siyahi bir erkeğin telefonu aracılığıyla canlı yayına devam edebilmesi, bir çocuğun dedesiyle tablet aracılığıyla görüntülü satranç oynayabilmesi ki, marka buradaki "satranç" imgesiyle zihinlerde zeki ve güçlü olarak konumlandırılmaya çalışılmıştır. Dahası Covid-19 kısıtlamalarıyla bireyin hareket kabiliyetinin yeniden kazandırılmasında ürünlerinin önemli bir araç olabileceği algısını bilgisayar karşısında yoga yapan bir kadın imgesiyle yansıtmaya gayretindedir. Bu süreçte insanlar sanata gidemiyorsa sanatı eve davet edebileceklerini, tatile gidemiyorsa tatili eve getirebileceklerini, onların hayal güçlerinin sınırlarını zorlayan şeyleri markanın onlara sunduğu mesajını ilettiği görülmektedir. Marka, telefonuyla çevrimiçi makyaj yapan kız imgesiyle, geleneksel ne varsa kendisinin modern bir tarzda hedef kitlesine sunabileceğini göstermektedir. Ayrıca marka, eğitici-öğretici misyonunu gerçekleştirme noktasında, evlilik teklifi gerçekleşen bir ortamda çevredeki insanların sosyal mesafe kurallarına uyduğu bir imgeleme gerçekleştirmiştir. Dahası marka kendi, ürünleriyle insanların bu zor süreçte sıkılmadan ve güçlü bir motivasyonla sanattan ev içi hobilere, kişisel eğitimden sinema hazzını yaşamaya kadar birçok faaliyeti gerçekleştirebilmelerine olanak sunduğunun yanı sıra hayatı daha kolay kıldığı mesajını vermektedir. Son olarak Apple reklam filminde dünyanın farklı milletlerinden insanlar ve farklı yaş gruplarından bireyler kullanarak, hem küreselliğini hem de 7'den 70'e herkes için kolaylık sunduğu algısını oluşturma gayreti içerisindedir.

Honda'nın "Until We Drive Again #Stayhome" Reklam Filmi Çözümlemesi

Resim 2: Honda'nın "Until We Drive Again #Stayhome" Reklam Filminden Sahneleri

Anlatı

Honda'nın CIVIC modelinin kullanıldığı reklamda, arabanın sol arka kısmından önüne doğru kamera açısı ilerler ve "Bu olabilir" ifadesinden sonra araba hızla yola çıkar. Daha sonra arka planında bir halının olduğu "ilk araba reklamı" ifadesi belirir. Hareket halindeki arabanın yer aldığı sahnede "yazılmış olan" ifadesi gelir. Hemen arkasından "yönetilen" ifadesinin sahnede belirmesinden sonra kamera, zemin açısından arabayı tüm ihtişamıyla kadraja alırken evin iç penceresinden dışardaki gün ışığı görülür. Hareket halindeki arabayla birlikte "düzenlenen" ifadesi ekranda belirir ve araba büyük bir duvarın yanından geçerken "ve izlenen" ifadesi görünür. Araba bir masanın ayakları altından hızla geçerken "tamamen evden" ifadesi gelir ve sonra arabanın sol ön kapısı açık bir şekilde masanın ayakları önünde durur. Daha sonra ekrana bir el girer ve işaret parmağıyla arabanın kapısını kapatır. Bu noktada arabanın bir maket (oyuncak) olduğu anlaşılan reklamın son sahnesinde ise siyah arka plana beyaz yazıyla "Until We Drive Again #Stayhome" ifadesi gelir ve marka, ismiyle birlikte mottosunun ekrana gelmesiyle reklam filmi sona erer.

Anlamlar

Amaçlanan: Hayallerine Honda CIVIC ile ulaşabilirsin.

Dönüşüm: Hayali kurulan ve özlenen şeyler elbette elde edilecektir. Her ne olursa olsun sorunlara çözüm üretilmeli ve yeniliğin arayışı devam etmelidir. Senin hayallerine kavuşmana yardımcı olunabilmesi için evde kalmalı ve yenilik arayışını devam ettirmelisin.

Estetik

Süre: 35 saniye

Hız: Orta, 2.05 sn/1 kare

Ses: Yalnızca müzik sesi

Hedef: Hayallerine ulaşmak isteyen bireyler

Mizah: Yok

Bakış: Yardımsever, umutlu

Karşılaştırma: Yok

Doğrudan Seslenme: Var (yazılı olarak son sahnelerde)

Müzik: Var (Spring's Voice, Johann Strauss II)

Tasarım	Tema	Arayış	Anlatan	Ekol
Dolaylı	Ev içi-özel alan	Yenilik	Nesne (görüntüsel)	Özdeci

Tablo 8: Yapı

Masa
Güneş ışığı
Beyaz halı
Çamaşır makinesi

Modern, medeniyet
Özgürlük, kurtuluş
Temizlik, saflık, sıcaklık
Temizlik (işi), hayat döngüsü

Tablo 9: Mecazlar ve İmgeler

Modernizm

Özgürlük

Temiz-Çevreci

Tablo 10: Kültürel Göndermeler

Karakter Sayısı	İnsan	Yaşam Biçimi	Gruplar
3; 1 insan, 1 araba 1 çamaşır makinesi	Üretken	Modern	-

Tablo 11: Simgeler

Gereksinimler

Modernizm

Motifler

Modern birey duruşunun gerekliliği olan yaratıcı fikirler ortaya koyma, şartların (dönemin) gerekliliklerini hassasiyetle yerine getirme

Tablo 12: İdeoloji

Karanlık

Aydınlık

Siyah
Kapalı alan
Hızlılık

Beyaz
Açık alan (gökyüzü)
Durağanlık

Tablo 13: İkili Karşıtlıklar

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam	Mit
Araba	Bir yerden bir yere ulaşım aracı	Hayallerine kavuşmada yardımcı olacak	Arkadaşlık, Dostluk
Halı	Zemin örtüsü	Yaşam alanının varlığının işareti	Sıcaklık, samimiyet
Çamaşır makinesi	Çamaşır yıkama cihazı	Temizlik ve hijyene dikkat edilmeli	Çevreci- Temiz
Güneş	Isı ve ışık verici kaynak	Karanlığın elbet biteceği ve sabahın olacağı bir güne işaret eder	Başarı ve Özgürlük

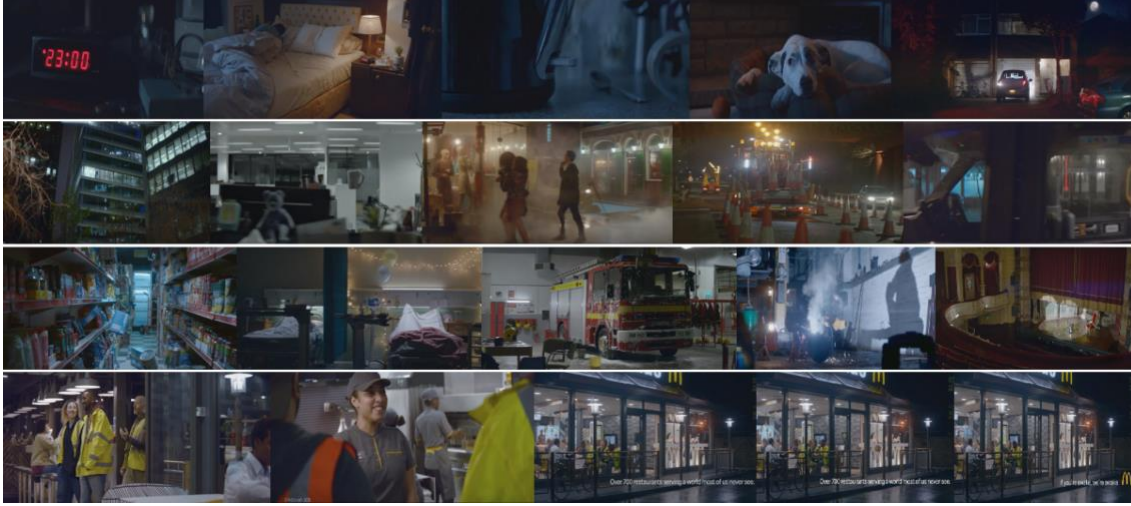
Tablo 14: Honda Reklam Filminin Göstergibilimsel Anlam ve Mit Tablosu

Çözümleme

Reklam, anlamları güçlendirmek için ikili karşıtlıkların (Tablo 15) kullanıldığı, loş bir ışık altında, motive edici ve harekete geçirici bir müzikle, arabanın sol yan kısmından öne doğru geldiği ve Honda amblemiyle birlikte CIVIC model isminin kadraja girerek "bu olabilir" ifadesiyle merakları cezbederek başlamaktadır. Marka, CIVIC model araba imgesiyle kendisini hedef kitleyi hayallerine ulaştıran bir "arkadaş-dost" olarak konumlandırmıştır. Diğer taraftan Covid-19 sürecinde daha hareketsiz ve durağan kalan bireylere ithafen araba harekete geçer. Marka, yaşam alanı ve sıcak bir yuvanın göstergesi "Halı" imgesiyle birlikte, hem kendisinin hedef kitlesi gibi evde olduğu hem de halının beyaz rengiyle teknik açıdan zıtlık oluşturmakla birlikte sıcaklık-samimiyet miti üzerinden duygusal bir bağ kurma gayreti içerisinde olduğu söylenebilir. Araba hareketliliğine devam ederken "ilk araba reklamı olabilir" ifadesiyle merak bir ölçüde giderilir ve araba durur. Daha sonra tekrar arabanın hareketlendiği sahnede "yazılan ifadesi" gelir. Hemen arkasından arka planda "çamaşır makinesi" imgesinin yer aldığı sahnede "yönetilen" ifadesi gelerek markanın eğitici misyonu kapsamında hem temizlik-hijyene dikkat çekilmekte hem de yaratıcılığa vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte çevreci miti üzerinden

markanın CIVIC aracının doğaya zarar vermediği dolayısıyla kendisini çevreci olarak konumlandığı görülmektedir. Arabanın hareketsiz bir halde durduğu sahnede, marka modeline yönelik dikkati toplamaya çalışmaktadır. Ancak hemen arkasından "güneş" ışığının pencereden görüldüğü sahneyle, özlenen özgürlük günlerinin çok yakında olduğu mesajını verdiği görülür. Arabanın loş bir ışık ortamında harekete geçtiği ve hareket halindeki süreçte "düzenlenen" ve "izlenen" ifadeleri ekranda yer alırken evdeki masanın ayaklarının yanından geçerken "tamamıyla evden" yazısıyla reklam filminin bir ev içerisinde çekildiği ifade edilmektedir. Böylelikle Covid-19 sürecinde kapanma kurallarına uyma vurgusu yapmanın yanı sıra kısıtlamaların ve evde kalmanın yeni ve farklı olanı ortaya koymanın önünde bir engel teşkil etmediği mesajı vererek markayı tüm şartlarda farkını ortaya koyabilen bir pozisyonda konumlandırmaktadır.

McDonald's'ın "Night Workers" Reklam Filmi Çözümlemesi

Resim 3: McDonald's'ın "Night Workers" Reklam Filminden Sahneler

Anlatı

Reklam, çalar saatin gece 23'te çalmasıyla birlikte başlar. Öksürük sesinden ve erkek eşin yatakta kalmasından da anlaşıldığı gibi "görünmeyen" kadın çalışan yataktan kalkıp mutfağa gider ve su ısıtıcısını çalıştırır. O sırada evin köpeği uyanıktır ve sahibesini göz ucuyla süzer. Daha sonra çalışan, dolunayın görüldüğü gece vaktinde arabasına biner ve işe doğru yola çıkar. Hemen arkasından gece saatlerinde olmasına rağmen iş merkezindeki ofislerin ışıkları açılır ve "görünmeyen" çalışanlar ellerinde kahve-çay fincanlarıyla yürümektedir. Sonraki sahnede "görünmeyen" temizlik görevlisi, gece saatlerinde elinde basınçlı su tabancasıyla sokakları temizlerken iki kadın ve bir erkek geçmektedir. Yine "görünmeyen" belediye çalışanları gecenin bir saatinde yol düzenlemesi yapmaktadır. Hemen

arkasından "görünmeyen" taksicinin gece saatlerinde bir çift müşteriye arabasına alarak yola koyulduğu görülür. Gecenin bir saatinde "görünmeyen" market çalışanı reyonları düzenlemektedir. Daha sonra bir hastanede "görünmeyen" hemşire ya da hasta bakıcıların yine gece saatlerinde hastaların üzerini örttüğü sahne gelir. Arka planda seslerin geldiği sahnede "görünmeyen" itfaiye eri itfaiye aracını yıkamaktadır. Gecenin bir saatinde, gölgesinin duvara yansıdığı ancak kendisi "görünmeyen" bir çalışan kaynak işiyle uğraşmaktadır ve hemen arkasından bir tiyatro sahnesinde "görünmeyen" temizlik görevlisinin gece saatlerinde elinde elektrikli süpürgeyle sahneyi temizlediği görülür. Daha sonra "görünmeyen" belediye çalışanlarının (biri kadın-iki erkek) McDonald's'ın kapısından girdiklerinde görünür oldukları sahne gelir ve sipariş vermek için yöneldiklerinde kendilerini güler yüzlü kadın bir McDonald's çalışanı karşılar. Hemen arkasından "görünmeyen" çalışanların McDonald's restoranı içerisinde görünür oldukları ve siparişini alan bir çalışanın kapıdan çıkar çıkmaz tekrardan "görünmeyen" olduğu sahneyle birlikte arka planda McDonald's restoranının olduğu "Over the 700 restaurants serving a world most of us never see." (Çoğumuzun hiç görmediği bir dünyaya hizmet veren 700'den fazla restoran) ifadesi ekrana gelir. Reklamın son sahnesinde ise, yine arka planda McDonald's restoranının olduğu ekranın sağ alt köşesinde logoyla birlikte "If you're awake, We're awake" (Eğer siz uyanıksanız biz de uyanığız) ifadesiyle reklam filmi son bulur.

Anlamlar

Amaçlanan: McDonald's sizi görünür kılar.

Dönüşüm: Günümüz tüketicisi kendisi yokmuş gibi davranılmasından hoşlanmaz. Ancak fark edildiğini ve değer verildiğini hissettirenlerin olduğu bir dünyada mutlu olabilir. McDonald's, zaten farkını ortaya koyan bir markadır ve gece çalışanlarının varlığının da farkındadır. Hayatta sizin farkınıza varamayanlar da vardır. Ancak çoğunun belki hiç görmediği bir dünyanın herhangi bir yerinde dahi McDonald's, gece çalışanlarının farkındalığı ve mutluluğu için onlar ayakta olduğu sürece daima yanlarında olacaktır.

Estetik

Süre: 60 saniye

Hız: Orta, 2,5 sn/1 kare

Ses: Erkek, kadın, araç, nesne

Hedef: Fark edilmek isteyen gece çalışanları

Mizah: Yok

Bakış: Yardımsever

Karşılaştırma: Var (McDonald's'lı ve McDonald's'sız)

Doğrudan Seslenme: Var (yazılı olarak son sahnede)

Müzik: Var (Rhythm of the Night- Hattie Webb)

Tasarım	Tema	Arayış	Anlatan	Ekol
Gerçeküstü	Gece Vardiyası	Fark edilme ihtiyacı	Karakterler (görüntüsel)	Özdeci

Tablo 15: Yapı

Dijital saat Kitap Gözlük İskambil kağıdı	Zamanın akması Entelektüel Çok okuyan, çok çalışan Riske girecek kadar cesur olma
--	--

Tablo 16: Mecazlar ve İmgeler

Modernizm	Çalışkanlık	Entelektüel	Cesaret
-----------	-------------	-------------	---------

Tablo 17: Kültürel Göndermeler

Karakter Sayısı	İnsan	Yaşam Biçimi	Gruplar
22; 10 erkek, 11 kadın, 1 hayvan	Çalışkan	Modern	Aile, arkadaşlar

Tablo 18: Simgeler

Gereksinimler	Motifler
Fark edilme, değer sunulma	Fark edilmek için farkını ortaya koyan ve karşısındakine değer verenlerle birlikte olunmalı

Tablo 19: İdeoloji

Işık Uyku Siyah Var(lık)	Gölge Uyanık Beyaz Yok(luk)
-----------------------------------	--------------------------------------

Tablo 20: İkili Karşıtlıklar

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam	Mit
Dijital saat	Zamanın akışını gösteren cihaz	Yeni bir güne yeni bir döneme başlanma vakti gelmiştir	Yenilik, Başlangıç
Kitap	Kağıt sayfalarından	Entelektüel birikim farkını ortaya	Bilgelik, Birikim

Gözlük	oluşan okumak için kullanılan basılı nesne Görmeyi kolaylaştırıcı nesne	koyma ve fark edilebilirliği sağlamaktadır Daha iyisi için araştıran ve gayret gösteren bir kurumsal felsefeye sahipliği ortaya koymaktadır	Çalışkanlık
Köpek	Evcilleştirilmiş hayvan	Sıcakkanlı sadık bir özelliğe sahip olunması	Dostluk
Dolunay	Ayın evrelerinden bir hal	Gecede aydınlatıcı bir ışık özelliği sunar	Yol gösterici, Rehber
Kıvılcım	Küçük ateş parçası	Yeni bir dönem, oluşum ve dönüşümün içerisine girildiğini göstermektedir.	Harekete geçirici
İskambil kağıdı	Oyun oynamada kullanılan nesne	Yaşam risk barındırmaktadır	Tehlike
Bisiklet	İki tekerlekli pedallı taşıt	Kaliteli bir yaşam için hareketlilik önemlidir	Sağlık, Enerji

Tablo 21: McDonald's Reklam Filminin Göstergibilimsel Anlam ve Mit Tablosu

Çözümleme

Anlamları güçlendirmek amacıyla ikili karşıtlıkların (Tablo 22) kullanıldığı, duygusal ve ağır tonda bir müzikle duygusal bağ kurup inandırıcılığı ve etkililiği sağlamaya çalışan reklam, yeni bir başlangıcı imgeleyen saatin, gözlük ve kitapla aynı karede yer alarak gece 23:00'da çalmasıyla McDonald's çalışanı "görünmeyen" kadının yatağından kalkmasıyla başlar. McDonald's reklamında, görünmeyen kadın çalışanın iş yeri olan restoranına girince görünür olması, hem sosyolojik açıdan kadınların görünürlüğüne katkı sunan hem de iç müşterisi olan çalışanlarına ilişkin değer yansıtan bir marka olarak konumlandırılmıştır. Marka, "gözlük" ve "kitap" imgesini kullanarak hem hedef kitesine değerli hissettirmek için kendilerini sürekli geliştirdikleri hem de entelektüel, çalışkan bir kimliğe sahip oldukları mesajı verme gayreti içerisindedir. Gece çalışanı kadın evden çıkarken "köpek" imgesinin kadraja girmesiyle de marka, hedef kitesinin

her koşulda sadık bir dostu olarak görülme gayreti içerisinde olduğu söylenebilir. Arabasıyla McDonald's restoranına doğru yola çıkmadan gökyüzündeki "dolunay" imgesiyle, markanın kendisini Covid-19'un zorlu şartlarında yol gösterici ve görünür kılıcı şekilde konumlandığı ifade edilebilir. "Kıvılcım" imgesiyle, görünür olmayı görünür yapma fikrinin doğduğu ve artık gece çalışanlarının da McDonald's markasıyla fark edilir kılınacağı mesajı verilmektedir. Bunu yapmanın kolay olmadığı belirgindir ancak "iskambil kağıdı" imgesiyle, gece çalışmanın riskleri olmasının yanı sıra bunları hedef kitlesi için göze alan cesur bir marka imajı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca reklamın son sahnelerinden bir karede McDonald's restoranının hemen önünde yer alan "bisiklet" imgesiyle Covid-19 dönemine kapalı bir şekilde mesaj da göndermektedir. Kısıtlamalar nedeniyle tüketim ve alışkanlıkların değişmesiyle hareket kabiliyetinin daraldığı bu dönemlerde hem sağlıklı bir yaşam ve zinde bir vücut için hem de hastalığa hazırlıklı olmak için hareket etmenin önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca reklamın bir sonraki sahnesinde McDonald's çalışanlarının çoğunun dünyanın farklı yerlerini görmese de 700'den fazla restoranla hizmet verdiği ifadesiyle, markaya "aile" kimliği vurgusu yapılarak küreselliğini ortaya koyduğu söylenebilir. Reklamın son sahnesinde marka hedef kitlesine, "Eğer siz uyanıksanız biz de uyanığız" diğer bir ifadeyle ihtiyacınız olduğu her an yanındayız mesajı vermektedir.

SONUÇ

Covid-19 gibi küresel çapta bir sorun karşısında bireyler, yalnızca devlet temelli değil aynı zamanda sosyal bir vatandaş olan özel kurum ve markalardan çözüme yönelik adımların atılması beklentisi içerisinde. Küresel markalardan olan Apple, Honda ve McDonald's'ın da, birey bazlı bakıldığında en fazla ihtiyaçları olan motivasyon ve psikolojik olumsuzlukların en aza indirilmesi ve hayatın dönüşüme uğrasa bile, temel dinamiklerinin devam ettirilmesine yönelik güdüleyici bir sosyal medya reklam filmiyle destek oldukları söylenebilir. Sosyal medya reklam filmi stratejilerine teknik açıdan bakıldığında, markalardan Apple ve McDonald's'ın daha dinlendirici-rahatlatıcı, Honda'nın ise harekete geçirici-güdüleyici bir müzik seçimi yaptığı söylenebilir. Tüm reklam filmlerinin hızı orta derece olmakla birlikte, hedef olarak genel anlamda ortak nokta, psikolojik olarak yıpranmış bireyler olduğu söylenebilir.

Covid-19 döneminde özellikle "duygusal çekiciliğin" ön planda olduğu reklamlar önemli bir rol üstlenmektedir (Taylor, 2020: 587). Markaların da kendilerinden beklenen şekilde "yardımsever ve ümit verici" bir anlayışla duygusal çekiciliğin kullanıldığı reklam filmi gerçekleştirdikleri

görülmektedir. Reklam filmlerinde görülen önemli bir sonuç ise, tüm markaların hedef kitlesine metinsel olarak doğrudan bir seslenme gerçekleştirdikleridir ki, onları harekete geçirme motivasyonunun yansıtıldığı söylenebilir. Ayrıca Apple ve Honda sosyal medya reklam tasarımında dolaylı, McDonald's'ın gerçeküstü (bireyleri görünmez kılarak özel efekt kullanması) bir anlatımı tercih ettiği görülmektedir.

Sosyal içerikli ve sosyal çağrılar barındıran reklamların daha akılda kalıcı ve başarılı olarak kabul edildiği (Samson vd., 2020: 13) düşünüldüğünde, Apple ve McDonald's'ın reklam filminde genel Covid-19 olgusunun ötesinde aile, arkadaşlar, akraba gibi sosyal unsurlara yer verilirken, Honda'nın sosyal gruplara yer vermediği görülmektedir. Bu çerçevede Apple ve McDonald's'ın Honda'ya nazaran daha başarılı bir strateji izledikleri söylenebilir. Diğer taraftan Honda bu yönüyle Covid-19'un tüm sosyal grupları etkilediği mesajını, reklam filminde o gruplara yer vermeyerek ifade etmek istemiş olabilir. Özellikle Apple ve McDonald's'ın baskın, Honda'nın ise daha pasif düzeyde olmakla birlikte, mesajlarını daha güçlü kılabilmek için çeşitli ikili karşıtıklara yer vererek özellikle bireylerin zor zamanlarında ilk aradıkları olan duygusal yakınlık hissini "dostluk" miti üzerinden oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir. Markalar, bireylerin kriz dönemlerinde ortaya konulan tavrı hep hatırlayacaklarını biliyor olmalarındandır ki, bu zor süreçte onları anladıkları ve yanlarında olduklarını düşünmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

Covid-19 sürecinde reklamlar "sosyal mesafenin/izolasyonun sağlanması için evde kalmanın önemine, birlik/beraberliğe, hijyene, diğer canlıların yaşam hakları" gibi farklı konulara ilişkin eğitici-öğretici bir misyon ortaya koymaktadır (Cılızoğlu vd., 2020: 296). Bu bağlamda markaların da sosyal medya reklamlarında Covid-19'a yönelik eğitici-öğretici misyonlarını gerçekleştirdikleri söylenebilir. Covid-19'la ilgili özellikle Apple'ın doğrudan "sosyal mesafe kuralı" temalı sahneye yer vermesi ve karakterin "Uygulama ve ciddiyet bizi bir araya getirme olasılığına sahip, hiç olmadığı kadar birbirimizi korumaya ve saygı göstermeye ihtiyacımız var" seslenişiyile nasıl davranılması gerektiğine dair bilgilendirme yapması önemlidir. Honda (çamaşır makinesiyle, çevreci mit üzerinden hijyen, temizliğe vurgu) ve McDonald's (bisiklet imgesiyle, sağlık ve enerjiye vurgu) ise göstergelerle daha dolaylı bir şekilde bu misyonunu yerine getirdikleri söylenebilir. Bunun yanı sıra reklam sonu mottolarıyla Apple, tüm kısıtlamalar ve zorluklara rağmen sorunlara kendi ürünleriyle çözüm üretilebileceği mesajı verirken "üretkenliğe", Honda hayallerini gerçekleştirmek ve özgürlüğüne kavuşmak için "evde kalmaya" ve McDonald's ise "dünyanın her yerinde her koşulda

hedef kitlesinin yanında olduğu” mesajı vermektedir. Ayrıca tüm markaların sosyal misyonlarını yerine getirirken kendi ürün ve hizmetlerini dolaylı yoldan tanıtmaya-bilgilendirme perspektifli bir stratejiyle kurumsal hedef ve amaçları kapsamında sosyal medya reklam filmlerini gerçekleştirdikleri söylenebilir.

Mesajın tonuna ilişkin kullanılan “dürüst, şefkatli ve inandırıcı” bir dilin olumlu geri dönüşlere yardımcı (Göztaş ve Sevingül, 2018: 114) olduğu düşünüldüğünde, tüm markaların ortaya koydukları sosyal medya reklam filmiyle, geleceğe dair ümit verici bir mesaj tonu kullanarak markanın imajına pozitif anlamda katkı sunacağı söylenebilir. Bu çalışma markaların, Covid-19 süreci kapsamında sosyal medya reklamlarında hangi imgelerle ne mesaj sunduklarına yönelik yol göstericidir. Ancak hedef kitlelerinin veya tüketicilerin algılarını ortaya koymamaktadır. Bu nedenle ileriki çalışmada küresel markaların küresel kriz döneminde gerçekleştirdikleri sosyal medya reklamlarının odak grup görüşme yöntemiyle tüketici nezdinde nasıl bir algı oluşturduğu konusu çalışılabilir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Ö., & Günay, A. (2020). The Early Impact of the Covid-19 Pandemic on the Global and Turkish Economy. *Turkish Journal of Medical Sciences* 50, 520-526.

Agocuk, P. (2014). Amarcord Filmi Özelinde Göstergibilimsel Film Çözümlemesi ve Anlamlandırması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7(31), 1-12.

Akerson, F. E. (2016). *Göstergibilime Giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Arruda, W. (2009). Brand Communication: The Three Cs. *Thunderbird International Business Review* 51(5), 409-416.

Avery, E. J. (2017). Public Information Officers’ Social Media Monitoring During the Zika Virus Crisis, a Global Health Threat Surrounded by Public Uncertainty. *Public Relations Review*, 1-9.

Babür Tosun, N. (2010). *İletişim Temelli Marka Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Barry, J. (2015). *Social Content Marketing for Entrepreneurs: Digital and Social Media Marketing and Advertising Collection*. NewYork USA: Business Expert Press.

Barthes, R. (1993). *Göstergibilimsel Serüven*. (Çev.). M. Rifat, & S. Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Barton, L. (1993). *Crisis in Organizations: Managing and Communicating in the Heat of Chaos*. Ohio: South Western Publishing Co.

Bekiroğlu, O., & Balcı, Ş. (2014). Kriz İletişiminde Sosyal Medya. M. Akdağ, & Ü. Arklan içinde, *Kriz Yönetimi* (s. 151-182). Konya: Literatürk Yayınları.

Berlo, Z. M., Reijmersdal, E. A., & Noort, G. (2019). Branded App Engagement: Comparing Apps from Goods and Service Brands. E. Bigne, & S. Rosengren içinde, *Advances in Advertising Research X* (s. 3-115). Wiesbaden: Springer Gabler.

Boin, A., Hart, P., Stern, E., & Sundelius, B. (2006). *The Politics of Crisis Management: Public Leadership under Pressure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brandon Agency. (2021). *COVID-19's Impact on Social Media Usage*. GlobalWebIndex. Erişim Adresi: <https://www.thebrandonagency.com/blog/covid-19s-impact-on-social-media-usage/> Erişim Tarihi: 29.03.2021.

CCSA. (2020). *How Covid-19 Changing the World: Statistical Perspective Volume II*. New York: Committee for the Coordination of Statistical Activities. Erişim Adresi: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd_2020_covid19-report-ccsa_vol2.pdf Erişim Tarihi: 20.03.2021.

Cılızoğlu, G. Y., Dondurucu, Z. B., & Çetinkaya, A. (2020). Sosyal Pazarlama Bağlamında Covid-19 Salgını Sürecinde GSM Operatörlerinin Youtube Reklamlarının Analizi. *International Journal of Cultural and Social Studies* 6(1), 280-299.

Deloitte. (2020). *Küresel Covid-19 Salgınının Türkiye'deki Farklı Kategorilere Etkileri-II*. Deloitte Consulting. Erişim Adresi: <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/consulting/articles/kuresel-covid-19-salgininin-turkiyede-farkli-kategorilere-etkileri.html> Erişim Tarihi: 15.03.2021.

Deloitte, C. (2020). *Türkiye'de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları: İlk 6 Ay Raporu*. Deloitte Consulting. Erişim Adresi: <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/technology-media-and-telecommunications/articles/medya-yatirimlari-2020-ilk-6-ay-raporu.html> Erişim Tarihi: 15.03.2021.

Dutfy, N. (2012). Using Social Media to Build Community Disaster Resilience. *The Australian Journal of Emergency Management* 27(1), 40-45.

eMarketer. (2020). *Digital Ad Spending by Industry 2020*. US Industry Ad Spending. eMarketer. Erişim Adresi: <https://www.emarketer.com/content/digital-ad-spending-by-industry-2020> Erişim Tarihi: 02.04.2021.

Fiske, J. (2015). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (4. Baskı). Ankara: Pharmakon.

Forbes. (2020). *The World's Best Brands 2020*. Forbes. Erişim Adresi: <https://www.forbes.com/the-worlds-most-valuable-brands/#5818bc1119c0> Erişim Tarihi: 06.04.2021.

Gençyürek Erdoğan, M. (2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret Ve Dijital Reklam Yatırımları. *Selçuk İletişim Dergisi* 13(3), 1296-1313.

Göztaş, A., & Sevingül, N. T. (2018). Kriz Dönemi İletişim Stratejisi Olarak Yıkıcı Reklam; Kfc Örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 30, 75-118.

Güngör, N. (2011). *İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hoekstra, J. C., & Leeflang, P. S. (2020). Marketing in the Era of COVID-19. *Italian Journal of Marketing*, 249-260.

İabtr. (2017). *Dijital Reklamın Markaya Etkisi*. İab.Türkiye. Erişim Adresi: https://iabtr.org/UploadFiles/Infografiks/iab_temmuz4102017170444.pdf Erişim Tarihi: 02.04.2021.

İabtr.org. (2020). *Dijital Reklam Yatırımları*. İab.Türkiye. Erişim Adresi: <https://iabtr.org/UploadFiles/Reports/IAB-Covid-Infografik-rev11552020192531.pdf> Erişim Tarihi: 10.03.2021.

İnan, N. (2019). Yeni Medyada Reklamın Dönüşümü:Dijital Görsel Kültür Bağlamında Televizyon ve İnternet Reklamlarının Karşılaştırmalı Analizi. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 586423.

İpsos. (2021). *İpsos Koronavirüs Salgını ve Toplum: Genel Kamuoyu Araştırması*. İpsos. Erişim Adresi: <https://www.ipsos.com/tr-tr/toplumun-yarisina-yakini-internetsiz-bir-hayat-dusunemiyor> Erişim Tarihi: 29.03.2021.

Khan, M. (2006). *Consumer Behaviour and Advertising Management*. New Delhi: New Age International Publishers.

Klapdor, S. (2012). *Effectiveness of Online Marketing Campaigns*. Munich: Springer Gabler.

Kocabaş, İ. (2020). *Müşteri İlişkileri Yönetimi Perspektifinden Modern Tüketici*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Kurak Açıcı, F., & Bal, H. B. (2020). Göstergibilimsel Analiz Üzerinden Tasarımı Anlamak: Sallanan At Üzerine. *Art-Sanat Dergisi* 13, 293-312.

Lee, H., & Cho, C.-H. (2019). Digital Advertising: Present and Future Prospects. *International Journal of Advertising*, 1-11.

Millburn, T. W., Schuler, R. S., & Watman, K. H. (1983). Organizational Crisis. Part I: Definition and Conceptualization. *Human Relations* 36(12), 1141-1160.

Mitchell, V., Macklin, J. E., & Paxman, J. (2007). Social uses of advertising. *International Journal of Advertising* 26(2), 199-222.

Peng, L., & Chao, W. (2020). *Computational Advertising (Second Edition b.)*. Boca Raton: CRC Press.

Rutherford, P. (1994). *Yeni İkonalar: Televizyonda Reklam Sanatı*. (Çev.). M. K. Gerçeker. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Samson, L., Nanne, A. J., & Buijzen, M. (2020). Remember the Motivationally-Relevant Appeals? The Influence of Social and Sensory Appeals on Memory for Pronutritional Messages Promoting Healthy Foods. *International Journal of Advertising*, 1-21.

Schivinski, B., & Dabrowski, D. (2014). The Impact of Brand Communication on Brand Equity Through Facebook. *Journal of Research in Interactive Marketing* 9(1), 31-53.

Taylor, C. R. (2020). Advertising and COVID-19. *International Journal of Advertising* 39(5), 587-589.

Tekin, M., & Öztürk, A. (2010). *Kriz ve Marka İletişimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.

Türk Tabipler Birliği, D. İ. (2020). *Türk Tabipleri Birliği Covid-19 Pandemisi İki Aylık Değerlendirme Raporu*. İstanbul: Türk Tabipler Birliği. Erişim Adresi: <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/covid19-rapor.pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2021.

TWBA, İ. (2020). *TBWA'den Reklam Endüstrisi İçin COVID-19 Ajandası*. İstanbul: TWBA. Erişim Adresi: <https://www.campaigntr.com/tbwaden-reklam-endustrisi-icin-covid-19-ajandası/> Erişim Tarihi: 21.03.2021.

Wearesocial. (2020). *Digital 2020: Global Digital Overview*. NewYork: Wearesocial-Hotsuite. Erişim Adresi: <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media> Erişim Tarihi: 06.04.2021.

WHO, H. O. (2020). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19)*. WHO, Report 94. Cenevre: World Health Organization. Erişim Adresi: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200423-sitrep-94-covid-19.pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2021.

Worldmeter. (2021). *Coronavirüs Vaka Raporları*. Worldmeter. Erişim Adresi: <https://www.worldometers.info/coronavirus/> Erişim Tarihi: 20.03.2021.

Yakob, F. (2015). *Paid Attention Innovative Advertising for a Digital World*. London UK: KoganPage.

Yücel Bourse, H., & Bourse, M. (2012). *İletişim Bilimlerinin Serüveni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: GlobalWebIndex'in yaptığı araştırmaya göre tüketiciler, büyük markaları Covid-19'la mücadelenin merkezi ve artan farkındalığın destekçileri olarak konumlandırmaktadır. Markalar da, kriz dönemlerinde çeşitli faaliyetlerle krizin olumsuz etkilerini hafifletmeye çalışmaktadır. Üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdiğine inanan yüzde 77'lik bir kesimin, krizden sonra bu markalara sadık kalacaklarını ifade etmeleri önemli bir noktadır (Brandon Agency, 2021). Markalar kriz dönemi farkındalıklarını ortaya koymak için sosyal medya faaliyetleri aracılığıyla, özellikle bireylerin evde vakit geçirmesi nedeniyle dış

dünyadaki deneyimleri evin içine getirmelidir. Markanın hedef ve stratejilerinin merkezde olduğu bir yaklaşımla, evde geçirilen sürenin bireyler açısından keyifli bir duruma dönüşmesine yardımcı olunmalıdır. Dahası dünyaya yönelik sorumluluklarını, gerçekleştireceği faaliyetlerinde göstererek bireylere aydınlatıcı içeriklerin iletişimini sağlamalıdır. Ayrıca güçlü, insan odaklı bir felsefeye sahip olduklarını ispatlamak istiyorlarsa hem tüketici hedef kitlesine hem de çalışanlarına kendisi için ne kadar değerli olduklarını ortaya koyan somut adımlar atmalıdır (TWBA, 2020). Markanın kişiliğini ortaya koyan ses ya da verilen mesaj, hedef kitleyle de bağıntılı olmalıdır. Ayrıca duygusal bağlantılar, izleyici bir rol oynamaya veya bir topluluğa ait olmaya davet edildiğinde içerik aracılığıyla yapılabilir (Barry, 2015: 63-64). Sosyal medya reklamları, kriz dönemlerinde topluluk direncinin oluşturulmasına yardımcı olabilir. Toplumun ya da Covid-19 gibi küresel olaylarda insanlığın, riskler hakkında bilgilendirilmesi ve risklerin nasıl yönetileceğine ilişkin sosyal medya reklam faaliyetleri gerçekleştirilebilir. Bunun yanı sıra, nelerin nasıl yapılması gerektiğine dair eğitici-öğretici bir uygulamayla ilişkinin devam ettirilmesi açısından yürütülen sosyal medya kullanım stratejisi (Dutfy, 2012: 42-43), iletişim perspektifinden önemli bir motivasyon sağlayabilecektir (Bekiroğlu ve Balcı, 2014: 167). Bu bilgiler doğrultusunda markaların tüm insanlığı ilgilendiren küresel sorun dönemlerinde gerçekleştirdikleri faaliyetlerle, farkındalıklarını ortaya koymaları hem kendi hedefleri hem de hedef kitlelerin beklentileri açısından olumlu kazanımları sağlayabilir. Çalışma, Covid-19 döneminde küresel markaların sosyal medya reklamlarını nasıl kullandıkları, ne mesaj verdikleri, hangi konuları ön plana çıkardıkları ve ne tür bir imgeleme kullandıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. (Wearesocial, 2020) verilerine göre Google'dan sonra en çok ziyaret edilen site olması, Facebook'tan sonra en fazla kullanıcıya sahip olması ve internet kullanıcılarının aktivitelerine bakıldığında en çok çevrimiçi video izleme (%90) gerçekleştirmeleri nedeniyle YouTube reklamları üzerine gösterebilimsel bir çözümlemenin gerçekleştirildiği bu çalışmada, Forbes (2020)'in "Dünyanın en değerli markaları listesinde" ilk 30 içerisinde yer alan ve YouTube mecrasında reklam yayınlamış teknoloji (Apple), otomotiv (Honda) ve gıda (McDonald's) sektöründe yer alan markalar amaçlı örneklem esas alınarak belirlenmiştir. Covid-19 sürecindeki "youtube reklamlarıyla" markalar tarafından hedef kitleye yönelik hangi mesajların sunulmaya çalışıldığı "gösterebilimsel" teknikte yorumlanarak analize tabi tutulmuştur. Reklam metinleri, ikili anlamlandırma (yan-düz) bir söylemsel bütüncüllük içermektedir. Reklam filmlerinde göstergelerin net bir şekilde görülememesi, gösterebilimsel bir çözümleme gerçekleştirilmesindeki asıl nedendir. Gerçekleştirilen çözümleme aracılığıyla göstergelerin anlamları meydana çıkarılıp sorgulanabilir duruma getirilmektedir (Barthes, 1993: 166). Akerson (2016: 22), reklam çözümlemelerine yönelik Barthes'in ortaya koyduğu modelde, göstergelerin farklı bir şeyin yerini aldığı ve bunun olgu, varlık, eylem ya da durum olabileceğini ifade etmektedir. Tam da burada çeşitli medya ortamlarında kendine yer bulmuş içeriklere yönelik ikili karşıtlıklar ortaya konularak gösterebilimin edebiyattan sinemaya, resimlerden reklamlara kadar yazılı ve görsel-işitsel

alanlarda Barthes'in bu yöntemi aracılığıyla çözümlenebileceğini belirtmektedir. Rutherford, reklamın ana göstergelerini, "anımlar, estetik, yapı, mecazlar ve imgeler, ikili mantık kültürel göndermeler, simgeler, ideoloji" olarak belirlemektedir. O ortaya koyduğu reklam analiz modelinde "anımlar" unsurunu "amaçlanan (açık amaç)-dönüşüm (gerçeğin ötesindeki diğer anlamlar)" şeklinde ikiye ayırmaktadır. Estetik unsurunda, reklama daha haz-keyif verici ve etkin olmayı sağlayan nitelikler toplamı denilebilir. Hız ise, farklı çekimlerin sayısına yönelik bilgi ortaya koymakta olup, saniye başına bir çekimin hızlı, saniye başına birden daha az çekimin ise yavaş olarak kabul edilmektedir. Yapı kısmında reklamın arayışı ve hangi ekoller üzerinden şekillendiği üzerinde durulur. (Rutherford, 1994: 264-265). Çalışmada, Rutherford'un modeli üzerinden bir geliştirme yapan İnan (2019: 178)'in ortaya koyduğu model baz alınarak dil açısından sunulan içerikleri anlama ve görüntüsel olarak sunulanları yorumlamak için göstergebilimsel olarak küresel markaların Covid-19 dönemi ortaya koydukları reklamlar analiz edilmiştir. Bu modelin ilk bölümünde reklam filminden sahneler yer alırken, ikinci bölümde "reklamın anlatısı, anlamlar, estetik, reklamın yapısı, mecazlar ve imgeler, kültürel göndermeler, ideolojiye" yer verilmektedir. Üçüncü bölümde reklam filmi içerisinde yer alan "ikili karşıtlıklar ve göstergebilimsel anlam ve mitlere yer verilmekte olup son bölümde çözümlenebileceği gerçekleştirilmektedir. Küresel markalardan olan Apple, Honda ve McDonald's'ın, tüketicilerin ihtiyacı olan psikolojik olumsuzlukların en aza indirilmesi ve hayatın dönüşüme uğrasa bile, temel dinamiklerinin devam ettirilmesine yönelik güdüleyici bir sosyal medya reklam filmi ortaya koydukları söylenebilir. Markaların böylesine küresel bir kriz döneminde kendilerinden beklenen şekilde "yardımsever ve ümit verici" bir anlayışla reklam filmi gerçekleştirdikleri görülmektedir. Reklam filmlerinde görülen önemli bir sonuç ise, tüm markaların hedef kitlesine doğrudan bir seslenme gerçekleştirdikleridir ki, onları harekete geçirme motivasyonunun yansıtıldığı söylenebilir. Ayrıca Apple ve Honda sosyal medya reklam tasarımında dolaylı, McDonald's'ın gerçeküstü bir anlatımı tercih ettiği görülmektedir. Özellikle Apple ve McDonald's'ın baskın, Honda'nın ise daha pasif düzeyde, bireylerin zor zamanlarında ilk aradıkları olan "dostluk" algısını oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir. Ayrıca, Apple'ın Covid-19'la ilgili doğrudan "sosyal mesafe kuralı" temalı sahneye yer vermesi ve karakterin "Uygulama ve ciddiyet bizi bir araya getirme olasılığına sahip, hiç olmadığı kadar birbirimizi korumaya ve saygı göstermeye ihtiyacımız var" ifadesiyle nasıl davranılması gerektiğine yönelik bilgilendirme yapması, markaların sosyal medya reklamlarında krize yönelik eğitici misyonlarını ortaya koyduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Apple teknoloji, dostluk, samimiyet, birliktelik mitlerini kullanarak herkes için hayatı daha kolay hale getirdiği mesajı vermiştir. Honda, dostluk, samimiyet, çevreci-temiz, başarı-özgürlük mitlerini kullanarak evde kalmanın farklı olanı ortaya koymanın önünde bir engel olmadığı mesajı vermiştir. Son olarak McDonald's başlangıç, bilgelik, çalışkanlık, dostluk, yol gösterici, harekete geçirici, tehlike ve sağlık mitlerini kullanarak ihtiyacınız olduğu her an yanındayız mesajı vermiştir. Ayrıca tüm

markaların sosyal misyonlarını yerine getirirken kendi ürün ve hizmetlerini dolaylı yoldan tanıtmaya-bilgilendirme perspektifli bir stratejiyle sosyal medya reklam filmlerini gerçekleştirdikleri söylenebilir. İleriye dönük bir öneri olarak, bu çalışma hedef kitlelerin veya tüketicilerin algılarını ortaya koymamaktadır. Bu nedenle ileriki çalışmada, küresel markaların küresel bir kriz döneminde gerçekleştirdikleri sosyal medya reklamları aracılığıyla odak grup görüşme yöntemiyle tüketici nezdinde nasıl bir algı oluşturduğu konusu çalışılabilir.

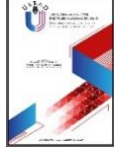
EXTENDED ABSTRACT: According to research by GlobalWebIndex, consumers are positioning major brands as central to the fight against Covid-19 and as supporters of increased awareness. During the crisis, Brands also try to mitigate the negative effects of the crisis through various activities. It is an important point for a group of 77 percent, who believe that they have fulfilled their responsibility, express that they will remain loyal to these brands after the crisis (Brandon Agency, 2021). Brands should bring the experiences of the outside world into the home through social media activities in order to reveal their awareness of the crisis period, especially because of individuals spend time at home. With an approach in which the goals and strategies of the brand are at the center should help turn the time spent at home into a pleasant situation for individuals. Moreover, it should provide the communication of enlightening contents to individuals by showing their responsibilities to the world in their activities. In addition, if they want to prove that they have a strong, people-oriented philosophy, they must take concrete steps that reveal how valuable they are to both their consumer target audience and their employees (TWBA, 2020). The voice or message that reveals the personality of the brand should also be related to the target audience. Emotional connections can also be made through content when the audience is invited to play a role or belong to a community (Barry, 2015: 63-64). Social media ads can help build community resilience in times of crisis. Social media ads activities can be carried out to inform of society or humanity about the risks and how to manage the risks in global events such as Covid-19. In addition, the social media usage strategy, which is carried out in terms of maintaining the relationship with an educational application on how to do what needs to be done (Dutfy, 2012: 42-43), will be able to provide important motivation from the point of view of communication (Bekiroğlu and Balcı, 2014: 167). The research aims to reveal how global brands in the Covid-19 period used social media ads, what message they gave, what topics they brought to the fore, and what kind of imagination they used. According to Wearesocial (2020) data, youtube is the most visited site after Google, has the highest number of users after Facebook and when the activities of internet users are looked, they watch online videos the most (90%). For this reason, a research has been carried out on YouTube advertisements. In this research, Brands in the technology (Apple), automotive (Honda) and food (McDonald's) sector, which are in the top 30 of Forbes' (2020) "World's Most Valuable Brands list" and have posted ads on YouTube, have been determined based on a targeted sample. In the Covid-19 process, which messages are being

offered to the target audience by brands with "YouTube ads" have been interpreted and analyzed with the "semiotic" technique. Advertising texts contain a discursive integrity with dual meaning (indirect-direct). The inability to clearly see indicators in advertising films is the main reason for performing a semiotic analysis. Through the analysis performed, the meanings of indicators are revealed and made questionable (Barthes, 1993: 166). Akerson (2016: 22), states that in Barthes' model for advertising analysis, indicators replace something different, and this can be a phenomenon, entity, action, or situation. It is precisely here that the binary contrasts towards the content that has found its place in various media platforms are laid out, states that semiotics can be analyzed through this method of Barthes in written and audiovisual fields, from literature to cinema, from pictures to advertising. Rutherford (1994) identifies the main indicators of advertising as "meanings, aesthetics, structure, metaphors and images, binary logic cultural references, icons, ideology". He divides the "meanings" element into "intended (explicit purpose)-transformation (other meanings beyond truth)" in the advertising analysis model he has put forward. In the aesthetic element, it can be called the totality of the qualities that make advertising more pleasurable and effective. Speed reveals information about the number of different shots, and one shot per second is considered fast and fewer than one shot per second slow. In the building part, the searching for advertising and which schools it is formed through is focused on (Rutherford, 1994: 264-265). Based on the model created by Inan (2019: 178), who developed Rutherford's model, the ads that global brands put forward in the Covid-19 period were analyzed semiotics to understand the content presented in terms of language and interpret what was presented visually. The first part of the advertising analysis model includes scenes from the advertising film, while the second part includes "the narrative of advertising, meanings, aesthetics, the structure of advertising, metaphors and images, cultural references, ideology". In the third section, "binary contrasts and semiotic meanings and myths are included in the advertising film, and in the last section, analysis is performed. It can be said that Apple, Honda and McDonald's, which are global brands, have performed an motivating social media advertising to minimize the psychological negativities that consumers need and to continue the basic dynamics of life even if it is transformed. It is seen that brands perform advertising films with a "helpful and promising" understanding as expected from them during such a global crisis. An important result seen in advertising films is that all brands perform a direct voice to their target audience, which can be said to reflect the motivation to mobilize them. In addition, Apple and Honda seem to prefer an indirect, surreal narrative of McDonald's in social media advertising design. Apple and McDonald's, in particular, are dominant, while Honda, on a more passive level, are trying to create a perception of "friendship", which is what individuals first seek in difficult times. In addition, Apple's directly performs "social distance rule" themed scene about Covid-19 and informing relate to how should be behaved with the phrase "Practice and seriousness have the possibility of bringing us together,

We need to protect and respect each other more than ever before” show that brands have performed their educational mission to the crisis in social media ads. Furthermore, Apple has given a message that it is making life easier for everyone by using the myths of technology, friendship, intimacy, and togetherness. Honda has given a message that staying at home is not an obstacle to revealing what is different using the myths of friendship, sincerity, environmentalist-clean, success-freedom. Finally, McDonald's has given the message that we are with you at any time you need, using the myths of startup, wisdom, hard work, friendship, guidance, action, danger and health. In addition, with end of-advertising mottos, Apple, despite all the constraints and challenges, to “productivity-creativity”, Honda to “stay home” to achieve their dreams and get freedom, and McDonald’s to “stands by its target audience in all circumstances around the World” attract attention. In addition, it can be said that all brands perform social media advertising films with a strategy of indirectly promoting their products and services while fulfilling their social missions. As a forward-looking proposal, this research does not reveal the perceptions of target audiences or consumers. For this reason, in the future research, the subject of how global brands create a perception in front of the consumer by the focus group interview method through social media ads that they perform during a global crisis can be studied.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

ATTİLA İLHAN ŞİİRLERİNDE EV VE AİLE BAĞLAMINDA MEKÂN SPACE IN THE CONTEXT OF HOME AND FAMILY IN ATTİLA İLHAN POEMS

Müslüm ENGİN

Eğitimci, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Kadın ve Aile
Çalışmaları,
Ankara/Türkiye.

Educator, Ankara Social Sciences University, Turkish Language and Literature,
Woman and Family Studies,
Ankara/Turkey.

muslum.engin@student.asbu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6247-0791

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1002928

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30.09.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11.12.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Engin, M. (2021). Attila İlhan
Şiirlerinde Ev ve Aile Bağlamında Mekân. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler
Akademi Dergisi* 3(7), 1777-1801.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Ev, insanın dış dünyayı ilk defa gördüğü ve tanımaya başladığı mekândır. Ev, bununla birlikte insanın hayata dair deneyim, bilgi ve becerilerine ilk ve en kalıcı izler bırakan durağıdır. Şiirde evle ilgili imgelere yer vermek, aynı zamanda evrene doğru yolculuğun çıkış noktasını belirtmek demektir. Bu çalışmada Attila İlhan'ın şiirlerinde ev imgesinin ne şekilde tasarlandığı analiz edilmiştir. Attila İlhan, şiirlerinde aşk, romantizm ve bireysel duyguların yanı sıra toplumsal duyarlılığı ön plana çıkarır. Şiirlerde tasarladığı mekânlarda, insanların yaşam koşullarına, beklenti, çaresizlik ve yalnızlıklarına, kır ve kentteki ev tiplerine ve bu evlerde yaşayan insanların dünyasına yolculuk yapmaktadır. Şiirde ev imgesinin yorumlanmasında; Gaston Bachelard, Mehmet Narlı ve Nurullah Çetin'in şiir çözümlemesi ilgili yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Attila İlhan, Ev, Ev İmgesi, Ev ve Şiir, Şiir İncelemesi

Abstract: Home is the place where people see the outside world for the first time and get to know them. However, home is the first and most permanent stop of a person that leaves a trace on his experience, knowledge and skills about life. To include images about the house in the poem also means to indicate the starting point of the journey to wards the universe. In this study, how the house image is designed in Attila İlhan's poems was analyzed. Attila İlhan highlights social sensitivity in addition to love, romance and individual feelings in his poems. In the spaces he designed in his poems, he travels to the living conditions, expectations, desperation and loneliness of people, the types of houses in the countryside and the city, and the world of the people living in these houses. In interpreting the image of home in poetry; The methods of Gaston Bachelard, Mehmet Narlı and Nurullah Çetin about analyzing poetry were used.

Key Words: Attila İlhan, House, Image of House, House and Poetry, Poetry Analysis

GİRİŞ

Kurmacaya dayalı tahkiyeli metinler ile coşkuya dayalı şiirlerin insanın yaşamından hareket etmesi, onları bir yere ve mekâna bağımlı kılmaktadır. Yer; olayın ya da duygunun geliştiği, hayale ve estetiğe yansıyan hareket noktasını teşkil etmektedir. İnsanın nereden geldiği, ne yaptığı, niçin var olduğu ve ölümün gizemli sırları en eski çağlardan beri tartışılmalı bir konudur. Ancak insanın var oluşunun fiziksel ve ruhsal bir yer işgal ettiği bilinen bir gerçekliktir. Sanat ve edebiyat eserleri de insanla ilgili oldukları ölçüde, insanın yeri ile de ilgili olmuşlardır. İnsanın yerde (dünyada) var olmaya başlamasının dinsel ya da bilimsel pek çok farklı teoriye dayanan açıklamaları olmakla birlikte; tabiatla yaşamını sürdürmesinin fiziksel ihtiyaçları karşılayabilme gücüyle koşut olduğu, tüm çağlarda değişmeyen bir gerçek olarak iddiasını sürdürmeye devam ettirmektedir.

Bu bağlamda barınma, insanın temel fiziksel gereksinimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. İnsanlar bir barınakta yakınlaşarak toplumların en küçük yapı birimi olan aileleri oluşturmuşlardır. Tarihsel ve kültürel birikimler aile kavramını, onunla aynı anlamda kullanılan "ev" kavramıyla bütünleştirmiştir. Ev, insanların fert ya da aile olarak yaşamını sürdürdüğü yer, barınak, konut, hane olarak tanımlanır. Evin kavramsal anlamı biraz daha genişlemeye uğrayarak, sadece aileyi değil; bir yurdu, milleti ya da vatani da karşılayabilmektedir. Aynı zamanda gün içinde pek çok defa kullanılan; "evine bağlı adam", "eve dönüş yolculuğu", "evinize dönün burada istenmiyorsunuz" gibi deyim ve ifadeler ev mekânının pek çok deneyimle özdeşleştirildiği anlamını kuvvetlendirmektedir (Canatan, 2018: 56).

İnsanın barındığı yer olan ev, toplumsal ve kültürel değişimlere göre nesilden nesile farklı şekiller almıştır. İnsanoğlunun evi şekillendirme eyleminin psikanalitik bir alt yapısı olduğunu öne süren Nesli K. Bilen, ana rahmindeki belirsiz durumun insanların genetik mirası olan ev anlayışını belirlediğini vurgulamıştır. Ana rahminde ve doğduktan sonra anne kucağında korkunç bir zayıflık ortamında bulunan bebeğin, tabiata karşı yok olma ve dağılma korkularıyla daha güçlü addettiği babaya sığınarak baş edebildiğini öne sürmüştür. İnsanın cennetten sonra düştüğü ilk evi ana rahmi, ikinci evi dünya olmuştur. Bu nedenle insan, ilk evi olan ana rahminde neler hissetmişse dünyadaki yeni evlerini de ona göre inşa edecektir (Keskinöz Bilen, 2018: 84-86).

Evin şekillenmesiyle ilgili bu açıklamadan toplumsal değişim ve deneyimlere farklı yaklaşımlar getirildiği gibi, insanın ev eksenli bir hayat sürdürdüğü de anlaşılmaktadır. İnsan önce evin şekline göre tutum sergilerken sonra kendi evlerini tasarlar. Tasarlama kültürel etkilenme şeklinde de gerçekleşebilir. Ancak evin kendisi de kültürü gelecek nesillere taşır. Bu yönüyle bir mekân olarak ev, tarihi öneme sahip bir nesne görevi üstlenir. Tarihi bilinmeyen toplumlar, evleri olmayan, evlerinden herhangi bir kalıntıya rastlanılmayan toplumlardır (Narlı, 2004: 26).

Nurdan Gürbilek'e göre ise, insan daha çocukluğundan kendini şekillendiren bu evin kalıplarını kırmak için çaba göstermektedir. "Bir zaman gelir, onun için ev olmaktan çıkar ev. Ne erken çocuklukta olduğu gibi keşfedilecek bir dıştır artık, ne de dış dünyaya karşı sığınılacak bir iç. Tam olarak ne zaman yaşarız bunu: Evin dışarıya karşı bir sığınak olduğu kadar bir engel de olduğunu fark ettiğimiz an mı? Evin geçici, ana babamızın güçsüz, ölümlü olduğunu sezdiğimiz an mı? Yoksa evin bize bir iç dünya başışlarken aynı zamanda büyük bir iç sıkıntısı da verdiğini, bir iç dünyası olmanın bedelinin bu iç sıkıntısı olduğunu fark ettiğimiz an mı?"

(Gürbilek, 2014: 63). Burada insanın kendi iç dünyasının baskısı ile kendinden kaçmakta olması, fiziksel olarak mekâna yani eve bağlanmıştır. Diğer bir deyişle birey, ruhsal olanın fiziksel olana baskısını hissetmektedir. Kendisine sürekli olarak tabiata karşı güç kazandıracak, ev merkezinden dışarıya doğru açılan daha güçlü bir mekâna ulaşma hissini yaşamaktadır.

Diğer yandan kurulan her yeni mekânın içinde düşsel anlamda yaşanan ilk evin izlerine rastlanılmaktadır. Yeni evlerde düşünceler, derinleştikçe ev kadar dağınık ancak yine ev kadar sistemli bir bütün olan anıların etrafında kümelenirler. Belleğin ve imgelerin iç içe geçerek bir anı düzeni oluşturduğu görülür. Böylelikle yaşanan evlere ait düşler birbiri içine girerek, hayal gücünün de yardımıyla geçmiş günlerin değerlerini korur. Her yeni ev önceki evlerin deneyimlerine, oradan da çocukluğa kadar, çocukluğunun ilk evinin yansımalarına kadar götürür insanı. Evle ilgili anılar dış dünyadaki diğer mekânlardan elde edilen anılardan farklıdır ve insan onları yaşayıp hatırladıkça mutlu olur. Bu mekânsal imgelerin yarattığı düş gücü, heyecan ve imgelem zenginliği şiirsel olmakla birlikte, ruhlarda şiire yönelik bir eğilim oluşturur. Çünkü insan anılarındaki mekâna yani eve sözcüklerden çok şiirle dokunabilir, şiirle ulaşabilir. Buradaki sanatsal düşünce yaratma eylemi, diğer düşünce ve deneyimler kadar güçlü bir deneyimi ifade etmektedir (Bachelard, 1996: 33-34). Öyleyse şiirsel imgelemin kaynağı bir bakıma insanın yaşam tecrübelerinin de kaynağı olan ev ve eve dair anılar dünyasıdır. Evde aileyle acı ve tatlı yaşananlar, geçmişe ait deneyimler, tecrübeler, hayaller, beklentiler ve mutsuzluklar şiirin ifadesinde kendini göstermektedir.

Eve geri dönmek, iskân etmenin bir özelliğidir ve bir yönüyle de aşk duygusuna dayanır. Ev mekânı çevredeki tehditlere karşı güvenlik ve rahatlık duygusunu karşılamanın yanı sıra, unutulmuş, bilinçli ya da bilinçsiz tüm anıların ışığında, salt sevgiden daha farklı ve "romantik" karşılığı olan bir aşkı da karşılamaktadır. Şu hâlde şiirsel imgeleminde eve dönüşü mümkün ve zorunlu kılan durumlardan biri de aşktır (Saei, 2019: 40-43).

Mehmet Narlı'ya (2014: 32) göre "mekânların dinsel, sosyal, kültürel, sanatsal hatta siyasal kimlikleri vardır ve bu kimliklerin imgesel ve simgesel içerikleri onlarla iletişimde bulunan insanların kimliklerinin oluşmasında önemli etkilere sahiptirler." Gün içinde yaşanan pek çok olay vardır. Bireysel ya da toplu olarak yaşanan tüm bu yaşantılar, insanın hayal gücü ile karşılıklı bir etkileşim alanı oluşturmaktadır. "Bu yaşantıların yansımaları, mekânların hafızalarında durmakta ya da bu zaman ve mekânlar, bilinçli, bilinçsiz hafızanın arketipleri olarak yaşamaktadırlar." Duygular ve düş dünyası şiir olarak dile geldiğinde mekâna özgü bu

kuvvetli yansımaların diğer tüm etkenlerden daha güçlü olarak şiirin doğasına nüfuz ettiği aşikârdır. Dolayısıyla "mekânların, insanlar; insanların, mekânlar üzerindeki izlerini, edebiyat eserlerinde aramadan yapılan her çözümleme eksik kalacaktır."

Edebiyat eserlerindeki evlerin izlerini konu edinen bu çalışmanın amacı, Attila İlhan'ın şiirlerindeki imgeleri "ev, ev yaşamı, aile, insan ve toplum" temaları bağlamında tespit etmektir. Toplumsal insancılığı, "bıçkın delikanlı" duruşu ile bütün sanat yaşamı boyunca savunan İlhan'ın şiirlerinde, ev ve ev yaşantısına, aileye ne şekilde yer verdiği, hangi duygularla nasıl anlamlar yüklediği, analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada, Attila İlhan şiirlerinde değişik mekân tasavvurlarının şiirlere ne şekilde yansıdığı soru olarak belirlenmiştir. Bu soruya bağlı olarak; Attila İlhan şiirlerinde değişik mekânlara örnek vermiş midir? Şiirlerdeki mekân örnekleri şairin yaşamından ya da düş dünyasından izler taşır mı? Şiirlerdeki ev mekânı, aile teması ile birlikte işlenmiş midir? vb. sorular araştırmanın alt sorularını teşkil etmektedir.

Uzun soluklu sanat hayatı boyunca pek çok farklı döneme ve olaya şahit olmuş, pek çok farklı alanda eserler kaleme almış, şiir konusunda yeniliklere de öncülük etmiş olan Attila İlhan'ın şiirleri; Cumhuriyet'in kuruluş ve mücadele felsefesi, sevgi, aşk ve toplumsal gerçeklerle idealize edilmiş zengin bir içeriğe sahiptir. Attila İlhan şiir için: "Şiir yalnız bilgiyle yazılmaz, duyguyla yazılır; bilginin duyguya duygunun imgeye dönüştürülmesi de şairin asıl işidir, yani zanaatı. İmgeleştirme süreci ve sistemi özgün olmayan şairin, etkileyici olabileceğine hiç inanmadım" demiştir (Ertop, 2005: 23). Bu bakımdan İlhan'ın şiirleri sanatsal edim açısından güçlü addedilerek mekânsal incelemeye tabi tutulmaya değer görülmüştür.

Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemi görüşme ve gözlem tekniğinin olanaklı olmadığı durumlarda, araştırmacılara belirli bir alanda yapılmış çalışmalardan yararlanarak bilgiye ulaşma olanağı sağlar. Genel olarak sosyal bilimcilerin yani tarihçiler, antropologlar, dilbilimciler, sosyolog ve psikologların bu araştırma yöntemini bir bilgi kaynağı olarak kullandığı bilinmektedir. Önceden yapılmış çalışmalar, uzun süreli bir zamana yayılmış analizler, düşük maliyetli ve zamanı tasarruflu kullanma becerisi ile örneklem çerçevesinde hareket etme kolaylığı, bu nitel analiz yöntemini araştırmacı için yararlı kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189-192).

Bu kapsamda şairin, *Ayrılık Sevdaya Dâhil*, *Bela Çiçeği*, *Ben Sana Mecburum*, *Elde Var Hüzün*, *Kimi Sevsem Sensin*, *Sisler Bulvarı*, *Yasak Sevişmek* şiir kitapları incelenmiş, ev mekânı bağlamında aile ve toplum eksenli şiirlerinden örnekler verilerek, analiz edilmişlerdir. Şairin şiirlerinde çok farklı konuların izlerinin sürülebileceği düşünüldüğünde, ev özelinde mekân sınırlamasına yönelik bir çalışmanın farklı bir bakış açısı getirmek açısından olanaklı olduğu düşünülmüştür. Çözümlemelerde Bachelard ve Narlı'nın şiir ve mekâna yönelik yaklaşımları ile Nurullah Çetin'in *Şiir Çözümleme Yöntemi* eserinden faydalanılmıştır.

Attila İlhan Şiiri

Cumhuriyet döneminde şiirde imgelerin yeri ve şiirin dili üzerine derin tartışmalar yapılmıştır. Kimi sanat ekolleri şiirde şairane söyleyişe ve abartılı süslemeye yer verilmemesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre şiirde imge yalnızca duygu ve düşünceleri daha rahat ve anlaşılır ifade etmenin bir aracı olmalıdır. Bunun tam aksini düşünen imgeci sanatçılara göre ise imge, şiirin kendisi ve amacıdır. Şiir duygu ve düşünceleri ancak imgeler yolu ile kurgulayabilen sanatsal bir üründür (Geçgel, 2007). Bu genel kavramsallaştırmaya Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan iki ana akım şiir hareketi örnek gösterilebilir. Bunlardan biri, şiiri ağır dil ve süslü söyleyişten uzaklaştırıp günlük konuşma dilinin ve yaşantının olağan seyrine ayak uyduran bir yapıya dönüştüren "Garipçiler"dir. Bu yaklaşıma tepki olarak "İkinci Yeni" anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu akımın içinde sayılan şairlere göre ise şiir tamamen imgelerle oluşan bütünsel bir yapıdır. Günlük yaşamı ve sıradan olayları değil, insanın imge dünyasının estetik biçimlerini yansıtmalıdır. Attila İlhan'ın şiiri anlayışı ise her iki gruptan ayrı bir yere konulmalıdır. İlhan hem Garip hareketine hem de İkinci Yeni'ye karşı gelerek, sosyal realizmi özgürlükçü bir platform olan Mavi Hareketi dâhilinde savunmaya çalışmıştır. Ona göre Garip Hareketi ve İkinci Yeni'nin şiir anlayışları toplumu yansıtmaktan uzaktır. Bu akımlar daha çok kendi dönemlerindeki iktidarın güdümünde olan bir şiir anlayışı geliştirmişlerdir (Ayten ve Koray, 2018: 114; Emiroğlu, 2019: 217).

Attila İlhan, şiirlerinde toplumcu gerçekçi hassasiyeti öne çıkarmanın yanında ölüm, aşk, korku, cinsellik ve şehvet gibi insanın doğasından kaynaklanan konulara da ağırlık vermiştir. Ona göre "sanatçının doğa/insan hatta evren/insan karşıtlığının, bilincine yansıyan çelişkileri ifade etmesi, gelecek kuşaklarca benimsenmesini hazırlayan yollardan biridir. Doğasal diyalektik sorunları, toplumsal diyalektik sorunlarından daha süreklidir. Evren durdukça varlık ve yokluk diyalektiği işlenecektir"

(Çetin, 2019: 66; İlhan, 2018c: 121). Bu bakımdan en genel ifadeyle Attila İlhan'ın şiir poetikası, bir yandan "toplumcu gerçekçilik"* kavramının yeniden teorileştirilmesi, diğer yandan estetiğin şiire mutlaka yansıtılması ilkelerine dayanmaktadır. Estetik olmadan hiçbir sanat eseri anlaşılabilir, İlhan'ın daha ilk şiirinden itibaren toplumcu düşünce ile estetiği kaynaştırması ona büyük avantaj sağlamıştır (Celal, 2019: 110).

Ev, Aile ve Çocukluğa Özlem

Attila İlhan'ın şiirlerinde en çok dile getirilen özlem duygusu aileye ve çocukluğa duyulan özlem şeklinde kendini göstermektedir. İnsan anne ve babasından, kardeşlerinden, diğer aile bireylerinden uzun süre ayrı kaldı mı onlara hasret duyar. Aynı şekilde içinde yaşanılan zamanın mutsuzluğu, geçmişte önemli ve değerli görülen anlara, güzelliklere ve mutluluklara dönmeye neden olur. Şair şiirinde geçmişi hatırlar, anne ve baba şefkatini özler, çocukluğa dönmeyi ister, çocukluğun mutluluk anlarını içinde yaşanılan zamanla kıyaslar (Çetin, 2019: 63):

*"olmuyor neyleyim
olmuyor velinimetim efendim
olmuyor yirminci asırda
tarz-ı kadim üzre gazeller söylemek,*

*...
sen benim velinimetim efendim
ben senin hayr-ul-halef
sen vakt-i zamanında
uyan derdin uyan ey mest-i habinaz
uyan artık uyan
bense uyandım hab-i gafletten
uyan derim uyan ey esirler dünyası!"*
(Tarz-ı Kadim, Sisler Bulvarı, 97)

Babanın şairin düş ve fikir dünyasını etkileyen ağırbaşlı konumu ile gece yatağında uyurken merhamet ve sevgiyle saçlarını okşaması iç içe geçmiştir. İnsan neye muhtaçsa ya da en çok neyin tesirinde kaldıysa onun hülyası ile meşgul olmaktadır. Bu şiirde de, bir yanda babanın öğüt veren otoriter kimliği diğer yanda şefkatli yönü bir arada dile getirilmiştir.

Göçebe ve kırsal kültürde, halk türkülerinde evle ilgili deyimlere sıkça rastlanmaktadır. Evler, evlerin önündeki bitkiler, ev içinde yapılan işlere

* Gerçek ve gerçeğin toplumsal realiteler gözetilerek yeniden eleştirilmesine dayalı sanat ve edebiyat akımı. Gerçeği eleştirirken yeni yollar ve çözüm önerileri sunması ile bilinir. Rusya'daki 1917 Devrimi'nden sonra belirginleşerek büyük ölçüde Marksizm ideolojisine dayanmıştır. "Toplumcu gerçekçilik, Sosyal Gerçekçilik, Sosyalist Gerçekçilik, Marksist Gerçekçilik" gibi genellikle aynı anlayışı ifade eden değişik adlandırılmaları söz konusudur (Çetişli, 2019: 95).

ait pratik deneyimler tabiatla uyum içinde işlenirler. Gerçek ve mecazlı tüm söyleyişler, istek ve beklentilerle uyum halindedir ve genellikle *sevgi* temel değerine bağlıdır (Narlı, 2014: 63). Attila İlhan'ın da bu şekilde tasarlamış olduğu evlerde sevginin, bakımın ve koruyuculuğun ilk kaynağı annedir:

*"bu döşeği sen mi serdin elin dert görmesin ana
ana uyuyacağım ninni çağır danalar girsin bostana
çetin bir yörük kızı hoyrat murat dağı'ndan
bir papatya getirsin bir gelincik getirsin
elimden tutsun beni metristepe'ye götürsün*

...

*bu hoşmerimi sen mi ettin eline sağlık ana
ana lokma dökelim aşure kaynatalım
hayır dağıtalım hayır ali osman dayıma
ördüğün bu çorabı sağlıcakla giyiyorsam
tuzladığın bu ayrıanı afiyetle içiyorsam
tuttuğun bu yoğurdu yoğurduğun bu ekmeği
kaynattığın bu bulguru çalakaşık yiyorsam
etime ve sütüme ineğimin ıslıklı memelerine
kabıma kaçağıma toprağıma bu benim diyebiliyorsam*

..."

(Hayır, Sisler Bulvarı, 140)

Annenin şairin düş dünyasında anlam bulan, ev ve aile içindeki birliktelik ve pratik deneyimlerin her biriyle doğrudan ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Sedanur Alınmış (2019: 27)'ye göre, bireyin çocukluğu anne ile bütünleşir ve anne bir nevi çocukluğun kalesidir. Anneyi kaybetmekle, deyim yerindeyse kale yıkılır, yetişkinliğe hızlı ve zorunlu ve aynı zamanda hüzünlü bir adım atılmış olur.

Anne çocukluk ile özdeş olduğu gibi, çocukluğun geçtiği her mekânla yaşanan her anla özdeşleşen en önemli figür konumundadır:

"...

*rüzgârda kıvılcımlar
"...valde sizlere ömür
beykoz'a yolculuk..."*

*"...iyileşeceğinden
ne kadar umutluyduk
geçen ziyaretimizde
ud çalmıştı bize
...nasıl da mutluyduk
dün gece*

*sabaha karşı
işte ansızın..."*

*"...insan annesi ölünce anlar
içindeki çocuğun
hiç ölmeyeceğini
aklına geldikçe kahrolur
bunu anlamakta
neden
bu kadar geciktiğini..."*

(IV. Beykoz'a Yolculuk, Kimi Sevsem Sensin, 76)

Anneyi kaybetmek çocukluğu unutmak, çocukluğun geride kalması değil; bilakis annenin düşü ile birlikte sürekli geçmişte yaşamayı ifade etmektedir. Anne ve baba dışında romantik aşk duyguları da çocukluğun mekânları ile özdeşleşmektedir. Çocukluğun mekânına geri dönüş, merhamet isteği dışında romantik birtakım duygulara da dayanmaktadır:

*"istanbul ve sen / neydi o bir zamanlar
sanki gençliğime doğru yaşılanıyordum
çengelköy'de yaz unutulmaz erguvanlar
hangi yanıma dönsem seni bulurdum
içimdeki lambanın kırıldığı anlar
istanbul ve sen / sırlısklam yaşananlar
yanardöner bir ayna yeniden ruhum
çengelköy'de yaz unutulmaz erguvanlar
gözlerinin sisinde sevdalı bir yolcuyum
hayal meyal gemiler dumanlı ilkbahar
istanbul ve sen / ikinizden kalanlar
tekrar tekrar ısrarla yaşayıp durduğum
çengelköy'de yaz unutulmaz erguvanlar
rüya mıdır gerçek mi kendi kendime sorduğum
istanbul ve sen / neydi o bir zamanlar"*

(Kimi Sevsem Sensin, Neydi O Bir Zamanlar, 31)

Romantik duygu, gençliğin ya da ilk çocukluğun sevinçli bahar manzaraları yerine, ayrılıktan ve hasretten kaynaklanan hüznü sonbahar mevsimiyle ilgili çağrışım yapmaktadır (Çetin, 2019: 68). Attila İlhan'da aşk duygusu sosyal meselenin dışına taşmaz. Aşkı hatırlamak, onu en zor zamanda hayata bağlayan güçtür. Yaşanılan acıdan sıyrılmak, içinde bulunan zaman ve mekânı unutup bir teselli bulmak, yaşanılan eski mekânlardaki tatlı aşk hatırlarını anmakla mümkün olur (Yılmaz, 2018: 362).

Aile evinde geçirilen çocukluğun ilk yılları şairin dünyasında bahar mevsimi olarak imgeleşmiştir. Hatta bu evde yaşanan güzel anlar ve nesnelere ile olan ilişkilerin yansımaları da şiirlerde kendini göstermektedir:

"...
mükerrer bir yanılğı mıdır her sabah
(o müz'ic yeni bir hayata başlamak duygusu)
güller vazoda buruşmuş
sisler mahzunluğunu dağıtıyor
kahvaltı sofrası çoktan hazır
harem'de balkona kurulmuş
gümüş bir fısıltıdır semaver
kızarmış ekmek kokusu
lacivert karanlığı
böğürtlen reçelinin
..."

(Nakılan-ı Asar, Elde Var Hüzün, 86)

Tatlı bir uykudan uyanırken hazırlanmış olan kahvaltının ev içindeki kokusu ve her sabah gerçekleşen bu eylemin zihinlerde bıraktığı nesnelere dair izler, huzurla ifade edilebilecek bir ev yaşantısının mirası olarak görülmektedir. Ev içindeki nesnelere hülyası insanı her zaman hoş hatırlanan hatıralara götürmez. Bazen bu nesnelere hayal kırıklıklarını, zamanın hızla akıp geçmesini, yalnızlığı ve hüznü de karşılayabilir. İmgeler nesnelere etrafında birleşerek her biri şairin düş dünyasında geçmişin salonlarına açılan birer pencereye dönüşürler. Mekânın bir işlevi de, geçmişte yaşanan zamanı durdurmuş olmasıdır. Belleğin dekorunda kişiler öne çıkan özellikleri ile korunur. İnsan zamanla kendi yerine, varlığının mekân içine hapsedilmesiyle belirginleşen hallerini tanır (Bachelard, 1996: 36). Attila İlhan'ın dizelerinde de zamanla birlikte mekânlara hapsedilmiş durumlar söz konusudur:

"zaman olmuştur ki
dumanlı havuzlarda soğuk nilüferler
bulutlara savrulmuş ateş kuşları
korkulu bir hicranı söyler

zaman olmuştur ki
dalgalılıkları hisarbuselik kızların
bildik şarkıları birden unutuşları
aynalarda solan gün
bilinmez hangi uğultulu
ahval-i perişanı söyler

zaman olmuştur ki
loş salonların heyula büfelerinde

*o kristal fanuslu yorgun saat
fena halde durmuş görünse de
başka bir boyutta başka bir zamanı söyler*

*zaman olmuştur ki
falcının avucunda tuttuğu sihirli küre
aslında yaşanmamış belki hiç yaşanmayacak
ancak ne kadar renkli
ne kadar yanardöner bir ömr-i zerefsani söyler
..."*

(Söyler, Ayrılık Sevdaya Dâhil, 43)

Şiirde geçen "Aynalı loş salonlarda kristal fanuslu saatler" ya durmuş ya da yanlış zamanı göstermekte. Zaman şairin zihninde eski bir hatıra takılı kalmış. Kalabalıklar içinde daha mutlu bir ailenin bir arada yaşadığı başka bir zaman dilimini düşlemektedir.

Evde Yalnızlık ve Eve Sığınma

Ev hem kalabalık halde yaşanan hem de yalnız kalınan, kendine ait özel bir dünyanın yaratıldığı yerdir. Her bireyin yaşadığı evde kendine özgü özel bir alanının olmasını istemesi en doğal hakkıdır. "Geçmişteki yalnızlıklarımızın tüm mekânları, içinde yalnızlıktan acı çektiğimiz, yalnızlığın tadını çıkardığımız, yalnızlığı aradığımız, yalnızlıkla uzlaştığımız mekânlar içimizde silinmez olarak kalmıştır. İnsan onları özellikle silmek istemez. Yalnızlığın bu mekânlarının kurucu özellikte olduğunu içgüdüsel olarak bilir" (Bachelard, 1996: 37). Şu hâlde yalnızlık, mekânla bütünleşerek bir özgür olma durumu olduğu gibi, bir acı çekme halinin de karşılığıdır:

*"yalnızlık hızla alçalan bulutlar karanlık bir ağırlık
hava ağır toprak ağır yaprak ağır
su tozları yağıyor üstümüze
özgürlüğümüz yoksa yalnızlığımız mıdır
eflatuna çalar puslu lacivert bir sis kuşattı ormanı
karanlık çöktü denize
yalnızlık çakmak taşı gibi sert elmas gibi keskin
ne yanına dönsen bir yerin kesilir fena kan kaybedersin
kapını bir çalan olmadı mı hele elini bir tutan
bilekleri bembeyaz kuğu boynu parmakları uzun ve ince
sımsıcak bakışları suç ortağı kaçamak gülüşleri gizlice
yalnızların en büyük sorunu tek başına özgürlük ne işe yarayacak
bir türlü çözemedikleri bu ölü bir gezegenin soğuk tenhaliğine
benzemesin diye özgürlük mutlaka paylaşılacak suç ortağı bir
sevgiliyle
sanmıştık ki ikimiz yeryüzünde ancak birbirimiz için varız*

*ikimiz sanmıştık ki tek kişilik bir yalnızlığa bile rahatça sığarız
hiç yanılmamışız her an düşüp düşüp kristal bir bardak gibi
tuz parça kırılırsak da hala içimizde o yanardağ ağzı
hala kıpkızıl gülümseyen sanki ateşten bir tebessüm zehir zemberek”*

(Ayrılık Sevdaya Dâhil 4. 79-80)

*“kayıyı açık bırak
hiç kimse görmese de
belki birisi gelir
elsiz ayaksız
varla yok arası
hanidir bekliyorum”*

(Kimi, Ayrılık Sevdaya Dâhil, 108)

Bu dizeler evde, çok hazin bir yalnızlığın yaşandığı, kapıların açık bırakılarak gelecek bir kişinin yolunun gözlendiği anların ifadesi olmuştur. Ayrıca şairin bu satırlarda yalnızlığın tahammül edilemez acısını ifade etmek için kullandığı “yanardağ ağzı” imgesi, Bachelard’ın yaşama içgüdü ile ölüm içgüdüünün bir arada olduğunu ifade ettiği *Novalis Karmaşası* ile açıklanabilir. Bachelard (1995: 21)’e göre “Ateş zamanı değiştirmek, sarsmak, bütün hayatın sonuna, öbür dünyaya götürmek arzusunu telkin eder. O zaman hayal hakikaten sarıcı ve heyecan verici olur... küçüğü büyüğe, ocağı yanardağa... bağlar. Yok olmak (yanan için) değişmekten öte bir şey, yenilenmektir.” Yalnızlığın verdiği tahammül edilemez acıdan kurtulmanın bir yolu olan kendini yok etmek sonucu bu karmaşa ile açıklanabilir. Kimi zaman da yalnızlık bir evde ömür boyu katlanılan bir durum olmaktadır:

*“hayal kuşlara üretir marifetli tiğinden
esrarlı sarmaşıklar yaprakları tırtıllı
bir rüya çıkarıyor yaşadığından*

...
*yoksa yaşlı mıdır sanıldığından
tiğ ucunda bir ömür nasıl çalkantılı
yakınlığı duyulmamış hastalığından
o yalıda eskiyor camları martılı
akasyalar büyür yağmurlarından
dantel gibi zarif ışık kırpıntılı”*

(Tiğ Örgüsü Yaşlı Baladı, Ayrılık Sevdaya Dâhil, 19)

Bu dizelerde, tek başına ve başka insanların ilgisizliğiyle karşı karşıya olan bir yalnızlıktan söz edilmektedir. Toplum tarafından dışlanan, ruhsal, düşüncel ve duygusal bir sosyal paylaşım alanı bulamayan insanlar yalnız

insanlardır. Sosyal bir varlık olan insan bu duruma katlanamaz ve yalnızlığın bu türü insana acı verir (Çetin, 2019: 77):

*"zeynep beni bekle / gece ağaçlarına
yağmur çiseliyorum / cam tozu su beyazı
yalnızlığını mutlaka değiştireceğim
bir yaprak halinde süzülüp saçlarına*

...

*geceleyin ışıkları söndürdüğün zaman
benim şiir kitaplarından sızan aydınlık
elinde uyuyakaldığın heyecanlı roman
pancurların çarpıldığı lodos geceleri
rüzgârın değil benim / pencereindeki ısıklık
her akşam koridordaki ayak sesleri
yanlış çaldığını zannettiğin telefon
zeynep beni bekle mutlaka geleceğim
hem bu ne ilk ayrılığımız ne de son*

...

(Zeynep Beni Bekle, Elde Var Hüzün, 28)

Yalnızlığın diğer bir hali de beklemektir. İnsan bu dizelerde dile getirildiği gibi, bazen bir sevgiliyi ömür boyu umutla bekler. Bazen aileden birini, bir komşuyu, bir haberi, ıstırapla geçen yorgunluk dolu bir hastalık gecesinden sonra sabah olmasını, esarettayken özgürlüğüne kavuşmayı, mesai saatini bitirip de huzurla dinleneceği evine dönmeyi, hâsılı insan hayatının her anında mütemadiyen bir şeyleri beklemektedir. Bu dizelerdeki Zeynep gibi yalnızlığın kendisini bile beklemektedir.

Kalabalıklar içindeki hissedilen yalnızlık duygusu ise ya kimsesizlikten kaynaklanır ya da fikir ve felsefi düşünce açısından başka insanlarla uyuşamayan kişilerin yaşadığı özel bir yalnızlık durumunu ifade eder (Çetin, 2019: 77).

*"bizi tanıştırmadılar evet yalnızım
eş dost arasında büsbütün yalnız
aslında kararsızım dilim dolaşıyor
gözleriniz olmasa konuşamayacaktım
hep böyle cana yakın mı bakarsınız
hafif koyu kestane az yeşile çalıyor"*

(3. Elde Var Hüzün, 28)

Diğer yandan ev, yalnız başına ya da aileyle yaşam sürdürülen bir yer olduğu gibi; tehlike zamanlarında ev halkına, yolcuya, misafire sığınak sunmakta, onları güvenle örtmektedir:

*"öteki kapımdan gel bunu açamazsın
eski gözlerinle gel öldürmek vakti gel*

*hem tetik bulun ardında biri olmasın
hanidir ben bu evde saklanıyorum
adımı değiştirdim başka bir adla yaşıyorum
gece gündüz siyah gözlük kullanıyorum*

...
sabaha karşı gel eski gözlerinle gel

...
*artık hiç kimse beni yaşamıyor
aşklarımı büyük kemanlarla çizdiler
korkularım oldum bittim kimsesizdiler
yalnız bir mısra mıyım ıslanıyorum
bir revolver romanımı tamamlıyor
oyun bitti ışıklarımı söndürdüler*

...
*üzerime kilitleyip mühürlediler
hem tetik bulun ardında biri olmasın”*

(Yasak Sevişmek, Yasak Sevişmek, 46)

Kimsenin bulamayacağı, sığınılan yer olarak ev; dağ başlarında tekinsiz bir mağaradan ya da uçsuz bucaksız vadilerden bile güvenilir bir liman olmuştur. Bu satırlardan ev mekânının insanın tüm çaresizliklerinin ve acılarının da ne denli büyük bir tanığı olduğu ortaya çıkmaktadır. İnsanların yaşadıkları mutluluklara mukabil ne büyük acılara tanıklık ettiklerini duvarlardan öğrenmek mümkün değil belki; ancak evin dili olan bu dizelerden hissedilebilmektedir.

Evin şahitlik ettiği sürekli bir sıkıntı hali de geçim sıkıntısı ve yoksulluk olmaktadır. Atilla İlhan şiirlerinde “ekonomik zorluklar içinde yaşamını devam ettirmeye çalışan göçmen, kentin zengin ve orta kesimi içinde dış görünüşü ve yaşam tarzı ile kent içinde kentli olamayanların” sıkıntılarını da konu edinir (Yılmaz, 2018: 164). Yanı sıra Attila İlhan’ın şiirlerinde evdeki yalnızlık, kaçaklıkta eve sığınmak gibi yoksulluk temaları toplumsal yönü olan konularla birlikte vurgulanmaktadır:

*“ben ne inim, ne cinim, ben bir garip ademim.
barakmuslu köyü’nden selâmsız oğlu bekir,
yıkılası hanede sekiz boğaz avcuma bakar,
ben kendimi toprak bilirim, toprak beni baba bilir,
benim köyümde avrat bile toprak gibi sevilir.
ben ne inim, ne cinim, ben bir garip ademim.
nideyim bu mezarda babam yok, yalnız anam var,
dedem yok bu mezarda, fukara ninem yatar.
söyleyin dağlar-taşlar, ben selâmsız oğlu bekir,
iki gözüm iki ateş parçası, iki taş parçası iki elim,
yıkılası hanede sekiz boğaz avcuma bakar”*

(Barakmuslu Mezarlığı, Sisler Bulvarı, 116)

Kırsal kesimde geniş aile içinde yaşamak, evin ekonomik durumunu etkilediği gibi, karı koca arasındaki ilişkiler; anne, baba ve eşin konumlarını da belirlemektedir. Yoksulluk bir yandan da bir çeşit yalnızlığın ve kimsesizliğin ifadesi olmuştur.

Öte yandan yalnızlık korkusu, şairi sevgiliye duyulan aşkı abartılı bir şekilde ifade etmeye, hüznü dillendirmeye yöneltir (Çetin, 2019: 68):

*"beni koyup koyup gitme, n'olursun
durduğun yerde dur
kendini martılarla bir tutma
senin kanatların yok
düşersin yorulursun
beni koyup koyup gitme, n'olursun
bir deniz kıyısında otur
gemiler sensiz gitsin bırak
herkes gibi yaşasana sen
işine gücüne baksana
evlenirsin, çocuğun olur
beni koyup koyup gitme, n'olursun"*

(Ağustos Çıkmazı, Ben Sana Mecburum, 44)

Ayrılığın sonucu olan kara sevdaya dayanamamak, sevgiliden uzakta tümünden çaresiz kalmaktansa onu evlenmiş, mutlu olmuş biri olarak görmeye şairi ikna etmektedir. Ayrıca burada şaire göre evlenmek, çoluk çocuğa karışmak herkes gibi olmak anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle şiirde aile yuvası, macera peşinden koşmak yerine, sükûnetin temin edildiği bir yerdir ve burada, bu yuvaya şiirsel bir davet söz konusu edilmektedir.

Kentin Evleri, Otelleri ve Bekâr Odaları

Ev yapıları Osmanlıdan Cumhuriyet'e kültürel birikimle zamanla değişime uğramış, değişik ev tipleri ortaya çıkmıştır. Şehir merkezlerinde ahşap ve kâgir malzemedan yapılan konaklar bunların en büyüğüdür. Türk insanının yaşam biçimi ve değerleri ile ilgili en kuvvetli hafızaya sahip olan evler bunlardır. Deniz kenarında ahşaptan yapılan yalılar ile genellikle gezinti ve mesire yerlerinde bahçe içlerinde yapılan köşkler diğer ev çeşitleridir (Narlı, 2014: 27). Bunların dışında hem toplumsal hafızayı hem de bireysel yaşantıları belirtmeleri bakımından köy evleri, kalabalık kentlerde bekâr odaları ve oteller, Attila İlhan şiirlerinde evin birbirinden farklı yaşantılar barındıran hallerini teşkil etmektedir:

*"...
besbelli bu gece yıldızlar görünmeyecek
yağmur aralandı mı*

*dumanlıboğazı'na geyikler gelirmiş
tahta gibi dağ köylüleri fırat'ın arkasından
bazı bazı türkmenler hiç umulmadık
uzun yelesi bal rengi atlarıyla
yemeni yorganları ve yün yataklarıyla"
ve çitirtili ateşleriyle böcek böcek"*

(Ya Bereket Deyip İslanıyoruz, Ben Sana Mecburum, 65)

Ovayla, vadiyle, bulut ve yıldızlarla alabildiğine iç içe olan göçmen Türkmenlerin evlerini sırtında taşıdığını dile getiren bu dizelerde, göçmenlerin tabiatın sesler eşliğinde yarı meskûn bir hayat sürdüğü dile getirilmiştir. Diğer yandan dağ köylerinde insanlar; göçebe hayattan kurtulup ev tutmak, geçimlerini sağlamak, hayata tutunmak için büyük bir mücadele vermektedirler:

*"siz yukarı çığlı'den misiniz
o nasıl şey
demek gözleriniz ışık tutmuyor
ellerinizi bir sattınız bulamıyorsunuz
bu evleri böyle tutan siz misiniz
o nasıl şey
insan gözlerine inanamıyor
sofraya buyurun sofraya
belli yorgunsunuz
peynir kestim sucuk doğradım
günbalı erittim bakın ya
içinizi ısıtırsınız
su içersiniz
sofraya buyurun sofraya
buğday konuşacağız"*

(Mustafa Kemal'in Sofrası, Ben Sana Mecburum, 77)

Ev tutmak ifadesinin kullanılmasının nedeni; bir yeri yurt bellemek için, orada buğday ekip gece gündüz demeden çabalamak, emek sarf etmek, bir sofranın etrafında hep birlikte oturmak gerektiğini vurgulamaktır. Köy evinde yaşamak zordur. Tabiatla mücadele etmek ve her gün yeniden başlayan, bitmez tükenmez işler halletmek insanı yıpratmakta, kendi bedenine bile yabancılaştırmaktadır.

Öte yandan merhametli insanlar başka insanların ve canlıların yaşadığı olumsuz durumlardan rahatsız olurlar. Şairler de fakir ya da herhangi bir konuda çaresiz insanların acıları karşısında sessiz kalamamaktadır. Şiirlerinde acı çeken insanların sıkıntılarını dile getirerek üstü örtülü de olsa onlara destek vermektedirler (Çetin, 2019: 64). Attila İlhan'ın şiirlerinde pek çok yerde bu merhametin, sosyal duyarlılığın izlerine rastlamak mümkündür:

"...

*kibrit çaktım cevahir, yalazını yel aldı gitti
derecikviran köprüsünü bildir sel aldı gitti
adın batsın sel, cevahir'i yaktın sel
iki baş düvesi ve yetmişlik anası hilâfsız boğuldular
ocağını söndürdün ocağına incir diktin sel"*

(Derecikviran, Sisler Bulvarı, 135)

Bu dizelerde tabiatın karşısında çaresiz kalan insanın yaşadıkları "ocağına incir dikmek" deyiimiyle ifade edilmiştir. Ocak (ev) insanların sevdikleriyle birlikte yaşadıkları mamur yerdir, onu yitirmek her şeyini yitirmekle eşdeğerdir. Tabiatın ortaya çıkardığı zorluklardan bir parça ırak olan evlerin içinde ise kendine has bir sükûnetin arkasında farklı sorunlar söz konusu edilmektedir:

*"gül gibi
geçinip gidiyorlar işte
yeşil panjurlu evde
o iki kadın
ve çocuk
acaba
hangisine baba diyor"*

(Yeşil Panjurlu Ev, Ayrılık Sevdaya Dâhil)

Kentlerde evde yaşayan kişi sayısı azalmış, kalabalık sofralar etrafında toplanan göçmen ailesi ya da köy yerindeki gibi geniş aileler giderek daralmıştır. Kent ailesinde aile ilişkilerinin giderek farklılaştığı, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin yeni formlara büründüğü kimi dizelerden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kentlerde yaşanan evler her zaman küçük, yeşil panjurlu evler gibi mütevazı olamamaktadır. Gösterişin, zenginliğin, konforun ya da daha rahat bir yaşamın sürüldüğü köşkler, kalabalık yalılar da, İlhan şiirlerinde sıkça yer bulmaktadır:

*"dallarında kuş yağmuru
köşkün bahçesindeki
manolya ağacının
güneş yemyeşil damlıyor
kaygan yapraklarından*

*akşam üstüdür
ikisi de odasına çekilmiş
küçük hanım roman okuyor
büyük hanım kur'an"*

(Akşamüstü, Ayrılık Sevdaya Dâhil, 100)

Bachelard, bahçesinde içinde kuşların oturduğu ağaçların yer aldığı bir evin insan gözünde diğerlerine göre daha kıymetli olduğunu belirtmiştir. Çünkü içinde kuş bulunan ağaç bir yuvaya sahiptir. O ağaçtan gelen sesler bir ev için çabalayan işçi kuşun emeğini yansıtmaktadır. Bu ses insanı rahatsız etmez, bilakis insana yaşamın anlamlı varlığının mesajını sunmaktadır (Bachelard, 1996: 118). Bu şiirde ise bahçesinde asude bir yaşamın temsilcisi kuş civıltılarıyla dolu ağaçların olduğu köşkte yaşayan insanların içinde yaşadıkları kültür zeminine göre büründükleri ev halleri betimlenmiştir. Köşkün dışındaki neşeli tabiat ve renk cümbüşünün evin içine yansımamış olması bir zıtlık olarak öne çıkmaktadır. Buradaki köşkteki bu sessizliğe mukabil; kalabalık ve ziyafetli eğlencelerle dolu yalılar, ev mekânının farklı bir boyutunu temsil etmektedir:

*"kanlıca'da
Kadızade eşref'in yalısı
nedense bu yıl gözü yaşlı teşrinlerin
içi paslı kötümser
kafeslerin ardında yağmur şakırtısı
su dumanı savrulur ağaçlardan
her çakışında şimşeğin
maytap yeşili kediler
olmadık bir yerinde
tutuşur gecenin*

*...
her akşam böyle bir 'hünkar sofrası'
sieber 'paşa'nın 'müstesna' haremindedir
zerde ve pilav
baklava ve börek
hilafsız adam boyunda ayaklı şamdanlar
telkâri gümüş*

..."
(Şöyle Rivayet Ederler Kim, Elde Var Hüzün, 89)

İnsan zihninde iz bırakan, bahçesi, saçağı, sofası olan, gösterişli detaylarla dolu konak, köşk ve yalı kültürü, modern zamanlarda ortaya çıkan apartmanlaşma ve konutlaşma süreciyle özgünlüğünü yitirmiştir. Hepsi birbirinin benzeri bir planda yapılan, küçük ve iç mimariden genellikle yoksun olan daireler, tekdüzeliği temsil eden sınırlı bir özgünlüğe sahiptir (Narlı, 2014: 28). Köşklere, konak ve yalılarda yaşanmış nostaljik anların, modern zamanlarda apartmanlarda yaşanan hayata göre daha şiirsel bir estetikle dile getirilebildiği ve şiirlere daha fazla konu olmayı başardığı görülmektedir.

Attila İlhan şiirlerinde sıklıkla öne çıkan mekânlar olarak bekâr odaları ve oteller de dikkat çekmektedir. Evin yaşattığı düzen ve mutluluk hissine karşılık, buralarda hep başboşluk, amaçsızlık ve hüzün hâkimdir:

*"aynalıçeşme'deki bekâr odası
nemli soğuk o boşluk
o kadar تنها ki
insanın fısıltısı
yüksek tavanından yankılanıyor
camları sıırılsıklam
donuk bir boşluk
dışarda / neredeyse akşam
'hicranlı' bir yağmur yağıyor
..."*

(VII. Mustafa Suphi'nin Neferi, Kimi Sevsem Sensin, 80)

Bu mekânlar, herkesin ya da mutlu ailelerin neşe içinde kaldıkları yerler değil, bazılarının kaldıkları yerlerdir. Kentte yaşayan herkes bir eve gidebilir ancak evsizler ve yabancılar otellerde kalırlar. Otel "sadece yabancıların değil, modernizmin ev'lendiremediği ya da evsiz bıraktığı 'şehirli yabancı'nın da mekânıdır. Bu yanıyla 'yurtsuz'ların yurdudur." (Narlı, 2014: 277, 305):

"otelde bir gece, bilemedin üç gece geçirip; yeniden ev rahatlıklarına, yani tutulan havluya, mutfaktaki bildik yemek buğusuna dönmek başka, otel yaşamak başka! bir başka çeşit kimseler, öğle üstleri, en uykulu yüzlerini sirkeci ve tepebaşı'ndaki otel aynalarında bırakıyor; sabah üstleri yorgun argın ve bir kaç parça gelerek, takınıp yatıyor. ceplerinde çek defterleri ve tükenmez kalemler eski mektuplar, kullanılmış sinema biletleri ve kürdanlar, kaloriferleri dinleye dinleye ısınıyor. yürek içlerinde mekânsızlığın gizli ağrısı. (...) büyük şehirlerde oteller, yabancılar yalancı ev olayım derken, farkında olmayarak, içlerinde bir yirminci yüzyıl kirini biriktiriyorlar; lavabolarına her gece ve her sabah, diş macununuzun aydınlık tüten köpüğünü tükürüyor..."

(1. Cinnetsaray, Bela Çiçeği, 45-59)

Büyük kentlerde yalnızlığın, evsizliğin modern zamanın bir çaresizliği ve belalı bir bunalım hali olduğu, insanın bu şekilde yaşayarak mutlu olamayacağı şiirlerdeki otel izleklerinden çıkarılabilecek sonuçlardan biridir. İnsanın bir yerde ağaçlar gibi kök salması, ağaçlara yuva yapan kuşlar gibi yaşadığı mekâna hayat kazandırması, yaşamın her gün değişen koşullarına nostaljik ve özgün değerler katması, içinde anlamlı yaşantılar kurulabilen evle ilişkilendirilmiştir.

SONUÇ

Ev, insan zihninde sadece barınılan yer tasavvuruna sahip değildir. Ev ayrıca; aşk, aile ve akrabalık ilişkileri, anne, baba ve kardeşlerle bir arada yaşamının ve yaşam için gerekli olan ruhsal ve bedensel gelişimin tamamını kapsayan çok derin anlamlar ve hatıralar bütünü demektir. Evin insan bilincinde yarattığı etki ve bıraktığı izler, yaşamın her alanına yayılan deneyimler dizgesi oluşturur. Denilebilir ki insanın dış dünyada ortaya koyduğu her eylem; içinde doğup büyüdüğü, yaşadığı ve yaşamakta olduğu evlerden izler taşır. Kuşkusuz bu insan eylemlerinden biri de sanat ve edebiyattır. Edebiyatta mekân kavramı olmaksızın kurgular oluşturmak ya da günlük hayatta yaşanılanları mekânlar bağlamında imgesel bir dille ortaya koymak kolaylıkla gerçekleştirilebilecek bir iş değildir. Şiir sanatında da, şairin düş ve imge dünyası, evin zengin çağrışım gücüyle şekillenmektedir. Şiirde dile getirilen her mekânın arka planında doğrudan ya da dolaylı olarak evle ilgili bir görüntü söz konusu olmaktadır.

Cumhuriyet döneminde pek çok alanda eserler ortaya koymuş olan Attila İlhan'ın şiirlerinde de, bireylerin yaşadığı mekânlar sadece ikâmet edilen yer özelliklerini sergilemez. Bu mekânlar, insanların düş dünyasını, ekonomik ve sosyal durumlarını, beklentilerini, umutlarını, hayal kırıklıklarını ve çaresizliklerini temsil edecek şekilde dile getirilmişlerdir. Şiirlere konu olan insanların ortak noktası, kendi ruh hallerini ya da yaşamsal durumlarını ortaya koyan evlerde yaşıyor olmalarıdır.

Kimi zengin köşklere, yalılarda ya zevk ü sefa ya da kalabalıklar içinde yalnızlığı yaşarken, kimi pembe panjurlu bir evde sakin bir hayat sürmektedir. Bazı evler tehlikelerden, aramalardan saklanılan, sığınılan yerler olma özelliği sergiler. Şiirde birtakım toplumsal hassasiyetlerin ev özelinde çağrışımlar yapacak şekilde imgeleştirdiği evlerdir bunlar. Bazı evlerde ise kapılar hep açık, her an çıkıp gelebilecek, yalnızlığı sonlandıracak bir insan beklenmektedir. Kır hayatının hâkim olduğu yoksul köylerdeki evlerde ev halkı, birbirine kenetlenerek tabiatın güçlüklerine karşı koyabilmektedir. Bazen bulutlar ve gökyüzü bir evin çatısı olur. Yün yatakları at sırtında diyardan diyara evlerini taşıyan göçmenler şiirde yer bulur kendine. Evi olmanın, bir evle, aileyle ev'lenmiş olmanın ne kadar önemli olduğu ise şiirlerdeki bekâr odaları ve oteller özelinde dile getirilen bir konu olmuştur. Buralarda yaşayan insanlar hem kente hem de kendilerine yabancı, kimsesi olmayan, hayatta herhangi bir yerde iz bırakmamış, başkalarının izleri arasında kaybolan insanlardır.

Ev özelindeki bu yaşantılar bir araya getirildiğinde, Attila İlhan'da ev mekânı konusunda toplumsal duyarlılığın ön plana çıktığı görülmektedir.

Ev insan hayatını şekillendiren bir yer olduğu gibi; onunla gülen, onunla ağlayan, ona göre şekil ve anlam kazanan bir yerdir. Her biri birbirinden farklı şartlarda yaşayan insanların fiziki ve ruhsal durumları, yaşamlarını sürdürdükleri evlere ait imgeler kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alınmış, S. (2019). *Türk Şiirinde Çocuk Teması 1923-1950*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens.
- Ayten H. Koray Y. (2018). Attila İlhan'la Şiir Üstüne Konuşma. *Elde Var Hüzün* içinde, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 108-114.
- Bachelard, G. (1995). *Ateşin Psikanalizi*. (Çev.). Aytaç Yiğit. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. (Çev.). A. Derman. Kesit Yayınları: İstanbul.
- Canatan, K. (2018). Aile Kavramının Tanımı. *Aile Sosyolojisi* (7. Baskı) içinde, (Ed). K. Canatan & E. Yıldırım, İstanbul: Açılım Kitap, 53-64.
- Celal M. (2019). Attila İlhan Şiirinde Bileşimler. *Kimi Sevsem Sensin* içinde, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 105-115.
- Çetin, N. (2019). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2019). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emiroğlu, Ö. (2019). *Türkiye'de Edebiyat Toplulukları*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ertop, K. (2005). *Attila İlhan*. Bütün Dünya, Başkent Üniversitesi Kültür Yayını, s. 21-24.
- Geçgel, H. (2007). *Bir Görüntü (imgeler) Sanatı Olarak Şiir*. Erişim Adresi: http://turkoloji.cu.edu.tr/YENİTURKEDEBIYATI/hulusi_gecgel_imgeler_sanat_siir
- Gürbilek, N. (2014). *Ev Ödevi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İlhan, A. (2018a). *Ayrılık Sevdaya Dâhil*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2018b). *Bela Çiçeği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2018c). *Elde Var Hüzün*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İlhan, A. (2018d). *Yasak Sevişmek*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İlhan, A. (2019a). *Ben Sana Mecburum*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İlhan, A. (2019b). *Kimi Sevsem Sensin*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İlhan, A. (2019c). *Sisler Bulvarı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Keskinöz Bilen, N. (2018). İlk Ev, *Dosya 41* içinde, (Ed.). Didem Kılıçkiran, Ankara: TMMOB, 84-86.

Narlı, M. (2014). *Şiir ve Mekân*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Saei, M. (2019). *Varlık Fenomenolojisinde Şiir ve Mekân* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yılmaz, M. (2018). *12 Mart'ın Gölgesinde Türk Şiiri, Marksist Söylem ve Eleştirisi (1970-1980)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Araştırmanın Amacı

Edebiyat eserlerindeki evlerin izlerini konu edinen bu çalışmanın amacı, Attila İlhan'ın şiirlerindeki imgeleri "ev, ev yaşamı, aile, insan ve toplum" temaları bağlamında tespit etmektir. Uzun soluklu sanat hayatı boyunca pek çok farklı döneme ve olaya şahit olmuş, pek çok farklı alanda eserler kaleme almış, şiir konusunda yeniliklere de öncülük etmiş olan Attila İlhan'ın şiirleri; Cumhuriyetin kuruluş ve mücadele felsefesi, sevgi, aşk ve toplumsal gerçeklerle idealize edilmiş zengin bir içeriğe sahiptir.

Yer (mekân) olayların geliştiği, insanların hayal ve düş dünyasının şekillendiği ve buradan da estetiğe yansıyan hareket noktasıdır. İnsanın doğup büyüdüğü ev başta olmak üzere, yaşamı süresince içinde bulunduğu bütün mekânlar düş dünyasını etkiler ve anılarda işlenmiş olan deneyimler hayata bakış açısını da etkiler. Aynı şekilde şairler de içinde buldukları mekânın özelliklerini imgelerine yansıtırlar.

Araştırmanın Soruları

Attila İlhan şiirlerinde değişik mekân tasavvurları şiirlere ne şekilde yansımaktadır? Alt sorular ise Attila İlhan şiirlerinde değişik mekânlara örnek vermiş midir? Şiirlerdeki mekân örnekleri şairin yaşamından ya da düş dünyasından izler taşır mı? Şiirlerdeki ev mekânı aile teması ile birlikte işlenmiş midir?

Attila İlhan şiirlerinde ev ve aile bağlamında mekânlar üzerinde bir çalışmanın literatürde yapılmamış olması bu araştırmayı bu bakımdan özgün ve yararlı kılmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemi görüşme ve gözlem tekniğinin olanaklı olmadığı durumlarda, araştırmacılara belirli bir alanda yapılmış çalışmalardan yararlanarak bilgiye ulaşma olanağı sağlar. Genel olarak sosyal bilimcilerin yani tarihçiler, antropologlar, dilbilimciler, sosyolog ve psikologların bu araştırma yöntemini bir bilgi kaynağı olarak kullandığı bilinmektedir. Önceden yapılmış çalışmalar, uzun süreli bir zamana yayılmış analizler, düşük maliyetli ve zamanı tasarruflu kullanma becerisi ile örneklem çerçevesinde hareket etme kolaylığı, bu nitel analiz yöntemini araştırmacı için yararlı kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189-192).

Bu kapsamda şairin, "Ayrılık Sevdaya Dâhil, Bela Çiçeği, Ben Sana Mecburum, Elde Var Hüzün, Kimi Sevsem Sensin, Sisler Bulvarı, Yasak Sevişmek" şiir kitapları incelenmiş ev mekânı bağlamında aile ve toplum eksenli şiirlerinden örnekler verilerek, analiz edilmişlerdir. Şairin şiirlerinde çok farklı konuların izlerinin sürülebileceği düşünüldüğünde, ev özelinde mekân sınırlamasına yönelik bir çalışmanın farklı bir bakış açısı getirmek açısından olanaklı olduğu düşünülmüştür. Çözümlemelerde Bachelard ve Narlı'nın şiir ve mekâna yönelik yaklaşımları ile Nurullah Çetin'in "Şiir Çözümleme Yöntemi" eserinden faydalanılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Evin insan bilincinde yarattığı etki ve bıraktığı izler, yaşamın her alanına yayılan deneyimler dizgisi oluşturur. Denilebilir ki insanın dış dünyada ortaya koyduğu her eylem; içinde doğup büyüdüğü, yaşadığı ve yaşamakta olduğu evlerden izler taşır. Kuşkusuz bu insan eylemlerinden biri de sanat ve edebiyattır. Edebiyatta mekân kavramı olmaksızın kurgular oluşturmak ya da bir yaşantı ile gelişigüzel dile getirilmiş imgeler ortaya koymak kolaylıkla gerçekleştirilebilecek bir iş değildir. Şiir sanatında da, şairin düş ve imge dünyası, evin zengin çağrışım gücüyle şekillenmektedir.

Attila İlhan'ın şiirlerinde de, bireylerin yaşadığı mekânlar sadece ikamet edilen yer özelliklerini sergilemez. Bu mekânlar, insanların düş dünyasını, ekonomik ve sosyal durumlarını, beklentilerini, umutlarını, hayal kırıklıklarını ve çaresizliklerini temsil edecek şekilde dile getirilmişlerdir. Şiirlere konu olan insanların ortak noktası, kendi ruh hallerini ya da yaşamsal durumlarını ortaya koyan evlerde yaşıyor olmalarıdır.

Kimi zengin köşklere, yalılarda ya zevk ü sefa ya da kalabalıklar içinde yalnızlığı yaşarken, kimi pembe panjurlu bir evde sakin bir hayat sürmektedir. Bazı evler tehlikelerden, aramalardan saklanılan, sığınılan yerler özelliği sergiler. Şiirde birtakım toplumsal hassasiyetlerin ev özelinde çağrışımlar yapacak şekilde

imgeleştigi evlerdir bunlar. Bazı evlerde ise kapılar hep açık, her an çıkıp gelebilecek, yalnızlığı sonlandıracak bir insan beklenmektedir. Kır hayatının hâkim olduğu yoksul köylerdeki evlerde ev halkı, birbirine kenetlenerek tabiatın güçlüklerine karşı koyabilmektedir. Bazen bulutlar ve gökyüzü bir evin çatısı olur. Yün yatakları at sırtında diyardan diyara evlerini taşıyan göçmenler şiirde yer bulur kendine. Evi olmanın, bir evle aileyle ev'lenmiş olmanın ne kadar önemli olduğu ise şiirlerdeki bekâr odaları ve oteller özelinde dile getirilen bir konu olmuştur. Buralarda yaşayan insanlar hem kente hem de kendilerine yabancı, kimsesi olmayan, hayatta herhangi bir yerde iz bırakamamış, başkalarının izleri arasında kaybolan insanlardır.

EXTENDED SUMMARY

Purpose of the research

The aim of this study, which deals with the traces of houses in literary works, is to identify the images in Attila İlhan's poems in the context of "home, home life, family, human and society" themes. The poems of Attila İlhan, who witnessed many different periods and events throughout his long-term artistic life, wrote works in many different fields, and pioneered innovations in poetry; The founding and struggle philosophy of the Republic has a rich content idealized with love, love and social realities.

The place (space) is the starting point where events develop, people's imagination and dream world are shaped, and from there it is reflected in aesthetics. All the places that a person lives in, especially the house where he was born and grew up, affect the world of dreams, and the experiences processed in the memories also affect his perspective on life. Likewise, poets reflect the characteristics of the place they are in to their images.

Research Questions

How are the different conceptions of space reflected in the poems of Attila İlhan? As for the sub-questions, did Attila İlhan give examples of different places in his poems? Do the spatial examples in the poems bear traces of the poet's life or his dream world? Is the home space in the poems treated together with the family theme?

The fact that a study on places in the context of home and family in Attila İlhan's poems has not been done in the literature makes this research unique and useful in this respect.

Research Method

In this study, document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used as a method. In cases where interview and observation technique is not possible, the document analysis method provides researchers with the opportunity to access information by making use of studies conducted in a specific field. In general, it is known that social scientists, namely historians, anthropologists, linguists, sociologists and psychologists, use this

research method as a source of information. Previous studies, long-term analyzes, low-cost and time-saving skills, and ease of moving within the framework of the sample make this qualitative analysis method useful for the researcher (Yıldırım and Şimşek, 2016: 189-192).

In this context, the poet's poetry books such as "*Ayrılık Sevdaya Dâhil, Bela Çiçeği, Ben Sana Mecburum, Elde Var Hüzün, Kimi Sevsem Sensin, Sisler Bulvarı, Yasak Sevişmek*" were analyzed by giving examples of family and society-oriented poems in the context of home space. Considering that the traces of very different subjects can be traced in the poet's poems, it is thought that a study on the limitation of space specific to the house is possible in terms of bringing a different perspective. In the analysis, Bachelard and Narlı's approaches to poetry and space and Nurullah Çetin's "Poetry Analysis Method" were used.

Results and Conclusions

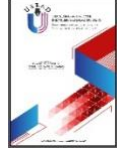
The effect and traces that the house creates on human consciousness form a string of experiences that span all areas of life. It can be said that every action of the human in the outside world; carries traces of the houses in which he was born, grew up, lived and lives in. Undoubtedly, one of these human actions is art and literature. It is not an easy task to create fictions without the concept of space in literature or to reveal images that are randomly expressed with an experience. In the art of poetry, the poet's world of dreams and images is shaped by the rich evocative power of the house.

In Attila İlhan's poems, the places where individuals live do not only exhibit the characteristics of the place of residence. These spaces are expressed in a way to represent people's dream world, their economic and social situations, their expectations, hopes, disappointments and desperation. The common point of the people who are the subject of the poems is that they live in houses that reveal their own moods or vital situations.

While some live in rich mansions and mansions either for pleasure or in solitude in crowds, some lead a quiet life in a house with pink shutters. Some houses are places where they hide from dangers and searches. These are the houses where some social sensitivities are visualized in the poem in a way that makes connotations specific to the house. In some houses, the doors are always open, a person is expected to come out at any moment and end the loneliness. In the houses in the poor villages where rural life is dominant, the households can resist the difficulties of nature by interlocking with each other. Sometimes clouds and sky become the roof of a house. Immigrants carrying their homes from land to land on horseback find a place in the poem. How important it is to have a house, to be married to a house and a family, has been a topic that has been specifically mentioned in the poems for singles rooms and hotels. The people living here are strangers to the city and to themselves, have no one, have not left a trace anywhere in life, and are lost among the traces of others.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

İBNÜ'L-ADÎM VE BUGYETÜ'T-TALEB FÎ TARIHI HALEB-I IBN AL-ADIM AND BUGHYAT AT-TALAB FI TARIKH HALAB-I

Hayri ALKAN

Doktora Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD,
Karabük/Türkiye.

PhD Candidate, Karabük University Institute of Social Sciences Main Discipline of
History,
Karabük/Turkey.

asilhayri6527@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3035-8367

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.959653

Makale Türü / Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 29.06.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 17.12.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Alkan, H. (2021). İbnü'l-Adîm ve Bugyetü't-Taleb Fî Tarihi Haleb-I. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1802-1820.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Eyyûbî döneminin önemli âlim, şair ve devlet adamlarından biri olan İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb* adlı eser ile tanınmaktadır. Ortaçağ Tarihi ana kaynakları arasında gösterilen *Bugyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb* adlı eserin verdiği bilgiler bu dönem şehirleri ve olayları için güvenilir bilgiler içermektedir. Hatta yazar, eserde verdiği bilgilerin güvenilirliğini arttırmak için birçok yazılı ve sözlü râvi kullanmıştır. İslâm coğrafyacılarının eserleri arasında gösterilen *Bugyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb* adlı eser, klasik coğrafya eserlerine benzemese de Irak ekolü tarzında yazıldığı söylenebilir. İbnü'l-Adîm'in hem Bağdatlı olması hem de Irak coğrafya ekolüne bağlı olması eserin Halep merkezli oluşmasına neden olan en önemli noktadır. Bu özelliğinden dolayı eserde Halep ve coğrafyasının tarihsel panoramasını aydınlatan değerli bilgiler yer almaktadır. Eserin ana noktasını Halep ve çevresinde yer alan şehirlerin coğrafi durumları oluşturmuştur. Ancak bu bilgiler coğrafi bilgilerle sınırlı değildir. Eserin içerik taraması sonucunda tarih, ekonomi, din ve kültür gibi daha birçok bilgilerin mevcudiyeti tespit edilmiştir. Bu değerli bilgiler sayesinde eser sadece günümüz tarihçileri için değil, aynı zamanda Ortaçağ Tarihi'ni anlamamızı kolaylaştırması noktasında da büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb*, Coğrafya, Tarih, Ekonomi, Din, Kültür

Abstract: Ibn al-Adim who is one of the important scholars, poets and statesmen in the period of Ayyubids is known for his work named *Bughyat at-Talab fi Tarikh Halab*. The information given in the work named *Bughyat at-Talab fi Tarikh Halab*, which is among the main sources of Medieval History, involves trustworthy information for the cities and events of this period. Moreover, the author used many written and rumors to increase the trustworthiness of the information he gave in the work. Even though the work named *Bughyat at-Talab fi Tarikh Halab*, which is among the works of Islamic geographers, does not resemble classical geography works, it can be said that it was written in the style of the Iraqi Ecole. The fact that Ibn al-Adim is both from Baghdad and also he is loyal to the Iraqi Geography Ecole is the most important point that causes the work to be centered on Aleppo. Because of this feature, the work involves valuable information enlightening the historical panorama of Aleppo and its geography. Geographical conditions of the cities located in and around Aleppo constitute the main point of the work. Yet, this information is not limited with geographical information. The presence of many more information such as historical, economic, religious and cultural was detected as a result of the content scan of the work. By the means of these precious information, the work is of great importance not only for today's historians, but also to make it easier for us to understand the Medieval History.

Key Words: Ibn al-Adim, *Bughyat at-Talab fi Tarikh Halab*, Geography, Historical, Economy, Religious, Culture

GİRİŞ

Şehir tarihçiliğini modern ve klasik diye ikiye ayırabiliriz. Modern şehir tarihçiliği; şehir merkezlidir. Yani siyasi, askerî, iktisadi, dinî ve ilmî alanda olduğu kadar yollar, köprüler, kaleler, saraylar ve kuyular gibi daha bir çok zenginlikleri içerisinde barındırmaktadır. Klasik şehir tarihçiliği ise insan merkezlidir. Yani modern şehir tarihçiliğinin yanı sıra o şehirde yaşayan ilim-irfân sahibi, yetenekli ve meşhur şahısların biyografilerinden malumatlar vermektedir. Bu tarzda yazılan en meşhur eserler Hatib el-Bağdâdi'nin *Tarihu Bağdâd*, İbn Asâkir'in *Tarihu Medinetü'l-Dımaşk*, İbnü'l-Adîm'in *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb*'idir.

İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb* adlı eseri ile klasik şehir tarihçiliğinin öncülerinden olmuştur. Müellif eseri kaleme alırken Hatib el-Bağdâdi'nin *Tarihu Bağdâd*, İbn Asâkir'in *Tarihu Medinetü'l-Dımaşk* adlı eserlerini örnek almıştır. Eser toplam on cilttir. Birinci cildi hariç diğer ciltler biyografi tarzında yazılan önemli bir kaynaktır. Birinci cilt sadece Halep tarihinin en güvenilir ana kaynağı olmamış aynı zamanda İslâm dünyasındaki tarihi coğrafya alanında da önemli bir kaynak olarak yerini almıştır. İbnü'l-Adîm'in hem Bağdatlı olması hem de Irak coğrafya ekolüne bağlı olması eserin Halep merkezli oluşmasına neden olan en önemli etkidir.

Sayfa | 1804

Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb adlı eserin birinci cildi klasik coğrafya eserlerine benzemese de mahallî tarih yazıcılığın ve Irak coğrafya ekolüne bağlı olarak yazılan bir eserdir. Eserde siyasi, askerî, iktisadî ve sosyal yönü olan şahsiyetlerin yer almasının yanında dinî, kültürel yönü olan ilim ve irfan sahibi devrin önde gelen kişileri de yer almıştır. Bu kıymetli bilgiler Halep'in tarihi, coğrafyası ve bölgede yaşayan meşhur şahısların tanınmasını sağlayan önemli bir kaynak olmuştur. Değişik, ilginç ve özgün bilgiler içeren bu eser iki yönlü incelenebilir. İlki yazarın bizzat şahit olduğu bilgileri vermesi yönü ile ana kaynak, ikincisi yazarın bilgileri râviler aracılığı ile vermesi yönü ile ikinci el kaynak olarak nitelendirilebilir.

1. İbnü'l-Adîm'in Hayatı ve Şahsiyeti (1192-1262)

Asıl adı, Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed b. Hîbetillâh b. Muhammed el-Ukaylî el-Halebî (H. 588-660/M. 1192-1262) olan İbnü'l-Adîm, dönemin en meşhur tarihçilerinden ve güzide edebiyatçılarındandır. Irak kökenli Sünnî bir aileden gelen İbnü'l-Adîm, Ukaylî kabilesine ait olan Cerâdeoğulları'nın soyundan gelmektedir (Mallet, 2014: 109). IX. yüzyılda Basra'da ortaya çıkan veba hastalığından dolayı Halep'e göç eden ataları İbnü'l-Adîm lakabıyla tanınmaktadır (Brockelmann, 1937: 568). Dedesi Ebû'l-Fazl yani Hibetullâh b. Ahmed b. Yahya b. Ebû Cerâde, babası Ebû'l-

Hasan Ahmed'dir. Bilinen iki amcası vardı. Bunlar: Ebû Gânim Muhammed ve Ebû'l-Meâli Abdüssamed b. Hibetullâh b. Ebû Cerâde'dir. (Sevim, 1982: XXXVII)

5 Aralık 1192 tarihinde Halep şehrinde dünyaya gelmiştir. Edebiyat, şiir ve fıkıh alanında ün yapmış şahsiyetlerle dolu bir evde doğmuştur. Bu ev sakinleri hakkında Yâkût el-Hamevî şu ifadeler yer vermiştir: "*Ebû Cerâde'nin evi Halep'te meşhur evlerden biridir. Büyüklerden miras olarak aldıkları fazileti devam ettirmişlerdi* (Sevim, 1999: 478)".

Yâkût el-Hamevî, İbnü'l-Adîm'e bu ismin verilmesinin nedenini şu şekilde açıklamıştır: Ona "*Adîmoğulları ile neden adlandırıldınız?*" diye sordum. O da "*Adîm, bir muhaddisin adıdır ve atalarım bu isimle tanınır.*" dedi. İlim, eğitim ve kütüphaneler açısından merkezî noktada bulunan (Hassan, 1951: 27) Halep, İbnü'l-Adîm'in ilim hayatının şekillenmesinde büyük önem arz etmektedir. Özellikle Halep'te iken Muvaffakuddin Yaiş b. Ali (Sevim, 1982: XL), İftihârüddin Abdulmuttâlib el-Hâşimî, Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Taberzed, Halep kadısı Bahâüddin Yusuf b. Râfî' b. Şeddâd, Abdurrahman b. Ulvân, Sâbit b. Şeref, İbn Rûzbeh gibi şahsiyetlerden ders almıştır. 15 yaşında iken 1206-1207 ve 1211-1212 yıllarında iki defa babası Ebû'l-Hasan Ahmed ile birlikte ilim öğrenmek için Kudüs'e ve Dimâşk'a gitmiştir (Hamevî, ty., 41). Burada Ebû'l-Yümn Zeyd b. el-Hasan b. Zeyd el-Kindî, Reşîd el-Attâr, Kadı b. el-Horasânî İbnü'l-Bennâ, İmâd İbrahim b. Abdülvahid, İbnü'l-Münâ ve Hüseyin b. Sâsri, Bağdat'ta ise Abdülaziz b. Mahmud gibi önemli şahsiyetlerinden ders almıştır. Ayrıca ilim öğrenmek için kendi başına Irak ve Hicaz'a gitmiştir.

İbnü'l-Adîm iki kez evlenmiştir. İlk evliliği çok kısa sürmüştür. İkinci evliliğini 1214-15 yılında Halep'te Şâfiî şeyhi el-Acemî'n kızı ile yapmıştır (Mallet, 2014: 110). Bu evlilikten üç erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Bunlar: Abdurrahman, Ahmed'dir, üçüncü kişinin adı ise bilinmiyor. Ayrıca Şuhde adında bir kız çocuğu da vardı (Sevim, 1982: 15). İbnü'l-Adîm, son 30 yılda hadis alanında yaptığı çalışmalarını başta kızı Şuhde olmak üzere birkaç öğrenciye aktarmıştır (Mallet, 2014: 111).

İbnü'l-Adîm âlim, şair ve devlet adamı gibi özelliklere sahiptir. 28/29 yaşına geldiğinde Nureddîn Mahmud Zengî'nin kölesi ve Halep kalesi kumandanı Hint asıllı Cemalüddin Şâdbaht el-Hâdimî tarafından inşa edilen Şâdbaht medresesi (Sevim, 1982: 253) ve Hallâviyye diye bilinen el-Hanefiyye (İbnü'l-Adîm, 1988: 457) medreselerinde müderris olarak görev yapmıştır. Hallâviyye medresesinde bulunduğu sırada Mevleviyye tarikatının kurucusu olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye (Öngören, 2004: 442) ders vermiştir. Hatta İbn Musdî, Cemalüddin Muhammed b. Yusuf el-

Endülüî, Şerefüddin Abdülmün'im ed-Dimyatî gibi bilim adamlarına da ders verdiği bilinmektedir (Sevim, 1982: III).

İbnü'l-Adîm devlet görevine Halep Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir (1172-1216) zamanında başlamıştır (Kütübî, 1973: 126). Müderrislik sonrası Halep kadılığına atanmıştır. Ardından Gıyasüddin el-Melikü'l-Aziz Muhammed (1216-1236) döneminde vezirlik görevine getirilmiştir (Sevim, 1982: III). Hatta mücâvir ülkelere Anadolu Selçuklu Devleti, el-Cezîre, Küçük Âsya, Bağdad halifeleri ve Kahire sultanlarına elçi olarak gönderilmiştir (Şeşen, 1998: 146). Moğol hükümdarı Hülâgû, ordusu ile birlikte Halep şehrini istila edinceye kadar siyasi ve ilmî hayatını burada devam ettirmiş, şehir istila edilince Eyyûbîler'in Halep ve Dımâşk hükümdarı el-Melikü'n-Nâsır Selâhaddin Yûsuf tarafından yardım için Mısır'a gönderilmiştir (Üçok, 1979: 199). Ancak işgalden sonra ailesiyle birlikte önce Dımâşk'a yerleşmişken, Moğol ordularının buraya hareket etmesi üzerine Eyyûbîler'in Halep ve Dımâşk hükümdarı el-Melikü'n-Nâsır Selâhaddin Yûsuf'un elçisi olarak Kahire'ye geçmiştir. Kahire'de kendi alanında çok geniş çalışmalar yapmış ve Aynicâlût Savaşı'na (3 Eylül 1260) kadar burada kalmıştır. İbnü'l-Adîm, Moğolların Şam'ı terk etmesi ile Halep'e geri dönmüştür. Halep'in Moğollar tarafından harabeye çevrilmesi üzerineyse tekrar Kahire'ye geçmiştir. Hem başarılı bir devlet adamı hem de meşhur bir âlim olan İbnü'l-Adîm aynı yılın 20 Cemâziyelevvel'inde (12 Nisan 1262) Kahire'de vefat ederek Mukattam dağındaki (Kramer, 1979: 568) Karâfe mezarlığına (İbnü'l-Adîm, 1988: 35) defnedilmiştir (Makrîzî, 1934-1973: 476). İbnü'l-Adîm âlimler ve şairler arasında önemli bir yer edindiği için büyük bir saygı ile anılmıştır. Nitekim İbn Şâkir el-Kütübî, onun hakkında şöyle bir ifadeye yer vermiştir: "*İbnü'l-Adîm muhaddis, hafız, tarihçi, fâkîh, belîğ, yazar ve tecvidi çok iyi bilen birisidir. İnsanlara bunları öğretti ve bu konuda onlara dersler verdi. Bunun yanı sıra kitap tasnif etti ve hükümdarlar arasında elçilik yaptı*" (İbnü'l-Adîm, 1988: 35).

2. Eserleri

İbnü'l-Adîm'in bir kısmı kaybolmuş, bir kısmı yazılmış ve kendisine nispet edilmiş, bir kısmı da basılıp tahkik edilmiş birçok eserleri mevcuttur. Daha ziyade Adîm, *Bugyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb* ve *Zübdetü Haleb fi Tarihi Haleb* eserleri ile tanınmıştır (Guo, 1998: 65). Lakin eser Timur saldırısı ile dağılmıştır. İbn Şihne ise bu eserin sadece bir cildini görebilmiştir. *Zübdetü Haleb fi Tarihi Haleb* adlı eser *Bugyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb* adlı eserin özeti şeklindedir. Ancak müellifin ömrü *Zübdetü Haleb fi Tarihi Haleb*'in temize çekilmesine yetmemiştir (Günaltay, 1991: 165).

İbnü'l-Adîm'in Kaybolan Eserleri:

1. *Tebridû'l-Ekbâd fî Sabri A'la Fakdî'l-Evlâd*
2. *el-İş'âr Bima Li'l-Mülûk Mine'n-Nevâdir ve'l-Eş'âr,*
3. *Dav'î's-Sabâh fi'l-Hassi A'le's-Semâh:* Eyyûbîler'in el-Cezîre ve Dımâşk kolu hükümdarı olan el-Melikü'l-Eşref adına telif edilmiştir.
4. *Kitâb fi'l-Hât ve Ulûmihî ve Vasfi Âdâbihî ve Aklâmihî ve Turûsihî,*
5. *Tezkiretü İbnü'l-Adîm* (Sevim, 1982: 197)¹,
6. *el-Ahbâru'l-Müstefâde fî Zikr Ben-i Ebû Cerâde.*

İbnü'l-Adîm'in Basılı Eserleri:

1. *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb:* Abûzer Ahmed b. İbrahim Halebî'nin *Künuzu'z-Zeheb fî Tarihi Haleb* Muhammed b. İbrahim b. Yusuf el-Hanbelî'nin *Dürrü'l-Habeb fî Tarihi A'yânı Haleb* (Günaltay, 1991: 165), İbn Hatîb'in *ed-Dürrü'l-muntehab fî (tekmileti) Târîhi Haleb*, Sıbt İbnü'l-Acemî'nin *Künûzü'z-Zeheb* ve İbnü's-Şihne'nin *Nüzhetü'n-nevâzır fî Ravzi'l-menâzır* adlı eserler *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb* adlı eserin zeyli şeklindedir (Çelebi, 2007: 249).

2. *Zübdetü Haleb fî Tarihi Haleb:* İbnü'l-Hanbelî'nin *ez-Zebed ve'ğ-đarab fî târîhi Haleb* adlı eseri *Zübdetü Halep fî Tarihi Halep* adlı eserin zeyli şeklindedir. Sayfa | 1807

3. *el-Vuslat İla'l-Habîb fî Vâsfi't-Tayyibât ve't-Tîb,*
4. *ed-Derârî fi Zikrî'z-Zerari,*
5. *el-İnsaf ve't-Taharrî fî Def'î'z-Zülmi ve't-Tecerrî en Ebû'l-Alâ el-Ma'arrî.*

3. Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb

İbnü'l-Adîm'in en bilinen eseri *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb* olup hem şehir tarihi hem de tarihi coğrafya alanında verilen eserler arasında gösterilmektedir. Eser içeriğinin çeşitliliği ve verilen bilgilerin geniş bir alana hitap etmesi sebebiyle Ortaçağ tarihi ve tarihçiliğine ışık tutmaktadır.

İbnü'l-Adîm'in en önemli eserlerinden biri olan *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb* 40 cilttir. Eser üzerinde başta Ali Sevim (Sevim, 1976: 24), Barbier de Meynard (Meynard, 1884: 691), Hartwig Derenbourg (Derenbourg, 1889: 569), Jean Sauvaget (Sauvaget, 1933: 393) ve Bernard Lewis (Lewis, 1953: 325) olmak üzere birçok araştırmacı çalışma

¹ Ali Sevim, bu eserin bir nüshasının Sâmi Dehhan tarafından ortaya çıkarıldığını nakleder.

yapmıştır. Eserin Selçuklu Devleti'ni ele alan bölümü Ali Sevim tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Sevim, 2014: 59). Ayrıca Ali Sevim'in, İbnü'l-Adîm'in *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb Adlı Eserin Yayınları Hakkında* isimli bir de makalesi bulunmaktadır (Sevim, 1996: 74). Fuat Sezgin'in İstanbul kütüphanelerinde bulunan 10 ciltlik çalışması da günümüze kazandırılan önemli bir eser olarak yer almaktadır. Ayrıca bu eserin neşri ilk olarak 1951 yılında Sami ed-Dehhân tarafından, ikincisi ise 1997 yılında Süheyl Zekkâr tarafından tahkik edilerek son cildi indeks olmak üzere 12 cilt ve 5368 sayfa halinde gerçekleşmiştir (Sevim, 1999: 478). Müellif *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb*'in çok uzun olmasından dolayı ve eseri daha kullanışlı bir hale büründürmek için 1243'e kadar olan Halep tarihini *Zübdetü Haleb fî Tarihi Haleb* adı altında ele almıştır. *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb*'in büyük hacimde olmasından ötürü, istek ve öneriler üzerine daha önceleri kısmen neşredilmiş olan eser 1951-1968 yılları arasında Sami ed-Dehhân tarafından üç cilt şeklinde yayımlanmıştır (Sevim, 2014: 3).

4. Müellifin Metod ve Kaynakları

Metodu: İbnü'l-Adîm'in kendine has bir üslubu vardır. Bu konu ile ilgili Mühellebi eserinde şu ifadeler yer verilmiştir: "*Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb adlı kitap kendine has bir sanatı olan güzel bir kitaptır. İçerisinde başka hiçbir eserde olmayan ülkelerin haberleri, fetihleri ve özellikleri bulunmaktadır.*" (Mühellebî, 2006: 7) İbnü'l-Adîm'in, eserinin birinci cildinde kullandığı metot şu şekilde özetlenebilir:

Sayfa | 1808

1. İbnü'l-Adîm'in eserinin birinci cildi bir şehir tarihi özelliği taşıdığı için her şehri kronolojik sıra ile vermeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Ancak bazen bu kronolojik sırayı dikkate almadan bilgi aktarımı yapmıştır.

1.1. Antakya şehrini anlatırken "*H. 613/1216 veya H. 614/1217 yılında (Frenkler) Antakya'yı fethederek el-Kusiyyan kilisesini ele geçirdiler.*" bilgisini verdikten sonra "*Muâviye b. Ebî Süfyân H. 42/662 yılında Ba'lebek, Humus ve Mısır'den denilen yerden Fârisî halkından bir topluluğu taşıyarak Antakya'ya yerleştirdi.*" bilgisini nakletmiştir.

2. Müellif eserde doğruluğuna güvendiği aynı bilgileri tekrarlamamak adına "... yazdığı hattın aynısını yazdı/yazmıştır." gibi ifadeler kullanmıştır. Eserin en önemli özelliklerinden biri de çeşitli kaynaklar kullanarak aynı olayı birkaç kez tekrarlamasıdır. Müellif bu özelliği ile olayların mukayesesini kolaylaştırmıştır.

2.1. Halep'in İbrâhîm'in (as.) hicret yeri olması ve mübarek kılındığının anlatıldığı bölümde bir olayın birkaç kez tekrarlanması: "*Fakîh ve âlim Fahrüddin Ebû Mansûr b. Asâkir eş-Şâfiî, (...), Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî dedi ki: 'Gök gürültüsü ve*

şimşekler İbrâhîm'in olduğu yerde görülür. Bu yüzden Arîş ile Fırat arasına düşüp dışarıda kuru tek bir yer kalmayınca kadar devam eder.'

2.2. *Ebû Mansûr Abdurrahman b. Muhammed, (...), Ka'b el-Ahbâr dedi ki: 'Arîş ile Fırat arasındaki gök gürültüsü ve şimşeklerin bitmesi yakındır. Bu yüzden gök gürültüsü ve şimşeklerin Şam'a göç etmesi yakındır.'*

2.3. *Ali b. el-Hasan, (...), Ka'b el-Ahbâr dedi ki: 'Gök gürültüsü ve şimşekler Şam'a göç eder. Halep, Arîş ile Fırat arasında olup dışarıda tek bir gök gürültüsü ve şimşek kalmayınca kadar devam eder.'*

2.4. *Ebu'l-Kâsım Mansûr b. Abdülmünim b. Abdullah b. Muhammed b. el-Fadl el-Ferâvî, (...), Ebû Hureyre, Resûlullah'ın (sav.) şöyle buyurduğunu nakleder: "Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindedir (Sahih-i Müslim, 8/149)."*

2.5. *Ubeydullah b. Ömer, (...), Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in (sav.) şöyle buyurduğunu nakleder: "Nil, Seyhan, Ceyhan ve Fırat cennetin nehirlerindedir."*

3. Müellif, şehir isimlerinin kullanımındaki hatayı asgari seviyeye indirmek için harflerin nasıl telaffuz edilmesi gerektiği ile ilgili de bilgiler vermiştir.

3.1. *el-Havta kelimesini "ح" harfi ile telaffuz etmiştir. Ancak günümüzde el-Havta "ه" harfiyle söylenmektedir.*

3.2. *Malatya: "Malatiyya kelimesinin 'ta' harfinin esreli ve 'ya' harfinin şeddeli olarak okunmasıyla telaffuz edildiği söylenmektedir."*

3.3. *Antakya: "Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülazîz b. Muhammed el-Bekrî'nin "Mu'cemü me'sta'cem" adlı kitabında der ki: 'İçerisinde Arap şairlerinin mekânlarla ilgili yazdığı şiirler bulunmaktadır. Antakya kelimesi 'ya' harfini şeddesiz okumakla telaffuz edilir.'"*

3.4. *Kinnesrîn: "Ahmed b. Abdullah b. Ulvân, (...), Ebû Nâs İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî dedi ki: 'Kinnesrîn Şam'da bir şehirdir. 'Kaf' harfini esre ve 'nun' harfini şeddeli kılmakla okunur. 'Nun' harfini üstün veya esreli okumak da caizdir.'"*

3.5. *Kinnesrîn: "Ebû Bekir b. el-Enbârî der ki: 'İrabında (amil/etken nedeniyle kelimedede oluşan değişiklik) iki vecih vardır: ez-Zeydûn kelimesi gibi 'vav' harfini ötreli kılmakla okunur, 'Kinnesrun' denilir. 'Ya' harfini esre veya üstün kılarak da 'Merertü bi Kinnesrîn' ve 'Dehaltü Kinnisrîn' şeklinde okunur. Diğer vecih ise her halükarda 'ya' harfi ile olup irabı 'nun' harfi üzerinedir.'"*

4. Eserin bir diğer özelliği de kullanılan cümlelerin neyi kastettiğini açıkça ortaya koyması ve bilginin doğruluğunu test ederek eleştirilerde bulunmasıdır.

4.1. "Halep halkı Kuveyk nehrinden su içerdi." ifadesini yanlış kullanmıştır. Bu ifadeyle ya şehrin nehre olan yakınlığını ya da sakaların romanlarda anlatıldığı gibi su taşımalarını kastetmiştir.

4.2. "İbnü'l-Mühezzeb ve el-Azîmî'nin bu olayların H. 467/1074 yılında meydana geldiği konusunda görüş birliğinde oldukları söylense de doğrusu öyle değildir. Bilakis H. 467/1074 yılında Süleyman b. Kutalmış Antakya'yı fethetmiştir. Sanırım İbnü'l-Mühezzeb'in kalemi yanlışlıkla H. 477/1084 diye yazmıştır. Böylece el-Azîmî de tarihte yanlışlık olduğunu nakletmiştir."

4.3. "Ebu'l-Hasan Ali b. Mürşid b. Ali b. Münkız'ın (1095-1150) el-Bidâye ve'n-Nihâye adlı eserinden naklettiği şifâhi bilgileri sürekli eleştirmiştir."

Kaynakları: İbnü'l-Adîm, verdiği bilgileri râvi destekli vermiştir. Tabi tek kaynak olarak râvileri kullanmamıştır. Eserde "tarihçiler şöyle dediler, eski tarihçilerin bazı kitaplarını okuduğumda şöyle der, bir başkası bu konu ile ilgili şöyle der, kitapta şöyle der, şurada nöbet bekleyen bir ihtiyar şöyle dedi, elime şunlar şunlardan bahseden bir risale geçmişti şöyle der, şurayı gören bir şahıs bana şöyle dedi, bazı insanlar şöyle derdi/dediler, şuranın halkı şöyle der, şuranın ileri gelenleri şöyle der, elime şu kitap geçti ve oradaki bilgileri şundan şundan nakletmişti, şairler şöyle dedi" gibi ifadeler kullanılmıştır. Eğer râvi bir haberi tek başına bildirmişse "der ki, dedi ki, dedim ki, denilir ki, adam bana dedi ki, filanca şöyle derdi" gibi ifadeler kullanmıştır. Daha sonra müellif yanlış bilgileri düzeltmek için "ben şöyle dedim, ben söyledim" gibi ifadelere yer vermiştir. Şu hususu özellikle ifade etmek yerinde olur ki, İbnü'l-Adîm'in bu şekilde ifadeler yer vermesi eserindeki bilgilerin sahliliğini korumaya çalıştığını ortaya koymaktadır.

Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb adlı eserin birinci cildinde çok fazla sözlü kaynak kullanıldığı için birkaçının ismi aşağıdaki gibi verilmiştir:

Ebû'l-Hasan Ahmed (İbnü'l-Adîm'in babası),

Ebû Gânim Muhammed b. Hibetullâh b. Ebî Cerâde (İbnü'l-Adîm'in amcası),

Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf b. Hıdır (Kadıasker),

Bahâeddin Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Rafi' b. Temim (Kâdi'l-Kudat),

Ebû Yakûb Yûsuf b. Mahmud es-Sâvî es-Sûfî,

Ebu'l-Kâsım b. el-Horasânî (Kadı),

Ebû Mansûr Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasan (Fakîh ve Dimaşk'lı Şeyh),

Ebû Muhammed el-Hasan b. İbrâhîm b. Haşşâb (Kadı),
Ebû Bekir Ahmed b. Abdurrahim b. el-Acemî,
Ebu'l-Yümn Zeyd b. Hasan el-Kindî,
Ebû Mansûr Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasan eş-Şâfiî,
Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Taberzed
Ebû Huzeyfe İshâk b. Bişr.

Dönemin en güvenilir müellifleri arasında gösterilen İbnü'l-Adîm, Ebü'l-Fidâ'nın *el-Muhtasar'ında*, Ebû Şâme el-Makdisî'nin Nûreddin Mahmud Zengî ve Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye dair eseri *Kitâbü'r-Ravzateyn'de* ve Eyyûbîler ve Memlûkler dönemi tarihçisi olarak bilinen İbn Şeddâd'nın *el-A'lâku'l-Haîre* adlı eserinde kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca Hıristiyan tarihçi İbnü's-Sukâî ve Eyyûbî dönemi tarihçisi olarak bilinen İbn Vâsıl gibi şahsiyetler de ondan faydalanmışlardır. Onun eseri çokça esere kaynak olmasının yanında birçok yazılı kaynağı da bünyesinde barındırmaktadır. Müellifin en önemli özelliklerinden biri de elde ettiği kaynağı detaylı bir şekilde incelemesidir. Bu inceleme ile bazı bilgilerin ya işitmeden ibaret olup olmadığını ya da müelliften işitmediğini eserinin bazı bölümlerinde anlatmıştır. Genellikle kullandığı kaynakları müellifi ile beraber zikretmiştir. Ancak bazen müellifin adını bazen de eserin adını vermiştir. Ayrıca verdiği kaynaklar arasında günümüze ulaşmayan birçok yazılı kaynak da bulunmaktadır. İbnü'l-Adîm'in bu tarih yöntemiyle kaybolan birçok yazılı kaynak hakkında bilgi sahibi olmaktadır.

Eserin birinci cildinde kullanılan yazılı kaynaklar şöyledir:

Ebû Zeyd el-Belhî'nin *Tarih*, İbn Havkal'ın *Coğrafya* (İbn Havkal, 2017: 30)², Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ceyhânî'nin kitabı, Hasan b. Ahmed el-Mühellebî el-Azîzi'nin *el-Memâlik ve'l-Mesâlik*, İbnü'l-Fakîh diye bilinen Ahmed b. Muhammed b. İshâk el-Hemedânî'nin *Kitâbu'l-Büldân*, el-Hasan b. Ebi'l-Hasîb'in *el-Kârimihter fî İlmi Ahkâmi'n-Nücûm*, Ahmed b. et-Tayyib es-Serahsî'nin *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Tarsus Kadısı olan Ahmed b. Ebî Ahmed b. el-Kâs'ın *Delâilü'l-Kible*, Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldân*, Ebû Zeyd el-Belhî'nin *Sûratu'l-Arz ve'l-Müdûn Vemâ Teştemilu Aleyh*, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc'ın *Sahih*, Ya'kûbî olarak bilinen Ahmed b. Ebî Yakûb b. Vâzih'in *Kitâbu'l-Büldân*, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali b. Abdullah el-Mes'ûdî'nin *Mürûcü'z-Zehab*, Ahmed b. Muhammed b. İshâk ez-Zeyyât'ın *el-Büldân ve Acâibü'l-Bilâd*, Kudâme b. Ca'fer'in *Kitâbu'l-Harâc*, Ma'arratu'n-Nu'mân Kadısı Ebû Amr Osman b.

² Bu eser *Sûretü'l-Arz'dir*.

Abdullah et-Tarsûsî'nin *Seyrû's-sugûr (Sınır Kentlerine Yolculuk)*, Ebû Amr el-Kâsım b. Ebî Dâvûd et-Tarsûsî'nin *Kasidetü'l-A'lâm el-Müzdevce*, Muhammed b. Ahmed b. Hasan'ın *Rûznâmeç (Rûznâmçe)*, Hüseyin b. Kûçeki'l-Absî el-Halebî'nin hattıyla Sinân b. Sâbit b. Kurre'nin telif ettiği *Siretü'l-Mu'tedid Billâh*, Ahmed b. et-Tayyib es-Serahsî'nin *Mesîrû'l-Mu'tedid*, Ebû İshâk İbrâhîm b. Hasan b. Ebi'l-Hasan'ın *Nüzhetü'n-Nüfûs ve Ünsü'l-Celîs*, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İbrâhîm Fârisî el-İstâhri'nin *Sifatü'l-Ekâlîm*, Muhammed b. Yûsuf b. el-Münîrâ'nın *Harfiyyetü İştikâk Esmâi'l-Büldân*, Muhammed b. Sehli'l-Ehvel'in *el-Harâç*, Abdullah b. Ali b. Abdullah b. Ali el-Lahmî, er-Ruşâtî'nin *İktibâsü'l-Envâr ve İltimâsü'l-Ezhâr fî Ensâbi's-Sahâbeti ve Rûvâti'l-Âsâr*, Ebû Abdullah el-Hâkim'in *el-Müstedrek*, Saîd b. Bitrîk en-Nasrânî'nin *Tarih*, Garsünnî'me Muhammed b. Hilâl b. Muhassin'in kendi hattıyla yazdığı *Kitâbü'r-Rebî'*, Ebu'l-Hüseyin b. el-Münâdî'nin telif ettiği *el-Hâfız li-Ma'ârifî Harekâti's-Şemsi vel-Kameri ve'n-Nücûmi fi Âfâkihâ* (Sezgin, 2010: 207), Ebû İshâk İbrâhîm b. Hasan b. Ebî Hasan Zeyyât'ın *Nüzhetü'n-Nüfûs ve Ünsü'l-Celîs fî Zikri'l-Müdûn ve'l-Ekâlîm*, Ebû Abdullah Hamza b. el-Hasan el-İsfahânî'nin *Tevârihu'l-Ümem*, Muhammed b. el-Ezher'in *Tarih*, Nessâbe Muhammed b. Esad el-Cevvânî'nin *el-Cevherü'l-Meknûn*, İbrâhîm b. Muhammed et-Tâberî'nin *Tüzün*, Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin *el-Bahî' Fîmâ Telhanü Fîhi'l-Âmme*, Saîd b. Küseyyir b. Ufeyr'in *Tarih*, Yahyâ b. Maîn'in *et-Tarih*, el-Hâfız Ebu'l-Kâsım ed-Dimâşkî'nin *Tarihu Dimâşk*, Ebu'l-Alâ' Ahmed b. Abdullah b. Süleyman'ın *el-Fevâid*, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc'ın *es-Sahih*, Buhârî'nin *et-Tarih*, Ebû Ubeyd el-Bekrî'nin *Mu'cemü Me'sta'cem min Esmâi'l-Bilâd*, eş-Şemşâtî'nin *ed-Dirâ*, Aristoteles'in *el-Kiyân*, Muhammed b. Ali el-Azîmî'nin *Tarih*, Ebu'l-Hasan Ali b. Mürşid b. Ali b. Münkız'ın *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Abdullah Nuaym b. Hammâd el-Mervezî'nin *Kitâbu'l-Melâhim ve'l-Fiten*, Nessâb diye bilinen Muhammed b. Ahmed b. Abdullah el-Esedî'nin *Dîvânü'l-Arab ve Cevheretü'l-Edeb ve İzâhu'n-Neseb*, Ebû Abdullah b. Mukle'nin *Fütûhu's-Şam*, Ebû Osman Saîd b. Yahyâ b. Saîd'in *el-Megâzî*, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî'nin *Kitâbu'l-büldân*, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hâlid el-Hâşimî'nin *Sıffin*, Hâlidî adıyla bilinen Ebû Bekir ve Ebû Osman'ın *el-Musul*, Hammâd b. Hibetullâh b. Hammâd el-Harrani'nin *Harran Tarihi*, Hâfız Ebû Nasr b. Fütûh el-Humeydî'nin kitabı, Kahire'de eline geçen *Kitâbu Cemâhir Ensâbi'l-Yemen ve Esmâ'i Mülûkihâ* adlı kitaplar.

5. Edebî Bilgiler

İbnü'l-Adîm Kur'ân, hadis, fıkıh ilimlerinin yanında tarih ve edebiyat alanında da ciddi başarılarla imza atmıştır. Hatta dönemin en güzide edebiyatçıları arasında gösterilen İbnü'l-Adîm, *Tezkiretü İbnü'l-Adîm* adlı

eseri ile bu alandaki başarısını zirveye taşımıştır. Eser eski Arap edebiyatı ve temsilcileri hakkında detaylı bilgiler nakletmiştir (Sevim, 1982: 9). İbnü'l-Adîm'in bu edebî yönünü *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb* adlı eserinde de görmekteyiz. Müellif övgülerini, eleştirilerini, sevinçlerini ve üzüntülerini hep şiirlerle tasvir etmiştir. Bu anlatımları naklederken sadece şiir uzmanları olan akran ve çağdaş şairlerin rivayetlerinden yararlanmamış aynı zamanda birçok kaynaktaki şiirlerden de bahsetmiştir. Örneğin; Antakya bölümü: "Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülazîz b. Muhammed el-Bekrî'nin *Mu'cemü Me'sta'cem* adlı kitabında der ki: "İçerisinde Arap şairlerinin mekanlarla ilgili yazdığı şiirler bulunmaktadır," gibi aktarımlar yapmış ancak şiirin ne olduğu konusunda bilgi vermemiştir. Ayrıca şehirlerdeki âlimler, şairler ve ariflerden de bahsetmiştir. Bunlardan bahsederken yer ve konum, kelimelerin telaffuzu gibi konularda şairlerin rivayetlerinden yararlanmıştır. İbnü'l-Adîm şu şairlerin rivayetlerinden yararlanmıştır: Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Ali el-Mağribî (İbnü'l-Adîm, 1988: 350)³, Ebû Bekir es-Sanevberî (İbnü'l-Adîm, 1988: 349, 351-356, 413, 415, 416)⁴, el-Velîd b. Ubeyd el-Buhterî (İbnü'l-Adîm, 1988: 272)⁵, Hamdân b. Yûsuf b. Muhammed el-Bâbî ed-Darîr (İbnü'l-Adîm, 1988: 273)⁶, Abdullah Muhammed b. Nasr el-Kayserânî (İbnü'l-Adîm, 1988: 273)⁷, el-Vesâni (İbnü'l-Adîm, 1988: 57)⁸, Ebû er-Rebî' Süleyman b. Yenyamân b. Ebi'l-Ceyş b. Yenyamân el-İrbilî (İbnü'l-Adîm, 1988: 150)⁹, Ebû Nasr Mansûr b. el-Müslim b. Ebi'l-Harceyn el-Halebî (İbnü'l-Adîm, 1988: 349)¹⁰, Ebu'l-Alâ' Ahmed b. Abdullah b. Süleyman el-Maarrî (İbnü'l-Adîm, 1988: 353)¹¹, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Saîd b. Sinân (İbnü'l-Adîm, 1988: 58)¹², İbn Şuneynîr diye bilinen Ebu'l-Muzaffer b. Muhammed b. Muhammed el-Vâsitî (İbnü'l-Adîm, 1988: 59)¹³, İmruülkays (İbnü'l-Adîm, 1988: 146, 271)¹⁴, Ebû Tayyib el-Mütenebbî (İbnü'l-Adîm, 1988: 183, 242)¹⁵, Ebû İsa Sâlih b. Muhammed b. İsmâîl b.

³ Nesir şeklindedir. Şair divanında Kuveyk nehri hakkında bilgi vermiştir.

⁴ Nesir şeklindedir. Beyitleri ile Cevşen ve Benkûsa dağına, Kuveyk nehrini methetmiştir.

⁵ Nesir şeklindedir. Tartara kelimesi hakkında; bana şair el-Velîd b. Ubeyd el-Buhterî buranın Menbic'e bitişik Batartal denilen bir köy olduğunu söylemiştir.

⁶ Nesir şeklindedir. "(Şair) Butnân vadisini ve Cubbûl'e varıncaya kadar Altın nehrin etrafında bulunan köyleri tasvir etmekte, el-Melikû'z-Zâhir'i de methetmektedir.

⁷ el-Kayserânî Buzâa hakkında bazı beyitleri söylediği nakledilmiştir.

⁸ Şiir şeklindedir. el-Vesâni, İbn Ebî Üsâme'yi hicvettiği kasidesinde Kuveyk nehri üzerinde Bâbu's-Selâmet kapısını zikretmiştir.

⁹ Nesir şeklindedir. Hama'yı anlatmıştır.

¹⁰ Nesir şeklindedir. Avcân'ı anlatmıştır.

¹¹ Nesir şeklindedir. Kuveyk nehrini anlatmıştır.

¹² Şiir şeklindedir. Halep'i anlatmıştır.

¹³ Şiir şeklindedir. Halep'i anlatmıştır.

¹⁴ Nesir şeklindedir. İmruülkays Râiyye adlı kasidesinde Hama, Şeyzer, Tâzif ve Butâletâl'den bahsetmiştir.

¹⁵ Şiir şeklindedir. Hades olayı ve Tarsus'u anlatmıştır.

Sâlih b. Ali el-Hâşimî (İbnü'l-Adîm, 1988: 272)¹⁶, Ebu'l-Fevâris b. Ebi'l-Ferec el-Büzâ'î (İbnü'l-Adîm, 1988: 421)¹⁷, Mehâsin b. İsmâîl b. Ali eş-Şevâ (İbnü'l-Adîm, 1988: 417)¹⁸, Sâlim b. el-Mühezzeb (İbnü'l-Adîm, 1988: 145)¹⁹, Müeyyidüddeve Üsâme (İbnü'l-Adîm, 1988: 145-146)²⁰, İshâk el-Mevsilî (İbnü'l-Adîm, 1988: 267)²¹, Ebû Nasr el-Menâzî (İbnü'l-Adîm, 1988: 269)²², Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ahmed b. Halef en-Nasrûye (İbnü'l-Adîm, 1988: 436)²³, Ebû Firâs el-Hâris b. Saîd b. Hamdân (İbnü'l-Adîm, 1988: 439)²⁴, el-Latîf Ali b. Sinân es-Serrâc (İbnü'l-Adîm, 1988: 417)²⁵.

6. Eserin İçeriği

Eserin merkezinde Suriye'nin en önemli şehri Halep oluşturmaktadır. Halep dördüncü iklimde (bölge) yer almaktadır. Bu yedi bölge içerisinde en faziletli, havası en temiz ve suyu en lezzetli olanın burası olduğu söylenmektedir. Şam'ın merkezinde yer alan en iyi bölgedir. Şehrin binaları, çarşıları ve caddeleri halen ayakta. H. 351/962 yılında Rumların eline geçmesi ile Halep halkı Rumlara, yetiştirdikleri (hasat ettikleri) ürünlerden vergi vermiştir. Bu vergi ödeme şekli (koşulları ve işleri iyi olmasa da) hâlâ aralarında ateşkes varmış gibi devam etmektedir. Mahsullerin 1/20'lik kısmı vergi kapsamındadır. İbn Havkal, Rumların H. 351/962 yılında fethettikleri yerleri tahrip ettiklerini söylemiş ve fethedilen yerlerin her yıl ödeyeceği vergiler hakkında bilgi vermiştir. Karuveyu's-Seyfi, Halep halkının her yıl Rumlara vergi vereceği kararını almıştı (İbnü'l-Adîm, 1988: 66-68).

Şam şehri, beş ordudan oluşmaktadır. Bunlar başkent ordusu Halep gibidir. Bunlar: Kinnesrîn, Hıms, Cilk, Ürdün ve Filistin. Peygamberler bu beş ordunun içine bereket tohumu ekmıştır. Yine Peygamberlerin tamamı bu şehirleri geleceğin mukaddes şehirleri arasında zikretmişlerdir. Ayrıca Yüce Allah (cc.) Fırat'tan Arîş'e kadar olan bütün Şam'ı mübarek kılmıştır (İbnü'l-Adîm, 1988: 42-44). Halep stratejik açıdan önemli bir noktada olması ile yapılacak cihadın kapısı, orduların ve askerlerin toplanma yeri haline gelmiştir. Halep şehri ile ilgili mimari yapısı, kapıları, geçmişteki

¹⁶ Nesir şeklindedir. Halep'in çevresinde bulunan piknik ve dinlenme yerlerinin yakılmasından bahsetmiştir.

¹⁷ Nesir şeklindedir. Sem'ân manastırı hakkında bir kaside yazmıştır.

¹⁸ Nesir şeklindedir. Sem'ân dağı ile ilgili bir kaside yazmıştır.

¹⁹ Şiir şeklindedir. Ebu'l-Mekârim Müslim b. Kureys'in Şeyzer'e saldırısının başarısız olması ile bir beyiti mevcuttur.

²⁰ Nesir şeklindedir. Şeyzer'i vasfetmiştir.

²¹ Nesir şeklindedir. Azâz'ı anlatmıştır.

²² Nesir şeklindedir. el-Bâb ve Buzâa'yı anlatmıştır.

²³ Nesir şeklindedir. Halep ve Bişr'i anlatmıştır.

²⁴ Nesir şeklindedir. Lükâm dağı hakkında beyitler söylemiştir.

²⁵ Müellif sadece şairin yazdığı beyitleri okuduğunu nakletmiş ve beyitleri dile getirmemiştir.

durumu, değişen ve değişmeyen kısımları hakkında detaylı bilgiler *Bugyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb*'te mevcuttur.

Eser'de, Halep'e bağlı surlar ve kalelerden bahsedilmiştir. Bunlar arasında Ermeni Joscelin tarafından inşa ve imar edilen Bâşir tepesi de vardı. Bâşir tepesinde yerleşenlerin hepsi Ermeni'dir (İbnü'l-Adîm, 1988: 322). Yine zikredilen Joscelin'in yaptırdığı surlarla çevrili bir kale de Ayntâb'tı. Ayntâb, Nûreddîn Mahmud b. Zengî tarafından fethedilmiş yerlerden biridir. Nitekim o kendi adamlarını, mühimmatlarını buraya yerleştirmiş ise de şehri surlarla çevirmiş ve imar ederek kendisinden sonra oğluna teslim etmiştir (İbnü'l-Adîm, 1988: 323). Halep'e bağlı bir diğer kale şimdiki Ayntâb'ın ilçesi olan Râvendân (Araban)'dır. Yüksek bir tepede inşa edilmiş küçük bir kaledir. Buraya ne bir mancınık ne de bir ok ulaşabilir. Kurulduğu dağın yamacında küçük sık ağaçlıklar bulunmaktadır. Bu özelliklerinden ötürü bölgedeki en güçlü kalelerden biridir (İbnü'l-Adîm, 1988: 324). Halep'e bağlı diğer bir kale Merzubân idi. Asıl adı el-Berseman'dır. Duvarları yıkık bir kalesi bulunmaktadır. Büyük bir köy olup halkı zimmet ehlinde Ermenilerdir (İbnü'l-Adîm, 1988: 325). Halep'e bağlı diğer bir kale Behesni (Besni)'dir. Surlarla çevrili, iyi korunaklı bir kaledir. Burada Ermeniler ve Müslümanlar bir arada yaşamaktadır. Burada her şey boldur. Behesni'de kadı, hatip ve minber bulunmaktadır. Şehrin etrafı bol su ve güzel bahçelerle çevrilidir. Tam olarak Rum-İslâm diyarının sınırında yer almaktadır (İbnü'l-Adîm, 1988: 326). Halep'e bağlı diğer iki kale de eş-Şuğur ve Bekâs'dır. Bunlar Doğu Halep civarında bulunan iki güçlü kaledir. Eş-Şuğur kalesi küçük bir kale olup Bekâs kalesi yakınlarındadır. Aralarında bir köprü bulunmaktadır. İki kale de "el-Urnat" nehrinin kenarında yer alır. Halep'e bağlı diğer bir kale de Berzûye'dir. Güçlü duvarlarla yapılmış korunaklı bir kaledir. İnsanlar bu özelliğini örnek göstererek kalenin güzelliği hakkında şöyle der: "Sanki Berzûye gibi korunmuş!". Halep'e bağlı diğer bir kale Arbesûs'dır. Şam dağlarında kurulmuş bir şehir olduğundan bahsedilir. Bazıları da Rum diyarında kurulduğunu söyler. Müellif, Şam dağlarında kurulduğu kesin olmadığından Arbesûs'tan bahsetmeyi geciktirdiğini ifade eder (İbnü'l-Adîm, 1988: 327-330).

Eserde nehirler hakkında da malumat mevcuttur. Fırat, Seyhan, Ceyhan nehirlerinin Cennet Nehirleri olduğu yönünde hâdisler mevcuttur. Bu üç nehir Halep şehrinin fazileti nedeniyle özellik kazanmıştır. Bu faziletle ilgili hiçbir şehir bu özelliğe hâiz olmamıştır. Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc'ın *Sahih* kitabında Ebû Hureyre'den (ra.) Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakleder: "Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindedir (Sahih-i Müslim, 8/149)." Bu üç nehir Halep vilayeti

içerisindedir. Nil nehri bunların dışındadır (İbnü'l-Adîm, 1988: 381). Yine Ubeydullah b. Ömer-Abdullah b. Yûsuf-Abdullah b. Ca'fer, (...), Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in (sav.) şöyle buyurduğunu nakleder: "*Nil, Seyhan, Ceyhan ve Fırat cennetin nehirlerdendir.*" Fakat Abdullah b. Ca'fer'in rivayetinde bu dört nehirden başka Dicle de vardır (İbnü'l-Adîm, 1988: 382). Sadece bu nehirlerden bahsetmemiş aynı zamanda Halep (Kuveyk), Âsi ve Beradâ nehirlerinden de bahsetmiştir. Nehirlerin kaynağı ve hayat verdiği topraklar hakkında tarihi, coğrafi ve iktisadi malumatlar vermiştir.

Göller, yeryüzünde geniş bir yer kaplarlar ve denize benzerler. Akan nehirlerle hiçbir ilişkileri yoktur. Halep'te bulunan göllerden bazıları şunlardır: Efâmiye, Bağrâ ve Anzanit. İbnü'l-Adîm, Halep'e bağlı dağlar ile köyler hakkında da bilgi verilmiştir. Sonrasındaysa çevresinde bulunanlardan bahsedilmiştir. Yer ve konum itibariyle dağlar çevresinde birçok köy, ova, maden kaynakları, tarlalar ve bunlara hayat veren su kaynaklarını barındırmaktadır. Halep'e bağlı dağlar şunlardır: Cevşen, Benkûsa, Sem'ân, A'lâ, Sümmâk, Tur, Ehass, Uleymoğulları dağı, Bişr, Bersâyâ, Esved, Lükâm (Amanos) ve Kel dağı.

Eserde Menbic, Kinnesrîn, Antakya, Tarsus, Hama, Missîsa, Ezine, Bağrâs, Kefertâb (Hamevî, 1956: 534), Azâz, Ayn Zerba, Ma'arratu Mısrîn, Hades, Şeyzer ve Maraş gibi daha birçok şehrin coğrafyası, tarihi, iktisadi ve mimari yapıları hakkında bilgi verilmektedir. Ardından Siffîn'in konumu ve Siffîn hadisesi, Halep bölgesine yerleşen Arap kabileleri, kıyamet alametleri ve bu bölgede meydana gelen tılsımlar ve tuhaflıklardan bahsedilmektedir. Bilhassa tarihî olayları Şam memleketlerinden başlayarak Arap ve Müslümanların dönemlerinde geçirdiği merhaleleri iyi bir şekilde anlatmasından dolayı kütüphanelerde önemli bir yere sahiptir (Hassan, 1951: 29) Ayrıca Abbâsi ve Fâtîmî halifeleri ile sultan, vezir, emîr ve kadılar hakkında bilgiler mevcuttur (İbnü'l-Adîm, 1988: 39-591).

SONUÇ

İbnü'l-Adîm'in, Irak Belh ekolü çerçevesinde yazdığı eseriyle klasik tarihî coğrafya yazım çizgisini koruduğu söylenebilir. Müellif eserin ilk cildinde şehir tarihçiliği açısından önemli bilgiler vermiş ve bilgileri râvilerle desteklemiştir. Bu, bilgilerin tutarlılıklarını da göz ardı etmeye çalıştığı gözükse de tarihteki eleştiri mekanizması salt doğru bilgi anlayışına karşı bir çizgi çizmeye çalıştığı ifade edilebilir. Böylelikle bu eser özelinde tenkit sürecinin işlevsel hale gelmesi ile bilgilerin güvenilirliğinin artırıldığını da söylemek mümkün olacaktır.

İbnü'l-Adîm yaşadığı coğrafyadan yola çıkarak edindiği şehir tarihçiliği anlayışını fonksiyonel biçimde sürece yaymıştır. Nitekim eserde verdiği siyasi, kültürel ve coğrafi bilgilerin yanı sıra edebî kişiliği ve günümüze ulaşmayan birçok kaynağa yer vermesi çok yönlü fonksiyonel bir yapıya sahip olduğunun en büyük göstergesi olmuştur. Eserde uygulanan bu metotla,

1. Kronolojik tespit ve tutarlılık
2. Coğrafi terim ve isimlerin yazımındaki imlânın önemi
3. Eserde verilen kaynakların zaman zaman eleştirisi, çalışma üzerinde yeni tespitlere ulaşmasında katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak İbnü'l-Adîm'in *Bugyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb* adlı eseri bölgenin tarihini, coğrafi koşullarını, iktisadi yapısını, inanç ve kültürünü anlamada Ortaçağ İslâm tarihine ışık tutacak niteliğe sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle eserin diğer ciltlerinin de incelenmesi saha araştırmalarına büyük bir destek sağlayacak ve boşluğu doldurabilecektir.

KAYNAKÇA

Brockelmann, C. (1937). *GAL*. Volume I, Supplementband.

Çelebi, K. (2007). *Keşfu'z-Zunûn*. (Çev.). Rüştü Balcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Sayfa | 1817

De Meynard, B. (1884). *Extraits Du Dictionnaire Biographique De Kemal Ed-Dîn, Recueil Des Historiens Des Croisades Historiens Orientaux*. Volume III, 691-732.

Derenbourg, H. (1889). *Ousâma b. Mounkîdh, La Vie d'Ousâma*. *Publications de L'école Des Langues Orientales Vivantes* 2(12), 569-585.

Guo, L. (1998). *Early Mamluk Syrian historiography, Al-Yünîni's Dhayl Mir'at al-zamân*. Volume I, Leiden: Brill.

Günaltay, M. Ş. (1991). *İslâm Tarihinin Kaynakları*. Samsun: Endülüs Yayınları.

Hasan b. Ahmed b. Mühellebî (2006). *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*. (Thk.). Teysir Halef, Dimaşk: Tekvin Yayınları.

Hassan, S. (1951). *İbnü'l Adîm*. Cilt I, Dimâşk.

İbn Havkal (2017). *10. Asırda İslâm Coğrafyası*. (Çev.). Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

İbnü'l Adîm (1988). *Bugyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb*. Cilt I. (Thk.). Süheyl Zekkâr, Beyrut: Dârü'l-Fikr.

- Kramer, J. H. (1979). Mukattam. *MEB Ansiklopedisi*. Cilt VIII, 568-569.
- Lewis, B. (1953). Three Biographies from Kamal Ad-Din. *Fuat Köprülü Armağanı*. İstanbul.
- Mallet, A. (2014). *Medieval Muslim Historians and the Franks in the Levant*. Volume II, Leiden.
- Muhammed, b. Şâkir el-Kütübî. (1973). *Fevâtü'l-Vefeyât*. Cilt III, (Nşr.). İhsan Abbâs, Beyrut.
- Öngören, R. (2004). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. *DİA*. Cilt XIX, 441-448.
- Sauvaget, J. (1933). Extraits du Bugyat at Talab d'Ibn al-Adim. *REI*. Volume VII, 393-409.
- Sevim, A. (1976). *Bugyat at-Talab fî Târîh Halab: Selçuklularla İlgili Hal Tercümeleri*. Ankara: TTK Yayınları.
- Sevim, A. (1982). *Biyografilerle Selçuklu Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Sevim, A. (1996). İbnü'l-Adîm'in Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb Adlı Eserin Yayınları Hakkında. *Bellekten* 61(227), 73-80.
- Sevim, A. (1999). İbnü'l Adîm. *DİA*. Cilt XX, 478-479.
- Sevim, A. (2014). *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb'de Selçuklular*. Ankara: TTK Yayınları.
- Sezgin, F. (2010). İbnü'l-Münâdî. *GAS*. 5/2, Frankfurt, 207.
- Şeşen, R. (1998). *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul.
- Takiyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî (1934-1973). *Kitabü's-Sülûk li M'rifeti Düveli'l-Mülûk*. Cilt I-II, (Nşr.). Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire.
- Üçok, B. (1979). *İslâm Tarihi Emevîler Abbasîler*. Ankara: MEB Yayınları.
- Yâkût el-Hamevî (ty.). *Mu'cemü'l-Üdebâ*. Cilt XVI, Mısır.
- Yakut el-Hamevî. (1956). *Mucemü'l-Buldan*. Cilt IV, Tahran: Wüstenfeld Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: İbnü'l-Adîm, Ukaylî kabilesinin önemli şahsiyetlerinden biridir. Küçük yaştan itibaren Kudüs, Dimâşk, Irak ve Hicaz gibi bölgelere giderek önemli âlimlerden ders almıştır. Bu ilimlerle dönemin en önemli âlimleri arasında gösterilen İbnü'l-Adîm, aynı zamanda Şâdbaht ve Hallâviyye medreselerinde müderrislik yaparak birçok âlimin yetişmesine katkı sağlamıştır. Eyyûbîler döneminin kilit şahsiyetlerinden biri olması ve üstlendiği elçilik görevi ile elde ettiği bilgiler yazdığı eserlerin hamurunu oluşturmuştur. Ataları gibi devlet adamı olmasının yanında iyi bir tarihçi, hafız, muhaddis ve edebiyatçı gibi çok yönlü bir kişiliğe sahip olan İbnü'l-Adîm, bu özelliğini eserlerine de yansıtmıştır. Müellifin birçok eseri olmasına rağmen en ünlü ve önemlisi *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb* adlı eseridir. *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb* adlı eser şehir tarihçiliğinin en güzide örneklerinden biridir. İbnü'l-Adîm, eseri kaleme alırken Hatib el-Bağdâdî'nin

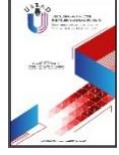
Tarihu Bağdâd, İbn Asâkir'in *Tarihu Medinetü'l-Dımaşk* adlı eserleri örnek almıştır. Eser klasik tarih anlayışına göre yazılmıştır. Klasik tarih anlayışına sahip yazarlar gibi İbnü'l-Adîm de Dünya'yı yedi bölgeye ayırmaktadır. Bu anlayış tarih literâtüründe Irak ve Belh ekolü olarak yer almaktadır. Bu ekollere göre anlayış oluşturan müelliflerin en çok Batlamyus'un *Coğrafya* adlı eserinin etkisini altında kaldıklarını hissettirmektedir. İbnü'l-Adîm'in kaleme aldığı *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb* adlı eserin birinci cildinde Batlamyus'un anlayışı çerçevesinde oluşturulan Irak ekolüne bağlı olduğu saptanmaktadır. Eserin giriş kısmı hem Bağdatlı olması hem de Irak ekolüne bağlı olması sebebi ile eser Halep eksenli işlenmektedir. Ayrıca ifade edilen yedi bölge anlayışına göre, Halep ve çevresi Dünya'nın merkezi kabul edilen dördüncü bölgede yer almaktadır. Eser, Halep ile başlar. Ardından Kınnesrîn, Antakya, Menbic, Rusâfe Hişâm, Hunâsıra, Bâlis, Sermîn, Kefertâb, Efâmiyye, Şeyzer, Hama, Tarsus, Hârûniye, Payas, Eyas, Maraş, Hades, Malatya, Ayntâb gibi şehirler hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca Şam'ın faziletleri, Şam Denizi, nehirler, göller ve Halep'e bağlı kaleler hakkında bilgiler yer almaktadır. Verilen bilgiler sadece tarihi değil aynı zamanda coğrafî, ekonomik, kültürel ve dinî gibi birçok disiplini bünyesinde barındırmaktadır. Hatta eserin mekân anlayışını ön planda tutarak bilgi vermesi tarihin bütünlük anlayışından bağımsız olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır. İbnü'l-Adîm eser içerisinde anlattığı tarihi olayları açık ve anlaşılır bir şekilde anlatmaktadır. Bu eserin büyük önem arz etmesinin nedenidir. Ayrıca İslâm ve Arap âlemini, Halep ve Şam dönemini anlatan en iyi kitap olması da diğer bir önemli noktasını oluşturmaktadır. Eserin birçok özeti yer almaktadır. Bunlar: Abûzer Ahmed b. İbrahim Halebî'nin *Künuzu'z-Zeheb fî Tarihi Haleb*, Muhammed b. İbrahim b. Yusuf el-Hanbelî'nin *Dürrü'l-Habeb fî Tarihi A'yânı Haleb*, İbn Hatîb'in *ed-Dürrü'l-muntehab fî (tekmileti) Târîhi Haleb*, Sıbt İbnü'l-Acemî'nin *Künûzü'z-Zeheb ve İbnü's-Şihne'nin Nüzhetü'n-nevâzir fî Ravzi'l-menâzir*.

EXTENDED ABSTRACT: Ibn al-Adim is one of the important figures of the tribe from Uqaylid. He took lessons from important scholars from a young age by going to regions such as Jerusalem, Damascus, Iraq and Hejaz. Ibn al-Adim, who is shown among the most important scholars of the period with these sciences, also contributed to the training of many scholars by working as a professor in Sadbaht and Hallaviyya madrasahs. Being one of the key figures of the Ayyubids period and the information he gained through his mission as an ambassador, he formed the dough of the works that he wrote. Ibn al-Adim, who had a versatile personality such as a good historian, hafiz, muhaddis, and man of letters, reflected this feature in his works besides being a statesman like his ancestors. The most famous and important one is *Bughyat at-Talab fi Tarikh Halab* although the author has many works. The work called *Bughyat at-Talab fi Tarikh Halab* is one of the most outstanding examples of urban historiography. Ibn al-Adim took the works of Hatib el-Baghdadi's *Tarikh Baghdad* and Ibn Asakir's *Tarikh Medinet el-Dimask* as an example while writing the work. The work was written according to the classical understanding of history. Also Ibn al-Adim divides the world into seven regions like writers with a classical understanding of history.

This understanding takes its place in the history literature as the İraqi and Belh school. According to these schools, it is felt that the authors who have created the concept are mostly under the influence of Ptolemy's work called Geography. In the first volume of the work called *Bughyat at-Talab fi Tarikh Halab*, written by Ibn al-Adim, it is determined that he is connected to the İraqi school, which was formed within the framework of Ptolemy's concept. The work is processed in the Aleppo axis with reason of the fact that the introduction part of the work is both from Baghdad and connected to the İraqi school. Additionally, Aleppo and its surroundings are located in the fourth region, which is considered the center of the world according to the concept of seven regions. The work begins with Aleppo. Then, it gives information about cities such as Kinnesrin, Antakya, Manbij, Rusafe Hisam, Hunasıra, Balis, Sermin, Kefertab, Efamiyye, Şeyzer, Hama, Tarsus, Haruniye, Payas, Eyas, Maras, Hades, Malatya, Ayntab. Also information takes place in about the virtues of Damascus, the Damascus Sea, rivers, lakes and the fortresses of Aleppo. The information given encompasses not only history, but also many disciplines such as geographical, economic, cultural and religious. Furthermore, the fact that the work gives information by keeping the understanding of space in the foreground clearly reveals that history cannot be independent from the understanding of integrity. Ibn al-Adim describes the historical events that he narrated in the work in a clear and understandable way. This is why this work presents great importance. In addition, it constitutes another important point that it is the best book describing the Islamic and Arab world, the period of Aleppo and Damascus. There are many summaries of the work. These are: Ebu Zer Ahmed b. Ibrahim Halabi's *Kunuz ez-Zeheb fi Tarikh Halab*, Muhammad b. Ibrahim b. Yusuf al-Hanbali's *Durr el-Habebe fi Tarikh Ayanı Halab*, Ibn Hatib's *ed-Durru'l-muntehab fi (tekmileti) Tarikh Halab*, Sibte Ibn al-Acem's *Kunuz ez-Zeheb* and Ibn as-Sine's *Nuzhet en-nevazir fi Ravz al-menazir*.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

PANDEMİ SÜRECİNDE ORTAOKUL KIZ ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL VE SOSYAL UYUM DÜZEYLERİ VE OKULU BIRAKMA DURUMLARI

PERSONAL AND SOCIAL ADAPTATION LEVELS AND SCHOOL DROPOUT SITUATIONS OF SECONDARY SCHOOL GIRL STUDENTS DURING THE PANDEMIC PROCESS

Selma KAHRAMAN

Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
Halk Sağlığı Hemşireliği ABD.,
Şanlıurfa/Türkiye.
Assoc. Prof., Harran University,
Department of Public Health Nursing,
Faculty of Health Sciences,
Şanlıurfa/Turkey.
skahraman1308@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4486-6629

Suzan HAVLIOĞLU

Dr. Öğr. Üy., Harran Üniversitesi,
Sağlık Meslek Yüksekokulu,
Şanlıurfa/Türkiye.
Asst. Prof., Harran University, Health
Services Vocational School,
Şanlıurfa/Turkey.
suzanhavlioglu@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5593-5688

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.987014

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 25.08.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 17.12.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kahraman, S. & Havlioğlu, S. (2021). Pandemi Sürecinde Ortaokul Kız Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeyleri ve Okulu Bırakma Durumları. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1821-1834.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu araştırma pandemi sürecinde ortaokullarda öğrenin gören kız öğrencilerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ve okulu bırakma durumlarını belirlemek amacıyla kesitsel tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Şanlıurfa ilinde sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı sayılan 3 köy okulunda bulunan 94 kız öğrenci oluşturmuştur. Bu çalışmada Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE) kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi SPSS 22.0 programında tanımlayıcı istatistik ve sürekli değişkenler yönünden farkın önemliliği bağımsız gruplarda t testi ve F-testi (tek yönlü ANOVA) ile araştırılmıştır. Bu çalışmada kız öğrencilerin %59,6'sı uzaktan eğitimde derslere katılmadığını, %5,3'ü ise pandemi sürecinde okulu bıraktığı görülmüştür. Kız öğrencilerin toplam uyum puan ortalamaları $73,91 \pm 19,56$ olduğu, bu puanın düşük olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin sosyal uyum puanı ve kişisel uyum puan ortalamasının düşük olması, sosyal ve kişisel olarak uyumlu olmadığı saptanmıştır. HKE normlarına göre tedavi edici ruh sağlığı uygulamalarına alınması gereken, %25 yüzdeline dilimin karşılığı olan genel uyumda 70, sosyal uyumda 40, kişisel uyumda 30 ve altında puan alan öğrenciler değerlendirildiğinde; araştırmaya katılan kız öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamalarının tedavi edici ruh sağlığı uygulamalarına alınması gereken puanda olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Kız Öğrenci, Kişisel/Sosyal Uyum, Okul, Sağlık

Abstract: This research was conducted as a cross-sectional descriptive study in order to determine the personal and social adjustment levels and dropout status of secondary school female students during the pandemic process. The sample of the study consisted of 94 female students in 3 village schools in Şanlıurfa province, which are considered to be socially and economically disadvantaged. Hacettepe Personality Inventory (HCI) was used in this study. Evaluation of the data The significance of the difference in terms of descriptive statistics and continuous variables in SPSS 22.0 program was investigated with independent samples t-test and F-test (One way ANOVA). A p value below 0.05 was considered significant for all analyses. In this study, it was seen that 59.6% of female students did not attend distance education classes, and 5.3% dropped out of school during the pandemic period. It was observed that the total mean score of adjustment of female students was 73.91 ± 19.56 , and this score was lower. The mean score of social cohesion and mean score of personal adjustment of the female students were lower, it was determined that they were not socially and personally compatible. When the students who should be included in the therapeutic mental health practices according to HCI norms, who score 70 in general adjustment, 40 in social adjustment, and 30 and below in personal adjustment, which corresponds to the 25% percentile, were evaluated, It was seen that the mean score of social adjustment of female students participating in the study was at the point that should be taken into therapeutic mental health practices.

Key Words: Pandemic, Girl Students, Personal/Social Adaptation, School, Health

GİRİŞ

İlk kez Aralık 2019'da tespit edilen ve tüm dünyaya yayılan yeni koronavirüs hastalığı (Covid-19) ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak küresel etkisini devam ettirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) pandemi ilanı ile birlikte Covid-19 etkeni kıtalar arası milyonlarca insanı etkileyerek, duyarlı kişilerde ölüme neden olmuştur (Arı ve Duman, 2020; Hacettepe İç Hastalıkları Derneği, 2021; Khoury ve Karam, 2020). Pandemi bireyi ve toplumu sosyolojik, psikolojik gibi birçok düzeyde etkileyen ve bozulmalara neden olan sosyal bir olgudur. Çünkü insanlar bulaşıcı hastalığın kendisine vereceğini zarar algısı arttıkça panik ve stres daha fazla yaşamakta ve daha farklı davranışlar sergilemektedirler. Dünyanın dört bir yanındaki hükümetlerin çoğu, Covid-19 salgınının yayılmasını önlemek amacıyla eğitim kurumlarında yüz yüze eğitime geçici olarak ara vermiş ve uzaktan eğitime geçmiştir (Karataş, 2020; Sarı ve Nayır, 2020; Yıldırım, 2020). Ülke çapındaki bu kapanışlar UNESCO'nun 1 Mart 2021 verilerine göre 144.697.476 öğrenciyi etkilemiştir (UNESCO, 2021).

Uzaktan eğitim, kendine özgü düzenlemeler ve öğretme teknikleri gerektiren elektronik olsun ya da olmasın farklı ortamlarda gerçekleştirilen öğrenme şeklidir. Bu eğitimin avantajları; zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde eğitimin verilebilmesi, bir dersin tekrar tekrar izlenebiliyor olması, teknolojinin eğitim içeriklerinde önemli bir yer alması ve bu konuda öğrencilerde beceri geliştirilmesi olarak sayılabilir (Dede vd., 2021; Erdem ve Arı, 2021; Karataş, 2020). Dezavantajları ise; motivasyon düşüklüğü, ölçme ve değerlendirme zorluğu, bilgisayar ve internet gibi gerekli alt yapının yetersizliği, eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olabilmesi, etkileşim ve iletişimde yetersizlik oluşturması, sosyalleşmede yaşanan sorunlardır (Dede vd., 2021; Kaynar vd., 2020; Sarı ve Nayır, 2020; Yakut, 2020; Yıldırım, 2020). Pandemi döneminde eğitimde yaşanan olumsuzluklar arasında sayılabilecek durumlar özetlendiğinde, öğrenme kaybı ve okulu bırakma oranlarının artması başta gelmektedir (Dede vd., 2021; Erdem ve Arı, 2021; Karataş, 2020; Kaynar vd., 2020; Sarı ve Nayır, 2020; Yakut, 2020; Yıldırım, 2020).

Ülkemizin birçok yöresinde özellikle Şanlıurfa'da kız çocuklarda okullaşma oranı çok düşüktür. Bu yüzden UNICEF eğitim hakkından yoksun kalan çocuklar arasında kız çocuklar üzerine odaklanılarak tüm çocuklar için kaliteli eğitime erişim için çabaların artırılmasının ve kız çocuklarını okula devam etmekten ve okulda başarı göstermekten alıkoyan tüm engellerin sistematik biçimde ortadan kaldırılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır

(Adıgüzel, 2013). Bu nedenle Covid-19 salgınının ve uzaktan eğitimin kız öğrencileri daha fazla olumsuz etkilediğini düşündürmektedir.

Öğrenme sorumluluğunun büyük bir kısmını öğrenciye veren uzaktan eğitim sürecinde yaşanan derse girmeme, dersi yarıda bırakma, motivasyon kaybı gibi öğrenci kaynaklı sorunların ve uyum düzeylerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Ergen olarak kabul edilen ortaokul dönemi öğrencilerinin ruhsal, zihinsel, motor ve sosyal becerilerini kazanmalarını sağlayan faktörler akran grupları ve okuldur (Adıgüzel, 2013; Kalyencioğlu ve Kutlu, 2010; Kaynar vd., 2020). Bu doğrultuda Covid-19 salgını süreci içerisinde ortaokul kız öğrencilerinin psikolojik, sosyolojik ve duygusal uyum düzeylerinin ve okulu bırakma durumlarının araştırılması gerekmektedir (Alicılar vd., 2020; Baykal, 2020; Dede vd., 2021; Erdem ve Arı, 2021; Kaynar vd., 2020). Ayrıca kız öğrencilerin bu sürece uyum durumlarının bilimsel yöntemlerle belirlenmesi bu konuda bilgi eksikliğini giderecek ve olası bir durum için yine birçok afette olduğu gibi hazırlıklı olunmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede bu araştırma pandemi sürecinde ortaokul kız öğrencilerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ve okulu bırakma durumlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın tipi: Bu araştırma pandemi sürecinde ortaokullarda öğrenim gören kız öğrencilerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ve okulu bırakma durumlarını belirlemek amacıyla kesitsel tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın evrenini Girls in Action-Covid Response Team adlı proje kapsamında olan Şanlıurfa ilinde sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı sayılan 3 köy okulunda bulunan kız öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme yöntemine gidilmemiş olup, proje kapsamında ulaşılan ve araştırmayı kabul eden 94 kız öğrenci örneklem grubuna dahil edilmiştir. Öğrencilere uzaktan eğitim dersleri sırasında ulaşılmış, araştırma hakkında bilgi verilerek sözel onam alınmış ve anketler öğrencilere öğretmenleri vasıtasıyla ulaştırılmıştır. Ulaşılan kız öğrenci 152'dir. Öğrencilerin 22'si araştırmaya katılmayı kabul etmemiş, 36 öğrenci veri toplama araçlarına eksik yanıt vermiş veya yanıtlamadığından veri analizine dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları: Bu araştırmada Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE) kullanılmıştır. Hacettepe Kişilik Envanteri, bireyin kişisel ve sosyal uyum düzeylerini ölçen ve "Kişisel Uyum" ve "Sosyal Uyum" olmak üzere iki temel bölüm ile sekiz alt ölçekten ve toplam 168 maddeden meydana

gelmiştir. HKE “Kişisel Uyum” (Kendini Gerçekleştirme (KG), Duygusal Kararlılık (DK), Nevrotik Eğilimler (NE), Psikotik Belirtiler (PB) için dört ve “Sosyal Uyum” (Aile İlişkileri (Aİ), Sosyal ilişkiler (Sİ), Sosyal Normlar (SN), Antisosyal Eğilimler (AE) için dört olmak üzere 8 alt gruptan oluşmuştur. “Kişisel Uyum” ve “Sosyal Uyum” puanlarının toplamı “Genel Uyum” puanını oluşturmaktadır. Çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.86 bulunmuş olup, ölçek geçerli ve güvenilirdir (Özgül, 1992). Bu araştırmada iç tutarlılık katsayısı 0,91 olarak hesaplanmıştır.

Etik Onay ve İzinler

Araştırma öncesi Sağlık Bakanlığı'nın Bilimsel Araştırma Platformuna (2021-03-30T11_56_20.) yapılan online başvuru ile gerekli çalışma izni, Harran Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan da etik izin (Karar No: 24.05.2021/10) ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır.

İstatistiksel Analiz

Elde edilen veriler SPSS 22.0 ile analiz edilmiştir. İstatistiksel analizlerde sürekli değişkenler için ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler; nominal değişkenler için sayı ve yüzde kullanılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunlukları, normal dağılım grafikleri, çarpıklık ve basıklık katsayı değerleri birlikte incelenerek belirlenmiştir. Sürekli değişkenler yönünden farkın önemliliği bağımsız gruplarda t testi ve F-testi (tek yönlü ANOVA) ile araştırılmıştır. Tüm analizler için 0,05'in altındaki p değeri anlamlı kabul edilmiştir.

Bulgular

Bu araştırmaya katılan kız öğrencilerin %60,6'sının 12 yaş ve üstü olduğu saptanırken, yaş ortalaması $11,96 \pm 1,21$ olarak hesaplanmıştır. Kız öğrenci annelerinin %47,9'unun okuryazar olmadığı, babalarının ise %58,5'inin ilköğretim veya daha üstü eğitime sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin %58,5'inin aile üye sayısı 3-8 kişiliktir. Kız öğrencilerinin %57,4'ünün aile gelirlerinin giderlerine eşit olduğunu ifade etmiştir.

Kız öğrencilerin %14,9'u ailesinden birinin Covid-19 hastalığı geçirdiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %59,6'sı uzaktan eğitim derslerine katılmadıklarını; katılmama nedenleri olarak %54,8'i tablet, telefon ve bilgisayar, %31,0'ı internet olmamasından dolayı olduğunu söylemiştir. Kız öğrencilerin %5,3'ü pandemi sürecinde okulu bıraktığını ifade etmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Hacettepe Kişilik Envanterine Göre Kişilik, Sosyal, Genel ve Alt Boyutları Uyum Puanlarına İlişkin İstatistiksel Değerler

	N	\bar{x}	Ss	Min	Max	Tam Değer
Genel Uyum Puanı	94	73,91	19,56	11	124	160
Kişisel Uyum Puanı	94	36,77	10,64	6	66	80
Sosyal Uyum Puanı	94	37,13	10,07	5	58	80
Kendini Gerçekleştirme	94	9,39	3,08	1	19	20
Duygusal Kararlılık	94	9,14	2,87	2	16	20
Nevrotik Eğilimler	94	8,83	3,53	1	17	20
Psikotik Belirtiler	94	9,41	3,33	2	18	20
Aile İlişkileri	94	8,96	2,98	2	16	20
Sosyal ilişkiler	94	9,70	3,12	2	17	20
Sosyal Normlar	94	9,66	2,80	0	16	20
Anti Sosyal Eğilimler	94	8,82	3,47	0	18	20

Tablo 1'e göre kız öğrencilerin toplam uyum puan ortalamalarının $73,91 \pm 19,56$ olduğu, bu puanın 0-160 puan aralığının orta noktası olan 80 puandan düşük olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin sosyal uyum puanı ortalaması (37,13) ve kişisel uyum puan ortalaması (36,13), 0-80 puan aralığının orta noktası olan 40 puandan düşük olduğu için sosyal ve kişisel olarak uyumlu olmadığı saptanmıştır.

Sayfa | 1826

HKE normlarına göre tedavi edici ruh sağlığı uygulamalarına alınması gereken, %25 yüzdelerlik dilimin karşılığı olan genel uyumda 70, sosyal uyumda 40, kişisel uyumda 30 ve altında puan alan öğrenciler değerlendirildiğinde kız öğrencilerinin sosyal uyum puan ortalamalarının bu düzeyde olduğu görülmüştür. Alt boyutların hepsinin puanı ortalaması ise %50 dilime karşılık gelmektedir.

Tablo 2: Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Genel, Kişilik ve Sosyal Uyum Puan Ortalamaları

Değişkenler	Genel Uyum $\bar{X} \pm SS$	Kişisel Uyum $\bar{X} \pm SS$	Sosyal Uyum $\bar{X} \pm SS$
Yaş			
12 yaş altı	76,4 \pm 22,1	38,2 \pm 11,3	38,2 \pm 12,4
12 yaş ve üstü	72,2 \pm 17,7	35,8 \pm 10,1	36,4 \pm 8,5
t	1,016	1,057	0,856
p	0,312	0,293	0,394
Anne Eğitim Durumu			
Okuryazar Değil	77,6 \pm 18,8 70,4 \pm 19,7	39,2 \pm 9,7 34,5 \pm 11,0	38,4 \pm 10,2 35,8 \pm 9,8

Okuryazar ve daha üstü	1,814	2,157	1,250
t	0,073	0,034	0,215
p			
Uzaktan Eğitime Katılma Durumu			
Evet	76,18±21,4	38,1±11,5	38,0±11,1
Hayır	72,3±18,2	35,8±9,9	36,5±9,3
t	0,926	1,057	0,681
p	0,357	0,293	0,497
Pandemi Sürecinde Okulu Bırakma Durumu			
Evet	64,6±34,0	33,2±15,4	31,4±18,8
Hayır	74,4±18,6	-0,770	37,4±9,4
t	-1,095	0,443	-1,314
p	0,276		0,192

Tablo 2’de verilen bilgilere göre 12 yaş ve üstü kız öğrencilerin genel, sosyal ve kişisel uyum puanlarının 12 yaş altına göre daha düşüktür. Yaş ile uyum puanları arasında istatistiksel fark anlamlı değildir ($p>0.05$).

Uzaktan eğitime katıldığını ifade eden kız öğrencilerin genel, sosyal ve kişisel uyum puan ortalamaları katılmayanlara göre daha yüksektir ($p>0.05$). Pandemi sürecinde okulu bırakmadığını belirten öğrencilerin de genel, sosyal ve kişisel uyum puan ortalamaları bırakan öğrencilere göre daha yüksektir. Bu iki değişken arasında istatistiksel fark anlamlı değildir ($p>0.05$).

Sayfa | 1827

Annelerinin okuryazar olmadığını belirten öğrencilerin kişisel uyum puan ortalaması $39,2±9,7$ iken, anneleri okuryazar yâda daha üstü eğitime sahip olan kız öğrencilerin puan ortalaması $34,5±11,0$ olarak hesaplanmış ve bu değişkenler arasında istatistiksel fark anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$).

Tartışma

Bu çalışma, kız çocukların eğitim durumunda dezavantajlı olarak en belirgin görüldüğü ilde yapılması, uzaktan eğitimin kız çocukları üzerinde etkisini ortaya çıkarması açısından önemlidir. Ayrıca bu çalışma pandemi sürecinde kız çocuklarının uyum durumları ve okulu bırakma durumunu irdeleyen ilk çalışmadır. Ülkemizin kız çocuklarında düşük okullaşma oranları, okur-yazar olmayan kadınların bebek ve anne ölüm oranlarının yüksekliği gibi temel göstergelerden de görülebileceği gibi, bu durum hem çocuğun gelişimi ve eğitimi hem de toplumun geleceği üzerinde olumsuz etki yaratabileceği (Adıgüzel, 2013; Erdem ve Arı, 2021) düşüncesiyle bu konudaki çalışmaların öncelikli alınması önemlidir.

Bu çalışmada ortaokula giden kız öğrencilerin kişisel, sosyal uyum puan ortalamasını düşük çıkması öğrencilerin sosyal ve kişisel olarak uyumlu olmadıklarını göstermiştir. Ayrıca öğrencilerin sosyal uyum puan ortalamaların 40 puanın altında olması tedavi edici ruh sağlığı uygulamalarına alınması gerektiğini göstermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar olmadığı için kıyaslama yapılmamakla beraber aynı envanteri kullanan kız öğrencilerin çoğunlukta olduğu bir araştırmada öğrencilerin aldığı genel uyum puanı $100,29 \pm 18,67$ olarak hesaplanmış ve bu puanın %75,0'lık dilimden daha yukarda olduğu görülmüştür (Kalyencioğlu ve Kutlu, 2010). Bu sonuç, kız öğrencilerin uzaktan eğitimle değişen bu duruma uyum sağlayamadıklarını, pandemi sürecinin gerektirdiği davranış biçimlerini benimsemediğini özellikle sosyal uyum durumlarının daha kötüye gittiğini düşündürülebilir.

Bu çalışma sonucunu destekler biçimde yapılan bir araştırmada; kız öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin genel puanları, düşünceleri, tutumları ve öğretim alt boyutu ile ilgili puanları erkek öğrencilerin puanlarından daha düşük bulunmuştur (Kaynar vd., 2020). Başka bir çalışmada ise kız öğrencilerin pandemi sürecinde, kişisel bakım ve temizliğe dikkat etme, kurallara uyma ve uymayanları uyarma, aile üyeleriyle (anne, baba, kardeş) sorun yaşama sıklığı ve okula gitme isteği konularında "arttı" seçeneği üzerinden, "çevrimiçi (online) derslerde öğrenme düzeyi" konusunda da "azaldı" seçeneği üzerinden anlamlı fark oluşturdukları görülmektedir (Yakut, 2020).

Sayfa | 1828

Bu araştırmada istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmasa da 12 yaş altının, uzaktan eğitime katıldığını ve okulu bırakmadığını ifade eden kız öğrencilerin genel, sosyal ve kişisel uyum puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur ($p > 0,05$). Bu sonuçlar okulu bırakmanın ya da derslere uzaktan bile olsa katılmanın kişisel ve sosyal uyuma etkisinin olumlu olduğunu gösterecek araştırmacılara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Ayrıca anneleri okuryazar olmayan kız öğrencilerin kişisel uyum puanlarının anlamlı olarak yüksek olması düşündürücü bir faktördür ($p < 0,05$).

Bu çalışmada kız öğrencilerin %59,6'sı uzaktan eğitim derslerine katılmadığını belirtmiştir. Okul devamsızlığı büyük bir sorundur. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), okul devamsızlığının en yüksek olduğu illeri tespit etmek ve devamsızlık nedenlerini ortaya çıkarmak için birkaç çalışmalar yapmış ve rapor hazırlamıştır. MEB'in 2019 Yılı göre; ortaokullarda 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrencilerin oranı da yüzde 9,98'den yüzde 9,90'a düşmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2020 Küresel Salgın Döneminde

Uzaktan Eğitim İzleme ve Değerlendirme Raporuna göre uzaktan eğitim sürecinde EBA üzerinden gerçekleştirilen çevrim içi derslere katılma durumuna bakıldığında öğrencilerin %76'sı canlı derslere katıldığını, %24'ü ise canlı derslere katılmadıklarını belirtmişlerdir (Erdem ve Arı, 2021). Oysa bu çalışmada derse katılmama oranının oldukça yüksek olması bu durumu yakından takip edilmesi teşvik edici noktaların yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada pandemi sürecinde ortaokula giden kız öğrencilerin sosyal ve kişisel olarak uyumlu olmadığı ve öğrencilerin sosyal uyum düzeylerinin tedavi edici ruh sağlığı uygulamalarına alınması gerektiği saptanmıştır. Bu çalışmada kız öğrencilerin %59,6'sının uzaktan eğitim derslerine katılmadığı, %5,3'ü ise pandemi sürecinde okulu bıraktığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda;

- Pandemi süreciyle birlikte hayatımıza yoğun olarak giren uzaktan eğitimin özellikle kız öğrencilerinde etkili ve verimli değerlendirilmesi için araştırmalar artırılmalıdır,
- Çevrim içi derslere devamsızlık nedenlerinin tespit edilmesi kadar bu devamsızlık durumuna neden olan etkenlerin giderilmesi için programlar yapılmalıdır,
- Kız öğrencilerin hem kişisel hem de sosyal uyum durumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi, irdelenmesi ve önlemeye yönelik uygulamaların artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, A. (2013). Kız Çocuklarının Okullaşma Engelleri ve Çözüm Önerileri (Şanlıurfa Örneği). *Ekev Akademi Dergisi* 17(56), 325-345.

Alicılar, H. E. vd. (2020). Toplumda Covid-19 Pandemisiyle İlgili Farkındalık, Tutum ve Davranışların Değerlendirilmesi. *Estüdam Halk Sağlığı Dergisi* 5, 1-16.

Arı, M. & Duman, T. (2020). COVID-19 and Mental Health. *Duzce Med J* 22(1), 19-22.

Baykal, E. (2020). Covid-19 Bağlamında Psikolojik Dayanıklılık, Kaygı ve Yaşam Doyum İlişkisi. *International Journal of Social and Economic Sciences* 10(2), 68-80.

Dede, N. vd. (2021). Covid-19 Süreci ile Başlayan Uzaktan Eğitimde Ortaokul Öğrencilerinin Öz Düzenleme ve Derse Katılım İlişkisinin

İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 39, 126-134.

Erdem, S. & Arı, A. G. (2021). Çevrim İçi Eğitimde Öğrencilerin Devamsızlık Nedenlerinin Araştırılması. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi (JOSSE)* 4(1), 57- 79.

Hacettepe İç Hastalıkları Derneği. (Ed.). İskit, A. T., Tanrıöver, M. D. & Uzun, Ö. Covid-19 Pandemi Raporu (20 Mart-20 Kasım 2020). Ocak. 2021.

Hamza, A. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Akademik Yazım Kuralları*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Kalyencioğlu, D & Kutlu, Y. (2010). Ergenlerin Aile İşlevi Algılarına Göre Uyum Düzeyleri. *İ.Ü.F.N. Hem Dergisi* 18(2), 56-62.

Karataş, Z. (2020). Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4(1), 3-15

Kaynar, H. vd. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşleri. *Turkish Studies* 15(7), 3269-3292.

Khoury R. & Karam G. (2020). Impact of COVID-19 On Mental Health Care of Older Adults: In Sights From Lebanon (Middle East). *International Psychogeriatrics* 24, 1-4.

Özgüven İ. E. (1992). *Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı*. İkinci Revizyon. Ankara, 1-62.

Sarı T. ve Nayır F. (2020). Pandemi Dönemi Eğitim: Sorunlar ve Fırsatlar. *Turkish Studies* 15(4), 959-975.

UNESCO. (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü). *COVID-19'un Eğitime Etkisi*. Erişim Adresi: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>. Erişim Tarihi: 01.07.2021.

Yakut, S. (2020). Pandemi Sürecinin Lise Öğrencileri Üzerindeki Psikososyal Etkilerinin İncelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 7(58), 2334-2347.

Yıldırım, S. (2020). Salgınların Sosyal-Psikolojik Görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) Pandemi Örneği. *Electronic Turkish Studies* 15(4), 1331-1351.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: İlk kez Aralık 2019'da tespit edilen ve tüm dünyaya yayılan yeni koronavirüs hastalığı (Covid-19) ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak küresel etkisini devam ettirmektedir. Pandemiler tıbbi bir fenomen olmanın yanında bireyi ve toplumu birçok düzeyde etkileyen ve bozulmalara neden olan sosyal bir olgudur. Çünkü bulaşıcı hastalığın ortaya çıkardığı tehdit algısı arttıkça

panik ve stres yaşayan insanlar, her zaman olduğundan daha farklı davranışlar sergilemektedirler. Dünyanın dört bir yanındaki hükümetlerin çoğu, Covid-19 salgınının yayılmasını önlemek amacıyla eğitim kurumlarında yüz yüze eğitime geçici olarak ara vermiş ve uzaktan eğitime geçmiştir. Pandemi döneminde eğitimde yaşanan olumsuzluklar arasında sayılabilecek durumlar özetlendiğinde, öğrenme kaybı ve okulu bırakma oranlarının artması başta gelmektedir. Ülkemizin birçok yöresinde özellikle Şanlıurfa'da kız çocuklarda okullaşma oranı çok düşüktür. Bu yüzden UNİCEF eğitim hakkından yoksun kalan çocuklar arasında kız çocuklar üzerine odaklanılarak tüm çocuklar için kaliteli eğitime erişim için çabaların artırılması ve kız çocuklarını okula devam etmekten ve okulda başarı göstermekten alıkoyan tüm engellerin sistematik biçimde ortadan kaldırılmasını gerektiğini vurgulamaktadır (Adıgüzel, 2013). Bu nedenle Covid-19 salgını ve uzaktan eğitim kız öğrencilerini daha fazla olumsuz etkilediğini düşündürmektedir. Bu çerçevede bu araştırma pandemi sürecinde ortaokul kız öğrencilerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ve okulu bırakma durumlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Kesitsel tanımlayıcı bir araştırmadır. Kesitsel tanımlayıcı yapılan bu araştırmanın evrenini Girls in Action- Covid Response Team adlı proje kapsamında olan Şanlıurfa ilinde sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı sayılan 3 köy okulunda bulunan kız öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme yöntemine gidilmemiş olup, proje kapsamında ulaşılan ve araştırmayı kabul eden 94 kız öğrenci örneklem grubuna dahil edilmiştir. Öğrencilere uzaktan eğitim dersleri sırasında ulaşılmış, araştırma hakkında bilgi verilerek sözel onam alınmış ve anketler öğrencilere öğretmenleri vasıtasıyla ulaştırılmıştır. Bu araştırmanın verilerini Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE) kullanılarak toplanmıştır. Araştırma öncesi Sağlık Bakanlığı'nın Bilimsel Araştırma Platformuna (2021-03-30T11_56_20.) yapılan online başvuru ile gerekli çalışma izni, Harran Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan da etik izin (Karar No: 24.05.2021/10) alınmıştır. Elde edilen veriler IBM SPSS Statistics v.22.0 paket programına kaydedilerek değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizlerde sürekli değişkenler için ortalama, standart sapma, minimum maksimum değerler; nominal değişkenler için sayı ve yüzde kullanılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunlukları Shapiro-Wilk testi, normal dağılım grafikleri, çarpıklık ve basıklık katsayı değerleri birlikte incelenerek belirlenmiştir. Sürekli değişkenler yönünden farkın önemliliği bağımsız gruplarda t testi ve F-testi (tek yönlü ANOVA) ile araştırılmıştır. Tüm analizler için 0,05'in altındaki p değeri anlamlı kabul edilmiştir. Bu araştırmaya katılan kız öğrencilerin %60,6'sının 12 yaş ve üstü olduğu saptanırken, yaş ortalaması $11,96 \pm 1,21$ olarak hesaplanmıştır. Kız öğrenci annelerin %47,9'unun okuryazar olmadığı, babalarının ise %58,5'inin ilkökul veya daha üstü eğitime sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin %58,5'i aile üye sayısı 3-8 kişiliktir. Kız öğrencilerinin %57,4'ünün aile gelirlerinin gidere eşit olduğunu ifade etmiştir. Kız öğrencilerin %14,9'u ailesinden birinin covid-19 hastalığı geçirdiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %59,6'sı uzaktan eğitim derslere katılmadıklarını; katılmama nedenleri olarak %54,8'i tablet, telefon, bilgisayar, %31,0'ı internet olmamasından

dolayı olduğu söylemiştir. Kız öğrencilerin %5,3'ü pandemi sürecinde okulu bıraktığını ifade etmiştir. Kız öğrencilerin HKE toplam uyum puan ortalamaları $73,91 \pm 19,56$ olduğu, bu puanın 0-160 puan aralığının orta noktası olan 80 puandan düşük olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin sosyal uyum puanı ortalaması (37,13) ve kişisel uyum puan ortalaması (36,13), 0-80 puan aralığının orta noktası olan 40 puandan düşük olduğu için sosyal ve kişisel olarak uyumlu olmadığı saptanmıştır. HKE normlarına göre tedavi edici ruh sağlığı uygulamalarına alınması gereken, %25 yüzdelerlik dilimin karşılığı olan genel uyumda 70, sosyal uyumda 40, kişisel uyumda 30 ve altında puan alan öğrenciler değerlendirildiğinde kız öğrencilerinin sosyal uyum puan ortalamalarının bu düzeyde olduğu görülmüştür. Alt boyutların hepsinin puanı ortalaması ise %50 dilime karşılık gelmektedir. Annelerinin okur-yazar olmadığını belirten öğrencilerin kişisel uyum puan ortalaması $39,2 \pm 9,7$ iken, anneleri okur-yazar yâda daha üstü eğitime sahip olan kızların puan ortalaması $34,5 \pm 11,0$ olarak hesaplanmış ve bu değişkenler arasında istatistiksel fark anlamlı çıkmıştır ($p < 0,05$). Bu çalışmada pandemi sürecinde ortaokula giden kız öğrencilerin sosyal ve kişisel olarak uyumlu olmadığı ve öğrencilerin sosyal uyum düzeylerinin tedavi edici ruh sağlığı uygulamalarına alınması gerektiği saptanmıştır. Bu çalışmada kız öğrencilerin %59,6'sının uzaktan eğitim derslere katılmadığı, %5,3'ü ise pandemi sürecinde okulu bıraktığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda; Pandemi süreciyle birlikte hayatımıza yoğun olarak giren uzaktan eğitimin özellikle kız öğrencilerinde etkili ve verimli değerlendirilmesi için araştırmalar artırılmalı, evrim içi derslere devamsızlık nedenlerinin tespit edilmesi kadar bu devamsızlık durumuna neden olan etkenlerin giderilmesi için programlar yapılmalı ve kız öğrencilerin hem kişisel hem de sosyal uyum durumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi, irdelenmesi ve önlemeye yönelik uygulamaların artırılması gerekmektedir.

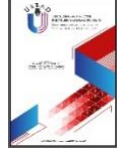
EXTENDED ABSTRACT: The new coronavirus disease (Covid-19), which was first detected in December 2019 and spread all over the world, persists as a serious public health problem globally. In addition to being a medical phenomenon, pandemics are a social phenomenon that affects the individual and society at various levels and causes deterioration. As the perceived threat posed by the communicable disease increases, people who experience panic and stress exhibit different behaviors than usual. Most governments around the world have temporarily suspended face-to-face education in educational institutions and switched to distance education to prevent the spread of the Covid-19 pandemic. When we sum up the problems experienced in education during the pandemic, the increase in learning loss and school dropout rates come first. In many regions of our country, especially in Şanlıurfa city, the schooling rate for girls is very low. Therefore, UNICEF emphasizes that girls, among children who are deprived of the right to education, should be given special importance, all children should be given the right to access quality education and that all barriers to girls' right to school and showing success should be eliminated systematically (Adıgüzel, 2013). For this reason, the Covid-19 pandemic and distance education suggests that female

students are affected more negatively by these negative conditions. In this context, this study was conducted to determine the personal and social harmony levels and dropout status of secondary school female students during the pandemic process. The study used a cross-sectional descriptive design. The population of this cross-sectional descriptive study consisted of female students in 3 rural schools, which are considered to be socially and economically disadvantaged in Şanlıurfa city and placed within the scope of the Girls in Action-Covid Response Team project. No sampling method was used in the study; instead, 94 female students who were reached within the scope of the project and accepted to participate in the study were included in the sample group. The students were reached during the distance education lessons, verbal consent was obtained after they were informed about the study, and the questionnaires were delivered to them through their teachers. The data of this study were collected by using the Hacettepe Personality Inventory (HPI). At the outset, the necessary permission was obtained through an online application from the Scientific Research Platform of the Ministry of Health (2021-03-30T11_56_20.), and ethical permission (Decision No: 24.05.2021/10) was obtained from the Harran University Clinical Research Ethics Committee. The study data were recorded and evaluated on the IBM SPSS Statistics v.22.0 software package. In statistical analyses, continuous variables were represented by mean \pm standard deviation and minimum-maximum values, and nominal variables were represented by counts and percentages. The fit of continuous variables to normal distribution was determined by examining the Shapiro-Wilk test, normal distribution graphs, and skewness and kurtosis coefficient values together. The significance of the difference in terms of continuous variables was analyzed by independent samples t-test and F-test (One way ANOVA). A p-value below 0.05 was considered significant in all analyses. Of the female students participating in this study, 60.6% were 12 years old and older, the mean age was 11.96 ± 1.21 years. It was observed that 47.9% of the mothers of the participants were not literate, and 58.5% of the fathers had primary school or higher education. Also, the families of 58.5% of the students consisted of 3-8 people, and 57.4% of them stated that their family income was equal to their expenses. At least a family member of 14.9% of the students had experienced the Covid-19 disease. Of the students, 59.6% said they did not attend distance education courses because 54.8% of those who did not attend said they did not have a tablet, a phone, or a computer, and 31.0% did not have Internet access. In addition, 5.3% of the female students stated that they dropped out of school during the pandemic period. It was observed that the mean score of female students from the overall harmony of HPI was 73.91 ± 19.56 , and this score was lower than 80 points, which is the middle point of the 0-160 score range. Since the mean scores of the students from the social harmony domain (37.13) and personal harmony domain (36.13) were lower than 40 points, which is the middle point of the 0-80 point range, they were determined to be socially and personally inharmonious. When the students who should be involved in the therapeutic

mental health practices according to HPI norms and who got 70 points from general harmony, 40 from social harmony, and 30 or less from personal harmony, which corresponded to the 25th percentile, it was observed that female students' mean social harmony scores were at this level. The mean score of the students from all of the sub-dimensions corresponded to the 50th percentile. While the mean score of the students whose mothers were illiterate from the personal harmony domain was 39.2 ± 9.7 , the mean score of those whose mothers were literate or had more education was calculated as 34.5 ± 11.0 , and the statistical difference between these variables was found significant ($p < 0.05$). In this study, it was determined that female students who went to middle school during the pandemic were not socially and personally harmonious and that the social harmony levels of the students needed to be included in therapeutic mental health practices. In this study, it was determined that 59.6% of the female students did not attend distance education classes and that 5.3% dropped out of school during the pandemic. In line with these results, we recommend that more studies should be carried out for the effective and efficient evaluation of distance education, which has entered our lives intensively with the pandemic, especially for female students, programs should be designed to determine the reasons for absenteeism from online classes and eliminate the factors that cause this absenteeism, and that factors that affect both personal and social harmony of female students should be determined, studied, and practices to prevent them should be increased.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

SÜPER AKILLI TOPLUM: FÜTÜRİZM VE DİJİTAL KÜLTÜR*

SUPER SMART SOCIETY: FUTURISM AND DIGITAL CULTURE

İbrahim AKBOĞA

Yüksek Lisans Mezunu, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve Kültürel Çalışmalar,
İstanbul/Türkiye.

Master's Degree, Instutu of Social Sciences, Media and Cultural Studies,
Istanbul/Turkey.

ibrahimakboga@metropolcard.com

ORCID ID: 0000-0002-7388-3559

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1001270

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27.09.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20.12.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Akboğa, İ. (2021). Süper Akıllı Toplum: Fütürizm ve Dijital Kültür. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1835-1864.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

* Makale, 2021 yılında Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalında Doç. Dr. Feride Zeynep Güder danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Öz: Süper akıllı toplum, her türlü iyileştirmeleri kapsayan, eğitim, sağlık, gündelik hayat, güvenli kent oluşumları gibi insan ve çevre temelli, ekonomik kalkınma yapısıyla akıllı şehirleşme bütünü ifade etmektedir. Nesnelere, insan ve canlılarla bağlantı kurmasını sağlayan, akıllı ve teknolojik mimari oluşumu yansıtan ve büyük veri, yapay zekâ gibi birçok iletişimin döngüsünü sağlayan geniş yelpazeli bir şehir/insan modelini kapsamaktadır. Özellikle yapay zekâ teknolojisi kullanılarak gelişen öğrenme türleri, dijital kimlik entegrasyonları bir takım dijital kültür pratikleri gibi ekonomik ve toplumsal yeni öğrenimler, süper akıllı topluma ulaşım süreçlerini gerçekleştiren başlıca etkenler olarak görülmektedir. Kültürel dönüşümleri ve yeni ekonomik modelleri doğuran bu ihtiyaç ilişkisi yeni yaşam standartlarını ve geleceğe yönelik planlı düşünme stratejileri gibi atılımları doğurmaktadır. Teknolojik gelecek kurgulamaya yönelik bir düşünce sistemi kurgulayan fütürizm de süper akıllı toplum modelinde önemli bir yer edinmektedir. Bu çalışmada, süper akıllı toplum modelinde ihtiyaç duyulan dijital kültür ve fütürizm akımının ihtiyaç ilişkisi sorgulanmaktadır. Dijitalleşme süreciyle anlam kazanan büyük veri, yapay zekâ ve dijitalleşmenin getirdiği yeni kavramların Japonya'da hayata geçen örnekleriyle analiz edilerek toplumsal standartlar üzerindeki etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Tüm bu yeni oluşumlar içerisinde, teknolojinin ne kadar etkili olduğu açıktır fakat teknolojiye farklı bakış açıları ve teknolojinin etkileri süper akıllı toplum modelinde birtakım riskleri de barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Kültür, Fütürizm, Yapay Zekâ, Gözetim, Kovan Zihni, Yeni Dünya Tasarımları

Abstract: Super smart society; It refers to the whole of smart urbanization with its economic development structure, which includes all human and environmental-based improvements such as education, health, daily life, safe city formations. It covers a wide range of city/human model that enables objects to connect with people and living things, reflects the intelligent and technological architectural formation and provides the cycle of many communications such as big data and artificial intelligence. Economic and social new learning, such as learning types developed using artificial intelligence technology, digital identity integrations and some digital culture practices, are seen as the main factors that make the processes of reaching a süper smart society. This relationship of needs, which creates cultural transformations and new economic models, creates new living standards and breakthroughs such as planned thinking strategies for the future. Fururism, which constructs a thought system for constructing a technological future, also takes an important place in the super-smart society model. In this study, the need relationship between digital culture and futurism movement, which is needed in the super smart society model, is questioned. The new concepts brought about by big data, artificial intelligence and digitalization, which have gained meaning with the digitalization process, have been analyzed with examples from Japan, and its effect on social standards has been tried to be determined. In all these new formations, it is clear how effective technology is but different

perspectives on technology and the effects of technology also contain some risks in the super smart society model.

Key Words: Digital Culture, Futurism, Artificial Intelligence, Surveillance, Hive Mind, New World Desing

GİRİŞ

Toplumsal dönüşüm birçok kuram ve düşünür tarafından da ele alınmış önemli bir alanı temsil eder. Bu dönüşümüne neden olan/olabilecek birçok etki unsuru gözlemlenebildiği gibi David Reisman, Mc Luhan, F.R. Leavis, Alvin Toffler, Walter Benjamin gibi düşünürler de kültürel dönüşümleri teknolojinin bir getirisi veya sonucu olarak çözümlenmekte önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. Bununla birlikte tarihin her alanında bir takım toplumsal düşünceler, akımlar, ideolojiler olagelmıştır. Dijital kültürün barındırmış olduğu çeşitli kültürel toplumsal olgular da sorunlara ve yaşanabilecek tehlikelere karşı birtakım düşüncelerin, toplulukların ve akımların oluşumuna neden olmuştur. 2. Dünya savaşının ardından devletlerin de ekonomik kalkınmaya dönük refah arayışları önem kazanmıştır. Yaşanan sanayi devrimleri teknolojinin sürekli gelişmesi ve insan uzantısı olarak kullanılmasının önem teşkil etmesi, geleceğe yönelik yeni dünya tasarımlarını doğurmaktadır. "Olumlu gelecek" planlamasıyla yeni dünya düzenlerine etkide bulunmayı amaçlayan fütürizm düşünce sistemi, bu planlamada kendine yer edinmektedir. Fütürizm (gelecekçilik), teknoloji ve sanat ilişkilerinin kullanımının olumlu gelecek inşa etmede oldukça önemli olan bir ihtiyaç olduğu düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan kendilerini dijital kültür içerisinde oldukça hâkim bir yapıya dönüştürmektedir.

Sayfa | 1837

Toplumun yaşanan gelişmeler karşısındaki tutum ve davranışlarını anlayabilmek için dijitalleşme ve teknolojinin tarihsel süreci ve kültüre olan etkisini belirlemek süper akıllı toplum yapısına doğru giden süreci saptamak için önem taşımaktadır. Gelişen teknolojik kavramlar dijitalleşmeyle birlikte kültürel etkilerde bulunarak toplumsal dönüşümleri meydana getirmekte ve yeni standartları doğurmaktadır. Bu bağlamda dijitalleşme süreciyle anlam kazanan büyük veri ve yapay zekâ gibi teknoloji ve dijitalleşmenin getirdiği yeni kavramların toplumsal standartlar üzerindeki etkisi dijital kültüre dair kavramsal terimlerin incelemesiyle mümkün olmaktadır.

1. KÜLTÜRÜN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

Yeni teknolojilerin hayata geçmesi ve yeni yaşam standartlarının doğmasıyla birlikte kültür ve izlenimler çok daha karmaşık bir hal alabilmektedir. Çünkü kültürü belirlemek için izlenilen kültürel kodlar ve semboller veya bireyin değer yapılarının oluşumundaki süreç devamlı bir

değişkenlik içerisinde. Dijital kültürün hatları, özellikle teknolojinin gelişmesiyle ve hayatın her alanına dahil olmasıyla birlikte kendine açıklık getirmektedir. Toplumsal yaşam biçimleri, kullanılan araç gereçler, iletişim metotları, kamusal alanlar, sağlık, spor, eğitim vb. birçok alanın özellikleri dahilinde ortaya çıkmaktadır. Dijitalleşme, tüm bu alanların her birinde yer bularak kültürü yeniden biçimlendirebilmektedir. Dijitalleşme, yeni kültürel üretimler açısından oldukça önemlidir. Dijital kültürde, yeniden üretilen bir sanat ve hiç olmayan yeni kültürel alanlar inşa edilebilmektedir. Bu durum, dijital kültürü geleneksel kültürden ayıran en büyük özellik haline getirmektedir.

Dijital kültürün hatlarını saptamaya çalışırken, dijitalin de ne olduğu belirlemek gerekmektedir. Dijital kavramı, her şeyin 1'ler ve 0'lardan oluştuğu sayısal bir kod dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, verilerin ekran üzerinde elektronik olarak görüntülenmesini sağlamaktadır. 1945 yılında ilk bilgisayarın icadıyla başlanan bu sayısallaşma toplumsal bir bilgi/iletişim çağının yaşanmasında ilk adım olmuştur. Matbaanın buluşuyla birlikte modernleşme süreci, hızlı ve zengin kanalların kullanımı, yeni medya süreciyle, ideolojilerin kitlelere ulaşımını ve etkileşimini sağlayarak yeni bir imaj oluşturmuştur. Öte yandan bilgisayar, yeni üretim ve semboller de meydana getirmiştir. Bu bağlamda yeni yaşam tarzları, diziler, oyunlar, sanatsal mecralar, mekânsal dönüşüm, sanal alanlar gibi birçok unsur dijital kültürün var ettiği kodları oluşturmaktadır. Dünya toplumları, sürekli dönüşmektedir ve yeni yaşam standartları dijitalleşmeyle beraber yeni kültürel pratikleri meydana getirmektedir.

İnternetin gelişimi de tıpkı teknolojik ilerlemelerle bu çağda üst düzey bir kullanım ağı oluşturmaktadır. Teknolojik yeniliklerle beraber geliştirilen algoritmalar, birey/veri analizi ile üretim ve tüketim sürecinde benzersiz bir yeni özellik barındırmaktadır. İnternetin dijital çağdaki yapısal özelliği kültürel kodları belirlemekte ve küresel kültürel temasın ana özelliğini oluşturmaktadır. Yapay zekâ ile geliştirilen robotik teknolojiler ile bu çağda sınırsız enformasyon ile devamlı yeniliğin önem kazandığı ve dönüştüğü bir dijital kültürü meydana getirmektedir. Teknolojinin devamlı geliştiği ve beraberinde getirdiği yenilikler toplumun kültürel değişimini de hızlandırmaktadır.

Dijital kültürün birçok özelliği olabildiği gibi Van Dijk başlıca yedi özelliğine vurgu yapmıştır. Bunlar;

1. Önceden programlama ve yaratıcılık
2. Parçalanma
3. Yeniden birleştirme: Kolaj

4. Kullanıcı Üretimi
5. Hızlanma
6. Görselleştirme
7. Nicelleşme (Dijk, 2018: 294-307).

Dijitalleşme süreci, geleneksel toplumlardan farklı olarak yeni üretimleri ve ilgi alanlarını oluşturduğu gibi var olan alanların da işleyişini değiştirmiştir. Dijital medyada bireyin yaptığı üretim, sanat, ürün gibi nesnelere, önceden programlanmış araçlarla oluşturulur. Kısmen otomatik çalışan bu programlar üretimin oluşmasına destekleyici etkide bulunsa da birey bu alanlarda üretimini, kendi kültürel birikimleri sonucu oluşturur. Böylelikle üretim aşamasında üre-tüketici (prosumer) durumu meydana gelir. Parçalanma başlığında olan şey, dijital medyada içeriklerin, videoların, yayınların kesilip bir kısmının veya tamamının alınıp tekrardan farklı kişiler ve düşüncelerle üretime girme durumudur. Bu yeniden üretim süreciyle birey, kendi kolajını oluşturmaktadır. Bu üretim sürecinde uzmanlaşmak da kullanıcı üretimiyle ilgilidir. Van Dijk'a göre dijitalleşme, kullanıcıların içerik üretme, video ve fotoğraf çekme, yayın çıkarmak gibi sanatsal eserler üretebilmelerini kolaylaştırmaktadır. Bir diğer başlık olan hızlanma, dijital medyanın enformasyon üretimi ve iletişim sinyallerinin yayılması ve tüketiminin artmasıdır. Hız kavramı da dijital kültür içerisinde oldukça önemli bir balığı oluşturur. Dijital kültürde hız bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Kapitalizmin ve beraberinde moda kavramının tüketimdeki motifi de hızlılıktır. Hızlanma, aşırı enformasyon yüklenmesini de gerçekleştirmektedir. Görselleştirme başlığında ise ekranlar ön plandadır. Bireyler, mobil telefonlardan içeriklere devamlı bir ekran üzerinden bakmaktadır ve dijital kültürde görsellere, fotoğraflara ve videolara ilgi büyük orandadır. Bu durumun birçok nedeni olduğu gibi bireysel gözetimin psikolojik yansımaları olarak da okunabilmektedir. Son olarak nicelleşme başlığında Van Dijk, yeni medya içeriklerinin niteliği ve niceliğinden söz etmektedir. Veri ve enformasyonların dijital kültürdeki yansımalarına dikkat çekmektedir. Bu bakımdan hızlı bir enformasyon yüklenmesi gerçekleşmektedir.

Bu durumun hem olumlu hem olumsuz sonuçları vardır. Enformasyon yüklenmesi bilginin çeşitliliğini arttırmakta, arama motorları ve kaynaklar sayesinde bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmaktadır ama aynı zamanda yalan, yanlış bilgilerinde dolaşıma sokulması oldukça büyük bir karışıklığa sebep olmaktadır. Buna yönelik çözüm ise, algıda seçicilik ve biliş olarak gösterilmektedir. Enformasyonun belirli bir bölümü göz ardı edilebilir. Bu bağlamda dijital kültür içerisinde birey, enformasyon sürecinde doğru adımlar belirlediği takdirde bilgiye ulaşabilirken enformasyonu karışık

olarak alıp doğru çözümlenmediğinde ise bilgelikten uzaklaşarak sadece birçok enformasyonun karmaşıklık etkisinde kalacaktır.

1.1. Dijital Bilgi Çağı; Dijital Yerliler ve Göçmenler

Dijital kültüre yönelik yapılan araştırmalarıyla son dönemde adından sıkça söz ettiren Marc Prensky için dijital teknolojilerin kullanılmasıyla birlikte dijital bilgi çağına girilmiştir ve bu dijital bilgi çağında teknolojinin bilinçli kullanımı, dijital bilgeliği doğurmaktadır. Simülasyon ile öğrenme yöntemi buna bir örnek teşkil edebilmektedir. Hızlı öğrenme süreci hipergerçeklikle yeni bir deneyim kazandırmaktadır. Dijital bilgi çağında dijital teknolojilerin kullanımı dijital bilgeliğe giden sürecin ilk adımını oluşturmaktadır.

Dijital bilgi çağında bireyin teknolojiyi kullanma ve teknolojiyle düşünerek var olma durumu söz konusudur. Dijital bilgi çağında doğan kişiler, dijital yerliler olarak adlandırılmaktadır. Dijital göçmenler ise bu geçiş sürecini yaşayan kesimi temsil etmektedir. Teknoloji kullanımına oldukça hâkim olan ve günlük yaşamını teknoloji ekseninde hareket ettiren dijital yerliler aynı zamanda bilgi toplumu içerisinde de çok zengin kaynaklara sahip olduğundan ve teknolojiyi çok iyi kullanabildiklerinden dolayı dijital göçmenlerden farklılık göstermektedirler. Ama dijital bilgelik olmak için dijital yerli olma zorunluluğu da yoktur. Yani Prensky'e göre dijital teknolojiler hayatı daha karmaşık bir hale de getirmektedir. Enformasyon bolluğu bu karmaşıklık sürecini oluşturan başlıca etkenlerdendir. Bu sebeple teknolojiyi bir yardımcı olarak kullanmak kaçılmaz olmaktadır (Prensky, 2009).

Sayfa | 1840

Bu doğrultuda dijital bilgi çağında birey, dijital yerli veya dijital göçmen olarak teknolojiyi öğrenme sürecinde etkin ve doğru kullanabilirse bilgeliğe erişebilmektedir. Teknoloji burada bir aracı güçtür. Böylelikle dijital yerliler ve dijital göçmenler kavramı birey ve teknoloji ilişkisini tanımlayan kavramlar olarak yer alır. Zamanın akışkanlığıyla beraber dijital göçmenler, yerini tamamen dijital yerlilere bırakacaktır.

1.2. Hipergerçeklik Olgusu: Simülakrlar ve Simülasyon

Dijital kültür incelemesi, gerçek ile gerçek olmayanın iç içe geçtiği Jean Baudrillard'ın simülakrlar ve simülasyon kavramları ile dikkat çekmektedir. Simülasyon, simülakr ve hipergerçeklik kavramları, dijital kültürün paradigmasını oluşturan başka bir kavram türüdür. Dijital kültürde gerçeklik kavramı da değişmektedir. Gerçekliğin sanal boyutu onu anlaşılması güç bir hale sokmaktadır. Baudrillard'a göre simülakrlar, bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünümü simgelemektedir.

Simülasyon ise, inşa edilmiş bir gerçeklik türüdür. "*Gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesine hipergerçek yani simülasyon*" denilmektedir (Baudrillard, 2011: 14). Simülakrlar ve simülasyonlar hayatı çevrelemiş ve yeni gerçeklik algısını oluşturmuştur. Bu gerçeklik, "*mış gibi yapmak*" değil, taklit ve benzetmeden öte gerçek ile taklit arasındaki anlamın yok olmasıdır.

Baudrillard'a göre simülakrlar üç gruba ayrılır; doğal simülakrlar, üretken simülakrlar ve simülasyon simülakrları. Birinci grupta olan doğal simülakrlar, uyumlu ve iyimser bir rol ile hareket etmektedirler. Burada ütopya üreten bir düşsellik mevcuttur. Bu bakımdan bir taklit simülakrlarıdır. İkinci gruptaki simülakr türü, üretken simülakrlardır. Devamlı büyüyen ve makinelerin dahil olduğu bir yayılımı barındırmaktadır. Ütopik simülakrlardır ve üretkenlik göstermektedir. Üçüncü gruptaki simülakr ise, hipergerçeklik kurgu ile tasarlanan simülasyon simülakrlarıdır. Oyunlar ve denetimi hedefleyen bir yapıyı oluşturmaktadır (Baudrillard, 2011: 168-169).

Gerçeğin bu dijital yansımalarla ulaştığı farklı boyutlar, anlamlar ve algılar teknolojik kullanım ve dijitalleşme unsurlarıyla iç içedir. Bu bakımdan farklı dünya ülkelerinde hipergerçeklik, simülakrlar ve simülasyonun görünüm etkisi de farklılık gösterebilmektedir.[†]

Sayfa | 1841

Medyanın işlevselliği ve toplum üzerindeki etkisi birçok düşünürün üzerine çalıştığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gramsci'nin hegemonyası, Laswell'in iletişim modeli, Van Dijk'in söylem analizi gibi birçok kuram medyanın etki alanı üzerine oluşturulmuştur. Yeni iletişim teknolojileri bu bağlamda oldukça önemli bir vaziyet almaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle ileti/mesaj grafik tasarımlarla, hologram teknolojileriyle vb. yüksek etki kabiliyetine dönüşebilmektedir. Öte yandan teknolojinin insan bedeninin uzantısı olarak kullanılması, simülasyona olduğu gibi etkide bulunur. Bu da özellikle bilim kurgu filmlerinde ve dijital oyunlarda birey ile sanal dünya arasındaki deneyimde kalıcı duygusal izlerin oluşumunu gerçekleştirebilmektedir. Sanal gerçeklik deneyiminde kullanılan teknoloji gün geçtikte gelişmekte ve aslında gerçek olmayanın ama özgü bir gerçekliğin sunulduğu, sanal gerçeklikte haz arayışlarını yükseltmektedir.

[†] Batı dışı 3. Dünya ülkeleri yeteri kadar teknolojik devrimini gerçekleştiremediği için simülasyon ve hipergerçekliğin bu alanına geçememişlerdir. Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki (ICT) gelişmeler toplumların yaşam standartlarını etkileyecek farklı toplum yapılarını oluşturmaktadır. ICT farklılıkları "dijital bölünme" olarak tanımlanmaktadır. Genişletilmiş bilgisine (Bal vd. 2015) ulaşılabilir.

1.3. Enformasyon Dönüşümü: Yapay Zekâ ve Büyük Veri

Büyük veri, (big data), bilgisayar ve elektronik ortamlarda gezinen kullanıcı hareketlerinin kayıt altına alındığı ve depolandığı yer olarak algılanabilir. Özellikle Google, Youtube, Facebook gibi büyük ticari kuruluşların sıkça kullandığı büyük veri, kişiler hakkında bilgi sahibi olma gücünü oluşturduğundan aynı zamanda oldukça önemli bir ticari unsurdur. Videolar, görseller, arama sözcükleri vb. çevrim içi verilerin depolanabildiği bu alan genel bir işleyiş içerisinde oluşmaktadır. Bu işleyiş literatürde "3Vs" olarak tanımlanmaktadır. Hacim (volüme), hız (velocity) ve çeşitlilik (Variety). Hacim, verinin büyüklüğüyle ilgilidir. Verinin dahil olma süreci ve işlenmesi ise hızdır. Çeşitlilik ise verinin geldiği kaynaklar vb. yapıları kapsamaktadır (Seyidov, 2021).

Bunların yanı sıra bazı kaynaklarda 3V yerini 5V'ye bırakmıştır. Bu iki bileşen ise; Gerçeklik (veracity) ve değerdir (value). Gerçeklik, verinin güvenilir olup olmadığını belirler. Sahte girdilerin gerçek olup olmaması büyük veri için son derece önemlidir. Değer ise, büyük verini sorun çözmede ya da kullanılmasında ne tür bir önem ve hacme sahip olduğuyla alakalıdır (Aktan, 2018).

Dijital çağda herkes büyük veriye devamlı eklemelerde bulunmaktadır. Yeni medyanın bir getirisi olarak "prosumer" işlevi görülmekte yani birey birer üre-tüketici olabilmektedir. Enformasyon tüketilirken aynı zamanda yeniden üretilebilmektedir. Kişisel blog sayfaları, sosyal medya hesapları, Youtube kanalları gibi birçok alanda bu durumun gerçekleşmesinde etkilidir. Bu bakımdan büyük veri devamlı büyüyen ve dijital depolama alanını devamlı yükselten bir hacme ihtiyaç duyar. Özellikle akıllı telefonlarda sürekli izlenen videolar, paylaşılan görseller, aramalar, sosyal medya beğenileri, okunan gazete veya dergiler, mesajlar, yorumlar vb. birçok alanda birey kendisini ve fikirlerini büyük veriye aktarmaktadır. Bilinçli/bilinçsiz, tüm bu hareketler tüm bu hareketler büyük veride toplanır.

Son yıllarda popüler olan dijital alışveriş sitelerinde sıklıkla karşılaşılan öneriler başlıklı alan, bireyin bilinen profiline yönelik ve satın alabileceği ürünleri karşısına sunmaktadır. Özellikle Youtube, Facebook, Instagram vb. büyük sosyal medya mecraları da büyük veriden beslenmektedir. Son yıllardan mesleki pratiklerde de oldukça sık kullanılmaktadır. Veri gazeteciliği buna bir örnek teşkil etmektedir.

Veri gazeteciliği, internet ortamında dolaşan bilgiyi haberleştirmekten ziyade, bir ticari kuruluş gibi, paylaştığı haberin evrenini, ısı haritasını, gezinme süresini vb. öğrenebildiği için bir stratejik dönüşüm içerisindedir.

Okuyucularının kimler olduğunu ve nelerden hoşlandığını analiz edebildiği ve buna yönelik tutum alabildiği bir yapıya dönüşmüştür. Günümüzde birçok mesleki değişim dijitalleşme pratiklerine yönelmiştir. Teknolojinin varlığı ve gelişimi birtakım meslekleri dönüştürdüğü gibi yapay zekâ ve robotik kullanımlarla da meslek içindeki insan faktörünü, insana olan ihtiyacı da kaldırmaktadır. Bunun bir örneğini, 2018 yılında Çin'in Dünya İnternet Konferansında Tanıttığı ilk yapay zekâ robot spikeri olarak görmekteyiz (TRT Haber, 2018).

Toplum devamlı bir dönüşüm içerisinde olduğundan belki yakın tarihte bir haber spikerine de ihtiyaç kalmayacaktır. Genel olarak büyük veri ve yapay zekâ toplumsal bilgi edinme bireyin karşısına çıkarma sürecini kapsadığını görmekteyiz. Büyük veriyi, devletler, haber siteleri, sosyal medya mecraları gibi ticari kuruluşlar kullanabildiği gibi hackerler, suç örgütleri vb. unsurlarda kullanabilir ve ulaşabilir. Her iki noktada da bireyin kişisel bilgilerinin kullanılması, depolanması bazı etik sorunlara neden olabilmektedir. Özellikle özgürlük ve gizlilik unsurlarının ihlali söz konusu olabilmekte ve büyük veri ve yapay zekâyı tehlikeli kılabilir.

Modern bilgisayarın gelişimiyle yapay zekâ çalışmaları hala devam eden bir süreci kapsamaktadır. Genel olarak Yapay zekâ, insan zekâsı gibi algılama, karar verme, öğrenme vb. özelliklerin yapay bir mekaniğe dönüştürülmesidir. Algoritmalar, yapay sinir ağları, makine öğrenmesi gibi teknikler, genel olarak yapay zekâ teknolojileri olarak adlandırılmaktadır. Yapay zekâ teknolojisi özellikle son yıllarda hayatın içerisine hızla dahil olmuştur ve bir gereksinim haline gelmiştir. Günlük hayatta sık kullanılan yapay zekâ örnekleri olarak; Google Haritalar ile bireye en hızlı rotayı ve çevresini görmesine yardımcı olmaktadır. Yüz algılama ve tanımlama sistemlerinde kullanıldığında devletler için gözetim ve güvenlik unsurunu sağlamaktadır. Öte yandan akıllı telefonlarda yüz tanıma sistemi ile güvenlik kilidi vb. işlemler sağlanmaktadır. İnternet üzerinde arama ve tavsiye algoritmaları sunmaktadır. Chatbotlar ile birçok kuruluşun müşteri memnuniyetini arttırmayı hedeflemektedir. Sosyal medya mecralarında da yapay zekâ kullanılmaktadır. Örneğin paylaşılan bir görsele, yüz tanıma özelliği ile otomatik etiketleme getirebilmekte dijital diller ile paylaşımları tespit ve kontrol edilebilmektedir. Elektronik ödeme sistemlerine de imkân veren yapay zekâ, aynı zamanda kullanıcı hakkında bilgi sahibi olduğundan şüpheli işlemleri de tespit etme yeteneğine sahiptir (Engin, 2020).

1.4. Büyük Veri ile Sosyal Yeni Çözümler; Crowdsourcing

Dijital medyanın tüm bu enformasyon süreçleri, kullanıcı paylaşımları, büyük veride toplanmakta ve sürekli büyümektedir. Bu durum çok geniş bir

bilgi kaynağını oluşturmaktadır. Bu bilgi kaynağı gözetim konusunda görüldüğü gibi, diğer sosyal ve ekonomik konularda da dijital kültür içerisinde oldukça önemli bir yer almaktadır. Bu bakımdan son dönemlerde özellikle sosyal ve ekonomik alanlarda kitle kaynak kullanımı "crowdsourcing" kavramı karşımıza çıkmakta ve dijital kültür içerisinde oldukça önemli bir yer almaktadır. İngilizce kalabalık anlamına gelen "crowd" ve dış kaynak kullanımı anlamına geçen "outsourcing" kelimelerinin birleşimi olarak türeyen bu kavram, gerek ticari kuruluşların iş ve projelerinde çözüm yolu olarak kullanılmakta gerekse de bireysel pratiklerde başvurulan popüler bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Yeni ihtiyaçları ve dijital dönüşümlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkan bu kavram, özellikle şirketlerin, herhangi bir alanda işlerini, projelerini kalabalığa sunarak daha fazla yaratıcı fikirler ve düşük iş maliyeti yapmasına olanak vermektedir.

Crowdsourcing kavramı, hem büyük verinin kullanımının ekonomik ve sosyal boyutuyla yakından ilişkilidir hem de kalabalığı oluşturan bireylerin düşük ücretle hatta ücretsiz olarak sunduğu eserlerinin dijital kültürdeki bireylerin davranışlarını anlamlandırmakta oldukça önemlidir. Kitle kaynağı, bireylerin çalışmalarını yansıttığı ve iş teklifi veya gönüllü iş pratiklerinde bulunabileceği platformlardır. Bu platformlarda yer alan kullanıcılar kendi port folyolarını sergileyerek birçok konuda iş ve proje çalışmalarına dahil olabilmektedir. Büyük verinin en büyük özelliklerinden olan bilgi kaynağını barındırması ve yapay zekâ teknoloji ile kullanıcılara geri bildirimleri sonucu sunulan içerikler bu kitle kaynak kullanımıyla bütünleşmekte ve günümüzde şirketlerin iş süreçlerini hem daha hızlı hem de daha çeşitli ve ekonomik gerçekleştirmesine olanak sağlamaktadır. Burada dikkat çeken husus, kitle kaynak kullanımını oluşturan ve yer alan bireylerin herhangi bir karşılık almadan ya da çok az bir maddi karşılık ile yoğun iş projelerinde yer alma isteğidir. *Campion* dergisi 2002 yazısında bu durum, insanların özellikle sosyal prestij yakalama isteğinden kaynaklı olduğu ve bununla beraber, ilgi alanlarında manevi tatmin, bilinir, tanınır olma isteği gibi etkenler olarak yorumlanmıştır (Öztürk, 2012).

1.5. Dijital Kimlik

Dijital kimlikler, bireylerin dijital medyada bulunmalarını, hareket etmelerini ve çevrimiçi hizmetlerden yararlanabilmesini sağlamaktadır. Dijitalleşmenin getirmiş olduğu dönüşüm, dijital bankacılık, dijital iletişim ağları, dijital eğitim, öğrenim, iş vb. faaliyetler gibi birçok alanda dijital dönüşümü sağlamış olması bireyin bu alanlara katılabilesini, varlığını tanıtmalarını ve ben kimim? sorusuna cevap verebilmesini gerektirmektedir.

Dijital kimlikler aracılığıyla bireyler bu platformlarda geniş bir kullanım ağı bulundurabilmekte ve sosyal alanlara dahil olabilmektedir. Dijital kimlikler, devlet çatısı altında kabul edilerek bireye çevrimiçi kayıt, başvuru ve ilgili alanlarda işlem yapmasına da olanak verir. Bu sayede dijital kimlikler gündelik yaşamda zamandan tasarruf sağlamaktadır. Dijital kimliklerin kullanımı, çevrimiçi ortamda tanımlanan bu bilgilerin yönetilmesini ve korunmasını da güvenlik açısından bazı problemleri doğurabilmektedir.

Buna yönelik, güvenlik unsurlarına ilişkin geliştirilen blokzincir teknoloji sayesinde veriler daha güvenli tutulabilmektedir. Blockchain olarak da bilinen blokzincir, güvenli bir alt yapı sunmakta ve bloklar arası şifreleme ile güvenlik duvarı inşa ederek teknolojik koruma sağlamaktadır. Günümüzde bankacılık sektörü başta olmak üzere birçok sektörde kullanılmaktadır (Emre, 2021).

Buna rağmen her ne kadar güvenlik alt yapıları oluşturulsa da siber saldırılar, bireyleri tuzağa düşürebilmekte ve gizli bilgiler çalınabilmektedir. Bireyin dijital kimliklerini koruması ve siber saldırı risklerine karşı tedbirli ve sorumlu davranması gerekmektedir.

1.6. Tüketim, Gözetim ve Risk Toplumu

Kültürün bu dijital dönüşümü toplumsal yaşam standartlarına ilişkin araştırmaları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda "Tüketim Toplumu", "Risk Toplumu" ve "Gözetim Toplumu", dijital kültür üzerindeki yansımalarını belirleyebilmek açısından önemlidir. Başlıklar uzayabileceği gibi anlamlar ve izlenimler dijital kültürün toplumsal davranış ve tutumları üzerine ipuçları verir. Bireyin, kapitalizmin etkisi altında yaşadığı tüketim serüvenine ilişkin bir tüketim toplumundan, riskler ve tehlikeler, beraberinde yapay riskler türevinden toplumsal ve bireysel gözetime (panoptikonun dönüşümüne) kadar uzanan bir süreç dijital toplumsal yapıyı oluşturmaktadır ve bu yapı toplum içerisinde popüler kültür tanımlamasıyla sıklıkla görülmektedir.

Tüm bu alanlarda tüketim hem enformasyon içerikli hem de hayatın her alanında kapitalizmin yoğun etkisiyle bireyin haz arayışları üzerinden şekillenmektedir. Tüketim toplumu içerisinde her birey, birer tüketicidir. Tüketim toplumu üzerine düşünen Jean Baudrillard'a göre tüketimin yeri günlük yaşamdır. Bu durum dijitalleşme sürecinin bir getirisi olarak da okunabilir. Günlük ihtiyaçların dijital iletişim araçlarıyla şekillenmesi, sanal yaşamın günlük yaşama entegrasyonu mevcuttur. Bu alanlar içerisinde çevrimiçi olmak, hem enformasyon sürecinden haberdar olmak için hem de toplum içerisinde dışlanmamak için de zorunlu bir hal alır. Jean Baudrillard'a göre çevrimiçi olmak bireyin bilgisini, çalışma piyasasına

sunmak zorunluluğu içerir. Sürekli dolaşan enformasyon sürecine dahil olmasını ve geri kalmamasını gerektirmektedir. (Baudrillard, 2019: 123). Yani tüketim toplumu, bireyi hem kendi içerisinde yeni yaşam türevlerine dahil olmasını hem de kitlesel olarak bir mücadele içine sürüklemektedir.

Tüketim toplumunun tüm bu yansımaları dijitalleşmenin de getirmiş olduğu bir kayıt, bir büyük veri deposunu elinde tutmaktadır. Gelişen teknolojilerle reklam stratejilerinde olduğu gibi bireyin internet üzerinde gezinmeleri, aramaları ve işlem geçmişleri gibi etkenler ona ait fikirler ve izlenimlerin kaynak noktasını oluşturmaktadır. Buna sebep olan algoritmalar da yeni bir gözetim merkezini Byung Chul Han'ın ortaya attığı "*perspektifsiz bir panoptikonun*" varlığını göstermektedir. "Gözetim artık her yeredir" fikrini barındırmaktadır. İlk kez Jeremy Bentham tarafından gözetim merkezli bir hapisane modeliyle çizilen panoptikon, bir kontrol merkezi olarak tasarlanmıştı. Gözetim, mahkumlar üzerinde ıslaha sürükleyen bir yapı olarak görülmüş ve buna yönelik ıslah edici bir hapisane modeli ile tasarlanmıştı. Dijital çağda gözetim toplumu, Dijital ağlar, enformasyon toplumuyla beraber sınırsız bir veri akışına ve tek taraflı gözetimi mümkün kılmayan çoklu gözetimi oluşturmakta olan bir dönüşüm içerisinde. Chul Han, *Şeffaflık Toplumu* kitabında panoptikonun, perspektifsiz bir hal aldığını söylemektedir. Panoptikonun öldüğünü belirten Baudrillard'ın aksine, tek taraflı kontrolü olmayan çok yönlü bir panoptikonun yaşandığını savunmuştur. Baudrillard'ın yaklaşımını eleştiren Chul Han'göre Baudrillard, dijital ağla tanışmamıştı. "*Günümüzde onun dönemime ilişkin teşhisine karşıt olarak şunu söylememiz gerekiyor: Şu an panoptikonun sonunu değil, tümüyle yeni, perspektifsiz bir panoptikonun başlangıcını yaşıyoruz*" (Han, 2019: 67).

Sayfa | 1846

Bir diğer unsur olan risk toplumu, tüketim ve gözetim toplumlarının bir sonucu olarak da okunabilmektedir. Burada iki önemli kavram risk toplumunun hatlarını oluşturmaktadır. Birinci kavram doğal riskler, yani ekosistemde oluşan tahribatlar sonucu küresel ısınma ile oluşan risklerdir. İklim koşullarındaki anormallikler, doğal afetlerin yükselmesi gibi konuların önlenemeyen tehlikeler doğurmasıdır. Diğer bir kavram başlığı ise yapay risklerdir. Bu risk başlığı altında da bireylerin gözetim toplumu altında izlenebiliyor oluşu ve dijitalleşmenin doğurduğu güvenlik sorunlarını teşkil eden riskleri kapsamaktadır.

Anthony Giddens güven, güvenlik, tehlike ve risk unsurlarını modernliğin sonuçları olarak yorumlamıştır. Ona göre güven bir "inançtır". Belirli bir zaman ve uzam gerektirmektedir. Toplumda risk ve güven iç içe geçmiş durumdadır. Güven, tehlikeleri azaltmaya yardımcı olan bir etkidir.

Güvenlik ise tehlikelerin en aza indirildiği bir durum olarak yorumlamıştır (Giddes, 2018).

Ulrich Beck'in Risk Toplumu bu konuya derin bir kaynak oluşturmaktadır. Ona göre riskler, özellikle çevre ve doğanın tahribatı üzerine şekillenmektedir ama risklerin üretilen ve politik bir rolü de vardır. Küresel ısınma ve iklim değişiklikleri, özellikle fabrikaların ve nükleer santrallerin riskler karşısında vurdumduymazlığının birer sonucudur. Hastalıkların artışı, gıda zehirlenmeleri gibi sağlık alanlarındaki riskler de bunlara dahildir. Ulrich Beck için risk toplumu, Orta çağ dönemi risk kavramlarından ayrılmaktadır. Sanayideki aşırı üretim ve bilinçsiz toplumsal tüketim günümüz risk ve tehlikeleri oluşturmaktadır ve bunlar modernleşmenin tehlikeleri olarak görülmektedir (Beck, 2019: 274- 281).

Riskler bilimsel açıdan kabul edilmediği sürece risk teşkil etmemektedir. Bu bakımdan risk toplumunda riskler politik kabul edilebilir. Devlet ve ekonomik kuruluşların politik bir düzen içerisinde olduklarını ve risk unsurlarının da bir siyaset aracı olarak kullanılabilirdiği düşüncesini barındırmaktadır. Ulrich Beck, ekonomik çıkarlar doğrultusunda şirketlerin kanunlar karşısında yeterince denetlenmediğine yönelik eleştirilerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra risk toplumunda riskler, siyasi argümanlara da dönüşmektedir. Toplumun korku ve endişelerinin kontrol altına alınması iktidar temelli bir siyasi adım süreci olarak da yansıtılabilmektedir (Beck, 2019). İktidarın toplumsal ve devlet düzenini yeniden üretmesi olarak görülebilmektedir. Böylelikle, bir korku siyaseti de riskler çatısı altında oluşabilmektedir.

Sayfa | 1847

Nitekim dijital kültür sanayi toplumu ile gelişmiş ve birçok toplum tanımlamalarına ev sahipliği yapan bir alanı barındırmaktadır. Sınıf farklılıklarının ve tanımlamaların değiştiği bu kültürel dönüşümün başlıca nedeni teknoloji ve dijitalleşme olarak gelmektedir. Teknolojinin doğru kullanımı ve insan yaşamına olumlu etkisi toplumsal gelecek için oldukça önemli bir hal almaktadır. Çalışmanın ana araştırma konusunu oluşturan Fütürizmin ana hatları da buradan şekillenmektedir. Kendisini, olumlu geleceğin inşası olarak gören fütürizmin dijital kültür içerisindeki konumu ve paradigmaları inceleyecektir.

2. YENİ DÜNYA DÜZENLERİ VE FÜTÜRİZM

Fütürizm, yenilikçi ve stratejik öneriler geliştirerek yeni dünya tasarımlarına yön vermeye çalışan bir düşünce sistemi ve bakış açısıdır. Bu açıdan bakıldığında fütürizm, herhangi bir konuyla veya alanla sınırlandırılmamaktadır. Yaşamın her alanına dahil edilebilmektedir. Bununla birlikte fütürist birey kavramı da önemlidir. Bu yaklaşıma göre

geleceğe yönelik düşünebilen herkes fütürist olabilmektedir. Bunun için özel bir eğitim almaya da gerek yoktur. Fütürizm için bir diğer önemli terim ise uzgörü kavramıdır. Geleceğe yönelik olumlu, planlı ve uzlaşmacı bakış açısıyla hareket etmek anlamına gelen bu kavram fütüristler için bir yol haritası, geleceğe yönelik doğru planlama metodu anlamına gelir. Bu bakımdan Fütürist birey, uzgürlü ve gelecekçi düşünen bireydir.

2.1. Fütürizm

Hayatın her alanında fütürist düşünce gerekliliğine inanan fütürizm akımının ilk orta çıkışı 1909 yılında İtalyan sanatçı Marinetti'in yayınladığı "Fütürist Manifesto" ile gerçekleşmiştir. Marinetti ve fütüristler, geçmiş ve tarihsel olanı reddetmişlerdir. Makine ve teknolojiyle hayatın her alanında yaşama düşüncesini barındırmaktaydılar. Durağana karşı dinamizmi savunan fütürizm, sanatı toplumla iç içe düşünmektedir. Bu bakımdan Fütürizm hem sanat akımı hem de sanatla sınırlı olmayan bir toplumsal düşünce akımı olarak görülmektedir. Sınırları aşmanın, teknolojiyle gerçekleşebileceği ve istenilen geleceği bu düşünce sistemiyle inşa edilebileceği düşüncesiyle şekillenmektedir. Öte yandan fütürizm İtalya'da gelecekçilik adıyla ortaya çıkarken faşist bir yapıyla anılmaktaydı. Güç, teknoloji ve dinamizm fütürizmin ana hatlarını oluşturmuştur (Akalin, 2019).

Sayfa | 1848

Sanayi devrimi ve endüstrielleşmeyle 20. yüzyıl başında ortaya çıkan fütürizm ve fütüristler günümüzde *World Future Society* (Dünya Fütüristler Birliği) çatısında birleşmişlerdir. Türkiye'de ise *Fütüristler Derneği* adıyla 2005'ten beri faaliyet göstermektedirler. Tarihsel araştırmalarda her ne kadar fütürizm akımının ilk ortaya çıkışı Marinetti tarafından gösterilse de fütüristler için fütürizmin temelleri çok daha eskiye dayanmaktadır.

Onlar için dünyanın ilk fütüristi Çinli Filozof Sima Qian (MÖ. 145-90) kabul edilmektedir. Sosyolojinin öncülerinden kabul edilen İslam devlet adamı, düşünür, İbn-i Haldun (1332-1406) un "*Mukaddime*" adlı eserinin de sosyal değişimler bağlamında günümüzde hala geçerliliğini koruyan önemli bir fütürist yaklaşım temelli olduğunu savunmaktadırlar. Rönesans dönemi ve sanatçıları da fütürizmin gelişmesi ve yayılmasında oldukça önemli bir rol olmuştur. Özellikle Leonardo Da Vinci'in "*İdeal Şehir Planı*" eseri geleceğe yönelik şehir yapılanmasına yönelik gelecekçi, fütüristlik bir görüşü simgelemekteydi. Tarihsel süreçte günümüze kadar gelişen fütürizm, akademiye de ilk kez Alvin Toffler tarafından 1966'da girmiş bulunmaktadır. Ardından diğer üniversitelerde de fütürizm bölümü açılmış ve bu bölümün profesörleri ilk kez unvan olarak anılmıştır. Tarihsel süreçten günümüze uzanan fütürizm, geleceğe yönelik senaryolar çizebilen ve olumlu

gelecek inşa etmede tasarımlar ve eserler sunan herkesi fütürizm çatısı altına almaktadır (Aykut, 2005).

Fütürizm, teknolojinin doğru kullanımı ve dijital çağda teknolojiye bakış açısını toplumsal dönüşümleri hızlandıracak bir etken olarak görmektedir. Fütürizm, teknolojiyi merkeze alarak bir gelecek inşası fikrine dayanmaktadır. Bu bakımdan teknolojik gelişmelerin yaratacağı yeni standartları saptamakta, geleceğe yönelik ve teknolojik düşünce yoluyla gelecek tasarımlarında bulunmak üzere şekillenen bir düşünce sistemini oluşturmaktadır.

3. SÜPER AKILLI TOPLUM VE FÜTÜRİSTİK DÜŞÜNCE

Fütürizme göre, teknolojinin doğru kullanımı gerek geleceğe yönelik bir refah toplumunu sağlayabilmek açısından gerekse de riskleri önleyebilmek açısından oldukça önemli bir hal almaktadır. Sanayi devrimleri ve teknolojik gelişim süreçleri yeni toplumsal standartları doğurmuştur. Bu standartlara kısa sürede endüstri 5.0 dahil olarak süper akıllı toplum yapısını sunmaktadır. Süper akıllı toplumun oluşumuna, teknolojik yenilikler ve dijitalleşmenin hızlıca kullanımı etkili olmuştur.

Yapay zekâ teknolojisi kullanılarak gelişen öğrenme türleri, dijital kimlik entegrasyonları ve crowdsourcing (kitle kaynak kullanımı) gibi ekonomik ve toplumsal yeni öğrenimler süper akıllı topluma ulaşım süreçlerini gerçekleştiren başlıca etkenler olarak görülmektedir. Fütürizmin teknolojik gelecekçilik anlayışını somut olarak gösteren süper akıllı toplum yapılanması, ilk kez Japonya'da hayata geçen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Süper akıllı toplum incelemesi, yeni dünya tasarımlarının somut örneklerine yer verirken toplumsal yeni düzenlerin oluşumuna ve yeni yaşam standartlarına ilişkin oluşumları sergilemektedir.

3.1. Süper Akıllı Toplum

Süper akıllı toplumun amacı, yapay zekâ donanımları ile karar verme sürecine hızlı ve akılcı çözümler sunmak ve akıllı şehir alt yapısı ile donanımlı, kaliteli, uzlaşmacı ve sürdürülebilir bir toplum yapısını oluşturabilmektir. Böylelikle sosyal sermaye insan odaklı çözümler sunmaya yönelik bir merkezde kullanılarak devamlı gelişme ve refah toplumunun oluşumuna dayalı kullanılmaktadır (Saracel ve Aksoy, 2020).

Toplumun refaha ulaşabilmesi amaçlayan süper akıllı toplum yapılanması, ekonomik, sosyal ve hukuksal konuların iyileştirilmesi ve eşitlik ilkesi ile sağlanmasına yönelik bir düşünce yapısını da barındırmaktadır. Bu bakımdan süper akıllı toplum, teknolojik bir şehir inşasından öte hayatı idame ettirmeye yönelik bir ideolojiye de hakimdir.

Tüm bu konular üzerinde geliştirilen fikir ve teknolojiler insanı ben merkezine alırken yapay zekâ ve otonom kullanımına son derece önem vermektedir. İnsan ihtiyaçlarını saptamak ve çözüm üretmek için kullanılmayı hedefleyen yapay zekâ teknolojisi toplumsal yaşamın her konusuna dahil edilebilmektedir. Merkezine insan ve sosyal sermayeyi alan süper akıllı toplum, yapay zekâ teknolojisi ile öngörücü ve yenilikçi yöntemler geliştirmektedir. Bu konuda özellikle merkezine Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını alarak yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemektedir (Arı, 2021). Süper akıllı toplum bu başlıklar etrafında şekillenerek, yapay zekâ teknolojisi ile güvenli, sağlıklı ve ekonomik bir kalkınmayı hedeflemektedir.

Toplumun gelişmesinde önemli bir diğer etken ise eğitim yapılanmasıdır. Toplumsal geleceğe nitelikli ve bilinçli nesil yetiştirmekte her toplum için son derece önemli bulunmaktadır. Süper akıllı toplum içerisinde de doğru öğrenme ve etkili eğitim teknolojileri yapay zekâ teknolojiyle bütünleşme kazanmakta ve öğrenim sürecini şekillendirmektedir. Bu bakımdan teknolojik öğrenme, bilginin hem etkili iletilmesini hem de hafızada uzun süre kalmasını sağlamaktadır. Bilginin tekrarlatılması ve eğitimin okullarla sınırlı kalmamasını sağlamak için okul dışı görüntülü dersler de son derece hâkim kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra robotik teknolojilerde Japonya'da eğitim sürecinde hızla kullanılmaktadır. Bunlara örnek olarak yaşanan son gelişmelerde, Japonya Eğitim Bakanlığı İngilizce derslerini yapay zekâ teknolojisiyle geliştirilen robotlar tarafından anlatılmasını geliştirmektedirler.

Sayfa | 1850

Anadili İngilizce olan öğretmen açığını gidermek ve öğrencilerin sözlü becerilerini geliştirmek için geliştirilen robotlar, sınıflarda yer almak üzere üretilmektedir (DW, 2018).

Bunun yanı sıra öğrencilerin de kendilerine ait robotları bulunmaktadır. Derslere katılamayacak öğrenciler için kendi robotlarını okul sıralarına gönderebilecekleri, kayıt ve görüntü alabilen ve aktarabilen robotlar geliştirilmiştir (Milliyet, 2019).

Eğitim ve öğretimde kullanılan teknolojiler aynı zamanda belirli araştırmaları ve sorunları çözmek için de kullanılmaktadır. Ülkede yaşanan öğrenci intiharlarını araştırmak için de yapay zekâ teknolojisi kullanılmaktadır. Bu kapsamda yapay zekaya, yaşanan ölümlere dair tutulan belgeler aktarılmakta ve sonuçların doğru, eksiksiz ve hızlı sonuçlanması sağlanmaktadır (Şahin, 2019).

Eğitim süreci, teknolojik öğrenme teknikleriyle geliştirilirken aynı zamanda bilinçli bir toplum oluşumu için gündelik hayatta da bilgilendirici ve öğretici izler sunmaktadır.

Toplumsal yaşam içerisinde de yapay zekâ ve robotik teknolojiler hızla hayata geçmektedir. Çalışma hayatında robot teknolojileri kullanılmakta ve sorunlara çözüm üretebilmektedir. Bu konuda iş gücü sıkıntısı çeken kurum ve işletmeler insanların yerine çalışmaya başlayan robotları kullanmaktadır. Genel olarak, uzaktan bir insan tarafından kontrol edilmek üzere tasarlanan bu robotlar, uzaktan komut alarak nesnelere hareket ettirerek iş pratiklerinde bulunmaktadır (Koyuncu, 2020).

Robotlar, Covid-19 Pandemi sürecinde de önemli rol oynamaktadır. Müşterilerin maske takıp takmadığını kontrol eden ve lazer teknolojiyle yüz tarama özelliğine sahip bu robotlar insanlara uyarılarda bulunabilmektedir (NTV, 2020).

Süper akıllı toplumun izlenimlerini gördüğümüz bu örnekler, Japonya'da insanı merkeze alan bir modelle hareket etmekte ve teknolojik dijitalleşmeyle bir refah toplumu oluşturmayı hedeflemektedir.

Teknolojik yenilik süreçleri Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) çalışmalarıyla yakından ilişkilidir. Bu bakımdan AR-GE çalışmaları teknolojik kalkınma ve süper akıllı toplum yapılanmasına ulaşmak için oldukça önemli bir hal almaktadır. "AR-GE çalışmaları bilgi birikiminin arttırılması amacı ile yapılan, bilimsel niteliklere sahip, yaratıcı ve sistematik çalışmalardır" (Aras vd., 2004). Bu bakımdan ülkelerin mevcut AR-GE yapılandırmalarındaki artış da bu sürece önemli etkide bulunur. Birçok sektörde kullanılan farklı teknolojik yenilikler özellikle şirketler tarafından geliştirilmektedir. Bilim ve teknolojinin toplumla buluşması ve gündelik hayata yansması da toplumsal teknolojik dönüşüme zemin hazırlamaktadır. Türkiye'de de buna yönelik birçok sektörde gelişmeler yaşanmaktadır. Buna bir örnek olarak, yemek kartı sektöründe dijital ödeme yöntemlerini geliştiren MetropolCard şirketi gösterilebilir. Dijital ödeme yöntemleri mobil entegrasyonlarla geliştirilerek somut alışverişi temsil eden para ve kart kavramını buharlaştırmakta ve yerini dijital ödeme yöntemlerine bırakmaktadır. Böylelikle geleneksel alışveriş ve harcama yöntemleri olan fiziksel para ve kart ile ödeme yöntemleri de günlük hayatta dijital dönüşüme uğrayarak sanal cüzdanları ve yeni pratikleri meydana getirmektedir.

Süper akıllı toplum, her türlü iyileştirmeleri barındıran bir yapı olarak görülmüştür. Bu bakımdan AR-GE çalışmaları süper akıllı toplum yapılanmasında önemli bir iyileştirme, araştırma ve geliştirme modeli oluşturmaktadır. Geliştirilen teknolojik yazılımlar ve yapay zekâ pratikleri

de toplumsal açıdan ekonomik ve zaman tasarrufu sağlayarak akıllı şehir (smart cities) oluşumlarına zemin hazırlamaktadır.

3.2. Akıllı Şehirler ve Nesnelerin İnterneti

Akıllı şehir kavramı, teknolojik gelişmeler ve yenilikler bağlamında son derece önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Çünkü akıllı şehirleşme sistemi, nesnelerin kontrol edilebilmesi ve dönüştürülebilmesini sağlayabildiği gibi aynı zamanda nesnelerin bir aygıt olarak da kullanılabilmesini gerçekleştirmektedir. Bu durum, verilerin daha hızlı ve çeşitli aktarılmasına ve büyük veride depolanmasını, yapay zekâ ile işletilmesini sağlamaktadır. Akıllı şehirleşme modeli, tamamıyla teknolojiye bağlı, nesnelerin iletişiminden oluşan ve süper akıllı toplumun da bir parçasını barındırdığı bir yapıyı tanımlamaktadır (Thales, 2021).

Akıllı şehirleşmenin oluşumunda en önemli etken şehrin her alanında veri toplamak ve işlemektir. Bu veriler özellikle belediyelerin dijital dönüşümü ve kontrolü çerçevesinde şekillenmek üzerine modellenmektedir. Veri toplama için ise nesnelerin internetine (IoT) ihtiyaç duyulmaktadır. İngilizce "Internet of things" olan nesnelerin interneti kavramı akıllı şehirleşmenin oluşabilmesi için gereken en önemli unsur ve yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sayfa | 1852

Nesnelerin interneti, akıllı cihazların birbirleriyle iletişime geçmesi ve haberleşmesidir. (Innova, 2021). Bu kavram, çok geniş yelpazeye sahip olabilmekle beraber, birçok konuyu ve olumlu/olumsuz yaklaşımları beraberinde getirmektedir. Nesnelerin iletişimi, herhangi bir nesnenin birey hakkında bilgi almasını, bu bilgiyi işlemesini veya işleyecek bir başka nesneye aktarmasını sağlayan oluşumdur. Örneğin akıllı bir saat veya aksesuar, bireyin gündelik hareket konumunu, uğradığı yerleri, görüştüğü insanları vb. konuları kaydedebilir ve işleyebilir olmaktadır. Akıllı şehirleşme modelinde ise nesnelerin bu özelliklere sahip olması, yani nesnelerin internetine dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu bakıma buzdolabı, akıllı buzdolabı olmalıdır ve bireyin en çok ne tükettiğini hangi marka gıda tercih ettiği gibi verileri kaydetmeli ve öğrenmelidir. Bunun sonucunda öneriler sunulmalı ve hayatı kolaylaştıracak niteliğe sahip olmalıdır. Tüm bu alt yapı oluşumunun ardında akıllı şehirler, insan müdahalesi gerektirmeksizin birbirleriyle iletişim halindeki sensörler ile teknolojik donanım ve denetim mekanizmasıyla oluşturulur.

Akıllı şehir, Sam Musa'ya göre, şehrin yönetimini birden fazla teknolojik çözümü güvenli bir modda sunan, teknolojik alt yapı planlaması ile bilgi sistemleri, okullar, kütüphaneler, ulaşım sistemleri, hastaneler, kanun yaptırımı ve diğer toplum hizmetlerini sağlayan bir modelleme olarak

yorumlanmıştır. Ona göre akıllı şehirlerin amacı, sakinlerin hayatlarını daha kolay ve daha güvenli hale getirmektir ve bu süreç sadece teknolojiyle değil, halkın ortak katılımı ve konular nezdinde geri bildirimlerde bulunmasıyla gerçekleştirilir. Halkın ortak katılım süreci de özellikle e-devlet kullanımı gibi e-vatandaş pratiklerinde bulunmasını gerektirmektedir. Bu oluşumun sağlanabilmesi için gereken materyal ve internet hizmeti devletin geliştirmesi ve uygun fiyatlı ve güvenilir bir alt yapı sunması gereken bir hizmet olmalıdır. İnsanlar, süreçler ve teknoloji, akıllı teknolojinin üç temel direği kabul edilmektedir. Bu bağlamda akıllı şehir oluşumu hem devletin hem de halkın ortak katılımı ile gerçekleşebilecek bir oluşumu barındırmaktadır (Musa, 2016).

Akıllı şehir oluşumunda güvenli ve hızlı ulaşım araçları da teknolojik yenilikler çerçevesinde tasarlanmaktadır. Halkın güvenliğini sağlamak ve konforlu ulaşımı gerçekleştirmek, kullanılan ulaşım araçlarının teknolojik donanımına sahip olmasını ve belirli entegrasyonlar ve uyum süreci içinde hareket etmesini gerektirmektedir. Büyük nüfusa sahip şehirlerde toplu ulaşım araçları, metro, otobüs, tramvay gibi araçlarla sağlanmaktadır. Bu ulaşım araçlarında halkın A noktasından B noktasına nasıl gideceği, ne vakitte varacağını bilmesi büyük öneme sahiptir. Akıllı şehirlerde de ulaşımın hızlı, güvenli ve teknolojik boyutu şehrin hareketliliğinin bilinmesi, veri akışlarının araç ve insanlar arasında bağlantı kurması üzerine şekillenmektedir.

Sayfa | 1853

Araç güvenliği ve yeni teknolojik sistemler, bu ulaşım sürecini hızla dönüştürmektedir. Etkileşimli gelişmiş sürücü destek sistemleri (ADAS) ve akıllı ulaşım sistemleri (C-ITS) bağlantılı araç kategorisini oluşturur. Bu kapsamda geliştirilen yeni özelliklerle beraber, araçtan araca (V2V) ve araçtan altyapıya (V2I) iletişim gerçekleştirmek için tasarlanmış ve geliştirilmiştir. V2V iletişim teknolojisi aynı menzil içindeki araçların temel güvenlik bilgisini (hız, yön, konum vb.) paylaşmasını sağlamaktadır. Otomatik frenleme, akıllı telefonlara bağlanma, sürücüyü tehlikelere karşı uyarma ve trafik bilgilendirmeleri sağlamak için kullanılmaktadır. Araç ve otomobil teknolojileri akıllı şehirlerde nesnelerin interneti (IOT) ile entegre edilerek ultra güvenli ve çok fonksiyonlu bir ulaşım deneyimini oluşturmaktadır (Fourtune, 2018).

Akıllı şehir modeli henüz oldukça yeni bir kavram olmakla beraber günümüzde Japonya'nın belirli şehirlerinde ve ilçelerinde hayata geçirilmektedir. Büyük şirketlerin başlattığı çalışmalar ile şekillenmekte olan akıllı şehirler, Japonya'da Fujisava- Kanagawa, Aizuwakamatsu-Fukushima, Dokuma – Fuji Dağı, Osaka City – Osaka ve Fukuoka – Fukuoka

vilayetlerinde inşa edilmektedir (Regan 2020). Japonya, 2011 yılında geçirdiği büyük doğu Japonya depreminin ardından akıllı şehir yapılanmasına giderek, daha güvenli bir şehir modeli arayışlarına yönelik çözüm oluşturmuştur. Büyük veri, yapay zekâ ve nesnelerin internetini (IoT) kullanarak insan merkezli, veri odaklı ve yeni nesil bir toplum yapılanması için akıllı şehirler inşa edilmeye çalışılmaktadır. Toplum 5.0 yani süper akıllı toplum, şehrin ve zamanın ihtiyaç ve sorunlarına yönelik teknolojiyi kullanarak çözüm üretmektedir.

Süper akıllı toplum, araçların, nesnelerin insan ve canlılarla bağlantı kurmasını sağlayan, akıllı ve teknolojik mimari oluşumu yansıtan ve büyük veri ve yapay zekâ ile iletişimin döngüsünü sağlayan geniş yelpazeli bir şehir inşa modelidir. Nesnelerin interneti teknolojisi bu bağlamda büyük öneme sahiptir. Akıllı nesnelerin birer ağıta dönüşmesini, veri alıp dağıtma sokmasını sağlamaktadır. Verilerin depolanması, hareketlerin takip edilmesi, bireyler hakkında bilgi sahibi olunabilmesi gibi konular, akıllı şehir oluşumunda farklı düşünceleri de meydana getirmektedir. Bu durum Japonya'nın akıllı şehir oluşumundaki bazı eyaletlerinde de halk tarafından şüpheyle karşılanmıştır. Kişisel verilerin saldırıya uğraması ve kötüye kullanılma riski başlıca sorunlar arasında yer almaktadır. Devletlerin, şehrin güvenliği için önem verdikleri gözetim, akıllı şehir modelinde çok üst düzeyde, büyük veri akışında yer almaktadır. Sınır tanımayan bir boyuta ulaşan gözetim ağı özel şirketlerin yanı sıra, farklı siyasi ve çıkar grupları tarafından siber yollarla ulaşılacak ve kötüye kullanım risklerini doğurmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde bahsettiğimiz risk ve gözetim toplumu dijital kültür içerisinde etkisini süper akıllı toplum ve akıllı şehir yapılanmasında da göstermektedir.

3.3. "Hive Mind": Süper Akıllı İnsana Doğru

Süper akıllı toplum, akıllı şehir yapılanması ve teknolojik üst düzey kullanımlar, insan yaşamına yeni sosyal yaşam pratiklerini dahil etmektedir. Bununla beraber geleceğe yönelik biyolojik eklentileri ve yeni insan özelliklerini ekleyecek projelerle üst düzey bir insan topluluğuna yönelik yeni dünya tasarımları ve kavramları da kurgulamaktadır. Bu kavramlardan biri de "Hive Mind" yani kovan zihni geliştirmesidir. Hive mind kavramı, çalışmamızın bu bölümünde ele alınması gereken önemli bir diğer başlık olmuştur. Türkçeye "kovan zihinleri" olarak aktarılan bu kelime "hive" kovan, "mind" zihin, kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Eksenine arıların yaşam biçimi ve sistematik yapısını almakta olan bu düşünce terimi, süper akıllı bir toplumun üst düzey bilgi iletişimini ve karar alma süreçlerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Hive mind, insanların teknolojik donanımlar

veya telepati, bir tür algılama yöntemi sayesinde birbirleriyle fikirlerini, bilgilerini ve anılarını paylaşabilecek bir zihin paylaşımı olarak kurgulanmaktadır (Budak, 2017).

Kovan zihni, arıların iletişim süreçleri keşfedilerek ortaya çıkmış ve arılardan esinlenerek düşünülmüş bir kavramdır. Arılar, uygun bir kovan bulma arayışı içine girerek etrafı dolaşırlar ve en uygun kovayı bulan arının yanına akın etmektedirler. Birbirlerinden uzakta olsalar dahi binlerce arı elverişli kovayı bulan arıyla anında iletişime geçebilmektedirler. Bu iletişim türünün ortak bir zihin yolu ile oluştuğu düşünülmektedir. Hive mind kavramı bu noktada, teknolojik geliştirmelerle insanlar üzerinde bir ortak zihin ve iletişim sürecinin sağlanabilmesine yönelik geliştirilen kavramdır. Akıllı şehir modelinde nesnelere interneti, insanların bulunduğu her alanda yer alabildiğinden iletişim sürecine büyük bir katkı sağlayabilmektedir. Bu durum nesnelere belirli entegrasyonlar geliştirilerek oluşturulmaktadır. Kovan zihinlerinde ise bu teknolojik gelişim, doğrudan insan bedeni üzerinden bir etkileşim sürecini barındırmaktadır. Kovan zihinleri, bireylerin tüm hareketlerini toplumsal bir merkezle iletişim kurarak yeni bir toplumsal düzen modelini oluşturmaktadır.

3.4. Nöroteknoloji ve Toplumsal Yeni Haklara İhtiyaç

Sayfa | 1855

Teknolojinin insan bedeninin bir uzantısı olarak kullanımı ve sinir kontrolü ve incelemesi çalışılmakta olan nöromühendisliğin alanını barındırmaktadır. Bu bakımdan nöroteknolojilerin sürekli gelişimi, kovan zihinleri ve benzeri yeni dünya tasarımları, yakın gelecekte gerçekleşmesi imkânsız bir model olarak görülmemektedir. 1878'de Richard Canton'un, elektrik sinyallerinin bir hayvanın beyni aracılığıyla iletilmesini keşfetmesi, aradan geçen sürede elektroansefalografinin (EEG) buluşuna ve nöroteknolojiye olan ilginin artmasına yol açmıştır. Nöroteknoloji, teknolojik elektrot cihazlar aracılığıyla insan beyninde oluşan aktiviteleri okuyabilmeyi sağlamaktadır. Elektroansefalografi (EEG) ve fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI) gibi yöntemleri kullanarak, beyinde düşünülen görselleri, kelimeleri tarayıp tanımlayarak zihin okumayı gerçekleştirmektedir (OBN, 2019).

Nöroteknoloji özellikle tedavi süreçlerinde oldukça önem kazanmaktadır. Kanseri tedavilerinde kullanılan kemoterapi cihazları gibi bilgisayar donanımlı tedavi araçlarının buluşunu hızlandırmıştır. EEG ve fMRI yöntemleriyle bireye hastalık teşhisini belirlemeyi sağlamıştır. Birçok hastalık tedavisinde kullanımı hızla artmakta olan nöroteknoloji bireyin beyin fonksiyonları izleyebilmeyi sağlamak ve beyne etkide bulunabilecek gelişmeleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle fMRI yöntemiyle

zihindeki düşünlerin ekrana aktarılabilmesi ve bilgisayar yoluyla zihinle iletişime geçilebilmesi, savunma sanayi ve askeri alanlarda da insan bilgisayar bileşenlerine ilişkin teknolojik araştırmaları hızlandırmıştır. İnsan beynini kontrol edebilecek ve yönlendirebilecek teknolojik gelişmeler geleceğe yönelik tehlike ve kaygıları doğurmuştur.

Zihin okuma, kontrol etme, yönlendirme, nöroteknolojinin gelecekteki insan figürüne yönelik toplumsal yansımalarını sorgulamakta, bazı ahlaki sonuçları ve bu bağlamda tartışmaları doğurmaktadır. Teknolojik kullanımların doğrudan ve dolaylı olarak insan yaşamına etkide bulunması, bu bağlamda kimi araştırmacıların, oluşan yeni toplumsal pratiklerin, mahremiyet, özgürlük ve hukuk gibi konularda bireyin sosyal haklarında yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu yeni hukuksal ve etik pratiklerin geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu yeni etik ve hukuksal ihtiyaçların türemesindeki nedenler ise beyin görüntüleme ve nöroteknolojideki ilerlemelerin, insan zihninin dışa açılmasının ve doğrudan etkide bulunabilmesinin olumsuz sonuçlar doğurabileceği ve gelecekte ciddi sorunlara yol alabileceğidir. Aynı zamanda savunma sanayi alanında geliştiren ve geliştirilmesi planlanan nörosilahlar da yapay zekâ kullanımını ve insan makine birleşiminin tehlikeli sonuçlar doğurabileceğine yönelik endişeler doğurmaktadır. Nöroteknolojideki gelişmeler toplumsal fayda sağlayabildiği gibi kötüye kullanılarak bireyin davranışlarına ve zihinsel özgürlüğüne tehditler doğurabilmektedir.

Marcello Lenca ve Roberto Andorno nörobilim ve nöroteknolojinin yeni hukuksal ihtiyaçlar doğurduğunu düşünmektedir. Nöroteknolojinin her ne kadar EEG ve fMRI gibi yöntemleri, tedavi edici imkanlar ve aynı zamanda ticari uygulamalar ve eğlence sektörü içinde yeni olanaklar sunsa da hukuksal ve kişisel haklarda sorunlara yol açacağını düşünmektedir. Onlara göre Nöroteknolojik olumlu ve olumsuz sonuçlarının ayır edilebilmesi ve olası tehlikeli gelişmelerin suç sayılabilmesi için yeni hukuksal tanımlamalara ihtiyaç duyulmaktadır (Lenca ve Andorno 2017).

İnsanlar hakkında bilgi sahibi olmak, araştırmamızın gözetim toplumunda bahsettiğimiz üzere dijital çağda oldukça önemli bir yer almaktadır. Nöroteknoloji, gözetiminin yeni bir boyutunu da teşkil etmektedir. ABD’de yapılan bir araştırma fMRI taramalarının, insanlar hakkında bilgi sahibi olabilmeyi davranışlarıyla değil beyin hareketlerinin izlenilmesiyle de oluşabileceğini göstermiştir. Araştırma, Demokratların ve Cumhuriyetçilerin beyinlerindeki işlevsel farklılıkları belirleyerek, kullanıcıların siyasi görüşlerini tespit edilebilir bulmuştur (Darren vd., 2023).

Nöroteknoloji, pazarlama şirketlerinin de dikkatini çeken önemli bir alan olarak görülmektedir. Google gibi büyük şirketler nöropazarlama araştırma hizmetlerini kullanmaktadır. Özellikle EEG, fMRI ve fizyolojik ölçümler ile tüketici davranışlarını tahmin etmekten öteye tüketici tercihlerini belirlemek ve tetiklemek için kullanılabilir. Nöropazarlamanın ticari boyutu tepkilere yol açmaktadır. Oullier'e göre, buna bağlı olarak nörogörüntüleme, insanların karar verme süreçlerinde etkili olan faaliyetleri belirlemek için önemli olsa da insan davranış kayıtlarının gözetiminin ticari amaçlar ve menfaatler doğrultusunda satılmamalıdır. Fransa bu konuda yasal düzenleme ihtiyacında bulunarak beyin görüntülemenin ticari uygulamalarını yasaklamıştır ama Oullier'e göre bu yasa nöropazarlamanın dolaylı yoldan kullanımına engel bulundurmadığını eleştirmektedir (Oullier, 2012).

Lenca ve Andorno, hukuksal alanda dört yeni hak önerisinde bulunmuşlardır. Bunlar; bilişsel özgürlük hakkı, zihinsel mahremiyet hakkı, ruhsal bütünlük hakkı ve psikolojik devamlılık hakkıdır. Bilişsel özgür hakkı; bireyin teknolojilerden yararlanabilme hakkını ve bu teknolojilerin rıza dışı kullanımına karşı koruma hakkı çerçevesinde şekillenmektedir. Bireyin zihinsel durumlarındaki etkileşimler onun rızası dahilinde olmalı ve kişinin haklarını korumalıdır. Mahremiyet hakkı ile ilgili zihin kontrollerinin mevcut yasalar ve bildirgelerde yer almasına karşın zihnin ürettiği içerik ve bilgilere ulaşım ile ilgili hakları yetersiz bularak geliştirilmesini önermektedirler.

Bireyin kişisel verilerinin işlenmesi davranışlarının kontrol edilmesinin hukuksal standartlarının var olduğunu betimleyen Lenca ve Androno için mevcut düzenlemeler 10 yıl içerisinde nöroteknolojinin gelişimi çerçevesinde yetersiz kalacaktır. Bireyin kaydedilen beyin bilgisini korumayı amaçlamaktadır. Yeni teknolojik ürünlerin EEG tabanlı işlev görebileceği düşünülmektedir. Zihinsel bilgiyi ölçebilen ve kaydedebilen yeni teknolojik ürünlere karşı zihinsel mahremiyet hakkı ile yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ruhsal bütünlük hakkı; bireyin zihinsel faktörlerinde oluşabilecek etkide bulunulmasına yönelik taşıyan riskleri kapsayan hak olarak sunulmaktadır. Zihinsel anıların silinmesi veya iyi-kötü anıların tasarlanması gibi zihinsel etkileri kapsayacak hak dizaynına ihtiyaç duymaktadırlar. Psikolojik devamlılık hakkı; zihinsel mahremiyet hakkıyla yakından ilgilidir. Birbiriyle örtüşen bir hak iddiasına sahiptir. Bireye psikolojik etkide bulunabilecek pratiklere yönelik hak önerilerini kapsamaktadır (Lenca ve Andorno, 2017).

Sonuç olarak, Nöroteknoloji, insan-bilgisayar donanımı ve diğer teknolojik gelişmeler yeni dünya tasarımlarını, sınırlı olmayan birçok yeni

oluşumu ve düşünceyi beraberinde getirmektedir. Dijital kültür içerisinde, yapay zekâ, büyük veri ve nöroteknoloji gibi kavramlar, yakın geleceğe dair yaşanabilecek pratikleri, senaryoları ve buna yönelik ütopyik ve distopik düşünceleri, varsayımları ve eserleri de doğurmaktadır.

SONUÇ

Toplumun yaşanan gelişmeler karşısındaki tutum ve davranışlarını anlayabilmek için dijitalleşme ve teknolojinin tarihsel süreci ve kültüre olan etkisi kaynaklar ve düşünürler ekseninde belirlenmiştir. Buna yönelik olarak çalışma kapsamında, toplumsal bir dijital kültürün şekillendiği ve kültürün dijitalleşmeyle beraber bir takım değişim ve dönüşümler içinde olduğu anlaşılmıştır. Dijital kültürün hatları, farklı kaynak ve terimlerin analiziyle şekillenmektedir. Bu kapsamda Prensky'nin dijital yerliler ve göçmenler olarak adlandırdığı dijital kültür içerisindeki bireylerin konumlandırılışı teknolojiyi nasıl kullandığıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Baudrillard'ın Simülasyon ve Simülakrı ile yeni kültürel yansımaların yaşandığı ve gerçeğin hipergerçeklik kazanarak toplumsal dönüşüm üzerindeki etkileri gözlemlenmiştir. Dijital kültür içerisinde toplumsal yaşam standartları ve pratikleri de bazı düşünürler tarafından çeşitli konularda yer bulmuştur. Buna yönelik teknolojinin birçok farklı getirisini görmek mümkündür. Çalışma içerisinde tüketim toplumu, gözetim toplumu ve risk toplumu kavramları dijital kültürün çerçevesini belirlemek açısından önemli açıklıklar getirmekte ve dijital kültürdeki toplumsal yaşam pratiklerinde farklı rolleri sunmaktadır.

Sayfa | 1858

Dijitalleşmenin doğurduğu en büyük özelliklerden biri de bireyin dijital platformlardaki hareketlerinin devamlı kayıt altına alınması olmuştur. Bu durumun olumlu ve olumsuz yansımalarını görmek mümkündür. Fütürizmin kurguladığı gelecek inşasında büyük veri ve bununla beraber yapay zekâ önemli bir yere sahiptir. Güvenlik ve riskleri önlemek için büyük veri ve yapay zekaya büyük bir önem verilmektedir. Öte yandan büyük veri ve yapay zekâ olarak nitelendirilen bu terim sınırsız bir gözetimi de meydana getirebilmekte ve birçok farklı amaçlarda bu verilerin takip edilebilirliğini sağlamaktadır. Bu bağlamda büyük verinin kullanımı yapay zekâ ile bütünleşerek özgürlük, mahremiyet ve gözetim üzerinden de değerlendirilerek çözümlenmiştir.

Fütürizm, teknolojik bir gelecek kurgularken, teknolojiyi olumlu gelecek inşası fikriyle ele almaktadır. Bu bakımdan teknolojiyi güvenlik risklerine yönelik geliştirilen bir çözüm yolu olarak da görmektedir. Çalışma kapsamında süper akıllı toplum ve akıllı şehir kavramlarında da fütürizm düşünce sistemi yer almaktadır. Nesnelerin interneti teknolojisiyle akıllı

şehirleşme modeli kurgulanarak bireyin nesnelere sürekli iletişimi sağlanmaktadır. Bu iletişim süreciyle birey nerede olursa olsun etrafındaki nesnelere devamlı veri izleri bırakır ve bu veriler şehrin belediyeleri gibi önemli kurumlarla paylaşılması sağlanmaktadır. Akıllı şehirleşme modelini Japonya etrafında izlediğimiz örneklerle bu duruma ilişkin pratikler gözlemlenmiştir.

Çalışmada, belirli nöroteknoloji gibi bazı teknolojik geliştirmelerin belirli entegrasyonlarla insan vücuduna yönelik doğrudan gözlemlerde ve etkilerde kullanabildiği de saptanmıştır. Buna yönelik Lenca ve Andorno'nun yeni hukuksal arayışları önemli bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akalın, T. (2019). Fütürizm Akımının Tarihsel Süreci Bağlamında Fotoğraf Sanatına Kısa Bir Bakış. *İBAD Sosyal Bilimler Dergisi Özel Sayı 582*,

Aktan, E. (2018). Büyük Veri: Uygulama Alanları, Analitiği ve Güvenlik Boyutu. *Bilgi Yönetimi Dergisi 1(1)*, 3-7.

Aras, G., Tezcan N., Furtuna, Ö. & Aybars, A. (2014). *Firmaların AR-GE ve İnovasyon Performansının Stratejik Analizi*. İTO Kobi Araştırmaları, 2004 (10). s. 47

Arı, E. (2021). Süper Akıllı Toplum: Toplum 5.0. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 23(1)*, 455-479.

Aykut, A. (2005). Fütürizm ve Uzgörü. *Fütürizm Dergisi*. Erişim Adresi: <https://fudurizm.org/wp-content/uploads/2019/12/FU%CC%88TU%CC%88RI%CC%87ZM-ve-UZGO%CC%88RU%CC%88.pdf>

Bal, H. Ç., Kalaycı, C., & Artan, S. (2015). Farklı Gelir Grubuna Sahip Ülkelerde Dijital Bölünmenin Boyutu ve Belirleyicileri. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi 1(2)*, 107-123.

Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Çev.). Adanır, O. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baudrillard, J. (2019). *Tüketim Toplumu Söylenceleri Yapıları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Beck, U. (2019). *Risk Toplumu*. (Çev.). Özdoğan, K. & Doğan, B. İstanbul: İthaki Yayınları.

Budak, B. (2017, Ocak 2). *Kovan Zihni Nedir? İnsanlık Böyle Bir Yapıya Geçebilir Mi?*. Webrazzi. (2021, Haziran 25). Erişim Adresi: <https://webrazzi.com/2017/01/02/kovan-zihin-nedir-insanlik-boyle-bir-yapiya-gecebilir-mi/>

Darren, S., Gred, F. Alan, N. S. Christoper, T. D. Taru, F. James, H. F., Martin, P. P. (2013, Şubat 13). *Red Brain, Blue Brain: Evaluative Processes Differ in Democrats and Republicans*. Plus One.

<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0052970>

Dijk, V. D. (2018). *Ağ Toplumu*. (Çev.). Sakin, Ö. İstanbul: Epsilon Yayınevi

Emre. (2021, Ocak 29). *Dijital Kimlik Nedir? Dijital Kimlik Yönetiminde Blokzincirin Rolü*. Circlelove.co. (2021, Haziran 10). Erişim Adresi:

<https://circlelove.co/dijital-kimlik-nedir/>

Engin, Y. F. (2020). *Yapay Zekanın 8 Örneği*. İnternet of Thing Türkiye. (2021, Şubat 7). Erişim Adresi: <https://ioturkiye.com/2020/05/yapay-zekanin-8-ornegi/>

Fourtune, S. (2018, Kasım 16). *Connected Vehicles in Smart Cities: The Future of Transportaion*. Interesting Engineering. (2021, Haziran 22).

Erişim Adresi: <https://interestingengineering.com/connected-vehicles-in-smart-cities-the-future-of-transportation>

Giddens, A (2016). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev.). Kuşdil, E. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Han, C.B. (2019). *Şeffaflık Toplumu*. İstanbul: Metis Yayınları.

Sayfa | 1860

İnova (2021 Mayıs, 5). *Nesnelerin İnterneti (IOT) Nedir?*. İnova. (2021 Haziran 21). Erişim Adresi: <https://www.innova.com.tr/tr/blog/dijital-donusum-blog/nesnelerin-interneti-iot-nedir>

Koyuncu, H. (2020, Eylül 16). *İş Gücü Sıkıntısı Çeken Japonya'da Robotlar İnsanların Yerine Çalışmaya Başladı*. Euronews. (2021, Haziran 16). Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2020/09/16/is-gucu-s-k-nt-s-ceken-japonya-da-robotlar-insanlar-n-yerine-cal-smaya-baslad>

Lenca, M. & Andorno, R. (2017). Towards New Human Rights in the Age of Neuroscience and Neurotechnology. *Life Sciences, Society and Policy* 13(5), 5-10.

Milliyet. (2019, Kasım 28). *Japonya'da 'Robot Öğrenci' Dönemi*. Milliyet. (2021, Haziran 20). Erişim Adresi:

<https://www.milliyet.com.tr/dunya/japonyada-robot-ogrenci-donemi-6088846>

Musa, S. (2016). *Smart Cities- A Roadmap for Development*, Academia (s. 1-7). Erişim Adresi:

https://www.academia.edu/21181336/Smart_City_Roadmap

NTV. (2020 Aralık 16). *Japonya'da Maske Takmayanları ve Sosyal Mesafeye Uymayanları Tespit Eden Robot Mağazalarda Görev Yapmaya*

- Başladı*. NTV. (2021, Haziran 17). Erişim Adresi: https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/japonyada-maske-takmayanlari-ve-sosyal-mesafe-uymayanlari-tespit-eden-robot-magazalarda-gorev-yapmaya-basladi,D_BkVivENEWBxpwCYsPpGQ/kCZZwEvCX0OgosREqrb4A
- OBN. (2019, Ekim 1). *Zihin Okuma Teknolojisi ve Hukukun Geleceği*. OBN. (2021, Haziran 25). Erişim Adresi: <https://baslangicnoktasi.org/zihin-okuma-teknolojisi-ve-hukukun-gelecegi/>
- Oullier, O. (2012, Mart 1). Clear up This Fuzzy Thinking on Brain Scans. *Nature* 483(7), <https://doi.org/10.1038/483007a>
- Öztürk, T. (2012, Ağustos 2). *İşini Kalabalığa Bırak*. Camping Türkiye. (2021, Haziran 1). Erişim Adresi: <https://www.campaigntr.com/isini-kalabaliga-birak/>
- Presnky, M. (2009). *H. Sapiens Digital: from Digital Immigrants and Digital Navites to Digital Wisdom*. Wisdom Page. (2021, Ocak 24). Erişim Adresi: <http://www.wisdompage.com/Prensky01.html>
- Regan, E. (2020, Aralık 9). *Smart Cities in Japon: Pratical Innovations for Conscious Future Living. Tokyo-esque*. (2021, Haziran 22). Erişim Adresi: <https://tokyoesque.com/smart-cities-in-japan/>
- Saracel, N. & Aksoy, I. (2020). Toplum 5.0 Süper Akıllı Toplum. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 9(2), 26-34.
- Seyidov, I. (2021). "Büyük Verinin Gücü Adına": *Siyasi Kampanyalarda Etkili Veri Kullanımı*. *TRT Akademi* 6(11), 34-35.
- Şahin, Y.E. (2019 Şubat 12). *Japonya'da Öğrencilerin İntiharlarını Önlemek İçin Yapay Zekâ Kullanılıyor*. GZT. (2021, Haziran 22). Erişim Adresi: <https://www.gzt.com/jurnalist/japonyada-ogrencilerin-intiharlarini-onlemek-icin-yapay-zek-kullaniliyor-3486226>
- Thales (2020). *Secure, Sustainable Smart Cities and the IoT*. Thales. (2021, Haziran 20). Erişim Adresi: <https://www.thalesgroup.com/en/markets/digital-identity-and-security/iot/inspired/smart-cities>
- TRT Haber. (2018, Kasım 8). *Dünyanın İlk Yapay Zekâ Haber Spikeri Tanıtıldı*. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunyanin-ilk-yapay-zeka-haber-spikeri-tanitildi-393060.html>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Gelişen teknolojik kavramlar dijitalleşmeyle birlikte kültürel etkilerde bulunarak toplumsal dönüşümleri meydana getirmekte ve yeni dünya düzenlerinin oluşumunu doğurmaktadır. Bu sürece dijital öğrenimlerle birlikte devletlerin ekonomik kalkınma hedefleri ve şirketlerin kar arayışları etkili

olmuştur. Teknoloji ve dijitalleşmeyle beraber dijital kültür hem yeni toplumsal yaşamın dijital dönüşümüne neden olmakta hem de dijital kültürü ekonomik ve ticari bir pazar haline sürüklemektedir. Sürdürülebilir gelişim modelleri ve yeni teknolojik geliştirmeler dijitalleşme ile mümkün kılınarak bir süper akıllı toplum modelini oluşturan başlıca unsurları barındırmaktadır. Süper akıllı toplum modelinde ihtiyaç duyulan geleceği kurgulamak için izlenen rol modelleri birtakım düşünceler ve akımlar tarafından desteklenmektedir. Bu düşünce akımlarından olan süper akıllı toplum modelinde yer edinen fütürizm bu süreçte önemli bir rol modeli yansıtmaktadır. Bu çalışmada fütürizmin ne tür bir rol modeli üstlendiği saptanarak dijital kültür çerçevesinde incelenmekte, süper akıllı toplum modeli çözümlenerek toplumsal yansımaları gözlemlenmektedir. Dijitalleşmeyle beraber dönüşen ve sürekli birtakım yeniliklere maruz kalan dijital kültürün hatlarının belirlemek bu toplumsal pratikleri saptamak açısından önem taşımaktadır. Dijital kültür, dijitalleşmeyle beraber başlayan bir süreci ifade ederken çok boyutlu kültürel etkilere neden olmaktadır. Bu bakımdan çalışmada dijital kültürün hatları öne çıkan başlıklarla, insan yapısı ve akıllı şehirleşme modelinde ihtiyaç duyulan alanlarıyla sınırlandırılmaktadır. Marc Prensky'nin *dijital yerliler ve dijital göçmenler* olarak ikiye böldüğü bu toplumsal yapı, teknolojiyi doğru kullanabilme ve bu doğrultuda hareket edebilmesiyle açıklanmaktadır. Bu bakımdan dijital kültür aynı zamanda bir enformasyon çağını oluşturur. Öğrenme süreçlerinin dijitalleşmeyle dönüştüğü bu çağda bilgi ve bilgelik kavramları da birçok kuramcı tarafından desteklenmiştir. Buna yönelik Van Dijk, bu doğrultuda bir gözlem sunmaktadır. Ona göre dijital kültür bir enformasyon bolluğu içerisindedir. Bireylerin bu enformasyon karmaşasından bilgeliğe ulaşabilmesi ancak teknolojiyi doğru kullanarak gerçekleşebilir. Bununla birlikte dijital kültür kendi içerisinde bir popüler kültürü oluşturmaktadır. Buna yönelik bir takım toplum yapılanması da mevcuttur. Bunlar; tüketim, gözetim ve risk toplumu süreçleridir. Tüm bu süreçler de yine dijitalleşmenin doğurduğu, sık enformasyona maruz kalan bir toplumun sonuçlarıyla ilişkilendirilebilir. Dijitalleşme süreciyle anlam kazanan büyük veri ve yapay zekâ gibi teknolojik unsurlar ve dijitalleşmenin hayata dahil olması, yeni yaşam standartları doğurmaktadır. Bu yaşam standartları bireyin toplum içerisindeki hareketlerinin dijital platformlarca kayıt altına alınması, paylaşılabilmesi gibi etkenler, hem ticari sektörlerce önem taşımakta hem de gözetim olgusunun ne derece etkin olduğunu göstermektedir. Bunların sonucunda küresel ısınma ve tüketimin doğurduğu atık ve kirlilikle hız kazanan doğal risklerin yanı sıra kişisel bilgilerin kullanım riskleri bir yapay riskler toplumu perdelemektedir. Bu bakımda dijital kültürün hatları bu çalışmada kavramlar ve yaklaşımlar üzerinden değerlendirilmektedir. Dijital kültür çevresi ile şekillenen insan modeli, yenilik ve dönüşümlere hızla ayak uydurabilen bir özelliğe bürünmektedir. Bu bakımdan süper akıllı toplum modelinde ihtiyaç duyulan en önemli özellik tamamlanmış olmaktadır. Süper akıllı toplum da bu insan modelini oluştururken fütürizmle ihtiyaç içindedir. Çünkü fütürizmin ana hedeflerinden biri de bireyin fütürist düşünce sistemine dahil olabilmesidir. Fütürizmin tarihsel süreci ve kendini izahı çalışmada süper akıllı toplum ilişkisiyle araştırılmıştır. Süper akıllı

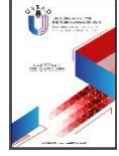
toplum modelini izleyen gelişmiş ülkeler Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını (UNDP) benimsemektedirler. Bu bakımdan teknolojik gelecek geliştirmeleri UNDP'in 17 başlığı çerçevesinde hedeflenmektedir. Akıllı şehirleşme ve nesnelerin interneti de süper akıllı toplum modelinde yapı taşlarını oluşturmada ve toplumsal yaşamın dijital dönüşümünü zorunlu kılan hareketleri oluşturmaktadır. Japonya'nın akıllı şehirleşme uygulamaları süper akıllı toplum modeline örnek teşkil etmektedir. Akıllı şehirleşme ve süper akıllı toplum modelinde gözetim, nesnelerin interneti (IoT) ile üst boyutlu bir alanı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra teknolojinin insan bedeni ile ilişkisi de birtakım hukuksal sorunları doğurmada ve tartışmalara neden olmaktadır. Buna yönelik hukuksal yeni ihtiyaçlara ilişkin Lenca ve Andorno'nun çalışmaları göstermektedir ki, devletler özel şirketlerin özellikle biyo ve nöroteknolojik geliştirmelerine hukuksal düzenlemeler getirmek zorundadırlar. Aksi halde kontrol edilemeyebilir bir bilgi sızıntısıyla beraber suç teşkil edecek pratiklerin yaşanmasına engel olunamayacaktır. Dijital kültür, fütürizm ve süper akıllı toplum modelinin ilişkileri bu çalışmada kavram ve yaklaşımlarla incelenirken Japonya'da geliştirilmiş örnekleri sergilemekte ve ihtiyaç ilişkileri sorgulanmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Developing technological concepts, together with digitalization, have cultural effects, creating social transformations and creating new world orders. Along with digital learning, the economic development goals of states and the search for profit of companies have been effective in this process. Along with technology and digitalization, digital culture both causes the digital transformation of new social life and drags digital culture into an economic and commercial market. Sustainable development models and new technological developments are made possible by digitalization and contain the main elements that make up a super smart society model. The role models followed in order to construct the future needed in the super-intelligent society model are supported by some thoughts and trends. Futurism, which has a place in the super-intelligent society model, which is one of these currents of thought, reflects an important role model in this process. In this study, what kind of role model futurism assumes is determined and examined within the framework of digital culture, and its social reflections are observed by analyzing the super-intelligent society model. It is important to determine the lines of the digital culture, which is transformed with digitalization and is constantly exposed to some innovations, in terms of determining these social practices. While digital culture expresses a process that starts with digitalization, it causes multidimensional cultural effects. In this respect, the lines of digital culture in the study are limited to the prominent topics, human structure and the areas needed in the smart urbanization model. This social structure, which Marc Prensky divides into two as digital natives and digital immigrants, is explained by the ability to use technology correctly and act accordingly. In this respect, digital culture also constitutes an information age. In this age, where learning processes are transformed by digitalization, the concepts of knowledge and wisdom have also been supported by many theorists. Van Dijk offers an observation in this direction. According to him, digital culture is in an

abundance of information. Individuals can reach wisdom from this information confusion only by using technology correctly. However, digital culture creates a popular culture in itself. There are also some community structures for this purpose. These; consumption, surveillance and risk society processes. All these processes can also be associated with the results of a society that is frequently exposed to information, which is caused by digitalization. Technological elements such as big data and artificial intelligence, which gain meaning with the digitalization process, and the inclusion of digitalization in life create new living standards. Factors such as recording and sharing these living standards of the movements of the individual in society by digital platforms are both important for the commercial sectors and show how effective the surveillance phenomenon is. As a result of these, in addition to the natural risks accelerating with the waste and pollution caused by global warming and consumption, the risks of using personal information conceal a society of artificial risks. In this regard, the lines of digital culture are evaluated through concepts and approaches in this study. The human model, shaped by the digital culture environment, takes on a feature that can keep up with innovations and transformations rapidly. In this respect, the most important feature needed in the super-intelligent society model is completed. The super-intelligent society is also in need of futurism while creating this human model. Because one of the main goals of futurism is to include the individual in the futuristic thought system. The historical process and self-explanation of futurism were investigated in the study with the super-intelligent society relationship. Developed countries that follow the super-intelligent society model adopt the United Nations Sustainable Development Goals (UNDP). In this respect, technological future developments are targeted within the framework of UNDP's 17 headings. Smart urbanization and the internet of things also constitute the building blocks of the super-smart society model and constitute the movements that make the digital transformation of social life compulsory. Japan's smart urbanization practices exemplify the super-smart society model. In the smart urbanization and super-smart society model, surveillance creates an upper-dimensional space with the internet of things (IoT). In addition, the relationship of technology with the human body also raises some legal problems and causes controversy. The studies of Lenca and Andorno regarding the new legal needs show that the states have to bring legal regulations especially for the bio and neurotechnological developments of private companies. Otherwise, it will not be possible to prevent the occurrence of criminal practices together with an uncontrollable information leak. The relationships of digital culture, futurism and super-intelligent society model are comprehended in this study.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 7, Issue 7, Aralık 2021, December 2021
e issn: 2687-2641

KİTAP İNCELEMESİ

Bilâ, Fikret. (2020). CHP Nasıl İktidar Olur?. İstanbul: Doğan Kitap.

Tunay ŞENDAL

Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Programı
Ankara/Türkiye.

Ankara University, Institute of Turkish Revolution History, PhD Program
Ankara/Turkey.

tunaysendal@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2227-6692

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1004106

Makale Türü / Article Type: Kitap İncelemesi / Review of Book

Geliş Tarihi / Date Received: 03.10.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.12.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 21.12.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Şendal, T. (2021). Kitap İncelemesi (CHP Nasıl İktidar Olur?). *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(7), 1865-1869.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmada; Fikret Bilâ tarafından kaleme alınan Cumhuriyet'in kurucu partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıl süren tek parti döneminin ardından geçilen çok partili sistem içerisinde yeniden iktidar olamama sorunsalını ele alan ve Doğan Kitap tarafından yayınlanan "CHP Nasıl İktidar Olur?" adlı araştırma/inceleme kitap çalışması değerlendirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihi ve bu tarihten gelen kalıtsal sorunlarla birlikte irdelenen ve aynı zamanda partinin iktidar olabilmesi için bir takım fikir ve önerilerin kaleme alındığı çalışma, Türkiye'nin yakın tarihine var olan sorunlarla birlikte ışık tutmaktadır. Bilâ, kitap çalışmasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihi sürecini ele alırken CHP'nin iktidar olabilmesi adına kendince siyasi ve sosyolojik bir reçete sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kitap İncelemesi, CHP, Fikret Bilâ

Abstract: In this study; written by Fikret Bilâ and published by Doğan Kitap, the research/review book study titled "How Does the RPP Become Power?", which deals with the problem of not being in power again in the multi-party system after the 27 year single party period of the Republican People's Party, has been evaluated. The study, which examines the history of the Republican People's Party and the hereditary problems arising from this date, and also includes some ideas and suggestions for the party to come to power, sheds light on the problems that exist in Turkey's recent history. Bilâ, while discussing the historical process of the Republican People's Party in his book work, presented a political and sociological recipe in his own way for the RPP to come to power.

Key Words: Book Review, RPP, Fikret Bilâ

GİRİŞ

1958 yılı Zonguldak doğumlu olan Fikret Bilâ, ilk ve ortaöğrenimi Zonguldak'ta bitirdikten sonra yükseköğrenim için Ankara'ya gelmiş ve 1979 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi Bölümü'nü tamamlamış ve 1986 yılında aynı üniversiteden doktora derecesi almıştır. Gazeteciliğe öğrencilik hayatı devam ederken atılan Bilâ, ilk olarak 1977 yılında *Yankı* dergisinde mesleğe başlamıştır. Sayıştay tarafından açılan denetçilik sınavını birincilikle kazanan ve 1980 yılında bu görevi sürdürmeye başlayan Bilâ, 1986 yılında Sayıştay Daireler Kurulu Raportörlüğü görevinden istifa etmiş ve *Nokta* dergisine geçerek yeniden gazetecilik mesleğini devam ettirmiştir. Aynı yıl *Milliyet* gazetesine geçen yazar, 1993 yılında *Milliyet* Ankara Bürosu Haber Müdürü, 2 yıl sonrasında da *Milliyet* Ankara Temsilcisi ve gazetenin köşe yazarı olarak görev almıştır. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı gibi kurumlarda araştırmacı gazetecilik üzerine dersler de veren yazar, 2013 yılında *Milliyet* Gazetesi Genel Yayın Yönetmenliği görevine yükselmiştir. 3 yıl sonra bu

görevden ayrılan Bilâ, *Hürriyet*'e geçerek köşe yazarlığı yapmaya devam etmiştir. 2017-2018 yılları arasında *Hürriyet*'te de Genel Yayın Yönetmenliği görevini üstlenen yazar, CNN TÜRK'te *Ankara Kulisi* adlı televizyon programını sunmuştur (Bilâ, 2020).

Hala T24'te köşe yazarlığı görevini sürdüren Bilâ, 2007 Abdi İpekçi Yılın Gazetecisi Ödülü, 2007 Çağdaş Gazeteciler Derneği Mustafa Ekmekçi Özel Ödülü, 2007 Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yılın Röportaj Ödülü, 1998 Kocaeli Üniversitesi Yılın Gazetecisi Ödülü, 1994 Maliye Bakanlığı Ödülü, 1994 Çağdaş Gazeteciler Derneği Yılın Haber Ödülü 1993 Çağdaş Gazeteciler Derneği Yılın Haber Ödülü, 1992 Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yılın Gazetecisi Ödülü gibi ödüllere layık görülmüştür. Fikret Bilâ bugüne kadar, *Phoneix: Ecevit'in Yeniden Doğuşu (2001)*, *Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları (2003)*, *Hangi PKK: Satranç Tahtasında Yeni Hamleler (2004, genişletilmiş baskı 2007)*, *Komutanlar Cephesi (2007, genişletilmiş baskı 2010)*, *İdeolojik Kodlarıyla Kâğıt Üstündeki PKK (2016)* başlıklı kitaplar kaleme almış ayrıca *İdeolojik Kodlarıyla Kâğıt üstündeki PKK* başlığını taşıyan kitabı İngilizce ve Fransızca dillerine çevrilmiştir.

Fikret Bilâ'nın kaleme aldığı ve "*CHP Nasıl İktidar Olur?*" başlığını taşıyan ve Türkiye'nin yakın tarihine ışık tutan araştırma/inceleme kitap çalışması, Sevim Erdoğan'ın editörlüğünde 2020 yılında Doğan Kitap tarafından yayınlanmıştır. Kapak çalışması Taylan Polat tarafında tasarlanan eser, Cumhuriyetin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin çok partili yaşamın başladığı dönem itibariyle iktidar olamama sorunsalını irdelemektedir. Toplamda 5 bölümden oluşan çalışma, Sol ve Sosyal Demokrasi kavramlarına da pencere açarken Türkiye ve CHP'nin tarihine ışık tutmakla birlikte ana tema olarak CHP'nin iktidar olabilme koşullarını tartışmaktadır.

Kitabın Birinci Bölümü: "*Sol Kavramı, Sosyal Demokrasi ve Avrupa Solu*" başlığı altında Fransız İhtilali'nden doğan ve *eşitlik, özgürlük ve kardeşlik* kavramlarını özümseyen Sol kavramının ortaya çıkışı, tandansın taşımış olduğu ideolojik mana ve fraksiyonlarından biri olan Sosyal Demokrasi (Demokratik Sol) görüşünü tanımlamaktadır. Sosyal Demokrasi'nin taşımış olduğu temel özelliklere de değinilen bölümde, Eduard Bernstein ve Karl Kautsky gibi Sosyal Demokrasi ideolojisinin kurucuları olarak bilinen düşün insanlarının fikirleri ve Sosyal Demokrasi'nin Sosyalizm düşüncesinden farkı açıklanmıştır. Kitabın "*Türkiye'de Solun Tarihi Gelişimi ve Tek Parti Dönemi*" başlıklı İkinci Bölümünde; Türkiye'de Sol ideolojinin geçmişi ve gelişimi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden başlayarak Milli Mücadele dönemi, Cumhuriyet dönemi, CHP'nin kuruluşu ve tek partili dönemi de kapsayan

bir tarihi yelpaze ile mercek altına alınmıştır. Bu bölümde özellikle Tek Parti Dönemi içerisinde tezahür eden Liberal iktisadi anlayış ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu ayrı bir dinamik oluştururken Altıok ve devlet kapitalizmi kavramlarının tartışılmasının yanı sıra Atatürk sonrası başlayan ve Milli Şef dönemi olarak bilinen İsmet İnönü iktidarı evresi yine aynı dönemden kalan karneyle ekmek alınması uygulamalarının CHP üzerinde bırakmış olduğu kötü "hatıraları" da incelenmiştir.

"*Demokrasiye Geçiş ve Çok Partili Dönem*" başlığını taşıyan Üçüncü Bölümde, Türkiye'de Çok Partili Yaşamın başlangıcıyla CHP ve harici Sol fraksiyonların gelişim süreci masaya yatırılmıştır. Bu bölümde 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbelerinin CHP ve Sol ideolojiye verdiği zarar kaleme alınmıştır. CHP de dâhil olmak üzere bütün siyasi partilerin kapatıldığı ve liderlerin siyaset yapmasının yasak olduğu 1980 darbesi sonrası siyasi iklim mercek altına alınırken darbe sürecinin CHP'ye olan etkilerine ayrıca yaklaşmıştır. Yazara göre bu dönemin sonunda demokratik ortamın yeniden inşa edilmesi sürecinde kumandalı demokrasinin soldaki yeni liderleri Bülent Ecevit, Erdal İnönü ve Deniz Baykal olurken Solda SHP, DSP ve CHP şeklinde üçe bölünmüş bir tablo tezahür etmiştir. Bu bölümde 1994 seçimlerinde Sol'un yaşamış olduğu hezimetle birlikte 28 Şubat sonrası şekillenen Türk siyasal hayatının yeni atmosferi içerisinde yükselen siyasal İslam ideolojisinden doğan AKP iktidarının doğuşuna zemin oluşturan süreç ve Ecevit'in son başbakanlık dönemi irdelenmiştir.

Eserin Dördüncü Bölümü "*Ak Parti İktidarında CHP*" başlığını taşımakta ve AKP iktidarı döneminde Türkiye'de başlayan yeni süreç, bu yeni süreç içerisinde SHP ve DSP'nin tarih olmasıyla solda ve muhalefette baş aktör konumuna gelen CHP'nin siyasi serüveni kaleme alınmıştır. Bu bölümde; 2002 Genel Seçimleri sonrası başlayan AKP iktidarı döneminden Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı ve CHP'nin 2019 Yerel Seçimlerinde elde ettiği başarı sürecine kadar yirmi yıla yaklaşan AKP iktidarı döneminin iç politikada vuku bulan gelişmeleri geniş bir perspektifle kaleme alınmıştır. Ayrıca bu bölümde CHP'de başlayan Kemal Kılıçdaroğlu dönemine pencere açılmış ve Deniz Baykal ile Kemal Kılıçdaroğlu'nun liderlik profilleri üzerinden de bir kıyaslama yapılmıştır. Yazara göre Baykal laiklik ilkesiyle alakalı daha taviz vermeyen bir tavır takınırken Kılıçdaroğlu, bu konuyu başörtüsü gibi toplumsal değerler üzerinden tartışmaktan kaçınmaya özen göstermektedir.

Kitabın Beşinci bölümü "*CHP Nasıl İktidar Olur?*" başlığıyla 1950 yılında iktidarı kaybeden ve o günden beri iktidar olamayan CHP'nin iktidara gelebilmesi adına düzeltilmesi gereken politikaları ve

güçlendirilmesi gereken ilkeleri yazarın penceresine göre yorumlanmıştır. Yazar, Türkiye'nin yeniden inşası olarak değerlendirdiği ve tarihi sorumluluk atfettiği bu formül dengesinin merkezine demokratik laik sosyal hukuk devleti ihtiyacını yerleştirmiştir. Bilâ'ya göre; AKP iktidarı boyunca Türkiye, Atatürk ilke ve inkılaplarından uzaklaşarak kuruluş değerlerinden sapan bir istikamete girmiş ve demokrasi anlamında da gün geçtikçe kan kaybeden bir tempo tutturmuştur. CHP'nin en önemli görevlerinden birinin bu bozulan ilkesel düzenin yeniden inşası olduğunu vurgulayan Bilâ, CHP'nin iktidarı sırtlayabilmesi için özellikle Başörtüsü gibi kronikleşmiş sorunlara takılmadan ancak Laiklik ilkesinden de taviz vermeden ve ayrıca Kürt realitesini göz ardı etmeyip toplumun tüm kesimlerini kucaklayarak yeni yükselen trendleri yakalayabilen bilhassa Kadın, Gençlik ve Çevre sorunlarına kulak veren daha toplumcu ve ofansif bir siyaset anlayışı benimsemesi gerektiği kanısını taşımaktadır. Kitabın Sonuç ve Değerlendirme bölümünde ise Türkiye'nin temel problemleri, CHP ve Millet İttifakının gireceği ilk genel seçimleri ne şekilde kazanabileceği ve laik, demokratik, hukuk ve sosyal devlet anlayışının yeniden inşa edilmesi ilkesinde ortaya çıkan tarihi sorumluluk resmedilmiştir.

KAYNAKÇA

Bilâ, F. (2020). *CHP Nasıl İktidar Olur?*. İstanbul: Doğan Kitap, İstanbul.